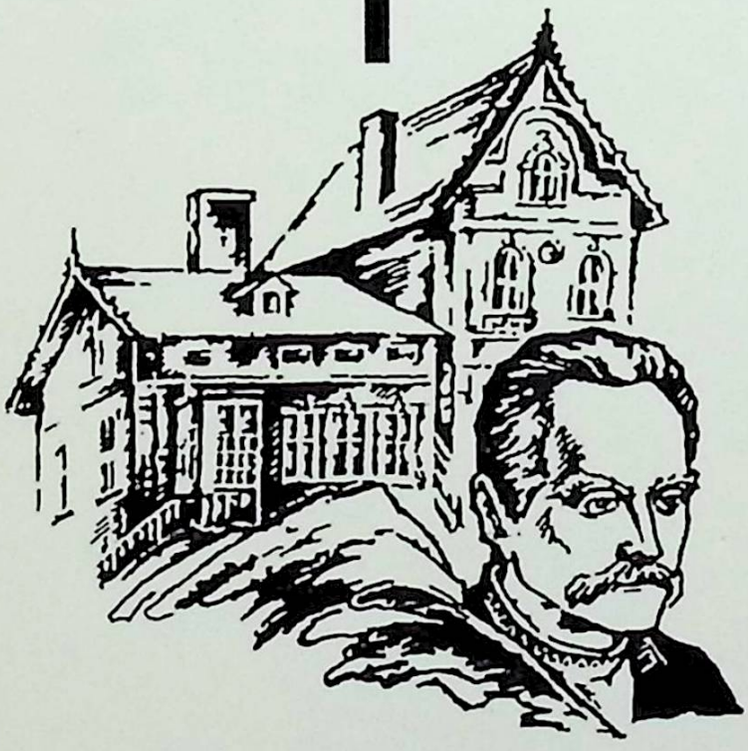
НАУКОВИЙ ВІСНИК

МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА У ЛЬВОВІ

Випуск 10

ЛЬВІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ЛЬВІВСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ
МУЗЕЙ ІВАНА ФРАНКА

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА
У ЛЬВОВІ

155-річчю
від дня народження
ІВАНА ФРАНКА
присвячується

БІБЛІОТЕКА
Інституту
Франкознавства

10
Випуск

ІНІЦІАТИВА
Львів
2011

УДК 821: 069.02
ББК 83.3 (2 УКР) л6
Н 34

Десятий випуск «Наукового вісника Музею Івана Франка у Львові» присвячений 155-річчю від дня народження Івана Франка. Публікуються дослідження, статті з історії Музею, опрацювання митцями творчої спадщини Івана Франка. Продовжується публікація листів до Івана Франка. Подано матеріали про 70-річчя Музею, про вагомі події у діяльності Музею.

Друкується за ухвалою Науково-методичної ради Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка

Відповідальний за випуск
Петро Зозуляк

БІБЛІОТЕКА
Інституту
франкознавства

ISBN 966-7173-08-14

Львівський літературно-меморіальний
музей Івана Франка, 2011
Зеновія Юськів, художнє оформлення, 2000

ЗМІСТ

Дослідження

Роман Горак
ТРЕТЯ СТУДЕНТСЬКА МАНДРІВКА 1885 РОКУ.....8

Роман Горак
ПЕРШІ ГОЛОСИ ПРО «УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ»..... 65

Зиновія Стець
МІЖНАРОДНЕ ВІДЗНАЧЕННЯ 100-ЛІТТЯ ІВАНА ФРАНКА – 92
ПЕРЕМОГА УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ

Зиновія Стець
СПОГАДИ АННИ ФРАНКО ПРО МИТРОФАНА ШЕВЧЕНКА.....101

Валентина Кухар
ВОЛОДИМИР ЛЕВИЦЬКИЙ: ПОСТАТЬ 107
З ФРАНКІВСЬКОЇ КОГОРТИ

Катерина Зозуляк
СИДОРА НАВРОЦЬКА-ПАЛІЇВ.....119

Яким Горак
КАНТАТА НА ЧЕСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.....124

Яким Горак
ПЕРША НОТОГРАФІЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ 131
ДО СЛІВ ІВАНА ФРАНКА

Яким Горак
ПОЕМА ІВАНА ФРАНКА «ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ» 173
У ВИКОНАННІ СВЯТОСЛАВА МАКСИМЧУКА

Марія Оркуш
ПЕРШИЙ МУЗЕЙ У НАГУЄВИЧАХ.....194

Віра Бонь, Марія Оркуш
ДО ІСТОРІЇ МУЗЕЮ-САДИБИ ІВАНА ФРАНКА В НАГУЄВИЧАХ.....196

Листи

Соломія Вівчар
ЛИСТИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ДО ІВАНА ФРАНКА (1885-1886).....215

Віолетта Чернієнко
ЛИСТИ МИКОЛИ КОВАЛЕВСЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА.....243

Марія Войціцька
ЛИСТИ ОСТАПА ЛЕВИЦЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА.....260

Іван Горак
ДВА ЛИСТИ ВЧИТЕЛЬКИ З ПРОВІНЦІЇ.....270

Іван Горак
ЗАГАДКОВЕ МОВЧАННЯ ІВАНА ФРАНКА.....275

Ольга Рикмас
ЛИСТИ СОФІЇ РУСОВОЇ ДО ІВАНА ФРАНКА.....285

Франківський семінар
у літературно-меморіальному
музеї Івана Франка

Лідія Кундис, Марія Лисунів, Соломія Максим'як
ЛИСТИ ЗЕНОНА КУЗЕЛІ ДО ІВАНА ФРАНКА.....291

Неля Лапчук
ЛИСТИ ГРИГОРІЯ ЦЕГЛИНСЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА.....314

Наталія Ковальська
ЛИСТИ СОФІЇ ЦЕГЛИНСЬКОЇ ДО ІВАНА ФРАНКА.....322

Юлія Кузьо
ЛИСТИ ІВАНА ДРАГАНА ДО ІВАНА ФРАНКА.....328

Ірина Кононович
ЛИСТИ ЦЕЦИЛІЇ БУРАЧИНСЬКОЇ ДО ІВАНА ФРАНКА.....333

Марія Огорілко
ЛИСТИ ОСИПА ШПИТКА ДО ІВАНА ФРАНКА.....337

Ольга Маланчак, Мар'яна Маніла
ЛИСТИ СЕМЕНА ВІТИКА ДО ІВАНА ФРАНКА.....345

Галина Нагорна, Оксана Навроцька
ЛИСТИ ВАСИЛЯ ЩУРАТА ДО ІВАНА ФРАНКА.....354

П о д і ї

Петро Зозуляк
МУЗЕЄВІ ІВАНА ФРАНКА – 70.....375

ЛАУРЕАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ 407
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

КНИГИ Р.ГОРАКА, ВИДАНІ У 2010 РОЦІ.....411

ЖИВЕ МІЖ НАМИ ДУХ КАМЕНЯРА.....412

Х р о н і к а

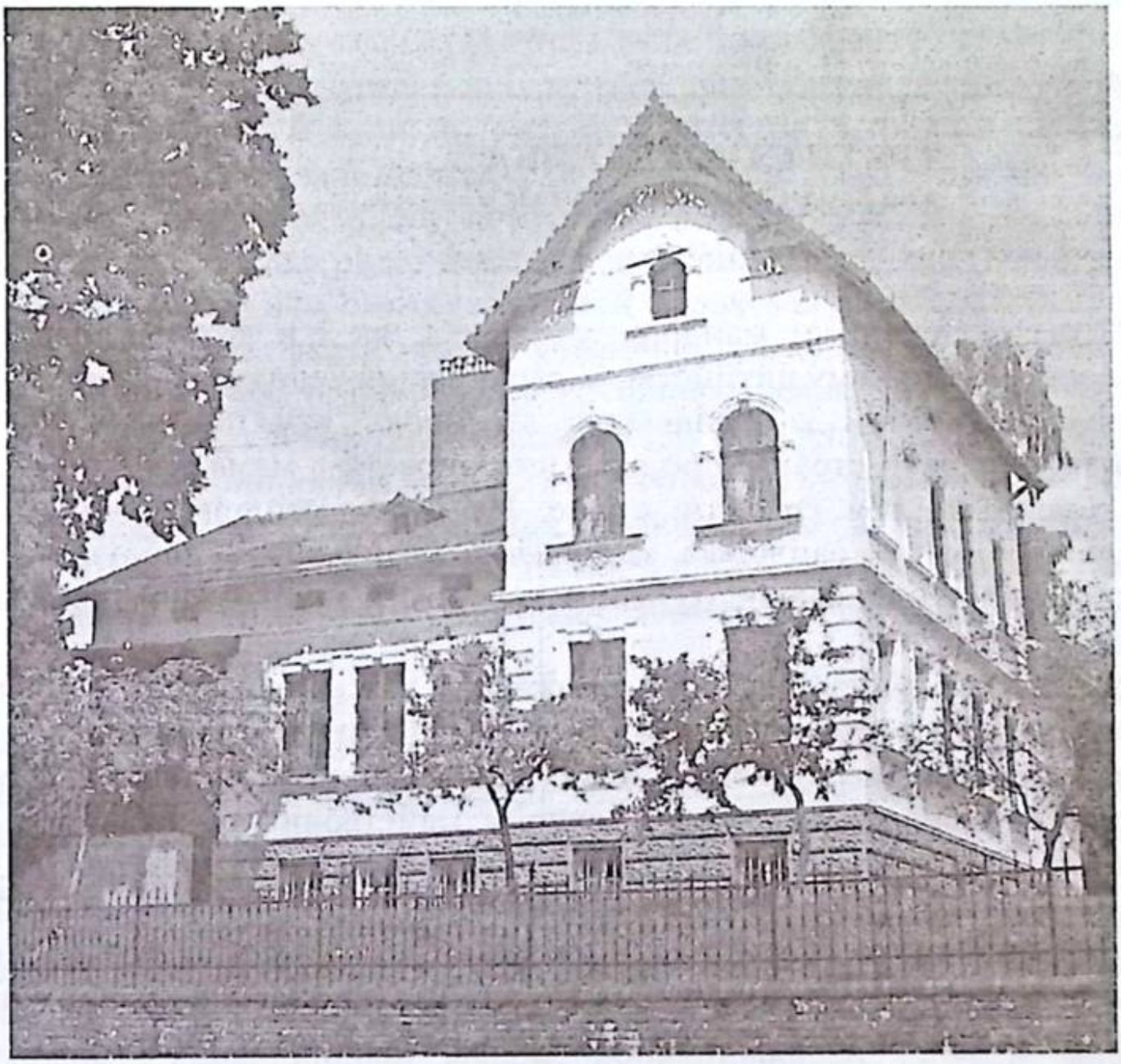
Петро Зозуляк
ХРОНІКА МУЗЕЮ: 2010-й РІК.....413

ІЗ КНИГИ ВІДГУКІВ МУЗЕЮ.....449

НАШІ АВТОРИ.....458

Іван Франко. Портрет роботи І.Труша.
Музей Івана Франка

Музеєві Івана Франка – 70

РОМАН ГОРАК

ТРЕТЯ СТУДЕНТСЬКА МАНДРІВКА 1885 РОКУ

Пізнати світ через мандри у Франка, як і в кожної дитини, з'явилось у ранньому дитинстві. У свою першу велику мандрівку він відправився разом із сусідською дівчиною, яку підмовив, щоб знайти ті вогняні стовпи, про які часто оповідала мама, за якими на ніч ховається, аби спочити, сонце. На жаль, мандрівка, чи як в Галичині кажуть – вандрівка, закінчилась невдало. Діти заблудились і якісь люди, надибавши їх пізнім вечором в полі одних, привели назад додому.

У більші мандрівки він пускався вже коли став учнем Дрогобицької нормальної школи отців Василіян і замешкав на бориславському передмісті у своєї тітки Кошицької, яка тримала разом з чоловіком невелику столярну майстерню, в котрій «на терміні» були учні майстра і серед них ровесники Івана Франка, в тому числі далекий родич по материнській лінії Яcько Романський. З ним Іван Франко облазив усі навколишні ліси, потічки, досконало «збабав», дізнався, де краще ловити кленів, а де краще ходити «на раки», дізнався, яка де росте рослина і чим вона може бути корисна людині, про що й засвідчив письменник у прекрасному спогаді «У столярні» [4, 21, 171– 178].

Про те, яку користь може принести цілеспрямована мандрівка, він дізнався, коли ще був учнем молодших класів Дрогобицької гімназії. «Незвичайними розривками в житті дрогобицьких гімназіастів, – писав Іван Франко у «Споминах із моїх гімназіальних часів» [4, 39, 50 – 54] бували екскурсії під проводом деяких учителів у околиці міста або до трохи віддалених місцевостей. Такі екскурсії в моїх часах і з моєю класою устроювали вчителі природних наук, Емерик Турчинський, що спеціальніше займався ботанікою, та Іван Верхратський, що з замилуванням займався ентомологією, мав великі та дуже гарно виконані збірки

хрущів та мотилів і надто займався також збиранням матеріалів до пізнання народного язика та його діалектів. З важніших екскурсій, устроєних обома тими вчителями, згадаю тільки кілька прогулок до Урича. Одна з них під проводом професора Верхратського складалася майже з самих русинів і дала йому досить багату збірку рідких гірських хрущів, які вспіли знаходити різні ученики, шмиряючи сюди й туди по лісі, біля джерел та потоків. В самім Уричі члени екскурсії оглядали оба величезні камені, що мають на собі сліди людської праці; до одного з них, що лежить оддалік у лісі і до якого дуже рідко доходять звичайні гості, що відвідують Урич, показав нам стежку тодішній парох Урича о. Охримович, у якого ночувала якась часть учасників екскурсії з професором Верхратським. У темнім льоху головного великого каменя проф. Верхратський зловив тоді сіткою до ловлення мотилів також малесенького лилика-підковця, найменшого із відомих у нас родів лиликів, що немов нічний мотиль у рідкій пітьмі кам'яного льоху раз у раз літав попід стелю. Таких самих лиликів я бачив пізніше також у Бубнищі, як літали в сутінку між двома височенними кам'яними стінами.

З інших екскурсій, які довелося мені робити в товаристві проф. Верхратського, згадаю дві його екскурсії до мого рідного села Нагуєвич, у яких збірка проф. Верхратського збагатилася також деякими незвичайними хрущами та незвичайно великим примірником їдовитої змії».

Подібні екскурсії входили у навчальні плани гімназії і всіляко заохочувались Крайовою шкільною радою, яка опікувалась навчанням у гімназіях. Внаслідок подібних екскурсій збирались гербарії навколишньої флори, поповнювались збірки фауни, з'являлись атласи флори і фауни. Згадати варто, що зібрані гербарії із згадуваної Іваном Франком екскурсії під керівництвом Івана Верхратського збереглись до наших днів і сьогодні вони є у фонді Івана Верхратського Львівського природничого музею.

Результати подібних екскурсій доволі детально висвітлювались у відповідних природознавчих журналах, а також у щорічних «Звітах дирекції ц. к. гімназії ім. Франца Йосифа у Дрогобичі».

Це були екскурсії, які давали можливість пізнавати природу рідного краю, хоча молодого Івана Франка вже тоді не стільки цікавило саме це пізнання, скільки цікавили люди, що населяють його.

«Скінчивши сьомий клас, – писав він у листі до М.Драгоманова від 26 квітня 1890 року про свою мандрівку 1874 року, – я перший раз пустився під час вакацій в дальшу вандрівку, перший раз не поїхав додому пасти худобу та помагати при збірці сіна і збіжжя. Я поїхав залізницею до Стрия, а відси рушив скільським трактом до Синєвідська та на Побук, Бубнище, Тисів, Церковну, Мізунь, Велдіж, зайшов до Лолина. Ся маленька вандрівка дала мені пізнати трохи більше світу і людей, ніж я знав досі. Вернувши з Лолина до Дрогобича, я пустився в противний бік у гори на Опаку, Смільну, Тур'є, до Волосянки, де вуйко моєї пок[ійної] матері був попом» [4,49,244].

Ця триденна мандрівка Івана Франка, яка закінчувалась в селі Лолині, принесла нашій літературі першу велику повість Івана Франка «Петрії і Довбущуки», яка почала друкуватись у № 19 студентського журналу «Друг» за 1875 рік, а в основі її були покладені легенди про печери Довбуша, про які Франко почув у селі Бубнищах, яке лежало на шляху цієї мандрівки.

На зворотньому шляху він відвідав Гошівський монастир і вже у згаданій повісті з'являється детальний опис Гошівської гори, на якій стоїть цей монастир. Цей опис Іван Франко подає без змін, але в поетичній формі переносить на опис Афонської гори, яку ніколи не бачив і де ніколи не бував, у відому поему «Іван Вишенський», яка вийшла друком 1900 року і стала окрасою української літератури.

З подорожі до нареченої в Лолині Ольги Рошкевич Іван Франко привіз два оповідання – «Лесишина челядь» та «Два приятелі», від яких починається Іван Франко в нашій літературі як засновник її реалістичного напрямку.

1876 року в гори з метою «освіжити молодечого духа» відбулась перша багаточисельна мандрівка товаришів Івана Франка, яка починалась з Долини , а відтак пролягла через Пациків, Мізунь, Велдіж і закінчилась у Сенечеві, де на парохії був о. Юліан Охрімович, брати якого Іван та Клим брали участь у цій мандрівці. Ця мандрівка принесла нашій літературі наскрізь проймаюче болем до бідного затурканого народу оповідання «Сам собі винен», під яким стоїть дата написання 20 грудня 1880 року.

З тих пір кожна мандрівка юного Івана Франка дорогами і стежками рідного краю збагачувала нашу літературу новими його творами реалістичного напрямку.

Відтак почались мандрівки Івана Франка по тюрмах та етапах. З рідним краєм, з його побутом та фольклором він знайомився в тюремних камерах та пересильних пунктах. «Мандрівка» етапом з Коломиї до рідних Нагуєвич закінчилась там, що Іван Франко, позбавлений всіляких засобів до життя, вимушений був пробути до осені 1883 року на ласці вітчима та мачухи між «курми та телятами» і тепер його епізодичні мандрівки пролягли до Львова і їх маршрути дуже точно фіксувались поліцією.

У вересні 1883 року Іван Франко повернувся у Львів і з головою кинувся у громадську роботу, ставши референтом відомого архітектора Василя Нагірного, який нещодавно приїхав зі Швейцарії і прийняв на своє помешкання Івана Франка. Саме тоді у нього зроджується думка про радикальну перебудову суспільства, оскільки суспільство, в якому живе тепер український народ, приводить його до повної катастрофи. Ширення радикальних думок вимагає організованої праці, яка має вестись легальним шляхом. Івана Франка зацікавлює питання наскільки суспільство готове сприймати ці радикальні думки і чи має український народ відповідні організації, через які ці думки можна ширити.

27 жовтня 1883 року Іван Франко повідомив М.Драгоманова: «При «Академічнім братстві» зібралась громадка охочих, людей 10 – 15, і зав'язують Кружок етнографічно-статистичний для студіювання життя і світогляду народу» [4,48, 366]. Одним із способів «для студіювання життя і світогляду народу», чи як Іван Франко каже «збирання матеріалу з народу» , організатори «Кружка» бачать в ширенні так званих квестіонарів, тобто анкет із запитаннями, на котрі потрібно давати відповіді, а також у «періодичних екскурсіях в різні сторони краю».

На використання для даної мети екскурсій Івана Франка наштовхнула перша мандрівка випускників Львівської академічної гімназії, яка відбулась влітку 1883 року і про неї на одному із засідань «Академічного братства» реферував Ієронім Калитовський. «Зацікавлення, – писав Іван Франко у статті «Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р.», – збуджене його рефератом, дало привід до утворення студентського комітету для організації студентської товариської мандрівки літом 1884 р.» [4,3,251]

Напередодні реєстрації даного «Кружка» вийшло розпорядження австрійського уряду, згідно з яким дійсними членами студентських товариств мають бути виключно студенти. Всі інші учасники

можуть входити у ці товариства на правах членів-кореспондентів і вирішального голосу у роботі товариств не можуть мати. Безумовно, що таке положення сковувало ініціативу Івана Франка і він, хоч і був засновником «Етнографічно-статистичного кружка», формально вирішального голосу у ньому не міг мати.

«Кружок» після представлення статуту, як цього вимагало тодішнє законодавство, пройшов реєстрацію в намісництві. Установчі збори «Кружка» відбулись 23 жовтня за старим чи 4 листопада за новим стилем 1883 року, а детальну інформацію про його створення подала газета «Діло» від 25 жовтня цього ж року, підкресливши, що метою створення такого товариства є «пізнати життя і світогляд руського народу», а також «пізнати єго стан економічний і духовний». Попри всю важливу видиму роботу «Кружок» вважає своєю основною метою «зібрати, - доповідав Іван Франко М.Драгоманову, – докладні відомості про ті асоціації народні, котрі народжуються тепер під тиском тяжких обставин, з одного боку , а під впливом газетної і усної пропаганди – з другого боку» [4,48, 383]. З цією метою Іван Франко планував з весною 1884 року організувати першу екскурсію до Синевідська, «щоб вислідити докладно відносини , життя і погляди тої одинокої в нашім краї торговельної спілки–осади». Синевідськ і організація тамтешніх бойків з торгівлі фруктами в цілому краю цікавили Франка ще з того часу, як він жив у так званій Бойківській кам'яниці на Галицькій площі , де був найбільший склад фруктів бойків у Львові. Однак такої екскурсії організувати не вдалось. Учасникам вона видалась не вельми цікавою, зате видалась цікавою екскурсія Бойківщиною та Гуцульщиною і вона розпочалась 28 липня 1884 року.

«Українсько-руська студентська мандрівка, – писав Іван Франко, – що відбулася літом 1884 р., була коли не першою взагалі, то першою свідомо зорганізованою пробою товариської мандрівки українсько-руської молодіжі. Комітет, на мою пропозицію, уложив план мандрівки, починаючи від Дрогобича, через гірські місцевості Урич, Корчин і Бубнище, підгірські міста Болехів, Калуш, Станіславів, Коломию і Вижницю до Устєрік. У головних точках мандрівки, а власне в згаданих містах, мали відбутися музикально-декламаційні вечірки з танцями, які, крім товариської забави, мали метою знайомити молодіж із різними кругами руської провінціальної інтелігенції, так, як сама мандрівка мала метою познайомити учасників із досить значною частиною нашого краю,

його мальовничими місцевостями та його населенням. Як програму тої мандрівки я уложив віршовану, а priori зложену хроніку, попереджену поетичним покликом, що заохочував молодіж до устроювання подібних мандрівок» [4, 3, 250 – 251].

Ця мандрівка принесла нашій літературі відому «Мандрівничу хроніку» , яка була випущена у вигляді віршованої програми для мандрівників 1884 року, а відтак включена у збірку «Давнє й нове», що вийшла у Львові 1911 року. Про цю мандрівку написано чимало досліджень , які стверджували, що метою даної мандрівки було ведення революційної пропаганди Іваном Франком, через що місцеві власті не дозволяли йому виступати з рефератами перед населенням.

Варто зазначити, що в пошанування цієї першої студентської мандрівки, яка започаткувала краєзнавчі описи в нашій літературі, через сто років вирушила чимала кількість українських вчених-франкознавців з різних міст України по маршруту, за яким проходила ця перша мандрівка. Правда, в тих містах та селах, де зупинявся Іван Франко з товаришами і перед зібраним народом зачитувались реферати з життя українського народу та його історії, теперішні мандрівники, вже далеко не студентського віку, в своїх доповідях найчастіше говорили про ті блага, які впали на нього тепер.

Досвід, здобутий з цієї мандрівки 1884 року, був врахований при організації третьої з рахунку студентської мандрівки, яку вирішено було провести по Поділлю та Буковині. Згідно з законом про збори та публічні зібрання організаторам мандрівки потрібно було найперше від дирекції поліції у Львові дістати дозвіл на таку мандрівку, із зазначенням кількості учасників мандрівки, пунктів зупинок, а також теми лекцій, які плануються прочитати населенню та подати їх розширений зміст. Дирекція поліції про таку подію мала своїм обов'язком повідомити намісництво і те повинно сказати своє остаточне слово.

Після одержання дозволу від намісництва потрібно було організаторам мандрівки повідомити повітове староство і попросити у нього дозволу провести зустріч мандрівників з місцевим населенням, а також дати для зібраних концерт, після якого мали відбутись танці, на які також потрібно було мати дозвіл. Повітовому старості надсилалась також програма концерту.

Таким чином підготовка мандрівки була справою не простою, натикалась на багато перепон та заборон і вимагала чималого організаційного хисту керівництва обійти їх. В обов'язки керівників входило домовитись про ночівлю для мандрівників, харчування, транспорт та залучення до концертів місцевих сил. На все це потрібен був час і виїзди на місця. Врешті всі труднощі було переборено і газета «Діло» № 82 за 1885 рік повідомила, що завтра 1 серпня за новим (латинським) стилем «наша молодіж розпочинає свою вандрівку від Тернополя з щирим словом і солодкою піснею руською на устах, а з любовію всего, що руську, в душі. Не сумніваємось, що наші молоді соколи стрітять всюди якнайсердечнійший прийом».

1 серпня за новим стилем на стіл президії намісництва лягло донесення директора поліції Максимовича з позначкою «дуже терміново»: «Згідно з вашим дорученням № 7699/президія від 31 липня ц. р., маю честь донести, – повідомлялось у ньому, – що українська студентська молодь думає організувати в цьому році, подібно до минулого, канікулярну мандрівку по Східній Галичині, під час якої завітати до Тернополя, Микулинець, Теребовлі, Хоросткова, Гусятина, Чорткова і Нижнева. У кожній із згаданих місцевостей відбудеться, за доданою програмою, вечір з декламаціями, піснями і доповідями.

Думка про організацію цієї мандрівки виникла в «Академічному братстві» (раніше «Дружній лихвар») – товаристві, статут якого затверджений розпорядженням ц. к. намісництва № 34502 від ЗО червня 1882 р. Метою товариства є надання наукової і матеріальної допомоги студентам-українцям. Головою цього товариства є студент Микола Шухевич, заступником – Євген Чупачинський. У склад президії входять студенти: Григорій Калитовський, Євген Філіпович, Степан Корчинський, Олександр Кулачковський та інші. Наскільки я міг конфіденціально вияснити, ці особи мають бути ініціаторами задуманої мандрівки.

Крім них, у мандрівці беруть участь, як визначні учасники, студенти з партії українофілів, а саме: Єронім Калитовський, Володимир Лев, Іван Мицавка, Йосип Лукашевський, Данило Стахура, Іван Огоновський, Володимир Гойдиш, Нестор Яворівський, Максиміліан Левицький, Володимир Русин, Володимир Кміцикевич, Володимир Кульчицький, Євген Петрушевич, Юрій Шмериковський, Роман Дмоховський, Ізидор

Олесницький, Михайло Стусевич, Андрій Занко і Клементій Корчинський.

Хоча досі ніхто з цих студентів не викликав жодних підозрінь, те, що частину лекцій повинен читати Володимир Коцовський, який цього року спільно з Наумовичем і товаришами їздив до Петербурга на святкування річниці смерті св. Мефодія, а також тому, що в Микулинцях має відбутися лекція Івана Франка, відомого пропагандиста соціалістичних ідей, свідчить, що задумана мандрівка не вільна від політичних тенденцій і що ініціатори мають намір, в основному, з піснею на устах і живим словом наблизитися до народу і таким чином розбудити в ньому національний дух» [5, С. 132–133].

До донесення додавалась програма мандрівки, теми рефератів та їх короткий зміст, які комітет згідно з вимогами заніс до поліції, щоб одержати дозвіл. На жаль, прохання керівників мандрівки , яке вони писали дирекції поліції та про яке йде мова в донесенні дирекції поліції, не збереглось. Не збереглась і відповідь намісництва, тобто невідомо, чи дозволило воно виступ в Микулинцях Іванові Франку чи ні. У випадку заборони відчиту Іванові Франку, виходить, нічого було йти зі студентами в мандрівку.

У польській пресі відразу піднявся галас з приводу цієї акції українських студентів. Ця преса висловлювала побоювання, що внаслідок агітації , яка буде провадитись студентами, східна частина Галичини захоче відділитись від «землі ойчистої», тобто Польщі, оскільки Галичину поляки й надалі рахували своїми автохтонними землями, які мали вписуватись в терени їхньої імперії «од можа до можа».Такий крик польська преса не підіймала, коли минулорічна студентська мандрівка пролягала в бік Гуцульщини, але не втрималась, коли цьогорічна мандрівка мала намір пролягти Поділлям. Справа в тім, що зовсім недавно декілька прикордонних з Росією сіл, підбурені москвофілами, вимагали від австрійського уряду відділити їхні села від Австро-Угорщини і приєднати до православної Росії. Для австрійського уряду, якому було вигідно плекати галицьке москвофільство, котре роз'єднувало український національно-визвольний рух, і з тих же самих причин було вигідне й польському шовінізму , доки мова не йшла про цілісність імперії, але коли зайшла, то він вирішив поставити москвофільство на своє місце і з цією метою був розіграний так званий процес, який увійшов в історію під назвою процесу Ольги Грабар. Одним з учасників того процесу був лідер москвофілів Іван Наумович, а

тому й польська преса страшила своїх читачів, що в цій студентській мандрівці він візьме участь. У мандрівці студентів вона добачила черговий акт агітації за відокремлення Східної Галичини від імперії і тому вимагала від уряду вжити негайних заходів. Зрозуміло, що австрійський уряд посміявся з даного лементу польської преси, але заходи безпеки вжив і по всьому шляху мандрівки студенти були під пильним оком поліції.

Наскільки друга студентська мандрівка була в центрі уваги радянського франкознавства, наскільки це ж франкознавство не проявляло жодного зацікавлення до третьої, обмежившись заявою, що в цій мандрівці Іван Франко участі не брав, а звідси логічно причинно-наслідковий висновок: вона, ця третя мандрівка, не носила революційно-запального характеру як друга. В серії спогадів сучасників про Івана Франка годі дошукатись згадки про неї, оскільки аналогічні спогади старанно каструвались, а в багатьох випадках не удостоювались честі бути включеними в основний корпус спогадів, хоча сама мандрівка дуже широко висвітлювалась на сторінках газети «Діло» від самого початку до її закінчення.

Першим про цю мандрівку та участь в ній Івана Франка розповів у статті «На нашім золотім Поділлю…» , опублікованій у збірнику «Шляхами Івана Франка на Україні», що побачила світ у видавництві «Каменяр» 1982 року (С.47 - 59). П.Медведик, який базував її, як твердив, на спогадах сучасників, а також на згадці художника Юліана Панькевича, опублікованої газетою «Рогатинець» 1926 року, хоча весь основний матеріал він, як виявилось, взяв з газети «Діло», не посилаючись, зрозуміла річ, на неї. Автор настільки намагався обійти цензуру, що згадуючи про виступ на «вечірку» ансамблю , в якому дебютувала на сцені юна Соломія Крушельницька з сестрами Оленою та Осипою, подав, що цим ансамблем керувала не дружина Олександра Барвінського, ім'я якого було заборонено радянською цензурою, що вдався до хитрощів і назвав дружину Олександра Барвінського її дівочим прізвищем Любович, яке у списку заборонених не було.

Правдивої доказової бази дослідник не мав і зробив участь у цій мандрівці Івана Франка чисто з місцевих патріотичних мотивів. Ім'я Івана Франка в кореспонденціях-звітах з третьої мандрівки в газеті «Діло» жодного разу не згадувалось. Воно навіть не згадувалось в газеті і при публікаціях про створення «Етнографічно-статистичного кружка», а всюди, де потрібно було, писалось криптонімом «І.Ф.». І все ж Іван Франко участь у мандрівці брав, хоча деякі факти

говорили протилежне: не мав часу Іван Франко на цю мандрівку і намагався утвердитися у Львові. Він не втримався у газеті «Діло» і, взявши участь у випуску десяти номерів, вимушений був залишити роботу. Його намагався взяти до роботи в журналі «Зоря» Омелян Партицький і передати той журнал Іванові Франку, котрий повіривши в цю обіцянку, вже шукав автуру і з цією метою навіть їздив у Київ, де познайомився із своєю майбутньою дружиною Ольгою Хоружинською та «Київською Громадою», в тому числі й Миколою Лисенком. На прожиття він заробляв каторжною працею в селі Вікні на Гусятинщині, що під Товтрами, пишучи біографію Івана Федоровича, колишнього власника села і посла до віденського парламенту першого скликання 1848 року. Цю біографію йому замовив написати син Івана Федоровича Володислав, через що Іван Франко вимушений був часто їздити в це глухе подільське село.

Мандрівка студентів закроювалась на широку ногу. В ній взяли участь студенти Віденського, Краківського, Львівського та Чернівецького університетів та студенти Великої України, в тому числі майбутня дружина Володимира Антоновича Катерина Мельник, наречена товариша Івана Франка Володимира Коцовського Олена Доброграєва , на той час студентки Вищих жіночих курсів, а також студент Володимирського університету, болгарин Спіро Гулабчев.

Мандрівники були добрими співаками, а тому, судячи по складних композиціях, які виконували, складали доволі професійний хор під керівництвом випускника богословського факультету Львівського університету Автонома Левицького. В хорі співали майбутні оперні співаки тенор Євген Гушалевич та баритони Петро Діяковський і Лев Герасимович. Взяли участь у мандрівці Володимир Коцовський та Євген Олесницький.

Вирушили в мандрівку і художники Корнило Устиянович, Юліан Панькевич та Микола Івасюк. Вони по дорозі мали робити зарисовки найбільш цікавих місць, а після закінчення мандрівки видати альбом.

1 серпня мандрівники прибули до Тернополя, де на залізничному двірці були зустрінуті делегацією, очолюваною головою тамтешньої «Руської Бесіди» та філії «Просвіти», а в майбутньому одним з найвидатніших політичних та громадських діячів Галичини Олександром Барвінським, про якого в радянському літературознавстві не можна було інакше говорити, як тільки у

негативному світлі. Він став лідером народовців і його погляди аж ніяк не співпадали з радикальними поглядами Івана Франка. Ці погляди і розвели їх на протилежні сторони барикади. Та це станеться вже трохи пізніше, коли Іван Франко створить радикальну партію і стане як її лідер брати участь у виборах до галицького сейму та віденського парламенту.

Зустріч мандрівників з мешканцями Тернополя відбулась ввечері 2 серпня в замковій залі, якої вже віддавна не існує. Ще зранку зі Львова приспіла телеграма про заборону відчиту на зустрічі. Після декілька годинних петрактацій з намісництвом заборона була знесена, доповідь Олександра Барвінського про життя та творчість Миколи Костомарова була дозволена, і, як доповідало «Діло», п. Барвінський «популярним способом, чудовим прегарним язиком про житє Миколи Костомарова, виложив і підніс єго заслуги в науці і літературі». Тема, яку вибрав для своєї доповіді О.Барвінський, була не випадковою. 19 квітня за новим, чи 7 квітня за старим стилем, у Петербурзі помер видатний український історик, товариш Тараса Шевченка Микола Костомаров, а тому доповідь у Тернополі Олександра Барвінського була своєрідним вшануванням видатного вченого.

По відчиті на сцену вишов жіночий хор під проводом дружини Олександра Барвінського Євгенії з дому Любович і – сталась історична подія: Цей хор виконав «Молитву руських дітей», яка сьогодні відома під назвою «Молитва за Україну» Верниволі (О.Кониського) з музикою Лисенка.

«Молитва ся, – звітувалась газета «Діло» ч. 83 від 27 липня / 8 серпня 1885 року, –, відспівана с повною ерудицією, зрушила всіх дуже глубоко. Тернопіль погостив нас тим. Чого у нас доси не бувало: руські дівчата під проводом пані Барвінської виступили публічно і помолились прилюдно за долю і волю народу. Як їх провідниця, так і весь хор (12 осіб) всі були в прекрасних строях народних; дивишся і не можеш очей відірвати... В хорі виступив сам цвіт Поділя: три панни Крушельницькі, дві Навроцькі, дві Чубатівни, панни Дроздовська, Студинська, Зарицька і Чемеринська. Все, що було в салі, з невисказаною розкошею поглядало на сю красу Поділя, а коли роздались по салі ніжні, любі звуки «Молитви» - праведна дрож проймала кожде серце: стільки святого чутя влили дівочі серця в слова і звуки своєї «Молитви». Безсуперечно і сим разом пані Барвінські положила велику заслугу. Нема такого вечерка , в котрім би достойна наша сподвижниця не взяла живої участи.

Хвала за се їй, провідниці! Хвала і руським співачкам-щебетушкам славного Поділя! Молітеся! Ваша пісня стане псалмом, покликом для руського роду за долю-волю народну!.. Зібраній публіці не хотілося стратити з очей так чудового образу, яким явився хор дів подільських, – і не дивниця, що неустаючі оплески покликали знов п-ю Барвінські на естраду – і знов розляглись ніжні дівочі звуки «Молитви».

Верниволя – це псевдонім Олександра Кониського, 25-літній ювілей літературної діяльності якого з ініціативи Івана Франка був широко відзначений у Львові на початку 1885 року [4, 48,522], а історію створення «Молитви» детально дослідив Роман Кирчів [3]. «Молитва» була написана на прохання українських студентів-богословів, які працювали над виданням збірника пісень та хорових творів «Кобзар». Написана при кінці березня 1885 року і автори, не маючи надії опублікувати її в Росії, звернулись з проханням опублікувати її в Галичині. А вже у червні видана у літографії Антона Пришляка, яка розміщувалась в будинку № 9 по вулиці Коперника, в якому тепер знаходиться кінотеатр імені цього великого польського вченого. «Молитва» видана як третій випуск «Бібліотеки музикальної», яка з 1885 року почала виходити під егідою Товариства «Просвіта». Єдиний екземпляр цього видання зберігся у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В.Стефаника НАН України. На обкладинці зазначено, що музика твору належить Миколі Лисенку, а слова Олександру Кониському.

На всі три видання «Бібліотеки музикальної» в першому номері журналу «Зоря» за 1886 рік відгукнувся Іван Франко у невеличкій замітці «Симпатичне видавництво музикальне», де, зокрема, зазначив, що «Гімн той перший раз відспіваний був у Тернополі на вечерку, устроєнім під час мандрівки академічної молодіжі в память М.Костомарова, і визвав загальне удушевлення». «Надіятись треба, – писав Іван Франко, – що в виданю львівській молодіжі той гімн, як і другії в нім заміщені композиції швидко і широко розійдуться по нашім краю, а особливо найдуть доступ до наших читалень та хорів селянських і міщанських і причиняться знаменито до будження руського духа та гарячої любові до тої Руси-України – цілої . великої і нероздільної».

Побажання Івана Франка здійснились трохи пізніше, коли твір був аранжований для мішаного хору Віктором Матюком. Перейти Збруч гімну судилося тільки після революції 1905 року.

Замітка Івана Франка в «Зорі» аж ніяк не дає підстав твердити, що Іван Франко був присутній на цьому вечерку, присвяченому пам'яті Миколи Костомарова, оскільки відчит про нього міг прочитати в «Ділі». Варто зауважити також, що у згаданому відчиті про вечір в Тернополі вперше був опублікований текст «Молитви».

Виданий в літографії випуск «Молитви» був розкладений на жіночі голоси та фортепіанний супровід, тому й не дивно, що і прозвучав цей твір вперше у виконанні жіночого хору, в якому співала Соломія Крушельницька.

У понеділок 3 серпня мандрівники вирушили до Микулинців і по дорозі наспіли на обід до Прошови, де нещодавно на весіллі свого товариша Осипа Олеськова був дружбою Іван Франко.

Брами міста Микулинця перед мандрівниками були закриті. Жандармерія заборонила міщанам хлібом-сіллю зустріти мандрівників, які під ескортою цих же жандармів, минувши місто, зупинились у німецькій колонії Конопківка, яка рахувалась присілком Микулинців.

Вокально-декламаційний вечерок з відчитом, який мав прочитати Іван Франко, був заборонений. Комітетові, який просив надати для заходу великий шкільний зал, було у цьому відмовлено, хоча іншим товариства шкільна рада той зал охоче надавала.

Звіт про відвідини мандрівниками Микулинець з'явився в «ч. 86 «Діла» від 3/15 серпня 1885 року. Цей звіт своєю формою та змістом різко відрізняється від всіх інших написаних перед ним і опісля найперше тим, що в ньому дуже детально розглянуто ступінь організації міщан. Звернути варто увагу на те, що саме це вивчення і ставив собі за мету «Етнографічно-статистичний гурток», організовуючи мандрівку.

«Цікава річ, що Микулинці, – писалось у цьому звіті, – хоч і як мале місто, мають кілька товариств, котрі досить добре розвиваються. І так: 1) товариство рибацьке (40 членів, 2 зр. вступ); 2) товариство пчільничо-огородниче (60 членів, вкладка 2 зр., для селян 50 кр.) ; 3) товариство охорони звірят (50 членів); 4) кружок педагогічний; 5) «Шкільна поміч» (45 членів, вкладка 50 кр.) З часом бажають тут завязати спілку ремісничу і заложити філію «Народної Торгівлі». Міщане микулинецькі не належать зовсім до заможних людей; тут головний недостаток грунтів дається взнаки. Міщане не мають більше як 3 – 4 морги поля. Вони по більшій части занимаються шевством та кушнірством, а жінки роблять рибацькі сіти. І селянський народ тут не багатий. Правда, поле вельми

урожайне, але біда в тім, що єго у хліборобів мало. Найбільший богач в сих околицях має 24 морги. За то і робітник платиться вельми низько. Від одної копи припадає женцеви найбільше 5 снопів; коли ж жнець більше не положить, як дві копи, то денно заробляє найбільше 10 снопів; косар дістає 40 – 50 кр. Околиці микулинецькі гарні, горбисті, а при тім щасливі, що тут нема ніколи повені, а дуже рідко і град навіщає. Для того то люде, хоч і як не богаті, не зазнають тої крайної бідноти і нужди , яку можна зустріти не на Поділю. Люди тут більше інтелігентні, як в деяких других сторонах. Світло науки озарило сі околиці своїми праведними лучами так, що кожний говорить тут свідомо про наші народні справи. І не дивно, що тут якраз вручено вандрівникам прекрасний стих «Привіт руським соколам», написаний селянином Павлом Думкою з Купиченець».

Саме тоді й познайомився Іван Франко з цим народним поетом.

Свідченням перебування Івана Франка в Микулинцях є й п'ять листів А.Рибачика, власника закладу по виготовленню рибацьких сіток, до Івана Франка, які зберігаються у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України у фонді Івана Франка . Іван Франко замовляв у нього для себе різні види сіток для ловлі риб.

Від Микулинець дорога мандрівників пролягла до Теребовлі, де були зустрінуті тамтешнім бургомістром Ольпинським, який виголосив промову, котра виявила справжню мету мандрівки студентів Поділлям. «Панове! – говорив він. – Від імені тутешнього комітету вітаю вас щиро і відкрито в нашому місті, хоча знаю – не хочу цього скривати – що одержані від нас враження не такі вже у Вас прихильні. Мої панове! Я знаю, чого ви хочете – і якщо б це від мене залежало, між нами наступила б швидко згода. Ви хочете – рівноправності руської мови в школах і урядах, – я завжди був за цим. Ви бажаєте фактичної рівноправності у всіх інших напрямах, – я , якщо б це було в моїх силах, відразу реалізував би Ваші бажання. Тих декілька слів, що пливуть з глибини серця, вважаю за потрібні сказати Вам при вашому , панове, тут прибуттю і запевнити Вас, що про мої найщиріші до Вас почуття, думках та бажання. Прийміть від мене прихильне оце моє вирозуміння, а разом з тим від цілого тутешнього міста : « Витайте нам, милі гості!» Цю промову газета «Діло» опублікувала у № 86 від 3/15 серпня 1885 року.

БІБЛІОТЕКА Інституту франкознавства

Відтак шлях до містечка Хоросткова проліг через Плебанівку, Хатки та Лазівку. По дорозі була зупинка в Говилові, де парохом у тамтешній церкві був батько Євгена Олесницького. Тут на мандрівників чекала довколишня інтелігенція. Як стверджує невідомий кореспондент в інформації для газети «Діло» № 95 від 29 серпня /10 вересня 1885 року на прийняттю виголосив тост учасник мандрівки болгарин за національністю і його промова знайшла відгук серед зібраних, які у відповідь на даний тост відповіли, що доля болгарського народу є дуже в тих історичних умовах подібна до долі руського народу. Відтак був Хоростків, де в місцевій читальні мав доповідь Володимир Коцовський. Він розповів про життя та творчість будителя Галицької Русі Маркіяна Шашкевича.

У Хоросткові закінчилась мандрівка Івана Франка зі студентами і свідченням тому, а також про участь Івана Франка у студентській мандрівці є лист дружини Володислава Федоровича Кароліни Федорович до Івана Франка від 4.08.1895 року з проханням повідомити її, на котре число прислати підводу в Хоростків, щоб забрати його і його київських гостей у Вікно. Іван Франко поїхав з Хоросткова у Вікно разом із Катериною Мельник, майбутньою дружиною Володимира Антоновича, Оленою Доброграєвою, нареченою Володимира Коцовського та Спиридоном Гулабчевим. Даний лист опублікований у статті Романа Горака «Біографія на замовлення»[1, С. 260 -264] . Таким чином Іван Франко з Хоросткова поїхав з київськими друзями у Вікно. Скільки пробув він у ньому, невідомо, а справжня мета поїздки виявилась на початку 1886 року, коли на-Одеській митниці був затриманий Спіро Гулабчев , який був болгарським підданим. У серпні 1878 року він приїхав у Москву і пробув там два роки, навчаючись у Московській духовній семінарії, опісля один рік був вільним слухачем Московського університету. У 1881 році перейшов на історико-філософський факультет Київського університету і рахувався студентом цього університету до жовтня 1885 року, коли виїхав у Болгарію. Опісля мав намір повернутись знову в Київ. 15 лютого 1886 року при огляді його багажу в Одесі на таможні було виявлено велику кількість виданих за кордоном книжок М.Драгоманова. С.Гулабчев був притягнутий до зізнання і наказом Міністерства юстиції № 10153 за 1886 рік був депортований з країни . Був добре знайомим Олени Доброграєвої [2]. Цілком можливо, що поїздка у Вікно київських знайомих була далеко не випадковою і мала на меті

відкрити вікно на кордоні для переправи заборонених книжок з Женеви у Київ.

Після від'їзду Івана Франка мандрівники продовжили «освіжати молодечого духа», пильно вдивлятись у роботу читалень, описуючи пам'ятки архітектури. Фактично ця мандрівка залишила вагомі свідчення про стан збереження пам'яток, чого не можна надибати в інших документах. Залишається тільки жаліти, що не вдалось випустити планованого альбома, де би мали бути зафіксовані ті пам'ятки старини. Ще прикріше, що в пресі годі дошукати повідомлень, куди поділись зроблені під час мандрівки зарисовки, значення яких сьогодні для нашої історії важко переоцінити.

У п'ятницю 7 серпня мандрівники рушили на Гусятин. З рефератом «Нові українські пісні про громадські справи» виступив знову Володимир Коцовський.

Слава про мандрівників бігла попереду них. Народ приходив на такі зустрічі в народних строях. Люди, бачачи свою інтелігенцію, яка не цурається своєї мови, одежі та звичаїв і готова прийти на допомогу меншому братові, зустрічали мандрівників зі сльозами. Кожен вечір ставав своєрідною маніфестацією єдності селян зі своєю інтелігенцією. Все частіше подібні зустрічі закінчуються гімном «Ще не вмерла Україна». Цього вже було досить для цісарсько-королівських стражників порядку та польських шовіністів, які вирішили після зустрічі в Угрині в домі о. Брилинського покласти цій мандрівці край.

Після Чорткова мандрівники мали намір пароплавом добратись до Заліщик, а звідти в Буковину. Та пароплав відмовився перевозити мандрівників.

Мандрівка була під зривом, але на допомогу прийшло місцеве духовенство. Вони запропонували мандрівникам вернутись до Нижнева, а відти через Ягольницю, Улашківці, Більче та Бедриківці дістатись до Заліщик. Мандрівників зустрічали як героїв, як посланців надії в кращу будущину українського народу. І так було по всій дорозі. У Нижневі мандрівників зустрів Кость Левицький, батько якого був парохом цього села, Леонід та Роман Заклинські, Петро Огоновський та інші представники інтелігенції, які спеціально прибули, щоб підтримати мандрівників. І знову промови, і знову відчити, і знову зустрічі в читальні. В Нижневі Леонід Заклинський читав доповідь про Петра Могилу, а його брат Роман мав доповідь на тему «Дещо про світ Божий».

По дорозі до Заліщик зупинились мандрівники в селі Більче Золоте і в газеті «Діло» № 100 від 10/22 вересня з'явився детальний опис тамтешніх печер.

Після золотого Поділля була Буковина і Кіцмань. І на кожному кроці корчма. На кожному кроці убожество, на кожному кроці пияцтво. В повіті, в якому переважна більшість українці, жодної української школи, а суцільна румунізація. Випросила кіцманська інтелігенція в цісаря дозволу відкрити на Буковині нижчу руську гімназію і знайшлись «патріоти», які, підпивши народ, зібрали підписи, що такої їм не потрібно. І добились свого.

Місцеве духовенство свідомо споює народ. От священик відкрив біля входу до церкви свій шинок, «так що , - пише «Діло» № 100 від 10/22 вересня, – відправляючи богослуженє прямо може видіти і контролювати свого шинкаря в продажи горілки»

Після Кіцманя – Чернівці. Тут мандрівники дали традиційний концерт української пісні. Їх радо вітала тутешня інтелігенція. Мандрівники відвідали Осипа Федьковича. «Старші літа ,– напише газета Діло» № 102 від 17/29 вересня, – богато змінили єго живу, енергічну вдачу; ми застали єго мовчаливим, задуманим. На наш привіт відповів він кількома словами подяки, і від великого зворушеня замовк. Розпитавши про єго здоровлє і літературні занятя, ми розпрощалися. За тим пішли ми зложити свій поклін другому буковинському писателеві і композиторові о. Исидорови Воробкевичу. Не заставши єго вдома (виїхав на купелі) , ми лишили лист с підписами всіх вандрівників».

У Чернівцях на вечорі з рефератом про життя і творчість Маркіяна Шашкевича виступив Володимир Коцовський.

На другий день відбувся прощальний обід, який дав парох тамтешньої греко-католицької церкви о. Келестин Костецький «Зібраних, – звітувався згаданий номер газети, – було до 40 лиць (30 вандрівників і членів місцевого комітету). Настрій був вельми поважний і сердечний. Горячими словами відозвався особливо о. Костецький. Заохочуючи руську молодіж до неусипної праці на ниві народної вніс тоаст в честь руського народу і на долю нашої матері Руси-України. Одобрені патріотичною річею прирекли вандрівники торжественно, що завсігди сміло і непохитно будуть стояти при народнім прапорі і боронитимуть рідної справи; щирою працею і невтомимим трудом думають добути собі правдиво гуманне образованє , котре одно гідно побороти темноту і вивести народ на путь правди і волі. З тим народом на устах розстались ми

с нашими буковинськими братами , дякуючи їм за їх щирість, гостинність і любов, з якою приняли у себе руську молодіж.

В вівторок дня 16 серпня вибиралися ще вандрівники до Вижниці, та ріжні перешкоди спинили їх намір. Роз'їхались отже всі домів , давши собі слово , що на другий рік всі як один візьмуть участь в IV вандрівці руської молодежі в якісь сторони нашої дорогої Руси».

Однак ні четвертої, ні п'ятої мандрівки студентів по краю так і не відбулось. Уряду було достатньо клопоту з третьою.

125 років минуло з того часу, коли Україна отримала свій духовний гімн. Не нагадують сьогодні про цю подію ні меморіальні дошки у Львові на будинку № 9 по вулиці Коперника, де в літографії Антона Пришляка він був надрукований, ні в Тернополі, де вперше був виконаний…

ЛІТЕРАТУРА

1. Горак Р. Біографія на замовлення // Українське літературознавство: Збірник наукових праць Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Вип.68. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, за 2006. – С.260 – 304.

2. Горак Р. Листи Олени Доброграєвої до Івана Франка// Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Випуск 5 – Львів: Каменяр, 2005, С.84 – 113.

3. Кирчів Р. Духовний гімн України // Дзвін. – 2010. - № 1. – С. 111-115.

4. Франко І. Зібр. Творів: У50 т. – Київ., 1976 – 1986.

5. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 4. – Спр. 7653.

Третя вандрівка руської молодежі

Сегорічна вандрівка руської молодежі розпочалась від Тернополя дня 2л[атинського]. серпня[1]. Дня 1 л[атинського]. серпня наспіло до Тернополя богато вандрівників пополудневим поїздом. На двірці привітав їх голова « Руської Бесіди» і філії тов. «Просвіти», п. Олександр Барвінський[2], сердечною промовою: «Витайте руські соколи, – сказав він, – що злітаєтесь на землю Василька Теребовельського, звіщаючи їй красшу будущину, лучшу долю». Сердечний дружний привіт стрітив кожного вандрівника від

поодиноких Тернопільців, котрі занялись розміщенєм гостей. Видко було лад і порядок у всім: кожний з вандрівників довідався сей час, де єму призначене мешканє і кождий сей же час мав щирого провідника. Славні Тернопольці оказались вельми гостинними. Ось доми і семї, котрим вандрівники складають тут сердечну подяку за щирий гостинний прийом: П.Т.Барвінський, Чачкевич, Геців, Загайкевич, Биховський, Волошин, Загайко, Сеник, Стахевич, Круликовський, оо. Лаврівський і Левицький, др. Кочеркевич, др. Зарицький і міщане: Чумак, Вацик і Тимко Кордуба. Вечером побачилися веселі гості в «Народній Торговлі» і в «Руській Бесіді». «Народна Торговля» приняла гостей добірними артикулами в кімнатах своєї їдальні. В «Руській Бесіді» дізнаєся вельми милого, відрадного впечатліня. Всюди гарно, прибрано, немов в віночку; читальня богата, комнати пристроєні, вигідні, а самі члени єї привітні, проміж собою сердечні, щирі. Посеред тернопільської громади руської кожде серце почуває відрадне одушевленє. Головним двигачем тої руської дружності і однодушності являєся тут проф. Ол. Барвінський. Він єсть тут душею-серцем цілої громади, правдивим добрим господарем; на кожнім кроці, при кожнім добрім ділі зустрінеш того мужа. Єго вельми симпатична поверхність, єго повага, такт і освіченість потягають всіх і єднають єму любові почесть. Через весь час нашої гостини в Тернополі бачили ми п. Олександра всюди і господарем і управителем. Лад і карність у всіх справах, які ми бачили в тернопільській руській громаді, можуть послужити взірцем не то для руських громад кожного міста, але навіть і для львівських Русинів.

В неділю від рана до вечера звиджували вандрівники місто і місцеві особливості. Звиділи ми всі три руські церкви, і помоливщися щиро, зайшли ми і до костела оо. Єзуїтів. Того дня якраз був тут празник, свято Ігнатія Лойолі[3], основателя ордена. В костелі застали ми доволі селян, а при великім престолі правив звістний любитель органів, дефіцієнт о. Юл. Колюбинський співану руську службу Божу. Немилого, прикрого впечатліня дізнав кожний, хто почув той спів, приглянувся тому обрядови, після якого відправляв о. Колюбинський. Такого обряду ми ще не бачили: Тонація співу октеній, всі церемонії, всі рухи з прикляканєм виводив о. дефіцієнт зовсім на лад латинський, так що лише славянський текст (з польським акцентом) становив різницю від латинського богослуженя. Справді бачили ми картину, як може бути з-

латинська перекручений наш руський обряд. О. Колюбинського спровадили Єзуїти на свій празник зі Львова. ОО. Єзуїти займаються в Тернополі головно своїм конвіктом, в котрім – як нам говорено – суть на вихованю і деякі руські діти, - між іншими руського дідича з Милятина, п. Лодинського. «Руська Бурса» в Тернополі стане достойно супрнотів єзуїтського конвікту; новий дім Бурси представляєся дуже гарно, а під мудрою управою світлим Русинів тернопільських буде правдивим розсадником руської народної ідеї, котру так горячо все плекала тернопільська молодіж.

Місто Тернопіль робило на вандрівників зовсім пріятне впечатлінє. Всюди чисто, харно, ту і там можна бачити руські написи на вивісках. Тільки по жидівській части міста годі було перейти, , така нехарь. По причині припадаючого празника у оо. Єзуїтів і марку місто було так ожившене, що по улицях годі було протовпитись. Нечайно рознеслася по місті невідрадна вість, що вечерок не відбудеся по причині заказу ц. к. намісництва. Вість тая всіх зелектризувала: « Як то? Преціньь все було підготовлене до вечерка легально! Що то має значити?!». Сердечні Тернопільці о скілько могли успокоювали гостей, а тимчасом пішли широкі телеграми до п. намісника і до п. президента-міністра. Около 6 години вечером прийшла телеграма зі Львова: заказ знесено. Ціле місто зраділо. Приспівші з околиці родини почали збиратися в замковій (театральній) салі. До 1/2 8 години саля битком наповнилась інтелігенцією , міщанами і селянами та селянками. Мимо того, що дуже многі під першим впечатленієм заказу розїхались домів.

Розпочався вечер. На естраду виступив п. Ол. Барвінський, принятий гучними оплесками. Повитавши гостей, розказав популярним способом, чудовим прегарним язиком про житє Миколая Костомарова[4], виложив і підніс єго заслуги в науці і літературі. Півгодинного єго відчиту вислухали всі з повною увагою. Хто слідив при тім поведене гостей-селян, той пересвідчився, чого стоять ті числені читальні по цілій Тернопільщині; тут же с відрадою ми бачили, як поважно слухали селяни викладу проф. Барвінського, як радістне принімали благодатну духовну поживу.

По відчиті представилась зрітелям чудова картина на подіюм виступив хор жіночий під проводом Вп. пані Барвінської і відспівав «Молитву руських дітей» Верниволі з музикою Лисенка:

Боже великий, єдиний,
Русь-Україну храни,
Волі і світа промінєм
Ти єї осіни!
Світом знаної науки
Нас дітей просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости!
Молимось, Боже єдиний,
Русь-Україну храни,
Всі свої ласки-щедроти
Ти на люд наш зверни!
Дай єму волю, дай єму долю,
Дай доброго світа...
Щастя дай Боже народу
І многая, многая літа!

Молитва ся[5] *, відспівана с повною ерудицією, зрушила всіх дуже глубоко. Тернопіль погостив нас тим. Чого у нас доси не бувало: руські дівчата під проводом пані Барвінської виступили публічно і помолились прилюдно за долю і волю народу. Як їх провідниця, так і весь хор (12 осіб) всі були в прекрасних строях народних; дивишся і не можеш очей відірвати... В хорі виступив сам цвіт Поділя: три панни Крушельницькі, дві Навроцькі, дві Чубатівни, панни Дроздовська, Студинська, Зарицька і Чемеринська. Все, що було в салі, з невисказаною розкошею поглядало на сю красу Поділя, а коли роздались по салі ніжні*[6]*, любі звуки «Молитви» – праведна дрож проймала кожде серце: стільки святого чутя влили дівочі серця в слова і звуки своєї « Молитви». Безсуперечно і сим разом пані Барвінські положила велику заслугу. Нема такого вечерка, в котрім би достойна наша сподвижниця не взяла живої участи. Хвала за се їй, провідниці! Хвала і руським співачкам-щебетушкам славного Поділя! Молітеся! Ваша пісня стане псалмом, покликом для руського роду за долю-волю народну!.. Зібраній публіці не хотілося стратити з очей так чудового образу, яким явився хор дів подільських, - і не дивниця, що неустаючі оплески покликали знов п-ю Барвінські на естраду - і знов розляглись ніжні дівочі звуки «Молитви»*[7]*.*

По «Молитві» відіграла на фортепяні п-а Д. «Українську Рапсодію» Лисенка с повним зрозумієм , чутєм і викінченєм, – а

опісля виступив славний наш хор селян з Денисова, і принятий оплесками відспівав Крейцера «Верховину», Вербицького «До родини», а коли ентузіязмови, викликаному чудовою піснею «До родини» не було кінця, хор відспівав ще одну пісню Воробкевича «Весна уже наспіла». Хором проводив сам о. Вітошинський[8]. Як хор дівчат був милою несподіванкою для зібраної публіки, так хор денисівський своїм співом напував душу відрадою і надією, що незабаром по приміру денисівських соловїв заспівають славну руську пісню всюди в нашій країні. Нам лише треба більше таких трудеників, яким являєсь о. Вітошинський. Недавно о. Вітошинського діткнуло тяжке горе: єго замужня дочка (Копертинська) розпроцалася зі світом лишаючи в душі родича несказану печаль. Помимо того не відказав він своєї участи в в вечерку і сам явився з своїм хором. О скілько печаль відбивалася на єго лици, о стілько єднала єму єго присутність симпатію і сочувство у всіх зрителів.

По хорі денисовськім не було деклямації п. К. Устияновича[9] по причині заказу. Слідувало отже тріо Вахнянина на сопран, тенор і бас в супроводі скрипки, фісгармонії і фортепяну, котре гарно, з чувством і зрозумінєм виконали: п. Барвінська, тенор п. Гушалевич[10] і п. Качмарський. По відіграню на фортепяні Листа «Думки» п-ом Л., виступив хор вандрівників при участи славного баритоніста Льва Герасимовича і відспівав аж двічі композицію Вахнянина «Наша жизнь» – і тим закінчилась часть концертова. Всі розійшлись з одушевленєм і кождому відзивались в душі остатні звуки згаданої пісні: «Ми не дамось – нас більше тут!».

По вечерку члени «Руської Бесіди» запросили вандрівників, хор денисівський і других знатнійших гостей, на спільну вечерю. Господарі угостили вечеряющих (до 70 людей) дуже щиро. Сердечні розговори, промови закінчились по 11 годині. Підношено тоасти: в честь руського народу, словянської взаємності, в честь Єго Вел. Цісаря і династії, в честь господарів, вандрівників, гостей, о.Вітошинського і єго хору і т.д. Кождий чувся членом одної люблячої родини.

По вечери добірна орхестра утнула веселої коломийки в салі замковій – і 50 гожих пар пішло коломийки. Старші розмістилися в комнатах касина (тут був і буфет), а молоді гуляли, співали. До перщого кадриля стало 100 пар, а охоче товариство додержало

місця до 6 години рано. Ніхто не продавав. «петрушку», а лише мало хто продав «кріп».

Мов розкішні цвіти прибрали салю подільські красавиці, всі майже в народних строях. Такою танцюючою армією міг доводити хіба такий енергійний вождь-аранжер, яким показався канд. адв. п.Бачинський.

«Діло», ч.83,субота, 27 липня (8 серпня) 1885.

II

В понеділок дня 3 серпня рано вибралась вандрівка дорогою микулинецькою, забираючи з собою гарні милі спомини, оставляючи в Тернополи подяку гостинним родинам. П. Ол. Барвінський враз з сином Володимиром вибрався також в дорогу, провести вандрівників по тернопільській території, де він стільки потрудився, стільки положив заслуг. За містом явилося товариство досить велично. Одні їхали на возах, другі в товаристві йшли; всюди весело, співи, розговори. Так вандрівники минали зелені луги, богаті ниви, поля; всюди здоровили робочих людей , розпитуючи про їх долю і житє. На обід наспіли до Прошови , запрошені стареньким нашим патріотом о. Варапучинським[11].

Прошова – село гарне, чисте, на око заможне. В домі о. Варапучинського найшли вандрівники справді вельми сердечну щиру гостину. Гостина тая остане в сегорічній вандрівці прекрасним образом семейної сердечної забави, любою памяткою. При обіді розв'язалися щирі розговори, дружні бесіди. Сердечні промови про Русь-матір витискали сльози в очах присутніх патріотів. Гарні свобідні співи с прекрасними декламаціями звістного маляра-поета Корнила Устиновича становили розмаїтість гостини в Прошові. По обіді ціле товариство розсипалось по огороді і прегарному саду, де вивязалась правдива домова забава посеред співів, веселих і серіозних розмов. По 5-тій годині виїхали вандрівники з Прошови до Микулинець, дякуючи сердечно достойному господарю за щиру гостину.

III

В дорозі дізналось мандрівниче товариство, що ц. к. жандармерія просто стероризувала микулинецьких горожан, забороняючи їм приняти руських молодих гостей хлібом і солею

перед брамами міста. Супокійно вїхала вандрівка в місто, здоровлена всюди міщанами з придорожніх воріт і. минаючи громадки озброєних жандармів , удалися за місто в Конопківку.

Конопківка[12] – се колонія німецька, місце купельне. Єсть тут вигідний заклад купельний, – саля збудована в ротонду – і прекрасний. Тепер досить запущений парк купельний. Вандрівників розміщено в забудованю закладу купельного тут їх і угостила пані Рибачик[13].

Вечерок вокально-декламаційний з відчитом не відбувся з причини заказу ц. к. намісництва. Молодь дуже весело забавлялася в прекрасній вигідній салі до самого рана. Забава відзначалося прекрасними строями народними. Танці дуже добре аранжував згорнула багато родин з околиці. Богато панночок відзначалося прекрасними строями народними. Танці дуже добре аранжував п. Добрянській. До кадрилі стануло 30 пар, а в коломийці гуляла також молодіж міщанська. Але хоч і як забавлялися всі весело, все ж таки інтелігенція, міщане і селяне не могли нажалітись на то, що не міг відбутися концерт, на котрий так нетерпеливо дожидали. «Може і помремо, а не почуємо», – заговорили з жалем сердечні селяне. До того прикре, , пригнітаючи впечатлінє робила жандармерія, котра озброєна окружила салю зі двору та вдивлялася через вікна до салі або по закутках з жидівкою-шинкаркою вела якусь розмову. А кромі того в салі, в буфеті, всюди вешталися умундуровані (ніби не на службі) жандарми і фінансери, так що ні слова промовити, ні пісню заспівати. Ані при вечері, ані при принятю ніхто не говорив нічого, ані одної не заспівано вільнішої співанки. За то серця говорили богато, за то селяне і міщане з більшою любовію витали гостей на кожнім кроці. Виділ читальні микулинецької, – як розповідають міщане, – просив краєву раду шкільну, щоби позволила салі шкільної на вечерок і на збори читальні, – але рада шкільна відмовила (язиком польським на руське прошеня), хоть іншим товариствам все позволяє.

Цікава річ, що Микулинці, хоч і як мале місто, мають кілька товариств, котрі досить добре розвиваються. І так: 1) товариство рибацьке (40 членів, 2 зр. вступ); 2) товариство пчільничо-огородниче (60 членів, вкладка 2 зр., для селян 50 кр.); 3) товариство охорони звірят (50 членів); 4) кружок педагогічний; 5) «Шкільна поміч» (45 членів, вкладка 50 кр.) З часом бажають тут завязати спілку ремісничу і заложити філію «Народної Торгівлі».

Міщане микулинецькі не належать зовсім до заможних людей; тут головний недостаток ґрунтів дається взнаки. Міщане не мають більше як 3 – 4 морги поля. Вони по більшій части занимаються шевством та кушнірством, а жінки роблять рибацькі сіти. І селянський народ тут не багатий. Правда, поле вельми урожайне, але біда в тім, що єго у хліборобів мало. Найбільший богач в сих околицях має 24 морги. За то і робітник платиться вельми низько. Від одної копи припадає женцеви найбільше 5 снопів; коли ж жнець більше не положить, як дві копи, то денно заробляє найбільше 10 снопів; косар дістає 40 – 50 кр. Околиці микулинецькі гарні, горбисті, а при тім щасливі, що тут нема ніколи повені, а дуже рідко і град навіщає. Для того то люде, хоч і як не богаті, не зазнають тої крайної бідноти і нужди, яку можна зустріти не на Поділю. Люди тут більше інтелігентні, як в деяких других сторонах. Світло науки озарило сі околиці своїми праведними лучами так, що кожний говорить тут свідомо про наші народні справи. І не дивно, що тут якраз вручено вандрівникам прекрасний стих «Привіт руським соколам», написаний селянином Павлом Думкою[14] з Купиченець.

IV

Виїхавши безгласно з «жандармообразних» Микулинець, пустились ми підводами до Теребовлі. Дорога наша вела скрізь через розкішний, густий ліс, що зеленою дубровою розіслався по обох боках цісарського гостинця. Легкий дощик кропив від часу до часу з ледве замітних, білих хмарок, прибивав куряву і лагодив літню спеку. На душі робилось легко і весело. Швидко котились по камяній дорозі здорові вози, набиті вандрівниками, а враз лунала по гаю голосна пісня. В Слобідці розкрилася перед нашими очима чудова, живописна картина. В долині, в хорошім яру розлилась річка Гнізна цілим рядом ставів, що обняті вінцями очерету і корчів блищали проти нас гладким, ясним дзеркалом. За ставками млин, низше живописно розкинене село, по другій стороні висока майже прямовисна стіна, покрита зеленою кожею ліса. Тут ми вперше пізнали, що Поділя має також хороші, чудові сторони, воно і богате і красне.

О годині першій в полудни побачили ми давний, історичний наш город , столицю Василька Теребовлю. Вже з кидався нам в очи на полуденно західній стороні над містом взносячий ся замок, котрого

камінні сірі стіни наче в дрімоті гляділи на місто. Перед містом пустились ми піхотою. На мості стрітив нас місцевий комітет, представитель єго, Вп. о. декан Залуцький[15] і бургомістр міста др. Ольпинський повітали нас сердечною промовою, а послідній підніс вандрівникам хліб і сіль виражаючи теплим руським словом свою сердечну утіху, що вандрівники загостили до Теребовлі. В супроводі містної музики рушили вандрівники дальше, видячи в великій громаді і міщанства доказ щирості і симпатії. Против Микулинецької «Stillparadenvisit» була гостина в Теребовлі так хорошою маніфестацією зі сторони мешканців другої народності, що вандрівники з повним правом мусять зложити подяку Вп. д-ру Ольпинському, бурмістрови міста, котрий незважаючи на всякі слухи про руську вандруючу молодіж, так щиро і сердечно повітав нас в своїм місті.

Увійшовши до міста, завернули ми під проводом Вп. о. Залуцького до тамошньої церкви, де Вп. парох відправив молебен за путешевствующих, а відтак взніс многоліпства Єго Св. папі, Єго Вел. Цісареви, Впр. митр. Сильвестрови, п. намісникови, місцевому старості, бурмістрови і на кінець самим вандрівникам.

З черги пішли ми оглядати важнійші будівлі історичного значеня, межи іншими костел Кармелітів, де в захристії зацікавили нас передовсім памятки малярської штуки XVII і XVIII століття, іменно портрети фундаторів і добродіїв костела Дульських. Коли відтак на зазив п. бургомістра прибули ми до ратушевої салі, де мав відбутися вечерок, повитав нас Вп. представитель міста короткими, але сердечними словами. Не можемо всприматися, щоб їх тут не подати:

«Panowie! W imeniu tutejszego komitetu witam Was szczerze i otwarcie w naszym mieście, chociaż wiem – nie chcę tego ukrywać – iż odbyte wrażenia może nie tak przychylne Was ku nam usposobiły. Moi panowie! Ja wiem czego wy chcecie – i jeżeli by to odemnie zależało, między nami nastąpiłaby prędko zgoda. Wy chcecie równoprawnienia ruskiego języka w szkołach i urzędach, – ja zawsze byłem za tem. Wy żądacie faktycznego równoprawnienia we wszelkich innych kierunkach, – ja , jeżeliby to było w mojej mocy, zadość uczyniłbym zarazwaszym żądaniom. Tych kilka słów z głębi serca płynących uważam za stosowne powiedzić Wam przy Waszem , panowie, tutaj przybyciu i upewnić Was o jak najszczerszych ku Wam myślach i życzeniach. Przyjmijcie odemnie

przychylnie to wyrozumienie moje, a zarazem od calego tutejszego grodu szczere « Witajcie nam mili goście!»[16]

Слова ті зробили на всіх велике враженє і ми подякувавши п. бурмістру за висказані симпатиїї за такий привіт,– розбрилися по місті. Деякі межи ними пп. вандрівники-артисти удалися на замок, котрий перенесений в цілости і деталях на папір буде безперечно окрасою нашого «Альбому»[17]*; другі пішли в читальню розмовитись і заохотити міщан, що виключно своїм заходом і власним коштом тут сї утримують. На любій розмові скоро минув час і ми не отямились, коли гостинний і сердечний о. парох покликав нас всіх до себе на обід. Правдиво руська гостина, заправлена теплим словом і чималим коштом Вп. Господаря позоставила в серцях вандрівників тревалу по собі память. По обіді ми стали готовитись до вечерка, котрий відбувся вповні по програмі. Доволі простора саля міського касина заповнилась битком цікавим народом; між іншими бачили ми також місцевого п. старосту з женою і других урядників, много міщан і селян. Привітне слово Вол. Коцовського*[18]*, котрий именно вказував на то , як славно Теребовля повитала руських вандрівників без всякого упередженя, щиро і отвітно, – приняли всі з ентузіазмом. Рівними оплесками нагороджено улюбленого нашого артиста драматичного п. Ів. Гриневецького*[19]*, що на ту хвилю прибувши з трупою руського театру до Теребовлі, піднявся декламації прекрасного стіха Устияновича: «Руська дитина». А найбільше залунала саля оплесками при декламації молоденької панночки Цурковської. Шевченкового «Перебендю» віддала вона так гарно і з таким зрозумінєм річи, що всі дивувалися талантові молоденької декламаторки.*

«Діло», ч.85,. четвер 1 (13 серпня) 1885.

Після вечерка Вп. бурмістр Теребовлі др. Ольпинський запросив всіх вандрівників на вечерю до реставрації. Тут мали ми знов нагоду пересвідчитись, як щирими бажаннями к нам палав сей муж, що в певній мірі против публічної опінії польської приняв руську молодіж отвертими руками. Коли іменно польська преса так ворожо ударила на вандрівку руської молодежи, накликуючи на ню бачність поліції; коли «Gazeta Narodowa», а властиво єї пяний кореспондент з Тернополя аж так далеко посунувся, щоби руську молодіж здискредитувати перед публікою, розпустив таку патагонську брехню, будьто о. Наумович вибираєся їхати з академіками, – др. Ольпинський не тільки ані на хвилю не усомнився о щирих намірах

руської молодежі, а прямо своїм виступленєм станув в єї обороні. Для таких людей, як др. Ольпинський, все отверті будуть серця руської молодіжи. По сій сердечній гостині розпочалися танці, котрі протяглись близько рана. Як в Тернополи, як в Микулинцях[20], так і тут панночки були поубирані переважно в народний стрій.

На другий день, с.с. в середу рушили ми під проводом нашого Вп. о. господаря оглядати давний Василіанський монастир, віддалений чверть милі від міста. Крута стежка вела геть крізь густу розкішну дуброву, куди нераз з трудом прійшлося пробивати. На вершині гори с вольним далеким виднокругом к всходови і полудня дрімали оброслі густою терниною і всяким зілєм руїни древньої будівлі. Важкий камінь декуди почорнів, обріс мохом. Та видно уперто ставить відпір залізному зубови часу, що ту і там попроїдав широкими щелинами тверді камяні стіни. Монастир сам вельми просторий, будований в квадрат. На чотирьох. єго углах ще доси тримають огорожу чотири круглі башти, що зовсім мають вигляд великого татарського ковпака, котрим наряжувались дикі борці орди. На вступі стоїть чотиригранна вежа, мабуть мешканє стороєа від брами; на гзимсі вікна уміщений рік 1723, рік в котрім прибудувалася вежа, бо сам монастир має свій початок початок від часів Собєського. Опісля ми оглядали схоронені всеціло коридори, келії ченців, рефектар, кухню з древнім комином і монастирську «холодну», куди замикано «неблагонадежних» на реколекції. Склепіня муровані самими камяними плитками світилися ту і там вже отворами, котрі наче говорили, що тим склепіннєм істнованє вже не довге. На щастє знайшов сей памятник нашої давнини дбалого опікуна в особі о. декана Залуцького, котрий всіма силами стараєся заховати єї мури, іменно хорошу, величну монастирську церков Св. Іоана. Якраз тепер піднімає Вп. декан реставрацію тої церкви і так вона буде охоронена від загальної руїни.

Цікаві на кругозір, який представится представится нашим очам з гори, видерлись ми на мури. Справді, образ, що відкривався нам докола, був пречудовий: к півночі в котлині положене місто з виносячимся угору замком. К заходови густий гай, к полудню бистрий Серет, плинучий у підніжя просто на діл уриваючоїся високої монастирської гори. Над Серетом одним шнурочком тягнуться села, колись власність Василіан, котрі зараз за рікою мали свій величезний фільварок. Місце того фільварку ледви указують довкола в квадрат стоючи височезні тополі. Монастир

стояв тут справді на такім місці, звідки, як замітив наш Вп. Господар, могли Василіани все видіти, що де в якім їх селі чи на фільварку робилося. Судячи по других василіанських монастирях мусимо справді дивуватися великому змислови ченців, що свої будівлі здвигали на місцях найбільше живописних, а притім розуміли дуже добре получити utile dulci.

Точніші дати історичні о повстаню сего монастиря, о сго фундаторах і покровителях , обіцяв нам уділити Вп. о. Залуцкий письменно. Близші ті звістки будуть поміщені в Альбомі, в котрім до кожної картини буде доданий ширший опис.

Так одушевлені пишною красою природи, зійшли ми назад в місто, щоби в гостиннім домі сердечних і милих нам Вп. господарів Залуцьких пробути ще коротку хвилю, яка нам лишалася до від'їзду. Все, чого ми тут зазнали, зложилося так, що ми виїхали з Теребовлі з повними надії серцем, – і та надія не завела нас, як опісля показалося і дальші дорозі.

«Діло», ч.86, субота 3 (15 серпня) 1885.

V

Через Плебанівку[21], Хатки і Лазівку[22] заїхали вандрівники дня 5 серпня с. р. в середу в дорозі з Теребовлі до Хоросткова[23] около 3-ої години з полудня до Вп. О. декана Олесницького[24], пароха в Говилові[25]. Околиця скрізь ту дуже гарна, а народ як видко інтелігентний і досить заможний: повсюди видно огрядні хати, хороші сади, – всюди чути о науці, просвіті, читальнях.

Проїзд вандрівників з Теребовлі до Говилова опізнивсь потрохи з причин від них незалежних. Комітет вандрівничий не передвидів такого принятя, яке вандрівники всюди, дослівно: на кожнім кроці находили, а все ж танці мали мати місце лише в Тернополи, Теребовлі і Чорткові; тимчасом вийшло трохи інакше. Окрім декляматорсько-музикальних вечерків, були всюди також і танці по вечерках, не згадуючи вже що звичайно і там, де вечерків не було, потрохи танцьовано. Через се показалась подороож вандрівників за поспішна і занадто утомлююча: щодня подороож, щовечора спів і пр., опісля танці, – так що на спочинок часу властиво майже недосталось; а при тім треба було заглянути до читальні, поговорити з селянами, оглянути околицю та бодай дещо придбати до Альбуму вандрівників, а впрочім і подивитись бодай на важнійші достопамятности богатої в історичні спомини і з многих інших

взглядів цікавої і важної подільської країни. Тож і не дивно, що приїзд вандрівників подекуди опізнявсь.

Вже від полудня дожидали Говиловські селяни своїх (як їх називали в вступній промові до них) «соколів». Коли ж вандрівники появились коло приходства в Говилові, повитав їх хор селян, мужчин і жінок величавою піснею «Ще не вмерла Україна». По відспіваню сего нашого всенародного імну слідувала вельми сердечна промова славнозвісного говилівського патріота – поета Якова Савицького, уложена стихом, а закончена сердечним, селянським хором отспіваним многолітствієм – «руським соколам». Сей несподіваний привіт селян зробив на вандрівників незвичайне вражене: зрушеним голосом відповів один з товаришів-вандрівників «батькам-селянам», дякуючи, що так щиро вітають руську молодіж академічну, своїх же, таких, як і вони руських дітей, кров від їх крові, кість від їх кості; і запевняючи, що покінчивши студія, будуть і вони. Студенти, стикатись близше з своїм рідним народом і тоги зложать єму в дар свою працю, свою науку.

Поговоривши ще кілька слів з селянами, удались вандрівники до гостинного дому о. декана Олесницького, витані сердечно на вступі сим славнозвісним подільським патріотом, а за молодших літ товаришом воскресителя руcько-народного житя на Галицькій Русі , Маркіяна Шашкевича, – витані також і своїм старшим товаришем , сином о. декана, Євгенієм, б. головою львівського «Академічного братства», видавцем «Руcько-української бібліотеки», умисно прибувших на сей день до рідного села. Кромі того найшлось у о. декана невеличке, але добірне товариство кількох старших і молодших патріотів і патріоток, між іншими: о. посол Никола Січинський[26], оо: Барвінський[27] і Туркевич[28], о. дек. Залуцький з Теребовлі, о. Ганкевич[29] з молоденькою дочкою, звістної з своєї гарної промови на посліднім іспиті в львівськім інституті сс. Василіанок, а з вандрівниками приїхали : проф. Ол. Барвінський з Тернополя і наш артист маляр і поет Корнило Н.Устиянович, котрий проводив вандрівників аж до Більча[30], коло Заліщик. В кінці явились ще до обіду і селяни-патроти: старенький але невтомимий Яким Киба, єго син Тимко, згаданий уже Яків Савицький і другі поважні говилівські господарі.

При обіді, ожившенім веселою розмовою , розпочались тоасти; деякі були дуже удачні і добре обдумані, а всіх тих було доволі много, так, що не дивниця, що годі всіх їх точно навести, та що

треба ограничитись на дечім важнійшім, що предовсім приостало в памяти; розумієсь, що не поминено здоровля вандрівників і достойного господаря дому, та що при всіх тоастах слідували громкі, з серця плинучі многолітствованя.

Безперечно найгарніший тоаст вніс п. Евгеній Олесницький[31] зазначив він, що з гордостею витає між присутніми двох членів своєї родини: один з них -муж невтомимої праці, загально признаних, несчислимих заслуг, непохитної волі, чистого як слеза характеру, муж – котрого можна назвати провідником подільської інтелігенції, се: Вп. Проф. Олександер Барвінський, голова славнозвістної , взірцево зорганізованої і провадженої, тернопільської руської «Бесіди»; другий з них – се правдивий репрезентант подільського мужицтва, правдивий мужицький посол, горячий заступник нашого народа в соймі: о. Никола Січинський; патріотична діяльність одного з них доповняєсь діяльностей другого. Тоаст сей приняли всі з одушевленєм, закінчивсь він величною маніфестацією в честь нашого патріотичного, в части вже високо просвіщеного мужицтва, коли о. Н. Січинський представив присутнім «свого дорогого приятеля» Якима Кибу і єго сина , «котрим в значній мірі мусить дякувати за свій вибір на посла». На здоровлє народа відповіли вандрівники піснею «Ще не вмерла Україна» На наведений тоаст п. Е.Олесницького відповів проф. Ол. Барвінський добірною, поважною промовою, в котрій підніс заслуги подільської інтелігенції взагалі, а передовсім же господаря дому. Здоровлє господаря вніс також і о. Січинський, замічаючи при тім, що за все, що в нім кто-небудь бачить і признає доброго, належиться від него подяка передовсім єго довголітному сусідови і другови о. Олесницькому, того ж живому примірови і сердечної пораді. Згадати єще належить тоаст одного присутного болгарина[32] за сміливу працю для народа. За здоровлє нашого нашого народа і єго репрезентанта о. Січинського (по болгарськи); тоаст сей брата словянина з-під Балкану прийнято також з одушевленєм, а в відповіди на него вніс о. Січинський здоровлє народа болгарського, котрого недобра доля в многім подібна до долі Руси-України.

Щира і сердечна гостина в домі о. Олесницького пригадала вандрівникам недавну, не меншу щиру і сердечну гостину в Прошевій (в дорозі з Тернополя до Микулинець). Але ж і не диво: там, в Прошевій , приймала вандрівників, їх молоденька, що так скажем товаришка, жінка старшого їх товариша дра О.Олеськова[33] (з дому

Варапучинська); ту в Говилові , товариш п. Е.Олесницький, а оба ті доми отворили вандрівникам однаковою щирістю і сердечності свої гостинні рамена.

По обіді удались вандрівники до говилівської читальні, одної з найкраще поміщених і ведених між всіма , що нам їх на вандрівці бачити лучилось. В читальні застали вандрівники численних селян, мужчин і жінок, а поет п. Яків Савицький, виголосив свій вельми удачний сатиричний стих о тім, як то гидкі вороги кожного роботящого хліборобa: миши та щурі напосілися були доконче на єго руський календар, а передовсім же взялись були вигризати з календаря... «свята урочисті». За'сей зручно зложений і знаменито виголошений стишок нагороджено поета грімкими оплесками, а сміхови не було кінця. Сподіятись, що сей стишок найде поміщене в приготовуваній книжечці о сегорочній вандрівції . На жаль, не могли вандрівники довго бути в читальні; час наглив, бо того самого дня треба було в пору ставитись на вечерок в Хоросткові. Розпрощавшись сердечно с селянами, Вп. господарем і гістьми, пустились проте вандрівники в свою дальшу дорогу.

«Діло», ч. 93, субота 24 серпня (5 вересня) 1885

Вечером около 7 год. прибули ми до Хоросткова і домі гостинного і щирого нашого патріота, Вп. о. Богоноса[34]. З причини пізної пори мусили вандрівники спішитися немало, щоби на час розпочати вечерок. О 8.год. була вже саля магістратська заповнена до краю гістьми. Передовсім явилося тут множество міщан з Хоросткова і селян з Говилова , Увисли і других поблизьких сіл, щоби побачити своїх просвічених братів, почути. Як вони говорять, чим занимаються, полюбуватись руським словом, руською піснею. Взагалі , де не загостили вандрівники на нашім розкішним Поділю, скрізь витав їх народ не с особливим інтересом, а просто з нетаєними найщирішими симпатіями. Справді раділо наше серце вельми, коли уста старих сідоглавих старціз-господарів звали нас своїми рідними, ріднесенькими дітьми , від котрих вони надіються лучної, красної долі.

Розпочались вечерниці. З глибокою увагою слухала публіка відчиту нашого молодого критика і історика літератури п. Волод. Коцовського, о діяльності і значеню незабутного Маркіяна Шашкевича. Опираючись на засаді, що вартість і значінь якогось чоловіка можуть бути належито оцінені лиш зі становища часу, в

котрім він жив, а ніяк лиш з позосталих окрушин єго творів – і то тільки по надокладнійшім , під якими находимося , супротивностей, з якими боровся, виявив прелегент вповні значінь і стійність нашого знаменитого труженика і поета. На підставі старанно зібраних і критично розсмотрених жерел, котрими користувався сще при видаваню III тому «Руської Бібліотеки», розкрив він обширно і всесторонньо образ нашого народного відродження, в котрім покійний Маркіян був завсіди головним діятелем і заразом і витривалим робітником в раз виточенім напрямі. Метода прелегента проста і вельми повчаюча для тих, хто хотів би працювати на поли історії літератури. Не в тім єго річ, щоби розводити оригінальні погляди і запускатись в теорії, а просто втім, щоби на підставі жерел а іменно на підставі сучасних сучасних судів добути наверх те, що становить властиву вартість чоловіка, то єсть єго щирість до народу, благородний запал для гуманних ідей і витривалість у праці. Так вийшов після відчиту прелегента Маркіян Шашкевич характером, котрого достойно поняла і оцінила вся публіка; вийшов мужем быстрого розуму, великого серця, всесторонного погляду і діятельности, ідеальної витревалости .і самопожертвованія, – гідний взір для наслідуваня труженикам на поли словесності для добра народу.

По відчиті виступив хор, повита ний грімкими оплесками. Вже то треба сказати, що на всіх вечерках сегорочної вандрівки належали співи до тих точок програми, котрі безперечно найвдячніше принимала вся зібрана публіка. Причинялись до того раз вибір що найкрасших руських композицій, подруге знамените їх виконане під управою звістного дирігента питомця Львівської семінарії духовної Автонома Левицького[35] і при участи таких сил як Евг. Гушалевича і баротонови пп. Качмарський і Діяковський. Як тут, так також і на других вечерках запримітили ми . що з співів сподобались особливо дві композиції проф. Вахнянина, а то: «Наша жизнь» і «По морю», відтак Лаврівського «Ой по горі» і Ніжанковського «Гуляли, гуляли». По першім виступленю хору віддеклямувала Вп. п. Евеліна Богоносівна, донька нашого господаря, о. Богоноса, єго власний патріотичний стирок в привіт руским вандрівникам. Стих сей, в котрім , в котрім попри згадці на давніші , славні часи нашої історії загрівав автор передовсім до любові рідного краю і народу як сам прегарний, так само прегарно був виголошений декламаторкою. Тож не дивно, що п-а Богоносівна,

прибрана до того в хороший народний стрій, збирала довгі неумокаючі оплески.

На другий день рано – а було се в четвер 6 серпня – схопились деякі менше втомлені , щоб пройтись по свіжім воздусі і оглянути місто. Погода стояла на дворі тиха, супокійна, хотяй ранок переймав вже осіннім холодом. Хоростків на перший погляд містечко гарне, чисте, зраджуючи добробут. На полудне від міста ставок, переливаючійся через греблю опустом, під котрим вандрівники зажили здороврї купелі. Прочий час до полудня минув то на поблизьких екскурсіях , то на розмові повертаючи миз поля селянами, то на милій забаві в домі нашого сердечного господаря; сердечність ту бачили вандрівники на кожнім кроці. Вп. о. Богонос принимаючи їх в своїй хаті, приладив їм вигідний нічліг і всяку вигоду. А вже то найлучше виявилась сердечність і щирість нашого господаря, коли він при обіді в теплих словах заявив свою радість, що видить так числено зібрану руську молодіж в своїм домі, а похваляючи ціль, в якій вона вибралась вандрувати по Поділю, вніс перший тоастна здоровлє руської молодіжи. Взрушеним голосом відповів один з вандрівників на ті сердечні слова порушаючий кожного до глибини серця і підніс взаємно здоровлє господаря і его патріотичної доньки – вчорашньої декламаторки. Із пізніших тоастів мусимо іменно піднести тоаст в честь славного патріотичного нашого духовенства руського. «Справді, – говорив один із вандрівників забравший голос, – трудно подибати другий край, де би духовенство було так віддане народній справі і тільки для неї вчинило, як наше в Галичині. Таким духовенством міг би сміло повеличатися кожний народ; такого духовенства завидують нам сусідні руська молодіж бє чолом перед ним і хоче гідно вступити в его сліди. Честь єму ! Многая літа! Тоаст сей викликав загальне одушевленє і присутні пан-отці, зо взрушенємп роняли ті слова великої заслуги і узнаня[36].

«Діло», ч. 95, четвер, 29 серпня (10 вересня) 1885

В п'ятницю 7 серпня ранком, забравши по дорозі своїх товаришів з Увисли[37] *, де наш артист К.Устиянович зняв портрет нашого старенького патріота, рушили ми в Гусятин*[38]*. Тригодинна подорож хоч відбувалась, можна сказати в самім серці Поділяне була зовсім монотонною і втомляючою. Дорога вела то крізь гарні, докупи збиті села, то ланами, то попід зелені дуброви. Під*

Гусятином побачили ми вже лани кукурудзи, як би зраджуючи близькість Буковини. Коло полудня узріли ми Гусятин. Здалека кидавсь в очі положена на горі за Збручем церков православна в густинськім. І взагалі над границею православні церкви скрізь величні і пишні; дальше від границі вони мізернійші, як пересічні наші церковці в Галичині. На вїзді в Гусятин по лівім боці гостинця, ведучого з Копичинець, взноситься дворець Трансверзальної зелізниці. На двірця стоїть великими буквами обіч польської руська напись станції: Гусятин. І в цілій дальшій лінії залізниці Трансверзальної попереводила Австрія рівноправність написей. Дивним случаєм перед самим містом здибалися ми з товаришами, котрі власне надїхали з Копичинець[39], Привітані на вступі членами місцевого комітету, п. Пелехом, кандидатом нотаріальним, і п. Вітошинським, урядником яловим, поспішили ми в місто і розговорились в комнатах міського касина. Хорошу, теплу і глибоко обдуману промову до вайдрівників сказав о. Гудик[40], председатель місцевого комітету. Небавом запрошено нас на обід в місцевій гостиниці. Тут в імени поляків (до комітету місцевого належали також деякі видніші лиця з інтелігенції польської) привітав вандрівників теплим словом один член комітету, а зі сторони русинів п. Пелех. З поміж тоастів і виголошених бесід підносимо іменно: тоаст одного вандрівників за єдність цілого українського народу. Бо ми дійшли до місця, де нас від братів наших ділили лиш стовпи граничні; другий тоаст п. Пелеха, щоби кожний Русин, добившись становища, мав в серци той жар любови рідного краю, що за часів академічного житя.

По відпочинку вандрівники почали ладитись до вечерка. Салю на вечерок відступив лат. парох кс. Шамоцький, за що комітет вандрівників складає єму тут сердечну подяку. Кс. Шамоцький родом з Мазурів, і. як опісля показалося, щиро симпатизує с русинами; при вечері він навіть говорив по руськи. Підносимо сю обставину для того, що руський місцевий парох , емігрант з Холму, зовсім рівно душно віднісся до вандрівки. Справді се прикро трохи буває, коли чужі люде знаходять більше інтересу приймати руську молодіж, як свої власні...

Вечерок, на котрий числено зібралася вся до околична публіка, розпочався відчитом тов. Вол. Коцовського п. заг. «Нові українські пісні про громадські справи». Зібрані нагородили прелегента рясними оплесками. З других точок програми піднести ą мусимо удачно п. Петрицьким виголошене «Посланіє» Шевченка. З хорів

подобався «Хор Варягів» із звістної трагедії Корнила Устиновича «Ярополк», композиції Н.Вахнянина. При слідувавшій богатій вечері, котру заставив в місци для вандрівників симпатичний кс. Парох, підніс він тоаст « в здорове лицарського народу руського»; на то хор відспівав грімке «Ще не вмерла Україна».Гостинний господар не знав, як то кажуть, де своїх гостей садити. « Та bo to panowie па całą Galicyą zrobiliście figla»[41], – промовив в кінци з нетерпінням... В цілім товаристві панувала веселість і радість. По весери пішли своє чергою танці. До коломийки стануло помимо невеликої салі 20 пар. Панночки, як скрізь, виступили в народних строях; аж білий день звістив гостям, що час додому.

В суботу дня 8 серпня всіли ми о год. 8 на Трансверзальну і відправились в Чортків [42]. По дорозі очевидно гомоніла пісня. О год. 10 були ми вже в Чорткові. Тут ждали на нас підводи з Уриня[43] від дек. Брилинського[44]. Вандрівники рушили. до Угриня. Тут мали ми провести злишній час, який оставав до вечерка назначеного на неділю дня 9 серпня в Чорткові. Тут ми і надіялись після тижневих трудів подорожи відпочити. Угринь – правдиве Тургенєвське затишє, над бистрим Серетом у долі, замкнене живописними, надбережними горами. Довкола тихо і людяно. Та стократ милішим став нам сей куток, коли ми зайшли у дім пп. Брилинських, найшли там найприязніші серця і правдиві отцівські для нас чувства. Доси спомин на Угринь якимсь теплом огортає наші серця, так там було мило і весело. Вп. наші господар і господиня, самі взори щирої гостинності і сердечності. Не диво, що всі вандрівники почулись там, якби у своїх родичів. Для загальної утіхи всіх зібралось і товариство в Угрині таке любе, що годі більше ще чого бажати. О. Николай Галицунський[45], п. Корн. Устіянович, невтомний товариш вандрівки від самого Тернополя, з молодого покоління жіночого панни Сіменовичівна і п. Ганкевичівна, зі співаків знаменитий тенор п. Евг. Гушалевич. Не диво прото, що вечором зложився концерт. Всі любувалися гарним і чутливим співом панни Сіменовичівної і п. Гушалевича. Правдиву несподіванку зготовив нам п. Корнило Устіянович своїми двома поезіями «Гостина на Поділю» і «До молодості». Обі вони красою поетичною, рідкою силою слова і змістом належать до найкращих творів музи Корнила, сина Миколая з Николаєва.

«Діло», ч.97, вівторок, 3 (15 вересня) 1885

Слідуючий ранок недільний показався хмарним і не богато обіцяючим. Вандрівники удались до церкви і на хорах відспівали богослуженя. Після служби Божої зайшло кілька гарних дівчат та уродливих парубків на приходство і тут наші артисти-малярі зняли з них дуже удачні портрети. При обіді підношено різні тоасти. З одушевленєм витито чашу за здоровлє Вп. Господаря і господині, опісля о. Галущинського, ревного діятеля народного в Чортківщині. О. Галущинський звернувся с дуже гарною , сердечною промовою до молодіжи. Загріваючи єї до праці над собою і для народу. А коли потім один товариш підніс чашу в честь патріотичного нашого жіноцтва, котре, як жінки на Україні освічуєсь і стає поруч мужчин до народної праці, отповіла в імени женщин п-а Сіменовичівна: «Дякую за прихильні слова, які висказано тут о нашім жіноцтві. Вони для нас надто схліблюючіі надто похвальні. Ми ж самі знаємо, що нам далеко ще с нашим образованєм до сестер Українок, котрі нас в многім а в многім випередили, але ми прирікаємо, що пильною працею і щирими змаганнями зрівняємось з нашими сестрами-Українками, щоб спільно с ними працювати в користь нашого народу». Коротка ся , але сміливо виголошена промова викликала ентузіястичне «Ще не вмерла Україна». Наближалась хвиля розлуки з щирими серцями, з любим, тихим кутком. При прощаню стали сльози в очах і гостей і сердечного господаря. Вандрівники вхопили єго на руки і відспівали грімке «Многая літа». Опісля всі вандрівники вписались в памяткову книгу, обовязуючись, що пяти літах являться всі, як один на 50-літній ювілей священичої служби і на золоте весіля Вп. господарів.

Розпрощавшись рушили ми до Чорткова. Вечерок в Чорткові, з ряду шестий, удався вповні. Открив єго гарною промовою о. Галущинський . З других продукцій передовсім заслугує на спомин декламація п-и Сіменовичівної Шевченкової «Причинна». Після вечерка слідували танці. Всі забавлялися весело аж до рана. Здвиг народу був дуже великий; в зовсім просторій салі трудно було протовпитися.

Рано в понеділок 10 серпня їхали ми залізницею Трансверзальною до Нижнева, де мав відбутися вечерок в читальні, а звідки пароход мав нас Дністром завести до Заліщик. Тим часом ще в Чорткові дійшла нас немила вість, що пароход з причини великого транспорту товарів в послідній хвилі відмовив нашому прошеню. З неприємного положеня виратували нас Вп. отці з Чортківщини. Вони предложили нам вернутися з Нижнева в Чортків, звідки через

Ягольницю, Улашківці, Більче та Бедриківці легко дістатись до Заліщик. Предложенє се приняли всі однодушно, а живописна сторона надсеретова і сердечна гостина, яку ми стрічали в кожнім кроці, нагородили нам плавбу по Дністрі.

Їдучи залізницею до Нижнева многі прямо одушевлялись пишними картинами, які по обох боках розкривались перед очима. Під Бучачем робить зелізна дорога карколомний скрут при в'їзді на міст на Стрипі, а відтам просто в тунель. В тім місці прямо віддавай душу Богу, бо ані раз не можна ручити, чи за момент не опинишся в Стрипі. Міст на ній виглядає здалека мов би підпертий двома тонесенькими стеблами. Тунель не довгий; єго минає залізниця через мінуту. Але й се було для нас цікаво. Вечером прибули ми в Нижнів[46]*. Положений він між двома зеленою вкритими хребтами в яру, що своїм отвором широко розмикаєсь к Дністрови. Сам Дністер тут вже величний і широкий. Долі водою він гине в закрутах серед високих надбережних гір, котрі мов в природі займили своїми вели канськими обіймами. Яр цілий заляг синявий туман; здавалося, що се димляться зелені, придорожні діброви. Через Дністер перекинений залізний міст Трансверзальної лінії; міст спочиває на грубих каменних стовпах. Дністер своєю повагою вплинув на солідну будову мосту, коли між тим Стрипу поминено дурницею.*

Переїхавши Дністер ми опинились на двірці. Тут дожидав нас уже з підводами молодий наш патріот а сердечний товариш др. Кость Левицький[47]*, а небавом привіз нас в гостинний дім свого достойного батька*[48]*. Тут ми застали вже запрошених на вечерок з відчитами пп. Леоніда*[49] *і Романа*[50] *Заклинських, проф. Петра Огоновського*[51] *урядника судового п. Винницького з Чернівець. Присутність тих дорогих гостей утішила нас немало. Очевидно на вступі пішли розпити про те, як випала вандрівка по Поділю. Вандрівники задокументували удачу поважним числом учасників, які прибули в Нижнів. А впрочім як могла вандрівка не удатись по нашім славнім, богатім Поділю, із славнішими ще єго людьми?!*

Небавом опісля удались ми на вечерок устроєний тамошнею читальнею. Читальня в Нижневі належить безперечно до найкращих читалень в Галичині. До неї належить звиш 100 письменних членів, між тими кілька жінок. За хороший розвій сеї читальні треба дякувати о. декану Левицькому єго патріотичній родині, котра вся с великим пожертвованєм трудиться для добра народу. Вечерок розпочав Вп. о. Левицький промовою, зверненою до

вандрівників. Від читальні повітав сердечно руську молодіж. Загостивши до читальні, а відтак зазначивши, що читальні можуть розвиватися з ласки Є. Вел. Цісаря, вніс Єго многолітство. Всі відспівали «многая літа». Потім забрав голос широко народови звістний п. Леонід Заклинський до відчиту про житє і діяльність Петра Могили, мужа так заслуженого в історії нашої культури і просвіти. П.Леонід Заклинський має великий дар популяризувати даний предмет. Склад єго бесіди, фразеологія і синтаксис чисто народні. Тому і не дивниця, що єго бесіди від початку до кінця слухали міщане з найбільшою увагою. А коли скінчив оплескам не було кінця. Співали відтак в переміну хор вандрівників і хор міщанський, під управою молодшого сина о. Левицького, ученика VIII кляси руської гімназії. Вже то безперечно хор згортає людей до читальні, для того велику заслугу покладають ті, що при читальнях заводять хори. Такий хор бачили ми в Говилові та в парі с тим і читальня говилівська славна на цілу околицю. З пісень. Які відспівав хор нижнівський, найударніше витали «Щасть нам Боже», «Козак пана не знав звіка» і «Де суть руська вітчина». Деклямацій було дві, обі по змісту вельми пригожі для читальняного вечерка. Дуже подобався і розвеселив всіх міщан, особливо жінок, характеристичний стих А.Метлинського «Глек». Під кінець держав ще п. Роман Заклинський, брат Леоніда, другий виклад на темат «Дещо про світ Божий». Коротко і зрозуміло пояснив він при помочі глоба і рисунків на таблиці устрій нашого планетарного системи, всякі зявища і переміни в природі, безконечну віддаль тіл небесних від себе. Після викладу, вислуханого всіми з увагою, один з вандрівників подякував сердечними словами міщанам за їх заходи около читальні, заявляючи від руської молодежі, що вона на кожний зазив готова прилинути з помочею такої славної читальні. «Всюди разом з народом і все для добра народу – то заповідь руської молодежі!» – кончав він свою горячу річ. На останок виступив один з членів читальні і коротким словом подякував вандрівниками за їх щирі бажаня для читальні, а же лаючи щасливої дальшої дороги, вніс молодежі руській «многая літа». Небавом розпрощались ми з міщанами. Зібрана громада жінок враз з дітьми . котрих вони привели с собою, дякувала вандрівниками окремо і запрошувала на раз другий. Не було лиця, на котрім не малювалась би щира радість і утіха. Тут ми спізнали, що порядна читальня – се правдива інституція просвіти, котра облагородняє народ і будить в нім гуманні інстинкти і змаганя.

Прочій час вечера зійшов нам дуже весело і приємно, дякувати особливій ласкавості і щирості цілій семї Ви. Дек. о. Левицького. Другого дня, т.є. ві второк 11 серпня рано зробили ми маленьку екскурсію на поблизький хребет, звідки розкривався пречудний вид на положений в кітлині Нижнів, на Дністер і міст на нім і на супротивні дубровою вкриті взгіря. О 11 год. відходив поїзд до Чорткова, тож ми по повороті з прогульки подякували за «хліб-сіль» і поспішили на двірець. Небавом обізвалась трубка кондуктора і ми рушили в дорогу – назад на Поділє!

«Діло», ч.98, четвер 5 (17 вересня) 1885

За днів три, т.є. до пятниці 14 серпня пробрались ми з Чорткова через Ягольницю, Улашківці, Більче, Бедриківці до Заліщик. На сім місці згадаємо про сю дорогу лише коротенько, бо ж вона була над програмовою а більше інтересу мала для вандрівників самих, ніж сго було б для читаючої публіки; Тож властиве місце для неї місце знайдесь доперва в приготовлюваній брошурі. Тут однакож на вступі мусимо замітити, що і на сих стаціях витано нас з такою сердечностею і щирістю, на які тільки приязність людська здобутись може. В Ягольниці[52]*, мимохідь сказавши, містечку дуже гарнім, приняв нас на перший нічліг тої імпровізованої дороги о. Колодницький*[53]*. Тут мали ми нагоду оглядати величезну фабрику цигар. В Улашківцях*[54] *ночувала друга часть вандрівників у вельми симпатичного о. Чмоли*[55] *З другим днем поступила сюди і головна часть з Ягольниці і погостила кілька годин по князівськи. В середу вечером прибули ми в Більче, куди нас ще з Чорткова запрошував о. Тишинський*[56]*. Більче місце дуже інтересне і варто на нім довше затриматись. Оно положене в глибокій ярузі, куда через середину бистро пливе Серет. Зо всіх сторін замкнене воно високими горами так, що і не сниться тобі, що ти на Поділю. Такі глибокі яруги можна побачити скрізь на долішнім бігу подільських рік. З початку вони пливуть руслом широким та мілким, відтак вриваються в землю і затулюються високими берегами. Не диво, що село, котре звичайно розміщуєся над рікою, виглядає якби положене в гірській долині. На вступі в Більче поміщений пречудовий парк і двір кн. Юрія Чарторийського ; серед парку блищить ясним плесом басен, з котрого трискає вода. Справді ціле село виказує щось такого, що літерати люблять називати «романтичним». Приїхавши, розгостились ми в домі Вп. Тушинських, котрі приняли нас з*

отвертими раменами, а то тим більше, що п. Корнило Устіянович, невідступний наш товариш, тішиться личною приязнею сего наскрізь руського дому. На слух, що вандрівники заїхали в Більче, поспішили туди всі сусідні Вп. отці духовні, щоби зі своєї сторони привитати руську молодіж. Впрочім мали ми одну правдиву несподіванку. Ото селяне, почувши о нашім приїзді, зібрались громадно перед приходством. Сердечно і щироповитали їх вандрівники, дякуючи за сей об'яв прихильності. За тим залунала серед тишини погідної ночі славна руська пісня, а гомін єї, розходячись далеко, виваляв з хат заінтересованих мешканців. Довго. Довго простояли ми ще в любім товаристві наших братів в свитах, поки пізна пора не нагадала всім, що час розійтися, вечер провели ми любо і весело.

На другий день після служби Божої (в четвер дня 1 (13 серпня) ходила св. церков память «Хрещеня Руси»), удались вандрівники оглядати славні більчанські печери, про котрі каже переказ, що вони сягають аж до Києва. З села до них зо чверть години ходу і то вперед треба вибратися на хребет , що своїм пасмом заступає Більче з півночі.. Тут то на чистім полі находиться діл а скорше яма, що повстала мабуть через западень землі. На самім споді сего долу чорніє невеликий отвір, куди влазиться до печери. З початку яких десять крокiв треба сунутись цілком на животі , відтак стаєсь печера просторнішою, так що можна вже досить вигідно стати на рівні ноги. На вступі зараз розходиться печера численними рукавами, так що без шнурка можна зблукатися в одній хвили. Вандрівка числом 25, кожен з свічкою, при помочи довжезного шнурка, пустились іти в ті підземні ходи. Каменні коридори с негладкими , вогкими рапавими стінами відзивались глухо і таємничо під ногами проходячих. Що крок чорніють по сторонах нові челюсті , нові нори, темні, сліпі, грізні, мов очі в голові костовища; що крок то дивовижна скеля вирне з темряви коридора, немов розпятий на стіні опир чоловіка. А там на піткнешся ногами на якусь купину: се осад з скапин зашкурної води, котра туди щелинами дістаєсь і творить наче б рід сталактитів. Часом попадесь тобі в руки череп глиняної посуди або кістка людська чи звіряча. Знак, що в тих підземних ходах побували колись люде, чи то ведучи розбишацьке ремесло, чи то хоронячись перед лютим ворогом. І справді, живе ще доси переказ в тамтих сторонах, що « в тих печерах ховався колись народ перед лютим страшним ворогом, що звався Татарами». Холодно тут і

непривітно, в тім темнім лабіринті підземних ходів! Запреш в собі Духа, так докола гробова залягне тишина, німа, грізна. Тасмна. Ніякого шелесту, ніякого звука, хіба ледви-ледви самітно бренить потічок води, втікаючи в непрослідні нори, хіба де одірвеся і стукне о звінку скалу невеличкий каменець... Тож справедливо чулись ми вельми вдоволеними, коли. добулися з підземеля і побачили денне світло. Так воно і все радує чоловіка воля, широкий простір і ясний веселий Світ Божий... Після того гостили ми у нашого звістного народолюбця і недавного ще товариша о. Глібовицького[57]. О.Глібовицький зєднав собі ту за короткий час свого побиту широку симпатію і популярність.

Вечером того дня опустили ми Більче, удаючись стрімкою і утяжливою дорогою понад Серетом до Бедриківець[58]. Повитані з всею сердечностеи тамошнім парохом о.Рудницьким[59] остали ми тут на нічліг. На другий день о год. 2 з полудня прибули ми до Заліщик[60], де і кінчилась наша дорога по Галичині. За широким Дністром простяглась уже пишна Зелена Буковина.

Заліщики – місце пречудне, засипане розкішними садами, тепле і затишне. В захистній до полудня оберненій долині Дністра вибуяло воно пишною зеленою рослиностею. По городах скрізь впадають в очі акації, морелі, волоскі горіхи, морви... І Дністер тут, заступлений височенним берегом з полудня, широкий, величавий. По нім, долі водою біжать безнастанно рої тратів, сплавів, плотів з дерева, снуються човни і більші судна. Великий рух пішов іменно задля будови моста, котрий зірвала вода того року під літо. Тут освіжились вандрівники здоровою купелею в Дністрі. Та довго чекати не було коли. Вечером мали відбутись вечерниці в Кіцмані[61], на котрі треба було ставитися пунктуально. Небавом ми переїхали міст і опинились на хорошій та вбогій Буковинській землі.

«Діло», ч.99, субота 7 (19) вересня 1885

Перепровадившись через міст на Дністрі, опинились ми на Буковині. Сторона тут филювата, поперетягала пасмами горбків, що тягнуться рівнобіжно до валу, на котрім зносяться Чернівці. Отсе північний кут Буковини. Не вздриш тут ні зелених дібров, тих чудових оаз розкішного Поділя, ні филюючих ланів густої дорідної пшениці, ні живописних ярів, подільських рік та потоків, а скрізь як далеко глянеш оком, сіріють поля вкриті одностайною полосою кукурудзи, обведеної по краях, немов сторожею, здоровими рослими

сонічниками. І ціла сторона через те монотонна. Тільки здалека, до полудневого всходу зарисовуються смілим начерком перші хребти карпатського Підгір'я, що залягають цілу середину і полудневу часть Буковини і на своїх барках носять отсі славетні , історичні букові бори. Народ тут на перший погляд менше опрятний і достатний, як на Поділю. Жінки дрібні, смаглого лиця, в мережаних, но чорних сорочках і в грубих , суконних огортках. Чоловіки, хоті і рослі і хороші, кріпкої будови, не відзначаються тим, ясним супокійним поглядом і тою вродженою інтелігентністю, яка бє з лиця Подолянина. Жаль серце стискає подумавши, що то пянство і темнота, а з ними нерозлучна нужда матеріальна підкопують і нищать талан сего безневинного народу. Як розпаношилося п'янство на Буковині, можна собі представити із слідуючого случаю. їдучи гостинцем із Заліщик до Кіцманя, ми побачили край дороги осмалений комин і величезне румовисько, з котрого ще курився дим. Було се згарище огромної коршми , які часто-густо подибуються по буковинських гостинцях. – «Но, думасмо, спалилася коршма, не буде піятики!» Ба. Де там! Душогуб-нехрист розложив шинквас під Грушою по противній стороні дороги, виточив пів бочок «юшки з бульби», а «бадики» порозлягавшись горі животом в холодку, тягнуть, якби воду і пяні чоломкаються... Та богато дечого яскравішого довідались ми доперва в Кіцмані, куди одна часть вандрівників прибула в пятницю на полудень. Кіцмань, містечко невеличке, всего 4000 душ, но чисте і досить гарне. В нім мешкають переважно русини, числом понад 3600 т, більшою частею православні, а деякі і уніяти. Єсть тут також латинський костел і лат. Парох.

Кіцмань, – як справедливо виразився один сегорічний дописуватель в «Діло», – серце буковинської Руси. Кіцманський повіт на 81 000 всіх мешканців числить звиш 72600 Русинів, єсть отже повіт чисто руський. Змаганєм кількох тамошніх патріотів , особливо директора 4-класової школи, п. Ів. Микитовича, мала заложитися там низка руська гімназія, бо Русини в порівняню до Румунів на Буковині дуже покривджені: Румунів єсть 190 000 і вони мають 3 середні школи, а 230 000 Русинів немають ані одної! Та відколи пануюча верства Румунів поставила собі паролю: зрумунщити русинів діються на Буковині такі насильства, за які тільки може здобутися тільки крайній фанатизм національний. При митрополиті Моравію Андрісвичу священики по руських церквах відправляють по румунськи; народ з проповідниці вже так

підучений, що по многих чисто руських селах назви мужика русином, то він обрушиться: «Я не Русин, я Румун! Русини то зайди, зайди з Галичини!» Так сталося, що в цілім повіті кіцманецькім на 53 громади а на 69 православних священиків ледве 4 знайдуться такі , що ще признаються до Русинів, прочі всі «родовиті (sic!) Румуни. Розказували нам між іншими случай, що два руські селяни таки в Кіцмані посперечались були на тім, що один казав: «Я, Гриць Носило, є румун!» - а другий твердив :» Ні ти , Грицю Носило, таки Русин!» З суперечки пішли до священика, а той відіслав їх до церковного півця. Щоб він їх розсудив.

Не диво отже, що при таких обставинах, коли після гостини Є.Вел. цісаря в р.1881 і після вручення Єму просьби підписаної всіма громадами повіта о заснованьє низшої руської гімназії в Кіцмані надійшла з міністерства прихильна відповідь, знайшовся чоловік в особі кіцманівського протоєрея о. Голівки, котрий зібравши щонайгірших мешканців з Кіцманя і з поблизьких сел, вислав їх до ц. к. старости з заявленєм , що ніхто в повіті ані в Кіцмані самім гімназії мати не бажає, бо се собі так видумка кількох людей, а Кіцмані заявили від себе, що вони під гімназію толоки не відступлять, ані «нової школи» будувати не дадуть...

Та ще цікавіше прийшлось нам послухати про се, якої то методи уживає о. Г. яко голова комітету трезвости для отвереженя люду. Ото тримаючись мабуть засади, що чоловік відвикне від горілки , як єї собі обмерзить, виробив він собі концесію і отворив напроти заміських дверий церкви свій шинок, так, що відправляючи богослуженє прямо може видіти і контролювати свого шинкаря в продажи горілки... В Кіцмані привітав і приняв нас дуже сердечно директор школи п. І. Микитович враз з другим ревним і діяльним патріотом, аптекарем п. Окуневським[62]. Та на головну часть наших вандрівників мусіли ми чекати допізна ввечір, бо клопоти з фурами і велика злива зупинила їх в дорозі і не позволила їм прибути скорше. Накінець прибули вони о год. 9 перемоклі до нитки і трясучися від стужі. Був се один, однісінький случай, де вандрівники потерпіли так від небесної стихії. На щастя знайшли вони теплу хату і якнайлучше помешканя в домах Вп. П-ства Віржбинських, п.Окуневського, гр.к. о. Герасимовича[63] і директора п.І.Микитовича, за що на сім місці сердечну складають їм подяку.

Мимо того вечерок в місцевім касині удався якнайліпше, вандрівники відспівали кілька пісень принятих особливо з сторони

жіноцтва рясними оплесками. Відтак слідували танці і протягнулись близько до 4 години в ночі. Урадувані і вповні задоволені розійшлися гості домів, і ми, ужившии позістаючих хвиль для відпочинку, ранком в суботу дня 15 серпня рушили в Чернівці.

«Діло», ч.100, вівторок 10 (22) вересня 1885

Около полудня прибули ми до Черновець. День був слотний, тож і дорога випала прикра і утяжлива. З отвертими раменами приняв тут нас місцевий комітет, в которий входили самі виднійші члени «Руської Бесіди»: о.Костецький[64], пп. Ясеницький[65], Тимінський[66], Окуневський, Попович[67], Коралевич[68] і др. Ми розгостилися в готелі «Zum gold. Lamm». Того ж дня вечером відбулася в готельній реставрації спільна вечера, приспособлена місцевим комітетом для вандрівників. Під час вечері піднесено кілька горячих тоастів. На другий день, с.є. в неділю 14 серпня ходили ми оглядати місто. Чернівці , город хоть недавний, та дуже хороший і своїми широкими улицями, і пишними, можна сказати величними будівлями та й самим своїм положенєм. Найбільшою окрасою міста безперечно есть в ренесенсі збудована резиденція митрополича, потому велична церков катедральна з трьома огромнитми чисто романськими копулями, дальше палата намісничa і новий ратуш. Обіч церкви до заходу простягаєсь площина Марії Терезії, сама дуже великих розмірів, з хорошою статуєю цісаревої по середині. Само місто положене на значнім хребті по правім березі Прута відзначається особливо чистим , здоровим воздухом і хорошими видами на Прут і поблизькі лісом вкриті нагіря. Положене над світовою зелізницею і більшою гірською рікою воно безперечно має велику будучність.

Того ж дня відвідали ми соловія Буковини нашого знаменитого поета Ос. Федьковича. Старші літа богато змінили єго живу, енергічну вдачу; ми застали єго мовчаливим, задуманим. На наш привіт відповів він кількома словами подяки, і від великого зворушеня замовк. Розпитавши про єго здоровлє і літературні занятя, ми розпрощалися. За тим пішли ми зложити свій поклін другому буковинському писателеві і композиторові о. Исидорови Воробкевичу. Не заставши єго вдома (виїхав на купелі), ми лишили лист с підписами всіх вандрівників.

Вечерок відбувся в просторій сали готелю «Zum gold. Lamm» над сподіванс хорошо. Помимо розсіваних хибних вістей, будьто вандрівники десь там по дорозі розбилися – через то і комітет

місцевий завчасу не розіслав запрошень зібралось гостей повна саля. Вечерок відкрив п. Ом. Попович прегарним стихом, написаним в привіт вандрівникам. Опісля тов. Коцовський держав відчит (виголошений вже раз в Хоросткові) про житє і діяльність Маркіяна Шашкевича. З дальших точок програми особливо подобалась деклямація учительки п-ни З. Страноцької і хор «Гуляли, гуляли» композиції тов. Нижанківського. По вечерку наступила забава з танцями і тревала майже до самого рана.

На другий день відбувся прощальний обід, даний о. Костецьким в гостиннници «Zum gold. Lamm». Зібраних було до 40 лиць (30 вандрівників і членим місцевого комітету). Настрій був вельми поважний і сердечний. Горячими словами відозвався особливо о. Костецький. Заохочуючи руську молодіж до неусипних праці на ниві народної вніс тоаст в честь руського народу і на долю нашої матері Руси-України. Одобрені патріотичною річею прирекли вандрівники торжественно, що завсігди сміло і непохитно будуть стояти при народнім прапорі і боронитимуть рідної справи; щирою працею і невтомимим трудом думають добути собі правдиво гуманне образованє, котре одно гідно побороти темноту і вивести народ на путь правди і волі. З тим народом на устах розстались ми с нашими буковинськими братами , дякуючи їм за їх щирість, гостинність і любов, с якою приняли у себе руську молодіж.

В вівторок дня 16 серпня вибиралися ще вандрівники до Вижниці, та ріжні перешкоди спинили їх намір. Розїхались отже всі домів, давши собі слово, що на другий рік всі як один візьмуть участь в IV вандрівці руської молодежі в якісь сторони нашої дорогої Руси.

«Діло», ч. 102, вівторок 17 (29) вересня

ПРИМІТКИ

1. Напередодні мандрівки студенської молоді газета «Діло» опублікувала наступне оголошення: «Завтра наша молодіж розпочинає свою вандрівку від Тернополя з щирим словом і солодкою піснею на устах а з любовію всего, що руське, в душі. Не сумніваємося, що наші молоді соколи стрітять всюди найсердечнійший привіт. Польські газети «Czas», «Dziennik» і «Narodowa» кинулись з запеклими інсинуаціями на нашу вандруючу молодіж. О заповіджених відчитах говорять так, як яка дич африканська , що не чула ніколи про які-небудь відчити. Чистий скандал і сором за тую нужденну польську публіцистику в Галичині. Звістний

дописуватель з Тернополя індивідум, котре всі свої дописи до « Narodowej» пише в стані повного delsrium tremens (приступу божевілля – лат.), вже побачив о. Наумовича в Тернополі, до котрого буде говоритись «Festrede» в «Руській Бесіді», а «Czas» і «Dziennik Polski» накликають поліцію, щоби всюди добре прислухувалася відчитам на вечерках. Нужденні органи польської сігнатерії та польської тромтадратії! Як кожда жилка в них дрожить на кождий слух о якімсь порушеню Русинів! Сейчас : «swięta policyo, ratuj nas!» (свята поліціє, рятуй нас – пол.) .Сожаліня достойна нужденість, тай годі!»

2. Барвінський Олександр Григорович (6 червня 1847 р., село Шляхтинці, нині Тернопільського району Тернопільської області – 25 грудня 1926 р., Львів) – український історик, педагог, громадсько-політичний діяч. У 1891–1907 роках - посол до австрійського парламенту. У 1918 році був секретарем освіти й віровизнання в першому Державному секретаріаті ЗУНР. Народився у священичій родині.

У 1857—1865 роках вчився у Тернопільській гімназії. У 1865 році вступив до Львівського університету на філософський факультет. З 1868 року займався педагогічною діяльністю, викладав у гімназіях Бережан (1868–1871), Тернополя (1871 – 1888), з 1888 року – професор державної учительської семінарії у Львові. В 1889–1918 роках – член Крайової шкільної ради, в 1891–1896 роках голова Українського Педагогічного Товариства, заступник голови товариства «Просвіта» (1889—1895).

У 1886 році Барвінський розпочав видавати «Руську історичну бібліотеку» (вийшло 24 томи). Разом з О. Кониським і В. Антоновичем став одним з ініціаторів реорганізації Товариства ім. Т. Шевченка в Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, а в 1892–1897 роках – очолював товариство.

У 1891–1907 роках входив до складу австрійського парламенту (з 1917 року – довічний член Ради Панів), в 1894–1904 роках — депутат галицького сейму.

Створив у 1894 році згідно з проектом «Нової ери» у Львівському університеті кафедру української історії та запросив викладачем Михайла Грушевського.

У 1896 році виступив засновником Католицького Руського Народного Союзу, який у 1911 році перетворився на Християнсько-Суспільну Партію.

У 1918–1919 роках Барвінський очолював Державний Секретаріат освіти і віросповідань Західно-Української Народної Республіки в уряді Костя Левицького (з 9 листопада 1918 р. до 4 січня 1919 р.). Після окупації польськими військами Галичини вийшов від політичної діяльності.

Був двічі одружений. 24 липня 1870 року одружився з Софією Шумер, з якою мав сина Володимира, який народився 1872 року, та дочку Ольгу (в заміжжі Бачинська), яка народилась 1874 року. 28 липня 1877 року Софія Барвінська-Шумер померла і Олександр Барвінський одружився вдруге 3 червня 1889 року з Євгенією Любович (1854 – 1913), молодшою дочкою Максима Любовича зі Львова. В другому шлюбі було шестеро

дітей; Богдан (1880 р.), Василь (1888 р.) композитор, Олександр (1889 р.) лікар, Роман (інженер), Олена (в заміжжі Савчук) та Степан (помер дитиною).

3. Свято́й Ігна́тій Лойо́ла (24 грудня 1491 р., Азпеітія, Королівство Наварри, суч. Іспанія – 31 липня 1556, Рим) – християнський святий, засновник католицького ордена освітян і місіонерів Товариства Ісуса, члени якого відомі як єзуїти. Ігнатій Лойола був активним борцем з протестанською Реформацією, поборником католицьких цінностей і захисником Папського авторитету у Європі. Був беатифікований 27 липня 1609 року Папою Павлом V та канонізований 12 травня 1622 року Папою Григорієм XV. Католицька церква вшановує його пам'ять 31 липня.

4. Про доповідь Олександра Барвінського на даному «вечерку» повідомила газета «Діло» ч.82 від 25 липня (6 серпня) 1885 року в кореспонденції «Вечер «Руської Бесіди» в Тернополі».

5. Про історію створення Гімну-Молитви детально оповів Роман Кирчів у дослідженні «Духовний гімн України», публікованім у №1 журналу «Дзвін» (С.111–114) за 2010 рік.

6. О. Барвінський у своїх мемуарах «Спомини з мого життя», які були видані за життя автора у 1912–1913-х роках, згадував, що у хорі співали «три панни Крушельницькі» – Йосифа (Бандрівська), Олена (Охримович), Соломія, дві панни Чубатівни (одна з них згодом Стахевич), дві панни Навроцькі (одна з них у заміжжі Зарихтова), п.Дроздовська, п.Студинська, п.Зарицька.

7. Про виконання Гімну-Молитви на цьому «вечерку» газета «Діло» від 25 липня (6 серпня) 1885 року у згаданій кореспонденції «Вечер «Руської Бесіди в Тернополі» писала: «Молоді і красиві співачки виступили в народних строях і своїми звінкими, мелодійними голосами відспівали гімн « Боже великий, єдиний Русь-Україну храни», котрого слова уложив український поет Верниволя а музику Лисенко. Прості, сердечні слова і рівно проста, релігійним настроєм піднесена музика того гімну глубоко западають в черце слухача, і ми віщуємо новому сему гімнові широкий хід по наших читальнях, по селах і місточках; своїм релігійним настроєм він надаєсь навіть до співаня по церквах. Гарні співачки , нагороджені цілою бурею оплесків , мусіли відспівати єго два рази».

8. о. Вітошинський Йосиф (1838 р., Косів – 24 січня 1901 р., Денисів) – відомий диригент та культурно-освітній діяч. Син Сильвестра Вітошинського (1807–1837) 1864 року закінчив Львівський університет та Львівську духовну семінарію. Після закінчення навчання та висвячення у 1864 році був священиком у с. Зарваниця Підгаєцького повіту (1864–1868), а відтак до самої смерті парохом в с. Денисів Тернопільського повіту.

9. Устиянович Корнило (22 вересня 1839 р. , с. Вовків тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 22 липня 1903 р., с. Довге Дрогобицького р-ну Львівської обл.) – відомий український поет та

художник другої половини XIX-го століття, основоположник національної школи образотворчого мистецтва на західноукраїнських землях.

10. Гушалевич Євген (28 листопада 1864 р. – 29 травня 1907 р.) – український героїчний тенор. Виступав на польській та українській сценах. Син відомого українського літературного діяча та журналіста, автора гімну «Мир вам, браття», священика Івана Гушалевича (1823 – 1903).

11. о. Йосиф Варапучинський (1817 р. – 2 серпня 1894 р., Прошова) – тогочасний довголітній (від 1841 року) парох села Прошова Тернопільського повіту. Закінчив богословські студії і висвятився 1841 року.

12. Конопківка — село Теребовлянського району Тернопільської області. Адміністративно належить до Микулинецької селищної ради. Село розташоване у північній частині району на березі р. Нішла. Тут 1821 року барон Я. Конопка заклав поблизу сірководневих лікувальних джерел колонію німецьких осадників, а 1829 року збудував курортний комплекс, який складався з купального корпусу, житлового будинку на 100 кімнат, кухні, їдальні та більярдної. Довкола пансіонату був парк. Курорт згорів 1890 року, парк вирубали, колоністи виїхали. Відновлено роботу лікувального закладу у 1967 році.

13. У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України у фонді Івана Франка (ф.3) зберігається п'ять листів власника закладу А.Рибачика до Івана Франка з 1887–1888 років. Іван Франко замовляв у нього для себе різні види сіток для ловлі риб.

14. Думка Павло (21 березня 1854 р., Копичинці – 19 листопада 1918 р., Копичинці) — український галицький громадський і політичний діяч, селянин, член-засновник Української Радикальної Партії, посол до Галицького сейму (1908—1918), член Української Національної Ради ЗУНР, підтримував зв'язки з І. Франком, М. Павликом, О. Барвінським і присвятив їм свої віршовані твори.

Твори П. Думки опубліковані в газетах, журналах, збірниках, антологіях, гімназійних читанках, календарях. Окремими виданнями у Тернополі вийшла його збірка «Молитва рільника» (1994). Творчість П.Думки високо цінив Іван Франко.

15. о. Іван Залушький (1831 р.– 26 березня 1909 р., Теребовля) – був священиком у Теребовлі в 1879-1909 роках, а також деканом Теребовлянського деканату у 1881 – 1906 роках. Закінчив богословські студії та висвятився у 1857 році.

16. «Панове! Від імені тутешнього комітету вітаю вас щиро і відкрито в нашому місті, хоча знаю – не хочу цього скривати – що одержані від нас враження не такі вже у Вас прихильні. Мої панове! Я знаю, чого ви хочете – і якщо б це від мене залежало між нами наступила б швидко згода. Ви хочете – рівноправності руської мови в школах і урядах, – я завжди був за цим. Ви бажаєте фактичної рівноправності у всіх інших напрямах, – я , якщо б це було в моїх силах, відразу реалізував би ваші бажання. Тих

декілька слів, що пливуть з глибини серця, вважаю за потрібні сказати Вам при вашому , панове, тут прибуттю і запевнити вас, що про мої найщиріші до вас почуття, думках та бажання. Прийміть від мене прихильне оце моє вирозумінняг, а разом з тим від цілого тутешнього міста : « Витайте нам, милі гості!» (пол.).

17. Про намір мандрівниками видати з подорожі альбом повідомила газета «Діло» ч.91 від 20 серпня (1 вересня) 1885 року: «Альбум III вандрівки руських академіків на Поділє. Руська молодіж академічна університетів Львівського, краківського, чернівецького і віденського постановила була - як звісно — вибираючися в дорогу на Поділє виготовити, а опісля і видати альбум своєї вандрівки. Межи вандрівниками були також і два молоді наші артисти п. Івасюк, студент академії штук красних у Відні, і студент школи штук красних в Кракові п. Панькевич. до сих двох артистів упросили ще наші академіки і п. Корнила Устияновича, нашого славнозвісного артиста-маляра і та перша громадка руських робітників на полі штук красних занялася виготовленєм видів, портретів і типів з ріжних околиць , через котрі вандрівники переходили. Виготовлені вже рисунки, як нам розказували, мають бути дуже красні, а найбільше видів єсто з околиць Теребовлі, Чорткова, Більча і Чернівець. Як зачуваємо, думають наші академіки долучити до рисунків також: опис і карту вандрівки, а так виготовлене альбум розішлють відтак всім тим Подолянам на спомин, від котрих підчас вандрівки дізнали так сердечного принятя і так щирої гостини. Гадка ся наших академіків заслугує лиш на повну похвалу». Альбом не був виданий.

18. Коцо́вський Володи́мир Микола́йович (10 вересня 1860 р., Отиневичі Бібрського повіту на Львівщині – 11 лютого 1921 р., м. Сокаль Львівської області) – український літературознавець, філолог, письменник, перекладач, педагог. Закінчив 1883 р. Львівський університет. Доктор філософії Чернівецького університету з 1895р. З 1889 р. учитель гімназій, з 1910 р. директор учительської семінарії в Сокалі на Львівщині.

З 1886 р. член Товариства ім. Шевченка, з 1899 р. його дійсний член. Співробітник газет і журналів Галичини «Діло», «Зоря», «Учитель», «Записки Наукового товариства імені Шевченка» та ін.

19. Гриневецький Іван Миколайович (1850–1889) – український актор, режисер. Сценічну діяльність розпочав у 1869 році на сцені польського театру. У 1874-1880 роках актор і режисер , а у 1882–1889 роках разом з Іваном Біберовичем директор театру «Руської Бесіди». Автор постановок «Наталка Полтавка» І.Котляревського та «Розбійники» Ф.Шіллера. У його грі органічно поєднувались мистецькі засоби західноєвропейської школи із прийомами народно-побутового театру Марка Кропивницького.

20. Мику́линці – селище міського типу в Теребовлянському районі Тернопільської області на річці Серет, центр Микулинецької селищної ради. Найближча залізнична станція Микулинці-Струсів знаходиться за 4

км від поселення у селищі міського типу Дружба. Містечко вважається найдавнішим на Тернопільщині та одним із найдавніших на Західній Україні.

У Микулинцях багато пам'яток архітектури та природи. Зокрема руїни замку XVI-го століття, Троїцький костел, Церква Святої Трійці, палац XIX-го століття та інші, а також давній парк.

21. Плеба́нівка – село Теребовлянського району Тернопільської області. Знаходиться на автошляху Тернопіль-Чернівці. Центр сільради, якій підпорядковане с. Залав'є. Плебанівка ділиться на дві частини, одна так і називається – Плебанівка, назва іншої – Хатки. Розташоване на лівому березі річки Гнізна.

22. Лозівка – тепер село Теребовлянського району Тернопільської області. Адміністративно належить до Іванівської сільської ради. Розташоване на березі річки Тайна.

23. Хоростків – місто Гусятинського району Тернопільської області над річкою Тайна, що є притокою Дністра. Розташоване за 31 км від райцентру.

У XVIII столітті землі навколо Хоросткова та саме місто перейшло до Сангушків, а наприкінці того ж століття місцевість купив граф Юзеф Каласантій Левіцький гербу Рогаля. Його син був фундатором у місті парохіального костелу (не зберігся до наших днів), греко-католицького храму та неоготицької цвинтарної каплиці, призначену на родинний мавзолей. З хоростківського ключа з численними селами створив ординацію, був її першим ординатом, а потім передав її у спадок дочці Софії, дружині графа Вільгельма Станіслава Сєміньського. Граф взяв прізвище дружини і став Сєміньським-Левіцьким. Останнім представником цього роду, що мешкав у родинному гнізді до 1939 р., був граф Ян Станіслав Сєміньський-Левіцький. Він був братом пані Стшелецької, що стала прообразом графині Торської в повісті Івана Франка «Основи суспільності».

24. о. Григо́рій Олесницький (1816 р. – 13 березня 1905 р., Великий Говилів) – священик, після закінчення богословських студій у 1838 році висвятився у священичий стан, був парохом Великого Говилова у 1842 – 1905 роках, а також деканом Гусятинського деканату, куди належала говилівська парохія. Батько Євгена Олесницького..

25. Вели́кий Гови́лів – село Теребовлянського району Тернопільської області. Є Великий і Малий Говилів, що належать до Великоговилівської сільської ради. Розташоване на березі річки Тайна – притоки Збруча, біля залізниці Тернопіль-Заліщики та за 7 км від автотраси Теребовля-Чортків.

26. о. Мико́ла Січи́нський (1850 р. – 8 серпня 1894 р., с. Стопчатів біля Коломиї) – громадський діяч, український католицький священик, посол до галицького сейму (з 1883), один з діячів «Нової ери». Висвятився у чин священика 1871 року. У1883–1893 роках був парохом села Чернихівці Збаразького повіту.

27. о. Григорій Барвінський (1820 р.– 18 січня 1880 р.) – після закінчення богословських студій у 1830 році висвятився у священичий стан. У 1832–1880 роках священик села Шляхтинці Тернопільського повіту. Батько Олександра Барвінського.

28. о. Антін Туркевич (1838 р. – 1 квітня 1907 р., Оришківці). Висвятився у 1862 році. У 1868 – 1907 роках був парохом с. Оришківці Гусятинського повіту.

29. о. Григорій Ганкевич (1831 р. – 9 жовтня 1893 р., Синьків) – з 1861 року до самої смерті був парохом села Синьків Борщівського повіту. Висвятився 1856 року.

30. Бі́льче-Золоте́ – село Борщівського району Тернопільської області. Розташоване на заході району, на річці Серет.

На околицях села – унікальна геологічна та археологічна пам'ятка – печера Вертеба. На високому березі Серету збереглися залишки одного з найбільших на Поділлі древньоруських городищ, які оточені потрійними ровами й валами. У Більче-Золотому народився І. Верхратський – філолог, природознавець, гімназійний учитель Івана Франка.

31. Олесницький Євген (5 березня 1860 р., с. Великий Говилів – 16 жовтня 1917 р., Стрий) – український громадсько-політичний діяч, правник, економіст, публіцист, перекладач. Дійсний член НТШ з 1909 р., один із засновників Національно-демократичної партії. Посол до Галицького сейму (1900—1910), у 1907–1917-х роках – посол до Віденського парламенту.

32. Гулабчев Спіридон (Спіро) Константинович – болгарський підданий. В серпні 1878 року приїхав у Москву і пробув там два роки, навчаючись у Московській духовній семінарії, опісля один рік був вільним слухачем Московського університету. У 1881 році переїшов у Київський університет на історико-філософський факультет і рахувся студентом цього університету до жовтня 1885 року, коли виїхав у Болгарію. Опісля мав намір повернутись знову в Київ. 15 лютого 1886 року при огляді його речей в Одесі на таможні було виявлено велику кількість виданих закордоном книжок М.Драгоманова, через що був притягнутий до зізнання. Наказом Міністерства юстиції за № 10153 за 1886 рік був депортований з країни .

33. Олеськів Йосиф (28 вересня 1860 р., с. Нова Скварява – 18 жовтня 1903 р., Сокаль) – видатний український вчений та громадський діяч, професор Рільничої академії в Дублянах піді Львовом, організатор еміграції селян в Канаду. 18 січня 1885 року одружився з Йосифою Варапучинською, прийомною дочкою о. Йосифа Варапучинського, пароха с. Прошева. На цьому весіллі І.Франко був весільним дружбою.

34. о. Василь Богонос (1831 р. – 17 жовтня 1907 р., Станіславів) – священик, висвятився 1856 року, з 1867 до 1898 року був парохом Хоросткова.

35. о. Автоном Левицький (1860 р. – 19.07.1911 р., Мухавка Чортківського повіту) – на той час вихованець Львівської духовної семінарії. Висвятився 1886 року.

36. В Хоросткові закінчилась мандрівка Івана Франка з студентами, про що свідчить лист дружини Володислава Федоровича Кароліни Федорович з дому Наглик (1808 – 1897) до Івана Франка від 4.08.1895 року з проханням повідомити її, на котре число прислати підводу в Хоростків, щоб забрати його і його київських гостей у Вікно. Іван Франко поїхав з Хоросткова у Вікно разом із Катериною Мельник, майбутньою дружиною Володимира Антоновича, Оленою Доброграєвою, нареченою Володимира Коцовського та Спиридоном Гулабчевим.

37. Увйсла – село Гусятинського району Тернопільської області. Розташоване на річці Тайна. Поблизу села виявлено археологічні пам'ятки культури кулястих амфор, голіградської, черняхівської і давньоруської культур.

38. Гусятин – селище міського типу Тернопільської області, адміністративний центр Гусятинського району. Містечко розташоване на правому березі річки Збруч. Біля міста у північно-східному напрямку проходить товтровий кряж Медобори – унікальна геолого-ботанічна пам'ятка природи національного значення.

За Андрусівським перемир'ям 1667 р. залишився під владою Польщі. 1672 р.– відійшов до Туреччини, 1683 р. – знову до Польщі. У 1594–1596 роках відбулось селянсько-козацьке повстання, яке очолив Северин Наливайко, що жив у Гусятині, мав там хату і невеличку ділянку землі, займався кушнірством.

Після смерті батька Северин разом з матір'ю виїхав до старшого брата Дем'яна (Дем'ян Наливайко) у місто. Згодом він служив сотником у князів Острозьких. Залишивши службу, вирушив на Запорізьку Січ, де добре оволодів військовою справою. У 1594 році він повернувся до запорожців із закликом почати боротьбу проти польської шляхти та укріплень феодалів. І в жовтні очолив повстання, яке поширилось на Київщину, Волинь, а також Білорусію, Поділля і частково на Галичину. Повстанці Наливайка розгромили у Гусятині маєток магната Калиновського.

Повстанський рух у Гусятині не припинився і в 1650–1654 роках. У 1655 році Гусятин оточило військо під керівництвом Богдана Хмельницького і гарнізон Гусятина вимушений був здатися. За Андрусівським договором 1667 року західна частина Гусятина залишилася під управлінням Польщі. У 1672 році, скориставшись тим, що Польща була ослаблена тривалими війнами, султанська Туреччина захопила все Поділля. Гусятин став особистою власністю намісника турецького султана, і в той час Онуфрійська церква була перетворена на мечеть. Після 27-річного панування турки були вигнані з Поділля.

1772 р. західна частина Гусятина опинилася під владою Австрії. Західний Гусятин відокремлюється від східного і стає центром повіту, а

східний Гусятин був приєднаний до Росії і став містечком Кам'янець-Подільської губернії.

Біля Гусятина в 1848 році поблизу села Городниці у річці Збруч знайдено широко відомий в історії так званий Збручанський ідол, який тепер зберігається в Краківському історичному музеї.

39. Копичинці – місто Гусятинського району Тернопільської області. Залізнична станція на залізничних лініях Тернопіль – Чернівці, Копичинці – Гусятин. Місто розташоване на річці Нічлавка (притока Дністра). Через місто проходить траса Берестя – Чернівці. Знаходиться в 17 км на північ від Чорткова. На кінець 1648 року козацько-селянське військо під керівництвом Богдана Хмельницького зайняло Копичинці, як і багато інших сіл і містечок в Східній Галичині. 12 травня 1651 року під Копичинцями відбулася одна з кількох битв між з'єднаним військом козаків і кримського хана з одного боку і військами Мартина Калиновського з другого.

40. о. Яків Гудик (1838 р.– 31травня 1892 р., Трибухівці) – з 1852 року священик села Трибухівці Гусятинського повіту. Висвятився 1867 року.

41. «Та бо то панове ославили мене на цілу Галичину» (пол.).

42. Чортків – місто над рікою Серетом в південній частині галицького Поділля, районний центр Тернопільської області, за 76 км від обласного центру, залізнична станція.

Місто було одним з центрів під час національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Восени 1655 р. козацькі полки захопили Чортків і взяли у полон брацлавського воєводу П.Потоцького.

1672–1683 рр. Чортків — під владою Туреччини. 1699 р. Чортків передано до Речі Посполитої.

Під час 1-ї світової війни від серпня 1914 р.до липня 1917 р. у Чорткові перебували російські війська. Червень 1919 р. – Чортківська офензива. 28 червня – 2 липня 1941 р. в Чортківській тюрмі радянські спецслужби знищили понад 800 осіб (на цвинтарі є могила невідомих), 123 особи розстріляли дорогою в м. Умань (Черкаська область), 767 – в Умані. 6 липня 1941 р. – 23 березня 1944 р. Чортків – під німецько-нацистською окупацією. 27 листопада 1942 р. на полі між Чорковом та селом Ягільниця гітлерівці розстріляли 52 в'язні Чортківської тюрми , серед яких було розстріляно Михайла Захаровича Франка, племінника Івана Франка

43. Угри́нь – село Чортківського району Тернопільської області. Розташоване на річці Серет, в центрі району.

44. о. Омелян Брилинський (1820 р. – 8 січня 1888 р., Угринь) – парох села Угринь Чортківського повіту з 1855 р. , висвячений у 1846 році. З 1864 року декан Скальського деканату.

45. о. Микола Галущинський (1852 р.– 12 листопада 1923 р., Звиняч) – парох с.Звиняч Чортківського повіту. Його син Тит Галущинський став

монахом чину оо. Василіан (13 квітня 1880 р., Звиняч – 31серпня 1952 р., Канада) мав намір висповідати вмираючого Івана Франка, але сповіді не завершив, за що був покараний митрополитом Андреєм Шептицьким.

46. Нижнів - село Тлумацького району Івано-Франківської області, розташоване на правому березі Дністра, де впадає річка Товмачик, за 21 км. від районного центра і за 30 км. від залізничної станції Івано-Франківськ. Через село проходить автомагістраль Івано-Франківськ – Тернопіль. Село тягнеться вбік від Дністра три кілометри. Мешканці стверджують, що їхнє село заснували козаки, бо ж в селі є багато «козацьких» прізвищ. Є тут і Козацький луг на відміну від звичайного Луга. Зразу за селом над Дністром височіє гора, з якої добре і далеко видно місцевість на протилежному березі і два села з однаковою назвою Діброва, що належать до різних областей – Тернопільської та Івано-Франківської. Місцеві люди стверджують, що на горі під Нижневим ляхи спалили Тараса Бульбу.

47. Левицький Кость (18 листопада 1859 р., Тисмениця – 12 листопада 1941 р., Львів) – найвизначніший політичний діяч Галичини кінця XIX-го – першої половини XX-го століття. Співзасновник УНДП. 3 листопада 1918 р.– голова Державного секретаріату ЗУНР, потім – голова комісії з виборчої реформи при уряді. В липні 1941 р. був засновником і головою Національної Ради у Львові.

48. о. Антін Левицький (1834 р. – 28 квітня 1909 р., Нижнів) – парох Нижнева Товмацького повіту з 1871 року. Батько К.Левицького.

49. Заклинський Леонід Гнатович (1850 р. – 9 квітня 1890 р., м. Станіслав) – український культурно-політичний діяч. Брат Корнила Гнатовича та Романа Гнатовича Заклинських. Вищу освіту здобув у Львівському університеті, 1876 р. – голова «Академического кружка», редагував журнал «Друг».

50. Заклинський Роман Гнатович (1852 – 1931) – педагог, письменник та освітянський діяч. Засновник Руського Товариства Педагогічного, співредактор «Бібліотеки для молоді», видавець популяних книжок в тому числі й «Географії Руси» (1887).

51. Огоновський Петро Михайлович (20 липня 1853 р.– 9 лютого 1917 р.) – український педагог, вчений і громадський діяч. Брат Олександра і Омеляна Огоновських. Навчався у Бережанській гімназії, потім у Львівському та Віденському університетах. Як і старші брати, Петро Огоновський бере активну участь у діяльності «Просвіти». Протягом 1906 – 1910 рр. обирався її головою, з 1899 р. дійсний член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, автор підручників з математики і фізики українською мовою.

52. Ягільниця – село Чортківського району Тернопільської області. До 1944 р. називалося Ягольниця. У 1630 році С. Лянцкоронський на місці дерев'яної збудував мурована фортецю . Війська Богдана Хмельницького не змогли взяти замок. Тільки 1655 року замок було взято козаками Бутурліна через зраду в гарнізоні. За Бучацьким мирним договором

Ягільниця підпала під владу Туреччини, замок був резиденцією турецького паші.

53. о. Дмитро Колодницький (1834 р.– 21 вересня 1912 р., Ягольниця) – парох с. Ягольниці з 1875 року. Висвятився 1858 року.

54. Ула́шківці – село Чортківського району Тернопільської області, розташоване над рікою Серет. Поблизу села є пам'ятка природи – Улашківська печера.

55. о. Іван Чмола (1840 – 1914) – парох Улашківців з 1873 року. Висвятився 1865 року.

56. Тишинський Іларій (1837 р. – 13 листопада 1904 р., Більче–Золоте) – парох с. Більче-Золоте з 1869 року. Висвятився 1864 року.

57. о. Омелян Глібовицький (1857 р. – 21 серпня 1905, Глубочок) – на той час священик с. Більче-Золоте Заліщицького повіту з 1893 до 1903 року був парохом села Цигани Борщівського повіту. У 1895 році в нього гостила на канікулах сім'я Івана Франка.

58. Бедрики́вці – село Заліщицького району Тернопільської області. Розташоване в долині річки Тупа – притоки Серету.

59. о. Діонізій Рудницький ((1852 р. – 30 травня 1922 р.) – з 1877 до 1922 року був парохом с. Бедриківці Заліщицького повіту. Висвятився 1875 року.

60. Зали́щики – адміністративний, економічний, культурний центр Заліщицького району Тернопільської області. Розташоване на лівому березі Дністра за 125 км. від обласного центра. До 1939 року відомий центр виноробства. Місто славилось як кліматичний курорт. Заліщики пролягає стратегічна магістраль Берестя-Одеса; залізницею йдуть поїзди на Тернопіль, Чернівці, Івано-Франківськ, Одесу, Київ, Москву, Софію. Є автобусне й залізничне сполучення з областями України, Молдовою, Росією, Польщею, Болгарією та іншими країнами.

61. Кі́цмань – місто на Буковині, районний центр Кіцманьського району Чернівецької області. Розміщений на берегах річки Совиці – притоки Прута. Через місто проходить автомагістраль Чернівці – Тернопіль і залізниця.

62. Окуневський Атаназій (1838 – ?) – до 1879 року був священиком. Відтак закінчив Віденський університет і був лікарем у Сторожинці на Буковині. Батько першого українського лікаря-жінки в Австрії Софії Окуневської-Морачевської.

63. о. Юліан Герасимович (1856 р. –10 серпня 1932 р., Косів Старий) – з 1881 до 1887 року був священиком у Кіцмані на Буковині. Висвятився 1880 року.

64. о. Келестин Костецький (1843 р.– 1.03.1919 р., Чернівці) – з 1885 р. до смерті був парохом греко-католицької церкви в Чернівцях, а в 1885 – 1893 роках – деканом Буковинського деканату. Рідний брат відомого

громадського та церковного діяча Єроніма Костецького (1850 – 1896) – пароха м. Збаража у 1876 -1896 рр.

65. Ясеницький-Корнич Володимир (18 липня 1844 р., с. Нанчівка Велика, нині Львівської області – 1934 р.) – визначний український діяч на Буковині. Був правником (суддею). Співучасник українського національного відродження на Буковині. Засновник багатьох українських товариств («Руська Бесіда», «Союз»). Довголітній голова товариства «Народний дім» у Чернівцях. Автор статей у галицькій і буковинській пресі.

66. Тимінський Іван (1852–1902) – громадський і політичний діяч, фінансист, один з перших національно свідомих діячів на Буковині, який спричинився до перемоги народовців над москвофілами (1884). Основоположник товариства «Народний Дім» у Чернівцях, часопису «Буковина» (1885), посол до буковинського сейму з 1890. Друкував статті у «Ділі», «Буковині».

67. Попович Омелян (1856–1930) – громадсько-політичний і педагогічний діяч, публіцист Буковини, посол до Буковинського сейму в 1911–1918 рр. У період ЗУНР – президент Буковини, віце-президент Української Національної Ради і голова шкільної комісії.

68. Коралевич Степан – гімназійний учитель, громадський та політичний діяч Буковини.

РОМАН ГОРАК

ПЕРШІ ГОЛОСИ ПРО «УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ»

Про це, що врешті після багаторазових обіцянок та довгої волокити, цілком незалежної від автора, театр «Руської бесіди» таки дотримав слова і здійснив постановку драми Івана Франка «Украдене щастя», першою подала вістку газета «Діло» у своєму №244 від суботи 30 жовтня за старим чи 11 листопада за новим стилем 1893 року. «Від дирекції руского театру, – писалось у повідомленні в розділі «Новинки», – одержуємо отсе письмо: «Позаяк товариство Frohsinn в послідній хвили відкликало своє представленє в неділю 12 н.ст. падолиста, а рівнож в середу вечером займає салю для своїх цілей, то рускій народний театр виступить в неділю 12 н. ст. падолиста «Ґальку», мельодраму з музикою Монюшка. – «Украдене щастє», народна драма в 5 діях, відзначена нагородою на конкурсі виділу краєвого д-ра Ивана Франка буде виставлена в слідучім тиждни». Інформація настільки запутана, що годі зрозуміти, коли властиво мала намір «дирекція руского театру» на сцені товариства «Frohsinn» поставити драму Івана Франка «Украдене щастя». Судячи з даної інформації, ця ж дирецїя і сама на той час не знала, коли має відбутись прем'єра вистави.

Врешті довгоочікувана хвилина наступила і напередодні прем'єри дирекція театру «Руської бесіди» випустила окрему афішу українською та польською мовами, єдиний екземпляр якої на рожевому папері формату А3 зберігся у фондах Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка і вперше був опублікований у путівнику «Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка», який уклали наукові працівники музею В.Бонь та М.Давидова і який вийшов 1962 року у Львівському книжково-журнальному видавництві .

«Львівский рускій народний театр
під зарядом
Товариства « Руска Бесіда» у львові
в сали товариства «Frohsinn» в готелю Жоржа.
В четвер дня 16 н. ст. падолиста 1893
По раз перший

УКРАДЕНЕ ЩАСТЄ

Драма з сельского житя зі співами і танцями в 5-діях д-ра Івана Франка, відзначена нагородою на конкурсі Виділу краєвого 1893

Особи

Микола Задорожний.....К.Підвисоцкій
Анна, єго жена.....:.....А.Осиповичева
Михайло Гурман, почтар (сельский листонос).....С. Янович
Олекса Бабич, селянин.....А.Стечиньскій
Шльома, орендар.....А.Нижанковскій
І жінка.....М.Радкевичівна
ІІ жінка.....Е.Стечиньска
І дівчина.....Ф.Лопатиньска
ІІ дівчина.....М.Фіцнерівна
Паробок.....Л.Лопатиньскій

Селяни, селянки, парубки, дівчата, музиканти
Діє ся около 1870 року у підгірскім селі Незваничах

Режісер К.Підвисоцкій Капельмістр Ф.Доліста

Крісла в перших рядах 1 зр., другорядне 70 кр., треторядне 50 кр., паркет 40 кр., партер для пп. учеників, селян і гарнізону 25 кр.

Білетів дістати можна в канцелярії Тов. «Руска Бесіда», а вечером від години 6-ої при касі.

Початок о годині 7-ій вечора»

№ 248 газети «Діло» від 4/16 листопада опублікував цю ж афішу тільки українською мовою з дещо відмінною «шапкою»:

«Львівский рускій народний театр
в сали товариства «Frohsinn»
в готелюЖоржа.
В четвер дня 16 н. ст. падолиста 1893
По раз перший
УКРАДЕНЕ ЩАСТЄ»

Решта те саме, що і в афіші.

У № 249 газета «Діло» з п'ятниці 5 листопада за новим чи 17 листопада 1893 року в розділі «Новинки» помістила таке повідомлення: *«Руcько-народний театр. З трьох творів драматичних, відзначених на конкурсі виділу крайового минувшого року, виставив наш театр вчора «Украдене щастя», драму в 5 діях д-ра Івана Франка.*

Зміст і оцінку сеї драми, а також гри поодиноких артистів подамо завтра, нині скажемо лиш коротко, що д-р Іван Франко відніс на сім новім полі літературнім повний успіх – а інтерпретація твору нашими артистами була наглядним доказом, що перестудіювали свої ролі совісно і віддали їх залюбки. Публіка (майже виключно руска) зійшлася численно і заявила своє признанє авторові оплесками, іменно по 4-ій дії, коли, по кількакратнім викликані, приневолила автора явитись на сцені. Драму «Украдене щастя» треба зачислити до найліпших в нашій літературі і для того дирекція театру вповні відповість інтересові публіки, коли повторить сю драму у Львові для тих, що її не бачили.

Завтра, в суботу, дає наш театр представлення на дохід будови дому товариства ремісників «Зоря». Гадку будови сего дому прийняв загал русинів дуже симпатично, то й не сумніваємося, що і представлення на ту ціль збере численну публіку, бо, мабуть, годі й найти лучшої нагоди, щоби сполучити «utile cum dulci» (корисне з приємним – лат.)».

Того ж самого 17 листопада 1893 року про вчорашню прем'єру «Украденого щастя» повідомив № 319 газети «Kurjer Lwowski»: *«В театрі руськім виставлено вчора перший раз драму Івана Франка п. з. «Украдене щастя», нагороджену на конкурсі крайовім. Твір*

знаменитий. Напишемо ширше про нього завтра. Наразі зазначимо, що захоплена публіка викликала автора кільканадцять разів».

Москвофільська преса прем'єру повністю ігнорувала.

В цьому самому номері, де було опубліковане повідомлення про вчорашню прем'єру «Украденого щастя», газета «Діло» повідомила: «В неділю дня 19 н.ст. листопада 1893. По раз другій: Украдене щастє. Драма з сельского житя зі співами і танцями в 5 діях д-ра Івана Франка, відзначена нагородою на конкурсі Виділу Краєвого 1893 р. Початок о годині 7-ій вечером».

В суботу 6/18 листопада 1893 року на прем'єру драми Івана Франка одночасно з газетою «Діло» (№250) відгукнулась польська газета «Kurjer Lwowski», в якій « у наймах» працював Іван Франко з 1887 року. Стаття в «Ділі» називалась «Украдене щастя».

«Послідніми літами, – писалось у ній, – *тишина залягла нашу галицку літературу драматичну: не можна було стрітитись з оригінальними творами драматичними, а всі нові штуки, і виставлені на нашій сцені, походили з-за кордону. Перед двома роками розписав виділ краєвий по мисли ухвали соймової, конкурс на твори драматичні і комісія конкурсова признала третю нагороду драмі «Украдене щастє», написаній галицьким писателем д-ром Іваном Франком. Отсю драму виставив наш театр сего четверга по досить довгій тяганині з властями поліційно-цензурними. Основа драми така:*

В хаті Миколи Задорожного зійшлись дівчата і паробки на вечорниці; прядуть, мотають пряжу, співають. Господиня, Анна, сама в хаті, бо чоловік Микола поїхав до ліса на фірманку. Анна чогось неспокійна, а вже цілком збиває ся з толку, коли її кума Настя нагадує про дівуванє та про те, як брати єї скривдили, віддаючи за наймита аж в десяте село. Настя розвідалась про се від Михайла Гурмана, з котрим любила ся Анна, заки ще пійшов до войска, а про котрого брати розпустили фальшиву вість, що погиб в Боснії. На вість, що Михайло служить в сусіднім селі, Анна стає мов не своя, бо пригадує собі як вона тому Михайлови клялася. Присягала, що радше в могилу пійде, ніж з ким иншим до слюбу стане, але згадавши на свого чоловіка слюбного, не хоче мучити ся спомінами про Михайла, тим більше, що оправдує себе, складаючи всю вину на братів, котрі єї обтуманили і зсунули з батьківщини. Муж Анни, Микола, вертає з дороги, перемерзлий, нарікає на лихий заробок і на тих людоїдів, що живуть людскою кервавиною. Анна вийшла заходити ся коло коней, відтак хотіла ззути чоботи Миколі,

коли нараз побачила, що він покірвавлений. Микола не хоче зразу признати ся, що єму лучило ся в дорозі, але в кінци визнає, що єго війт побив за крадіж полін. Анна обмиває лице Миколи з крови, а відтак разом засідають вечеряти. Нараз загримало щось до вікна і дає ся чути голос, щоби пустили до хати і не дати души загибати. Микола боязливий не хоче пустити до хати, але Анна вговорює єго. До хати входить Михайло Гурман. Вона пізнає єго від разу і стає мов нежива та лиш шепче молитви. Відтак пізнає і Микола Михайла та розпитує єго про минувше житє. Михайлови удає ся переконати Миколу простою вигадкою, що він давно уже помер, а тепер встав з гробу і прийшов по душу Миколи. Коли ж повечеряли, зійшла розмова на фірманку і тогді то побачив Михайло, що Микола подряпаний на лиця, та став випитувати ся. Микола не виявляє правди, лиш незручно вибріхує ся, мов то латри впали єму на голову. Коли ж Микола вийшов по солому постелити Михайлови, Михайло приступає до Анни і зачинає згадувати про свою минулу любов, як мав іти до войска, проклинає Аннииних братів, що розлучили їх, а з поодиноких голосів розпуки Анни дізнає ся, що й вона не забула на давну любов. Анна з жахом відпихає Михайла від себе, кажучи: «Я слюбна жінка, я чоловіка маю». Михайло, певний своєї переваги над Анною, зачинає розводити гадки, чи Анна була би щаслива, коли б чоловіка не стало. Анну ті слова ще більше лякають, але вона безсильна супротив них і знає лиш напімнути Михайла, що Бог тяжко єго покарає за лихі наміри. Микола вносить солому і, укладаючи ся до сну, сам признає, що Анну побиває якась тяжка тоска. На тім кінчить ся перша дія.

Микола й Анна повставали зі сну і порають ся в хаті, бо Микола вибирає ся знов на фірманку. Михайло вийшов з хати так досвіта, що й ніхто не чув. Анна розповідає сон: коралі сипали ся по хаті, пси гавкали на хату зі всіх боків, до слюбу єї вбирали у біле шмате – з того ворожать собі обоє якесь лихо. Сходить бесіда на Михайла; обоє пізнають, що брати піддурили їх, щоби загарбати батьківщину. Микола питає добродушно Анну, чи любила дуже Михайла, але вона не хоче про се згадувати; бо все те минуло ся. Анна, оставши сама в хаті, роздумує, чи любила дуже Михайла і доходить до того, що мабуть дуже, бо ще й тепер на саму згадку мороз переходить. Але мабуть се не була любов, лиш радше боязнь. У Михайла така сила, що вола кине на землю, а таких як Микола бере двох у одну жменю. Єго погляд прошибає наскрізь і знати по

нім, що він у своїй завзятости готов знищити нелюбого собі чоловіка. А оборони против Михайла не найти Анні у свого чоловіка. – В хату входять війт, присяжний. жандарм, спроваджені Михайлом, котрий кинув підозрінє, що Микола міг мати участь в убійстві жидів у корчмі, куди переїздив вчера вечером. З допитів жандарма виходять познаки, що Микола міг бути убійником, тож жандарм заковує Миколу, щоби відвести до суду. В хаті остають Михайло і Анна, бо всі прочі пішли на обору глядати за дальшими слідами убійства. Анна, зломана сим, що лучило ся, дрожить з переляку, але Михайло велить приступити їй до себе і вона не має сили опертись тому грізному наказови. Анна бачить, що Михайло причина всему лиху, тож старає ся пересвідчити єго о невинности свого чоловіка: «Він такий добрий, що ї хробака дармо не розтопче!». Михайло не хоче того слухати, бо в него що иншого на думці. «Любиш мене?» – питає він з напором і Анна по неволи признає ся до того. «Но то тям собі се. Знай, що від мене не втечеш! Раз мені щастє всміхнуло ся по кілька роках, то вже і єго не випущу!» – кличе пристрастно Михайло! Анна стараєсь вговорити єго, що се гріх, що вона мусить ломити присягу, що люди будуть з неї глузувати – але ті слова ще збільшують пристрасть Михайла. «Наперекір людям, наперекір тим, що нас розлучили , пожиймо свобідно, закушаймо щастя...» кличе Михайло. «Чи довго ж те щастє тріває?» – питає Анна. «Щастє ніколи довго не тріває». Щастє все – день, година, одна хвилина» вмовляє Михайло. Під напором тих пристрастних і грізних слів Анна прирікає віддатись Михайлови, а він ще й грозить, щоб не одурила єго, бо страшенно помстить ся на ній і на Миколі. – Зна двору входять прочі особи і наступає сцена прощаня. Микола в розпуці, що невинно має іти до вязниці, що лишає любу і все господарство , знає лиш таку розраду, щоби здатись на волю Божу, та таку потіху подає тремтячим голосом Анні. Анна вже не має сердечних слів для чоловіка, бо лиш вговорює єго не плакати при чужих людях.

Сцена перед коршмою. Дівчата і паробки збирають ся затанцювати на пущенє. Від послідних подій минуло кілька тижнів. Три куми розповідають собі про сільскі новини. Микола сидить в арешті, бо не хоче виявити своїх спільників убійства. Кума Настя знає доповісти, що Миколу будуть вішати, а як найблизша сусідка Анни, розповідає, що діє ся в хаті Задорожного. Анна – каже вона – вже остатна негідниця – ні Бога не боїть ся , ні сорому не має перед людьми, бо лиш раз в раз заходить собі з Михайлом, а на

чоловіка забула, не відвідує єго в арешті. Коли дівчата мають ставати до танцю, являє ся Михайло з Анною. Анна не хоче йти меж людей, але Михайло то насмішкою то погрозою приневолює єї до того. «По тім, що стало ся, вже можеш не зважати на людскі позирки і насмішки» – каже Михайло Анні. Дівчата і паробки зачинають танцювати, а коли Михайло з Анною пускає ся рівно ж у танець, то вони всі перестають і вступають ся на бік. Михайла се лютить, бо паробки навіть виразно кажуть єму, що їм робить встид з «такою» жінкою. Михайло велить ставляти паробкам пива, горілки і навіть війт вговорює паробків, не робити встиду Михайлови. Зачинає ся на ново танець, але по хвилині знов устає. Сим разом причиною заколоту Микола, котрий з клуночком на плечех, оброслий бородою, вертає з арешту домів. Михайло удає радість з повороту Миколи і хоче пересвідчити єго, що він причинив ся до випущеня єго на волю. Микола добродушно слухає того, але заразом іронічно дякує Михайлови , що знав так добре доглядати за той час Анну. Анна не витаєсь з Миколою, бо каже, що се не годить ся перед усіма людьми, і разом ідуть домів, коли Миколі якось ніяково, то Михайло ще глумить собі з єго дурноти.

Дія четверта в хаті Миколи. Анна роздумує пережиті хвилі з Михайлом. «І боюсь, і жити без него не можу. Який страшній, який грозний, яка в него сила! І чим страшнійший, чим гостріше до мене говорить, тим мабуть я більше єго люблю. І нема тогди в мене своєї волі, ані своєї думки. Ані сили, ані застанови... І віддала я ж єму все: і світ, і люде, і честь, і присягу». В хату вбігає Михайло і розпитує, як поводить ся Микола, чи не бє, чи не сварить Анну і чи взагалі догадуєсь, що між ними зайшло. Але Анні тепер се все байдуже, бо Микола обрид їй, хоч і заразом признає, що Микола ні одним злим словом не дав нічого пізнати. Анна кидаєсь Михайлови на шию. Микола входить у двері, але побачивши се, цофає ся назад і запирає двері. Михайло виходить з хати, обіцюючи прийти за хвилину. Микола ввійшовши до хати, радби почати розмову з Анною про Михайла, але якось не має сміливости. Нараз вибухає плачем і питає Анни, чи вона не має для него хоч крихти любови, і Анна з резигнацією відповідає, що все пропало. У неї вже тепер нема сили вернути до давного стану і для того вона витерпить всяку кару за свою вину. Але Микола любить Анну, єму жаль єї, як власної душі, він не може бути єї катом, тож просить, щоби бодай вважала на людей, на сміх людский. І сеї просьби не може вволити Анна, бо

тепер у неї инший пан: «Що він скаже, се вона робить; ганьба то ганьба, смерть то смерть». На се входить Михайло, а побачивши Миколу, зломаного тяжким болем, розраджує єго жартом, насмішками і чаркою вишняку. Микола в роспуці може відважити ся лиш пожелати здоровля Михайлови словами: «здох-бись!», а коли Михайло обертає се в сміх і сама Анна пє за здоровлє не свого чоловіка, а лиш Михайла, то Микола висказує вже лиш смирне бажанє, щоби Михайло не показував ся в єго хаті. Михайло хапаєсь иншого способу: Він лякає Миколу, що суд велів наглядати єму над ним ще в справі звістного убійства, а коли Микола приголомшений тою вісткою, тогди Михайло дає єму ради, як має від тепер жити. «Не роби комедії, не роби галасу; не дбай про се, що довкола тебе творить ся. Тисячі людей живуть так само і не питають ся навіть, як се склало ся. Від посьміховиська людей можна грізьбою і силою увільнити ся». По такій раді витравляє Михайло Миколу на тік спати, а сам оставши з Анною, вговорює єї , щоби не мучилась думками про будучність: «Ніби то хто в світі знає, чим що скінчить ся і до чого дійде! Жий та дихай, доки жиєш! Будемо любити ся, доки можна. Будемо людям в очи сміяти ся, доки вони нас під ноги не візьмуть!»

В пятій дії бачимо в хаті Миколи поспрошуваних сусідів на гостину. Микола частує їх горілкою, перепрошує і сам пє, бо в тім тепер єго розрада. Не хоче зразу признатись перед людьми, що жінка не варить нічого в хаті, що не говорить цілими днями до него, а все лиш Михайла виглядає, але коли находить на него хвиля жалю, він тогді розкриває перед сусідами своє серце і питає поради. Сусіди радять остро взятись до жінки, навіть вибити єї, а Михайла прогнати з хати. Миколі промовила та порада до серця і він говорить гіркі слова правди Михайлови, котрий під той час ввійшов з Анною до хати. Михайло тепер бутний вже і при чужих людях, домагає ся частунку від Миколи, а Микола плює єму в лице. За се кидає ся Михайло на Миколу і тяжко побиває єго по голові. Люде кидають ся боронити Миколу, але Михайло хопивши сокиру проганяє людей з хати. Микола прискакує до Михайла і питає яким правом сміє проганяти єго гостей, а Михайло важить ся на се давати єму раду, щоби не марнував господарства. Се приводить Миколу до лютости: він рад би знати, звідки Михайло має право давати єму таку науку. Михайло пригадує, що брати Анни і Микола вкрали єму щастє і зробили єго лютим звіром. Микола не може сего порозуміти супротив свого теперішнього нещастя і толкує собі

все то хіба тим, що Михайло причарував Анну. Михайло глумить ся з такого толкованя і вказує Миколі, якого рода ті чари, словами: «Бо ти віхоть, а не чоловік!» Се доводить Миколу до крайньої лютости, він силою хоче викинути Михайла з хати. Михайло, щоби утихомирити Миколу, тикає єму під ніс наказ судовий нагляду в справі убійства жидів. Але се вже для Миколи не страшне; він дере папір і топче ногами, а коли за се дістає в лице від Михайла, хапає сокиру і влучає Михайла в голову. Михайло паде на землю і чуючи близьку смерть, простягає руку до Миколи з процентєм, а людям, що ввійшли до хати, каже, що се він сам наложив на себе руку. Анна кидаєсь з розпукою на умираючого Михайла і кличе: «На кого ти мене покидаєш? Що я без тебе на світі значу?» – дістає в відповіді від Миколи: «Анно, вспокій ся, ти маєш для кого жити!»

Основа драми поєдинча не хоплена живо з життя. Любов, що пристрастно розгоріла ся в серци Михайла, засліплює єго і доводить до катастрофи. Михайло уважає себе нещасливим, він бачить зломане своє житє і для того не жахаєсь перед ніяким чином, щоби лиш зазнати хвилину того щастя, яке відібрали єму лихі люде. Він був честний паробок, може трохи за горячий, за палкий, але напоїв єго горем, придавив всякі честнійші пориви серця. Він бачить перед собою людей, котрі не дорівнюють єму силою волі, характеру і для того ломить їх, не оглядаючись на їх болі, на розпуку. Доля обійшлась з ним люто і для того в єго поглядах на світ і обставини життя крайній цинізм і скептицизм. Він консеквентно поступає вперед; для него не істнують ні люде, ні цілий світ, бо він хоче жити своїм житєм. Але ся борба, сей пробій против істнуючого порядку втомлюють єго і він радістно приймає смерть з рук Миколи, вважаючи єї великою прислугою. Він сам хотів вже давно наложити на себе руку, але рука якось не піднімалась.

А Анна се пасивний характер. Прибита горем і злиднями вийшла за чоловіка, котрий не міг підбити єї серця, добути любови. «Що за сила в него, який погляд прошибаючий, яким жахом перенимає вже сам голос єго!» – отсе рефлексія Анни в боротьбі між обовязком і розбудженим чувством любови. І вона з замкненими очима віддаєсь чоловікови, котрого вона любила і котрого боїть ся. Для неї вже не істнують ніякі взгляди ні чести, ні обовязку, вона вже має иншого пана, котрого мусить слухати. Вона готова перетерпіти найбільшу кару і муку за свою вину, котру вповні відчуває, але вже не добуде в собі настілько сили, щоби придушити в собі всі чувства,

прошибаючі єї серце і душу. Коли б бачила бодай який найменший обяв енергії у свого законного чоловіка, коли б була певна, що найде бодай найменшу поміч в своїй внутрішній боротьбі, хто знає чи не була б встоялась против демонічної переваги Михайла? Але вона не найшла тої опори, того захисту і для того віддалась з повною резигнацією. Впрочім єї не вязало нічого з чоловіком, нічого не нагадувало їй обовязків і для того вага перехилилась на сторону незаконної любови.

Микола се чоловік мягкій, податливий, без енергії і без волі. Він любить Анну сильним чувством, але та любов більше пасивна, вона не в силі спонукати єго до діла. З любови до жінки він готов примкнути на все очи, щоби лиш бачити єї щасливою, а лиш просить заховати поверховно взгляди, рятувати фальшиву честь. Коли ж бачить, що і сего, так дрібного бажаня, не може добитись, він тратить рівновагу та вбиває червака алькоголем. Під впливом того наркотику, він набирає енергії, чує, що мусить прийти до якоїсь розвязки і мимоволі став ся судією в тій справі. Для него смерть Михайла есть тягарем, що впав з грудей, єго помотані мисли прояснюють ся, він приходить до душевного спокою.

Характери осіб змальовані в драмі живо і природно. Вони поведені консеквентно від завязку фабули драматичної аж до єї розвязки. Умотивовані психологічно, не разять і не наражають зрителя на ніякі несподіванки.

Акція драми розвиває ся перед очима цілком природно і спокійно; одна подія випливає з другої і нема ніяких промахів. Автор знав дуже складно вплести в головну акцію побічні і на їх тлі ще красше, ще більше виразно визначуєсь основа драми. Безперечно, що знамените знанє психольогії і світогляду тої верстви народу, з котрої взяв автор темат драми, причинило ся в великій мірі до повного успіху цілого твору. Досить згадати третю дію, в котрій автор веде акцію на тлі танців перед коршмою. Ефект незвичайний – се уриванє музики і цілої забави, відтак поява Миколи роблять велике вражінє.

Взагалі треба зачислити драму «Украдене щастє» між первовзори нашої літератури драматичної. Драма трактована реалістично в повнім того слова значіню, а помимо того автор знав задержати таку умірeність, що нічим не разить зрітеля. А було досить нагоди, де можна було схибнути з тої дороги, та лиш вправі писательській і високому змислови автора треба се завдячити, що не чує ся несмаку і простакуватости.

Автор Іван Франко перший раз виступає на поли драматичнім і відносить повну побіду на цілій лінії. Се повинно бути заохотою для автора для дальшої праці на тім поли, бо вже по сім першім виступі можна заповідати якнайкрасші успіхи. Рівно ж треба тішити ся таким твором, котрий додавати буде єму вповні заслуженої слави і блеску.

Вкінці годить ся згадати ще про одну річ. Драма «Украдене щастє», так як була виставлена на нашій сцені, єсть вже другою едицією (переробкою – Р.Г) *а не первотвором автора. Комісія конкурсова виділу краєвого, відзначивши драму премією поставила заразом условіє перемінити характер дієвий головної особи, Михайла Гурмана, котрий в первотворі був жандармом, а в переробці мусив вийти сільским листоносом. Розуміє ся, що на такій переміні потерпів лиш сам твір. Комісія очевидно руководилась тим, що правительство ніяк не допустило би грати штуки з Михайлом яко жандармом. Ся примітка причинить ся певно до поясненя деяких не досить докладно перероблених сцен.*

Трьом артистам п. К. Підвисоцкому, С.Яновичеви і п-і А.Осиповичевій припала роля представити три головні особи дієві. Всі вони вивязались зі своєї задачі дуже добре, а гра їх свідчила о совістнім перестудіюваню ролі. П.К.Підвисоцкій представив тип мягкого, добряцого мужика, о низькій степени інтеліґенції. Але після нашої гадки, треба би оминати тон плаксивий, котрий цілком не причиняє ся виразнійшого замаркованя слабого характеру і противно осмішує деякі сцени трагічні. Впрочім п. К. Підвисоцький вивязав ся дуже добре з сеї трудної ролі. – П.С.Янович в ролі листоноса Михайла вибив ся своєю грою на перший плян . Поминувши вже саму внішну вдачу артиста до того рода роль (гарна стать, звінкий сильний голос), мусимо з признанєм піднести, що міміка і гестикуляція допорвняли знаменито цілість гри. Певність своєї переваги над окружаючими особами, як сего хотів автор, пробивала в кождім найменшім руху п. Яновича і для того гра єго вязнила зрітеля при кождій появі єго на сцені. П.Янович може зачислити ролю Михайла до перших в своїм репертоарі. – П-і А. Осиповичева поняла пасивний характер своєї ролі і знала удержатись на тім становищи через цілу драму. Але все таки можна було би жадати більше життя в цілій грі, більше активної участи в акції на сцені, бо інакше в деяких уступах виходить річ

млаво. З другої же сторони треба признати, що п-і Осиповичева не далась пірвати патосови, не числила на ефекти, котрим так легко підпадають героїні драм, а трактувала свою ролю вповні реалістично.

В другорядних ролях відзначились п. С. Підвисоцький і п. Е. Підвисоцка. Вони знали своїми характеристичними ролями так гарно достроїтись до цілости, а навіть доповнити єї, що велика частина признаня, яка припала для головних осіб дієвих, мусить розтягатись і на них.

Режісерія була до певної міри старанна; ансамблі сценічні виходили дуже складно і удачно» (друкується з повним збереженням особливостей першодруку).

Рецензія підписана криптонімом «С.Т.Р». Саме під тим криптонімом скривався Струсевич Михайло. Його ім'я не представлено в жодних довідниках.

Михайло Струсевич був товаришем Івана Франка з університетських часів. Входив до управи створеного Іваном Франком у 1883 році при «Академічному братстві» «Етнографічно-статистичного кружка». Був також членом так званої третьої студентської мандрівки на Поділля 1885 року. У фонді Івана Франка, який зберігається в Інституті літератури ім. Т. Шевченка НАН України, зберігся один лист, писаний М.Струсевичем до Івана Франка від 4 серпня 1883 року (ф.3, 1617, арк.137 – 140) Листи Івана Франка до М.Струсевича не виявлені.

Як вдалось вияснити, він був 1855 року народження і помер 21 січня за старим, чи 2 лютого за новим стилем 1898 року, про що повідомили всі газети , що виходили у Львові, оскільки Михайло Струсевич був відомим журналістом, членом редакції і співредактором газети «Діло». Окрім того, він був членом Товариства «Просвіта», НТШ, «Народної Ради», «Руської бесіди», і, як повідомляли некрологи, був членом ще інших товариств. «Згас в самій силі, – писала у некролозі газета «Діло» № 16 від 21 січня/2 лютого 1898 року, – в 34 році життя – чоловік незвичайної чесности, горячого патріотизму, посвяченя і трудолюбивости. Наше видавництво тратить в Покійнім перворядну силу, редакція найлучшого товариша, руско–народні товариства діяльного члена.

Коротке було Єго житє, але праці в більшій мірі анонімної, як то звичайно у журналістів – лишилось по нім богато.

Покійник полишив жену і двоє дрібних дітей. Відрадою для неї в сім тяжкім ударі , нехай буде загальне сочувство нашої громади по страті Єго одного з найщиріших синів Русі-України».

Наступні номери газети «Діло» публікували телеграми співчуття редакції у зв'язку зі смертю Михайла Струсевича, а також великий опис його похорону з участю великої кількості священиків львівських церков, послів, журналістів і письменників. Над його могилою промовляв видатний громадсько-політичний діяч Кость Левицький. Похорони відбулись за рахунок редакції «Діла». Поховали Михайла Струсевича на 62-у полі Личаківського цвинтаря. Могила не збереглась. Зберėглась, проте, світлина Михайла Струсевича у фондах Львівського літературно–меморіального музею Івана Франка (№ 4370 ор).

Це була перша рецензія на постановку драми і саму драму Івана Франка «Украдене щастя».

В цьому ж самому № 250 «Діла», де була надрукована стаття М.Стусевича про виставу «Украдене щастя», було поміщене наступне оголошення: «В неділю дня 19 н.ст. листопада 1893. По раз другій: Украдене щастє. Драма з сельского житя зо співами і танцями в 5 діях д-ра Івана Франка, відзначена нагородою на конкурсі Виділу краєвого 1893 р. Режісер К. Підвисоцкій. Капельмістр Ф.Доліс. Ціни місць. Кресло в першім ряді 1 зр., другорядне 70 кр., треторядне 60 кр., паркет 40 кр., партер для пп. учеників. селян і гарнізону 25 кр. Білетів дістати можна в канцелярії Тов. «Руска Бесіда», а вечером від години 6-ої в касі. Початок о год. 7-ій вечером».

Ні місця показу вистави, ні дійових осіб в оголошенні не вказувалось.

Одночасно з газетою «Діло» повідомлення про прем'єру драми «Украдене щастя», яка відбулась 16 листопада, подала й газета «Kurjer Lwowski» у № 319 від 17 листопада 1893 року: *«В театрі руськім виставлено вчора перший раз драму Івана Франка п.з. «Украдене щастя», нагороджене на конкурсі крайовім. Твір знаменитий. Напишемо про неї завтра більш обширно. На разі зазначаємо тільки, що захоплена публіка викликала автора декілька разів».* Наступний № 320 цієї газети , що вийшов в суботу 18 листопада 1893 року під заголовком «Ruska sztuka konkursowa» («Руський конкурсний твір»– пол.) помістив обіцяну розповідь про прем'єру вистави «Украдене щастя: *«Habent sua fata* (мають свою

долю – лат.) – *писалось у ній, – у нас твори конкурсні ...Сеймову ухвалу розписав Крайовий виділ на твори польські та руські. Польський конкурсний комітет присудив першу нагороду драмі «Край», виставу якої в остатній хвилі заборонило намісництво. Руський комітет присудив перші дві нагороди панні Кибальчич з України і українському акторові Писанецькому, драма якого, як виявилось пізніше, є переробкою драми відомого російського автора Островського. Третю нагороду дістав наш колега Іван Франко за народну драму п.з. «Жандарм». Не знаємо, чому руський театр, якому «Руська Бесіда» віддала до постановки всі нагороджені твори, розпочав від кінця, досить з того, що взявся до постановки твору Івана Франка, якому конкурсний комітет поставив умову, аби головним героєм не був жандарм. Комітет виходив при цьому з того, що «жандарм» для Галичини є особою sacro-sancta* (недоторканою, святою – лат.), *з якої не можна знімати німбу і яка може виступати на сцені тільки як оборонець громадського порядку.*

Уявіть собі автора, якому дано до вибору, або вбити твір, або ж усунути головного його героя. Франко, який перший раз дебютував як драматург, вибрав дорогу посередині; із жандарма зробив листоношу, тобто змінив тільки форму – твір на тому нічого не втратив, оскільки глядач додумався про що саме йде мова, а вимога цензури не багато зашкодила творові. Дивуватись належить не тільки тому, чого саме цього вчепилась цензура комітету, оскільки авторові взагалі не йшлося про зогидження інституції жандармів, а тільки для фактури сценічної, обдумавши собі план твору, вибрав на героя жандарма.

По довгій волокиті виставлено нарешті перший раз позавчора в руському театрі твір Франка, який її назвав «Украдене щастя». Саля «Frohsinn» була переповнена. Львівська руська інтеліґенція представилась у повному комплекті – прибули майже всі посли руські. З жалем зауважили ми, що польської громадськості було досить мало, оскільки був це перший руський твір, нагороджений на крайовому конкурсі і поставлений в театрі руському, субсидований краєм і de facto крайовою власністю з тією хіба різницею що його постановкою займався не антрепренер, а розпоряджалась «Руська Бесіда», якій надається крайова субвенція. Відсутність москвофілів не дивувала нас взагалі. Вони настільки зашорені в своїм партійнім собковстві, що ігнорують все, що не москвофільське – існування руського театру у Львові замовчується в своїй пресі і, як відомо, не

допускають його до салі «Народного Дому», в якому знаходять притулок різні сторонні організації, за винятком руського театру, якого вони прокляли. У москвофілів це називається народною політикою, патріотичною, щиро руською.

Твір Франка, помимо скастрування його через комітет і врешті через політичну цензуру – зробив потужне враження і можемо сміливо твердити, що в руській драматичній літературі займе він видне становище. Судити про це можна з прийняття, який дістав цей твір позавчора у глядачів, які взагалі не належать до політичних симпатиків автора.

Франко, який до цього часу в руській літературі займає видне становище як публіцист, поет та повістяр, переконав нас, що і в руській драматургії займе поважне місце.

Твір його, це зовсім не народна ідилія, витворена його мозком, а також це не фантастичний чи приторний твір – це твір на реалістичному тлі, а головним її достоїнством є відмінне знання народу – правда, яку так рідко знаходимо в так званих народних творах. Реалізм Франка – це не реалізм Золя. Це не порпання в бруді і в ферментах людської пристрасті – це трагедія життя цього народу, того люду, про якого у нас так полюбляють детально писати, але якого так мало у нас знають, і до котрого тими писаннями так часто викликають огиду. Його твір це абсолютно не поетизація народу, але навпаки – показ його таким, яким він є, із усіма його достоїнствами і вадами, із усіма пристрастями і гумором, але одночасно з його добрими якостями, які відрізняють його від цинізму здеградованих, зіпсутих.

Помимо того, що це перший твір Франка, то треба признати, що сценічна фактура є відмінною, ціла дія розвивається з відповідністю і логікою. Мова виразна, гарна, чиста – запрошуємо на твір Франка всіх тих, які твердять, що справжня руська мова , то не є жодною мовою, ані літературною, ані книжковою, а що це мова хлопська, хахляцька..

Автор тримає глядача в постійній напрузі, а в кожній дії є повно сцен драматичних, які проймають до глибини і викликають своїм страхом могутнє враження. А над всім цим стоїть правда, ефекти не натягнуті і для того такі зворушливі...

Досить убога руська література дістала в драмі Франка блискучий оригінальний твір, який хоч і взятий з життя руського

народу в Галичині , з успіхом може бути поставлений не тільки на польській сцені, але й на чужих.

До цього часу в нас практикувалось, що руський театр під час перебування у Львові, представлявся раз або два рази в театрі Скарбка, і то з тою метою, аби, з одного боку, ширшій публіці, яка призвичаєна до театру Скарбка , дати можливість оцінити успіхи крайового руського театру, а, з другого боку, для того, щоб цей театр мав до диспозиції правдиву сцену, а не залик «Frohsinn», який не надається зовсім для того, аби на нім виставляти серйозні театральні твори.

Думаємо, що артистична комісія запропонує дирекції театру запрошення руського товариства драматичного на хоч би одне представлення і дала б можливість ширшій публіці познайомитись з твором Франка, який вповні на це заслуговує.

З надією на це не подаємо сьогодні змісту твору, зазначимо тільки те, що успіх його величезний, автора викликали декілька разів і сприйнято прем'єру з великим ентузіазмом.

До успіху в значній мірі причинились також артисти, а найперше режисер п. Підвисоцький, далі п. Янович в ролі жандарма, перероблено го на листоношу, і пані Підвисоцька. Костюми були дуже гарні. Гра артистів творила вдалий ансамбль, а співи і танці виконавців принесли заслужений успіх виконавцям.

Отож і ми розраховуємо на показ цього твору руським товариством в театрі Скарбка і сподіваємось, що зацікавляться ним і літературні сфери, які мусять признати, що і наша народна література в остатніх часах не є дуже багатою. Єдиним автором серйозних народних творів є Галасевич, який безумовно дуже втішиться , що знайшов в особі Франка колегу».

Стаття підписана ініціалом «Z». Хто скривався під цим криптонімом так і не вдалось встановити. Галасевич, про якого згадує автор статті, це – Ян Галасевич (1849–1911), відомий польський актор і письменник. Грав на сценах Кракова і Варшави, де в роках 1880 – 1890 створив чимало образів селян . В польській драматургії його вважали продовжувачем традицій, закладених поетом і драматургом Владиславом Анчицом. Чи не найбільшу популярність із творів Яна Галасевича здобула народна драма «Чортівська лава», яка була поставлена в Кракові, опісля у Варшаві. Виставлялась вона також театром «Руської бесіди».

Твердження авторів рецензій вистави «Украдене щастя» про те, що саме цією драмою Іван Франко вперше вступив на поле

драматургії, не відповідає дійсності, оскільки на це поле він вступив уже давно. Ще 1873 року, навчаючись у шостому класі Дрогобицької гімназії, він написав драму «Югурта», яка вперше опублікована у 1971 році в 14-у випуску журналу «Українське літературознавство». Трохи пізніше, у 1875 році він працював, але не закінчив, над драмою «Славой і Хрудош», яку вперше опубліковано 1956 року в першому томі «Літературної спадщини» Івана Франка, виданої видавництвом АН УРСР. Відтак, уже навчаючись у Львівському університеті, він написав драму « Три князі на один престол». Вона була виставлена силами студентів на сцені «Frohsinn» в березні 1876 року, музику до цієї вистави написав В.Матюк. Сама ж драма вперше опублікована у першому томі «Літературної спадщини» Івана Франка (видавництво АН УРСР 1956 року). Не був ніколи виставлений на сцені і «драматичний образок в одній дії» під назвою «Послідній крейцар», час написання якого за припущенням М.Возняка – 1879 рік. Вперше цей твір опублікований у № 7–8 журналу «Вікна» за 1932 рік. Відтак Іван Франко довго і вперто працював над комедією в трьох діях «з життя підгірського народу» «Рябина». Під твором Іван Франко поставив час написання 5–7 листопада 1886 року. Бути надрукованою комедії судилось лишень 1940 року в першому томі «Записок історичного і філологічного факультетів Львівського державного університету».

Відтак наступив доволі довгий період мовчанки, який перервався оголошенням Крайового виділу конкурсу на краще написання драми з народного життя. Цією драмою й було «Украдене щастя».

Про те, що перша назва драми була «Жандарм» в літературознавстві відомо зі статті Осипа Маковея «Іван Франко», опублікованій у ч.1 журналу «Зоря» за 1896 рік. *«Єго драма «Украдене щастє»*, – писав Осип Маковей, – *на сцені руського театру робила все велике вражінє і збирала богато публіки. Зовсім безсторонні люди казали, що з поміж трьох нагороджених на знанім конкурсі галицького виділу краєвого творів драматичних, «Украдене щастє» Франка таки найкрасше, хоч воно й одержало тільки третю нагороду. Франкови зладжено тоді кілька гарних оваций, котрі єго глибоко зворушили і певно осолодили неодин гіркий спомин з давніх часів. Перше звала ся та драма : Жандарм, бо жандарм єсть головним героєм драми. Задля сего героя була комісия конкурсова в клопоті. Більшість комісиї рішила, що не годить ся виставляти на позорище такої важної в суспільности*

людини, як жандарм, і тому автор мусів змінити єго «чин» на якогось післанця, а частину єго функції жандармської поручити иньшому невинному жандармови. Та метаморфоза, розуміє ся, ослабила значно вражінє драми, але цензури треба всюди слухатись... В «Зорі» було подано «Укадене щастє» в незміннім виді в першій редакції».

Насправді про долю драми вперше подав інформацію невстановлений кореспондент газети «Kurjer Lwowski», який підписав свою статтю літерою «Z» у № 320 від 18 листопада 1893 року.

Має рацію автор допису про «Украдене щастя», який скривався під криптонімом «Z» про те, що з драмою була певна тяганина та непорозуміння. Справа в тім, що третю премію за драму «Украдене щастя» було присуджено Іванові Франку 14 лютого 1893 року, про що Іван Франко був повідомлений відразу наступного дня спеціальним листом: «Комісія, покликана до порішеня конкурсу на оригінальні рускі твори сценічні, оголошеного ухвалою виділу крайового з дня 24 лютого 1891, ч. 3861, а продовженого ухвалою з дня 10 грудня 1891, ч. 53 656, постановила на засіданї, відбувшімся в виділі крайовім дня 14 січня 1893, признати третю надгороду в сумі двісті (200) зло[тих] р[инських] в[алюти] австрійської] штуці п[ід] заголовком] «Украдене щастє», написаній через в[исоко] п[оважаного] пана і надісланій на той конкурс. Тую надгороду признала комісія з[исоко] п[оважаному] панові з застереженєм і під условієм, що в[исоко] п[оважаний] пан пороблять в тій штуці зміни, вказані через комісію.

Позаяк в[исоко] п[оважаний] пан на те условіє згодилися і жадані зміни вже перевели, проте виділ крайовий узнає признання надгороди яко рішуче і повідомлює о тім в[исоко] п[оважаного] пана з тою приміткою, що по мислі условій конкурсу, оповіщених в своїм часі, повижчий твір стався власністю товариства «Руська Бесіда» у Львові з виключним правом до представлюваня його на сцені.

Рівночасно дістає Каса крайова припоручення, щоб за зголошеням виплатила в[исоко] п[оважаному] панові повижчу надгороду за квітом, належите остемпльованим.

Маршалок крайовий в заступстві [підпис нерозбірливий]

Член виділу крайового Романовіч

У Львові, дня 15 лютого 1893 [р.]»

Цей документ, як і слід було очікувати, зберігся у фонді Івана Франка, що в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, як справа № 392, (арк. 5) і вперше був опублікований у виданні «Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965» – видавництво «Наукова думка» 1966 року (документ № 149).

У даному документі драма називається «Украдене щастя», згадується про її переробку автором , а також те, що вона віддана у розпорядження «Руської бесіди». Про те, що драма називалась в оригіналі «Жандарм», доводиться дізнаватись на основі матеріалів, які приведені у даній статті.

Між передачею Крайовим виділом театрові «Руської бесіди» драми для постановки та прем'єрою минуло більше дев'яти місяців. Чи за цей час Іван Франко вносив якісь зміни в текст на побажання театру, невідомо. Відомо, що для цього, аби поставити драму на сцені, потрібно було мати дозвіл цензури, – і тут знову ситуацію пояснив сам Іван Франко у статті «Руський театр», яка була опублікована у газеті «Kurjer Lwowski» у №№ 349, 351, 356 та 361 за 1893 рік. «Досить буде пригадати, – писав Іван Франко у цій статті, – як театр понад два тижні баламутив публіку, обіцяючи виставу п'єси «Украдене щастя», а сталось так тому, що цю п'єсу разом з іншими конкурсними п'єсами 9 місяців маринували в «Руській Бесіді» і навіть не подали її намісництву для цензури, а зробили це аж тоді, коли театр був у Львові і треба було терміново вчити ролі».

З цієї заяви Івана Франка цілком зрозуміло, що свою лепту у загадані пригоди з драмою внесла управа «Руської бесіди», яка не подала твору на перегляд цензору…

Пройшла прем'єрна вистава «Украденого щастя» у Львові всього три рази.

Про третю виставу «Украденого щастя» повідомив № 259 газети «Діло» від четверга 18/30 листопада 1893 року в розділі «Новинки»: «Руско-народний театр виставить в пятницю дня 1 н. ст. грудня по раз третій драму д-ра Франка «Украдене щастє», а в суботу дня 2 н. ст. грудня яко послідне представленє драму Н.Кибальчичевої , відзначену першою нагородою на конкурсі виділу краєвого 1892 року під заголовком « Катря Чайківна «. Ролю Катрі обняла п. М.Е.Фіцнерівна. Надіятись – що руска публіка заповнить по береги два послідні представленя».

Місце вистави в газеті знову не вказувалось.

Про третю виставу «Украденого щастя» повідомив також «Kurjer Lwowski» у № 333 від 1 грудня 1893 року: «Два останні вистави театру руського присвячені будуть також творам, відзначеним на конкурсі Виділу крайового. Зокрема сьогодні (в п'ятницю) втретє «Украдене щастя» Ів. Франка, а в суботу «Катря Чайківна» , драма панни Наталії Кібальчич».

Дуже цікаве спостереження про третю виставу «Украденого щастя» опублікувала газета «Діло» у № 261 від 2 грудня 1893 року в розділі «Наука, штука і література»: *«Вчера*, – писала газета, – *представлено по раз третій драму д-ра Франка «Украдене щастє». Як при другім представленю тої штуки артисти держали ся гарно, так вчера. Кромі п. К. Підвисоцкого і п. Підвисоцкої, можна було помітити певні недиспозиції. Найліпше удала ся пята дія .Суфлер підповідав трохи за голосно. Взагалі на вчорашнім представленю хотіли артисти показати силу свого голосу».*

Ця невеличка заміточка в газеті підписана криптонімом «–Къ», який не вдалось розшифрувати.

Не зменшувався інтерес до постановки драми і в газеті «Kurjer Lwowski», № 324-й якої, що вийшов у середу 22 листопада 1893 року, передрукував статтю Михайла Струсевича з газети «Діло» в перекладі польською мовою.

Інтерес до «Украденого щастя» в газеті «Kurjer Lwowski» не пропадає й надалі. № 328, що вийшов у неділю 26 листопада 1893 року, в розділі «Театр, література і мистецтво» повідомив: «Ще тиждень затримається театр руський в нашому місті, звідки поїде до Бродів. Через цілотижневу перерву, спричинену тим , що зал Frohsinn був зайнятий, в наступному тижні відбудуться чотири вистави, а саме; в понеділок на дохід фонду будови руського театру «Підгоряни», народна мелодрама; в середу « Мужичка», драма, нагороджена другою премією на конкурсі Виділу крайового, в п'ятницю «Катря Чайківна», драма панни Кібальчич, нагороджена першою премією на цьому ж конкурсі, а в суботу «Украдене щастя», драма Івана Франка, увінчана третьою нагородою. Публіка буде мати нагоду дивитись по черзі всі три конкурсні твори і оцінити їх вартість».

Велика перерва, яка наступила між другим та третім показом вистави «Украденого щастя» на сцені товариства «Frohsinn» пояснюється повідомленням, яке опублікувала газета «Діло» у № 253 від 12 листопада 1893 року: «Заповіджене на завтра представленє в руськім театрі в дохід фонду будови руського

народного театру, як і представлення в суботу не відбудуть ся, бо товариство «Frohsinn» відмовило театрові салі (аж мабуть до вівторка другого тижня і деінде залі не можна було дістати)».

В суботу 13 / 25 листопада 1893 року газета «Діло» помістила наступне оголошення: «Дирекція руского народного театру доносить: « Театр забавить ся у Львові ще лиш один тиждень і дасть отсі 4 представленя в понеділок на дохід будови театру «Підгоряне», мельодраму Гушалевича–Вербицького; в середу «Мужичку», драму конкурсову Писанецького (перший раз); в пятницю «Катрю Чайківну», драму конкурсову Нат. Кибальчич (перший раз), а в суботу на останє представленя буде виставлена третій раз драма конкурсова Івана Франка «Украдене щастє». Білети розкуплені на відкликане бенефісове представленє «Підгорян», яке мало відбутись в пятницю, важні і на представленє в понеділок. Подаючи се письмо до відомости Вп. Публіки , не сумніваємо ся , що на сих послідних в теперішнім сезоні 4 представленях нашого театру саля «Frohsinn» повниться по береги. Зі Львова виїде театр до Бродів.

Про останні вистави театру «Руська бесіда» у Львові повідомив теж «Kurjer Lwowski» у № 333 від 1 грудня 1893 року: « Дві останні вистави театру руського будуть також присвячені творам, нагородженим на конкурсі Виділу крайового. Зокрема сьогодні (в п'ятницю) третій раз буде представлено «Украдене щастя» Івана Франка, а в суботу «Катрю Чайківну панни Наталії Кібальчич».

Врешті газета «Діло» у № 262 від понеділка 22 листопада / 4 грудня 1893 року повідомила, що театр «Руської бесіди» закінчив свої гастролі у Львові і виїхав до містечка Бродів, де буде мати 12 виступів.

Про успіхи театру в Бродах довго на сторінках преси не було жодних повідомлень. Врешті газета «Діло» у № 281 від 16/ 28 грудня 1893 року повідомила: «Руский народний театр перебуваючий, як звістно, в Бродах, дав досі отсі представленя: « Вихованці», «Галька», «Не ходи Грицю та на вечерниці», «Барон циганьскій», «Гаспароне», «Безталанна», «Дай серцю волю», «Запорожець за Дунаєм», «Украдене щастє». З огляду матеріального не поводить ся театрови добре, а то задля загальної кризи. Найбільший поводженям тішила ся штука Івана Франка « Украдене щастє».Театр має пробути в Бродах ще до 15 н. ст. січня».

Це було останнє повідомлення 1893 року про «Украдене щастя».

Самій драмі «Украдене щастя» судилось бути надрукованою тільки наступного 1894 року в журналі «Зоря» короткими подачами, починаючи з № 9 журналу і закінчуючи № 12. Цього ж року драма «Украдене щастя» вийшла окремим виданням у Львові накладом автора.

Трохи пізніше у четвертому томі четвертої книги журналу «Житє і слово» під рубрикою «Із уст народу» Іван Франко опублікував три варіанти «Пісні про шандаря», записаної від різних осіб і з різних місцевостей, зокрема в селі Хітарі Стрийського повіту від господаря Костя Сороки, яку записав 1894 року Олекса Гнатюк, яку записав Оскар Кольберг в селі Іспасі Снятинського повіту, а також в селі Лолині Стрийського повіту, записаної в 1878 році від Явдохи Чігур Михайлиною Рошкевич. Як стверджував Іван Франко, саме варіант цієї пісні, записаний від Явдохи Чігур у Лолині і послужив темою для його драми «Украдене щастя». Саме аналізу цієї пісні Іван Франко приділив чимало уваги у своїй відомій студії «Жіноча неволя в руських піснях народних», яка була частково надрукована 1883 року в журналі «Зоря», а відтак повністю видана окремим відбитком накладом редакції «Зорі» цього ж таки 1883 року. Іван Франко в даній праці поставив час написання – 10-20 травня 1882 року.

Рецензія на першу виставу «Украденого щастя» Михайла Струсевича, яка була опублікована в газеті «Діло», а відтак у газеті «Kurjer Lwowski», стосувалась переробленої драми «Украденого щастя», в якій Іван Франко роль Михайла Гурмана розділив між ним самим як листоношею і новим персонажем – жандармом, який, як окремий персонаж, у драмі, очевидно, з'являвся у четвертій яві другої дії і проводив обшук в хаті Миколи Задорожного, а відтак і його арешт.

Таке розділення однієї ролі на дві не могло не відбитись на трактуванні самого образу Михайла Гурмана, що відразу тонко відмітив у рецензії Михайло Струсевич. У рецензента воно викликало ряд негативних емоцій: якщо Михайло Гурман заарештовує Миколу Задорожнього, то до цього його зобов'язує його службове становище і вірність присяги, яку він приносив. Він є охоронцем порядку і мусив зреагувати на те, що сталося у корчмі, яка є далеко за селом – «на купині».

Зовсім в інакшому світлі постає Михайло Гурман в іпостасі листоноші, обов'язком якого аж ніяк не є оберігати громадський спокій, а тому його повідомлення жандармові про події, які сталися

у корчмі, виглядають як своєрідний донос, щоб помститись своєму суперникуМиколі, якому так легко дісталась Анна. Цей нюанс у трактуванні образу Михайла як листоноші також вловив рецензент Михайло Струсевич, зазначивши в нього якусь «демонічну» силу, яка паралізує волю Анни і вона не може знайти в собі сили встояти.

Зрозуміло, що для того, аби дістати нагороду, Іван Франко мусив послухатись її порад. Які конкретні це були ці поради та вимоги, невідомо, оскільки письмових претензій до автора драми не збереглось, Цілком можливо, що були вони висловлені і в усній формі. Проте, якби там не було, вибір, перед яким був поставлений Іван Франко, був зроблений на користь переробки. Іван Франко «перетворив» жандарма на листоношу. Однак виникає відразу запитання, чому саме на листоношу? Чому не громадського писаря, чи навіть простого селянина. Якщо вважати, що драма в певній мірі відображає стосунки Івана Франка з Ольгою Рошкевич, яка вийшла заміж за Володимира Озаркевича, тобто в певній мірі є автобіографічною, то саме з автобіографічних позицій і можна пояснити, що Іван Франко зробив Михайла Гурмана з жандарма листоношею. Очевидно, Івана Франка боліло те, що саме через доноси листоноші він та Ольга Рошкевич зазнали стільки горя від батька Ольги отця Михайла Рошкевича. Листоноша мусив зберігати таємницю листування і вручати листи тільки в руки тим, кому вони адресуються. Батько ж Ольги вмовив листоношу з села Лолина віддавати ще перед врученням листів адресатові йому для перегляду. Листоноша за певну платню на це згодився і батько читав листи, які писала Ольга Іванові Франку і листи,. які писав Іван Франко Ользі. Після арешту Ольга довго упиралась волі батька вийти заміж за когось іншого, крім Івана Франка, та всупереч його волі таємно поїхала на побачення з коханим у Львів і відвідала його на помешканні. Все б залишилось таємницею, якби через деякий час Іван Франко не написав Ользі лист, в якому розпитував, як вона чується після тих таємних відвідин. Цей лист листоноша вручив Михайлові Рошкевичу. Стався великий скандал, про який Ольга через таємні канали після цього випадку передала Іванові Франку. Опір Ольги через листоношу було зламано і вона вступила у формальний шлюб з Володимиром Озаркевичем. Таким чином, вибір листоноші був у п'єсі не випадковим, бо таких доносів і підлості, як зробив у драмі листоноша, ні селянин, ні тим більше громадський писар не могли б зробити. Громадським писарем у

Нагуєвичах (в п'єсі вони названі Незваничами) був товариш батька Івана Франка Кость Дум'як – герой останньої повісті Івана Франка «Великий шум». Це зразок порядності і вірного служіння громаді.

Не зберігся і зал товариства «Frohsinn», в якому відбулась прем'єра «Украденого щастя». Був це невеличкий зал, який вміщав за одними даними 150-200 місць, а за другими – до 300. Іван Франко постійно нарікає на нього і називає його «невеличким» , як в рецензії «Мартин Боруля»І.Карпенка-Карого», опублікованої в газеті «Kurjer Lwowski» , №74 від 14 березня 1892 року, а в статті «Руський театр», опублікованій у декількох номерах цієї ж газети за 1893 рік, дещо уточнює кількість місць: «Не будемо вже говорити, – писав у ній Іван Франко, – про надзвичайно малий і з поганою вентиляцією зал товариства «Frohsinn», який може вмістити якусь пару сотень крісел і до ста осіб без місця», тобто мова йде про якихось 200 місць.

Зал німецького товариства «Frohsinn» був у готелі «Жорж», початкова назва якого була «Готель російський» (De Russie) і власником його був Ґеорг Жорж. Готель був заснований у 1793 році, а в середині XIX століття був перейменований на «Жорж» на честь його власника . 1811 року він був перебудований і після цієї перебудови представляв собою триповерхову класичну кам'яницю, прикрашену ампірними барельєфами. Займав готель площу до теперішньої вулиці П.Чайковського (колись Хорущина). З боку нинішнього проспекту Шевченка до самого готелю прилягала двоповерхова прибудова, а в глибині ділянки був невеличкий парк з павільйонами та альтанками. Саме в цьому саду львів'яни влаштували великий банкет на честь гастролей в місті у 1847 році Ференца Ліста.

Чи був зал німецького товариства в цьому готелі ще до перебудови , невідомо. Плани будинку не збереглись.

Крім Ференца Ліста, готель пошанував своєю присутністю (через відсутність більш пристойних готелів у місті) Оноре де Бальзак, коли мчав у Верхівню, що під Бердичевом, до коханої Евеліни Ганської.

21 березня 1876 року на сцені «Frohsinn» п'єсою «Три князі на один престол» дебютував як драматург Іван Франко. П'єса була поставлена тільки один раз і не мала жодного успіху у глядачів. Через 17 з половиною років на цій тісній сцені було поставлено драму «Украдене щастя». Ще рівно через п'ять років в цьому залі було відзначено 25-річчя літературної та громадської діяльності

Івана Франка. Тут Іван Франко виголосив свої відомі промови про обов'язок кожного письменника перед своїм народом. Ще через місяць готель «Жорж» почали розбирати. 1901 року на цьому місці стояв уже новий готель за проектом віденських архітекторів Фердинанда Фельнера та Германа Гельмера . Будівельні роботи виконала фірма відомого архітектора і будівничого Івана Левинського..

За радянських часів готель назвали «Інтуристом».Тепер знову «Жорж».

Від готелю того часу, коли тут було поставлено «Украдене щастя», не залишилось навіть світлини. Тільки рисунок Ф.Ковалишина. Більше нічого. Не вшанували ми цю важливу подію нашої і світової драматургії навіть скромною пам'ятною дошкою. Тільки надіятись можна, що це зроблять вже наступні більш розумні наші нащадки.

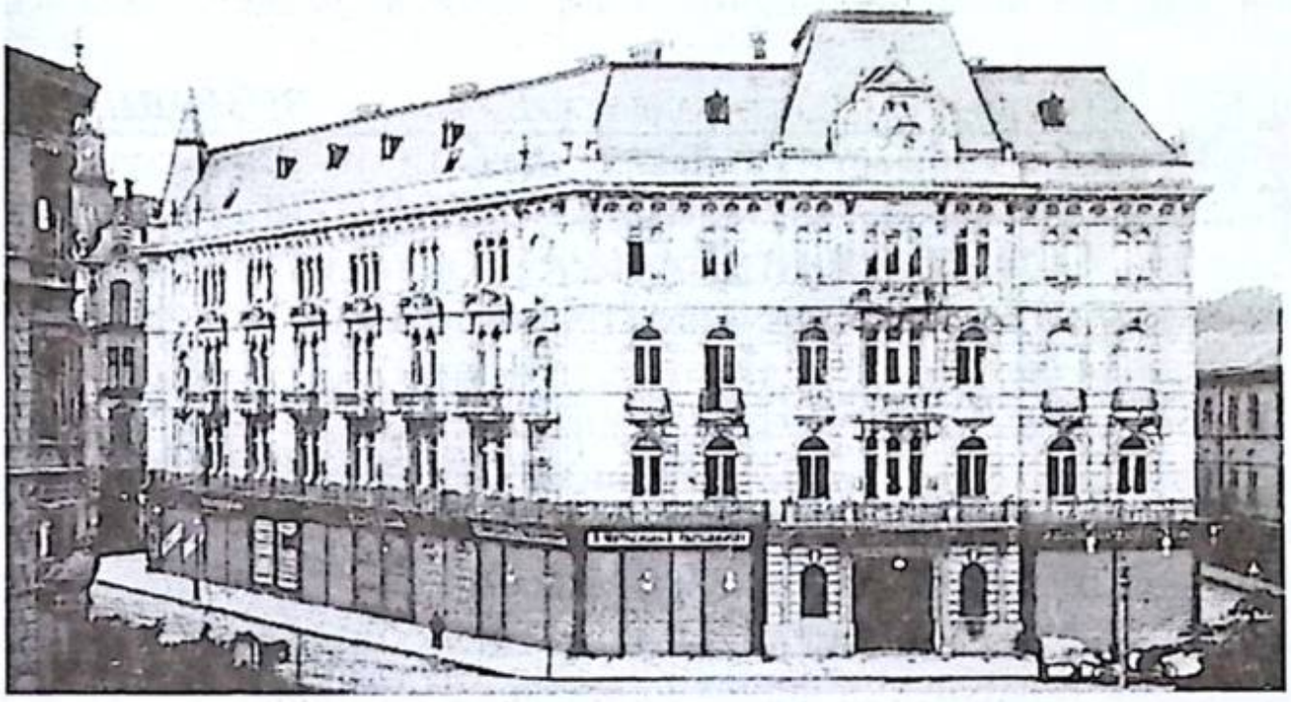
Михайло Струсевич —
перший рецензент «Украденого щастя»

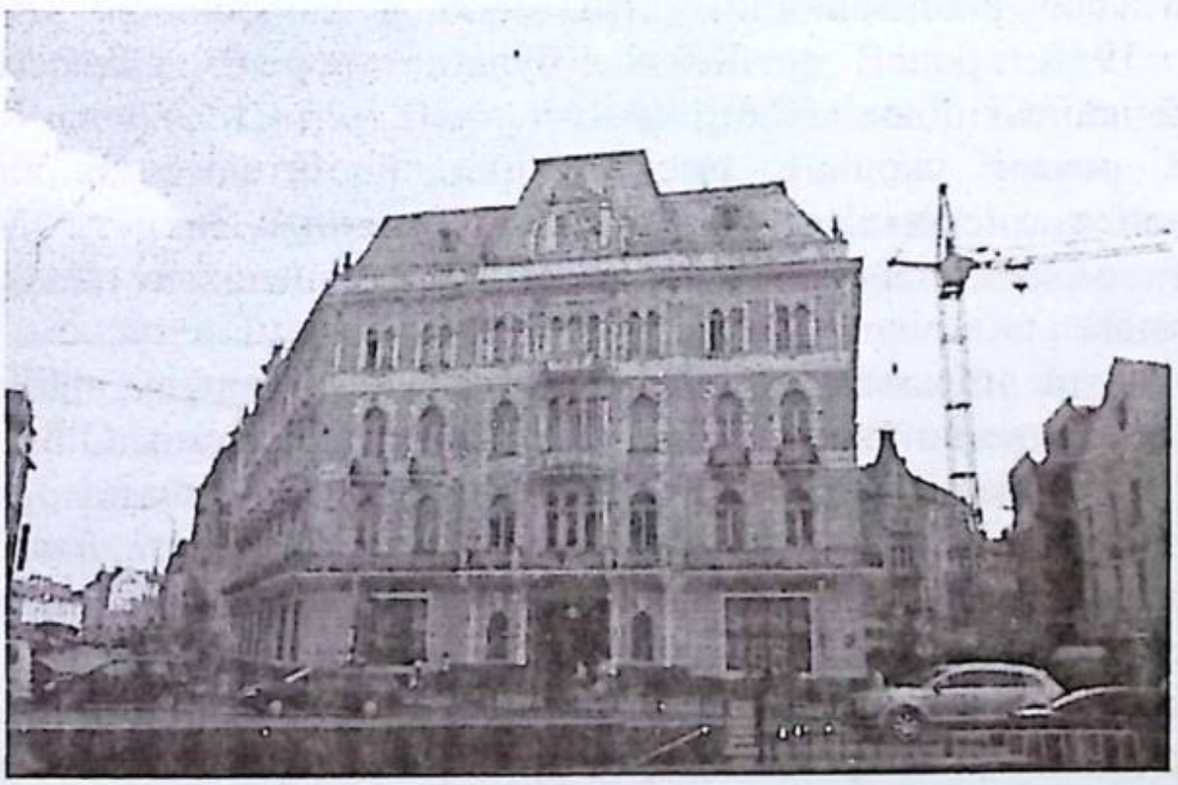
Старий будинок готелю «Жорж».
Рисунок Франтішка Ковалишина

Розбирають старий готель. 1898 рік

Новий будинок готелю «Жорж». Початок XX-го століття

Теперішній вигляд готелю «Жорж»

ЗИНОВІЯ СТЕЦЬ

МІЖНАРОДНЕ ВІДЗНАЧЕННЯ 100-ЛІТТЯ ІВАНА ФРАНКА – ПЕРЕМОГА УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ

У 1956 році вперше за рішенням Всесвітньої Ради Миру в міжнародному масштабі було відзначено ювілей українського письменника. Це було століття Івана Франка.

Але тодішня влада і преса тримали в секреті, з якими труднощами український народ добивався цього ювілею.

У Музеї Івана Франка у Львові зберігаються тисячі листів з усіх областей України, і не тільки України, які безперервно йшли в різні інстанції колишнього Радянського Союзу з вимогою домогтися всесвітнього вшанування І.Франка.

У 1955 році у Києві було створено Франківський Республіканський ювілейний комітет.

Ще роком скоріше письменники й інтелігенція України звернулися листом до Радянського Комітету Захисту Миру з проханням, щоби ця визначна дата для українського народу була вшанована на рівні Всесвітньої Ради Миру в усьому світі. Український письменник заслужив на таку пошану, написавши понад п'ять тисяч творів. Про Івана Франка академік О.Білецький писав: «Світова література другої половини XIX – початку XX ст. не знає письменника, який поєднав би в собі одному поета, белетриста, драматурга, літературного критика, історика літератури, фольклориста, економіста, філософа, публіциста, перекладача давніх і нових зарубіжних письменників».

Про доцільність всесвітнього відзначення Франкового ювілею в березні 1953 року також говорив заступник голови Комісії літератур СРСР І.Карабутенко. Його ідею підтримав російський письменник, член Всесвітньої Ради Миру Ілля Еренбург.

Але коли у жовтні 1955 року в Австрії зібралися представники різних країн на Раду, щоб узгодити список великих ювілярів 1956

року, клопотання від України не було заявлено. Промовчав й Ілля Еренбург, який брав участь у Раді. Від Радянського Союзу до списку ювілярів внесли прізвище російського письменника Федора Достоєвського, якому в 1956 році минало 75 років від дня його смерті.

У листопаді 1955 року в Стокгольмі список ювілярів на 1956 рік було затверджено. На цьому засіданні Джеймс Ендікот, член Всесвітньої Ради Миру від Канади, запропонував доповнити список великих ювілярів прізвищем українського письменника і мислителя Івана Франка. Та на превеликий подив представники Радянського Союзу М.Тихонов і О.Корнійчук цю пропозицію не підтримали.

Адже ж такого завдання від ЦК компартії Союзу вони не діставали. А по-друге, у списку ювілярів уже був представник цієї держави – Федір Достоєвський.

Тільки ця звістка дійшла до України, було створено Франківський громадський комітет, що поставив перед собою мету за будь-яку ціну домогтися всесвітнього вшанування великого Каменяра.

До складу комітету ввійшли вчені, письменники, представники від робітників, селян, інтелігенції. Під зверненням до громадян з проханням включитися в боротьбу за гідне вшанування Івана Франка свої підписи поставили: Олесь Гончар, Володимир Сосюра, Андрій Головко, Петро Панч, Андрій Малишко, Юрій Дольд-Михайлик, Платон Воронько, Іван Ле, Василь Касіян, Юрій Мельничук, Тарас Франко, Зиновія Франко, Ірина Коцюбинська, Іван Чендей та інші. Вони написали тисячі листів-закликів до науковців, творчої інтелігенції, студентів, учнів, робітників, колгоспників звертатися до вищих органів радянської влади, до ЦК компартії Радянського Союзу з проханням всесвітнього відзначення 100-ліття Івана Франка. Листи адресувалися Радянському Комітетові Захисту Миру, Спілці радянських письменників, Інститутові світової літератури ім. Максима Горького, особисто секретарю ЦК КПРС Микиті Хрущову.

Найактивнішими членами борців за міжнародний характер Франкового ювілею були Юрій Назаренко, Тарас Франко, Василь Касіян, Марія Тобілевич-Кресан. Завдяки їх наполегливій і великій праці посипалися листи від шахтарів із Красного Луча, робітників Київського машинобудівного заводу, колгоспників Київщини,

Черкащини, Полтавщини, Кіровоградщини, Львівщини. Писали студенти університетів Львова, Ужгорода, Чернівців, педінституту ім. М.Гоголя із Ніжина, учителі Білоцерківщини, композитори, артисти, літератори, художники.

Найбільше листів надійшло в Москву на вул. Кропоткіна,10 у Радянський Комітет Захисту Миру, особисто діячам компартії Союзу й України.

Мешканці карпатського села Криворівня писали: «Ми хочемо, аби цей день, тобто сторіччя Івана Франка відзначали не лише в Радянському Союзі, а й в усіх країнах світу».

У Москву на вулицю Кропоткіна, 10 надіслано листа з рідного Франкового села Нагуєвичі: «Ми, земляки Івана Франка, просимо Вас порушити клопотання перед Всесвітньою Радою Миру про відзначення ювілею великого гуманіста Івана Франка у всьому світі. Це був би перший такий ювілей від багатомільйонного українського народу – Ілько Бадниський, Марія Гаврилик, Розалія Чапля, Домініка Кащій, Степанія Франко, Марія Чапля, Марія Буцяк. Село Нагуєвичі, 17 вересня 1955 року».

Ректор Львівського державного університету ім. І.Франка Є.Лазаренко у листі від 16 грудня 1955 року Голові Українського Республіканського урядового комітету з підготовки та проведення сторіччя Івана Франка Миколі Бажану писав: «Ознайомившись з проектом складеного плану проведення сторіччя з дня народження І.Франка, звертаємося до Вас з проханням звернутися до Всесвітньої Ради Миру з клопотанням про те, щоб сторіччя з дня народження Івана Франка було оголошено датою загальноосвітнього значення і відзначалося всіма прогресивними організаціями світу, як свято свого поета-борця за визволення людства від усіх форм національного і соціального гніту». Під листом підписалися шановані люди, багато з них знайомі і сучасники І.Франка: Д.Лукіянович, І.Свєнціцький, І.Крип'якевич, Я.Ярема, М.Рудницький, О.Кульчицька, А.Манастирський, С.Людкевич, М.Колесса, академік Й.Штокало, професори Є.Лазаренко, Г.Кияк, І.Карпенко, письменники Ірина Вільде, Д.Павличко, скульптори І.Севера, В.Сколоздра, композитори Я.Ярославенко, А.Кос-Анатольський, артисти Б.Романицький, В.Яременко, В.Любарт та інші.

У листі в ЦК КПРС М.Хрущову працівники видавництва «Радянська школа» наголошували на тому, що Іван Франко не тільки національна гордість українського народу, а й письменник із

світовим іменем і заслуговує на те, щоб сторіччя його народження «було широко відзначено не тільки в Радянському Союзі, а й в усіх країнах світу»

Народні артисти України А.Бучма, Н.Ужвій, М.Литвиненко-Вольгемут, Л.Ревуцький, художник В.Касіян також просять М.Хрущова, поки ще не пізно, посприяти, щоб ім'я українського генія внесли в список великих всесвітніх ювілярів 1956 року. З таким же проханням звернулися І.Паторжинський і Н.Ужвій до К.Ворошилова.

У січні 1956 року під час 20-го з'їзду КПРС у Кремль з України було відправлено сотні листів-прохань допомогти українській громаді домогтися міжнародного вшанування Івана Франка. Листи адресувалися у президію з'їзду всім секретарям Центрального комітету компартії Радянського Союзу.

Відповідаючи на багаточисленні листи з України, й особисто на лист Марії Тобілевич, голова Радянського Комітету Миру М.Тихонов писав: «Юбилей Ивана Франко будет широко и достойно отмечатся в августе 1956 года по всему Советскому Союзу. Что же касается участия Всемирного Совета Мира, то здесь дело обстоит следующим образом: ВСМ принял решение отметить в 1956 году в международном масштабе лишь десять юбилейных дат. Бюро совета на последнем заседании, состоявшимся в Вене в начале октября 1955 года, о к о н ч а т е л ь н о утвердило список юбилеев и в связи с этим уже не представляется возможности вносить в этот список какие-либо изменения».

Так само зневажливо відповіла вчителям Карделівської школи Калинівського району Вінницької області заступник відповідального секретаря Радянського Комітету Миру М.Шевцова: « Мы не считаем ц е л е с о о б р а з н о поднимать вопрос о юбилее Ивана Франка, тем болем, что от каждой страны можно выдвигать только одну кандидатуру».

Отакої! Адже ж суверенна Українська Республіка, як держава, що була членом-фундатором ООН, і не претендувала більше, як тільки на одного кандидата!

На лист М.Шевцової відразу відгукнулися митці України: «Весьма желательно, чтобы гениальный сын сорокадвухмиллионного народа Украины – Иван Франко, – писали вони, – был включен по линии Всемирного Совета Мира, как и н т е р н а ц и о н а л ь н ы й юбиляр наряду с двумя немцами (западным и

восточным), русским, ирландцем, японцем, индийцем, норвежцем, французом, американцем и голландцем. Нужно исходить из принципов национальной принадлежности кандидатур в юбиляры, а не из принадлежности к тому или другому государству. До сих пор не было еще украинца среди юбиляров по линии Всемирного Совета Мира, а кандидатура Ивана Франко достойно представила бы народам мира украинскую культуру». Автори листа – Н.Ужвій, М.Пономаренко, Л.Ревуцький, В.Касіян.

На лист негайно відреагувала Голова культури комісії Радянського Комітету Миру З.Гагаріна: «Это однако, –писала вона, – не мешает, чтобы Украинский Комитет Защиты Мира, а также и весь украинский народ широко отметил юбилей Ивана Франко и без его интернационализации».

Як бачимо, тут йдеться навіть не про вшанування в усій державі – колишньому Радянському Союзі, а виключно тільки в Україні. Таке було бажання звузити відзначення ювілею письменника світової слави, сина українського народу Івана Франка.

Тим більше, цей лист викликав здивування, бо за день до цього, 1 березня 1956 року Ванда Василевська, якій також було адресовано багато листів з України, писала: «Вопрос о всемирном юбилее Ивана Франко будет поставлен на апрельской сессии Всемирного Совета Мира».

У клопотанні про інтернаціоналізацію Франкового ювілею нам допомагали й інші народи колишнього Радянського Союзу. Наприклад, Голова Башкирської Ради Миру, друг українського народу Мустай Карім у телеграмі в Радянський Комітет Захисту Миру писав: «Башкирський народ гаряче підтримує просьбу українських товаришів про внесення до списку ювілярів 1956 року письменника Івана Франка».

Таку ж думку висловили члени Спілки письменників Молдавської і Чуваської республік.

Татарський письменник, перекладач драми І.Франка «Украдене щастя» Рамза Ушмурат писав, що «татарський народ також підтримує клопотання українського народу про міжнародний характер Франкового ювілею».

Клопотання українців підтримали й передові представники Російської Федерації, серед них – народні артисти СРСР Рубен Симонов, Михайло Астаганов, Юрій Шопорін, Володимир Попов, жителі села Чабурах Амурського району, що на березі Тихого океану, вчителі села Філіповське Іркутської області та інші.

Ці сотні листів-вимог не пройшли непоміченими. На початок квітня 1956 року було призначено позачергове засідання Всесвітньої Ради Миру. 10 квітня сорок п'ять українських письменників відправили у Стокгольм листа Голові Всесвітньої Ради Миру і Голові Радянської делегації Олександру Корнійчуку: «Ми звертаємося до Вас з проханням поклопотатися перед ВРМ на теперішній Надзвичайній сесії, щоб сторіччя з дня народження Франка відзначили народи світу як знаменну історико-культурну дату».

13 квітня 1956 року Секретар Радянського Комітету Миру М.Котов, який напевно вже знав, що це питання буде розглядатися на засіданні ВРМ, у своїй відповіді на лист п'ятнадцятьох українських письменників від 9 березня до Ради Міністрів Радянського Союзу, писав: «Советский Комитет защиты мира вошел с предложением во Всемирный Совет Мира отметить юбилей И.Франко во всех странах».

19 квітня 1956 року у Стокгольмі на надзвичайній сесії Всесвітньої Ради Миру нарешті було прийнято історичне для українського народу рішення: « Ми, члени Бюро, підтримуючи пропозицію Радянського Комітету Миру, просимо Бюро, доповнити список великих дат на цей рік, додавши туди соту річницю з дня народження великого українського поета, прозаїка Івана Франка». Під рішенням поставили свої підписи: Ізабелла Блюм (Бельгія), Джеймс Ендікот (Канада), Лю Пін (Китай), Ілля Еренбург (СРСР), Олександр Корнійчук (СРСР), Назим Хікмет (Туреччина), Остап Длуський (Польща), Роман Чендра (Індія), Дункан Далос (Англія), Моніка Фолтон (Англія), Хірано (Японія), Жан Ла Фіт (Франція), Ян Шударковський (Чехословаччина), Джессі Стріт (Австралія), Антуан Табет (Ліван), М.Тихонов (СРСР).

Привезена О.Корнійчуком копія рішення Всесвітньої Ради Миру із Стокгольма в оксамитовій вишневій папці зберігається у фондах Музею Івана Франка у Львові.

Почалося відзначення Франкового ювілею. Особливо широко його відзначили в Україні. У Київському й Львівському оперних театрах відбулися наукові сесії, присвячені ювілярові. Було здійснено багато видань творів Франка. Наукова сесія була проведена в Москві в Колонному залі філармонії за участю письменників, учених, артистів з України. Вшанування століття

Івана Франка проходило і в деяких республіках колишнього Союзу і за кордоном.

Представник Всесвітньої Ради Миру письменник із Бразилії Хорхе Саламеа, перебуваючи на могилі Тараса Шевченка в Каневі, сказав, що «люди доброї волі в багатьох країнах вшановують пам'ять Івана Франка». У Музеї письменника зберігаються матеріали про святкування Франкового ювілею в Канаді, Чехословаччині, Румунії, Аргентині, Китаї.

Втішно, що твори класика української літератури в цей знаменний рік стали близькими багатьом народам світу. Багато з них саме в столітній ювілей письменника вперше познайомилися з його творами і вперше почули про самого І.Франка.

Але це не заспокоювало українську суспільність, яка розуміла, що держава повинна була робити значно більше для популяризації І.Франка і висвітлення святкування ювілею у засобах масової інформації. Наприклад,її хвилювало, чому мовчать ТАРС і РАТАУ, чому не висвітлюються матеріали про І.Франка, чому жодним словом не згадали про міжнародну наукову конференцію, присвячену письменникові у Пряшеві. Жодного слова про вшанування І.Франка у зарубіжних країнах.

У листі до Радянського Комітету Миру українська інтелігенція висловила свою стурбованість тим, що громадськості зовсім невідомо, що робиться у Франківський рік комісією Спілки письменників Союзу для пропаганди творчості Каменяра в союзних республіках. Тому, на превеликий жаль, у багатьох із них жителі так і не довідались про ювілей великого українського письменника, ні про нього самого.

Радіо і телебачення робили значно менше, ніж належалось.

А Московська радіостанція, що працювала на закордон, жодного разу не зробила передачі про І.Франка, не згадала про його ювілей.

Сотні листів прийшло в уряд України з проханням у Франківський рік назвати його іменем вулиці, парки, школи, колгоспи по всій Україні, особливо в тих областях, де досі цього не було. На жаль, тільки один Львівський театр опери та балету був названий іменем великого ювіляра. А в Східній Україні навіть жоден колгосп не носив імені Івана Франка.

Діячі української культури, серед яких Володимир Сосюра, Прокіп Мисник, Арсен Каспрук, Степан Крижанівський, Юрій Кругляк у листі до Українського Урядового Франківського комітету писали, що доцільно було б поклопотатися про видання для

міжнародної публіки силами авторів кількох країн ювілейного збірника «Іван Франко» по лінії ЮНЕСКО за аналогією до збірника, виданого в честь польського поета Адама Міцкевича. На жаль, бажання залишилося без уваги.

У ювілейний рік пропозицій було багато, наприклад, в Академії Наук УРСР створити відділ франкознавства, у Києві відкрити музей І.Франка, поставити пам'ятник, гідний величі письменника, виготовити художні сувеніри, присвячені І.Франкові та його творчості. Але нічого не було зроблено.

Хоч громадськість України домоглася, що століття І.Франка було внесено у список великих ювілярів 1956 року і серпень був присвячений письменникові, на. цьому поставили крапку. Святкування припинилося.

На лист української інтелігенції в «Литературную газету» з проханням гідно завершити ювілейний рік І.Франка, заввідділом літератур народів СРСР П.Нікітіч 4 жовтня 1956 року відповів: «Юбилей И.Франко отмечался масово. А печатать сводки об праздновании юбилея внутри страны и за рубежом сейчас поздно».

Ще брутальнішою була відповідь заступника відповідального секретаря Радянського Комітету Миру: « Вы предлагаете достойно завершить франковский год. Но, к сожалению, в связи с важными международными событиями мы не в состоянии заниматься пропагандой франковского года в столь широком маштабе, как вы это предлагаете. Москва, 24.X.1956 г.».

Зрозуміліше, думаємо, висловити своє ставлення до нашого геніального письменника було годі. І все ж таки, дякуючи тим небагатьом ентузіастам, які не побоялися взяти на себе ношу борців за всесвітнє відзначення Франкового ювілею, світ почув про великого Українця.

Одним із цих самовідданих сподвижників і натхненників цього руху був літературознавець, знавець французької літератури Юрій Назаренко. Він особисто написав сотні листів до приватних людей, в організації з проханням підтримати ідею інтернаціоналізувати столітній ювілей І.Франка. Крім того, він зібрав копії листів, які писали окремі люди й організації, оправив їх у шість грубих книг (3408 стор.). Ці книги зберігаються у нашому Музеї. Їх у 1978 році Музеєві особисто передав Юрій Назаренко.

На одній із книг є дарчий напис, зроблений рукою сина Івана Франка Тараса: «З нагоди 100-річчя народження великого

письменника Івана Франка посилаю Вам високо вартісні матеріали, зібрані Юрієм Івановичем Назаренком, завзятим ентузіастом.

Прошу їх зберегти у Вашому музеї на вічну пам'ять. – Тарас Франко. Київ, 21 грудня 1956 року».

Тепер ці матеріали зберігаються в основному фонді Музею у групі «ОР» під № 1450 і є цінними документами, що підтверджують, хто насправді домігся всесвітнього ювілею Івана Франка у 1956 році – письменника, який ще за життя зайняв належне місце серед світових геніїв.

Урочисте засідання до 100-річчя від дня народження Івана Франка у Київському театрі опери та балету ім. Т.Шевченка

ЗИНОВІЯ СТЕЦЬ

СПОГАДИ АННИ ФРАНКО ПРО МИТРОФАНА ШЕВЧЕНКА

Митрофан Шевченко

У гостинному домі Івана Франка побувало багато відомих людей з різних країн: Росії, Чехії, Польщі, Німеччині та ін. «Нас дуже дивувало і збуджувало велику радість, – згадує донька письменника Анна, – коли ми чули, що тато з чемності говорить до них їхніми мовами»[1].

Пізніше у власному будинку по вул. Понінського, 4, куди Франкова сім'я переїхала у 1902 році, на другому поверсі для гостей спеціально було відведено дві кімнати. Діти Франка згадують, що часто там зупинялися селяни, які приходили до письменника за порадою, знайомі і родичі матері з Києва. І всі вони говорять про те, що деякий час у них мешкав родич Тараса

Шевченка Митрофан. «...Деякі з відвідувачів жили у нас довший час, як Матушевський,[2] Скоропис–Йолтуховський,[3] Шевченко (свояк Тараса Шевченка)», – згадує Анна[4].

У Фондах музею І.Франка зберігається фотографія Митрофана Шевченка. На зворотній стороні напис:

«Митрофан Шевченко – внук Т.Шевченка по братові Йосипу.

Фоторепродукція 1967 року.

Фото початку 900-х років (точно дата не встановлена).

Збереглася у племінниці М.А.Шевченка Олімпіади Григорівни Шевченко.

На грудях Митрофана Андрійовича – червоний бант (Отже, фото, очевидно, 1905 р.)».

Сьогодні важко виявнити, коли і від кого фотографія потрапила до музею. Про самого Митрофана Андрійовича, на жаль, нічого не вдалося дізнатись. Ні в літературі, ні в інтернеті його ім'я не згадується. Хіба що в листі-відповіді з Київського національного музею Тараса Шевченка підтвердили, що «Митрофан – син Андрія Йосиповича (двоюрідний онук Шевченка)».

Із спогадів Анни Франко довідуємося, що він був учасником першої російської революції 1905 року. Після її поразки мусив тікати з країни і знайшов притулок у Галичині у Франковій оселі. Син письменника Петро пише, що «частенько приїздили до Батька революціонери з Росії. Мешкав декілька тижнів Шевченко без правої руки (відірвало в млині), ходив у кавказькій бурці»[5].

Про те, що Митрофан Шевченко деякий час мешкав у хаті Франка згадує й син Тарас: «Люди, що приїжджали до батька «жили і довший у нас час», серед них – Митрофан Шевченко з Кирилівки»[6].

Спогади Анни Франко-Ключко (фотокопія машинопису з автографом Анни) були написані 21 травня 1959 року в Торонто (Канада), де дочка Франка проживала з синами після війни. Початок тексту відсутній. Написала вона їх, як видно з тексту, для учнів Підберізцівської школи, які на прохання своїх друзів з Кирилівки просили Анну розповісти все, що вона пам'ятала про Митрофана.

На жаль, спогади Анни також не дають нам ніяких біографічних даних про Митрофана Шевченка. Це спогади–уривки, що залишились у пам'яті малої дівчинки з п'ятдесятирічної давнини. Анна з вершин своїх літ намагається давати Митрофану якусь характеристику, але в основному описує те, що запам'ятала.

Олімпіада Григорівна Шевченко, про яку згадується в написі на фотографії, була племінницею Митрофана по брату Трохимові Андрійовичу – похресника Тараса і Катерини Шевченко. Вона жила і померла в Києві, похована на Байковому кладовищі. Її донька Валентина мешкає в Києві.

Нижче подаємо спогади Анни Франко-Ключко про Митрофана Шевченка із збереженням особливостей тексту і правопису автора.

Шановні Учителі і дорогі Учні вісьмирічної школи в Підберізцях

...А тепер хочу́, дорогі мої, старші і менші діти, відповісти Вам на Ваші запити, які Ви мені переказали від імени друзів з Кирилівки, про М.Шевченка. На жаль, про всі Ваші питання не знайду відповіді, але що знаю, з тим поділюся з Вами.

1. Це було в рік по неудачній революції 1905 року, одже, може пізніше до нас до дому, на теперішній вул. І.Франка майже вночі, ми діти закінчили читання книжок і збиралися іти спати, як прийшов наш Батько з чужим чоловіком. Він не зайшов в кімнату, а чекав в коритарі. Такі відвідини чи то в день, чи вночі для нас не були нічим надзвичайним, бо часто тато когось приводив переночувати і в нас в двох кімнатах на першім поверсі були все приготовані ліжка для неочікуваних відвідувачів. Тато сказав, що привів чоловіка, який буде ночувати в нас, і мама зараз же приготовила йому чай і закуску, яку Батько взяв з собою . Тоді ще у нас не було електричного світла і тато захопив і засвічену свічку.

За якийсь час Батько повернув і розказав, розуміється, малі, а ми все слухали, що це близький родак Тараса Шевченка Митрофан Шевченко з Кирилівки. Буде він у́ нас жити і щоби ми діти його не непокоїли. Зрозуміло, імя «Шевченко» нам освідомило все, що ми знали про нашого Кобзаря і ми горіли нетерплячкою його хоч одним оком побачити. Але це не було так легко.

2. Батько сказав, що цей новий гість не почувається здоровий і не буде сходити ні на снідання, ні на обід і все це маємо заносити в його кімнату. На другий день мама приготовила сніданок і казала мені занести на гору. Я несміло зайшла в кімнату і, привитавши гостя «добрий день», стала порядкувати на столі снідання .Тоді

замітила, що він має тільки одну руку , це мене вразило і я вже розгублено порядкувала, дивлячись тут же на Шевченка. Це був високий чорнявий вже не дуже молодий чоловік - може він був віком молодий, але стомлене обличчя бліде і без усмішки робили його старшим, мені станули в пам'яті всі розкази Батька про революційні події в Росії , як багато молоді було арештовано, дехто з них зміг пройти границю і, відвідуючи нас, оповідав про страхіття боїв на вулицях, арешти і інші незвичайні події того часу .

Дивлячись на змарніле лице Шевченка, я з співчуття питала його, чи він стратив руку в боях на вулицях. Він глянув, здавалося, сердито і сказав, що ні, він працював на фабриці і там при машині стратив руку . Мені стало соромно, що я зненацька хотіла заспокоїти мою цікавість, і я чим швидше вийшла з кімнати .

Перше, що я зробила, зійшовши в долину до наших кімнат, розповіла мамі і братам про все, що я довідалася . Тата тоді не було, але він ввійшов до кімнати і почув, що ми ведемо розмову про Шевченка, сказав нам, щоби ми його нічого не випитували, бо це не чемно. З цего я пізнала, що побут Шевченка у нас, звязаний з подіями , про які не мається ані говорити між собою, а тим більше з кимсь чужим.

Так залишався Шевченко жити у нас і прожив, здається, рік. Ми привикли до його тихої мовчаливої постатті, а він, хоч був усе привітний і лице його стало погіднійше, але з нами він не вдававсь в розмови . Вечорами часто Батько заходив до нього на розмову, часом, але зрідка, хтось прийшов його відвідати, як тато раз сказав мамі, що він живе у нас тайно і цего треба строго додержати, так, що і ми мусіли цего додержуватися, а про що говорив тато з ним, чи ті, що приходили його відвідувати, він нам не розказував.

Дві події, що правда дрібні і домашнього характеру, запам'ятала я і досі.

Одного дня, коли мама збиралася прати білля, зайшла до нього з запитом, чи він має щось до прання. Але мама говорила по українськи з московсько-польською вимовою так, що її запит «чи ви маєте брудну білізну», він зрозумів, що мама питає його, чи він має «грудную болезнь», і він розсерджено відповів їй «у меня нет грудной болезні». Це, розуміється, мама знову з обуренням переказала татови, і тато пішов до Шевченка виясняти ціле непорозуміння.

Друге було таке: що до нас дуже часто навідувалися злодії, і один вечір мама залишила ціле срібне начиння в кухні, забувши його там, а ще й до того,забувши замкнути вікно. Зовсім раненько, ще перед шостою годиною, закрався злодій і вкрав все срібло. Як зараз в той самий час зійшов Шевченко до кухні митися, побачив злодія, який вже стояв на вікні, щоби з нього зіскочити. Шевченко вискочив дверима і пустився за злодієм, але той перескочив високий паркан і поки Шевченко зміг з одною рукою перелізти за ним, той уже відбіг далеко і зник на закруті. Шевченко всеж таки пустився бігти за ним, за якись час стрінув поліцая, але поліцай сказав, що не видів нікого на дорозі.

Так і пропало наше всеньке срібло, властиво мамине – але Шевченко виріс в наших очах на великого героя, що не побоявся майже ще в ночі переслідувати злодія-розбишаку, від того часу ми діти дивилася на нього приязними очима і наша обопільна відчуженість поволі зникла.

Ми так до нього привикли, що він числився, як член родини, але все ж таки задержувалась круг його особи таємнича мовчанка. Це тривало до часу, коли одного дня тато сказав йому, що його перебування у нас стало під підозру комусь, і буде ліпше, як він поїде на село до приятеля тата. Куди він виїхав, тато нам не казав, здається, раз згадував де він. Але він до нас вже ніколи не заходив. Думаю, що з часом він повернув в Україну, бо в нас дома ніхто вже не згадував, а може і тато щось говорив про нього, але я не запам'ятала.

На Ваші запити 4,5 і 6 не можу нічого відповісти. Не думаю, що він переписувався з Батьком і не думаю, що Батько десь згадував про його побут у нас уже з цего огляду, що його побут у нас нелегальний і задержаний з початку до кінця в тайні.

Два епізоди, про які Вам згадала, може Вам і не цікаві, але через ці епізоди якраз його постать виразно зазначалась в моїй памяті, так, що я змогла хоч дещо Вам про нього написати.

Зрешту все-таки ми всі четверо були ще дітьми і всі події часу революції і її наслідків ми сприймали по діточому ані не вглубляючись в її суть, не розуміючи глибінь такої важної дії.

Як Вам не в лад, то я з своїм назад. Що знала то написала, чи Вам пригодиться, Вам знати. Цікава, чи мій брат Тарас в Києві пам'ятає щось більше.

З сердечним привітом для Вас всіх старших і молодших з Підберізець і Кирилівки з пошаною Ганна Франко-Ключко.

Торонто 21 травня 1969. ***Ганна Франко-Ключко***

ПРИМІТКИ

1. Анна Франко-Ключко. Останній поцілунок. – Іван Франко у спогадах сучасників.– Л.: Книжково-журнальне видавництво, 1956 р., С. 395.

2. Матушевський Федір (1889-1919) – визначний громадський діяч і публіцист , родом із Сміли, один із засновників видавництва «Вік», редактор першого українського щоденника «громадська думка», співробітник «Ради», ж «Київська старина», ЛНВ, «Украинской жизни», член Центральної Ради. 1919 року – посол УНР до Греції, де й помер.

3. Скоропис-Йолтуховський Олександр (1880-1950) – політичний діяч із східного Поділля, член Української Студентської Громади в Києві, один із керівників Української , Соціал-Демократичної спілки.

У 1906 р. засланий у Сибір, звідки втік і з 1908 р. перебував в Австрії. 1914-1917 рр. один із головних діячів СВУ, один з організаторів культурної праці по таборах укр. полонених та укр.. дивізій Синьожупанників. У 1918 році губ. Староста Укр. Держави, згодом ЗУНР на окупованій австр. і нім. Військами Підляшші і Зах.Європи. З 1920 р жив у Берліні, де в 1945 р. його заарештували більшовики. Помер на засланні.

4. Анна Франко-Ключко. Іван Франко і його родина. Спомини. – Торонто: Ліга визволення України, 1956 р. С.59.

5. Петро Франко. Спогади про батька. Спогади про І.Франка. – Л.: Каменяр, 1997 р. С.458.

6. Тарас Франко. Мої спогади про батька – Іван Франко у спогадах сучасників. Л.: Книжково-журнальне видавництво, 1956., С. 376.

ВАЛЕНТИНА КУХАР

ВОЛОДИМИР ЛЕВИЦЬКИЙ: ПОСТАТЬ З ФРАНКІВСЬКОЇ КОГОРТИ

(ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ)

Пробуджений до життя хвилею німецького романтизму український етнос задля виживання був змушений шукати ефективних засобів дії у невизначеній ситуації історичної перспективи. Визначними діячами другої половини XIX ст. – І пол. XX ст., які вплинули на визначення українського інтересу, були Іван Франко і Володимир Левицький. Якщо ім'я першого діяча добре відоме, то ім'я Володимира Левицького сьогодні відоме вузькому колу спеціалістів з української історії та бібліографії. А між тим, він був одним з найактивніших творців української мови у силу активної позиції у міжгенераційних та політичних контактах, одним з найвизначніших модераторів українського соціального життя, людиною, яка нині несправедливо забута. Науковцем, який перший звернув увагу на значний доробок Володимира Левицького у галузі бібліографії, редагування та видавничої справи, був завідувач відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім.Василя Стефаника Михайло Гуменюк, який у журналі «Жовтень» у 1968 році опублікував статтю «Бібліограф, редактор, видавець (до 30-річчя з дня смерті Василя Лукича)»[1]. Тим самим він доповнив невеличку добірку розвідок про історію взаємин І.Франка та В.Левицького, найпомітнішими здобутками у якій тривалий час були статті Т.Лежогубського «Володимир Левицький (Василь Лукич)[2] та публікація М.Возняка «Листи Івана Франка до Володимира Левицького»[3]. Важливі матеріали для насвітлення стосунків між В.Левицьким та І.Франком зберігаються в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. Це листи І.Франка до В.Левицького (1884-1896) та 52 листи В.Левицького до І.Франка (1884-1897). Для детальнішого насвітлення біографії В.Левицького,

слід використати Фонд 3, тека № 61 «Лукич Василь» (хоч закономірніше і для уникнення плутанини цей розділ Фонду 3 доречніше було б назвати «Левицький Володимир (Василь Лукич)» цієї ж установи, що налічує 906 одиниць зберігання 1848-1932 рр. Тривалий час В.Левицький підтримував тісні контакти з О.Барвінським. У відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В.Стефаника у фонді О.Барвінського зберігаються листи В.Левицького до О.Барвінського (1883-1927), що відображають широку панораму відносин між обома діячами, які дозволяють досить детально розкрити цю тему і ще чекають своїх дослідників. Ці матеріли також знайшли своє використання у даній статті.

Порушення проблематики кінця XIX ст. представляє інтерес для XXI ст. у контексті гострої постановки проблеми субполітизму в сучасному українському суспільстві.

Володимир Левицький народився 2 вересня 1856 р. в с. Белзці Золочівського повіту (тепер – село Гончарівка Золочівського району Львівської області) в родині священика Луки. Вчився у дворічній народній школі з українською мовою викладання у рідному селі. Продовжив освіту у Золочівській та Бережанській гімназіях, де потрапив під вплив національно налаштованих вчителів О.Барвінського та О.Борковського. Після завершення навчання в гімназії В.Левицький вирішив продовжити навчання на юридичному факультеті Львівського університету. (Зацікавлення юриспруденцією в українському суспільстві під впливом М.Драгоманова лише почало формуватися. «Ера адвокатів» розпочнеться у ньому лише з 90-х рр. XIX ст.). За збігом обставин поява В.Левицького у стінах університету співпала з появою у ньому Івана Франка. Більше того, за збігом непередбачених обставин різниця у віці між ними не сягала і тижня. (І.Франко народився 27 серпня 1856 р., В.Левицький розпочав свій життєвий шлях 2 вересня цього ж року). Щоправда, Іван Франко став студентом філософського факультету, а Володимир Левицький – юридичного. Знайомство між І.Франком та В.Левицьким відбулося у жовтні 1875 р. І.Франко на той час вже мав репутацію письменника з гімназійної лави, оскільки ще з восьмого класу під псевдонімом «Джеджалик» друкувався у москвофільському двотижневику «Друг». В. Левицькому це дуже імпонувало і він намагався якнайчастіше бути у товаристві однокурсника[4].

Письменницька стезя вабила і В.Левицького. У 1875 році в альманасі «Ластівка» він умістив оповідання «Музика в вовчій ямі» та «Премудрий жид». Інтерес обох товаришів до літератури істотно зміцнило знайомство з курсом української літератури Омеляна Огоновського у Львівському університеті. Невдовзі після прибуття до Львова Володимир Левицький, як і І.Франко, записується до «Академического кружка» – молодіжного гуртка москвофільської орієнтації. Обох вабила до товариства зовсім не москвофільська ідея, а практичні міркування: кращі, ніж у народовецького товариства «Дружній лихвар» – матеріальна основа, ймовірність отримати підмогу «Народного Дому», доступ до тижневика «Другъ», який формував літературні смаки молоді і дозволяв випробовувати літературні сили[5]. Зближення з літературним середовищем пізніше спонукатиме В.Левицького до праці на літературно-видавничій ниві. Про входження В.Левицького до редакційного комітету «Друга» пізніше один з його членів Антін Дольницький згадував: «Третім новим членом ред[акційного] комітету був Володимир Лукич-Левицький, попович, незвичайно рухливий, балакучий із огладою [добрими манерами -Г.М. – Гнатюк Михайло], що йому уможливлювала нав'язувати товариські взаємини з іншими дуже скоро і легко, милий в товаристві, і хоч член «Акад[емического] кружка», підтримував знайомство і зв'язок з народовецькими кругами і «Правдою»[6]. Слід підкреслити, що непересічність особистості В.Левицького у студентському середовищі була належно оцінена вже В.Дольницьким, який називає В.Левицького третім у студентській громаді після І.Франка і себе.

Навчання у Львівському університеті (1875–1879) сприяло знайомству І.Франка та В.Левицького з Михайлом Павликом, Євгеном Олесницьким, Антоном Горбачевським, Іваном Белеєм, Костем Левицьким, Андрієм Чайковським, Леонідом Заклинським, Володимиром Дідошаком, Олександром Яремою, Олександром Калитовським та багатьма іншими, які невдовзі посіли провідні позиції в українському національному русі. На початку 1876 р. І.Франко з В.Левицьким розпочали заходи з ідеологічної переорієнтації «Академического кружка» з москвофільського на народовське об'єднання. Втілити цей задум у життя друзям вдалося навесні 1876 р., коли до товариства за намовою прихильників зміни ідеологічного напряму товариства вступило 30 молодих народовців[7]. Спільні політичні акції громада доповнювала дружніми

товариськими відносинами. Зокрема, під час літніх канікул 1876 р. товариші здійснили мандрівку до Карпат[8]. В цей час І.Франко та В.Левицький вже сприймали один одного як товариші. У своїх спогадах про цей період В. Левицький напише: «Він [Франко – В.К.] був дуже милим товаришем, а своїм дотепом удержував наш гурток в незвичайно добрім настрої»[9].

Ведучи мову про адаптацію Володимира Левицького у Львові, варто відзначити його успішне входження до середовища свідомих українців старшого покоління. Вже 1876 р. він став членом українських товариств «Руська бесіда» та «Просвіта». У цій спільноті Володимир Левицький особливо заприязнився з Володимиром Барвінським, Володимиром Ганкевичем та Андрієм Січинським. Сам Володимир Левицький особливо високо цінував свої відносини з майбутнім засновником газети «Діло» Володимиром Барвінським. Пізніше у своїх споминах «Перший редактор «Діла» Володимир Барвінський» Володимир Левицький згадував про свої взасмини з колегою за фахом так: «Запрошуваний Володимиром Барвінським, я само собою, не відмовлявся і радо перебував в товаристві цеї вельми інтелігентної людини, що користно вплинула на поглиблення мого світогляду й освіти, даючи поради, що на правничих студіях головно звертати увагу, які взагалі твори наукові чи з красного письменства читати і т[ому] п[одібне]. Згодом відносини поміж нами так уложилися, що ми стрічалися з собою майже що днини і я приходив до нього вечорами і у нього пробував з годину чи дві, або ми виходили на прохід і вступали правильно до цукорні Гроса і Штрауса при Гетьманській вулиці на чайок та на перегляд ілюстрованих і гумористичних часописів і забавлялися розмовами»[10].

На початку 1877 р. у відносини І.Франка та В.Левицького вкралося непорозуміння. Про нього довідуємося з листа І.Франка до М.Драгоманова 20 січня 1877 р., у котрому йшлося: «З «Другом», бачу, не довго потягнемо. Найдальше, як вийде третій номер, а далі годі. І тут біда товариші. При виданні першого н[оме]ра Левицький уперся, щоби печатати «Три долі»[11] й Костомарова «Дві руські народності»[12]. Л[евиць]кий, бачиться, служить за наймита Барвінському і «Правді» і противний печатанню хоть би й слова против «Правди». Відтак виступив із комітету редакційного і під'юдив Сушкевича, щоби вимовив «Другові» кредит у печатні Шевченка. Пренумерата впливає слабо, довгу в печатні звиш 240 зол., а в кружку й крейцера нема в касі, бо «москалофіли» ще й досі

не віддали каси. І так, бачиться, що прийдеться «Другові» упасти. Левицький хоч дає адміністрацію, ходить собі, підсвистуючи, підмовляє других членів ред[акційного] ком[ітету], щоби як стій печатали в «Друзі» відкликання статті «Опізнаймося», щоби написали, що Павлик не був членом ред[акційного] ком[ітету] (бо се, каже, може мати для «Друга» злі наслідки і т.д.). Я навіть догадуюся, що Л[евиць]кий немало причинився до арештування П[авли]ка, бо він добре знається з одним тутешнім поліціантом, а день перед арешт[ом], кажуть бесідував з ним в одній ресторації. Але се лиш догад, сього напевне не знаю»[13].

Видавець і фактичний редактор «Правди» О.Барвінський проводив політику ситуаційних союзів з «проросійськи» та «полонофільськи» налаштованими народовцями та їхніми політичними покровителями. Його стратегічною метою було якомога довше утримати на плаву українського суспільно-політичного життя поодинокий український літературно-науковий і політичний часопис. Щоб не накликати на «Правду» нагінок з боку бюрократично-поліційних органів Австро-Угорщини та Росії, він остуджував радикальну настроєність української університетської молоді. З листа І.Франка до М.Драгоманова від 20 січня 1877 р. випливає, що людиною, яка органічно вписалася у схему політичної доктрини О.Барвінського, став студент В. Левицький, який вів адміністративну роботу у студентському часописі «Друг».

І.Франко та М. Драгоманов стояли на позиції допустимо можливого відмежування українців від сусідніх народів і така радикальна позиція не мала опертя в українських культурницьки налаштованих колах. Попри конфронтаційні моменти І.Франко, В.Левицький разом з І.Белеєм та А.Дольницьким у 1877 р. взяли участь у редагуванні та виданні альманаху «Дністрянка», у котрому було уміщено Франкові оповідання «Два приятелі», «Лесишина челядь» та поему «Хрест Чигиринський».

Соціалістичний процес 1877-1878 рр. проти І.Франка та його товаришів відсторонив від цього гурту Володимира Левицького, хоч товариські відносини між ними не перервалися остаточно. Після здачі теоретичних екзаменів з права у Львівському університеті в 1880 р. В.Левицький три роки готував себе до судової кар'єри, але згодом прийняв рішення про перехід на нотаріальну службу до Болехова. Молодий правник вирушив до Болехова 1882 р. вже після одруження з Ольгою Гузар. І.Франко неодноразово приїздив до

Болехова до подружжя Левицьких, яке надавало йому окрему кімнату. 1886 р. молодий нотаріус перемістився на службу з Болехова до Стрия, трохи пізніше до Залісців, а у травні 1886 р. до Станіславова.

Паралельно з І.Франком йшло творче зростання й Володимира Лукича. У 1880 р. В.Левицький помістив у «Зорі» працю про українську народну поетесу Марусю Чурай. У 1881 р. разом з І.Франком та І.Белеєм видав «Руську антологію»«. У 1883 р. зредагував для «Просвіти» книгу «Оповідання К.Михайлишина». Як фаховий юрист, у 1885 р. спільно з Ю.Сельським видав перший популярний юридичний довідник для населення «Руський Правотар, Домовий». Значним здобутком у редакторській діяльності стало видання у Стрию альманаху «Ватра» (1887), присвяченого пам'яті Т.Г.Шевченка та 25-літтю літературної діяльності Ю.Федьковича, який критика прийняла «вельми прихильно»[14].

Пізніше у статті «Українська альманахова література» (1887) І.Франко писав про цю сторінку у редакторсько-видавничій кар'єрі В.Левицького: «Пан Василь Лукич був відомий українській громадськості Галичини як співавтор «Правотаря» (юридичного порадника) і як багатолітній редактор календарів «Просвіти». Незважаючи на незвичайно гостру, а іноді просто чудернацьку цензуру, якій піддавалася «Просвіта», рукописи, все ж таки пану Лукичеві вдалося зробити цей календар найбільш популярною українською книжкою в Галичині, бо щороку його розходилось понад 3000 примірників. Календар цей був в однаковій мірі потрібний як для народу, так і для інтелігенції. Народ знаходив тут короткі белетристичні твори кращих українських письменників, таких як Шевченко, Нечуй-Левицький, Конисський, Руданський, а також біографії й портрети видатних діячів, короткі наукові статті і поради на господарські теми; інтелігенція, що цікавилася суспільними справами, одержувала відомості про суспільне і товариське життя, знаходила оголошення, зміст журналів і нових книжок тощо. Врешті, бажаючи догодити всім, «Просвіта» вирішила друкувати в календарі також Церковний статут, або порядок церковних «відправ» на цілий рік, матеріал, потрібний виключно священикам і дякам, що, однак, займав приблизно три друкованих аркуші, тобто третю частину всього календаря. То ж не дивно, що при такому стані речей літературно-наукова частина, яка тільки і надавала вартості цій книжці, мала бути дуже скороченою. У зв'язку з цим на початку минулого року пан Лукич зробив «Просвіті»

пропозицію поділити календар на дві частини: · літературно-популярну і другу, призначену для інтелігенції чи, швидше для священиків, - із Статутом. «Просвіта» обурилась на таке домагання, вбачаючи в цьому тенденцію до диктатури, через що пан Лукич порвав з «Просвітою» і зібраний ним літературно-науковий матеріал передав українському клубові в Стрию, який і видав ці рукописи у формі гарного і багатого за змістом альманаху під заголовком «Ватра» (вогнище), обсягом 13 з половиною друкованих аркушів»[15].

Даний фрагмент наводимо без скорочень, бажаючи привернути увагу дослідників до точності, вичерпності, об'єктивності у формулюваннях І.Франка і маючи на меті зауважити, що семантико-текстологічний аналіз його спадщини все ще попереду.

Не буде зайвим зауважити, що сам В.Левицький все ж таки тяжів до видання календаря «Просвіти», орієнтованого на інтелігенцію, а не на рядового читача. Часом він підігравав цьому читачеві, нехтуючи засадами принциповості.

Балансуючи на межі інтересів, В.Левицький був редактором календарів «Просвіти» в 1881-1886 і 1891-1894 рр., найпопулярніших українських літературно-наукових видань у Галичині[16]. Крім того, прагнучи задовольнити потреби української інтелігенції, В.Левицький підготував до друку чотири окремі збірки «Квітка»(1890), «Рідний Зільник»(1891), «Левада»(1892), «Рідна стріха» (1894), до участі в яких притягував і І.Франка («Хочу іменно, щоби мій календар і на 1885 – мав якусь вартість, а без тебе він був би нічим», «Плоди твого Духа стануть окрасою мого видавництва»).

У 1889-1893 рр. В.Левицький був постійним дописувачем зі Станіславова до редакції газети «Діло». Вочевидь ця сторінка у його біографії все ще потребує детального вивчення.

Проте найпомітнішою працею В.Левицького на українській видавничій ниві стало редагування літературного журналу «Зоря» в 1890-1896 рр. За його редакцією «Зоря» стала справжнім всеукраїнським літературним органом і трибуною для оборони української культури. За цей період число передплатників «Зорі» зросло з 250 до 800 (за іншими даними, навіть до 1000).

З пропозицією обійняти редакцію «Зорі» до В.Левицького звернувся його колишній учитель О.Барвінський та тодійшій голова НТШ Д.Гладилович. Молодий правник спершу відмовлявся,

посилаючись на нестачу досвіду, часу і на неможливість у редакторських справах часто приїжджати до Львова. Проте під тиском аргументації старших колег В.Левицький погодився. Довідавшись, що на його плечі ляже нелегка справа редагування «Зорі», він розіслав усім, кого прагнув притягнути до роботи у цьому виданні, звертання, у якому, зокрема, відзначить: «Моєю провідною думкою при веденю редакції часописи «Зоря» буде вчинити її літературно-науковим органом цілої України-Руси, органом, котрий був би вірним дзеркалом духових змагань і праць нашого народу на дорозі всесторонного поступового розвою і давав би як і доси можність молодшим літературним талантам обіч старших знаменитих наших літератів, заявляти свої сили і спосібности. Дбатиму усіми силами про чистоту мови, питому складню, про живість і популярність викладу. Маю щирий намір пильно регіструвати та оцінювати всі важнійші появи нашої літератури, науки і штуки, і всьо, що має звязь із нею, – як не менше праці про нас в чужих письменствах, а також рух літературно-науковий інших народів, а передовсім – славянських»[17].

Окремо В.Лукич поділиться з І.Франком та окремими іншими українськими діячами, що має намір відкрити окремі рубрики – бібліографію, критику, науку, штуку, літературу, театр, малярство, спів і звернеться до них з проханням про матеріал для таких рубрик. Пізніше про роль В.Левицького (Василя Лукича) в реформуванні журналу «Зоря» Іван Франко у статті «З останніх десятиліть XIX віку» (1901) писав : «Редагування «Зорі» повірено чоловікові з молодшого покоління, не скомпрометованому ніяким радикалізмом політичним, але все-таки радикальному в національнім погляді і рішучому прихильникові духового поєднання українців з галичанами. Дуже добре обізнаний з редакторською технікою, охочий до писання листів, не заангажований ні в які політичні суперечки, Василь Лукич – так звав себе в літературі новий редактор, Володимир Левицький зумів притягти до «Зорі» майже всі видніші літературні сили з України й Галичини»[18].

Спираючись на точність Франківських оцінок, ствердимо, саме завдяки таким рисам Володимир Левицький зумів притягти до «Зорі» майже всі літературні сили з України й Галичини. «Великою його заслугою було те, що він рішуче зірвав зі старомодним рутенством, яке не переводилося і, на жаль, досі не перевелося в старій львівській громаді. Певно, се йому дісталося не без боротьби, але все-таки він зумів поставити себе настільки незалежно від

громадських цензурних похопів, що «Зоря», зовсім наперекір громадським інтенціям, зробилася органом далеко більш українським, ніж галицьким. Не диво, що се було перше галицьке видання, яке здобуло собі в Росії значніший круг читачів і доходило в такі закутки, де досі навіть із наслуху не знали про існування українського руху в Галичині. В тім факті треба бачити велику заслугу Василя Лукича; «Зоря» під його редакцією уперве пробила китайський мур, який ділив нас від ширшої української громади. При тій нагоді показалося, що й по найглухіших закутках України, присипане попелом офіціального обрусенія, тліє невигасле українське почуття, готове при кожнім свобіднішім подуві спалахнути ясним полум'ям; показався факт, якого ми в Галичині догадувалися, та який дехто з українських соціал-демократів старався нам ґрунтовно вибити з голови. І коли важка лапа російської цензури, запримітивши сей зріст передплатників «Зорі» на Україні, заборонила її, то зацікавлення до українського слова не вбито, бажання розвою рідної мови і літератури вже були розворушені, сім'я було кинене і швидко почало сходити»[19].

На факті значного розповсюдження «Зорі» в російській Україні І.Франко звертає увагу також у «Передмові (до покажчика змісту «Літературно-наукового вісника», томів I-XX (1898-1902)», у якій, зокрема, писав: «Редакція мала перед собою важний прецедент, досить сильне розповсюдження в російській Україні «Зорі» в роках 1890-1896. Та сей прецедент мав також свою грізну сторону. «Зоря» під редакцією В.Лукича була формально більш українською, ніж галицькою часописю, мала в російській Україні більше пренумерантів, ніж у Галичині, то ж заборона її вступу до Росії мусила відразу фінансово підрізати, зруйнувати її»[20].

Надзвичайно важливо, що В.Левицький видавав «Зорю» фонетичним правописом, щодо устійнення якого часто радився з Б.Грінченком. (Ця тема потребує окремого спеціального дослідження). Перед молодим редактором дуже гостро стояло питання формування редакційного портфеля. То ж використавши адреси, що збереглися у нього з часів редагування «Ватри», він звернувся до письменників з проханням надсилати літературні твори та інші матеріали. Усі надходження В.Левицький розподіляв за рубриками «Література», «Штука (Мистецтво)», «Наука», «Музика», «Театр», «Бібліографія». Адміністрацію журналу вів К.Паньківський, В.Лукич від адміністрування був увільнений,

оскільки жив і працював нотарем у Станіславові. Ще однією гострою проблемою, з якою стикнувся В.Лукич, була справа переписування рукописів. «А де-ж я маю на все час, коли більшу половину рукописів мушу переписувати, бо переважна більшість наших письменників так пише, що я ледви через побільшуюче шкло можу відчитати, а що ж доперва складач – мимо те кождий ганьбить за похибки коректи, котрої я очевидно, не живучи у Львові; робити й допильновувати не можу» [21].

Своїми стосунками з українським літературним світом В.Левицький надзвичайно дорожив (очевидно, давалося взнаки відчуття нереалізованості як письменника). Ось уривок з його листа до Б. Грінченка 8 жовтня 1897 р.: «Щоби Вам сказати, як на мене всі забули, що ніхто з наших письменників не поздоровив мене з хвилею, коли я по такім довгім часі добився незалежного становища, мимо сего що така «поведенция» є прийнята в цілім світі... Виходить, що чоловіка знають тільки тоді, коли мають з ним діло, а відтак зовсім ним не турбуються»[22]. Проте зовсім не виключено, що українські письменники в такий спосіб бойкотували самоусунення В.Левицького від редагування «Зорі». Як випливає з листування між В.Левицьким та В.Лукичем, перший осягав цю посаду наполегливо і у таємниці від інших, не гребуючи маніпуляційними методами. У жовтні 1897 р. Володимир Левицький при сприянні О.Барвінського став нотарем у Винниках і у зв'язку з цим залишив редагування «Зорі». Це була зрада українських інтересів, яка на десять років вилучила його з обійстя українського суспільно-політичного життя.

В.Левицький повернеться до нього 1907 р., обійнявши провід товариства «Просвіта» у Винниках на Львівщині та ставши членом Українсько-Руської національно-демократичної партії. Він активно заявить про себе, виступивши ініціатором та реалізатором (при підтримці Українсько-Руської національно-демократичної партії) відкриття першого в Україні пам'ятника Т.Шевченку (у Винниках, 1913 р.). Українське суспільство відповість йому взаємністю, відзначивши в кінці 1916 р. в умовах війни 40-літній ювілей його літературної праці.

Сьогодні переоцінки заслуговує політична орієнтація В.Левицького. М. Гуменюк називає його ліберадом народовецького табору. Думається, глибокий і виважений аналіз цього явища ще попереду.

В.Левицькому (Василеві Лукичеві) помилково приписують авторство брошури «Іван Франко: Кілька спогадів і здогадів його

сучасника і співробітника» (Філядельфія, 1927)[23]. Насправді автором цієї брошури є Володимир Панейко[24]. Його перу, напевне, належить і спогад про І.Франка, уміщений у «Спогадах про Івана Франка» в упорядкуванні та з примітками М.Гнатюка[25]. Тема взаємин Івана Франка і Володимира Панейка є також відкритою для дослідників-франкознавців.

І.Франко та В.Левицький були дітьми свого часу і свого суспільства. І.Франко виразно заманіфестував приналежність до нації і їй служіння, домінування суспільного інтересу над приватним, креативність, відкритість, орієнтацію на молодіжне середовище. Це зробило його символом. Орієнтований на традиціоналістські принципи відданості, закритості, максимілізації соціальної мімікрії, Володимир Левицький (Василь Лукич) за тих обставин був позаду Франка. Але сьогодні наше суспільство потребує вже інших типів людей, для яких вузька спеціалізація, «точність і совісність» у розумінні ретельна праця і виваженість багато чого значать. І з огляду на заслуги перед нацією нам має вистачити духу, закривши очі на слабкі .сторони цієї людини, написати правдиву біографію цієї людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк М. Бібліограф, редактор, видавець (До 30-річчя з дня смерті Василя Лукича) / М.Гуменюк // Жовтень. – Львів, 1968. – № 10. – С. 141–146.

2. Лежогубський Т. Володимир Левицький (Василь Лукич) / Т. Лежогубський // Рокова хвиля. – Львів, 1917. –С. 224–230.

[3]. Возняк М. Листи Ів. Франка до Вол. Левицького / М. Возняк // Україна. – Київ, 1927. – Ч. 5. – С. 99–105.

4. Василь Лукич [Левицький В.]. Спомини про Івана Франка / Василь Лукич // Спогади про Івана Франка / Упорядк., вступна стаття і примітки М. Гнатюка. – Львів: Каменяр, 1997. – С. 61.

5. Там само. – С. 62.

6. Дольницький А. Спомини про Івана Франка / А. Дольницький // Спогади про Івана Франка / Упорядк., вступна стаття і примітки М. Гнатюка. – Львів: Каменяр, 1997. – С. 82.

7. Грицак Я. «...Дух, що тіло рве до бою...». Спроба політичного портрета І. Франка / Я. Грицак. – Львів: Каменяр, 1990. – С. 42.

8. Горак Р. Ранні мандрівки Бойківщиною у творчості Івана Франка / Р. Горак // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Львів, 2008. – Вип. 8. – С. 49–65.

9. Василь Лукич [Левицький В.]: Спомини про Івана Франка // Спогади про Івана Франка / Упорядк., вступна стаття і примітки М. Гнатюка. – Львів: Каменяр, 1997. – С. 62–63.

10. Василь Лукич [Володимир Левицький]. Перший редактор «Діла» Володимир Барвінський / Василь Лукич // Діло. – Львів, 1928. – 14 січня. – С.9.

11. Йдеться про повість Марка Вовчка (М. Вілінської) «Три долі».

12. Настоювання на публікації статті М. Костомарова «Дві руські народності», без сумніву, засвідчувало радикальну національну налаштованість Володимира Левицького, яку особливо виразно зауважив Іван Франко.

13. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. – Київ, 1986. – Т.48. – С.53–54.

14. Левицький Володимир Лукич // Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М. М. Романюка. – Львів, 1994. – Вип. 1. – С. 110–111.

15. Франко І. Українська альманахова література / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т.– Київ, 1986. – Т. 48. – С. 99–100.

16. Щоб не бути голослівною, зверну Вашу увагу на фрагмент з листа В. Левицького до Б. Грінченка від 18 жовтня 1894 р. у котрому, зокрема, йдеться про таке: «Перед місяцем писав до мене д[октор] Микешин звіщаючи, що цензор готов пустити знов «Зорю» та жадає, щоби вона друкувалась з ъ-ром. В разі, коли б цензор згодився, то треба б «Зорю» друкувати у двох виданнях – одно для Австрії теперішною правописю, а друге для Росії казьонною. Кошт був би подвійний». (Центральна наукова бібліотека ім. В. Вернадського. – Інститут рукопису. – Ф. ІІІ 38315. – Арк. 29–29 зв.)

17. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Відділ рукописних фондів і текстології . – Ф. 3. – Тека 61. – Арк. 581–581 зв.

18. Франко І. З останніх десятиліть XIX віку / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. –Київ, 1984. – – Т. 41. – С. 500.

19. Там само. – С. 500–501.

20. Франко І. Передмова до Покажчика зм́істу Літературно-наукового вістника томів I–XX (1898–1902) / І. Франко. – Львів, 1903. – С. 9.

21. Національна бібліотека ім. В. Вернадського. – Інститут рукопису. – Ф. ІІІ 38303. – Арк. 14.

22. Там само. – Ф. ІІІ 38301. – Арк. 7–7зв.

23. Лукич В. [Панейко В.]. Кілька спогадів і здогадів його сучасника і співробітника / В. Лукич. – Філадельфія, 1927. – С. 19.

24. Дей О. І. Словник українських псевдонімів / О. І. Дей. – Київ: Наукова думка, 1869. – С. 223, 229.

25. Василь Лукич [Панейко В.]. Іван Франко / Василь Лукич // Спогади про Івана Франка. – Львів: Каменяр, 1997. – С. 104–107.

КАТЕРИНА ЗОЗУЛЯК

СИДО́РА НАВРОЦЬКА-ПАЛІЇВ

Народилася Сидора Навроцька в селі Котузів Теребовлянського району Тернопільської області, в священичій родині. Батько її – отець Михайло Навроцький. З цієї сім'ї вийшли видатний економіст, публіцист, народовець Володимир Навроцький (1866 – 1882), особливий талант якого цінував Іван Франко, і громадський діяч, педагог, священик Василь Навроцький (1864 – 1941). Маркантною постаттю виявилася і їх сестра Сидора Навроцька (1868 – 1954).

Сприятлива родинна атмосфера розбудила в Сидори Навроцької бажання збирати етнографічні матеріали, про що писала Наталя Кобринська: «... у часописі «Правда» заміщені були деякі пісні, записані одною з сестер Володимира Навроцького»[1].

Сидора Навроцька зацікавилася органом галицько-української радикальної партії газетою «Народ» під редакцією М. Павлика та І. Франка. Передплачувала її, надсилаючи гроші до Львова. Записи у «Книжці видатків в редакції «Народа» під 1890 роком[2] і в «Книжці експозиційній «Народа» зареєстровано це. Поштові перекази здійснювалися з села Перевозець Войнилівського району Станіславської області[3], де Сидора Навроцька жила до кінця свого життя.

Сидора Навроцька постановила собі впливати на розвій жіночого духа через літературу. У вісімнадцять років написала доволі велике за обсягом оповідання під назвою «Попав ся в сіть» і надіслала його до Львова у редакцію жіночого альманаху «Перший вінок»[4]. Там твір прочитав Іван Франко, відредагував його і порекомендував надрукувати в номері за 1887 рік. Так і сталося.

Момент творчої співпраці з Іваном Франком Сидора Навроцька описує згодом у своїх «Споминах за Івана Франка».

У 1956 році ці спомини в дещо скороченому і «відредагованому» вигляді Олексій Дей опублікував уперше в книзі «Іван Франко у

спогадах сучасників» [Львів: «Книжково-журнальне видавництво», 1956. – с. 203].

Рукопис цих спогадів Сидори Навроцької зберігається у фондах Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка. Вони потрапили до музею у 1941 році – очевидно, не без допомоги Марії Струтинської, тодішнього наукового працівника музею, дочки Василя Навроцького. Сидора Навроцька доводилася їй тіткою. Цей цінний рукопис зберігається у музеї під № 1082 ор, і настала нагода надрукувати його в первозданному варіанті:

Навроцька-Палієва С[идора]
Спомини за Івана Франка

Писати спомини жінці 74. літні не так то легко – треба би переробити ся в молоду людину, а того ще наші не дійшли.

Маючи 14 – 15 років прочитала «На дні» І. Франка. Зробило то на мене потрясаюче вражіння, сплакалам ся над тим, передумала і почала шукати за єго писанями. Не легко було й їх дістати. Читала де може, захоплювалася ними, і страх бажала пізнати автора. Але не доводилось, бо Львів далеко, нема грошей на дорогу – мрія лишилась мрієв.

В кілька років прочитала, що українські жінки хтят видавати альманах. Скортіло мене і собі написати; написала невелику новелю, вложила в коверту, значок за 5 грейцарів, пішла на дорогу і передала селянином з Голгіч[5]*, щоб кєнув у скринку почтову в місточку Монастириска.*

Просилам в лисьті, щоб якщо варто подати мені в «Ділі» звістку під псевдонімом «Ародиса».

Яке ж було моє здивованє, як в пару день в «Ділі» був заклик, щоб подати свою адресу.

Взяла грошовий переказ, післала предплату на жіночий Альманах і там написала. Що мене д[уже] кортіло спробувать пера, чорнила – що в ньому за сила?

На то дістала своє оповіданє назад, а в лисьті сам Франко писав до мене, щоб я написала инче, що тепер друкує ся довше оповіданє Олени Пчілки – маю час, щоб писати.

Мому щасьтю не було міри, таж то сам Франко до мене написав!

Сіла до писаня. Що доброго може написати 18. літна дівчина з малою осьвітов? Післала – а в лисьті просила о раду, чи як я маю

талан до писаня, то чи з того писаня могла б себе удержати? Бо тоді я вже батька не мала.

На то дістала лист на 4 сторінки битого письма. Д[уже] був цікавий, розумний і добрий. На жаль, під час сьвітовойі війни 1917. р[оку] јак Німці палили село Перевозець, лист згорів. Троха з него переповім.

Отже розбирав мою новелю д[уже] взглядно: що герой повісти слабий характер. Що сват там ліпше аби був жінка. Але додав що єго жінка по прочитаню заопонувала, що: таким фалшивим може бути і мужчина. Щодо талану, то він є у мене, але треба учитися і знати 2 – 3 чужоземні мови не рахуючи польскої. А як зникнут прокляті кордони (дослівно), тоди наші писателі будут могли жити з пера.

В пару місяців дістала альманах «Першій вінок». Моє оповіданє видруковане – але в дуже малій мірі моє, лиш праця І. Франка. Того самого року булам на концерті «Бояна» в Тернополи.

Нім ще зачав ся спів прийшов мій брат студент університету Василь Навроцкий з Франком до мене.

– Ну подивялисьте свою працю? – питає Франко, молодий, з високим чолом і добрими очами, усьміхаєся.

– Подивялам Вашу працю, – кажу.

Він щиро засьміявся. А ту надійшла нова хвиля глядачів і нас розділила.

Другий раз бачила Франка у Львові. Довідалась, що в Академічні[й] громаді має бути вітчит про Володимира Навроцкого – мого покійного брата. Піцлам з тетою[6] і мужем на него. Йаке було моє здивованє, крім нас 2. не було жадноїі жінки, самі мужчини.

По д[уже] цікавім відчиті підійшов до мене Франко і запросив мене, щоб на другий день прийти до його хати, де набалакаєм ся до схочу. На жаль не змогла піти і вже єго більше в житю не бачила, але всі його писаня і часописи стара[ла]ся все мати.

В Бережанах моя сестра Павлина Дудкевич дала до бібліотеки гімназийної всі тодішні письма І. Франка. Хлопці читали, аж якась приїхала ревізия, наробила крику – мало не арештувала учителів. Але що директор поляк був за то відвічальний, то повинен був то читат[и] – справу затушували.

12/ 6 1941. Сидора-Навроцка замужна Палієва».

Спомини Сидори Навроцької чіткі і ясні за змістом. Написані в 1941 році. Авторці тоді вже пішло на сімдесят четвертий рік.

Пізніші спогади Сидори Навроцької у «Новій хаті» [1937, № 13, с. 6] є ще одним свідченням глибокої поваги авторки до Івана Франка. Вона визнавала велетенський вплив його творчості на молодь і на опрацювання та підготовку до друку молодіжного альманаху «Перший вінок». Усі писання і часописи Івана Франка старалася все мати. Більше нічого не писала, тільки пам'ятала Франкові настанови, читала. Листи Івана Франка до неї *(а було їх, як видно, декілька. – К. З.)* канули в безвість: один, як уже сказано, згорів під час війни 1917 року в селі Перевозець, інші, передані сестрою Сидори Павлиною Дудкевич в Бережанах до гімназійної бібліотеки, теж пропали. Нічого вже не друкувала.

Іван Франко у «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 року» [І.Франко. Зібр. творів: У 50 т. – Т.41, с. 455] дав цікаву трактовку дальшому творчому мовчанню Сидори Навроцької-Палієвої: «По одному оповіданні дали Ольга Левицька і Сидора Навроцька; сеї остатньої, сестри Володимира Навроцького, замужньої Палієвої: п[ід] з[аголовком] «Попався в сіть», взяте з попівського життя, виявляло гарний белетристичний талант, та, на жаль, замужнє життя якось не дало йому розвитися…» *(підкреслення наше. – К. З.)*.

Згадувана уже Марія Струтинська в українському щоденнику «Свобода» за 11. І. 1955 року в посмертній згадці про «Тету Дорцю» досить скрупульозно описує життя Сидори Навроцької-Палієвої після виходу її заміж за Івана Палієва. Чоловік мав слабе здоров'я, займався полем, а дружина перебрала на себе всі обов'язки по господарству.

Ця працьовита, скромна, невисока на зріст жінка з добрими, гарними сірими очима та милим, заспокійливим тембром голосу поселилася на старенькій плебанії села Перевозець Войнилівського району. Цілими днями варила, шила, поралася на городі. Стала матір'ю двох синів, виховала їх патріотами (наймолодший син – відомий український громадський діяч Дмитро Паліїв, один із засновників органу Української партії Національної Роботи «Заграва» і «Нового часу»). До думки Івана Франка можна було б додати: життя для реалізації долі цієї жінки створило привабливіші умови – те, що її, як жінку, вабило більше.

1954 року (на вісімдесят шостому році життя) Сидора Навроцька-Палієва відійшла у вічність на старенькій, але уквітчаній

перевозецькій плебанії. Ще одна учениця Івана Франка, мати славних дітей, маркантна постать.

Фотографій Сидори не вдалося,на жаль, розшукати. Мабуть, вони разом з альбомом, про який пише Марія Струтинська, пропали, коли син Сидори Дмитро Палієв перебував у Східній Україні.

ПРИМІТКИ

1. Жіночий альманах «Перший вінок». Руське жіноцтво в Галичині в наших часах. – Львів, 1887. – С. 99.
2. Львівський музей І. Франка. Фонди. – № 275 мем.
3. Там само. Фонди. – № 274 мем.
4. Жіночий альманах, виданий 1887 року у Львові коштом і заходом Н. Кобринської та Олени Пчілки під редакцією І. Франка.
5. Голгоча – село Тернопільської області Підгаєцького району.
6. З Марією Струтинською.

ЯКИМ ГОРАК

КАНТАТА НА ЧЕСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

(ІЗ МАТЕРІАЛІВ ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ У ФОНДАХ ЛЬВІВСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА)

У фондовій добірці Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка зберігається кількісно невелика, але цікава добірка різних експонатів, що стосуються видатного українського вченого і фольклориста, академіка Філарета Михайловича Колесси (1871-1947). Це, передовсім, рукописні матеріали (листівка Ф.Колесси до К.Квітки («Ор», № 1761), листівка І.Труша до Ф.Колесси («Ор», № 1877). Окрему групу становить низка фотографій, подарована 1981 року музеєві його сином – композитором Миколою Колессою: це прижиттєві фотографії академіка (група «Ор» №№ 1879, 1749, 3710, 3798, 1886, 1887), а також фото із заходів вшанування пам'яті вченого – відкриття його скульптурного погруддя у приміщенні львівського музично-педагогічного училища, що носило його ім'я (група «Ор», №№ 1881-1883). Довершує всю добірку посмертна маска фольклориста (група «Ор», № 649). Названі матеріали, попри свою безумовну цінність, зовсім не стосуються Івана Франка, існує лише припущення про опосередкований зв'язок з письменником одного з них (картки І.Труша до Ф.Колесси)[1].

Окреме місце серед всієї цієї добірки (на підставі стосунку до І.Франка) належить папці з рукописними і машинописними листками, яка знаходиться в групі «Ор» № 494, і, за інформацією інвентарної книги, її було «передано з архіву музею». У фондовій папці 8 різних аркушів. Насамперед нотний листок 21 х 26 см., трохи наддертий з правого боку посередині аркуша. Листок списаний чорним чорнилом рукою Філарета Колесси. Зверху від середини напис: «Кантата відспівана на Шевченковому святі в одній із львівських дівочих шкіл 1908р.». Далі – на нотному стані – нотний

текст у вигляді мелодії з словесним текстом. Вкінці нотного тексту дата «10.I.1941» і текст: «Записав Філ. Колесса від тов. Ігнатової, яка подає, що слова до цієї кантати написав Ів.Франко, і що це могла б посвідчити її (Ігнатової) шкільна товаришка, Анна Франко, дочка поета». Зворот цього нотного аркуша чистий, лише у правому нижньому куті – новий штамп музею фіолетовим чорнилом.

Наступний листок – листок в клітинку (21 х 14,9 см.). Чорним чорнилом, рукою Ф.Колесси на ньому написано фрагмент початку і закінчення тексту під назвою «Кантата в честь Т.Г.Шевченка». Внизу аркуша – ближче до нижнього правого кутка – старий штамп музею чорним чорнилом.

Далі – два аркуші формату А4 з рукописним текстом Марії Ігнатової, написаного сіро-голубо-зеленим чорнилом, розмашистим, крупним почерком. На обох аркушах печатки «Архів літ. мем. Музея Ів.Франка у Львові» червоним чорнилом і стара печатка музею (ЛІМФ) чорним чорнилом. Ще чотири аркуші такого ж формату заповнені машинописом – на двох аркушах голубою друкарською стрічкою, а ще на двох – чорною. Ці чотири аркуші містять два підряд передруки рукописного матеріалу, причому обидва машинописи правлені, вочевидь, Ф.Колессою, чорним чорнилом. На кожному аркуші машинопису – стара печатка музею чорним чорнилом.

Наведений Ф.Колессою матеріал цікавий в кількох аспектах. Передовсім тим, що в ньому йдеться про створення І.Франком поезії на честь Т.Шевченка, яка є цілком невідомою і не передруковується у сучасних виданнях творів поета. Можливо, вона не набула популярності, бо залишилася неопублікованою за життя поета і незнаною для видавців Франкових творів пізнішого часу. Поезія написана поетом на замовлення з учительської семінарії (за документами офіційно називалася вона «Приватна дівоча Семинарія учительська») Українського Педагогічного товариства, де 1908 року готувався Шевченківський вечір. Спогади про це написала і, мабуть в рукописному вигляді, передала Ф.Колессі Марія Ігнатова, яка навчалася разом з поетовою донькою Анною в семінарії і в товаристві її та ще кількох дівчат була зделегована до поета із замовленням. У відомій книзі спогадів А.Франко-Ключко про батька «Іван Франко і його родина»[2] цей факт, як не дивно, не згаданий, хоч його значущість заслуговувала б згадки: він ілюструє

зацікавленість письменника навчанням доньки навіть в нелегкий для нього період.

По-друге, поезія створена 1908 року – найдраматичнішого року у Франковій біографії. Дослідники-франкознавці одноголосно стверджують[3], що на зламі 1907-1908 років фізичний стан Франка із-за прогресуючої хвороби був вельми тяжким і це змусило поета впродовж 21 березня-15 квітня того року поїхати у хорватське містечко Ліпік для лікування на курорті. А саме про кінець зими і початок весни цього року йдеться у спогадах М.Ігнатової. Означений період був часом редакторської праці І.Франка над двотомовим виданням творів Тараса Шевченка, не раз дуже гострих, різких і необ'єктивних суджень про творчість Кобзаря, активного епістолярного спілкування з Василем Доманицьким, який подібне видання готував на Наддніпрянській Україні. У зв'язку з цими фактами дивує, що, ставши «перед геніем галицької землі Іваном Франком», М.Ігнатова ані словом не обмовила у спогаді враження від фізичного стану письменника, який, очевидно, був помітний відразу. Легке погодження І.Франка на написання поезії і моментальне, короткочасне її створення (як це змальовано у спогаді), виглядає не вельми психологічно переконливим.

По-третє, поезію було замовлено для того, щоб її текст покласти на музику – створити кантату на честь Т.Шевченка. Музичний твір було створено. М.Ігнатова, згадуючи про всі ці події на зламі 1940-1941 років – отже, з більш ніж 30-річної часової дистанції, – не змогла згадати хто був автором музичного твору. Ф.Колесса зазначає, що «Ігнатова, що співала в хорі сольову частину кантати, пригадала собі не тільки слова, але й арію, яку записав від неї». Це формулювання не прояснює важливого моменту: чи Ігнатова наспівала «арію» (мелодію) свого соло в кантаті чи загалом одну з хорових партій всієї кантати. Від точності вирішення цього питання залежить чи маємо перед собою хорову партію всієї кантати чи лише фрагмент. Не маючи повного тексту твору, годі хоч би гіпотетично визначити автора музики лише з однієї мелодії – доволі типової для української композиторської творчості того часу.

Не вдалося виявити розгорнутішої хронікальної інформації про те, коли саме відбувся згадуваний Шевченківський вечір, чи була виконана ця кантата і хто її виконував. «Звіти з діяльности Руского Товариства Педагогічного» дають лише дотичну інформацію, з якої можна стверджувати факт проведення вечора, а також перевірити правдивість деяких деталей спогаду. Так, у «Звіті...» за 1908 рік

серед перечислених пожертв на будову бурси Руського Педагогічного Товариства зафіксовано «доходу з вечерка в честь Шевченка 125 К»[4]. Шевченківські вечори, як випливає з перегляду звітів різних років, були щорічною традицією семінарського життя і не лише 1908, але й в інші роки знаходимо відомості про це. У «Звіті» 1909 року сказано, що «кандидатки сьвяткували вечерниці Шевченківські, в жовтни їздили до Стрия»[5].

Серед 24 осіб учительського збору приватної дівочої Семинарії учительскої 1908р., предстваленого відомими в українській культурі іменами І.Боберського, І.Брика, В.Коцовського, І.Копача, Т.Лежогубського, О.Макарушки, Є.Озаркевича, С.Рудницького, С.Томашівського та В.Щурата, знаходимо прізвище К.Ґонсіоровської (інакший варіант написання – Ґонсьоровська), яка пропонувала дівчатам звернутися до І.Франка. Цікаво, що у звіті товариства того ж року згадується і Ф.Колесса серед членів «Комітету філії бурси руського Товариства Педагогічного при вулиці Вірменській ч.32 у Львові», очолюваного С.Громницьким.

Збережений рукопис не дає уявлення в якій послідовності Ф.Колесса планував оформити матеріал як цілість: автентичні спогади М.Ігнатової з короткими інформаційними коментарями вченого, текст поезії, і нотний запис «арії» - три частини матеріалу могли поєднуватися в цілість в довільній послідовності. Факт публікації Ф.Колессою цього матеріалу на разі залишається невідомим. Судячи з датування нотного запису (10 січня 1941 року), матеріал цілком міг призначатися для наукового збірника щойно створеного музею І.Франка у Львові, який було заплановано, але не доведено до публікації.

Матеріал публікуємо вперше за описаним вище автографом з фондів музею. Всі особливості тексту (граматичні, синтаксичні, скорочення слів) збережені.

Філарет Колесса

Кантата в честь Т.Г.Шевченка

В жовтні 1940 р. зголосилася до мене гр. Ігнатова Марія замешкала у Львові, при вул. Японській, ч. 6а, та розказала про одну кантату, написану І.Франком в честь Шевченка. Ось історія цього написання:

«Львівський Боян» після Шевченківського вечора 1927 року. У першому ряді зліва направо сидять: 1. Іларіон Козак, 2. Михайло Волошин, 4. Василь Барвінський, 5. Марія Колесса (дружина Філарета Колесси), 6. Йосиф Кишакевич, 7. Галя Ясеницька (дружина Михайла Волошина), 8. Станіслав Людкевич, 9. Ірина Рожанковська, 10. Йосиф Доманик, 11. Катерина Гладилович, 12. Філарет Колесса. У другому ряді другий зліва – Зенон Попіль. Фото з фондів Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка (інв. № 1887, група «Ор»)

«Було це 1908р. Я ходила в цьому році на І рік учительської семінарії Укр. Педагогічного Т-ва.

Наша семінарія готувалася до свята в честь Шевченка. Учителька співу тов. Гонсьоровська шукала кантати в честь Шевченка. Мабуть не знайшла. Одного дня вона запропонувала ученицям, щоби 2-3 учениці враз з донькою Франка Івана пішли в делегації до нього і попросили його, щоби написав слова до кантати. Ми пішли. Я, Морозівна Текля, Григорович Леся, Франківна і ще одна, але прізвище її забула.

Ми були горді, що нам доручено це діло і що якраз нам припаде ся велика честь – зустрінутись віч-на-віч, та ще й говорити з нашим щиро улюбленим молодіжжю поетом. Ми всі його знали, він жив серед нас, його зустрічали в загальному житті і як лиш молодь вміє любити – любили, і як лиш молодь вміє подивляти, подивляли.

Ось ми під проводом доньки Франка Анни зайшли в його хату при вул.. Понінського ч.4, де міститься зараз Музей ім. Франка.

Глибоко зворушені ми станули перед геніем галицької землі Іваном Франком. Коли поет довідався за чим ми прийшли – подивився на нас глибоким, поважним зором, потім немов задивлений в всі ці літа, які ділили його від Шевченка, пересунув рукою по високім чолі і голові – і з усмішкою сказав до нас: «Перший це раз в своїому житті, маю написати поезію на замовлення, але для Шевченка я це зроблю і для вас також» - додав поет. Казав нам піти в город – пождати.

Ми пішли. Чи це була година, чи хвилина – ніхто з нас не знав. Час йшов дуже скоро. Молодість не числить.

Франко вийшов до нас з готовою кантатою. Ми щиро подякували. Хто написав музику до кантати не знаю і нігде кращими словами і не величав так обох Великих українських поетів як ми тоді – це знаю. Ми були свідомі того, що нашими устами промовив один поет до другого».

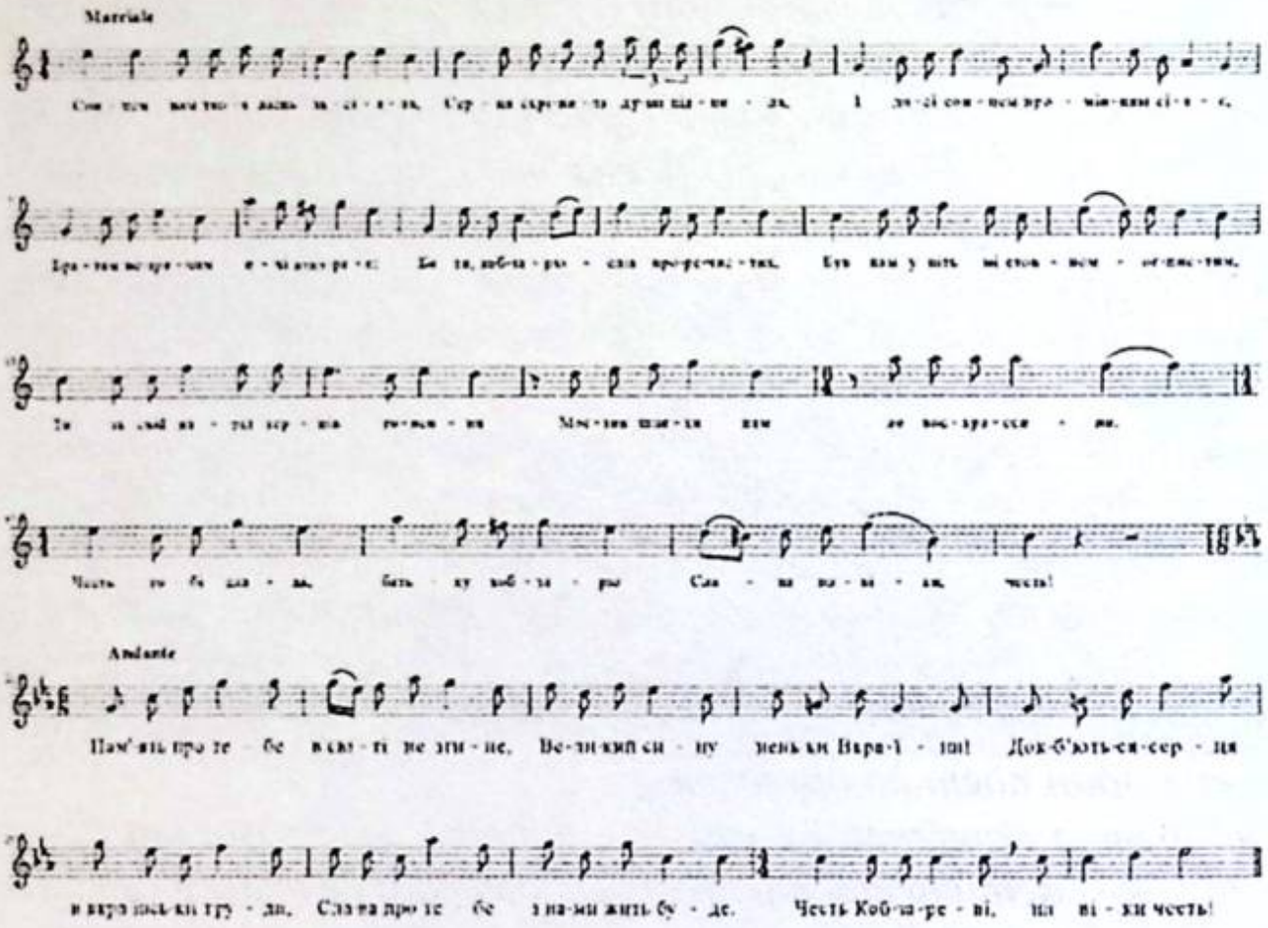
Авторство кантати не улягає сумнівові. Ігнатова, що співала в хорі сольову частину кантати, пригадала собі не тільки слова, але й арію, яку записав від неї.

Сонцем нам твоя пісь засіяла,
Серця скріпила, душі підняла,
І досі сонцем промінним сяє,
Братам незрячим очі втвирає!

Бо ти, Кобзарю слів проречистих
Був нам у пітьмі стовпом огнистим,
Ти за свій нарід терпів гонення,
Мостив шляхи нам до воскресення.

Честь Тобі, слава, Батьку Кобзарю
Слава во віки, честь!
Память про Тебе в світі не згине,
Великий сину Неньки Вкраїни.

Док' бються серця в вкраїнських грудях,
Слава про Тебе з нами жить буде
Честь Кобзареві, во віки честь!

Кантата відспівана на Шевченковому святі в одній із львівських дівочих шкіл 1908 р.

ПРИМІТКИ

1. Дивись про це: Різун Т. Іван Труш у фондовій збірці літературно-меморіального музею Івана Франка // Іван Труш (1869-1999): Матеріали конференції / Відпов. В.Откович. – Львів, 2001. – С.29-36. Автор статті припускає, що листівку з подібним текстом було надіслано на руки І.Франка.

2. Франко – Ключко А. Іван Франко і його родина // Франко-Ключко А. Для Тебе, Тату / Упоряд., авт. вст. слова, коментарів М.Шалата. – Київ: Ярославів вал, 2010. – С.73-190. Своє навчання у семінарії авторка згадує одним реченням: «[…] я остання й наймолоша, здаю матуру в учительській семінарії» (С.160).

3. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко. – Кн..9: Катастрофа. – Львів, 2008. – С.165-172; Мельник Я. З останнього десятиліття Івана Франка. – Львів, 1999. – С.12 і далі.

4. Звіт з дїяльности Руского Товариства Педагогічного за рік 1908. – Львів: Накладом Товариства, 1909. – С.29.

5. Звіт з дїяльности Руского Товариства Педагогічного за рік 1909. – Львів: Накладом Товариства, 1910. – С.40.

ЯКИМ ГОРАК

ПЕРША НОТОГРАФІЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ ДО СЛІВ ІВАНА ФРАНКА

Постать і творчість композитора, музичного видавця, хорового диригента Ярослава Дмитровича Вінцковського (псевдонім – Ярославенко, 1880-1958) досі належно науково не опрацьована в музикознавстві. Єдина книжка про мистця належить перу Василя Лаби [5] і містить значний (хоч і неповний) біографічний фактаж, але позбавлена характеристики музичної творчості композитора, оскільки автор книги не мав необхідної для цього музичної освіти. Крім опублікованих листів Дениса Січинського до Я.Ярославенка [3], інформація про останнього обмежується, в основному, сухими довідками в енциклопедичних виданнях [1, 348-350; 7, 679-680; 8, 196-197; 9, 345].

Взаємини між Ярославом Ярославенком та Іваном Франком майже не досліджувалися окремо. Вони охоплюють характеристики 3 аспектів: 1) особисті зустрічі композитора і поета; 2) Ярославенкові матеріали, що стосуються І.Франка; 3) І.Франко у композиторській спадщині Я.Ярославенка. Значний масив матеріалу для дослідження останнього з вказаних аспектів потребує окремого монографічного дослідження, тому тут не розглядатиметься.

Перший з наваних аспектів досліджений мало: монографія В.Лаби подає деякі факти контактів обох діячів. Парадоксально при тому, що автору монографії були невідомі спогади Я.Ярославенка про І.Франка «Як бачу Івана Франка ще й сьогодні», рукопис яких зберігся у фондах Літературно-меморіального музею І.Франка (Інв. № 1044), де сам композитор говорить про свої зустрічі з поетом, і цих фактів дослідник не залучає до книги. Натомість В.Лаба подає деякі факти сумнівної вартості, не покликаючись належно на джерело (документ), або черпає такі факти з усних спогадів осіб, близьких сім'ї Я.Ярославенка. Згадані спогади мистця опублікувала недавно В.Бонь [2].

Перебіг особистих зустрічей композитора з поетом, контактів з І.Франком родини Вінцковських і сім'ї поета з Я.Ярославенком можна коротко представити так. Батько Я.Ярославенка – Дмитро Вінцковський – вчився з І.Франком у Дрогобицькій гімназії і в «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890р.» І.Франко залишив коротку, але ємку характеристику літературної творчості свого старшого колеги [11, 380]. В.Лаба наводить також вірш Д.Вінцковського «З нагоди ювілею д-ра Івана Франка», написаний автором 13.02.1912р. до 40-літнього творчого ювілею письменника [5,7]. У збережених спогадах «Як бачу Івана Франка ще й сьогодні» Я.Ярославенко розповідає про свої дві зустрічі з письменником: у 1900 р. у Комарно під Львовом під час участі в концерті у тамошньому міському залі та у 1915 році на одній з львівських вулиць [2, 137-138]. На підставі спогадів близьких до Ярославенків осіб, В.Лаба коректує думку, що поет радився з Я.Ярославенком в справах будівництва власного будинку: «оскільки І.Франко збудував будинок у 1901-1902-х роках, то мабуть не мав потреби радитися з 20-річним студентом політехніки. Але міг пізніше обговорювати з Ярославенком справи недосконало збудованої хати, коли той клав на музику його вірші і очевидно приходив обговорювати ці речі до І.Франка» [5, 27]. Я.Ярославенко навчав також спортивних ігор дітей письменника – Тараса, Петра та Андрія, які 29.11.1900р. стали учнями школи вправ при товаристві «Сокіл», а згодом і членами названого товариства [5, 19]. Тарас і Петро Франки стали друзями композитора. З проживаючим у Києві Тарасом Франком Я.Ярославенко листується в 1951-1953р. з проханням посприяти виданню своїх музичних творів на Франкові тексти [5, 44].

Центральне місце у дослідженні другого аспекту – Ярославенкових матеріалів про письменника – належить більшій праці «Нотографія музичних творів до слів Івана Франка (по день 1/V 1941р.)». Її рукопис зберігся у фондах Львівського літературно-меморіального музею письменника (№ 1096, група «Ор») і досі не публікувався.

Праця написана у фрагменті загального зошита в лінійку (24х20 см). Титульна обкладинка з «власного паперу» жовто-коричневого кольору від центру містить текст: «Я.Ярославенко: Нотографія музичних творів до слів Івана Франка (по день 1/v 1941р.). Львів 1941р». Слово *нотографія* підкреслене прямою лінією синьою пастеллю, слово *Львів* – хвилястою лінією чорним чорнилом. Зошит закінчується без обкладинки чистим зворотом того листка, на якому

закінчується текст. Ближче до правого нижнього кутка обкладинки – прямокутний чорний штамп музею (ЛЛМФ). Такий самий штамп міститься на першій сторінці ближче до верхнього правого кута (під пагінацією) та на 37 сторінці після закінчення тексту з правого краю сторінки ближче до середини по довжині. На звороті останньої сторінки в нижньому лівому кутку ще один штамп музею, але вже інший (новіший) – прямокутний, фіолетовим чорнилом.

Сторінки зошита пронумеровані кілька разів. Текст праці заповнює лише одну сторону кожного листка зошита (лише праві сторінки зошита) і так ведеться і пагінація, тому обсяг праці доцільніше вимірювати в аркушах. Авторська пагінація – чорним чорнилом по центру вгорі аркуша – нараховує 37 аркушів тексту. Чи належать автору інші нумерації аркушів – невідомо. Таку ж їх кількість нараховує друга нумерація у правому верхньому кутку червоним олівцем. Ще дві пагінації зроблені поблизу верхнього правого кута аркуша простим олівцем: одна з них, аналогічно попереднім, нараховує 37 аркушів, друга – починається з обкладинки (вона пронумерована як 81) і закінчується 117 аркушем.

Справа на кожному аркуші залишено більше чи менше чисте поле. Воно не відділено графічно, але ймовірно для цього всі аркуші зошита загиналися поздовж і мають слід такого згину. Більшість текстового масиву написана чорним чорнилом з фіолетовим відтінком, однак чимало текстових фрагментів написано синім (аркуші 2-3,7-8) та голубим (аркуші 16-21, 23-29, 33-35) чорнилами. Окремі дрібні правки в тексті зроблено фіолетовим чорнилом, на аркушах 23 і 25 зустрічаємо авторські викреслення в тексті синьою пастеллю. Рукопис свідчить про роботу автора – найбільше стилістичну – над текстом своєї праці: помітні численні авторські правки, перекреслення окремих слів, частин речень в тексті, а також вклеєний у зошит 35 аркуш рукопису – меншого формату, ніж інші аркуші, і єдиний аркуш не в лінійку.

У зв'язку зі збереженням рукопису нотографії у фондах музею і неопублікованості праці в свій час, вона залишилася невідомою сучасним дослідникам: В.Лаба у монографії про мистця не вказує навіть факт її існування, а укладач доволі фундаментального, зробленого згідно з сучасними бібліографічними стандартами, нотографічного покажчика «Творчість Івана Франка в музиці», Ольга Осадця фіксує появу перших подібних бібліографічних розробок лише 1960-и роками [10, 17]. Побіжну, поверхневу

інформацію про «Нотографію...» лише недавно подала В.Бонь у передмові до публікації спогадів Я.Ярославенка про письменника [2,135]. Усе це виразно мотивує потребу введення «Нотографії...» Я.Ярославенка в науковий обіг.

Обидва матеріали (спогади і нотографія) є цінним документальним свідоцтвом участі Я.Ярославенка у підготовці урочистостей з нагоди 25-річчя з дня смерті та 85-річчя з дня народження Івана Франка, які мали проводитися 1941 року. Тому для характеристики контексту створення «Нотографії...» доречно розглядати їх появи взаємопов'язано. В час створення спогадів і нотографії (за дослідженням В.Лаби, з 18.03.1941 р. [5, 39]) Я.Ярославенко працював у Львівській бібліотеці Академії Наук.

На запрошення Петра Франка як директора Львівського музею письменника Я.Ярославенко 10.05.1941р. виступив на вечірці у музеї зі спогадами (рукопис яких, очевидно, передав згодом музеєві) і тоді ж повідомив про завершення праці «Іван Франко в музиці» [2, 134]. Отже, обидва матеріали підготовані приблизно одночасно. Це доводить і незручно стилізована коротенька хронікальна інформація про цю вечірку в пресі: «В літературно-меморіальному музеї І.Франка на суботніх вечорах звітували студенти держуніверситету про свою поїздку до Нагуєвич; *композитор Я.Ярославенко виступив зі спогадами про музичне оформлення творів І.Франка*, а доцент держуніверситету В.Лев зробив доповідь «Західноукраїнські прикмети ранніх творів І.Франка» [*6, 61. – курсив мій. – Я.Г.*].

Напрацьовані матеріали Я.Ярославенко намагався опублікувати – коли не повністю, то бодай частково. До такої думки схиляють два дописи мистця, опубліковані в травні 1941 року в газеті «Вільна Україна». Оскільки вони безпосередньо пов'язані як зі спогадами, так і «Нотографією...», збагачують картину контексту їх появи, вважаю за необхідне навести їх повний текст.

Перший допис під назвою «Музичність душі» показує намагання автора поєднати у цій замітці власні спогади від зустрічі з поетом з узагальненнями своєї праці над «Нотографією». Внаслідок невдалої, мабуть, стилістичної, редакторської правки в газеті, це поєднання вийшло якесь штучне, неприродне, а вся замітка отримала статистично-»рубаний» стиль.

«Я працюю тепер в бібліотеці Академії наук і міг би зробити нотографічний огляд усіх тих музичних творів, які досі видано на тексти Івана Франка. З матеріалу, який я зібрав, видно, що

більшість творів видані у Львові. Це, мабуть, тому, що Франкові матеріали були ближчими для львівських композиторів.

Ці видання можна поділити на пісні солові і хорові. В хорових піснях виділяються чоловічі і мішані хори. Хоч я з Франком безпосередньо зустрічався мало, але все ж таки ми бували разом. Пам'ятаю, як жваво він цікавився студентським життям. А студенти тоді часто виїжджали в села і до різних міст. Якось під час одного виїзду, ми зустрілися з Франком. Він провадив бесіду. Після концерту ми всі зробили прогулянку, в час якої співали пісень. Франко також співав з нами. Це було в 1900 році.

Останній раз я бачив Франка зимою 1915 року. Він ішов вулицею Зиблікевича задуманий, а під пахвою ніс поліно. Тоді була нестача дров. Я підійшов ближче, вклонився йому, але він, мабуть, не впізнав мене. Цей поклін Франкові тієї зими був останньою пошаною, яку я йому віддав. Ця сцена дуже мене зворушила і запам'яталася назавжди.

Франко був музичною людиною, бо інакше його вірші так досконало не поєднувалися б з музикою. Він сам признається у своїх спогадах, що любив слухати пісеньки матері. Це значить, що він сам співав їх, намагався запам'ятати. Потім, коли ходив до школи, то також брав участь в хорових гуртках і співав різні пісні.

Франко завжди дуже любив співати про жіночу долю. Також прекрасна його пісня: «Як почуєш вночі». Всього солових пісень Франка маємо 25, видано вже 24 мішаних хорових пісень, 2-3 пісні для хору в супроводі оркестру, 18 для чоловічого хору і 2 пісні з супроводом, «Вічний революціонер» – Лисенка і «Вічний революціонер» – Людкевича для більшого хору» [13, 3].

Другий допис під назвою «Музична підготовка до Франківських днів» згодом повністю передруковано у збірці документів і матеріалів про І.Франка [4, 403-404]. Ось його текст:

«Незабаром відзначатимемо на радянських землях 25-річчя з дня смерті. А потім 85-річчя з дня народження великого поета-революціонера Івана Франка. Ці знаменні дні народного поета відзначатимемо якнайдостойніше, бо ж Франко вийшов з народу, жив і творив серед уярмленого польськими панами люду, вмер на рідній землі, як безсмертний творець оцих знаменних слів:

До одважних світ належить,
К чорту боязнь навісну,
Кров і праця нам збудують
Нову кращу вітчину.

І саме тепер, у новій, вільній батьківщині віддамо на урочистих вечорах, присв'ячених пам'яті І.Франка, честь і шану геніальному поетові не тільки доповідями, декламаціями тощо, але і піснями, що їх написано досі на його слова.

Хоч пісень тих, щоправда, недуже багато, а проте вони вже є. На основі зібраних досі нотографічних робіт у відділі музики та нот Львівської бібліотеки Академії наук, маємо приблизно 70 різних композицій на слова Івана Франка. Цими піснями будемо звеличувати на вечорах, концертах його пам'ять.

Найбільше появилося в нас дотепер сольних пісень в супроводі фортепіано до Франківських поезій, бо їх є вже 25 для різних високих і низьких голосів. Потім йдуть пісні для мішаних та чоловічих хорів, між якими можна знайти легші і трудніші, менш або більш ефектні і т.д. Усіх цих хорових пісень набереться до півсотні. Далі йдуть мелодекламації, жіночі хори і т.ін.

Львівський обласний Будинок народної творчості влаштував в одній з кімнат виставку всіх композицій на слова І.Франка, які є зараз під рукою. Є там друковані вже, а також і неопубліковані ще твори. Вони призначені в першу чергу для тих самодіяльних гуртків, що працюють у Львівській області під керівництвом кваліфікованих методистів, які удосконалюють роботу хорів, солістів та оркестрів. До будинку часто заходять диригенти і одержують там пораду при доборі пісень для своїх хорів.

Консультації, які саме пісні співати на концертах-вечірках у честь Івана Франка, можна також одержати у відділі музики та нот Львівської бібліотеки Академії наук. Тут зберігаються всі твори на слова І.Франка, які появилися друком по 1 травня ц.р. Правління бібліотеки подбало про те, щоб кожний відвідувач музвідділу знайшов справжню пораду, а перш усього, щоб міг користуватися нотами, підготовленими до Франківських днів» [12,3].

Цей допис вказує важливі і маловідомі деталі: у Львівському Будинку народної творчості було організовано виставку видань музичних творів до слів Івана Франка, а Львівська бібліотека Академії наук надає консультації музикантам-виконавцям з приводу існування і відбору до виконання того чи іншого твору. Шкода

тільки, що тогочасна преса не зафіксувала ніякої детальнішої інформації про виставку в Будинку народної творчості: осіб, причетних до підготовки виставки, час її відкриття і термін експонування, коротенького огляду найцікавіших на той час видань. Ці деталі дають підстави припускати практичне спрямування «Нотографії...» Я.Ярославенка: її поява здійснювалася чи в процесі підготовки, чи як узагальнення нагромадженого на виставці музичного матеріалу. Ще одним аргументом на користь такого припущення є згадка в замітці про те, що «тут [*Львівській бібліотеці Академії наук – Я.Г.*] зберігаються всі твори на слова І.Франка, які появилися друком *по 1 травня ц.р.* « [*12, 3. – курсив мій. – Я.Г.*].

Вказане часове обмеження зібраних і експонованих видань цілком співпадає з обмеженням в заголовку Ярославенкової праці.

«Нотографія музичних творів до слів Івана Франка», укладена Ярославом Ярославенком, без сумніву, є пам'яткою української нотографії у Галичині першої половини XX ст. Спеціально ж щодо своєї тематики – музичних творів лише до слів І.Франка – праця є першою такою розробкою. Вона становить значний інтерес документацією окремих історичних деталей, фактів, не зафіксованих не лише в аналогічних по тематиці покажчиках, але й у нотографії творчості знаних українських композиторів. Особливо цікавим в цьому аспекті видається другий розділ праці, присвячений недрукованим музичним творам: зустрічаємо тут незнайомі прізвища і твори композиторів, незафіксовані у сучасних нотографіях (наприклад Б.Багон чи І.Дідик), інформації про невідомі нині твори відомих композиторів (як твори Н.Нижанківського) і про малознані деталі стосовно відомих творів.

Особливий чар, колорит і привабливу сторону праці становлять анотації Я.Ярославенка до окремих творів і видань. Вони виходять за рамки коротких, сухих бібліографічних анотацій і збагачують цінною, рідко фіксованою, або й зовсім незнаною інформацією (про присвяту солоспіву Д.Січинського «Як почуєш вночі» Марії Чорненько, спогади В.Щурата про створення І.Франком пісні «Не пора», про контакти видавництва «Торбан» з К.Стеценком, текстологічні деталі у різних виданнях хору «Вічний революціонер» М.Лисенка). Останнє особливо стосується творів і видань тих композиторів, з якими Я.Ярославенко приятелював і співпрацював довгі роки у видавництві «Торбан» - Дениса Січинського, Ярослава Лопатинського.

Ясна річ, праця Я.Ярославенка не уникнула недоліків. Це стосується передовсім повноти охоплення матеріалу. Найбільш докладно автор подає творчість галицьких авторів (зокрема твори самого укладача та його приятелів по видавництву «Торбан»). При тому зафіксовано найновіші твори (як, наприклад, «Наймит» чи «Конкістадори» С.Людкевича), а раніше написані твори, виконання яких задокументоване рецензіями в періодиці, цілком не згадуються. Наприклад, у «Нотографії...» зафіксовані солоспіви В.Барвінського «Сонет», «Місяцю князю» та хор Н.Нижанківського «Наймит», виконані на торжествах з нагоди відкриття пам'ятника на могилі поета на Личаківському цвинтарі в 1933р. В той же час, з «Нотографії...» випали виконані тоді ж солоспів Н.Нижанківського «Поклін тобі...» і твір А.Рудницького «Пролог з «Мойсея».

Взагалі те, що Я.Ярославенко майже не користав для доповнення нотографії, без сумніву, відомим і доступним йому матеріалом української періодики, є істотною прогалиною праці. Ті ж мінімальні вказівки на періодичні матеріали, вказані в тексті «Нотографії...», викликають здивування щодо повноти їх використання. Посилаючись на оглядову статтю Б.Кудрика «Іван Франко в пісні» (1936р.), Я.Ярославенко не використовує повністю її інформації і внаслідок цього до «Нотографії...» не попали згадувані у Кудриковій статті солоспіви «У долині село лежить...» та «Каменярі» Я.Степового, «Пролог до «Мойсея» А.Рудницького, хор М.Вериківського, низка творів Б.Кудрика (солоспів «Розвивайся лозо», хори «Ой жалю мій, жалю», «Мій раю зелений»).

З композиторів Східної України приділено увагу Г.Алчевському, Ол.Годзяцькому, В.Золотарьову, М.Лисенкові, Б.Лятошинському, Я.Степовому, К.Стеценкові, Г.Хоткевичу. З музичних композицій до слів І.Франка перерахованих авторів зафіксовано не всі: відсутні згадки про значну частину творів Г.Хоткевича, солоспів «Коваль» К.Стеценка, цикл з 5 романсів Б.Лятошинського, створений 1940р. Твори М.Найденка, Ю.Мейтуса, А.Штогаренка, написані до 1941 року, упорядник нотографії збуває лише одним загальним реченням.

Викликає певні зауваження і уніфікація бібліографічного оформлення: прізвища композиторів подаються то лише з ініціалом, то з розшифрованим у квадратних дужках ім'ям, то у повній формі (з іменем і по-батькові); укладач вводить скорочення (наприклад «з ф-п.», «в супр. ф-п»), але використовує їх непостійно, часто розписуючи словами повністю; незрозумілим є розмежування творів Б.Кудрика і «Рогатинця» під різними гаслами, хоч йдеться про твори

одного композитора. Укладач застеріг, що при намаганні дати повний бібліографічний опис відсутність даних « значить що я немав примірника в руках і не міг вияснити, або очеркнути нічого ближчого» – але все ж вказати факт опису твору за джерелом годилося б: останнє стосується найбільше розділу про недруковані твори (створення і виконання твору «Каменярі» І.Карбулицького згадувалося у виданні «Ювилей 30-лїтної дїяльности Михайла Павлика (1874–1904)» (Львів, 1905), статті Б.Кудрика «Іван Франко в пісні», інформація про твори Б.Багона взята із замітки у газеті «Вільна Україна» і т.і.).

«Нотографія музичних творів до слів Івана Франка», укладена Ярославом Ярославенком, публікується вперше без скорочень, з дотриманням усіх лексичних, граматичних і бібліографічних особливостей оригіналу. Посторінкові виноски, які належать укладачеві, подано безпосередньо під текстом з позначкою: «Примітка Я.Ярославенка». Коментарі автора публікації наскрізно пронумеровані у тексті і подані вкінці публікації після завершення тексту Я.Ярославенка. З огляду на бібліографічний характер і специфіку праці, відображення в тексті редакторських втручань (як розшифрування скорочень, проставлення синтаксичних знаків, лапок тощо) вноситиме плутанину між оригінальним виглядом тексту і редакторськими правками. У кількох місцях автор повикреслював (чи повиправляв) зайве на його думку, але в деталях цікаве для нинішнього читача, – безпосередньо в тексті зазначаємо тексти цих виправлень, перекреслень у квадратних дужках з вказівкою, що вставка ця належить упорядникові публікації (*зазначено ініціали – «Я.Г.»*). В цьому полягає єдине редакторське втручання в текст праці. Окремо оформлений автором публікації і долучений «Анотований покажчик імен та назв, згадуваних у «Нотографії» має на меті не стільки подати вичерпно повну енциклопедичну довідку про згадуваного діяча і його діяльність чи творчість (таку можна знайти в численних словникових і енциклопедичних виданнях), скільки по можливості означити, акцентувати стосунок життя ітворчості композитора до І.Франка з одного боку, а з другого – до Я.Ярославенка як автора праці.

Вкінці вважаю також приємним обов'язком висловити подяку старшому науковому працівникові Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка Вірі Лук'янівні Бонь, яка

звернула мою увагу на цю працю, ініціювала її підготовку до друку, а також сприяла всілякою допомогою в процесі роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баб'як П. Ярославенко Ярослав Дмитрович // Українська журналістика в іменах. – Вип.5. – Львів, 1998. – С.348-350.

2. Бонь В. Композитор Ярослав Ярославенко про Івана Франка // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип. 9. – Львів: Ініціатива, 2010. – С.134-139.

3. Горак Я. Листи Дениса Січинського до Ярослава Вінцковського // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. – Т. CCXXVI: Праці музикознавчої комісії / Ред. О.Купчинський, Ю.Ясіновський. –Львів, 1993. – С.281-303.

4. Іван Франко. Документи і матеріали 1856-1965. – Київ: Наукова думка, 1966. – 542 с.

5. Лаба В.Творець українських маршів Ярослав Ярославенко: життєвий та творчий шлях. – Львів, 2000. – 49с.

6. Літературно-мистецька хроніка. В літературно-меморіальному музеї І.Франка // Література і мистецтво. – 1941. - №5. – С.61.

7. Митці України: Енциклопедичний довідник / Ред. А.Кудрицького. – Київ: Українська енциклопедія імені М.П.Бажана, 1992. – 846с.

8. Михальчишин Я. З музикою крізь життя / Упорядк., вст. ст. Л.В.Мелех-Яросевич. – Львів: Каменяр, 1992. – 231с.

9. Муха А. Композитори України та української діаспори: довідник. – Київ: Музична Україна, 2004. – 352с.

10. Творчість Івана Франка в музиці: Нотографічний покажчик / Упоряд., передм. О.Осадці. – Львів, 2007. – 118с.

11. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Зібрання творів в 50т. – Т.41. – Київ: Наукова думка, 1984. – С.194-470.

12. Ярославенко Я. Музична підготовка Франківських днів // Вільна Україна. – 1941. - № 120 (507) – 24.05. – С.3.

13. Ярославенко О. Музичність душі // Вільна Україна. – 1941. - №115 (502). – 18.05.1941. – С.3.

Ярослав Ярославенко (Вінцковський).
Світлина 40-х років XX століття

Ярослав Ярославенко

Нотографія музичних творів до слів Івана Франка (по день 1 / V 1941р.)

Вступ і пояснення.

Спис композицій, себто пісень до слів Івана Франка розділено на дві групи. Перша група це такі композиції, що появилися друком до 1 травня 1941-ого року і таким чином є доступні для всіх тих, що цікавляться того рода музичним набутком, натомість друга група обнімає музичні твори залишені покищо в рукописі, значить такі, що по день 1 травня 1941 р. ніде не були ще опубліковані. У цих списках вміщено увесь матеріял, що був мені доступний у Львівських бібліотеках, в музеї ім. І.Франка і т.д.

Найбільше музичних творів до Франкових слів видано, як показується, у довоєнних часах в Галичині. Були це головно видання співочих товариств, а саме Станіславівського й Львівського «Бояна», а далі кооперативу: Музична Накладня «Торбан» у Львові і др.

Іншими довоєнними видавцями так в Галичині, як і в колишній Росії були або самі композитори, або відома колишня книгарня Леона Идзиковського у Києві, що видала вельми багато всяких музикалій.

Останніми роками зросло дуже зацікавлення виданнями пісень на слова І.Франка в Радянських видавничих установах, однак кількість цих видань поки-що невелика мабуть тому, що подача нових таких композицій була недостатня.

Для доброї орієнтації відносно об'єму даного твору подаю в списку не кількість задрукованих сторін цілого твору з обкладинкою і т.п., як це водиться у деяких бібліографічних записках, лишень кількість задрукованих сторін нотами. Це дає певну можливість уже з цього списку більш-менш означити, згл. уявити собі величину, т. є. об'єм даної композиції, що має спеціяльне значення й важливість для виконавців, диригентів хорів і т.д.

У списку вжито не тільки деякі скорочення, прийняті зрештою в бібліографії взагалі, та в літописах музикальної літератури, але також різні інші, щоб не повторяти одне й те саме безліч разів. Ось вони:

З ф-п., або: *в супр. ф-п.* = з фортепіяном, себто в супроводі фортепіяну,

Вид-о = видавництво

Тов-о = товариство

Чч. і *ч.* числа або число (номер) видання

Стр. = сторона

Вип. – випуск, т. є. зшиток

Заг. = заголовок, наголовок,

Вид. = видання

Муз. Накл. = Музична Накладня (видавництво)

Літгр. = літографія, значить що ноти відбито літографічним способом,

Фотоцинк. = фотоцинкографія,

Нотшт. = нотоштих.

Цифри в дужках, н.пр. (24x17) подають розмір, тобто величину формату задрукованого нотами паперу в сантиметрах, як це принято Всесоюзною книжковою палатою в Москві у звідомленнях «Нотная летопись».

Як було видруковано на деяких нотах, так і тут вжито прикметник «мужеський», замість чоловічий та взагалі наголовки творів поодиноких видань подано так, як тоді друкувались. При

кожному майже творі я старався подати всі бібліографічні, згл. нотографічні дані та добавив декуди свої завваження, чи-пак доповнення. Коли деяких даних немає, то це значить що я немав примірника в руках і не міг вияснити, або очеркнути нічого ближчого.

У місяцях травні й серпні йдуть ювілейні свята великого поета-революціонера й тому можна надіятися, що композитори напишуть чимало нових творів до цих святочних днів для вшанування пам'яті Франка. Коли цей Франківський культу буде щорічно поширюватися на землях УРСР тоді безсумніву кількість нових творів щорічно зростатиме, а тоді цей список треба буде відповідно доповнювати.

Спис композицій
на слова Івана Яковлевича Франка
в поазбучному порядку авторів-композиторів.

I.

Друковані твори,
себто такі, що появилися по день 1 травня 1941р.
а) у поодиноких випусках:

Алчевський Григорій

Безмежнеє поле, сольоспів про барітона в супр. форт. Москва, Вид-о М.Слонова. 3 стр. (35x26) Нотошт.

Ця пісня появилася як 6-е число романсів Г.Алчевського ор.4, присвячених поетесі-сестрі: Христі Алчевській. На примірнику, висланому І.Франкові, мабуть почтою до Львова, а який опісля найшовся в бібліотеці Наук. Тов-а ім. Т.Шевченка, написав композитор ось-яку дедикацію: «Славному борцеві за долю свого пригнобленого народу Йвану Франкові, Григорій Алчевський, 17 / червня 1910 року».

Безкоровайний В[асиль]

Гей, хто на світі, мужеський хор з баріт(оновим) сольом. Львів-Тернопіль. Власність автора. 1 стр. (31x24) Літгр.

Пісня ця видана разом з Українською думкою ч.V. на скрипку з ф-п. того ж композитора.

Безвісний С.

Присвята народові, мелодекламація з прологу І.Франка: «Мойсей». I-VII музичних частин на фортепіян. 5 стр. з текстом (30x23) літгр. (Власний наклад)

Твір виданий разом з «Заповітом» Т.Шевченка, теж мелодекламацією. Місцевість вид-а не подано.

Годзяцький Ол.

1. Червона калино, чого в лузі гнешся? 2-х голосний хор з ф-п. Літгр.

2. Пісне моя... на голос з ф-п. літгр.

Золотарьов В.

Три поезії І.Франка: (пісні на голос з ф-п.)

1. Пісня (Благословенна ти поміж жонами...) 5 стр. (30x21)

2. Кузня («У долині село лежить...») 3 стр. (30x21)

3. Догоряють поліна в печі 5 стр. (30x21).

Російський переклад (до всіх пісень) В.Золотарьова. Харків. Держ. Вид-о України. 1930. Нотошт.

Усі повищі пісні це opus 50-ий композитора. На останній стороні 3-ої пісні при кінці зазначено: Одесса, 19/V 1926. Є це мабуть одинокі пісні, видані до слів І.Франка, з російським перекладом.

Кудрик Б[орис] (* 1897)

Гримить! (Благодатна пора наступає...) мішаний хор a capella. Львів. Підручна бібліотека тов-а: «Львівський Боян». 4 стр. (25x17) літгр.

Пісня вийшла разом з 2-ою піснею того-ж композитора: В садочку, до слів О.Олеся, теж для мішаного хору.

Б.Кудрик не тільки відомий український композитор, але й глибокий музикознавець і як доктор музичних наук збагатив музичну літературу різними працями й статтями.

Левицький І[ван] († 1938)

1. Глянь на криницю тиху, пісня на мішаний хор. Львів, 1925. 3 стр. (24x15) літгр. На кінці пісні видруковано: Відень, 1917.

2. Я не жалуюсь (на тебе доле!...) на мішаний хор[1].

І.Левицький був викладачем учительської семинарії у Львові. Написав і друкував власним коштом пісні й співи, а головно

скрипкові твори з ф-п. Крім цього видав: «Нарис історії музики», «Основи теорії музики» і підручник «Популярна наука гармонії».

Лисенко М[икола] В[италієвич] [*1842 †1912]

1. Вічний революціонер, гімн на мужеський хор в супр. ф-п. Львів, Видання тов-а»Бандурист», 1909 р. 3 стр. (30х23)Літгр.

Це мабуть перша поява цеї пісні в Галичині. Вірш «Вічний революціонер» видрукований у збірці поезій «З вершин і низин»[2], був написаний Франком у 1880-му році і вміщений був як: «Гімн. Замість пролога». Коли написав Лисенко музику до цього вірша – як каже Б.Кудрик (у своїй статті про музику до слів І.Франка вміщеній в журналі «Письмо з «Просвіти» від 1936 р.[3]) французької закраски – невідомо[4]. Одне хіба є певне, що пісня перейшла тодішній австрійсько-російський кордон нелегальною дорогою. З того часу, більш-менш, датується поширення цеї пісні – хоч правда повільне – в Галичині. Значно пізніше, бо щойно у 1936-му році видрукувало цей гімн видавництво: Муз. Накл. «Торбан» у Львові в перекладі Я.Ярославенка з чоловічого на мішаний хор a capella, в тонації B-dur (гляди понижше під: Ярославенко).

В радянських виданнях (гл. «Музика», каталог муз. Видань «Книгоспілки» за травень, 1928 р.) стрічаємо цей гімн в укладі для мішаного хору в тонації C-dur, мабуть оригінальний. «Гімн» вміщено також у збірнику «Музика до слів Івана Франка» (диви тамже) для чоловічого хору з ф-п. в тонації C-dur, а далі:

В збірнику «Українська народна пісня» на стр.415-ій. Київ.

Для мішаного хору в супр. ф-п. Київ, Ц.Д.Н.Тв. 1941р. 2 стр.

Для мішаного хору в супр. ф-п. Київ, Вид-о «Мистецтво», 1941р. 3 стр. (31х21).

2. Ой, що в полі за димове? На мішаний хор з акомпаніяментом ф-п. уложив

М.Лисенко. Львів, 1899 р. підручне вид-о «Львівського Бояна», 10 стр. (30х23) літгр.

detto Київ. – Книжний і музикальний магазин Леона Идзиковського.

3. Не забудь юних днів... сольоспів з форт. (на високий голос). Власність автора. Київ. Книгарня і муз. Магазин Леона Идзиковського. 3 стр. (34х26) нотошт.

4. Місяцю-князю... сольоспів з форт. Власність автора. Київ. Книгарня і муз. магазин Леона Идзиковського.

5. *Розвійтеся з вітром...,* сольоспів з форт. (на високий голос). Власність автора. Київ. Книгарня і муз. магазин Леона Идзиковського. 3 стр. (34х26) Нотошт.

6. *Безмежнє поле,* сольоспів з форт. (на бас-барітон). Власність автора. Київ. Книгарня і муз. магазин Леона Идзиковського. 2Стр. (34х26). Нотошт.

detto Харків. Держвидав України. 1 арк.

7. *Я не кляв тебе, о зоре,* сольоспів з форт. (на високий голос). Київ. Книгарня і музичний магазин Леона Идзиковського. 3 стр. (34х26) нотошт.

Пісні під: 2) 3) 4) 5) 6) і 7), появилися в серії: «Пісні й співи на тексти різних авторів, музика М.Лисенка».

Лопатинський Я[рослав] Др (*1871- †1936)

Як почуєш часом... пісня на високий голос в супр. ф-п. Львів. Муз.Накл. «Торбан» ч.72. 2 Стр. (34х27) нотошт.

Ця пісня появилася в І-ій серії пісень Я.Лопатинського під ч.8-им разом з піснею «Надії» до слів: С.Черкасенка. Опісля появилася вона (в тому-ж видавництві під ч.104) в «Альбомі сольових пісень» Др. Я. Лопатинського» на стр. 16-ій у І-му виданні, а в ІІ-му виданні «Альбому» на 10-ій стороні. Композитор зачерпнув слова до цеї пісні із поетичної антології української лірики «Акорди», що появилася у Львові 1903р., під редакцією І.Франка з малою, поетом таки зробленою зміною, а саме: Як почуєш часом, замість первісного: вночі[5].

Я.Лопатинський, хоч був лікарем з професії [*закреслено: з початку в Поморянах, опісля в Гологорах. – Я.Г.*] написав багато сольоспівів (романсів) з фортепіяном до слів українських поетів, що опісля були [*закреслено: справлювані й редаговані Я.Ярославенком та. – Я.Г.*] видавані у Львові, у видавництві Муз. Накл. «Торбан».

Людкевич Ст[аніслав] (*1879)

І.Вічний революціонер, чоловічий хор в супроводі оркестру. Львів. Наклад тов. «Бандурист». 1906р. 20 стр. (34х27) літгр.

Є це властиво фортепіяновий витяг на 4 руки з хоровою партитурою, зладжений самим композитором. У цій редакції є дуже багато змін так у хоральному, як і фортепіяновому (оркестровому) голосоведенні, ба навіть у гармоніці, - в порівнянні з І-им виданням цієїже композиції що появилася у 1898-му році, вміщеній в

ювілейному виданні композицій до слів І.Франка п.н. «Зів'ялі листки» (диви *б)* у збірниках.).

2. В осени (Ой ідуть, ідуть тумани…) на мішаний хор, a capella. 4 стр. (35x24) літгр.

Лятошинський Б[орис] (*1895)

Золотий обруч драма-опера на 4 розділи й 9 одмін. Лібрето написав Я.Мамонтов за повістю Ів. Франка: «Захар Беркут». Харків. Кооперативне вид-о «Рух».

Є це перша українська новочасна опера написана на сюжет Франківської повісті. Для повної нотографії, треба було й про цю працю згадати.

Нижанківський Нестор (Остапович) (*1893 †1940)

Наймит (Іван Франко) Великий мішаний хор a capella. Львів. Підручна бібліотека Спів. Тов-а «Львівський Боян». 1933 р. 11 стр. (25x17) фотоцинкгр.

Нестор Нижанківський, син відомого галицького композитора Остапа Нижанківського, розстріляного поляками, кращий композитор молодшої генерації, написав чимало вокальних та інструментальних творів. На жаль появило ся їх дуже мало, а затяжна хвороба того талановитого музики, не дозволила йому занятися виданням цих праць.

Рогатинець (псевдонім Бориса Кудрика)

Сольові співи в супроводі фортепіяна до слів Івана Франка. Посвята українській співачці Сальомеї Крушельницькій. Відень-вид.Слятина. Наклад Вид. Тов-а «Березовський і Спілка». Муз. накл. «Нора». А саме:

1. Ой, що в полі за димове, (B-dur) сольоспів в супр. форт. для сопрана. Зшиток I. 2 стр. (34x26) нотошт.

2. Як почуєш вночі (h-moll) сольоспів в супр. форт. для тенора. Зшиток II. 2 стр. (34x26) нотошт.

3. Дивувалась зима (f-moll) сольоспів в супр. форт. на середній голос. Зшиток III. Скомпон. 17/IV 1919 р. 3 стр (34x26) нотошт.

Рудницький А[нтін] (*1902)

Не знаю, що мене до тебе тягне..., пісня на голос з форт. у збірнику «Пісні любови». Київ-Ляйпціг «Українська Накладня». Нотошт.

Січинський Денис (*1865 †1909)

1. Не пора! На мішаний хор з фортепіяном і мужеський хор (a capella).

Слова Івана Франка. Гармонізація Дениса Січинського. Червень 1902. 3 стр. (32x23) літгр. Видавництво «Станіславівського Бояна» ч.1[6].

Співоче тов-о «Станіславівський Боян» почало у 1902-му році за почином члена виділу Евгена Якубовича й тодішнього свого диригента Дениса Січинського видавати всякі ноти, а в першу чергу вокальні твори українських композиторів. Як перше число цього видавництва вийшла саме оця пісня-гімн, що вже тоді від кількох років була загально-відомою й популярною.

Про, так мовити-б, народини цієї пісні розповідає академік Др. В.Щурат[7] ось-що:

Одної днини ми, т.є. Франко і я, тоді студенти віденського університету[8] - було це десь у 1892-му році – сиділи в каварні і якось в той час проходили військові піхотні частини та співали собі пісню. Франко заслухав ся в неї, а може раніш вже її й підложив саме під цю мелодію вірш: «Не пора!». Тимто дехто приписує авторство музики до цього віршу таки самому Франкові[9], а тимчасом мелодія має бути якась середньовічна, німецька. Вірш вийшов в циклю «Україна» в редакції В.Сімовича Франкових поезій: «З вершин і низин» як другий та має відмічену дату 1880 р. Натомість у львівському виданні Видавничої Спілки у 1911р. збірки поезій «Давнє і нове», вірш має помилкову дату 1890р. У І-му і ІІ-му виданні «З вершин і низин» з 1887р. і 1893р. під цим віршом нема ніякої дати.

Мелодія цеї пісні-гімну доволі легка. Вона швидко прийнялася між співучою молоддю тимто пісню цю співано всюди при всякій нагоді так у Львові. як і на провінції. Знав її очевидно теж у Станіславові Д.Січинський і так її записав та аранжував на хори.

І-е видання цього гімну з 1902 року розійшлось вмить і видавництво мусіло готовити нове видання. ІІ-е видання, 3 стр. (32x24) видане теж «Стан. Бояном» видруковано черенками в Перемишлі, а IV-е навіть нотоштихом у Лейпцігу в ось-якому виді:

«Не пора!» Хор мішаний в супроводі фортепіяну і хор мужеський a capella. Слова І.Франка, гармонізація Дениса Січинського. (Брейткопф і Гертель в Липську). В горі: Видавництво музичне «Станіславівський Боян» ч.1 Четвертий наклад. 2 стор. (34х26)

Та сама праця появилася також у збірці Е.Туртули п.н. «Українські гімни», вид-о «Україна» ч.4. Зш.І. Київ-Ляйпціг. Українська Накладня, на стороні 4-5-ій. 2 стр. (30х23) нотошт.

Опісля вийшла ця пісня-гімн у вид-і «Торбан» в обробці Я.Ярославенка (гл. тамже). Крім цього видав її у власній обробці на фортепіян (без слів) Осип Залеський у своєму нотному вид-і «Ліра» ч.6 у Станіславові під заголовком: «Два українські національні гимни». 1 стр. (34х27) нотошт.

Пісня друкувалася також в різних співаниках то з нотами (на один голос) то без нот (з всякими змінами слів) аж до часу, коли поширювання її було польською владою зовсім заборонено.

2. Даремне пісне... на мужеський хор. Слова Івана Франка. Музика Дениса Січинського. Липень 1902. 2 ½ стр. (32х25) літгр. Вид-о «Станіславівський Боян» ч.2.

detto II-е видання. В липні 1904. Вид-о «Станіславівський Боян» ч.2. Другий наклад. 2 стр. (31х24) літгр.

detto появилася також у вид-і Муз. Накл. «Торбан», ч.101. Мужеські хори «Торбана» a capella. I Вип. 2 стр. (27х12) літгр.

detto II-е видання. «Торбана» Д. Січинський: Мужеські хори. 2 стр. (25х17) фотоцинк.

detto на мішаний хор, аранжовано з муж. хору, а також мужеський хор. Народне муз. вид-о товариства «Просвіта» у Львові. Серія: «Пісні інвенційні» ч.16. Вип. 30-ий. 2+2 стр (25х17) фотоцинк.

Цей переклад з чоловічого хору на мішаний хор зробив Богдан Вахнянин, тодішній редактор муз. вид-а товариства «Просвіта» у Львові.

3. Пісне моя! (Ти підстрелена пташко...) хор мішаний. A capella. Слова Івана Франка з циклю поезій «Зів'яле листя». Музика Дениса Січинського. Серпень 1902. Вид-о «Станіславівського Бояна» ч.5. 2 стр. (32х25) літгр.

detto в серпні 1904. «Другий наклад» того ж вид-а. 2 стр. (31х24) літгр.

detto Львів, Муз. Накладня «Торбан» ч.239. Мішані хори до слів І.Франка. 2 стр (32х23) фотоцинк.

detto Львів, Муз. Накл. «Торбан» ч.97, тільки 4 голоси т.є. сопран, альт, тенор і бас, видані разом з піснею того ж композитора «Дніпро реве». 1 стр. (29х20) літгр.

4. Пісне моя! На один голос (високий) в супроводі фортепіяна. Львів, Муз. Накл. «Торбан» ч.64. 2 стр. (34х27) нотошт.

Ця пісня вийшла як 15-а пісня циклю пісень Д.Січинського на один голос з фортепіяном.

*5. Як почуєш вночі...*на тенор в супр. ф-п. Слова Івана Франка (з циклю поезій «Зів'яле листє»). Жовтень 1902. Черенками друкарні М.Джулинського[10] в Перемишлі. В горі: Вид-о муз. «Станіславівського Бояна» ч.7. 2 стр. (32х24) друк.

detto II-е видання того-ж вид-а, вийшло в серпні 1905 р. 2 стр. (31х24) літгр.

detto Видання «Української Накладні», Львів. Ч.24. На обкладинці: Д.Січинський «Пісні на один голос в супроводі фортепіяна» № 6. 2 стр. (31х27) нотошт.

detto Видання Муз. Накл. «Торбан», Львів, ч.40. На обкладинці: «Альбом пісень на один голос в супр. форт. Дениса Січинського» (з фотографією композитора). 3-я пісня з ряду. 2 стр. (34х27) нотошт.

detto III-є видання Муз. Накл. «Торбан» ч. 24 з польським перекладом Ст. Чарнецького. 2 стр. (32х23) фотоцинк. На обкладинці вміщені заголовки 16-ьох сольоспівів тогож композитора.

Ця пісня, одна з кращих і дуже часто співаних пісень Д.Січинського, була присвячена Марії Чорненько в Станіславові, доньці судовика, в якого домі він часто бував, а навіть вважав себе тоді учителем молодої співачки. Пісня була видана «Торбаном» окремо під ч.24, а також у 3-х виданнях «Альбому пісень» Д.Січинського, «Торбан», ч.40 на високий голос в супр. ф-п., з польським перекладом.

6.Непереглядною юрбою... хор мужеський «a capella». Слова: Ів. Франка. Музика Дениса Січинського. В марті 1904. Вид-о муз. «Станіславівського Бояна» ч.XVI.

detto хор муж. a capella . У Львові дня 27/ II 1924 р. Накл. Хору тов-а «Зоря». 2 стр. (38х21) літгр.

detto хор муж. «a capella».Муз. Д.Січинського. Сл. І.Франка. (Львів) Вид-о Тов. «Бандурист». 2 стр. (24х15) літгр.

detto мужеський хор до слів І.Франка. Львів. Муз. Накл. «Торбан» 1926. 2 ½ стр. (25х17) літгр.

detto аранжовано з мужеського хору на мішаний хор. Разом і на мужеський хор. Народне муз. вид-о тов-а «Просвіта» у Львові. Серія: «пісні інвенційні»,ч.15. Випуск: 29-и. 4 стр. (25x17) фотоцинк.

Цей переклад з чоловічого хору на мішаний, зробив Богдан Вахнянин.

Смеречанський Ярослав (*1909)

1. *Мій раю зелений*, муж. хор. 3 ½ стр. (24x16) фотоцинк.
2. *Мойсей* уривок Х-ої пісні на чоловічий хор «О Ізрайлю». Львів. 7 стр. (24x16) фотоцинк[11].

Ці дві пісні видав композитор своїм власним коштом у Львові.

Степовий Я[ків Степанович] (*1883 †1921)

1. *Розвійтеся з вітром...* сольоспів про тенора або сопрано в супр. форт. Петербург. Власність автора. Нотная торговля «Музыкальный мир». 3стр. (34x26) нотошт.

detto II-е видання. Київ. Власність видавця. Книгарня і музичний магазин Леона Идзиковського.

Я.Степовий написав збірку, а зглядно серію пісень для сольових голосів, а також дуети. Терцети й мішаний хор, яку назвав «Барвінки». В цій серії вийшла повища пісня під ч.6.

2. *Земле моя, всеплодющая мати* сл. І.Франка. Сольоспів з ф-п. Харків. Державне вид-о України. 1 ½ арк.
3. *Як почуєш вночі...* сольоспів з фортепіяном. Слова І.Франка. Харків. Державне вид-о України. 1 арк.

Пісні 2-а і 3-я є в списку на задних сторонах видань Держвидаву.

Стеценко К[ирило Григорович] (*1882 †1922)

1. *Хмари* (Сунуться...) про мішаний хор. Пісня вміщена в списку музтворів під ч.35. Видання Л.Идзиковського, Київ[12].
2. *Єднаймо ся!* (Розвивайся, ти високий дубе...»). Кантата на мішаний хор в супр. форт. до слів Івана Франка. Львів. Муз. Накл. «Торбан» ч.87. 10 стр. (31x23) фотоцинк.

detto сопран, альт, тенор, бас (4 голоси). Львів. Муз. Накл. «Торбан» ч.87 по 2 стр (28x19) нотошт.

Не знаючи, що вид-о муз. накл. «Торбан» було тоді тільки видавничим підприємством, Стеценко присвятив цю пісню-кантату тов-у «Торбан» і прислав її на руки Др. Я.Лопатинського[13], лікаря в

Гологорах до друку. Цю присвяту очевидно не видруковано. Вірш написав І.Франко властиво на добре відому мелодію народної пісні «Розвивайся, ой ти, старий дубе», бож і сам знав та співав багато народних пісень. Стеценко влив у цей вірш всю красу своєї музичної мови і розробив його у формі кантати.

Хоткевич Г[нат]

1. Весна прийшла (з Лісової ідилії) пісня для меццо сопрана в супр. форт. (Львів) Вид-о «Пісня» ч.61. 6 стр. (31х23) фотоцинк.

detto Харків. Державне видавництво України 1 ½ арк.

2. Vivere memento Високий голос. Харків. Державне вид-о України. 1 ½ арк.

3. Веснянка Високий голос. Харків. Держвид-о України. 1 ½ арк.

Пісні 2-а і 3-я є в списках нот на задніх сторінках видань Держвидаву.

Г.Хоткевич був відомий в Галичині у довоєнних часах як бандурист, автор школи-підручника гри на бандурі, а далі як керівник гуцульського театру і письменник.

Ярославенко Я[рослав Дмитрович] (*1880)

Композиції що осьтут вміщено, чергуються так, як появлялися у вид-і: Муз. Накл. «Торбан» у Львові, тому для скорочення подано при них тільки «Торбан» і число видання.

1. Не пора! Мужеський хор. «Торбан» ч.46 п. Я.Ярославенко : «пісні на мужеський хор ч.5) 2стр. (27х17) нотошт.

detto II-е видання. 2 стр. (25х17) фотоцинк.

detto для мішаного хору»Торбан» ч.159. 1 стр. (29х21) фотоцинк.

detto в збірнику: «Походові пісні» на мужеський хор. Вип. II (на стр. 2-ій) «Торбан» ч.197. 2 стр. (25х17) фотоцинк.

2. Кантата. («Розвивайся, лозо борзо…») на мішаний хор без супроводу. «Торбан» ч.90. Я.Ярославенко: Мішані хори без супроводу. I Вип. 1) 2 стр. (28х19) нотошт.

detto II видання (наклад)

detto сопран, альт, тенор, бас (окремі голоси) «Торбан» ч. 90 по 1 стр. (25х17) літгр.

3.Пісня геніїв ночі на мужеський хор. «Торбан» ч.92. Я.Ярославенко: пісні на муж. хор II Вип. 3) 4 стр (27х17) нотошт.

4.Місяцю князю (нічкою темною…) на мішаний хор. «Торбан» ч.93. Я.Ярославенко: «Мішані хори без супроводу» I Вип. 2. 2 стр. (28х19) нотошт.

detto сопран, альт, тенор, бас (окремі голоси) «Торбан» ч.93. по 1 стр. (25х17) літгр.

Detto II-е видання (наклад) таке як I-е.

Detto III-є видання. 2 стр. (25х17) літгр.

5.Пластовий марш («В дорогу! Сонце по небі колує...) на фортепіян зі словами. «Торбан» ч.94. 2 стр. (34х27) нотошт.

detto II-е видання (наклад)

detto III-є видання. 2 стр. (32х23) фотоцинк.

Пісня: Сонце по небі колує... входить у цьому марші у всіх виданнях як третя частина (тріо).

6. Суне, суне чорна хмара мішаний хор. «Торбан» ч.99. Я.Ярославенко: Мішані хори без супроводу. Партитура.5) 3 стр. (31х23) літгр.

detto II-ий наклад 1933р «Торбан» ч. 99. Мішані хори до слів І.Франка. 3 стр. (31х23) фотоцинк.

7. Ой ідуть, ідуть тумани... (В осени) мішаний хор. «Торбан» ч.103. 2 стр. (34х21) літгр.

detto II-е видання (наклад) 2 стр. (31х21) літогр.

8. Журавлі (ключем летять...) мішаний хор. «Торбан» ч.114. Я.Ярославенко: Мішані хори без супроводу. Партитура.6) 4стр. (31х23) літогр.

detto II-ий наклад. Журавлі ключем летять... «Торбан» ч.114. 4 стр. (31х23) фотоцинк.

9. Не винен я тому... сольоспів в супр. ф-п. для бас-барітона. «Торбан» ч.118. 2 стр. (33х27) нотошт.

10. У долині село лежить... мужеський хор. «Торбан» ч.133. Я.Ярославенко. Пісні на мужеський хор II Вип.6) 3 стр. (25х17) літогр.

11. Христос і хрест і *Сипле, сипле сніг*... дві пісні на мішаний хор. «Торбан» ч.145. 4+2 стр. (32х23) літогр.

12. Конкістадори Chór męski na 4 głosy. Muzyka J. Jarosławenki. Słowa: Iw. Franki. 5 стр. (34х21) літогр.

Ця пісня була видана й співана тов-ом «Chór drukarzy» у Львові. Вийшла з наголовком польській мові, але з українським текстом, друкованим польськими буквами.

13. Дивувалась зима... на жіночий хор. «Торбан» ч.148. 3 стр. (25х17) літогр.

14. Дивувалась зима... на мужеський хор. «Торбан» ч.151. 3 стр. (25-17) літогр.

15. Сонце по небі колує... І.Франко: В дорогу! Пластовий марш на мішаний хор. «Торбан» ч.154. 2 стр. (25х17) літогр.

16. Сонце по небу колує... І.Франко: В дорогу! Пластовий марш. На мужеський хор. «Торбан» ч.158. 2 стр. (25х17) літогр.

detto «Походові пісні». Вип. III. «Теорбан» ч.199, на 4-5 стор. (25х17) фотоцинк.

17. Гей, Січ іде! На мішаний хор. «Торбан» ч.167. ½ стр. фотоцинк.

У цім випуску є вміщені разом 3 пісні, а саме до слів А.Вартового: Ми сини могутньої Вкраїни, І.Франка: Гей, Січ іде! І Р. Купчинського: Ой та зажурились... Мелодія пісні «Гей, Січ іде!» якась народна (Сніжок іде, і мороз...). В «Січовому співанику» находимо цю пісню як таку, що до неї написав слова І.Франко[14].

18. Гей, Січ іде! На мужеський хор. «Торбан» ч.196, в збірнику «Походові пісні». Вип.І, на 6-7 стр. (25х17) фотоцинк.

19. Гремить! Благодатна пора наступає... на мужеський хор. «Торбан» ч. 178. 3 стр. (25х170 фотоцинк.

20. Ой, жалю мій, жалю... сольоспів з форт. для барітона. «Торбан» ч.224. 2 стр. (32х23) фотоцинк.

21. Вічний революціонер для мішаного хору a capella. Музика М.Лисенка. З чоловічого на мішаний хор переклав Я.Ярославенко. «Торбан» ч.298. 2 стр. (31х23) фотоцинк.

В Галичині, особливо останніми роками перед вітчизняною війною знали цю пісню-гімн й співали її, а деякі духові окрестри самодіяльних гуртків грали її. З метою поширення цеї пісні-гімну між селянськими й робітничими хорами, «Торбан» видав її в перерібці для мішаного хору в тонації B-dur, на 1 тон нижче від мужеського хору, що появився в збірнику вид-а «Україна» ч.17 «Музика до слів Івана Франка» (диви дальше). У першій строфі цього видання замінено слово «попівські» на «пекельнії тортури...» Ця зміна слів була продиктована цензурними причинами.

22. Всюди нівечиться правда... для мішаного хору. пісня вийшла друком в журналі «Література й мистецтво» (за місяць квітень 1941 р.[15]) що виходив у Львові.

б) у збірниках:

1.Зівялі листки.

В 1898 році готовились у Львові друзі Івана Франка до святкування його ювілею 25-річної літературної й громадської діяльности. Комітет, що заснувався із нагоди цього ювілею, видав

м.і. також збірку музичних творів, тобто пісень до слів ювілята, у форматі 4° на 30-ьох сторонах літографованим способом, з ось яким наголовком на обкладинці[16]:

1874-1898
Ювилейне видання
Зівялі листки
Композиції до поезий Івана Франка
Львів
Накладом Ювилейного Комитету.
Літ. А.Андрейчин, Львів.

На цій заголовній обложці виконано ось який малюнок: В ліску, під деревом, сидить в задумі Франко й підпершись рукою, вдивляється в листки, що впали біля нього. Серединою в'ється стежка й губиться у віддалі. Боком кинено квітучу галузку, яка звисає зпоза рамок, добре зрештою обдуманого образка [17].

В збірнику вміщено ось-які пісні:

1. Ой, ти, дівчино (з горіха зерня) пісня на чоловічий хор. Музика: І(сидора) Воробкевича. Це недовга пісня, з деякими модуляціями й питомим Воробкевичеві кількатактовим дуетом.

2. Не забудь юних днів. Сольоспів в супроводі фортепіяну для тенора. Музика М.Лисенка.

3. Місяцю князю, сольоспів в супр. форт. для високого голосу. Музика М.Лисенка.

4. Безмежнеє поле, пісня про барітона в супр. форт. Музика М.Лисенка.

5. Вічний революціонер. Чоловічий хор в супр. форт. музика О.Людкевича.

Це довгий, бравурний твір, у доволі швидкому темпі в супроводі оркестру, але в збірнику є тільки фортепіяновий витяг на 2 руки, місцями замазаний і через те мало придатний. Взагалі в цілім збірнику помітні помилки, які виникли самозрозуміло з тої причини, що ноти відбито літографічним способом. Так н.пр. в дуже багатьох місцях слова є зле піддруковані під нотами, що ускладнює їх читання і т.і.

2.Музика до слів Івана Франка.

В часах світової війни засновано було в Берліні українське видавництво під фірмою «Українська накладня». Хто був ініціатором та власником цього підприємства – не знати. Зате всім

було відомо, що головним торговельним дорадником (чи навіть спільником) видавництва був книгар з Коломиї (Галичина) Яків Оренштейн, який при помочі Евгена Туртули став перевидавати м.і. всякі українські музичні твори, а для поширення цих видань, друкував на них ніби місця осідку підприємства Київ-Ляйпціг-Коломия і Вінніпег (Канада), хоч між тими місцевостями ніяких сполук тоді не було. Нотне видавництво названо «Україна» і як 17-е число пущено в світ саме цей зшиток: «Музика до слів Івана Франка» (хори) зібрав: Евген Туртула. У цій збірці появилося всього 8 композицій що були друковані раніше в інших видавництвах, а які у цім збірнику передруковано без відома й без згоди видавців та композиторів. Ось спис цих композицій:

1. Слава йому, слава! Мішаний хо з форт. Слова й муз. П.Сениці.

2. Кантата (Розвивайся, лозо борзо…) мішаний хор Я.Ярославенка.

3. Ой, що в полі за димове, мішаний хор з форт. М.Лисенка

4. Даремне пісне… муж. хор Д.Січинського.

5. Вічний революціонер, муж. хор з форт. М.Лисенка

6. Місяцю-князю… мішаний хор Я.Ярославенка

7. Вічний революціонер, муж. хор з форт. на 4 руки, Ст. Людкевича

8. Пісня геніїв ночі, муж хор Я.Ярославенка.

3.М.Лисенко. Романси.

У збірці що її видало «Мистецтво» у Києві [1941р.] з нагоди 85-річчя народин Івана Франка, видруковано оці сольоспіви з фортепіяном М.Лисенка:

1. Оце тая стежечка,
2. Місяцю, князю,
3. Я не кляв тебе, о зоре,
4. Безмежнеє поле,
5. Розвійтеся з вітром
6. Не забудь юних днів.

23 стр. (31x21) Нотошт.

II.

Недруковані твори,значить такі, що остали до дня 1/ V 1941р. в рукописях.

Понижчий спис очевидно не зовсім точний та може і не зовсім повний, однак віддзеркалює те, які праці деякі композитори

досі не змогли видати, згл. над якими піснями до слів І.Франка останніми часами працювали й далі працюють.

Розуміється, що годі дати цілу картину праць усіх композиторів що зараз складають музику до Франкових віршів, або вже її мають готову. Отже тут поміщені головно ті композиції, що були доступні для слухачів м.і. одного концерту-перегляду Львівської спілки радянських композиторів (диви: «Вільна Україна» Львів, від 5/IV 1941р.[18]) а далі ті, що є в бібліотеці Львівської державної консерваторії, в Обласному домі народної творчості у Львові, і т.д. та про які були згадки в «Хроніках» журн. «Советская музика» тощо.

Багон Б[ер]

1. Пісня Гершона із поеми «З любови»

2. У долині село лежить

Бак Б[огдан]

Пролог до поеми «Мойсей» для барітона з оркестрою

Баландюк А[нтін]

1. По довгім, важкім отупінню мішаний хор. На рукописі поставлена дата: 25/III 1912 р. і підпис. 1 ½ стр. 4°

2. Ой, жалю мій, жалю... сольоспів з форт. на рукописі дата: 11 / VIII 1911р. 2 ½ стр. 4°

Барвінський В[асиль]

1. Сонет

2. Місяцю князю...

Дідик І.

1. Як почуєш вночі, мішаний хор a capella,

2. Розвійтеся з вітром, 3-ьох голосний жіночий хор a capella.

Карбулицький Ілярій

Каменярі, чоловічий хор з барітоновим сольом.

Корольков А.

Мішані хори a capella:

1. Суне, суне чорна хмара,

2. Ой, жалю мій, жалю

3. Ой ідуть, ідуть тумани.

Кудрик Борис

1. Думка в тюрмі,

2. Розвійтеся з вітром,

3. Чим пісня жива? Сольоспів з форт. для тенора, 2 стр. 4°. Рогатин, 30 / VIII 1918,

4. *Ой розпущу ж я мрії,* сольоспів з форт. на високий голос, 1 Стр. 4°.

5. *Чорні очі палкі,* сольоспів з форт. на високий голос, 1 стр. 4°. Рогатин, у серпні 1918.[19]

6. *На честь Івана Франка* мішаний хор до слів Христі Алчевської.

Лопатинський Я[рослав]

Розвійтеся з вітром сольоспів з фортепіяном з укр. текстом. Окремий примірник є з німецьким перекладом Анни Залужної-Кучабської. 6 стр. 4°.

Людкевич С[таніслав]

1. *Оркестровий супровід* до «Вічного революціонера» Ст. Людкевича,

2. *Конкістадори,* мужеський хор з оркестрою,

3. *Каменярі,* симфонічна поема,

4. *Оркестровий супровід* до К.Стеценка пісні-кантати «Єднаймося!» для мішаного хору[20].

5. *Ой ти дівчино*[21]

6. *Наймит,* симфонічна поема для хора і оркестри.

Нижанківський Нестор

1. *В осени,* пісня на мішаний хор

2. *Ой ідуть, ідуть тумани,* пісня на чоловічий хор[22].

Ярославенко Я[рослав]

Товаришам із тюрми, деклямація й чоловічий хор.

Наприкінці треба згадати про романси, пісні й хори до слів І.Франка, а саме: Найденка М., Лятошинського Б., Мейтуса Ю., Штогаренка А. і др., про що була згадка в журналі «Советская музика», №4, 1941р[23].

Закінчення.

Як з цього списку видно, різнородних пісень на слова Івана Франка написано доволі багато, але композиторами далеко –далеко ще не використано того пребагатого матеріялу, що його полишив великий поет, байдуже як цей матеріял їх настроїть.

Всіх отже друкований досі (по день 1/V 1941р.), а вміщених в оцій нотографії музичних творів, виданих окремими зшитками (випусками) назбіралося разом: 64 [*поправлено над текстом «поверх 60» – Я.Г.*] (не зараховано сюди ні Б.Лятошинського опери:

«Золотий обруч», ні П.Сениці «Йому слава!», як вияснено при цих композиціях). Ось і все! Та на загал взявши і не багато, і не мало. Цю кількість різних творів можна розділити на ось-які групи категорії:

1.Сольоспіви з фортепіяном,
2. Мішані хори,
3. Чоловічі хори,
4. Жіночі хори,
5. Різні.

Наприкінці треба згадати, що про пісні на слова І.Франка була надрукована коротка стаття Б.Кудрика у Львівському журналі «Письма з «Просвіти» у 1936р., в якій автор описав деякі друковані уже композиції. Стаття була написана з нагоди святкування пам'яті поета. Крім цього для поширення культу І.Франка серед широких мас, випустив видавничий кооператив Муз. Накл. «Торбан» у 1936-му році список усіх тих музичних творів, що були видані на цей час кооперативом. В списку було вміщено 9 мішаних хорів, 7 чоловічих хорів. 1 жіночий хор та 3 сольоспіви. Пропущено в ньому 6 інших пісень тому. бо вони були під ту пору або вичерпані вже, або як ось: «Не пора!», заборонені польською цензурою. Крім цього були в цім списку надруковані заголовки трьох популярних книжечок про І.Франка, а саме: Михайла Мочульського: «Іван Франко, студії і спогади», Василя Сімовича: «Іван Франко, життя й діяльність» та Петра Івановича Франка «Іван Франко з близька»[24].

Львів, 30/IV 1941р.

Я.Ярославенко.

Анотований покажчик імен та назв, згадуваних у «Нотографії...» Я.Ярославенка

Алчевський Григорій (1866-1920) – співак, композитор, педагог, брат співака Івана Алчевського і поетеси Христі Алчевської. Закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету і Московську консерваторію по класу співу, композиції (у С.Танєєва), фортепіано (у О.Зілоті).

Алчевська Христя (1882-1932) – поет і педагог. Автор поетичних збірок «Туга за сонцем» (1906), «Вишневий цвіт» (1912) та ін. Була особисто знайома з І.Франком, з нагоди 40-річного творчого ювілею Поета вишила для нього сорочку, яка зберігається у Львівському літературно-меморіальному музеї І.Франка у Львові.

Баландюк Антін (1893 Красне – 1953 Станіслав) – скрипаль і педагог. Закінчив Станіславську учительську семінарію 91911) і львівський музично-педагогічний інститут (1923, клас скрипки Й.Москвичева). Впродовж 1914-1920років був учасником визвольних змагань у лавах УСС та УГА. Працював у військовому оркестрі під орудою композитора Михайла гайворонського, брав участь у струнному квартеті. В 1920-21рр. перебував у таборі полонених м. Тухоля (Польща). Автор хорових та вокальних творів.

Багон (за іншими джерелами **Багонь) Бер** – львівський композитор єврейського походження. Роки його життя, рівно ж як і основні твори не подаються в енциклопедичних виданнях, але дещо прослідковується в хронікальних матеріалах преси. Зокрема, у «Літературно-мистецькій хроніці» журналу «Література і мистецтво» 1941 року зустрічаються повідомлення про те, що на концерті з творів львівських композиторів у Києві, організованому Спілкою Радянських Композиторів України і Радіокомітетом, разом з творами В.Барвінського, С.Людкевича, А.Солтиса, Й.Коффлера, М.Колесси виконувалися і його твори (Література і мистецтво. – 1941 - №2. – С.58). В іншому повідомленні інформується про роботу Б.Багона над увертюрою для симфонічного оркестру (на єврейську народну тему) (Література і мистецтво. – 1941. - № 1. – С.49-50), творами на тексти поезій Івана Франка (Література і мистецтво. – 1941. - № 5. – С.61). Його романси до Франкових слів виконувалися на окремому концерті-огляді творів композиторів львівської Спілки Радянських Композиторів України, про що інформував допис «Музичні твори на слова Івана Франка», опублікований у № 80 (467) газети «Вільна Україна» від 5 квітня 1941 року. З того допису, очевидно, Я.Ярославенко і почерпнув інформацію, використану в «Нотографії…»

Барвінський Василь (1888-1963) – композитор, піаніст, музично-громадський діяч, син Олександра Барвінського. З 1915 по 1948 роки очолював Вищий музичний інститут у Львові. На похороні І.Франка керував хором. За ініціативи В.Барвінського Музичне товариство ім. М.Лисенка 1921року одно з перших пожертвувало гроші на створення надмогильного пам'ятника поетові на Личаківському цвинтарі. 1926р. В.Барвінський поруч з С.Людкевичем, входив у Ювілейний комітет по вшануванню 10-х роковин смерті поета. До урочистостей з нагоди відкриття надмогильного пам'ятника І.Франкові написав два твори для голосу з оркестром – «Місяцю-князю» та «Сонет», які були виконані на

концерті. Після голосного процесу 1948р. твори В.Барвінського було знищено, а самого композитора заслано до Мордовських таборів, звідки він повернувся 1958р.

Безкоровайний Василь(1880-1966)-композитор, диригент, педагог, громадський діяч. Випускник львівської (польської) консерваторії, диригент хору Тернопільського «Бояна», організатор філій Вищого музичного інституту в Тернополі і Золочеві. З 1944 емігрував до Австрії, а звідти в 1949 – до США.

Вахнянин Богдан (1883, за іншими даними 1886 – 1940) – композитор, педагог, хоровий диригент, небіж (племінник) А.Вахнянина. Випускник Вищого музичного інституту у Львові, учитель гімназій Львова, диригент «Бояна» у Перемишлі, Львові, Стрию, деякий час – керував хором «Бандурист». Директор Перемиської філії Вищого музичного інституту. Був знайомий з Я.Ярославенком по товариству «Сокіл»: В.Лаба зафіксовує Я.Ярославенка з Б.Вахнянином у створеній у червні 1902 року комісії музичної секції «Сокола» для підготовки створення у Львові консерваторії (с.21).

Воробкевич Ісидор (псевдонім Данило Млака, 1836-1903) – письменник, композитор, диригент, музично-громадський діяч з Буковини. Священик, навчався у віденській консерваторії, ініціатор створення «Руської Бесіди» в Чернівцях. Знайомий І.Франка. До видання музичних композицій «Зів'ялі листки», які вийшли друком 1898 року з нагоди 25-ліття творчої діяльності І.Франка, створив хор «Ой ти, дівчино, з горіха зерня».

Годзяцький Олексій (псевдонім – Сніжинський, 1904-1979) – церковний регент, хормейстер, композитор, батько композитора-»шестидесятника» Віталія Годзяцького. Закінчив Київську консерваторію, керував хорами в Києві, Кременчуці. Автор духовних композицій, хорів, романсів, обробок народних пісень.

Джулинський Лев (1849-1924) – церковний письменник, греко-католицький священик у Лапшині. Мав у Перемишлі власну друкарню, де 1902р. в липні вперше опублікував ноти пісні «Не пора» (до слів І.Франка) для мішаного хору в супроводі фортепіано в аранжуванні Д.Січинського (детальніше про це: Горак Р. Кривда // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип. 3. – Львів: Каменяр, 2003. – С.5-33.). Видавав часопис «Посланникъ» (1889-1911), місячник «Книжки місійні», серії «Руський амвонъ», «Ілюстровані житія святих» та ін.

Залеський Осип (1892-1984) – музикознавець, диригент, педагог, композитор, був особисто знайомий з І.Франком. Освіту здобув у Львівській (польській) консерваторії та Львівському університеті. Працював учителем гімназії, а також диригентом і викладачем філії Вищого музичного інституту у Станіславові, потім вчителював і диригував «Бояном» у Ярославі. Емігрував 1950р. до США, де викладав в Українському Музичному Інституті. Автор музичних творів до слів І.Франка, створених і виданих уже в еміграції в 1950-1960-их рр. – солоспіви «Із днів журби», «Чому не смієшся ніколи?», «Червона калино», «Де я не йду…», вокальний дует «Сонет, хори «Не пора» (аранжування відомої мелодії), «Полудне», «Сонет». Автор спогадів і статей про І.Франка: «Спогади про Івана Франка» (1956), «Іван Франко в музиці» (1966), «Іван Франко і радикальна партія (спомин)» (1966), «Іван Франко і українська музика» (1966).

Золотарьов Василь (справжнє прізвище Куюмжі; 1872, Таганрог – 1964, Москва) – російський, український та білоруський композитор, педагог, випускник Петербурзької консерваторії (клас М.А.Римського-Корсакова). Працював викладачем Московського (1909-1918), Кубанського (1920-1924), Мінського (1933-1941), Одеського (1922-1926) та Київського музично-драматичних інститутів. Серед учнів – композитори К.Данькевич, В.Фемеліді, А.Свєчников.

Корбулицький Ілярій (1880-?) – буковинський педагог, громадський діяч, публіцист, співредактор учительських журналів («Промінь», «Каменярі»), редактор «Крейцарової бібліотеки». В 1944-1956 роках був на засланні.

Корольков Андрій (XX ст., роки життя не подаються) – композитор, педагог, піаніст, закінчив Київську консерваторію. Підчас II світової війни емігрував до Афін, гастролював за кордоном.

Кудрик Борис (псевдонім Рогатинець, 1897-1952) – композитор, музикознавець, філолог-германіст, педагог. Здобув ступінь доктора музикології у Львівському університеті, викладав у Вищому музичному інституті, Львівській польській консерваторії та Львівській Богословській академії. Член СУПРОМу. 1945р. був репресований, загинув у концтаборах.

Левицький Іван (1875-1938) – скрипаль, хоровий диригент, педагог і композитор. 1910-1934 р. викладав у Вищому музичному інституті у Львові. Автор також музикознавчих праць: «Нарис

історії музики» (Львів, 1921), «Основи теорії музики» (Львів, 1921. – 56с.), «Популярна наука гармонії» (Львів, 1929. – 92с.).

«Леон Ідзіковський» – відома Київська нотовидавнича фірма, названа на честь її засновника. Довший час очолював цю фірму син власника – Владислав Ідзіковський (1864-1944). 1896р. книжково-нотний магазин Б.Корейва перекупив у цієї фірми всі видавничі права. Оскільки всі твори М.Лисенка видавалися цією фірмою, фірма була власником авторських прав на твори М.Лисенка по смерті композитора. 1937р. митрополит Андрей Шептицький викупив у В.Ідзіковського авторські права на твори композитора разом зі всіма рукописами і виданнями творів (дивись: Мартиненко О. До історії музичної спадщини Миколи Лисенка (Владислав Ідзіковський і Андрій Шептицький) // Записки Наукового товариства імені Т.Шевченка. – Т.CCXXVI: Праці музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – С.266-268).

Лопатинський Ярослав (1871-1936) – композитор, за фахом – лікар. Один з представників т.зв. Лисенківської композиторської школи в Галичині. Разом з Я.Ярославенком співпрацюваві у музичній накладні «Торбан».

Людкевич Станіслав (1879-1979) – видатний композитор, музикознавець, фольклорист, музично-громадський діяч. Був особисто знайомий з Франком, був організатором концертів до 25- та 40-літнього творчих ювілеї І.Франка в 1898 та 1913рр. І.Франко позитивно відгукнувся на музично упоряковану С.Людкевичем збірку «Галицько-руські народні мелодії». Окрім вказаних Я.Ярославенком творів, С.Людкевич в післявоєнний час до столітнього ювілею І.Франка (1956р.) створив симфонічні поеми «Мойсей», «Не забудь юних днів», а 1967р. – солоспів «Коваль».

Лятошинський Борис (1895-1968) – видатний український композитор-симфоніст, диригент, педагог, музично-громадський діяч, учень Р.Глієра, професор композиції в Московській та Київській консерваторіях. У воєнні роки був засланий до Саратова, після ІІ світової війни таврований як «формаліст», зазнавав різкої критики своїх творів. Крім опери «Золотий обруч», згадуваної Я.Ярославенком, у 1941 році Б.Лятошинський створив цикл «5романсів на слова Івана Франка».

Мамонтов Яків (1888-1940) – драматург, театрознавець, педагог родом з Сумщини. Автор драматичних творів, інсценізацій за

творами українських класиків (в т.ч. І.Франка), оперних лібрето, низки театрознавчих досліджень.

Мейтус Юлій (1903-1997) – композитор, піаніст-концертмейстр, музично-громадський діяч. До музичної інтерпретації Франкових творів звертався кількаразово: 1940р. композитор створив солоспіви «Не люди наші вороги», «Цехмістер Купер'ян», «Спомин», «Гримить!». «Твої очі, як те море». В післявоєнний час до столітнього ювілею письменника – солоспіви «Я не жалуюсь на тебе, доле» та «Привіт тобі, мій друже вірний, гаю». 1958-1959рр. створив оперу «Украдене щастя» за однойменною п'єсою І.Франка.

Мочульський Михайло (1875-1940) – літературознавець, критик і перекладач, дійсний член НТШ. Працював правником. Знайомий І.Франка, автор праць і спогадів про нього - «Іван Франко: Студії та спогади», виданих у Львові 1938 року.

Нижанківський Нестор (1893-1940) – композитор, піаніст, педагог, співорганізатор і перший голова СУПРОМу, музично-громадський діяч. Син композитора Остапа Нижанківського. Разом зі згаданим у Я.Ярославенка хором «Наймит» до слів І.Франка Н.Нижанківський до урочистостей з нагоди відкриття пам'ятника на могилі поета 1933р. створив солоспів «Поклін тобі, моя зів'яла квітко».

Нижанківський Остап (1863-1919) – український композитор, громадський діяч, священик, визначний хоровий диригент (керував хорами «Дванадцяток» та «Шістнадцяток» у їх «артистичних прогульках» по Галичині, львівським та стрийським «Боянами»), музичний критик, співініціатор і головний директор «Крайового молочарсько-господарського союзу», батько Нестора Нижанківського. Був багатолітнім приятелем І.Франка (дивись: Горак Я. Взаємини між Іваном Франком та Остапом Нижанківським // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Львів: Каменяр, 2001. – Вип. 2 – С.69-81.) і на його поезію «Не гармати грають нині» створив кантату до ювілею творчої праці О.Кониського. На жаль, цей єдиний твір композитора до Франкових слів втрачено. 21 травня 1919 року О.Нижанківський був розстріляний польськими військами.

Олесь Олександр (справжнє прізвище Кандиба, 1878-1944) – відомий український поет, з 1919р. вимушено виїхав за кордон – спочатку у Будапешт, а потім в Прагу, де й прожив до кінця життя. Автор низки поетичних збірок («Кому повім печаль мою», «З журбою радість обнялась»).

Рудницький Антін (1902-1975) – піаніст, диригент, композитор, музикознавець, виходець знаменитої галицької родини Рудницьких. Музичну освіту здобув у Львівській (польській) консерваторії, Вищій музичній школі в Берліні та Берлінському університеті. Диригент оперних театрів у Львові, Харкові, Києві. Викладав у Київській консерваторії, музичних школах Харкова, Львова. Згаданий Я.Ярославенком солоспів А.Рудницького до слів І.Франка «Не знаю, що мене до тебе тягне» увійшов до вокального циклу «Пісні любові», створеного композитором 1921р. у віці 19 років. 1933 року А.Рудницький диригував концертом з нагоди відкриття надмогильного пам'ятника І.Франкові і на цьому концерті був виконаний його твір до слів І.Франка для голосу з оркестром «Фрагмент з «Мойсея», який чомусь не зафіксований Я.Ярославенком.

Січинський Денис (1865-1909) – композитор, диригент, музично-громадський діяч, організатор і диригент хорів «Боян» у Коломиї, Перемишлі, Станіславові. Багатолітній приятель Я.Ярославенка, співредактор у музичній накладні «Торбан». Разом з І.Франком входив у створений 1894 року Комітет по збору народних пісень і підписав основний документ цього Комітету «Відозву». Крім описаних Я.Ярославенком творів Д.Січинського на Франкові тексти, відомо, що в 1904-1909 композитор працював над оперою за п'єсою Івана Франка «Будка ч.27». яку не завершив. Також незавершеним і знищеним залишився твір для баритона, мішаного хору з оркестром «Журавлі»

Сімович Василь (1880-1944) – український мовознавець, філолог, культурний діяч, дійсний член НТШ. редактор газети «Буковина» (1902-1903), 1914-1918 – співробітник «Союзу Визволення України». Його перу належить книжка «Іван Франко: його життя і діяльність», а також спогади про перебування І.Франка у Чернівцях в 1913 р.

Смеречанський Ярослав (1909 - 2002) – хоровий диригент, навчався у Вищому музичному інституті ім. М.Лисенка, якийсь час був директором музичної школи у Заліщиках. 1942 року як хоровий диригент брав участь у Краєвому конкурсі хорів у Львові з нагоди 100-річчя з дня народження М.Лисенка і отримав схвальні критичні відгуки. Автор п'єс для духового оркестру, солоспівів та обробок народних пісень. Крім названих Я.Ярославенком творів, до слів І.Франка Я.Смеречанський створив ще хори «Чому не смієшся

ніколи?» (мішаний) та «Я не кляв тебе, о зоре...» (чоловічий без супроводу)

Стеценко Кирило (1882-1922) – священик, композитор, хоровий диригент, педагог, музично-громадський діяч. Випускник Київської духовної семінарії та Музично-драматичної школи імені М.Лисенка (в якій згодом і викладав), учасник хору під керуванням М.Лисенка. 1920 р. організував при «Дніпросоюзі» дві мандрівні хорові капели. У «Нотографії...» Я.Ярославенко оминув чомусь ще один твір К.Стеценка на слова І.Франка – солоспів «Коваль»

Степовий Яків (справжнє прізвище – Якименко, 1883-1921) – композитор, педагог, музичний критик, музично-громадський діяч, учень Петербурзької консерваторії, викладав у Київській консерваторії, з 1919 – завідувач музичної секції Всеукраїнського комітету мистецтв при Наркомосі УРСР. Крім вказаних Я.Ярославенком, Я.Степовим 1912 року створено два солоспіви на слова І.Франка – «У долині село лежить» та «Каменярі». На думку Т.Булат (Булат Т. Яків Степовий. – Київ: Музична Україна, 1980. – С.62), у Львівському музеї І.Франка зберігається примірник нот солоспіву «Розвійтеся з вітром» з композиторською присвятою: «Високошанованому українському патріотові Івану Франкові. – Я. Якименко-Степовий. 17 квітня 1906».

Сениця Павло (1879-1960) – композитор, фольклорист, педагог родом з Полтавщини. Закінчив Московську консерваторію, викладав у навчальних закладах Москви.

Туртула Євген (1882-1951) – диригент, композитор, нотовидавець, священик. Закінчив Львівську духовну семінарію, у Львівській (польській) консерваторії отримав диплом шкільного учителя музики і співу. Диригував хорами у Теребовлі, у таборах полонених в Німеччині. У Берліні закінчив консерваторію по класу хорового диригування. З 1923р. жив у Канаді.

«Українська накладня» – видавництво Якова Оренштайна (1875-?) з 1903 року – у Коломиї, а впродовж 1919-1930 – у Берліні. Видавало бібліотеку «Загальна бібліотека», твори українських класиків, ноти, підручники тощо.

Франко Петро (1890-1941) – син Івана Франка, письменник, педагог, організатор «Пласту», сотник УГА, 1919 р. організував авіаційний полк. Викладав у Коломиї, Львові, з 1940 – депутат Верховоної ради УРСР, перший директор музею Івана Франка у Львові.

Хоткевич Гнат (1877-1938) – письменник (автор знаменитої повісті «Камінна душа»), мистецтвознавець, бандурист, композитор, театральний і громадський діяч з Харкова. З 1906р. жив у Галичині, знайомий І.Франка. Організатор знаменитого «Гуцульського театру». Як композитор створив низку творів до слів Івана Франка, більшість яких збереглася в рукопису: це – вокальний дует з фортепіано «Полудне», солоспіви з фортепіано - «Весно! Що за чудо...» (для високого голосу), «Весна прийшла» (для меццо-сопрано), «Веснянка» («Дивувалась зима») (для сопрано), «Конкістадори», «Мамцю, мамцю, що мені», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня». А також оркестрові твори «Жены рускія восплакашася» та «Зелений явір» (дивись: Гнат Хоткевич: Музичні твори та мистецтвознавчі матеріали: Джерелознавчий покажчик/ Укладач та автор вст. статті М.Семенюк. – Львів: Фенікс, 2004. – 182с.).

Черкасенко Спиридон (1876-1940) – письменник, драматург. Учителював на Донеччині. З 1919 року – емігрант у Відні, з 1929р. – у Празі. Приятель Я.Ярославенка.

Штогаренко Андрій (1902-1992) – композитор, педагог, 1954-68 – ректор Київської консерваторії, 1968-1989 – голова правління Спілки композиторів України. До відзначення 85-річчя з дня народження І.Франка 1941 року створив 3 пісні на слова І.Франка: «Муштруйся, рекруте», «Ви чули ту пригоду?», «Ой, Семене». Ці три твори – єдине звернення композитора до творчості Каменяра.

Щурат Василь (1871-1948) – педагог, літературознавець, здобув освіту у Львівському та Віденському університетах. Знайомий Івана Франка, автор декількох спогадів та критичних статей про письменника, йому І.Франко присвятив відомий вірш «Декадент». 1929 року В.Щуратові присвоєно звання академіка ВУАН, якого 1930 року він зрікся. З Я.Ярославенком В.Щурат також був знайомий: співпрацював з ним після 1945 року у Львівській бібліотеці АН УРСР, на слова В.Щурата Я.Ярославенко створив декілька музичних творів.

Якубович Євген (1854-1926) – український педагог, диригент, видавець родом зі Станіславівщини. У 1898-1912 рр. був головою, а 1899-1904 рр. і диригентом (разом з Д.Січинським) «Станіславівського Бояна», організував при цьому хорі музичну школу і музичне видавництво. 1912 р. емігрував до США (до Філадельфії), де працював педагогом в українських школах. Був

володарем цінного і значного музичного архіву, який по його смерті, згідно з його заповітом передано до НТШ у Львові. Нині той архів зберігається у рукописному відділі наукової бібліотеки ім.В.Стефаника у Львові.

ПРИМІТКИ

1 Обидва названі хори І.Левицького були опубліковані окремим виданням під назвою: Три пісні на мішаний хор: «Тече вода з під явора»; «Глянь на криницю»; «Я не жалуюсь». – Відень, 1917.

2 І-е видання. – *Примітка Я.Ярославенка.*

3 Назва журналу подана неточно. Йдеться про публікацію: Кудрик Б. Іван Франко в пісні // Просвіта: місячник освіти, виховання, культури. – Львів: Видає Товариство «Просвіта», 1936. – Ч.2. – С.43-44. Стаття має ознайомчий, оглядовий характер. В ній згадано такі твори на слова І.Франка: С.Воробкевич: хор «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»; М. Лисенко: солоспіви «Місяцю-князю», «Безмежнеє поле», «Я не кляв тебе», хори з фортепіано «Ой, що в полі за димове?», «Вічний революціонер»; Д.Січинський: солоспів «Як почуєш вночі», хори «Даремне пісне», «Непереглядною юрбою»; К.Стеценко: кантата «Єднаймося»; С.Людкевич: хор з фортепіано «Вічний революціонер», В.Барвінський: солоспіви «Місяцю-князю», «Сонет»; Н.Нижанківський: хор «Наймит»; А.Рудницький: «Прольог до Мойсея» для тенора з оркестром; Я.Степовий: солоспіви «Каменярі», «У долині село лежить»; М.Вериківський: мішаний хор без вказаної назви; Я.Ярославенко: хори «Розвивайся, лозо», «Місяцю князю», «Пісня геніїв ночі»; І.Левицький: хор «Глянь на криницю»; І.Карбулицький: «Каменярі»; Б.Кудрик: солоспіви «Ой, що в полі за димове?», «Дивувалась зима», хори «Розвивайся, лозо», «Ой жалю мій, жалю», «Мій раю зелений».

4 Стосовно Лисенкового хору у вказаній статті Б.Кудрика сказано: «У посмертній спадщині Лисенка найшовся ще й мішаний хор «Вічний революціонер». Але треба здогадуватися, що музика до цієї пісні це вривок якоїсь старовинної італійської, французької чи німецької опери (драматичного співаного твору) з перших років минулого століття, та що Лисенко підклав до цієї музики Франкові слова» (с.43). Думка Б.Кудрика про запозиченість М.Лисенком для хору музики з якоїсь опери початку XIX ст. цілком помилкова: оригінальність музики хору не викликає сумнівів. За музикознавчими дослідженнями хор «Вічний революціонер» був створений М.Лисенком 1905 року (Дивись: Архімович Л., Гордійчук М.М.Лисенко. Життя і творчість. - Третє вид., доповн., переробл. – Київ: Музична Україна,1992. – С.199.; Микола Віталійович Лисенко: Життєпис, каталог

музичних творів, науково-теоретичних та фольклористичних праць. /Авторська розробка Р.Скорульської. – Київ, 2004. – С.42.).

5 Правка ця, що належить І.Франкові, справді мала місце. Дивись: Акорди. Антольогія української лірики від смерти Шевченка / Уложив Іван Франко. – Львів: Накладом Українсько-руської Видавничої спілки, 1903. – С.104; Франко І. Зібрання творів в 50 т. – т.2. - Київ: Наукова думка, 1976. – С.475.

6 Це видання як видавництво «Станіславського Бояна» було надруковане у друкарні Л.Джулинського. Упорядники додаткових томів до п'ятидесятитомовго зібрання творів І.Франка помилково вважають , що цю пісню «(музика Д. Січинського» (sic!) «уперше опубліковано в збірнику «Вірші на громадські теми» (Львів, 1913). (Франко І. Додаткові томи до зібрання творів у 50т. – Т.52. – Київ: Наукова думка, 2008. – С.791).

7 Тут Я.Ярославенко переповідає історію написання І.Франком поезії «Не пора», описану В.Щуратом у спогаді про І.Франка «Тоді це було маревом», надрукованому у польсько-єврейській газеті «Chwila poranna» (1937. – 5 липня). В останньому виданні спогадів про письменника (Спогади про Івана Франка / Упоряд. М.Гнатюк. – Львів: Каменяр, 1997. – С.276-277) в українському перекладі подано скорочений передрук цього спогаду і описана історія створення «Не пора» до нього не потрапила. У львівських бібліотеках оригінальна польська газета не збереглася, а тому ще не вдалося відшукати і опублікувати оригінальний польський текст спогаду повністю. Деякі дослідники (як, наприклад, Головин Р. Так народжується пісня // Українське літературознавство. – Львів: Світ, 1993. – Вип.58: Іван Франко: Статті і матеріали. – С.93-96), переповідаючи історію створення «Не пора» як легенду, не тільки не вказують В.Щурата як автора спогадів, де ця історія зафіксована, але й взагалі не подають посилання на першоджерело, звідки цю історію взято.

8 Франко виїхав тоді до Відня щоб докінчити університетські студії (IV-ий рік), які був перервав через арешти, то-що, а Щурат, значно молодший, тоді вписався щойно на І-ий рік. – *Примітка Я.Ярославенка.*

9 До адептів думки про Франкове авторство мелодії «Не пора» належав С.Людкевич. У статті «Іван Франко і музика», написаній 1956 р., він писав: «Після написання Франком його відомого гимну «Не пора» поет виявляв не раз живе зацікавлення справою підібрання до його слів відповідної мелодії. Хоча не маємо явних доказів на те, але мені здається доволі правдоподібним поширений у нас здогад, що мелодія, яку вперше в 1900 році гармонізував Д.Січинський (пізніше Ф.Колесса і другі), була коли не утворена самим Франком (мабуть, за деякими західнослов'янськими зразками), то, у кожному разі, була ним апробована» (Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упорядк., редак., переклади, вст. ст., примітки З.Штундер. – Т.1. – Львів: Видавництво М.Коць, 1999. – С.275).

10 Очевидна помилка в ініціалі. Власником друкарні в Перемишлі, меценатом Д.Січинського, який спонсорував композиторові працю над оперою «Роксоляна», був священик Лев Джулинський (про нього у поданому вище «Анотованому покажчику імен та назв…»).

11 Примірник цього твору є у приватній нотозбірці музикознавця, композитора і хорового диригента Степана Стельмащука. На його думку, твір написаний 1936 року і опублікований друкарнею книгарні НТШ (Стельмащук С. У світі звуків і слова: про діячів української культури другої половини XX століття. – Львів: Видавництво Тараса Сороки, 2009. – С.165).

12 Мішаний хор під такою назвою був створений К.Стеценком 1911року, але автором поетичного його тексту є Микола Вороний. Дивись: Пархоменко Л. Кирило Григорович Стеценко. – Київ: Музична Україна, 1973. – С.252.

13 За дослідженням Л.Пархоменко, в 1911-1912 роках «Стеценко надсилає до Львова Я.Ярославенку рукописи своїх кантат «Єднаймося» [*до слів І.Франка. – Я.Г.*] та «Шевченкові» і передає права на друкування цих творів «Торбанові» (див.: Пархоменко Л. Кирило Григорович Стеценко. – Київ: Музична Україна, 1973. – С.20). У виданні: Кирило Стеценко: Спогади. Листи. Матеріали / Упоряд., вст. ст. та примітки Євгена Федотова. – Київ: Музична Україна, 1981 – С.189,192. – вміщено два листи К.Стеценка до композитора Я.Лопатинського: у першому з них від 10.02.1912 р. К.Стеценко з'ясовує долю своєї кантати «Шевченкові», яку надіслав для друку у видавництві «Торбан», а в другому – від 13.03.1912 повідомляє про намір написати щось для «Торбана» на слова І.Франка, але має надто мало Франкових поетичних текстів.

14 Сумнівів у Франковому авторстві цієї поезії нема, а точна назва поезії «Січовий марш». Вперше цю поезію надруковано в газеті «Новий громадський голос». – 1905. - №30. – 12.X. – С.237. Упорядники коментарів Додаткових томів до зібрання творів І.Франка у 50т. вказують ось яку історію видання маршу: «До збірки «Давнє й нове» увійшов [*«Січовий марш». – Я.Г.*] як 3-й номер циклу «Гімни і пародії», де твір уміщено на С. 258. Під текстом Франко подає довідку, але припускає в ній помилки щодо часу написання та місця першої публікації твору: «Написано в Бергометі 1906, друковано тоді ж у коломийськім «Поступі». Передруковую тут із окремого видання «Січовий співанник», Коломия, 1910,с.7-8». (Франко І. Додаткові томи до зібрання творів у 50 т. – Т.52. – Київ: Наукова думка, 2008. – С.812-813). Згаданий співанник і є тим виданням, про яке говорить Я.Ярославенко, і своє авторство цієї поезії в цьому виданні засвідчив сам поет.

15 Допущено неточність у назві журналу і координатах публікації хору. Назва журналу «Література і мистецтво», а твір опубліковано 1941року у №5 (за травень) журналу (С.14).

16 Задержано правопис оригіналу. – *Примітка Я.Ярославенка.*

17 Йдеться про малюнок на обкладинці видання, літографований А.Андрейчином. На думку мистецтвознавця Ю.Ямаша, «за традицією літограф у ті часи не робив самостійних композицій, а переносив зображення на камінь з ескізу фахового художника. За не задокументованими свідченнями родини майстра, ця обкладинка зроблена з малюнка Івана Труша» (Ямаш Ю. Труш малює Каменяра: Образ Івана Франка у творчості Івана Труша. – Львів: Ліга-Прес, 2008. – С.54.)

18 Йдеться про замітку «Музичні твори на слова Івана Франка», опубліковану у № 80 (467) газети «Вільна Україна» від 5 квітня 1941 року. Ось її повний текст: «Поетична творчість великого Каменяра завжди привертала до себе увагу композиторів. На слова поета-революціонера вже написано чимало музичних творів. особливою популярністю користується гімн «Вічний революціонер».

Увага до увіковічення пам'яті Івана Франка збільшилася в зв'язку з підготовкою до 85-річчя з дня його народження. Львівські композитори працюють над новими творами на тексти поета. Вже є перші наслідки творчої праці. Композитор Людкевич написав пісню «Ой ти, дівчино» і «Восени»; композитор Багон переклав на музику «Пісню Гершена» із поеми «З любови». Ним же написана пісня «У долині село лежить».

Нещодавно у львівській Спілці радянських композиторів відбулося слухання цих і багатьох інших нових творів. На концерті-перегляді були виконані пісні композиторів Барвінського – «Сонет» і «Місяцю-князю»; Кудрика – «Думка в тюрмі», «Розвійтеся з вітрами» і інші. Після цього відбулося обговорення. В ньому взяли участь син поета – П.І.Франко, представники Будинку народної творчості, радіокомітету і композитори міста».

19 Автографи солоспівів Б.Кудрика «Ой розпущу ж я мрії». «Чорні очі палкі» та «Чим жива пісня?» зберігаються у фондах Львівського літературно-меморіального музею І.Франка (група «Хут», № 120). Датування романсів, виписані у Я.Ярославенка є авторськими і вони зафіксовані на цих автографах. Про це див: Горак Я. Автографи українських музикантів у фондовій добірці Літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип.7 / Редкол.: Р.Гром'як, І.Денисюк та ін. – Львів: Каменяр, 2007. – С.161-172.

20 Інструментовка фортепіанного супроводу Стеценкової кантати була здійснена С.Людкевичем 1926 року (дивись: Штундер З. Станіслав

Людкевич. Життя і творчість. – Т.1: 1879-1939. – Львів: «ПП «БІНАР-2000», 2005. – С.615).

21 У монографії З.Штундер (Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість. – Т.2: 1939-1979. – Жовква: Місіонер, 2009. – С.339) датою написання цього солоспіву С.Людкевича вважається 1960 рік. Я.Якубяк у статті «Іван Франко та Станіслав Людкевич» («Musica Galiciana». – T.VI. - Львів, 2001. - С.131) вважає датою написання солоспіву 1939 рік, а в 1960р було здійснено авторську редакцію.

22 У відомих нотографіях творів Н.Нижанківського фіксують тільки 2 твори до слів І.Франка – хор «Наймит» і солоспів «Поклін тобі, моя зів'яла квітко». (Дивись, наприклад: Соневицький І. Композиторська спадщина Нестора Нижанківського // Записки Наукового товариства ім.Т.Шевченка. – Т.CCXXVI: Праці музикознавчої комісії. – Львів: НТШ, 1993. – С.334-352.) Зазначені Я.Ярославенком твори Н.Нижанківського невідомі.

23 Йдеться про замітку у рубриці «Хроника» під назвою: Над чем работают советские композиторы // Советская музыка. – 1941. - №4. – С.111. Ось повний її текст: «Украинскими композиторами создан ряд новых произведений на тексты и сюжеты И.Франко. С.Людкевич создал поэму для хора и оркестра на слова «Наймита», сюиту для хора и оркестра написал М.Найденко. Г.Майборода пишет симфоническую поэму. Романсы, песни и хоры написали Б.Лятошинский, Ю.Мейтус, А.Штогаренко».

24 Йдеться про видання: Мочульський М. Іван Франко: Студії та спогади. – Львів: Ізмарагд, 1938. – 211с. Сімович В. Іван Франко: його життя та діяльність. – Друге доповнене видання. – Українське видавництво. – 112с.; Франко П. Іван Франко з близька (пять портретів). – Львів: Накладом Повітового Союзу Кружків рідної школи у Львові, 1937. – 32 с.

ЯКИМ ГОРАК

ПОЕМА ІВАНА ФРАНКА «ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ» У ВИКОНАННІ СВЯТОСЛАВА МАКСИМЧУКА

Обкладинка компакт-диску із записом виконання С.Максимчуком поеми «Іван Вишенський» Івана Франка. Художнє оформлення Софії Караффи-Корбут

Франкові твори займають особливе місце в репертуарі народного артиста України Святослава Васильовича Максимчука. 1966 року актор взяв участь у Всеукраїнському конкурсі читців, який був присвячений 110-й річниці від дня народження Івана Франка. Перемога на конкурсі (третя премія) стала визначальною для дальшої його діяльності, бо ж І.Франко став одним із центральних авторів у репертуарі актора. У журі конкурсу працювали ведучі на той час диктори Українського радіо Олена Коваленко та Петро Бойко. Згодом, 1979 року саме вони запропонували С.Максимчукові взяти участь у записі фонохрестоматії з української літератури. У фонохрестоматії для 8-о класу появився того ж року запис

фрагмента (фінальної частини) поеми «Іван Вишенський». Наступного, 1980 р. в аналогічному проекті для 9-о класу артистом було записано низку Франкових творів – «Пролог» до поеми «Мойсей», поезії «Декадент», «Якби ти знав, як много важить слово», «На суді», «Сідоглавому», «Каменярі» та «Гримить!». Саме із запису фонохрестоматії почав Святослав Максимчук свою творчу співпрацю із звукозаписом, яка триває донині і нараховує вже з два десятки назв продукції.

І от недавно фонографічна Франкіана Святослава Максимчука збагатилася записом на CD поеми «Іван Вишенський». Від часу запису фонохрестоматії в 1979 році досі до цієї поеми актор не повертався. І лише набувши значний досвід у мистецтві художнього слова, Святослав Максимчук знову повертається до запису інтерпретації твору, але вже в повному обсязі. Запис поеми, опублікований окремим диском, актор повторив згодом на диску «Франкіана», в якому у форматі MP3 подано понад 6 годин звучання творів Каменяра. Власне цей запис є об'єктом характеристики даної статті, а також нагодою ще раз зануритися у зміст, поетику Франкової поеми.

У спадщині І. Франка є 6 робіт, присвячених полемістові. У 1886-1887 рр., помагаючи упорядкувати археологічну виставу, Франко зацікавився збірником із Підгорецького монастиря, де були уміщені твори І.Вишенського.

1889 р. у «Київській Старовині» опубліковано декілька статей І.Франка про українського полеміста: «Иоанн Вишенский (Новые данные для оценки его литературной деятельности)», «Сочинения Иоанна Вишенского». Письменник захопився постаттю подвижника гуманізму у Німеччині Ульріха Гуттена (1488-1523), монографією про нього Давіда Штрауса і поемою німецького поета Конрада Фердінанда Майєра «Останні дні Гуттена». В.Щурат у книзі «Франків Іван Вишенський» згодом подав порівняльну характеристику Франкової поеми і названої поеми К.Ф.Майєра: наведений літературознавцем матеріал показує вплив поеми К.Ф.Майєра на твір І.Франка, однак автор дослідження перебільшує цей вплив. Даючи «доказ безсумнівної поетичної інвенції Франка від Маєрової поеми» [17,19], В.Щурат цілком відкидає всю оригінальність Франкової поеми, роблячи її цілковитим наслідуванням, відгомоном поеми німецького поета.

Взимку 1892-1893 рр. Франко написав статтю «Іван Вишенський, його час і письменська діяльність», яка тоді перевидана окремою

книжечкою під назвою «Іван Вишенський. Руський писатель XVI віку». До того ж періоду належить написання ґрунтовної монографії «Іван Вишенський і його твори», яка мислилася Франком як проект докторської дисертації (другий проект після невдалого першого – «Політична поезія Шевченка»). Монографія була опублікована 1895р. і одразу викликала чимало ґрунтовних і гострих рецензій. Серед них – рецензія А.Кримського під назвою «Иоанн Вышенский, его жизнь и сочинения», де відомий сходознавець аналізує слабкі місця монографії. У рецензії, зокрема, він писав: «Гипотезы – это сущая беда Франка, потому что он поэт: каждая из них, раз она не нарушает законов так называемой идеальной действительности, в миг приобретает для Франка значение неоспоримого факта; на этой гипотезе он строит новую, на той – опять новую и т.д., а в результате получается не столько ученая биография Вышенского, сколько исторический роман» [8, T.L. c.238]. Оті гіпотези, за які критикував монографію А.Кримський, й стали підставами для опоетизування постаті полеміста у поемі. У листі від 17 листопада 1895 року І.Франко дякував А.Кримському за висловлену критику: «Дорогий друже! Ви вже, певно, думаєте, що я не на живот, а на смерть загнівався на Вас за критику мого «Вишенського» та й через те не пишу до Вас. А я, чесне Вам слово даю, і не думаю гніватись, знаючи дуже добре, що праця моя, роблена прихапцем, часто з пам'яті, без відповідного книжкового апарату, а головно, без потрібного спокою і концентрації, без нічиєї поради (що се значить, Ви, певно, будете знати), не може відповідати вимогам строгої критики. Коли об чім я жалкував, читаючи Ваші уваги (признатися, досі я не мав навіть часу прочитати їх докладно), так се о тих похвалах, які Ви, наче пластирі на рани, декуди поначіпляли на мою роботу. Ті похвали, для котрих читач у розбираємій праці не бачить достаточної основи, ущерблюють трохи враження, яке робить критика. Звісно, хто схоче ще раз зайнятися Вишенським, той не міг буде оминути Вашої критики. Чи буду мав час і нагоду вчинити се – дуже сумніваюся» [10,57]. Сумніви І.Франка, як показав час, були даремні.

1900 року у «Записках Наукового Товариства імені Шевченка» опубліковано статтю «Новий причинок до студій над Іваном Вишенським». Десь на той час припадає і написання поеми «Іван Вишенський» та публікація її у поетичній збірці «Із днів журби». 1903 року твір передрукований у збірнику «На вічну пам'ять

Котляревському», а відтак виданій впродовж 1903-1911 рр у Львові книжечки «Іван Вишенський» (сюди увійшли поема, стаття «Іван Вишенський, його час і письменська діяльність» (1892р.), а також твір українського полеміста «Лови сього світу» у Франковому перекладі українською літературною мовою).

Поема «Іван Вишенський» своєю тематикою – взаємин провідника і народу – вписується в контекст тріади вершинних Франкових поем. З іншого боку, разом з опублікованою у збірці «Із днів журби» поемою «На Святоюрській горі», твір виділяється на фоні зразків поемного жанру у спадщині І.Франка зверненням до історичного українського матеріалу.

Ось як характеризує тему своєї поеми І.Франко у статті «Іван Вишенський, його час і письменська діяльність»: «Основа поеми – печерне життя і смерть Вишенського – тільки в одній часті моя поетична фікція, бо про своє печерне життя згадує Вишенський сам у заголовку свойого останнього послання»[11, 278]. Справді, обставини і дата смерті полеміста донині залишаються невідомими і своє бачення цього моменту у поемі поет називає фікцією. Своє життя в печері І.Вишенський описує в листі до Йова Княгиницького і там же висловлює бажання побувати в Україні. Історичним документом, творчо використаним І.Франком у поемі, є короткий меморіал православних з 1621р. під заголовком «Совътованіє о благочестіи», який був наслідком нарад у Луцьку (у тексті поеми – «православні з України, зібрані у місті Луцьку») відновленого у 1620 р. українського православного єпископату. На нараді в Луцьку «між іншим, ухвалили вислати на Афон своїх посланців і спровадити відтам учених і святобливих мужів руського народу, а особливо Івана Вишенського для підпори і оборони православія на Русі» [11, 270]. Документ цей – хронологічно останній, який згадує І.Вишенського, але, за влучним спостереженням І.Франка, «його автори не знали о нім нічого певного, не знали, чи він жиє, чи вмер» [12, 198], а також «чи ходили з Луцька післанці на Афон і чи привели кого з руських афонітів на Русь, сього не знаємо» [11, 270]. Крім того, у самому меморіалі дослідники відзначають великий вплив думок І.Вишенського [3, 437]. Таким чином, удокументовані бажання І.Вишенського ще раз побачити Україну і заклики українського суспільства щодо потреби у боротьбі за віру повернути його на рідну землю становлять одну сторону ідеї Франкової поеми. Їй протистоїть інша – бажання самого І.Вишенського осягнути найвищі ідеали аскетизму, чи, за дослідженням І.Франка, «може, й

гаряча віра в те, що жертвою свого власного життя, своєї діяльності і свого серця він зможе окупити побіду православія в рідній краї» [12, 197]. Оте роздвоєння Полеміста між ідеалами аскетизму і бажанням прислужитися рідній землі в її нелегкій боротьбі за батьківську віру і є основним стрижнем Франкової поеми.

У матеріалізації цієї теми у поемі тісно переплелися Франко-поет і Франко-науковець і дали дуже своєрідний і неповторний результат. Чи не першим це тонке сполучення різних граней Франкового таланту при дослідженні Франком творчості Івана Вишенського помітив Агафангел Кримський: «Франко берет некоторые темы Вышенского и, постаравшись разыграть свои собственные вариации на каждую, уверяет читателя, что это так говорит Вышенский и что, «як бачымо», это свидетельствует о живой фантазии и оживленной драматической форме речи у Вышенского. По-моему, «як бачымо» это свидетельствует скорее о живой фантазии и оживленной драматической речи самого Франка. Франко показывает нам, что он сказал бы, если бы был Вышенским « [8, T.L, C.240].

У книзі «Франків Іван Вишенський» Василь Щурат слушно продовжив і зростив зерно, посіяне А.Кримським: «Нею, тою поемою, й обличив себе Франко, як ученого сильнійше, ніж се могла б зробити найгострійша критика. Аспірації ученого були в нього, видко, збуджені тільки життєвими рахунками. Раз ті рахунки прийшлось перечеркнути, аспірації ученого послабли, перемогу над ними взяла природна вдача поета. Була ж вона настільки могутня, що і в обсягу наукових занять диктувала вибір теми й при оброблюванні її не позволяла вдержатись на висоті вимаганої науковості. [...] Не підходячи до історичного Вишенського виключно з інтересом історика, Франко в результаті своїх наукових студій присвячених Вишенському, не міг нам дати й історично - вірного портрета його. Підходячи до нього все з немалим інтересом поета, що мусів виразити себе самого, мусів омотувати його все золотими нитками своїх власних думок і мрій, мусив творити собі що-раз більше свого Вишенського, поки вповні свого не створив у поемі, де й лось бути такому» [17,4-5].

Риси ж Франка-науковця засвідчує передовсім порівняння уступів монографії «Іван Вишенський і його твори» з поемою. У третьому розділі – «Життя і характеристика Івана Вишенського» – Франкової монографії знаходимо посилання на деякі джерела і факти, які будуть використані для поеми. «Може бути, [...,] що

Вишенський, проживши довгі літа в монастирі, покинув його і за дозволом старших осів в осібнім, відлюднім скиті [*«той за дозволом найстарших вибира собі печеру» – у поемі. – Я.Г.*]. Скити такі се були невеликі келії, темні і невигідні, обведені частоколом або тернами і більше похожі на тюрму, ніж житло свобідного чоловіка [*у поемі: «Ні, се нори жолоблені, / недоступні, темні ями, січені в скалі печери», або: «Се є вхід в живу могилу, у печеру пустельницьку» – Я.Г.*]. Праця, молитва і піст були звичайним заняттям скитника; говорити не вільно йому було ні з ким, звичайною поживою його був варений біб, звичайним ліком в разі слабості горілка з полином [*дивись другий розділ поеми – Я.Г.*]» [12, 187] – читаємо у монографії. Далі І.Франко наводить польську цитату з праці Петрашевського, яка розповідає про життя афонських монахів в печерах і перегукується з деталями початкових розділів поеми: «Чудовий день, – розказує він, – і море тихе вдалині, а біля скель розбурахне, як дикий звір у путах; повели нас подалік під стіну, на кілька сажнів вертикально отесаних скель, піднятих під хмари, де вгорі було видно ніші, у яких сиділ вже за життя монахи. Ніби святі, віддалені від світу, годували їх благодійники зваренимі бобами [...]» [12, 188].

Доповнює М.Грушевський, описуючи впливи староболгарського містицизму на українську літературу першого українського відродження. Ось як він трактує сутність вчення ісіхазму, плеканого афонітами: «Щоб вернутися до страченого богоподібного стану, вона [*людина. – Я.Г.*] мусить себе приготовити насамперед окетичними подвигами, що мають вищенаведену назву «практики» – стриманням усяких плотських подвигів, постом, неспанням, неустанною молитвою, мовчанням і подібне. Відповідно підготувавшися сею «практикою», подвижник може перейти до «теорії», яка веде до досконалого знання (гносіс). Осягається вона молитвою в душі («розумною молитвою», або «розумним діланням», як її називають). Переходячи на сю вищу ступінь подвигу [*У Франка: «хто бажає довершити / аскетичний, острий подвиг, / в пості, самоті, мовчанні / слухать голосу душі» – Я.Г.*], належить обмежити взагалі всяку активність, заховати можливо мовчання і спокій (звідси «ісіхазм» – грецька паралель до латинського виразу «квієтизм», захованння можливого спокою) [*У Франковій поемі Вишенський говорив не устами – «він устами вже давненько / відовчився промовляти, / тільки голос духа чув» – Я.Г.*]. Тільки тим способом можна скупитися в собі і віддатися

внутрішньому вдивлянню в Бога (теорії)» [5, 24]. Як бачимо, фрагмент з праці М.Грушевського, хоч і написаний значно пізніше (вже по смерті поета), дає (хоч і не намірено) суттєві пояснення окремих уступів поеми.

І.Франко намагається у поемі максимально наблизитись до письменницького стилю Івана Вишенського. По-перше, у посланнях полеміста має місце ритмізована проза – ритмічні ряди паралельних часом римованих виразів. У сучасних виданнях творів І.Вишенського цю ритмічність тяжко побачити і відчути, бо сучасні редактори виписують текст як суцільну прозу. Ритмізованість прози І.Вишенського показує у своїх цитуваннях творів полеміста М.Грушевський в «Історії української літератури». Франкова поема написана білим віршем, де в основному вірш тримається лише завдяки ритмові.

По-друге, для стилю творів І.Вишенського притаманна риторика, риси якої неодноразово констатує Д.Чижевський [15]. «Однак залишається відкритим питання, - пише він: - яким чином Вишенський попри своє цілковите несприйняття мирського життя, а надто світської освіти, - зміг виявити себе настільки сучасною людиною, що писав риторичним стилем, характерним для Відродження й Реформації» [15,140]. Одну з риторичних фігур – анафору – коли підряд кілька речень значного уступу твору будуються з однаковою формулою початку – інтенсивно використовує І.Франко у поемі, починаючи однаково кілька строф підряд. Іноді на довший розділ поеми поет обирає кілька таких формул. Наприклад, у тексті листа: «тямлячи слова Христові...» - «Тямлячи твою науку»; «Поміркуй: тяжкі негоди» - «Поміркуй: неправда й кривда...» - «Поміркуй: лукавство й зради...»; «Батьку, батьку! Люте горе...»- «Батьку, батьку! Від ударів...» і т.д.

По-третє, наближеність до стилю І.Вишенського І.Франко підкреслює й апелюванням до окремих уступів творів полеміста. Зокрема, у тексті листа:

Тямлячи твою науку,
що як пастирі нас зрадять,
треба нам, самому стаду,
про своє спасіння дбать ...

очевидна алюзія до «Посланія до утекших єпископів», де полеміст пише: «Спасайтеся, братия моя возлюбленная, вірное стадо христово, роде избранный, языку святый, царское священие, людтие

обновления, руський благочестивий народе, сами» [2, 103].В одинадцятому розділі поеми:

Що мені до України?
Хай рятується як знає –
а мені коли б самому
дотиснутись до Христа

Франко апелює до твору І.Вишенського «Писаніє до всіх в Лядской землі живущих»: «Чи не ліпше тобі ізучити Часословець, Псалтыр, Охтаик, Апостол и Евангелие с иншими, церкви свойственными, и быти простим богоугодником и жизнь вічную получити, нежели постигнути Аристотеля и Платона и философом мудрым ся в жизни сей звати и в геену отити? Разсуди! Мні ся видит, ліпше єст ані аза знати, *толко бы до Христа ся дотиснути*, который блаженную простоту любит и в ней обитель собі чинит и там ся упокоивает» [*виділення моє .- Я.Г. – 2, 57*].

Поетизація матеріалу проявляється у частій підміні джерельних описів локальним колоритом. Зокрема, опис грецького Афона підмінюється описом гори українського Гошівського монастиря. Текстове порівняння опису гори Гошівського монастиря у повісті «Петрії і Довбущуки» з окремими фрагментами поеми ілюструє це:

«Петрії і Довбущуки»	***«Іван Вишенський»***
«Гора монастирська не спускається лагідно до тої долини, але стримить над нею, бачиться, грізно своїми обривистими боками, насторошеними ліщиною та глогами, котрі, мов малі діти, обтулюють собою голі боки і ребра матері. А вдолі під тими утесами шумить сердито і піниться, б'ючись о кругле каміння, котре, як умершіїї барани, дно її залягає, бистра і значна гірська річка Свіча».	*Унизу, де з хвиль кипучих* *Гранітові сірі скали* *гордо, просто вгору пнуться–* *стіни, колоси, стовпи, –* *Там внизу музика дика* *Не вгаває на хвилину,* *Б'ються хвилі о каміння,* *Бризка піни срібний вал.*
«...узькі, кручені, хоть старанно вичищені і дрібним піском посипані стежинки, в'ються крутим берегом вгору,	*Хоч повзуть тут скрізь по горах* *Стежечки, немов гадюки,* *То, проте, не оживляє* *Їх розмова, спів, ні сміх.*

ведучи на дуже обширну, але
рівну і широкими
теребовельськими плитами
виложену площадь...»

«... здається, рука побожного
фундатора зіпхнула з тої
поетичної і мальовничої висоти,
маючої статися місцем божої
хвали, молитви, спокою і
самотнього монашеського
розмишляння, всю суєту
мирську, щоби не мутити нею
набожного спокою».

Плачуть жалібно ті дзвони,
Мов нарікання, докори
На людей, що замертвили
Пречудовий сей куток.
Що гніздо думок високих,
Школу поривів геройських,
Пристань для орлів змінили
На сумну тюрму для душ.

Поетизація проявилася також в багатому використанні легендарного матеріалу часу Івана Вишенського. Нагадаю, насамперед, легенду, про яку згадує сам І.Вишенський у поемі – легенду про сімох сплячих братів з Ефесу: Максимільяна, Іавмліха, Мартиніана, Іоана, Діонісія. Костянтина (Ексакустодіана) та Антоніна. Вони втікали від переслідувань римського імператора Деція і сховалися у печері на горі Селіон. Знайшовши їх, Децій наказав завалити камінням вхід печери, щоб заморити втікачів голодною смертю. Тим часом юнаки поснули і пробудилися аж за імператора Феодосія за 200 літ пізніше. Ця легенда знайшла відбиття в Талмуді і Корані і літературну історію цієї легенди окремо опрацював Агатангел Кримський (якому присвячена поема).

Таким чином, поєднуючи науковий підхід і художню уяву змальовує І.Франко у поемі образ полеміста – сильний і бездоганний у переконливості зображення оточення, епохи, внутрішньої драми І.Вишенського, але все таки насичений містицизмом[1]. Підстави для того містицизму І.Франко бере з українських джерел епохи Вишенського і робить це наскільки органічно і переконливо, що заставляє читача повірити в правдивість відображення постаті. Прикметне, що в поемі поет ні разу не вживає слів «містика» чи «містицизм». У монографії про полеміста І.Франко ніде не називає його містиком, хоч серед лектури І.Вишенського на Афоні відзначає «містичні твори» Діонісія Ареопагіта, а також «Подвижну книжку» одного з

представників староболгарського містицизму Григорія Синаїта, яка була підручником пустинного життя [12, 185-186]. Фрагмент практичних порад Г.Синаїта наводить М.Грушевський і він разюче в деталях суголосий з текстом Франкової поеми: «Зачини двері келії, сядь у куті і відтягни свою гадку від усього земного, тілесного і скороминущого; потім схили і притули підборіддя своє до грудей і встроми твоє око фізичне і духовне в твій пуп; стули обидві ніздрі так, аби лиш тільки дихати; відшукай очима приблизно те місце серця, де скуплені сили душі. Спочатку ти нічого не побачив через твоє тіло, але коли пробудеш у такім стані день і ніч. Тоді – чудо! – побачив чого не бачив – побачиш зовсім ясно, що навколо серця твого поширіться божеський світ» [5, 25]. Наведені Грушевським поради Григорія Синаїта дуже близько нагадують уступ Франкової поеми:

І в яскині у куточку
Сів на камені, плечима
Сперся о стіну холодну,
Голову схилив униз.
Голова його могутня
На худій, жилястій шиї
Гнулася сама вдолину,
Мов на тичці той гарбуз.
Сперши бороду на груди,
Впер він зір у одну точку
І сидів отак недвижно
Довго-довго, наче спав.

У продовженні цього розділу поеми І.Франко змальовує «ширення божеського світу» чи «просвітлення» дуже колористичним уступом. М. Мочульський, цитуючи цей уступ, коментує його так: «У людей з перечуленими нервами трапляється цікаве психічне явище, відоме під назвою audition colree – вони відчувають деякі звукові тони як зорові враження певних фарб, чи інакше, чують фарби й бачать тони. [...] Слух на коліри (audition coloree) знайшов свій найкращий пластичний вираз у поезії нашого Франка. Мало того. що Франко малює переживання слуху чулого на коліри, він дуже докладно записує процес того дивного явища [...]» [9, 58-59]. За непорозумінням опис містичних переживань І.Вишенського М.Мочульський трактує як результат психічного явища у І.Франка – річ для розуміння Франкової поеми цілком недопустима, але з іншого боку – як промовисто вона ілюструє

слова з А.Кримського про те, що «Франко показывает нам что он сказал бы, если бы был Вышенским!»

Найвищим ступенем містичного переживання є поєднання містика з Богом, його обожнення. Для зображення процесу обожнення містика у поемі поет використав матеріал апокрифічної легенди, яка міститься у другому томі ґрунтовного видання «Апокрифи і легенди з українських рукописів», 5 томів якого появилися протягом 1896-1910 рр. і мали істотний вплив на його поетичну творчість. Франко наводить апокрифічну розповідь про те, як Христос, забавляючись з жидівськими дітьми на даху храму, зійшов зі стіни храму по сонячному промінні, а діти, побігши за ним, попадали і порозбивалися [1,170; 13,362]. Іван Вишенський просить у фінальній сцені поеми:

Ох, таж ти, малим ще бувши,
Бігав з храму по промінню,
І по морю серед бурі,
Мов по суші ти ходив.
Дай, о дай мені се чудо!

Бог дає полемістові це чудо – відбувається певне ототожнення з Вишенського з Христом і цим вирішується конфлікт поеми[2]. Таке порівняння дужне добре відповідало епосі, в яку живі Іван Вишенський, і показує досягнення полемістом того ідеалу віри, який сам полеміст сповідував у своїх творах – ідеал обожнення людини, максимального злиття з Богом. Завдяки використаній Франком легенді невідомі обставини смерті полеміста набирають вельми переконливого зображення і пояснення.

С.Максимчук створив свою, неповторну і переконливу манеру інтерпретації творів поета. Цій манері притаманна повільність, схильність до такої кількості психологічних пауз, що здається наче артист прагне читати кожне слово окремо, надаючи йому свинцевої ваги. Але в записі поеми «Іван Вишенський» спостерігається деякий відступ від складеної манери інтерпретації Франка, зумовлений двоїстістю зображеного у поемі Вишенського: з одного боку у поемі є не персоніфікована мова автора з його поетичним стилем, з іншого – монологи Вишенського, з яким ототожнює себе автор. Зауваження А.Кримського про відображення у творі того, що сказав би І.Франко, будучи І.Вишенським, – і тут цілком несподівано реалізовується. Застосування однакової повільної манери читання породжувало б монотонію. Мову Франка С.Максимчук відтворює в цій поемі більш

облегшено, «акварельним» тоном, що вирізняє дану інтерпретацію від похмуро-психологічної передачі авторської мови у «Похороні» та драматичної у «Мойсеї». Повільна манера стає характерна для інтерпретації актором образу Івана Вишенського – це, зрештою, дуже доречно, зважаючи на монашеський чин і описаний у поемі аскетичний спосіб життя полеміста. Такий відступ, здійснений актором, цілком зрозумілий з позицій законів мистецтва художнього слова на сцені: з одного боку: «У різних творах навіть одного письменника творча природа художньої мови стилістично змінюється» [14,136]; з іншого – «неприпустимо, щоб мова самого оповідача і репліки дійових осіб в їхніх діалогах та монологах, зливались у розповіді в один тон» [14, 149].

Виконавська композиція поеми напрочуд симетрична. Поему умовно поділено на три великі частини, кожна з яких охоплює по чотири розділи. Перша частина співпадає із експозицією дії, де описано місце дії (Афон і чернече життя на ньому) і вперше показано головного героя, якого відправляють до печери. Друга частина співпадає із зав'язкою дії: це – перший монолог-звернення старця до нового пристанища, поява в печері вишневого цвіту і роботи павука. Третя частина – хід дії і кульмінація: спостереження барки на морі, отримання листа – все це поглиблює роздвоєння, посилює спокусу в душі Вишенського. Кульмінацією стає сцена з руськими послами, на стук по скалі яких Вишенський не одізвався. Наслідком полум'яної молитви стається чудо – по сонячному промінню Вишенський сходить зі скальної печери на барку.

Поема не дає підстав для театралізації, навіть в такій мірі, як це є в «Похороні». За винятком сцени пращання ігуменом І.Вишенського, немає в ній ані масових сцен, ані наявності великої кількості різних персонажів. Вся поема – це послідовність монологів Вишенського, здебільшого монологів-роздумів, кожен з яких передає наступний щабель розгортання внутрішньої драми. Єдиний можливий засіб певної театралізації тексту – зміна **тембру** і актор застосовує її тут дуже гнучко. Так, уся перша частина виконавської композиції поеми витримані в основному в срібному тоні. Цього срібного тону не затьмарюють навіть окремі образні деталі (наприклад, «скрізь тиша, і скрізь мовчання…», чи перелік тих по кому дзвонить дзвін, чи, врешті «нори жолоблені, недоступні, темні ями»).

Темброві відхилення і модуляції найбільше наповнюють другу частину виконавської композиції поеми. Зокрема, перший монолог

«О, вітай, моя домівко» витриманий в оксамитовій гамі, але зараз по закінченні монологу, в тих кольорових містичних переживаннях старця Івана здійснюється поступова модуляція тембру через срібний (при згадці про матір) – до золотого (особливо, коли гармонія робиться «пурпуром ярким» і серед того пурупур появляється золотистий промінь) і на цій кульмінаційній ноті завершується розділ.

Другий монолог «Цілу ніч гуляв тут вітер» – витриманий в цілком іншій, більш похмурій барві: Застосована артистом мідна гама, з характерним для неї глухим гулом, темрявою і мороком, цілком доречна до образного змісту тексту («гуляв вітер», «море вило», «один лиш демон чорний» гуляє і реве»). Але, подібно як і з першим монологом, з подальшим перебігом тексту відбувається знову ж просвітління тембру. Актор гнучко міняє тембр на срібний, передаючи гру світлотіні («Цілу ніч гуляв тут вітер» – «А тепер заблисло сонце»), і на цій срібній палітрі звучать роздуми про відкриття Бога у вірі. Лише останній пасаж цього розділу, який через сумніви приводить старця до плачу, робить природним повернення до оксамитового тону. Відтак, уся сцена з вишневим квітом витримана у срібному тоні з епізодичною драматизацією при згадці про Україну («Та невже ж та Україна»), з поверненням до знову срібного («Піг!пігі! Цвіти, трави…»), а навіть оксамитового («Геть, о геть, далекі гості!») тонів.

Сама атмосфера, образність, зміст поеми підказують, що застосування **монотону** є цілком доречне. У поєднанні з риторикою (а власне з фігурою анафори), свідоме застосування якої поетом пронизує весь текст, монотон в даному випадку надає рецитації небуденності, урочистої таємничості, навіть містичності, для якої чимало підстав у поемі. Переважна більшість першої частини виконавської композиції поеми слушно витримана у монотоні: поетичний текст, який через ридання дзвонів і постійну рефренність похоронного співу («Со святими упокой») малює реалії чернечого життя на Афоні, сам провокує до того.

Напрочуд вдало і ефективно застосовує артист монотон для рецитації тексту листа православних. Умовно розділивши весь текст листа на кілька крупних уступів, по мірі емоційної напруги і наростання значущості суті написаного, у використанні цього прийому здійснюється поступове крещендо і монотон набирає щораз вищу ноту. Вітальний вступ, хоч і позначений хвилюванням старця

від несподіванки, все ж іде на порівняно спокійній ноті. В наступному уступі з описом реалій церковного життя на Русі (від слів «Б'ють на нас і явно, й тайно») характеризується поступовим підвищенням тону і тихою драматичною кульмінацією його є прохання «будь ти нашим стерником». Ця кульмінація узагальнює фактичні реалії: по останніх відвідинах України 1605-1606 рр. Вишенський зазнав розчарування, відчув розходження з провідцями релігійно-національного руху, оскільки залишився на консервативних позиціях, які життя давно уже обминуло. У «Листі до Домнікії» уступом про те, що він не знає жодних обов'язків перед руським народом, полеміст просто дескредитував себе, позбавивши себе всякої можливості стати тим керманичем релігійно-національного руху, яким він був у перших своїх посланнях. І кульмінацією, розпучливим благанням звучить останній уступ листа (від «Поміркуй: тяжкі негоди....»).

Розміреність, повільний темп рецитації, насичення і підкреслення її різними видами пауз, як вже сказано, є характерною рисою інтерпретації С.Максимчуком Франкових текстів. Пауза є важливим виразовим засобом, потужною зброєю артиста, значним арсеналом якої він володіє.

Логічні паузи – сфера найбільшого експерименту читця. Підстав для того не бракує: з одного боку до цього спонукає сама специфіка Франкового вірша, який, попри міцні рамки ритму, допускає неспівпадіння меж думки, «мовного такту» з рядком строфи і вільно переносить їх частину в інший рядок, що сприяє гнучкості, еластичності, природності вірша. З іншого боку, при декламуванні поезії логічні паузи само собою розмежовують рядки строфи і мимовільна пауза вкінці рядка так чи інакше присутня і С.Максимчук (як у творах І.Франка, так і взагалі у читанні поезії) спеціально її підкреслює, аби слухач міг відчути ритм поетичної мови. Звідси – тенденція артиста до певного розривання «мовних тактів», які іноді ведуть до смислової гри. Ось лише деякі зразки, яких можна чимало помітити в прочитанні поеми (паузу позначаю |, слова, які творять мовний такт, виділяю):

*Чи обдумав ти | **всю гіркість**|*
Жалю, що явиться може...

Вітер буйно дув від моря,
*Бороду його й **волосся** |*

***Розвівав**, і він, **притиснув** |*
***Хрест до себе**, швидко щез.*

У своїй печері старець
*Знов на камені **недвижно**|*
***Спочиває**...*

*Бачилось, і **бог у небі**|*
***Вмер**, один лиш чорний демон...*

Психологічними паузами артист найчастіше виділяє своєрідні «ключові» для зрозуміння підтекстів, символів слова, розкидані по тексту поеми. Так, у строфі

Ні, се нори для аскетів,
Се «остатній ступінь», |подвиг|
Крайній і безповоротний,
Брама вічності вузька.

Виділення слова «подвиг» небезпідставне, оскільки йдеться не тільки про здійснення в майбутньому внутрішнього подвигу ченця над собою, але й змальовується містицизм поетового зображення старця Івана. Також повні смислового підтексту на різних семантичних рівнях твору психологічні паузи у строфі:

А та віра творить |чуда|,
Творить |і найвище чудо|
Над всі чуда – творить бога,
Відкрива його для нас.

виділені психологічними паузами слова «Чудо» і «найвище чудо» передбачають не тільки чудо віри в Бога, яку в тексті поеми осмислює Вишенський, але й назагал всі ті чуда, якими наповнив І.Франко свою поему – підміна афонського краєвиду українським (з гошівського монастиря), містичний екстаз і злиття з Христом самого Вишенського і т.п.

У відображенні сцени з вишневим квітом, розбиваючи психологічними паузами рядок «Цвіт|вишневий| - тут| - в тих скелях!|», С.Максимчук не тільки рельєфно передає за текстом здивування аскета: в цьому підкресленні і певна гра смисловим предметним рядом, пов'язаним із вишнею (вишня як дерево, цвіт якого попав у яскиню, прізвище полеміста як похідне від назви

дерева, а врешті Судова Вишня як можливе місце народження героя поеми).

Декілька разів психологічні паузи використано для фокусування уваги та інтриги слухача, як от у наступних двох строфах:

Віють хоругви червоні,
Наче проблиски | пожежі |;
Дерев'яний хрест з розп'ятим
Передом помалу йде.

Тут спинився хід церковний,
Стали править |панихиду...|
Де ж той мрець, кого ховають?
Де блаженний той аскет?

Одним із виявів психологічних пауз є протягування голосного звуку. У фрагменті:

Зразу все немов **померкло**
Перед ним, і дрож пробігла…

протягуючи звук «е» у слові «померкло», актор тонко передає психологічний стан аскета – стан переходу від туземного фізичного життя до містичного споглядання Бога в собі.

Володіння С.Максимчука різними видами символічних наголосів яскраво простежується у виконанні поеми. Так, підкресленнями музичних засобів самої поетичної мови - асонаціями та алітераціями – читець підкреслює **символічними звуконаслідуючими наголосами.** Цікаво, що у фінальній частині поеми І.Франко застосовує більше асонацій, тоді як на початку більше домінують алітерації. Так безсмертний опис величного, піднесеного, хоч і траурного, передзвону на Афоні вдало використовує асонацію літери «о»:

На Афоні дзвони дзвонять
У неділю по вечірні;
Починає Прот великий,
Окликаєсь Ватопед.

У фінальній частині поеми домінують алітерації звуків *з, с, р, т, ц* для відображення то камінного гуркоту скелі, то емоційного збудження і тривоги старця Івана. Ось декілька прикладів:

Ось гуркоче глухо камінь,
старець разом стрепенувся,
та рука не простяглася,
він на знак не відізвавсь.

І смертельная тривога
зціпила старече серце
І заперла дух у груді,
зимний піт лице покрив.
Він зирнув на синє море,
де рубцем золототканим
зарисовувався обрис
від Афонської гори.

Ах, посланці з України!
В старця серце стрепенулось,
І в тривозі, і в нестямі
Худі руки він простяг.

Своє ставлення до зображуваних подій артист віртуозно відображає за допомогою тонко відчутих **символічних емоційних наголосів.** Цей вид наголосів особливо доречний при відтворенні часто застосовуваних І.Франком у другій половині поеми реприз подієвих ситуацій. Так, у барці, яка пливе до Афону, козацькі посланці спочатку привиділись старцеві Іванові як привид («ні, се певно, привид був!»). Коли ж, не отримавши відповіді, руські посланці відпливають додому, уже реальністю стають «в барці кунтуші козацькі і шапки червоноверхі», які трагічно бентежать героя. Відповідним є і втілення цих наголосів: більш швидкоплинне, принагідне і залишене без належної уваги, а тому і спокійне – у першому випадку і сповнене драматизму, усвідомлення неможливості зарадити ситуації, а тому на межі емоційного зриву – у другому.

Символічним образним наголосом артист штрихоподібно відображує містичність зображуваної Франком постаті Івана Вишенського. У кількох розділах поеми поетом послідовно нотується «шлях» того містичного екстазу в душі І.Вишенського. Після першого «ширення божеського світу» по приходу аскета в печеру, у розділі сьомому: «Так з думками бився старець / і молився, і томився /, але давнє *просвітління*/ не хотіло вже вернуть». У розділі одинадцятому: «Він ридав, шептав і кликав, / Та було довкола темно / І в душі страшенно темно / і *просвітлення* не йшло». Ці два уступи є повторністю психологічної ситуації, правда, споводованої різними (але однаково важливими для ідеї твору!)

причинами: перший раз – це сумніви в твердині своєї віри, другий – сумніви при виборі між найдорожчим у житті – між Богом та рідною землею. Тому не дивно, що актор ці важливі для окреслення Вишенського-містика уступи рецитує приблизно однаковим констататативним, стриманим тоном і інтонацією, лише трохи швидшим темпом і рельєфніше спадаючою вкінці інтонацією у другому випадку. У фіналі поеми: «ясна певність, що послухав / бог отсе його благання, / що настала хвиля чуда – *просвітління* надійшло» - злегка заповільнений темп рецитації, інтонаційне виділення останнього рядка строфи над загальним тоном рецитування усього тексту спричиняються до підкреслення тої «пільгої болі», «хвилі чуда» і просвітлення, яке вертається і звільняє аскета від його внутрішніх мук.

Важливою складовою запису є музичний фон, який супроводжує рецитацію. Музичне оформлення даного запису, яке – рівно ж як і музичне оформлення попередніх записів Франкових поем у виконанні Святослава Максимчука – здійснила Тетяна Шипош. Відомо, що у поєднанні з мистецтвом художнього слова музика має фонове значення, але при тому може бути застосована в трьох випадках [про це див: 7, 74]:

1. ***Звукопис, який імітує певні конкретні життєві процеси, явища, події.*** Цю функцію музики застосовано у записі поеми, причому у значно більшій мірі, ніж у записах попередніх поем. Підставою для цього є насичений музичними образами Франків текст, де звукозображальність скрізь: ридання дзвонів, скрипіння ретязів, дзижчання мухи, снування павуком паутини.

2. ***Музика, яка реально зустрічається по ходу дії.*** Ця функція своєрідно теж застосована у записі поеми. Звичайно, сам поет не передбачив у своєму творі звучання конкретного музичного твору (як передбачив це, наприклад, у поемі «Великі роковини»). Вдалий хід звукорежисера у музичному оформленні – супроводження в записі рецитації фрагментами духовної музики. Так, четвертий розділ поеми – сцена пращання ігуменом Івана Вишенського перед відправленням до печери – ілюстрований багатоголосим церковним співом, характерним для східної традиції. А кінець сьомого (де «з думками бився старець») та X-ий (сцена ознайомлення з листом) розділи поеми ілюстрована одноголосим чоловічим одноголосим хоровим співом (мабуть григоріанським хоралом), характерним для західної церкви. Таким чином посилено характеристику епохи, в яку жив і творив І.Вишенський – час після Берестейської унії, коли

справді йшла завзята боротьба між щойно зародженим і поступово здобуваючим силу у Польсько-литовській державі уніацтвом і православієм, яке утискається в правах. Ця боротьба точилася не лише в політичних і церковних колах, але й у письменстві, де представником і захисником православія постає Іван Вишенський.

3. ***Музика, яка емоційно підсилює зміст матеріалу.*** Ця функція музики у даному записі є фактичним результатом застосування двох попередніх, отже окремої характеристики не потребує.

Запис виконання Франкової поеми «Іван Вишенський» є творчою перемогою актора-читця і вагомий високомистецький внесок у фонографічну франкіану. Шлях до цієї перемоги не був простим: записавши фрагмент поеми на етапі яскравого початку своєї виконавської кар'єри, С.Максимчук майже 30 років не повертався до твору, збагачуючи свій репертуар творами І.Франка, шліфуючи свою майстерність, примножуючи і кристалізуючи виконавські прийоми. І лиш набувши все це, врахував обставини створення постом твору, глибоко осягнув і детально осмислив текст поеми, тонко відчув актуальність проблематики і суспільне звучання твору і всьому цьому підпорядкував гнучкий і блискучий свій виконавський арсенал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апокрифи і легенди з українських рукописів / Зібрав, упорядкував і пояснив др.І.Франко. – Т.ІІ: Апокрифи новозавітні: Апокрифічні євангелія. – Репринт видання 1899року. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 443 с.

2. Вишенський І. Твори. – Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1959. – 279 с.

3. Возняк М. Історія української літератури / підг. до друку, вст. слово М.Гнатюка. – Видання 2-ге, виправлене. – У двох книгах. – Книга 1. – Львів: Світ, 1992. – 694 с.

4. Горак Я. Два чуда з Іваном Вишенським. // Українське літературознавство. – Випуск 64: Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка. – 2001. – С.77-81.

5. Грушевський М. Історія української літератури. – Том V – Книга 1: Культурні і літературні течії на Україні в XV-XVI вв. І перше відродження (1580-1610 рр.). – Київ: Либідь, 1995. – 256 с.

6. Грушевський М. Історія української літератури. Історія української літератури. – Том V. – Книга 2: Перше відродження (1580-1610 рр). – Київ: Либідь, 1995. – 352с.

7. Клитин С. Режиссер и чтец. – Ленинград: Искусство, 1968. – 98 с.

8. Кримський А. Іоанъ Вышенскій, его жизнь и сочиненія // Кіевская Старина. – Т.L. – Кіевъ, 1895. – С.211-247; Т.LI. – Кіевъ, 1895. – С.1-47.

9. Мочульський М. Іван Франко. Студії та спогади. – Львів: Ізмарагд, 1938. – 211с.

10. Франко І. Зібр. Творів: у 50т. – Київ, 1986. – Т.50.

11. Франко І. Іван Вишенський, його час і письменська діяльність // Франко І. Зібрання творів в 50 т. – Т.28. – Київ: Наукова думка, 1980 - С. 260-278.

12. Франко І. Іван Вишенський і його твори // Франко І. Зібрання творів в 50 т. – Т.30. – Київ: Наукова думка. 1981. – С.7-211.

13. Франко І. Із старих рукописів // Франко І. Зібрання творів в 50т. – Т.29. – Київ: Наукова думка, 1981. – С. 348 – 402.

14. Черкашин Р. Робота читця над художнім твором: Методичний посібник. – Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. – 124 с.

15. Чижевський Д. Іван Вишенський //Чижевський Д. Філософські твори у чотирьох томах / Під загальною редакцією Василя С. Лісового. – Т.2: Між інтелектом і культурою: Дослідження з історії української філософії. – Київ: Смолоскип, 2005. – С.130-142.

16. Шевчук В.Іван Вишенський і його твори // Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI-XVII століть. – Кн.1: Ренесанс. Раннє Бароко. – Київ: Либідь, 2004. – С.200-213.

17. Щурат В. Франків Іван Вишенський. – Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1925. – 19 с.

ПРИМІТКИ

1 Свідоме чи несвідоме змалювання героя поеми містиком певною мірою випереджує намагання Д.Чижевського, який, окреслюючи світогляд полеміста, у своїй про нього статті хотів «цим самим довести, що в першу чергу він був містиком» [15, 131]. З цього погляду філософ вважає, що І.Франко «у своїх віршах пояснив повернення Вишенського на г. Афон, що не є переконливим у психологічному плані. Франко вважає, що Вишенський не встояв перед спокусою вернутися до життя містика, яке він там провадив. Утім, істинний містик, зваживши, що час та умовини сприяють боротьбі за свої ідеали, не піддався б так легко» [15, 132]. Погляд безспідставний і незрозумілий, бо повернення І.Вишенського на Афон не було метою поеми і не є навіть основним у ній.

2 У франкознавстві висловлювалися найрізноманітніші і безпідставні версії про те, що сталося з Вишенським в кінці Франкової поеми [Частково про це див: 4]. Навіть літературознавці – авторитетні дослідники старої

української літератури не вловили використання Франком апокрифічного джерела. М. Грушевський пише: «Франко, спустивши його [*Вишенського– Я.Г.*] в море на сонячнім промені, сим яскравим образом (запозиченим з Конрадової поеми про Гуттена) закрив порожнечу, яка наступає в сім місці в житті і діяльності великого поета-аскета» [6,265-266]. В.Щурат, показуючи, як у поемі К.Ф.Майєра Гуттен знаходить смерть у промінні сонця (у візії бачить перед собою свій шлях, барку з керманичем і пускається йти до неї по промінню «і паде в обійми смерті»), механічно проектує це на Франкову поему і не заглиблюється при тому чи вклав поет у такий кінець поеми осібний смисл і підстави. За дослідженням В.Шевчука, в уяві Франка полеміст «перетворивсь у промінь, кинувши рештки своєї свідомості туди, де була рідна земля[…]» [16, 209].

МАРІЯ ОРКУШ

ПЕРШИЙ МУЗЕЙ У НАГУЄВИЧАХ

У кінці березня цього року до музею Івана Франка у Львові чоловік, який себе не назвав, приніс дві світлини. Це світлини, на яких зафіксовано відкриття музею Івана Франка в Нагуєвичах у 1951 році.

Музей Івана Франка в рідному селі письменника відкрито в хаті його небожа Миколи Франка в 1946 році. Микола Франко – перший голова сільської ради в Нагуєвичах був розстріляний німцями в 1941 р. в м.Чорткові. Його дружину Розалію з Кімаковичів розстріляли в 1944 році в м.Дрогобичі. Їхні діти Стефанія та Михайло виховувалися в родині Даніцької Юлії Захарівни – небоги Івана Франка.

В обласній газеті «Радянське слово» № 104 від 27 травня 1951 року тодішній директор музею Гриць Франко, син Франкового брата Захара, написав, що в цьому музеї були родинні світлини, деякі особисті речі родини І.Франка, твори письменника.

Визначною подією було відвідання Нагуєвич групою видатних письменників у 1951 р., серед яких були Павло Тичина, Володимир Сосюра, Максим Рильський, Платон Воронько, Любомир Дмитерко.

На початку 1951 року почалася підготовка до відкриття музею на новому місці.

Для цього був виділений найкращий будинок у селі. Це був будинок багатого єврея на прізвище Бергер. У будинку було 5 кімнат. Будинок відремонтували. Треба було також перебудувати експозицію, поновити експонати. Художники Львова оформили стенди, експонати, відновили деякі картини. Львівський музей Івана Франка подарував світлини та експонати.

1951 рік. Відкриття музею у Нагуєвичах

Живописець Михайло Козік, який оформляв музей у хаті Миколи Франка, намалював декілька краєвидів. В одному залі експонувався портрет Івана Франка його роботи.

27 травня 1951 року музей в цьому будинку було відкрито. О першій годині на подвір'ї нового музею почався мітинг.

П'ятитисячний мітинг відкрив секретар Підбужського райкому КПУ Гальчинський.

На мітингу виступив директор музею Григорій Франко, перший секретар Дрогобицького обкому КПУ Олексенко С.А., оператор дев'ятого нафтопромислу Лобанців, голова колгоспу сусіднього села Уріж Гомзяк, студентка Дрогобицького учительського інституту Савків.

Бурхливими оплесками зустріли учасники свята появу на трибуні літньої жінки із Ясениці Сільної Розалії Василівни Гаврилик, яка особисто знала Івана Франка. Вона розповіла про свої зустрічі з письменником.

Стрічку перерізав голова Дрогобицького облвиконкому Яворський І.Й.

На одній світлині, яка поступила до музею, зафіксовано виступ Григорія Франка. Поряд з ним секретар обкому КПУ Олексенко С.А. та голова облвиконкому Яворський І.Й.

На другій світлині – група людей в нововідкритому музеї. Серед них стоїть Григорій Франко, поряд з ним Даніцька Юлія Захарівна. На трибуні Олексенко С.А.

Ці світлини ще одна сторінка літопису музею Івана Франка у Нагуєвичах.

ВІРА БОНЬ, МАРІЯ ОРКУШ

ДО ІСТОРІЇ МУЗЕЮ-САДИБИ ІВАНА ФРАНКА

У 2011 році Музею-садибі Івана Франка в селі Нагуєвичах на Дрогобиччині виповнюється тридцять літ. 30 серпня 1981 року відбулося урочисте відкриття відтвореної з далекого минулого батьківської оселі, в якій народився великий письменник. Цього ж дня стала до життя ще одна пам'ятка Франкові – перша частина майбутнього художньо-меморіального комплексу «Стежки-дороги Івана Франка», а саме – «Стежка Івана Франка». У цей день велике село Нагуєвичі не змогло помістити тисяч людей, які прийшли вклонитись скромним Франковим порогам, пройтися лісовими стежинами, якими у дитинстві блукав малий Івась. Не думали ні батько, ні мати, що через 125 років на свято народження їх першого сина прийде біля двадцяти тисяч людей з усієї України і з-за кордону.

– «Як вам вдалося зібрати стільки людей?» – захоплено і шанобливо звернувся до організаторів свята присутній російський письменник Сергій Михалков. – «А ми їх не збирали, вони самі прийшли» – була ввічлива відповідь.

Ідея відновлення садиби батьків письменника визрівала довго.

Село Нагуєвичі на Дрогобиччині – колиска Івана Франка. Тут він народився, провів дитинство, тут починався його творчий зліт, звідси він пішов у світ широкий. Село розташоване у карпатському Підгір'ї серед дубових та ялинових лісів, пишнозелених сіножатей. Його батьки – літній овдовілий селянин-коваль Яків Франко і молоденька, вродлива, дуже співоча мама Марія з роду Кульчицьких із сусіднього села Ясениця Сільна. Виростав хлопець у дружній сім'ї разом з молодшими братами Захаром та Онуфрієм. Рано залишився сиротою – коли мав 9 літ помер його батько. Мати вийшла заміж за Григорія Гаврилика – у них народилась дочка Юлія.

Коли Іванові минуло 16 літ, померла мама і вітчим одружився вдруге.

Садиба Якова Франка знаходилась на краю села, на горі, у присілку-хуторі Слобода, згодом його називали Війтовою горою, а в наш час Франківкою. За народними переказами колись, у давнину, тут стояв замок двох братів-панів Туркулів, який зруйнували татари. На хуторі мешкало кільканадцять господарів. Хата Франків мала номер 7.

На схилі своїх літ Іван Франко написав етнографічний нарис-спогад «Моя вітцівська хата»(1914р.), в якому розповів: «Моя батьківська хата була під солом'яною стріхою, пошита китицями з житньої соломи. Вона була збудована правдоподібно ще при кінці XVIII в. в часі першого оселення Нагуївської Слободи, а мати мого вітця десь у 20 р.(оках) XIX в. купила її з усім обійстям, з 12 прутами поля та з усіма господарськими приладами. Звичаями майже всіх підгірських хат вона була орієнтована вікнами до полудня, мала довкола себе дві обори, передню – з південного боку, при якій перед хатою від сходу стояла шопа, далі шпіхлір, а від заходу за моєї пам'яті була кузня мого вітця. Далі на південь, за огорожею, йшов сад із пасікою, до якої вела хвіртка; перед хвірткою недалеко кузні була досить глибока криниця, без журавля, з якої воду тягали довгою жердкою. На задній оборі всередині була гноївка, звичайно з великою купою гною, а далі на північ, трохи вище від хати, довгий будинок поперек обори, рівнобіжний до хати, в якім містилася стодола й стайня. За тим будинком було ще досить велике місце, відгороджене високим плотом від вигону й дороги: там стояли два обороги, в яких складано сіно або снопи. В хаті були дві кімнати...»[1]. Далі І.Франко подав детальний опис внутрішнього вигляду хати. Своїм спогадом «Моя вітцівська хата» письменник допоміг нам, нащадкам, через століття відтворити його рідну батьківську садибу – унікальну селянську будівлю кінця XIX століття, яка згоріла 1885 року.

У 1887 році, через два роки після пожежі на хуторі Слобода, вітчим Івана Франка Григорій Гаврилик і його друга дружина Марія з Терлецьких заново побудувалися. Тут почали жити з сім'ями Григорій Гаврилик і Онуфрій Франко. В листах до Івана Франка Гаврилик повідомляв: «Ми возимо матеріал на стодолу. Сам не знаю що ставити: чи хату чи стодолу» (кінець лютого 1887 р.). «Ми будуєм дві хати» (мається на увазі хата на дві половини.

Липень,1887) «Ми ся перебрали до нової хати» (серпень-вересень 1887р.)[2]

У цій хаті бував І. Франко. У 1890 році на ціле літо сюди приїхала зі Львова дружина письменника Ольга з малими дітьми. У Нагуєвичах народився їх молодший син Петро (23 червня 1890 р.).

У 1903 році після судового розподілу спадщини Якова Франка між синами і Григорієм Гавриликом та продажу батьківського майна, в Нагуєвичах на своїй частці землі побудувався Захар Франко зі своєю сім'єю, Григорій Гаврилик у 1910 році на своїй частці-саді, ближче до річки Збір, побудував собі маленьку хатину, в якій після його смерті (помер у травні 1916 р.) жив його родич.

У 1934 році нагуєвичани хотіли поставити пам'ятник Івану Франкові у своєму селі. Обрали комітет, яким керував Іван Гаврилик, виготовили печатку, надрукували 3000 відозв-звернень до народу. Польська поліція заарештувала голову комітету, відозви спалила, комітет розігнала – пам'ятник не побудували.

У 1935 році Культурно-освітнє товариство «Робітнича Громада» в Дрогобичі вирішило побудувати на місці колишньої садиби Франків Робітничу дитячу оселю імені Івана Франка. Обрано комітет будови, головою якого став Рудольф Скибінський. Серед народу розповсюджено звернення «До Українського Громадянства», в якому писалось: «Українське робітництво і селянство бажає здвигнути Діточу Оселю, Захист і Музей Пам'яток Івана Франка на тому місці, де стояла хата Івана Франка, де побачив він перші проблиски свойого життя, де, як мала, безжурна дитина бігав, де робив свої перші спостереження, де чутлива душа Поета збирала матеріали до своїх майбутніх творів, – має станути живий пам'ятник, гідний найбільшого сина України, Великого Каменяра Поступу та Волі».[3]

«Робітнича громада» викупила у Захара Франка площу під будівництво – саме те місце, де стояла колись батьківська хата. Захар із сім'єю перейшов господарювати на інше місце у селі (їх хата стоїть до сьогодні).

Виникли труднощі з будівництвом Дитячої Оселі. Комітет звернувся до українських організацій листом-проханням: «Хвальна Управо! На краєвім з'їзді «Робітничих Громад» культурно-освітніх Товариств українських робітників, в якім взяли участь Професійні Спілки, в грудні 1934 р. ухвалено здвигнути першу українську робітничу діточу оселю. В цілі здійснення цієї постанови створено в липні 1935р. спеціальний Комітет, що до нього увійшов Виділ «Робітничої Громади» в Дрогобичі, та представники Кружків Львова, Бориславa, Східниці, Стебника, Добрівлян, Калуша і Стрия.

Комітет цей перевів збірку на ту ціль та закупив від родини Франків площу в Нагуєвичах під оселю на тому місці, де стояла хата, в якій народився Франко. Контракту доконано 2 листопада 1935 р., а дальша праця Комітету зустрічається з великими труднощами, бо залишився на підставі контракту довг, а крім цього створення оселі вимагає більших фондів. Тому то Комітет Будови оселі і захисту для діточої робітничої дітвори звертається до Хвальної Управи з закликом допомогти йому матеріальними пожертвами для здійснення задуманого діла». За Комітет підписався Рудольф Скибінський (голова) і 38 членів Комітету.[4]

Через міжпартійні незгоди і матеріальні нестатки Дитяча оселя ім. Івана Франка побудована не була.

У 1939 році, після приєднання Західних областей України до радянської України, питання про збереження меморіальних місць Івана Франка порушив Петро Франко. Він був депутатом Верховної Ради УРСР, мав добрі зв'язки з письменниками Львова і Києва. Петро Франко став першим директором Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка, який відкрито в жовтні 1940 року у власному будинку письменника (тепер вул. Івана Франка, 152). На одній з нарад у Спілці письменників у Києві Петро Франко висловив думку про те, що в Нагуєвичах необхідно створити музей Івана Франка на зразок музею Тараса Шевченка у Києві. За його ж ініціативою на нараді у Львівському музеї (3 листопада 1940 року) у присутності наукових працівників Марії Струтинської, Ірини Радловської, Федора Кулечка було вирішено організувати відрядження у Нагуєвичі, Борислав, Дрогобич і навколишні села із завданням розшукати хату, подібну до Франкової, стару кузню, закупити їх і перевезти до Львова. Планувалось також зібрати ковальські речі, хатнє обладнання, етнографічні матеріали, сфотографувати місця, пов'язані з Франком.[5]

У грудні 1940 року організовано дві експедиції. Перший раз поїхали працівники музею Федір Кулечко, Юліан Дутко, В. Пронь, Павлінський. У другій експедиції до музейних працівників приєдналась працівники Київського видавництва «Мистецтво» – художники Азовський, Пустовійт, фотограф Шиманський, науковий працівник Гурман. У Нагуєвичах їм допомагали Микола Франко (племінник І. Франка) і Михайло Гром. Результати експедицій були вражаючі: розшукали хату без комина з великою піччю, подібну до Франкової, стару кузню, ковальське приладдя, деякі готові вироби із

заліза роботи Якова Франка, а також етнографічні матеріали: вишивки, ткані речі, народний одяг. Зробили понад 200 фотографій – в Нагуєвичах, Ясениці Сільній, Добрівлянах, Дрогобичі, Бориславі, Уричах, Губичах – загального виду села, людей, весілля, обряди. Придбали книги місцевого комітету будови пам'ятника І.Франкові в Нагуєвичах у 1934 році, печатку комітету, заклики до народу. Від селян записали 150 коломийок, народних пісень. Від найстарішого селянина Дмитра Чаплі записали цікаву історію частини села званої «Байзир», пісню про знесення панщини, легенду про панів Туркулів. Дмитро Чапля показав членам експедиції місце захоронення Якова Франка на сільському цвинтарі біля церкви. Київські художники зробили зарисовки місць, пов'язаних з Франком для альбому, який планувало видати видавництво «Мистецтво»[6].

Підсумовуючи велику роботу, виконану у 1939-1941 рр. першими працівниками Львівського музею Івана Франка, можна твердити, що вони вперше завдались метою відтворення хати і кузні батьків І.Франка. Але їх думка перевезти ці об'єкти до Львова була незрозумілою. У звіті про роботу за 1940 рік написано: «Готується до відкриття у 1941 р. відділи: а) етнографічний, б) нагуєвицький, в) бориславський, г) карпатський». [7] Невідомо, де мали бути розміщені ці відділи. Можливо вони планувались для майбутнього музею Івана Франка в Нагуєвичах, про що мріяв Петро Франко.

Друга світова війна зупинила роботу музею. Хата і кузня закуплені не були. Ковальські речі Якова Франка залишились у Михайла Грома і згодом, у 1981 році, він передав їх музеєві. Інші зібрані речі хоч і перевезено до Львова, але збереглось їх мало. Трагічним було те, що директора музею Петра Франка органи НКВС примусово евакуювали, більше до Львова він не повернувся.

У 1945 році музей Івана Франка у Львові відновив свою роботу, але про відтворення садиби батьків письменника в Нагуєвичах ніхто не згадував.

Наближався столітній ювілей Івана Франка. Всесвітня Рада Миру постановила відзначити у 1956 році століття з дня народження Івана Франка у всесвітньому масштабі. На святкування до Нагуєвич мали прибути делегації з багатьох країн світу. Міністерство культури у Києві скерувало трьох працівників Львівського музею Івана Франка у Нагуєвичі терміново перебудувати експозицію в місцевому музеї. Тими працівниками були Марія Давидова, Віра Бонь, Левко Полюга – недавні випускники Львівського університету, які до цього вже

встигли, також терміново, перебудувати експозицію музею у Львові. Щоденно їм доводилось проходити біля колишньої садиби Франків, яка тепер заросла бур'янами, де паслися кози. Не знали як зробити, але чітко знали – необхідно відтворити те місце таким, яким воно було у день народження людини, яку тепер знає і шанує увесь цивілізований світ. Порадившись з досвідченішими, вони стали ініціаторами листа до секретаря Дрогобицького обкому КП України Гапія.

«Секретареві Дрогобицького обкому КП України тов. Гапію.

Наближається 100-річчя з дня народження геніального українського письменника, революціонера-демократа І. Я. Франка. Вся громадськість нашої соціалістичної Батьківщини і всього прогресивного людства готуються гідно відзначити цю знаменну дату. Враховуючи численні побажання громадськості міста Львова, численних відвідувачів-екскурсантів і туристів Радянського Союзу і зарубіжних країн, які побували у Львівському державному літературно-меморіальному музеї і Франківському музеї в його рідному селі, вносимо пропозицію про побудову хати і кузні письменника в селі Івана Франка. Думаємо, що необхідно було б спорудити новий бюст-пам'ятник І. Франкові в його селі. Ми вважаємо, що при Вашій підтримці є певна і реальна можливість побудувати ці меморіальні споруди до серпня 1956 року. Після закінчення будови доцільно було б перенести меморіальний музей в новозбудовану хату Івана Франка.

До цього додаємо: 1) описи Івана Франка батьківської хати і кузні; 2) бібліографію творів, в яких І. Франко згадує про ці будівлі; 3) фото макетів садиби І. Франка (з архіву музею); 4) фото нового бюсту І Франка роботи В. І. Сколоздри. Ці матеріали можуть бути доповнені спогадами старожилів і сучасників І. Франка з села його імені (Нагуєвичі).

Й.З. Штокало, дійсний член АН УРСР; П.С. Козланюк, письменник; Є.К. Лазаренко, ректор Львівського державного університету ім. І .Франка; В.І. Сколоздра, скульптор; Ю.С. Мельничук, редактор журналу «Жовтень»; П.Н. Чуприна, кандидат історичних наук; Я.Х. Цегельник, директор Львівського Літературно-меморіального музею І. Франка»[8].

Урочисто відсвяткували 100-літній ювілей Івана Франка на його батьківщині. Тисячі людей шанобливо вислухали слова Максима

Рильського, сказані в Нагуєвичах на місці колишньої садиби батьків Івана Франка:

Свята святих землі цієї,
Що у Франковій стороні.
Шановні гості, зупиніться
І поклоніться цій землі!

Час минав, про будівництво садиби «у верхах» надовго забули. Йшов 1966 рік. Прийнята постанова ЮНЕСКО про відзначення 110-річчя від дня народження і 50-річчя від дня смерті Івана Франка. Працівники Львівського музею звертаються листом до редакції «Літературної України».

«Враховуючи те, що зацікавлення Франківськими місцями зростає, – писали вони , – ми вважаємо доцільним створити в селі Івана Франка музейно-етнографічний комплекс «Нагуєвичі» за зразком Ризького музею народної архітектури [...]. Буде доцільно знайти і перенести до с. Івана Франка кузню, бойківську хату з господарськими будівлями на місце колишньої садиби Франків, а також побудувати відповідний сучасний будинок для філіалу літературно-меморіального музею»[9].

Голосу працівників музею не почули.

Тоді ж, у 1966 році, при перебудові літературної експозиції музею І. Франка в Нагуєвичах, в одній із п'яти кімнат відтворено інтер'єр хати батьків письменника: поставили велику старовинну піч, розмістили постіль (ліжко), стіл, ослін, мисник. Ці речі закупили у жителя села Петра Гаврилика. Інші речі – посуд, тканини, одяг розшукали у Нагуєвичах і Ясениці Сільній. Давню гуню, яку І. Франко привіз у 1904 році з експедиції на Бойківщину, передав Львівський музей етнографії та художнього промислу. Кошти на придбання експонатів організувала Кіх Марія Семенівна, тодішній директор Львівського музею Івана Франка, яка дуже позитивно ставилась до ідеї відновлення садиби Франків. Інтер'єр експозиції виконали молоді львівські художники Ярослав Ульгурський і Мирон Яців. Їх любовне ставлення до Івана Франка, самовіддана професійна праця при побудові експозиції Львівського музею Івана Франка і його філіалу в Нагуєвичах дала чудові результати – їх оформлення стало новинкою в музейній справі в Україні та зразком для наслідування.

Відтворена батьківська кімната в експозиції музею дуже сподобалась учасникам ювілейних святкувань, які прибули у Нагуєвичі у жовтні 1966 року. Письменники Олесь Гончар, Петро

Панч, Павло Загребельний, Іван Ле, Ірина Вільде, численні українські та зарубіжні шанувальники творчості Івана Франка взяли участь у відкритті пам'ятника І.Франкові у Дрогобичі (скульптори Я. Чайка, Е. Мисько, В. Одрехівський), а також у закладенні пам'ятного каменя під майбутній літературний музей Івана Франка в Нагуєвичах. Новий будинок планувався на горі навпроти (через дорогу) колишньої садиби Франків.

Шукались можливі варіанти проектів на будівництво будинку під музей. Був виконаний проект архітектора Лариси Скорик на замовлення Львівського товариства охорони пам'яток історії і культури (Кудин Ігор Андрійович). Зроблено технічну документацію. Проект інтер'єру виконали студенти Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва. Макет був виставлений у Львівському музеї Івана Франка для огляду і обговорення. Але до побудови будинку не дійшло. Будівництво садиби Франків взагалі не стояло на порядку денному.

У 1970 році директором Львівського музею Івана Франка став Семен Васильович Стефаник – син письменника Василя Стефаника. Був знаною в Україні людиною, мав пошану і підтримку в керівних колах та громадськості, багато літ очолював Львівський облвиконком. Семен Васильович погодився очолити справу будівництва садиби Франків. Були залучені досвідчені музеєзнавці: Петро Степанович Лінинський – реставратор, знавець старовини, колекціонер, Паньків Григорій – старійшина музейної справи, ініціатор створення музею народної архітектури та побуту у Львові, колекціонер, Сенів Іван Васильович – інженер-будівельник, вчений-мистецтвознавець. Вони вчили молодих працівників, передали до музею цінні експонати зі своїх колекцій, які й досі є окрасою діючої експозиції та музейних виставок. Стефаник С.В. переконав Сеніва І. В. взятися за проектування садиби Франків у Нагуєвичах[10].

У січні 1971 року у засіданні науково-методичної ради Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка брали участь директор Стефаник Семен Васильович, наукові працівники Бонь Віра Лук'янівна, Давидова Марія Савелівна, Слупський Іван Пантелеймонович, Стець Зиновія Михайлівна, Старак Олександра Павлівна, художник Іван Крислач і Сенів Іван Васильович. Обговорювався макет садиби Франків, виготовлений І.Крислачем за науковими матеріалами І. Сеніва. Проектні роботи по реконструкції

садиби Сенів І.В. зробив на основі архівних матеріалів – кадастрових карт села Нагуєвичі XIX ст., вивчення залишків старого будівництва на Дрогобиччині та етнографічного опису Івана Франка «Моя вітцівська хата». Сенів І. В. встановив, що садиба Франків була розміром 0,4 га, простягалася від дороги до річки Збір, була огороджена плотом з пруття. При дорозі стояли два обороги, за ними клуня-стайня, потім хата і далі на південь кузня і шопа, а поряд з ними шпихлір.

Поміж хатою і кузнею була глибока криниця. За останніми спорудами простягався фруктовий сад з пасікою і город. Приблизні розрахунки коштів по реконструкції садиби І.Сенів підрахував на підставі витрат, здійснених при будівництві музею народної архітектури та побуту у Львові, з урахуванням, що будівництво будуть вести місцеві майстри. Враховано також, що на садибі існує два господарства Кушнірів (батька і сина), яких потрібно відселити. Усе було описане в «Пояснювальній записці» І.Сеніва і представлене начальнику управління культури Вітошинському Ярославу Дем'яновичу з проханням вирішити питання про відтворення меморіального комплексу в Нагуєвичах. Просьби і постійне домагання музею обговорювалось в різних інстанціях, під ними стояв підпис Семена Васильовича Стефаника, завдяки якому у жовтні 1971 року виконавчий комітет Львівської обласної Ради прийняв постанову «Про відтворення садиби-музею Івана Франка в селі Івана Франка Дрогобицького району», згідно з якою основні завдання по виготовленню проектно-кошторисної документації на побудову садиби доручалось проектно-кошторисному бюро облуправління кінофікації (Клименко Л.В.). У листопаді 1971 року було прийняте «Завдання на проектування», затверджене головою виконкому Львівської обласної ради Т. Телішевським. У грудні 1971 року в обласному управлінні в справах будівництва та архітектури відбулась нарада, на якій слухалось питання про стан готовності проектної документації по відновленню садиби Івана Франка. Проектна організація документації не представила. Від Львівського музею І. Франка виступив Сенів Іван Васильович і запропонував свої матеріали: генплан, робочі креслення хати, кузні, клуні-стайні, шпихліра, шопи, заявивши при цьому, що він дарує їх Львівській організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, на кошти якого тоді планувалось будівництво садиби. За проект виступили: Вендзилович М.Д. – архітектор, Шуляр А.М. – начальник обласного управління в справах будівництва та

архітектури, Ших С.М. – районний архітектор Дрогобицького району та інші. В «Ухвалі» записали: прийняти матеріали Сеніва І.В., залучивши його як головного автора в склад проектної групи по розробці проекту[11].

Після цього ще кілька разів приймались рішення, постанови. Наявні матеріали Сеніва І.В. передавались від однієї установи до іншої. Довелось чекати до наступного ювілею Івана Франка.

11 березня 1980 року було прийнято повторне рішення Львівського облвиконкому: «Відповідно до рішення виконкому обласної ради народних депутатів від 10 жовтня 1971 р. №552 «Про відтворення садиби-музею Івана Франка в селі Івана Франка Дрогобицького району» та у зв'язку з відзначенням 125-річчя з дня народження Івана Франка виконком обласної Ради народних депутатів вирішив:

1.Збудувати садибу-музей Івана Франка Дрогобицького району. Роботи виконати господарським способом, визначивши замовником по спорудженню Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка (т. Стефаник).

2.Затвердити технічну документацію на відтворення даного об'єкту, розроблену спеціальною науково-реставраційною виробничою майстернею. Обласному управлінню в справах будівництва та архітектури погодити її в існуючому порядку.

3.Зобов'язати фінансовий відділ облвиконкому (т.Кузнєцов) профінансувати будівельні роботи згідно з затвердженою проектно-кошторисною документацією в сумі 39,7 тис.крб. за рахунок вільних лишків бюджетних коштів обласного бюджету на 1 січня 1980 р.

Управлінню культури облвиконкому (т.Висоцький) забезпечити музей Івана Франка лімітом нештатного (позасписковогo) фонду заробітної плати.

4. Організацію виконання робіт та контроль за будівництвом музею-садиби доручити дирекції музею народної архітектури та побуту у Львові (т. Рибак).

5. Виконкому Дрогобицької районної Ради народних депутатів (т.Лаганяк) забезпечити ремонт під'їзної дороги до садиби-музею та будівництво стоянки автотранспорту з книжковим кіоском; провести роботи по електроосвітленню садиби-музею та спорудженню інженерних мереж.

6. Обласному управлінню лісового господарства і лісозаготівель (т.Гафтанюк) забезпечити 250 куб. м лісу для будівництва садиби-музею.

7. Облплану (т.Твердий) виділити колгоспу імені Івана Франка Дрогобицького району наряди на місцеві будівельні матеріали (вапно, бутовий камінь, цеглу).

8. Затвердити оргкомітет та заходи по спорудженню садиби-музею (Додатки №1 і №2).

9. Контроль за виконанням рішення покласти на заступника голови виконкому обласної Ради народних депутатів т. Алаєву І.С.

Голова виконкому М.І.Кирей

Секретар виконкому А.С.Самійленко»[12].

Відтоді регулярно в кабінеті Алаєвої Ії Семенівни збирались відповідальні за будівництво: Зозуляк Петро Пилипович – заступник начальника обласного управління культури; Рибак Борис Якович – директор музею народної архітектури та побуту, Бонь Віра Лук'янівна – виконуюча обов'язки директора музею Івана Франка, Корчинський Володимир Андрійович – заступник голови Дрогобицького райвиконкому.

Розпочались підготовчі роботи по будівництву. У червні 1980 року знесено арку, яка стояла з 1956 року на місці садиби, відселено людей, які тут мешкали – це були Кушнірі, нащадки Григорія Гаврилика. Усім трьом сім'ям надано окремі квартири в Дрогобичі. На пилорамі в Ясениці Сільній розпиловано ліс, заготовлено 11 тонн житньої соломи на покриття дахів, яку люди жали серпами у кількох колгоспах області. В Нагуєвичах жито жали Гвоздецька Розалія, Дрогобиьцка Стефанія, Дум'як Анастасія, Подляшецька Розалія, Твердовська Розалія, Буцяк Анна, Сарадбрин Марія, Твердовська – Шутко Марія, Чапля Галина. Солому працівники філіалу розвантажили і поскирдували. Соломи виявилось замало. Допоміг Володимир Корчинський. Він організував солому з приватних збережень селян, обмінявши її на шифер.

Великою бідою для Нагуєвич була страшна буря і повінь влітку 1980 року. Зносило будинки, мости, ламало дерева. Після повені музейники пішли на пилораму шукати розкиданий ліс. Пізнали усе, бо раніше догадалися позначити кожен кусок дерева зеленою фарбою.

Складним виявився пошук будівельної бригади. Була домовленість зі сколівськими майстрами – прекрасними будівничими гуцульських колиб в Яремче. Вони погоджувались

виконати складні, краще оплачувані види робіт, а благоустрій території, огорожа та інше не входили в їхні плани. Знову допоміг В.Корчинський. Він запропонував місцеву будівельну бригаду із села Підбуж, бригадиром якої був досвідчений будівельник Степан Васильович Тимчашак. У лютому 1981 року була складена угода, за якою Тимчишак з бригадою зобов'язалися побудувати садибу Франків у термін до 20 серпня 1981 року, за що Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка мав виплатити бригаді 10.000 крб. музей народної архітектури та побуту у Львові (директор Рибак Борис Якович) зобов'язувався вести технагляд, нести відповідальність за дотримання проектно-кошторисної документації, правильність витрат та оплати праці членам бригади. Цей договір був останнім документом, який підписав Семен Васильович Стефаник[13]. У березні 1981 року після важкої затяжної хвороби він помер. Для музею це було горе, велика втрата.

У дуже короткий термін Франківський меморіал в Нагуєвичах будували два музеї – Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка і Львівський музей народної архітектури та побуту. Нагляд за будівництвом здійснювало обласне управління культури. Будівельники працювали добросовісно. На місці справи з будівництвом полагоджував В. Корчинський. Він вникав у кожну роботу, разом з В.Сенівим, Б.Рибаком і В.Тимчишаком корегували плани будови, вирішували питання благоустрою території. 27 серпня був підписаний акт прийому-здачі об'єкта. Його підписала комісія у складі: голова комісії – Корчинський В.А., члени комісії Бонь В.Л. – в.о.директора музею Івана Франка; Рибак Б.Я – директор музею народної архітектури та побуту; Курилишин М.І. – інженер обласного управління культури; Сенів І.В.– автор проекту; Тимчишак С.В.– майстер підрядної будівельної бригади; Ших С.М – головний архітектор району[14].

За тематико-експозиційним планом, складеним В. Бонь, М. Оркуш, М. Шутко, інтер'єр будівель виконали працівники музею з готових матеріалів, зібраних раніше, і тепер кожна річ знайшла своє місце. Усі ці речі відтворюють столітню давнину – часи дитинства і юності Івана Франка. Кожна з них має свою історію. Вдалося навіть розшукати меморіальні речі, які належали батькам Івана Франка – це ковальський міх, ковадло, чотири молоти з кузні Якова Франка. Їх зберіг Михайло Гром ще з часу першої музейної експедиції у 1940 році, дзеркало матері Івана Франка, придбане від

її родини Кульчицьких з Ясениці Сільної. Маленькі дерев'яні нецьки – дві штуки привезли від родини Захара Франка з села Підгірки біля Калуша. Ліжко і мисник, як придане, перейшли до сестри І.Франка (по матері) Юлії і збереглися у її родини. Крім цих меморіальних речей, для обладнання інтер'єрів будівель придбано багато сільськогосподарських предметів кінця XIX століття. У хаті, яка була напівкурною і мала дві кімнати, які розділяли сіни, поставлено довгий дерев'яний розсувний стіл, всередину якого клався хліб та інші продукти. Поряд – скриня для святкового одягу, постіль, дерев'яна колиска, підвішена до стелі, куделі з веретенами, діжа, мисник з глиняним посудом, на жердці старовинний одяг – кожухи, гуні, спідниці-мальованки та інше.

Увагу привертала кузня з її реманентом: міх-димало, ковадло, обценьки, молоти, підкови, обручі, діжки, колеса та інше.

У шпихлірі-шопі – засіки з зерном, віз, сани, плуги, борони, дрова на зиму.

У стодолі-стайні – снопи збіжжя, січкарня, на якій різали січку для худоби, млинок для віяння зерна, ланцюги, кінська упряж. Усі ці названі та багато інших речей були розшукані та придбані в Нагуєвичах і сусідніх селах працівниками філіалу М.Оркуш та М.Шутко (найбільше). Їм допомагали збирати, розчищати, реставрувати, паспортизувати, облікувати та будувати експозицію працівники Львівського музею – О.Старак, З.Стець, І.Криворучко, Я.Мельник, Т.Дуцяк, І.Слупський, Б.Гусак, Б.Чекайло, В.Фурманець.

* * *

Паралельно з будівництвом садиби Франків у Нагуєвичах з ініціативи працівників музею було поставлено пам'ятник на могилі батька Івана Франка. Перекази доносили, що Якова Франка поховали на сільському цвинтарі, та могила його не збереглася. Працівники музею встановили місце його поховання. Цьому допомогли спогади селян Михайла Грома та Юліана Твардовського, які молодими юнаками у грудні 1940 року разом з учасниками експедиції зі Львова та Києва зустрілися з найстарішим селянином Дмитром Чаплею (90 років). Він показав їм місце поховання Якова Франка. Він розповів, що батька Івана Франка поховали на почесному місці біля самої церкви, навпроти могили священика Білинського (могила якого збереглась до сьогодні). Це було виявом

вдячності парафіян Яцю-ковалю за те, що він безкоштовно виконав роботи у церкві. На цьому місці, де вказав Дмитро Чапля, у 1981 році поставлено надгробний пам'ятник з написом:

«О Батьку мій!
Дай і мені по смерті так, як ти,
Жить в тямці вдячних, щоб і внуки чули
Провідний голос нашої любови!»[15]

Роботи по спорудженню пам'ятника виконали працівники Дрогобицького комбінату комунальних підприємств під керівництвом Гординського (художник) та Мельника (головний майстер). У бюджеті музею кошти на пам'ятник заплановані не були, їх виділило додатково обласне управління культури, заслуга у цьому головного бухгалтера Янковського Йосипа Михайловича.

* * *

Ще одну добру справу зробили працівники музею у 1981 році – врятували від самознищення церкву, до якої належала сім'я Франків. Єдиною унікальною пам'яткою часів Івана Франка в Нагуєвичах була церква Св. Миколая, в якій хрестили Івана Франка.

Руками батька письменника, славного коваля, був зроблений хрест на куполі церкви, а також виконаний вівтар. У церкві зберігалось Євангеліє у дорогій срібній оправі, яке Яків Франко подарував церкві, про що свідчив запис на сторінках Євангелія. У 1961 році церкву закрили радянські органи. Євангеліє було врятоване і довгий час потайки зберігалось у Львівському музеї І.Франка. З року в рік церква руйнувалась, вона опинилась в аварійному стані. Вихід знайшовся. На прохання працівників музею була організована комісія, до складу якої увійшли: директор картинної галереї Возницький Б.Г., голова правління Львівського відділення Спілки письменників Лубківський Р.М., директор інституту «Укрпроектреставрація» Могитич І.Р., заступник голови товариства по охороні пам'яток історії та культури Кудин І.А. Як виявилось, всередині церква збереглась добре – помалювання стін, старі орнаменти, розписи, на стінах багато ікон, деякі з них старовинні, цінні. На престолі були розкидані церковні книги, хрести, дрібна атрибутика.

Церковні цінності зібрано, складено в скриню, закрито ключем. Ключі від церкви зберігались в сільській раді. Зовні церква

руйнувалась – дах сильно протікав, підвалини прогнили, стіни підмивала вода. Комісія встановила, що церкву потрібно терміново ремонтувати, а потім реставрувати і зберігати як пам'ятку історії та культури. Лубківський Роман Мар'янович переконав обласних і районних керівників у необхідності «привести церкву в належний вигляд» до приїзду поважних гостей на ювілей Івана Франка. Офіційного дозволу на ремонт церкви не було, але ніхто і не заперечував. Ремонтом церкви керував музей, доручивши цю справу своєму довголітньому працівникові Михайлові Грому (зять Юлії Даніцької – дочки Захара Франка), доброму будівничому, який не одну хату в селі побудував. Йому допомагали селяни, майстри, які будували садибу. Усе було виконано добротно і своєчасно, без копійки державних грошей. І.Могитич слова додержав – на замовлення Львівського музею Івана Франка львівські реставраційні майстерні виготовили проектну документацію на реставрацію церкви.

У 1989 році церква була відкрита для парафіян. На їх же вимогу з Львівського музею Івана Франка було передано унікальне Євангеліє.

У роки незалежності України церква вийшла з-під нагляду музею. Її перемалювали, зникли старі орнаменти.

У ніч на 8 січня 1996 року церква згоріла. На попелищі знайдено лише залишки срібної оправи Євангелія. Залишився лише один образ Святого Миколая, мальований на дереві, який Марія Оркуш з дозволу церковної ради взяла з церкви у 1981 році для музею-садиби і він тепер експонується. Такий образ колись висів у хаті Франків. Залишилось кілька фотографій внутрішнього вигляду церкви, які були виготовлені для проектної документації по реставрації церкви. Одиноко стоїть стара дзвіниця (не згоріла), – на сьогодні єдина будова часів Івана Франка в Нагуєвичах, яка не ремонтується, доживає свого віку.

* * *

Неподалік від музею-садиби був започаткований ще один живий пам'ятник Каменяреві – художньо-меморіальний комплекс «Стежки-дороги Івана Франка», до якого сьогодні входять три маршрути: «Дорога Івана Франка», «Стежка Івана Франка» і «Дорога малого Мирона». Першою у 1981 році виконана «Стежка Івана Франка». Починаючи від старезного Франкового дуба, якому

за народними переказами 300 років, у глибину лісу було прокладено стежку довжиною 1700 метрів, шириною 3 метри, вкриту гравієм. По обидві сторони стежки вкомпоновано дерев'яні скульптури – герої творів Івана Франка. Композиції називались: «Зустріч з лісом», «Батько Івана Франка», «Мати з маленьким сином», «Кохана», «Дзвін», «Прометей», «Каменярі», «Мойсей», «Захар Беркут», «Вічний революціонер». На узліссі був закладений «Сад слави Каменяра», де визначні гості посадили перші деревця. Франкова Стежка була створена з ініціативи Ігоря Ігоровича Чайківського – директора Дрогобицького лісгоспзагу та Володимира Михайловича Кушніра – інженера-будівельника з Трускавця[16]. Вони склали план-сценарій усього комплексу, кожної окремої композиції, визначили місця розміщення скульптур, підібрали тексти з творів Івана Франка. Стало питання – хто ж виконає цей прекрасний план-мрію? Своїм задумом В.Кушнір поділився з працівниками музею – вони разом звернулися до ректора Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва Ігоря Івановича Середюка. Довго пояснювати і переконувати ректора не довелось – план комплексу йому дуже сподобався. Він виділив групу викладачів та студентів, які у весняно-літній сезон 1981 року виїхали у Нагуєвичі. Це були: І.Кметик, І.Біляч, М.Боднар, І.Бонишко, Я.Гайда, Є.Гордієнко, Я.Грейда, С.Джуравський, Я.Дмуховський, Б.Іванів, М.Красько, В.Козловський, Л.Коцерубський, В.Лукань, Я.Нижник, І.Плаксій, Б.Рожак, Т.Слободський, С.Смільський, А.Сухорський, Б.Турецький, Ю.Цуприк, І.Шимоня, Л.Юрчук. Керували творчими роботами завідувач кафедри С.Мигаль, скульптори Л.Штернштейн та І.Бухало.

На місці студентами заопікувався М. Торський. Їх забезпечили житлом і харчуванням. У роботах помагали трудівники Дрогобицького лісгоспзагу, селяни Ю.Чапля, М.Лялюк, І.Гуняк. Усі роботи були виконані на громадських засадах. Щоденно зі студентами зустрічався В. Кушнір, радів, що його композиції в матеріалі швидко і гарно ростуть, мов гриби після дощу.

Дві інші частини меморіального комплексу – «Дорога Івана Франка» і «Дорога малого Мирона» були виконані пізніше, після ювілею Івана Франка.

* * *

До Музею-садиби Івана Франка.
30 серпня 1981 рік

30 серпня 1981 року в Нагуєвичах (тоді Село Івана Франка) відбулося всенародне свято, присвячене 125-річчю від дня народження Івана Франка. До рідного села письменника пішки і машинами, через Мединичі, Опори, Соленсько, Дрогобич, Унятичі просувались потоки людей. Такого велелюддя Нагуєвичі ще не бачили, хоча цього дня йшов затяжний дощ. Гостей зустрічали теплими словами – «Ласкаво просимо у край Каменяра». На урочистості прибув великий загін майстрів слова – письменники з Києва, Львова, Тернополя, Івано-Франківська, з Волині, Дніпропетровська, Харкова, Донецька, з Москви, Білорусії, Туркменії, Казахстану, Азербайджану. Серед них був перший секретар правління Спілки письменників України Павло Загребельний, голова правління Спілки російських письменників Сергій Михалков, туркменський поет Анна Кавусов, білоруський літератор Алесь Жук, казахський – Абдикарім Ахметов.

На шляху з Дрогобича до Нагуєвич у селі Лішня відбулося урочисте відкриття пам'ятного знака на честь 125-річчя від дня народження Івана Франка (скульптор Йосип Садовський).

На околиці села біля маленького джерельця і могутнього вікового дуба, де полюбляв відпочивати поет, починалась «Стежка Івана Франка».

– «Ви ступаєте на перехресні стежки Франкового дитинства звідки починався світанок поета», – почувся голос екскурсовода. Стрічку перерізали і повільно пройшли люди лісовою стежиною, розглядаючи оригінальні дерев'яні скульптурні композиції.

З Франкового гаю свято вирушило в село Івана Франка. Тут на околиці, яку називають Франківкою, відтворена батьківська садиба

поета. На ній усе як було 125 років тому – хата, кузня, шпихлір-шопа, стайня-стодола, криниця, два обороги, сад, пасіка. Франкову оселю відкривали Павло Зегребельний і Сергій Михалков. Поріг хати, яка була і колискою і письменницькою робітнею, переступили перші відвідувачі.

Вінцем Франкових урочистостей став літературно-мистецький концерт майстрів мистецтв і колективів художньої самодіяльності, що відбувся під шатром Франкового гаю.

Багато змінилось з того часу. У 1986 році навпроти Музею-садиби побудовано нове приміщення для літературного музею та створена нова експозиція, яка працівниками Львівського музею Івана Франка під керівництвом директора музею Р.Горака та заступника директора з наукової роботи П.Зозуляка була заново перебудована у 2001 році – до 145-річчя від дня народження Івана Франка.

З 2001 року музей Івана Франка в Нагуєвичах не є філіалом Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка. Розпорядженням Львівської обласної державної адміністрації він переданий Історико-культурному заповіднику «Нагуєвичі».

Музей-садиба Івана Франка та художньо-меморіальний комплекс «Стежки-дороги Івана Франка», які входять до заповідника, є єдиним і неповторним в Україні живим пам'ятником Великому Каменяреві.

ПРИМІТКИ

1. Франко І.Зібр. творів: У 50 т. –К., 1986. –Т 39.– С.243-247.

2. Горак Р. Листи родини до Івана Франка. Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – 2000 р. Випуск 1. – С.140

3. Агітка-звернення «До українського громадянства» Дрогобич. 1935 р. ЛЛММІФ. Фонди. Інв. № 2586 НДФ. Папір, друк.

4. Лист-звернення: Комітет будови Української Робітничої Дитячої Оселі ім. Івана Франка Дрогобичі. 1935. ЛЛММІФ. Фонди. Інв. № 2587 НДФ. Папір,друк.

5. Протоколи нарад працівників і засідань наукової Ради музею за 1940-1941 роки. Протокол № 15 від 3.XI. 1940. Машинопис. Архів музею. Опис № 1 Справа № 3.

6. Звіт про проведення наукових експедицій до Нагуєвич, Дрогобича, Борислава та ін. у плані підготовки до 85-річчя від дня народження

І.Я.Франка і завдання музею до сільських рад щодо відзначення цього ювілею. 1940 р. Архів музею. Опис № 1. Справа № 5.

7. Архів музею. 1940 р. Опис № 1. Справа №1. С. 10. Машинопис.

8. Справа про відтворення садиби-музею Івана Франка в с.Нагуєвичі. Архів музею. Опис № 1 Справа № 174. С.5. Машинопис.

9. Створити музейно-етнографічний комплекс «Нагуєвичі». Лист до редакції «Літературної України». Архів музею. Опис № 1. Справа № 174. С.2 Машинопис.

10. Сенів Іван Васильович народився 1905 р. в Рогатині Івано-Франківської області, вчився у гімназії в Рогатині, потім у Львові. Закінчив Львівський політехнічний інститут – відділ сухопутної інженерії. Закінчив Львівський інститут прикладного і декоративного мистецтва, Академію мистецтв ім. Рєпіна в Ленінграді (заочно). Працював у Львівському музеї етнографії та художнього промислу старшим науковим працівником, керівником відділу народного будівництва. По сумісництву працював викладачем інституту прикладного і декоративного мистецтва. Має наукові праці – монографію про творчість Олени Кульчицької та ін. Помер у Львові.

11. Протокол наради в облуправлінні у справах будівництва і архітектури по питанню розгляду проектних пропозицій про відтворення садиби-музею Івана Франка у селі Івана Франка Дрогобицького району. Архів музею. Опис № 1. Справа № 174. С. 11. Машинопис.

12. Там само. С.36. Машинопис.

13. Там само. С.104. Машинопис.

14. Там само. С.125. Машинопис.

15. Франко І. Історія товпки солі. Т.4.– С.407.

16. Стежки-дороги «Каменяра». Путівник. Львів. Облполіграфвидав. 1987. Автори тексту І.І.Чайківський, В.М.Кушнір.

СОЛОМІЯ ВІВЧАР

ЛИСТИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ДО ІВАНА ФРАНКА (1885 – 1886)

З Оленою Пчілкою Іван Франко познайомився ще у 1879 році, про що свідчить його лист до Ольги Рошкевич від 2 січня 1879 р. [9, 48, с. 138]. Однак перший його лист до Олени Пчілки, який зберігся, написаний 10 жовтня 1885 р. і став початком тривалого і достатньо інтенсивного листування між двома нашими видатними діячами.

Ольга Косач, відома нам під псевдонімом «Олена Пчілка», вела надзвичайно активну громадську і просвітницьку діяльність. Вона багато перекладала з різних літератур, а саме твори М. Гоголя, О. Пушкіна, М. Лермонтова, І. Тургенєва, А. Фета, С. Єсеніна, А. Міцкевича, Е. Ожешко, Ю. Словацького, М. Конопніцької, В. Гюго, Ф. Шіллера, Г. Мопассана і багатьох інших письменників. Займалася видавничою діяльністю, зокрема видала збірку поетичної творчості С. Руданського «Співомовки», разом з Н. Кобринською і за редакцією І. Франка у 1887 р. у Львові видала жіночий альманах «Перший вінок». Олена Пчілка також давала гроші на часопис «Громадський друг», який видавали І. Франко і М. Павлик у Львові у 1878 р. Вона організувала першу українську бібліотеку, зробила величезний внесок у справі об'єднання України. У 20-х роках XX ст. Олена Пчілка стала першою жінкою-академіком, її було обрано членом-кореспондентом Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) [3, с. 15]

Найбільше вона відома як письменниця, авторка багатьох художніх творів (поетичних і прозових) і критичних статей. Іван Франко багато років співпрацював з Оленою Пчілкою, був видавцем першої збірки поезій Лесі Українки «На крилах пісень» (1883), а родину Косачів він часто називав «пчілками». У своїх листах до Олени Пчілки І. Франко аналізував твори, які вона надсилала йому до друку у часопис «Зоря», йому дуже подобалися сюжети і їх

втілення, а також український правопис письменниці: «наші галицькі редактори великі прихильники Вашої музи, особливо ж Ваших оповідань... І справді, мов на свіжо розквітаючій луці оддихаєш, так якось любо стає читаючи Ваші оповідання, а коли де-не-де Ви й сатиру підпускаєте, то й вона така ж делікатна, мила і зграбна, мов та вода погожа в гарячу днину» [9, 49, с. 10]. Особливо він відзначив повість Олени Пчілки «Світло добра і любові», і закликав письменницю основну увагу зосередити на написанні цього твору, бажаючи їй, щоб «Світло» стало справдешнім світлом в нашій літературі» [9, 49, с. 10]. Ця повість була надрукована вперше у часописі «Зоря» у 1886 – 1887 рр., а окреме видання з'явилося у 1888 р.

У фондах Інституту літератури імені Т. Шевченка у Києві у фонді Івана Франка (№ 3) зберігається 31 лист Олени Пчілки до Івана Франка, за період з жовтня 1885 р. до липня 1896 р. Його ж листи до Олени Пчілки, яких збереглося лише 9, надруковані у зібранні творів Івана Франка у 50 томах, що виходило у Києві у 1979 – 1986 роках. Ці листи є цінним джерелом відомостей про стосунки Івана Франка й Олени Пчілки, а також про події, що відбувалися тоді у громадському і літературному житті Галичини і Великої України. Зважаючи на велику кількість матеріалу і значний часовий проміжок, який охоплює це листування, ми розділили їх на три частини. Перша частина складає 8 листів Олени Пчілки, написаних у період 1885 – початку 1886 рр., і буде предметом нашого дослідження. Тематично це, перш за все, ділове листування, яке переважно стосується журналу «Зоря» і проблем, пов'язаних з його друком.

Неможливо не звернути увагу на помітну у листуванні глибоку повагу між письменниками і їх бажання працювати разом заради спільної справи.

Перший лист до Івана Франка, написаний 10 жовтня 1885 р., стосується переважно співпраці Олени Пчілки і друку її творів у журналі «Зоря» (заснований у 1880 р. у Львові як «письмо літературно-наукове для руських родин»). На той час це був єдиний часопис, дозволений російською цензурою у Великій Україні, багато письменників мали шанс надрукувати на сторінках «Зорі» свої твори українською мовою. Однак було також багато проблем. Михайло Драгоманов, ображений «за нехтування і навіть вигнання його разом

з М. Павликом із Зорі» (цитата з листа О. Пчілки) закликав своїх послідовників не присилати нічого до друку у цьому журналі, бойкотувати «Зорю».

Першим редактором «Зорі» у 1880 р. став Омелян Партицький.

На момент написання першого листа Олени Пчілки до Івана Франка він сподівався стати редактором «Зорі», адже ще восени 1884 р. О. Партицький, зважаючи на стан свого здоров'я, вирішив покинути свою посаду і віддати її Іванові Франку. Таким чином з початку 1885 року Іван Франко повинен був стати повноправним редактором «Зорі», на той час він вже намітив програму реформування часопису, щоб зробити його спільним і об'єднуючим друкованим органом для всіх українців. На жаль, мрія Івана Франка так ніколи і не здійснилася. Український історик Ярослав Грицак у книзі «Дух, що тіло рве до бою» зазначив, що однією з причин цього стала стаття М. Павлика розміщена анонімно у польській львівській газеті «Kurjer Lwowski» під назвою «Москвофільство і українофільство між руським людом у Галичині і на Буковині», яка спровокувала незадоволення народовців. Зрештою вирішили «Зорю» передати у власність товариства імені Т. Шевченка [1 с. 101]. Через що вона втратила майже половину своїх передплатників і у середині 1885 р. І. Франка просять повернутися у часопис. Досягли компромісу, внаслідок якого Іван Франко повернувся до редакції «Зорі», однак це викликало чергову хвилю невдоволення М. Драгоманова і М. Павлика. З цього моменту М. Драгоманов вирішив припинити свою співпрацю з «Зорею» і закликав інших українців робити те ж саме. Олена Пчілка у листі до Івана Франка обговорює цей «бойкот», адже вона дуже хотіла друкувати свої твори на сторінках часопису. У відповідь Іван Франко пообіцяв їй сам поговорити з М. Драгомановим – у листі-відповіді від 29 жовтня 1885 р. він писав: «що ж тикається Вашого співробітництва у «Зорі», то я прошу Вас присилати рукописи, а беру на себе постаратись у б[рата], щоб зняв з Вас заборону» [9, 48, с. 562]. Співробітництво Івана Франка у журналі «Зоря» протривало недовго: тільки до кінця 1885 р. Народовці використовували лише його працю і його ім'я – «та сама партія (народовці – С. В.) в своїх партійних нарадах сама до мене не признається, вожаки тої партії, де тільки можуть, обмовляють і «мелють» мене а до «Зорі» найняли мене попросту за робочого вола по 25 з[лотих[р[инських] місячно, з котрих мені положено прокормлювати себе» [9, 48, с. 583], – писав Іван Франко

до Олени Пчілки. Зважаючи на це, Іван Франко покинув редакційну колегію «Зорі» і зайнявся випуском власного часопису «Поступ». Він зміг випустити лише його проспект, який відразу конфіскувала поліція і попередила, що так буде і з кожним номером журналу. Мрію про власний журнал знову довелося відкласти.

Олена Пчілка друкувала свої твори у часописі «Зоря» починаючи з 1883 р. і у наступних листах до Івана Франка багато уваги присвятила цьому питанню. У 1885 – 1886 роках, коли Іван Франко був редактором журналу, на його сторінках побачили світ такі її твори: оповідання «Забавний вечер» (1885 р., № 1 – 2), «Чад» (1886 р, № 3 – 5), повість «Світло добра і любові» (друк якої тривав у 1887 – 1888 рр.), поезія «Пророк» (1886 р, № 2, с. 22 – 23). З листів відомо, що присилала для друку і багато інших творів, які з різних причин не були опубліковані у журналі «Зоря». Сперечалися за шпальту, на якій друкувалися її твори і за спосіб їх поділу, адже з'являлися з номера в номер, поділені на розділи, і не завжди Іван Франко мав вплив на редакційну політику часопису.

З листів помітно, що Олена Пчілка цікавилася і особистими справами Івана Франка. Вона була очно знайома з його нареченою Ольгою Хоружинською і дуже їй симпатизувала. У листі до Івана Франка від 25 березня 1886 р. вона писала: «Отже скажу Вам, – це золото не дівчина! Она просто очарувала мене! Яка она мила, щира, добра, симпатична і до того як вона розвилась за сі два роки, як пройнялась ідесю українства! Врешті, може она й перше була такою, – кажу ж Вам, що я до сёго часу бачила її уривками і майже не чула її розмови. Але ж тепер она навіть вродою здалась мені красуня. Не розумію, як могла мені перше більшъ подобатись її сестра, панна Саня! Та «Олеся» ж далеко краща! Очерти лиця в Ольги далеко тонші, виразніші, вся постать зграбнійша, куди естетичніша! А врода, – як собі хочете, – богацько значіть! Отже думаю я, що в панні Олесі знайдете Ви собі не лиш хорошеньку милу, а ще до того й змислену дружину – спільницю ваших думок, переконань і праці. А се теж велика річ!.. Пізнавши Вашу милую наречену, з певностю думаю, що Ви будете з нею зовсім счасливі. Се моя певна думка!».

Лист від 25 березня 1886 р. – є восьмим листом Олени Пчілки і останнім з опрацьованих у цій статті.

Листи Олени Пчілки до Івана Франка публікуються вперше зі збереженням усіх особливостей тексту авторки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Я. Дух, що тіло рве до бою. Спроба політичного портрета Івана Франка. Львів, 1990, 170 с.

2. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота. Київ, 2006, 632 с.

3. Денисюк І, Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. Львів, 1999, 270 с.

4. «Зоря»: 1880 – 1897: Систематичний покажчик змісту журналу. Львів, 1988, 440 с.

5. «Зоря». Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ шестый. – 1885 – Вип. 1 – 2.

6. «Зоря». Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ семий. – 1886 – Вип. 3 – 5, 13 – 17.

7. «Зоря». Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ осьмий. – 1887 – Вип. 2 – 3, 5 – 9, 12 – 14, 23 – 24.

8. «Зоря». Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ девятий. – 1888 – Вип. 6 – 9.

9. Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 48 – 49.

№ 1

с. Колодяжне, 1885 р. окт. 10-го

Дуже прошу Вас, якщо трапиться Вам писати до Б[1]., - не згадувать зовсім про мій лист до Вас. Ся відомість, може, вразилаб ёго як-небудь…

Вельмишановний пане Іване !

Одержала я од Єлисея Кіпр.[2] лист, у якому він між іншим нагадує знову запросини Ваші, з котрими Ви вдавалися до всіх нас, щоб дописувати в Зорю[3]. При сёму він додає скілько гірких слів про «недоладне жалкування деяких письмовців за тим журналом, що нема і виходячу з сёго – неохоту писать у той журнал, що єсть!»...

Отже власне з сёго поводу і турбую Вас своїм листом. Звичайно, не буду вимовляти Вам своє жалкувань за тим, чого нема: кажуть, ёго не могло бути, – так щож тут удієм! Але «про неохоту писать у той журнал, що єсть» мушу сказать де-що.

Як бачите, не досилаю в Зорю вже од давна нічого… Але ж сёму причиною не суть неохота. Зовсім навпаки: коли б Ви тілько знали, як хотілося б мені писати в Зорі!. Таж іменно «паки і паки» відомо, що Зоря ж – наш єдиний руско-український журнал», – ще ж і дозволений у нас! Опріч того знаю, що орудованє ним перейшло до

Вас, вельми поважаний пане Іване[4]. Ще опріч того знаю, що після тих ласкавих розмов, які ви провадили в Київі про мої писання (передавав мені чоловік). Ви ласкаво прийнялиб моє надсилання в Зорю, чі віршів, чі прози. Все теє надзвичайно заохочує мене писати в Зорі. «Але ж чом не пишете, коли так?» сли майже Ви з дивуванєм, а може й пересердєм!

Скажу ж вам просто: не хочу робити перекір Бр-ві, – доливати гіркости в ёго і без того гіркую чашу[5]! Тяжко він був ображений за нехтування і навіть вигнаня (чі як ось там він передає – «виелеменуванє») ёго з молодим п. Мих[6]. із Зорі. Вельми картав він мене за надісланє в Зорю ще з початку сёго року оповідання «Забавний вечер»[7] (котре само по собі ёму дуже сподобалось), власне картав за «допомогу живих і зрячих – сліпим і мертвим». Отож Забавний вечер був останню присилкою моєю в Зорю…

Правда, тепер діло стоіть далеко інакше, себто від того часу, як Ви робите в редакціи. Сам Б-ъ пише об сёму «отрадном рѣшеніи» товар. Шев[8]., але ж добавляє: «моїх писаній там не буде, бо вони ще торік зарані не допущені Верн.-ею![9]» Ф. пише мені, що він не сміє прохать мене. Тут прескорбна згадка і про однакову з ним долю п. Мих. Значіть би то і ваш розпорядок нічого не може пособити ділу?... А, значіть, виходить, що і я, так само й далі, мушу пробува́ти мовчки, – як не тяжко се моїй думці й серцю! Звичайно, можна б занедбати почування погордованого Б. – але ж се власне річ не можлива для мене, в загалі, а тепер тим паче. Коли б Ви знали якою розпукою, жалем дише тепер ёго слово! Сам він пише: «отож мабуть слабну, коли не можу стримати свого жалю і навіть образи (образливість же я завше вважав за глупость!), з поводу того, що зосталася у сумному прибуванню без приязного слова в протягу цілих місяців, що зостався одкинутий, зганений, зневажений, і просто навіть вигнаний тими, з ким готов був найщирше працювати, кого вважав найблизшими собі, найріднішими по душі, кого мав своєю духовною плотію і кровію. Скорблю і – навіть слабну духом!.. «Ой упав же чумак, упав та й лежить!..» Так він кінчає сю частину свого листа, – котрий і весь дише такою тугою, що ёго не можу читати без сліз. Не думайте, що в мені говорить переважно рідне спочуваннє. Сміло скажу Вам, що ні. У таких словах, такого чоловіка єсть велика драма, – загального, світового характеру!

Матеріальному лиху Б., тій нужді бо ж ще більша при слабости ёго жінки і клопотах з дітьми! Допомогла на якийсь час як могла.

Правда, одписуючи, вижидать я тепер не могла, – підбодрити душу ёго, – але, звичайно, моє слово в цім разі мало значіть!

Не думайте, що пишу до Вас, маючи на думці подвигнути вас зробить одповідні кроки по сій путі. Намагатись на чужу душу ніколи не бува хороше тим більше не маю охоти робить се відносно до Вас, зъ котрим я не з'єднана ближчим знакомством. Роз'ясняю Вам лиш причину свого особистого поступованя, – щоб Ви не вважали мене ні лінивою, ні не додержуючою свого слова.

Правда, – може, там десь у глибині душі маю надію, що Ви, може, схочете порадить горю рідного (котрий, може, у листах до Вас говорить повздержніше і тим укріпляє Вас в осторожности, – котра заподіяла й заподіює стілько болю ёго серцю). Але ж не тілько з якоїсь речі намагатись, навіть писати ніколи про се, ні Вам, ні Е. К. не буду. Отже, сказала ж, що рвалось з душі, а посій мові у всёму простіть!

Вельми прихильна О. Пчілка.

Прошу передати редакції Зорі, коли се залежить не од самого Вас, що якимсь побитом пропало два числа Зорі, присланих мені за сей рік. Перве пропавше число було 9 (X), а друге знов оце недавно 18-те, за другу половину Вересня. Звичайно, редакція з того не винна, – числа, певно, пропали десь на почті, але все ж мені дуже шкода, що буде розрізнений рочникъ.

То я би просила Редакцію вислати мені ті числа 8 і 18-те вдруге. Скілько за те треба заплатити – нехай би сповістили в переписці, а я би, висилаючи передплату на другий рік (86-ий), прислала б і за ті числа.

Знаючи, і бачучи по остатніх числах (X) од 15-го Апр., де був початок опов. «В гостях добре»[10] Зорі – як Ви, пане Іване, єсте тепер зайняті, не сподіваюсь тепер одержати одповідь од Вас. Однак же, як колись згодом буде у Вас вільний час, напишіть мені. Хоч як найкороче, що сталося з моїм виданням, тим «Вечерницями»[11]? Здається воно було, вийшовши з друку, у п. Мих., але що ж з ним тепер, коли п. Мих. немає дома[12]. Чі виданє ким взято, чі як? Чі може, воно одразу було здано п. Мих. у який книгарський склад. Нічогісінько не знаю – і дуже була б Вам вдячна, коли б ви прислали мені хоть найменшу звістку.

А сам п. Мих. хутко вернеться до дому?

Мій адрес: п. Ковель, Вол. Губ.

Не знаю, щоб то було за знак, що я буду у графічному списку остатн. числа Зорі і прошу про нар. Дом і Вечерниці спитать в якій одрізненій порі, визначеній іншим шрифтом, котрий их мав би вилучить ..... – друк книжок і попередніх і дальших… Трохи чудно!

ІЛ., ф. 3, № 1603, арк.. 709 – 714. Рукопис. Оригінал.

№ 2

Листопад 1885 р.

Вельмишановний пане Іване!

Шпаркість і загарливість, з якою, несподівано для нас самих, залітали наші листи туди і звідти, показує, що річ, о якій уходиться надто займає душу нас обох… Отже, як то кажуть, – не маючи ніякого діла, – не можу однак, утерпіти, щоб тепер знов не написати Вам.

Перш усёго маю Вам сказать, що мені дуже і дуже було прикро постерегти з Вашого листа (а я вже багацько їх перечитала на своєму віку, тих, всяких листів, і «умію розуміти» «тони» і «полу тони»), що Ви начеб то образились моїм одповідним листом[13].

Отже се Ви зовсім «не резонно» вдаєтеся в образу. Далебі, не тілько не хотіла я Вас ображати, а навіть ніколи б не подумала, що в моєму листі було щось образливого. Перш усёго, виходить, Вас образило те, що я скептічно віднеслась до можливості виповненя вашого плану переїзду[14]. Але ж я й тепер скажу Вам, що власне таки не вірю можливости ёго и думаю, що й Ви вірите в ёго тільки через те, що Вам дуже хочеться, а через те серце заставляє вірить і розум, щоб так справдилося!.. Я думаю, споглядаючи відносини уряду до різних видань Б., що таки по просту уряд ваш не пустить ёго до себе, або зробить ще гірше, коли тілько перепустить через свій край, для слідования далі… Коли ж Ви маєте певнішу надію – щасти Боже! А як це марно було б мені у всякім разі опіратися сёму планови, і не піддержувати Ваших старань?! Въ самому прінціпі план здаєся мені просто найкращим, чого тілько марно сподіватись! Користь провижу я під усіма поглядами: і матеріальним, і душевним, і родинним, – і яким хочете! І стосунки ближчі, і праця ближча, і своя школа, і сем'я не буде рости Бог знає где, – ну просто, нема що й казать! А коли хоть трохи можна сподіватися, що буде залучено пóспіху, то звичайно старатися треба яко мочи. Я думаю, що згоди Б. тут образна річ, – на стілько я певна, що він згодиться, як у нас

кажуть «з дорогою душею». Як таки ёму не згодитись!! Коли він там пропадає! – а тут може ожити!

Я не знаю тежъ, чи Вас вразило те, що я, навіть взявши вашъ планъ лиш за мрію, надала ёму стілько ваги, що просила Васъ все ж таки послать запросини. Дійстно, я й тепер скажу Вас, що хоть би в Вашої думки «нічогісінько» не вийшло, то і тоді ваші запросини мали б велику вагу й користь, – тим, что підняли б упавший дух. Хіба ж се мала річ?

Хоть Ви «навіть іронізуєте і кажете, що писать, не мавши надіи в справдження дикт, єсть сама тілько дитяча іграшка, а я Вас знов таки скажу, що я, – хоть як і перш не маю певної надіи на справдженє вашої думки (я маю тепер, після Вашого певнішого листу, лиш трошечки більше надіи ніж перше), – однак же дуже зрадувалась, що Ви написали про свою думку Д., тепер, звичайно, я можу писати до ёго з сёго поводу. А так як я перше всего надаю ваги вашому листу з морального боку, з погляду піднятя духу (показаня, що чоловік зовсім не «лишній»), то Вам же мусить буть ясно, через що я хотіла, щоб перший такий лист написали Ви: бо інакше, коли б питанє піднесла я, ніякого «підняття духу» не вийшло, бо Б. міг би подумать, що се лиш моє родинне бажанє й фантазія, щось подібне до родинної добродійсности! Згодьтеся з тим, що при надавнім по́гляді, який міг би уявитись у Б., мій перший лист міг би лиш зопсувати діло. Ну, а тепер, кажуть, зовсім інша річ! І я дуже, дуже радуюсь! Але навіть, після Вашого листа надія й віра не в саме тілько піднятє духа (хотя й се одно здавалось уже мені дуже важним), а также і в справдженє Вашої думки, починає хоть «по трошку», а все ж закрадаться мені в душу, від чого втіха моя, звичайно, ще більшає.

Ну, що як би справді думки ваши оправдались?! Будемо ж вірити в се, и робити, що тільки можно. Але ж од мене так мало і такого легкого до виповнення потребується: як писати, о тім, чого я так бажаю!.. Що легше зробити, як се!

Здається, Вас також образило, що я передала Вам слова Б. о спільництві ёго близьких в Зорі. Отсе вже Ви даремнісінько побачили в сім передаваню якусь, і ще нібіто умісну нечемність. Запевняю Вас, що я й в думці не мала, щоб наведені слова відносились до Вас. Не тілько я не думала, що вони приходяться до Вас, а я навіть певна, що й Б. не мавъ Вас на думці, пишучи ті слова. Ви зовсім що пишете: як би Ви могли одриватися од свого

найближчого діла? Зъ запідóзріним Вами поглядом не згадується та річ, що коли у Вас були вийшли непорозуміння з Зорею, то Б. жалкував об сім, жалкував, що Ви не будете спільниками Зорі. А коли ж би він думав, що Ви й неповинні робить в Зорі, то, зовсім противно, мусів би був радіти тому припадкові.

А щоб то таки я ще й умисне преподнесла Вам тяжку відозву Б. нібито об Вас?! Се, знаєте, було б якось… не знаю вже й як погано! Але се навіть ні в якім разі не єсть можливо. Перш усёго, і головніш усёго, от що: хоть Вам, може, й не цікаво знати, але мушу Вам сказати, що моя повага до Вас далеко ще більша, ніж ви взагалі можете думати, не чувши від мене ніколи про се.

Перш усёго Ви не знаєте, що я Вас якого письмовця становлю вище всіх наших пишучих, як в Гал. так і в Україні: Ви талановитіш всіх, отже, одного сёго булоб досить, – бо я завжди одрізняю загальні заслуги чоловіка від ёго особистої вдачі і не одну людину поважаю за її заслуги, – не вважаючи на її несімпатичну вдачу, чі поводіннє. Але ж що приходиться до Вас, то тут ще як раз повага моя до Вас яко вельми поважаного письмовця й товариша праці, стоїть у повній гармонії з поважанєм таки вашої власної вдачі, ваших особистих черт і повóдіння. Завше нічого як тілько доброго я о Вас не чула і завше ніяк інакше, як тілько з найбільшою теплостю о Вас не думала, і не спогадувала, чі то в розмовах з ким, чі в своїй думці. І як же могло б статися, щоб я, при такому погляді на вас, могла б умисне вчинить Вам прикрість? Прошу ж Вас залишіть вашу прикру думку! Запевняю Вас, що мені тяжко буть виноватою перед Вами – без найменшої вини моєї.

Думаю, що повірите мені.

Одержала я 21 № Зорі… Ну, що то буде? Занадто нервово настроєний Б., – коли б справді, не напався на Вас! Пам'ятаю слова ёго в остатнім листі: «доки буде підписуваний Парт[15]., ні строчки моєї въ З. не буде». Ну, то вже ж – якось то воно буде! Ви тілько не ображайтесь, коли він різко напише Вам про своє незадоволенє. Але ж Ви, здається, й так доволі стоічно настроїлись.

Хотілося би, – ох ще як хотілось би – думать, що коли П. не буде й підписуватись, то Б. почне Вам досилати дещо своє. От би вже Ви тоді аж не раді були б моім писаням, стільки б я Вам надсилала іх!

Отже, ще тілько одержавши 21 № Зорі, – з тієї маслічною віткою, уміщенєм замітки, – я вже й то почала писать для Вас оповіданє. Пришлю Вам перші глави. Що то Ви скажете о їх! Не можу зважити,

які б саме послать Вам, опріч того, вірші свої – у мене з ними «embarras dés richesses»[16].

Бувайте здорові не думайте обом ні злого. Одповіді не жду, – знаючи добре, (бачучи навіть) наскілько Ви зайняті своєю працею. От тілько, як трапиться вільний час, напишіть що не будь Б. Знаю, що скорбить, коли не одписується довго.

Ольга Косач

Гроші типографіи конечне пришлю в сёму місяцю (нашому ноябрі)

ІЛ., ф. 3, № 1603, арк. 835 – 840. Рукопис. Оригінал.

№ 3

1885

Вельмишановний пане Іване!

Перш усёго дуже мені дивно, шчо Ви кажете, нібі мій лист був заадресований на інше імя П-а, через що Ви ёго одержали лиш з трудностями. Я ж пам'ятаю дуже добре, що надписала такий адрес: улиця Сабійського, № 9, в ред. Зорі, І. Ф-ко. Чого ж лист ходив «по митарствах»? Просто таки не розумію!

Дуже мені втішно було пересвідчитись, що я не помилялась у вашій прихильности до «другого батька»[17]. Скажу, що на такий ступінь прихильности я й не сподівалась: думала, що спільна роздражненість ваших товаришів зачепила трохи й Вас, виходить те, що Ви схоронили в серці своєму далеко тепліше почутє, ніж я думала. Те, що Вам удається робить, я зовсім не маю за дрібноту. Отже, ціню і Вашу хіть, і Вашу боротьбу. Але ж що до Ваших проектів, то мушу Вам сказать: навряд чі що з них буде! Переїзд у Гал. – річ, здається просто не можлива: перспективою такого переїзду може вийти дальший переїзд на далеку північ, бо навряд чі безпечно було б шукати притулку у вашім господарстві, у вашої влади. До чого ж після сёго дармо говорити про те, що проживає у вас було б, у всякім разі, кращим і приємнішим, ніж у теперішньому місці пробуваня. Кажу – на що про се говорити і про дрібніші можливости, – згоду лиць, котрих ся справа обходить, – коли єсть не можливий самий головніший пункт, залежачий від взаємин наших панствъ межи собою, взаємин зовсім не таких сприяючих, як инші, шв. А вже ж ми тут нічого не пособимо!

Одначе ж, з погляду духового на сю оруду, – думаю, що були б дуже добре таки пропонувати сей переїзд – знебулому духом у чужійшій чужині. Хоч би він і не одержав з сёго запрошуваня реальної користи, за те втішив би своє боляче серце, котре власне тим і болить, що ніби то мається чужим длля дорогих ёму своїх. Само, кажу, запрошуюче слово мало би велику помічну вагу. З сёго погляду було б однак далеко краще проказати запрошуваня з Вашого голосу, не мого: яку ж, справді, вартість – і raison d'être[18], – мало б моє запрошуванє?.. Трохи воно чудно: запрошує в хату – чужа в їй людина!! Вже ж подобає промовити се ласкаве слово комусь, хто у всякім разі може більше назватись господарем хати, ніж я! Я думаю, що коли б Ви висловили свою думку, то се зовсім би не було взято за «навязчивість», – зовсім навпаки: думаю, що се здалось би вельми втішним. Через се, коли єсть така ваша думка, я дуже прошу напишіть про неї одверто в листі тому, кого так і Вам хочеться розважати[19]. В практичну плутанину не попадете, – бо кажу ж Вам, за Ваш план ніхто справжками не візьметься – по єго неможливости в самій головній суті діла, а тим часом уже один вам прихильний лист, одно запрошуванє з руки «господаря» (отож Вашої таки!) принесло б велику пільгу, чі – мовляв брат – «бальзам» (Сим словом він називає запрошування якихсь заграничних, німецьких і інших літерат. фірм, котрі пишуть, щоб він прислав їм що-небудь з своїх пістменних праць. Так будьте ласкаві, не поскупіться на свою краплю бальзаму!.. Звичайно, мені нічогісінько не стоіло б написати од себе – але ж справді се не до речі. І я дуже боюсь, що так здалось би не одній мені, – а се, замість того, щоб бути добрим, вийшло б найгірше!..

Шкода! Про згоду з Зорею, про дописуваня до неї, – нема що й говорить! Я одержала остатній лист від Б., в котрім автор страшенно ремствує на Парт-го, котрий зводив не достойні обговорюваня в якійсь нібито продажності. З сёго ремства й воронування виходять навіть такі слова: «доки б Парт-кій не перепросив мене, в тій же Зорі, доки-б я не одержав сёго minimum'a, якого вимагає людське достоїнство – я не тільки не можу писать в Зорі, а вважаю підлим (sic!) нарушенєм договору всяке появленє в Зорі – кого б не було з моїх товаришів».

От вам і маєте – можливість згоди! Але прошу Вас не кидати вашої початої праці, взятої задля віри въ можливость сієї згоди. Хто знає, може Вам і судилось здобути того, чого Ви бажаєте вкупі з кращими людьми! Лист о переїзді теж напишіть! Прошу Вас, прошу

сказать в друкарні, що гроші я небавом пришлю (хоть уже раз посилала їх, коли мені був присланий п. М-ломъ счотъ друкарні... Не сподівалась я такого! Але до чого не доводить людей лихо)!

Бувайте здорові!

О. К.

ІЛ, ф. 3, № 1603, арк.. 735 – 738. Рукопис. Оригінал.

№ 4

1885 р.

Вельмишановний пане Іване! Наперед знаю, що мій листъ вийде «дрібний», – але щожъ робить: богацько треба обговорити і про діло, і про «не діло». Перше про діло таки... Трагічно-комічна історія зъ заміткою, мабуть, таки на добре вийде[20]. Одержала листъ од Б. Звичайно, сердить ся: мовля, чому було не пождать, коли П. пересане буть редактором Зорі. Але жъ сам пише, що ёго протесту «звісно, не надрукує Зоря». Далі прибавля: «ну, а коли ред. буде Каліт.[21], чоловік не глупий и смирний, и коли Ф.[22] владнує справу зъ заміткою, то буду з нового року писать в Зорі, – взяв би одділ народнои словесности, а то болить мое серце, яку чепуху порють по сій части в К. Старині[23]. Так отожъ не знаю, як Ви можете «влаштувать справу зъ заміткою», – се вже Ваше діло (не даром Вас Іел. Кіпр. назива «Одісеем Хітроумным»), а на душі в мене стало веселіше відносно до сеі справи: може таки 86-ий рік буде счастливійший и для нас и для Вас: може не буде сперечок, а лишь згода и спільна праця в однім кутку, без непорозумінь.

Отож посила Вам де що свое: трое віршів и початок оповідання. Хотілось би мені, щоб вірші « Зъ новим роком!»[24] були в 1-м ном. Зорі на 86-ий рік: якось оно приходиться. Я ці вірші посилала торік у Зорю. Ред. одповіла мені в переписці: «одержали спасибôгъ!» – але не надруковала. Одначежъ, як причина такои незгоди одповіді з ужитком віршів мені не відома, то я знов посилаю вірші Вам: буває часом, що в ред. просто «загубиться» маленькій листочок... може так сталось торік з моіми віршами. Звичайно, я ні на чім не настоюю, – зробіть, як сами розважите краще: надруковать чі не надруковать. Байки нові у мене их богацько, та вибрала тим часом отсі. Отож їде до Вас і початок оповіданя. Ви не клопочіться і не бентежтесь тим, що шлю Вам тілько початок, коли він Вам сподобається, то сміло починайте друковать: я Вас не підведу, – щоб

Ви вирвались з друком початку оповіданя, а кінця ёму щоб не було прислао в свою пору.

Сёго не буде! Хай Бог боронить! Я жъ так розважаю, що коли б Ви почали друковать мое «Світло»[25] зъ 1-го ном. 86-го року, то сих 3-х глав стане Вам номерів на 3, коли не на 4, тим же часом, я, звичайно, пішлю Вам середину й кінець, так що заводу не булабъ. Звичайно, боятись Вам починать невідому в цілому мою річъ також нема чого: будьте певні, що в опов. не буде нічого такого, що було б противно напряму вашои часописі. Розумію, що Вам все ж не тілько цікаво, а й треба знать принаймі зміст не присланои цілком повісті і через це скажу ёго. Думка оповід. така: хлопець, не дурний, щирий, бажавшій робити добро бодай в невеличкому куточку, де ёго пущено було працювати, не зустрічає піддержки у «добрих» людей і приходить до розпуки: одни люди оказуються зовсим і не добрими людьми, другі жъ, справді чесні й люде думки, цураються ёго, розваживши, що ёго праця «дрібна», не стоюча того, щоб на неі уважать... Отожъ хлопця мого перш усёго прогоняє од себе «добрий» судія, яко опасного чоловіка, по наговорам людей, котрим справді стоячій за правду хлопець став сільлю в оці, далі – добра панночка Хоркава, погравшись у кохання, тежъ кидає хлопця й виходить за професора консерват. тіпу (хоть і з молодих); студент же, репетітор у господі судіи, і ёго товариші, люди ідейні, гордують «дрібнопрацюючим» хлопцем і одпихають ёго також од себе. Вигнаний од судіи, поз булий місця і всякоі спромоги содержувать жаданим трудом себе і сім'ю, хлопець в розпуці іде в акцизний уряд, – де міг би зробиться одним з тисячних нікчемнів, але жъ, промучившись скілька місяців, хлопець не знаходить сили тягти далі противну ёго думці і душі службу, котра унижае ёго в власних очах, – і іде добровольцем у війну 76-го року, котра справді, на моих очах взяла чимало людей, що не мали де, приложить свою чесну думку на полі житя – и понесли її на поле смерти (Остатня глава буде – виїзд Нагірного з добровольцями). План оповіданя давно в мене готов, тема мені дуже вподобна, обставини волинск. і піявск. життя мені добре відомі – і через те я не сподівалась «ошукати» Вас, в тім розумінню, що дам Вас нестоючу, слабу річ. Що до самого викладу, чі стілю, то, можете про вироб всёго оповіданя судить по сих 3-х главах, – мені ж вони не здаються написаними погано... Коли ж які знаходите хиби, то скажіть, – буду обминать их. Дуже мені хотілося бъ, щоб хоть шматочок «Світла» – хоть одна глава, – була вже надрукована в 1-му ном. Зорі за 86-ий рік!... Не знаю, що Ви

одпишете мені про се. Мушу додать тілько се одно: ви сами пістмовець і знаєте, що почавши друковать, Ви заставилиб мене далеко швидче дописати оповіданє, а ніж, як би не почали друковать его, а сказали щоб перше була прислана ціла повість.

Отож тоді буде зоставатись на «нехай колись виберу час і по-волі напишу», а тим часом пройдуть роки! (У мене есть такі праці – не одна!..). Так отъ і уважайте. Сказати ж Вам правду, – читателі наші (не знаю як ваші) таки більше люблять бельлетристику з житя інтелігенціи, се одно, – друге ж, що теж якось воно інтерес ніше, коли пишеться про щось таке, що діялось у нас, у більш чі менш знаёмихъ обставинахъ. Для того, коли вважаєте на зацікавлення пренумерантів наших, булоб дуже добре, як би в першому ж номері ви помістили початок сеі українськоі повісті. Хочеться мені думать, що Ви вірите, що я говорю се не зъ самого тілько особистого інтересу, але й зъ загального, не відносно конечне до моеі праці.

Про Байки[26] ж нічого одмінного не думаю: що хочете те й робіть з ними. Коли у Вас дуже богацько віршів, то можете оддають в яку иншу редакцію.

Але от що: – як то ще воно буде з вашим ред.-ством?... Я щось не розберу діла, – скажу Вам з Київського вокзалу се по правді. Перше Ви з певностю говорили о своїм скорім ред-стві, тепер же не буде певне й свого пробуваня в Зорі – яко помôчник. То як же воно буде? Може ще й підпис Парт. зостанеться[27]. В такім разі, звичайно, не давайте нічого мого в Зорю, – «по причинам Вам відомим»!

Але що се Ви, справді, в такім розпачливім настрої пробуваєте! Се не гаразд зовсім, і я навіть не сподівалась од Вас, щоб Ви так «угасали духом»! Коли ж такі люде, як Ви опустять голову й руки – то чого ж сподіватись тоді від инших[28]? Ні, ж се не гаразд! Ви ж так недавно писали з поводу невзгляднення, Б. що треба завжді розуміть, що люде не ангели, що приходиться працювати у «можливих» обставинах и т. д. А деж поділись тепер Ваші розсудливі думки?... Що до справи з Краем[29], то я думаю, що Ви кинете его, коли станете ред. Зорі. Перш усёго беру причину матер: невжеж Ви, й ставши ред. малиб брати лишъ 25 г.? Се щось неможливе! Я ж не думаю, що при дозволі виписувать Зорю у нас, і при зручній редакції – маючій на увазі достатній інтерес пістм. для України, Зоря могла б значно збагатіти на пренумер.(антів). Се моє глибоке переконанє. А тоді, мені здається, ваше положенє могло б бути зовсім людським при котрім Ви не потребували б шукати

зарібку на стороні. Що до правств. боку працюваня в Краю, то я не бачу в сёму нічогісінько злого. Край есть орган лібер., чого це би цуратися ёго як чуми, для того лиш, що приходиться писать по повісті. Але ж, коли це справді настільки псує ваші відносини зі своїми («бо люди не ангели»), що може одібрати і Вас спромогу робить там, де Вам наймилійше, вдома – то звичайно слід кинуть дописуванє в Край. Так, так, ось нуте лишень, же яко слабі, а яко врачі себе й других, візьмімося за Зорю, і зробімо з неї те, чи їй давно слід буть!

Ваш же стан душевний просто може злякати! Такі болі серця й думки тяжко слухати, особенно тому, хто их добре розуміє! Отже зберіте силу й твердість душі. Коли не ради себе, то ради діла. Я можу Вам сказать, що годівля ідей вже ж єсть найпоживнійша, далебі! Ви говорите як об райськім причалі о життю родинному. Бажала би Вам од найщиршого серця, щоб Ви не помилились, не зневірились у своєму сподіванню. Але для скількох родинне щастє сталось лишъ міражем, створеним прагненною думкою пробуваючого в пустині. Для скількох зорі сталисъ терном, а нектар – жовчю, близькою до отрути?... Счасливе родиннє житє більше пориває к собі, ніж окóло думки, – але ж ті врази, котрі родинне житє так часто дарує замість справжнёго счастя, зате куди болячійші, ніж врази з окóла ідейного! Звичайно, пориванє к счастю родинному єсть не більше як пориваня тіла, ба в тім то й річ: душа (і її житє – ідея) єсть все ж щось «невісоме», а тіло ж то власне єсть плоть і нерви, котрі вже як тішаться, то тішаться, але ж як і болять, то бодай не знавати того болю!...

Я однак же все таки думаю, що довге заживанє і ясного щастя родинного не можливо для людини ідейної – без сполученя того счастя зъ життям духовним, ідейним, а де те велике число счастливців, котрі б мали доволі повну гармонію елементу родинного за их ідейним?

Дісгармонія ж ся так часто випадає, як навмисне, на долю людей найбільше ідейних!... Колиб ж то доля стала ласкавійша до их і не ошукувала их, а давалаб власне те, чого вони шукають і що думають, що знайшли, – коли б не кидала ім з реготом, через який час, розвінчаний справжній образ того, що було створено их фантазією! Пробують тоді ошукані в своїх пориваннях до родинного счастя, до ёго гармоніи з думкою, – гоіть знае, обороти врази од житя родинного бальзамом житя ідейного, але не так то воно удачно

йде те корчуванє! Треба велику віру мать, щоб те корчуванє помагало, і знов треба і нервивъ міцніших…

Блажен, трижди блажен той, чія гадка о родинном счастю не сталась міражем, хто не зраджував думці ради «тіла», на те, щоб потім, з перебитими крилами, знов просити ласки у зрадженої думки!... Трижди блажен той!

Бо не в кожного думка така ласкава й забуваюча! М-те стать до одного свого оповіданя поставити такий епіграф: «шукайте счастя, але бійтеся»… подальший текст листа відсутній – С. В.

ІЛ., ф. 3, № 1603, арк. 791 – 796. Рукопис. Оригінал.

№ 5

14 грудня 1885 р.

Одержала я, шановний пане Іване, остатній Ваш лист, з котрого линуло на мене чимале відерце холодної води[30]! Але дарма, – судилося мені знов одписувать хутко і говорить про тіжь речі. Постараюсь лиш говорить коротше (Але справ богато!). Колиб я бачила се можливим, поважала бъ Вашу одсрочку печатаня моєї повісті, одсрочку за для потреби поміщеня Люборацьких[31] – лиш за приключку. «Люборацьких» я знаю давно. Се архаїчна рукопис (котра і у Вас, мабуть, уже з рік) доставлена була з номерів основи Стар.-му і я, пôдъ часъ видаваня 1-го тома ради, пригляділа ту повість до якої міри редакторським оком. Самъ викладъ (форма, ізложеніе) здав ся мені «художественнымъ» власне в першій часті (дитячі годи) – єсть малюнки дуже гарні й живі, але ж у цілому се річъ розтягнена і, – бувши без ширшої інтриги, без звязі частей, – не подобає, – мимо своєї чималої великості, – ні на роман, ні на оповіданє навіть, а схожа на якусь «сімейну хроніку», котра одноманітно тягнеться, і тягнеться. Стане ж Вам її, мабуть, на цілий рік!... Не думаю, щоб ся річ здалася читателям цікавою в своїй цілості. Проте, звичайно, – се ваше діло. (до того ж у Вас оповіданє з життя попівськ. може далеко більше сподобатись). Може буть, що прочитавши її оповіданє, Ви скажете, що воно й з половини друкованя «Любор.» не годиться до уміщеня в Зорі. Отже навіть і теперішня ваша пропозиція для мене не підходяча. Кінчать оповід. тепер – не маю часу: дуже зайнята буду через якій час писанєм для (Х). Далебі, друга половина здалась мені дуже нудною!

Пані Кобр.[32] послала ж Вам початок, здумавши що він Вам буде і яко початок дуже «кстаті». Вийшло, що помилилась. Але ж як ті глави мають у Вас лежать чималий час – так як Ви не хочете навіть починать их друк разом з Любор. (Х), а лиш «за половиною» тої довгої хроніки, то моє оповід. може придатись людям скоріше: харківці мають видавать свій альманах (свій) і дуже просили мене подать имъ «хоть що небудь», так ото я й рішила, що коли Ваша думка тверда – починать друк мого опов. лишъ з полов. Любор., то чі не прислалиб Ви мені тих моих глав назад? Я б оддала их харьківцям[33]. Харьківці думають видавать свои збірнички випусками, то одной і не шкодило нічого, як би були у їх перш надруковані сі глави, а потім пішлоб далі (Так було з «Повією»[34] в Раді). Шкода, що я не знала, що в 1-му № у Вас мусять бути конечне малі новелки, я була б не посилала того «Світла добра», а конечне прислала б Вам маленьке оповід. на один №. Отже посилаю Вам вірші: коли не забракуєте, могли бони придатися замість маленького оповідання для 1-го №, бо являють собою щось в однім стілю Боже, чі жидівське, чі як ёго назвать... Се бачите – есть такий россійск. літератор живий, Фрум, котрий віршує такі поемки на біблейскі теми (Дочка Ісфая, Руфь), так ото й на мене щось подобне ж найшло. Мені мої переспіви псалмів і віршовані розвідки библейских оповідань до сподоби, але ж (Х) хоть мені здається, що іменно булоб можливо почать разомъ оба оповідання. Ви такій строгій, достотний крітік, так слідкуєте за кожним виразом, що я не важуся думать о певності принятя посиланих віршів. Звичайно, в принятю чі непринятю будьте вільні, як і перше: сі вірші уміщені в збірник, котрий я подала цензорові – і єсть надія, що они колись вийдуть у нас (Зладувала я, кажу цілий збірник різних «Думок мережанок»[35], 60 штук). Оце як одправлю завтра 15-го, Вам сі вірші, то зараз же начну писать Вам малесеньке оповіданє на один № (таки на 1-ший). Коли вишлю ёго в вівторок, 18-го, коли приход ёго не буде пізніш і коли вподобаєте ту новелку (спеціально – різдвяну з життя й веселощів інтел. нашої громади, зъ невеличкою при тôм інтригою іншого порядку), то буду рада. Вибирайте тоді – чі новелку, чі вірші жидівські, чі самого тілько орла – для І-го №.

Иноді мені думаеться, може П. частину грошей заплатив по счету? Чі таки власне нічого? Я була в кінці ноября зібрала 50 р. для друкарні, але тут надійшли чутки о такім злім стані сім'ї рідної, що я подумала трохи, і одіслала ті гроші їй. Але більше вже проволочки напевне не буде і як тілько получу счот, зараз же вишлю гроші. Так

прошу сказати Друкарні. Не хотілосяб мені оголошати всю правду, через що їй не були заплачені вислані мною сповна гроші, але ж не хотілося мені знов щоб Друк. думала , що я по просту без церемоніи, і не думала й перше ніколи платить ій, чі що, – для того може б Ви сказали їй, що з грошима вийшло «непорозуміння», що на вислані гроші були мені замовлені які книжки чі малюнки, чі щось такого. Бідний П., я его не виную і колиб могла, то і тепер помоглаб ему, але ж не хочеться, щоб люде зле думали про мене, – без моеї вини. То треба хоть якусь славленую комбинацію придумати «для людського слуху», коли все випокоїться по оплаті мною нового счоту.

Вибачайте ласкаво за мої розглагольствованя о «щастю родиннім», «щастю ідейнім» і т. д. Думалось під впливом неоднеї драми близького знакомого, котру мені тільки що довелось бачить, до того – писала у 3-ій годині ночі, коли, як ви кажете, повістярі ще й надто бувають експансивніші – через те все, може, що й горячійше вийшло, ніж слід би було, знаючи, що пишеш женихові. Однак, же особистого натякання в тих моїх словах не шукайте. Особу, о котрій тепер питаєте, я бачила, і буквально тілько бачила, майже не чула – всёго з півгодини і, звичайно, не зважилась би вирікати якусь певну гадку, чі злу, чі добру), засновуючи її на такій малій знаёмости з особою[36].

Ваша знаёмість, без сумніву, незмірно більша. Значіть, об сім нема чого й говорить! І навіть і теоретично ні об чім: ви висказали такі лагідні думки й склонність до нерезігнаціи, що напевно, будете счасливі, як би Вам в тій «лотеріи»! Отже, бажаючи Вам усёго найкращого ще й тепер, і у всіх областях житя, зостаюся дуже, дуже до Вас прихильна.

О. Косач.

ІЛ, ф. 3, № 1603, арк. 841 – 844. Рукопис. Оригінал.

№ 6

1885

Вельмишановний пане Іване!

Посилаю Вам и святочне оповѣданє – зъ великимъ жалем – пôзно оно, мабуть, прийде!..

Я скінчила ёго таки 18-го, але жъ ізъ села вже пізно було посилать, щоб поспіло заказною, себъ то до 2-х годин дня. Посилаю

сёгодня – на всякий случай: а може и придасться ще воно вам для 1-го № Зорі.

«Ото її той перший №!» – подумаєте Ви. Ну, щожь! на що криваться, що я дужеб хотіла, щоб мій «Чадъ»[37] ще вспів попасти у 1-ий №, бо інакше він піде нінащо, – а я ж таки скільки днів так працювала над ним!

Може б умістили хоть половину оповід. в 1-му номері? Розірвавши оповід. на два рази? – як торік було з моим різдвяним розказом «Забавний вечеръ». Я волілаб, щоб остались не надруков. вірші , ніж щобъ остався «втайнѣ» посиланий «Чадъ»: ёго більше мені шкода. Въ решті, звичайно, ви зробите як буде вигоднійше не тілько для мене, але й для всеї Вашої справи з друкомъ 1-го номеру.

Бувайте здорові й Богу милі!

ІЛ, ф. 3, № 1603, арк. 851 – 852. Рукопис. Оригінал.

№ 7

1885

Вельмишановний пане Іване!

Вашъ остатній листочок одержала вчора. Отже и без ёго писала б Вам сегодня, бо така пригода сталась, – чі принаймні здається мені, що сталась.

Вчора 19-го, я, бачите, послала Вамъ свою рукопись різдвяного оповідання, – заказнимъ листом, але ж оце починає мені здаватись, що я не гаразд написала вашу адресу, а именно, що я написала тілько Strasse Linde, а не додала « № 3»[38]. Коли се справді такъ, то рукопись же пропаде!

Так будьте ласкаві, якъ що, одержавши сей листочок, ще не будете мали у себе рукопісі зъ оповіданємъ «Чадъ» (там і листочок до Вас буде), то справтеся на почті і коли можливо, потребуйте мій заказний пакет на Ваше имя, на котрому пакеті єсть написано все, що слід, – ваше ймене і адреса, окрім тілько того злосчасного №-ра 3-го.

А може я й написала ёго!... Може Ви вже й одержали рукопись? Въ такому разі я буду всежъ просить Васъ сповістить мене, – про одержанє рукописі, – бо я дуже турбуюся, і справді, якось би ото досадно – тупо вийшло: працювати скілька днів ревне, спішитись і врешті через дурницю зіпсувать собі діло.

Про зміст же вашого остатнёго листочка, чі про ту справу, котру ôнъ обходить, щоб такого сказать – рішучого. В моїй думі діло

принаймні стоїть так: коли розбирать, хто з нас більше виненъ, то вийде, що я: не треба було так широко обговорювати тієї річі, се було неделікатно – втручатися в діло, надто близько обходячи Вашу особу і душу. Але приводом до сёго було те, що Ви сами торкнули сю річ у давнішому своєму листі, – без чого я ніколи не знялаб зовсім мови про ту річ і в загалі хоть знов і Вашъ привід дава мені право злегка заговорить про се... але не так обширно і гаряче: се я, як бачите, розумію. Веду ж правдивий аналіз далі: одначе, хоть і при сознаню своєї вини, мушу сказать, що мене таки досить вразило, що Ви якось дуже холодно, чі гостро, – не знаю, – в загалі прикро для мене, – спинили мене[39]. Говорю про се щиро, бо без щирости не буде ніколи порозуміння. Отже, далі знов по щирости скажу, що остатній вашъ малий листочок зробив на мене таке душевно-чуле враженє, що мені починає здаватися, що моя власна враза все ж таки не стоїлаб того, щоб Ви тепер до якої міри «мучились» (чі як би то сказать) у своєму каяті за давніші, прикрі для мене слова. Зъ сего всёго наточніше оприділеня буде таке, що хоть прикре враженє ще трохи живе у мене в душі, але ж 1-х, як я все ж більше виную себе, а в 2-х дуже хотілаб забути ёго! Я думаю, що найліпший вихід у всякім разі той, щоб ніколи зовсім нічого не говорить о відомій Вам справі. Дійсно, се річ така, що і при загальній приймає особистий характеръ, при чім люде торкають одно другого такъ, як би они зовсім не хотіли при тôй такі загальній і особистій, яку ми мали одно до другого. Отже, замовкнім назавжди о тій справі, котра обом завдала прикрості якось мимоволі. Я ж остаюся до Вас не зъ меншою, а може ще більшою приязню.

Ольга Косач

ІЛ, ф. 3, № 1603, арк. 855 – 856. Рукопис. Оригінал.

№ 8

25 марта 1886 р.

Вельмишановний пане Іване!

Давненько не писала до Вас. Сказати по правді, не писалося – з пересердя, ще то й тепер не зовсім все вгамувалось, але доки ж тягти? Треба врешті одповісти на ті питання, котрі були порушені в вашім остатнім листі: Говорилося Вами, що в І-м числі Зорі мають бути заложені самолюбія багацько кого нашого (опріч мене) і через те в І-ше число не мало попасти нічогісінько мого (а ні з віршів

навіть), але ж дивлюсь, у І-му ж числі – Люборадські. Отже як ж, навіть зовсім не одкладавши їх, а тілько трошечки вменшить число стовпців (въ Любор.), то вже б таки можна було помістить «прекрасного Пророка, – попавшого так несчасливо у II число.

Значіть, причина виключення мого імені з першого числа була якась інша… (XI оповідання автора вмерлого, котрий самолюбія мати не може)…

Значіть, моє оповідання пішло на затичку, як то кажуть. Досить пошкодило ёму до сёго й те, що воно було розірване аж на три кавалки, для такої малої оповідки це зовсім не подобае![40]

Не знаю, з якої то причини редакція не прислала мені першого числа (я ёго побачила лиш в Київі), здається ж, я була справною пренумеранткою – и одколи редакція почала мені висилати Зорю, кожен рік був мною сповна оплачений (Ще можу сказать, що завід був за редакцією, бо она ні разу не вислала мені премій, належних по пренумераті, хоть я й упоминалась и них). Все цее так мені якось… завдало прикрости в душі, що прихільність моя сотрудницька на нулі – не скажу, щоб зникла, а якось дуже зблідла… Коли б б була не «підвела» редакцію до того, що она оголосила в оповіщенню своєму на сей рік про маючу з'явитись в «Зорі» мою повість «Світло», то іменно, скажу Вам, що тепер я напевне не прислалаб дальшого тягу того «Світла», ну а вже коли сталось те оповіщення, то не впадає зоставляти редакцію в брехні перед пренумерантами. Отож дальші часті Світла пришлю, але ж не іначе, як з такою умовою, щоб перше скінчились Люборадські, або щоб мені обіцяно було, що Світла не будуть рвать на такі дрібнісінькі кавалочки, як Чад. Це страшенно шкодить оповіданню! Для того я й думаю, чі не краще б редакціи перше упоратись з Люборадск. – тоді можливо було б давать читателям Світло в кожному числі більшими частками. Ждатиму одповіді на се.

Тепер про речі, так сказать, теоретичні, не маючі ніякої претензіи до прийняття их Вами на увагу абощо: от так собі просто на Ваші слова хочу сказать свою думку. Мої всі заслані Вам вірші Вам не сподобались і забраковані (одним, як Ви кажете недостае розвитку думки, другім – шліфовки, третім – цікавості і т. д.). Отже у Київі, власне ті вірші, що заслані Вам, сподобались, як у нас кажуть «страшенно»[41]. Досить сказати, що такий поважний муж, як Житецький[42] «очарован» Юдітою. Пророка і Орла де-хто навіть переписав. Сказати Вам правду, мені тепер далеко менше догаряе те, що ті мої вірші Зорею забраковані: я, бачите, думала, що вони, – то

яко переспіви з Свят. письма то по іншим увагам, – не будуть пропущені нашою цензурою в тому збірнику моіх поезій, котрий я надавала осінню цензорові, так ото й думалось: коли б ті кращі вірші побачили світ хоть не у нас, то в Зорі. Отже вийшла мила несподіванка: цензура наша як раз була ласкавійша – і пропустила як раз і всі ці вірші (вичеркнула лиш властиві переклади, – псалми Давида, пісні Лермонтова, уривки з Шекспіра). Отож, збірник мій («Ду́мки – мере́жанки») уже друкується, – в Апрілі напевно вийде, (бо половину я вже й прокоректувала сама в Київі). Значіть, мене тепер далеко менше обходить те, що вірші не побачили світа в Галичині. Якось воно тепер обійдеться!..

Ви питаєте, – «хто се» мені «нараяв» перекладать псалми Давида?!» – і далі кажете, що ся річ потребує не урив очних перекладів, а широчезної праці, – вислідку етнографічно-історічно-георгафічно-філологічного. Отже, не радив мені ніхто, а вийшло се припадком: перед писанням Юдіти і Пророка схотілось мені пізнати достойні біблейскі вирази й образи і для того я взяла дослівний переклад такого поетичного єврейського твору як псалми Давидови (там єсть пісні й інших складачів). Ну, так ото читаючи для цікавості й переложила скілька псалмів на «наську мову», так собі, так собі, не вдаючись у ту «бездну предмудрости», о котрій Ви говорите. Впрочім, не думаю, щоб і такі спробунки уривки, були зовсім непотрібні й ма́рні, – бо деж тая можливість, щоб праця над псалмами була виконана в тій повности, о якій Ви говорите?! Я не знаю, чи єсть і в європейській літературі така огромнійша, докладнійша праця з поводу псалмів; – се потребувалоб просто цілого життя змисленнійшого ученого! Вибачайте мені, але Ваша увага нагадує мені думку того цигана в казці, – що казав: «ет, що там носити воду з криниці відерцем! От, як-би цілу криницю викопати з двору і поставить у хаті, – от се так!» Отже, спробуйте лишень викопати криницю!... Тим же часом, поки тая криниця буде викопана, – може б і коновочка води кому-небудь здалась на поживок!..

Я не сталаб об цім так багато говорити, колиб ваша вимога не була загальним шкодливим пунктом, котрий не раз уже сердив мене, хоть і не завжді досягав моїх праць: оця, скажемо так, ідея перфекціонізма загубила не одно починання – котре хоть можеб і не розрослось у грандіозну працю, але все ж зробилоб свою частку користі – Що – кажуть, – так робить! – коли робить, то робить з

«належалим» заходом! І в наслідку зостається цілі роки порожнє місце – з широчезною програмою, як би слід було зробити діло!.. Колись роскажу Вам, як у мене пропала через такі поради користнійша праця! Тепер я такого вже не слухаю!

Руданського[43] книжечку, «Співомовки», (так надписано на їй рукою самого автора), я послала в Київ, ще 20-го января (X). Того, чого Ви шукаєте, там нема, а єсь лише «співомовки», короткі вірші, котрі були мною видані в Київі під таким же заголовком – і ще єсть, в тій же книжці переклад (ще один маєте!) Слова о полку Ігоря, і скілька оригінальних історічних поем (Полуботко, Мазепа й ще якісь). Переклад «Слова» гарний, – наскілько можна простій смертній істоті судить взагалі о сёму творі, об котрий стілько ученійших мужів даремне розбивають голови!.. Що ж до поем, то вони дуже безцвітні і ніякої ваги не мають, ні історічної, ні поетичної. Почавши читать, ледве можна дочитать поему до кінця, – так нецікаво. Більше Рудан. творів у мене нема й не було, опріч «Співомовок», Слова і тих поем.

Отсе і все про пістменні справи, такі чі инші. Думаю, що се буде якраз перед виїздом пані Тр-ої.

Хіба додам от-що: чому се типографія Шевч[44]. не прислав мені рахунку за Вечерниці? Я ж просила вислати ёго.

Тепер додам і про одну приватну річ, о котрій мені хочеться сказати слово, – також хоть би для того тілько, щоб висловить свою думку. Памятаєте, мабуть, ваші запитання о панні Олесі[45], на котрі я врешті одповіла, що особисто о її нічого не можу сказать, бо не знаю її. Отсе тепер, під час мого пробування у Київі, ми таки й добре пізналися з нею. Отже скажу Вам, – це золото не дівчина! Она просто очарувала мене! Яка она мила, щира, добра, симпатична і до того як вона розвилась за сі два роки, як пройнялась ідеєю українства! Врешті, може она й перше була такою, – кажу ж Вам, що я до сёго часу бачила її уривками і майже не чула її розмови. Але ж тепер она навіть вродою здалась мені красуня. Не розумію, як могла мені перше більшъ подобатись її сестра, панна Саня[46]! Та «Олеся» ж далеко краща! Очерти лиця в Ольги далеко тонші, виразніші, вся постать зграбнійша, куди естетичніша! А врода, – як собі хочете, – богацько значіть! Отже думаю я, що в панні Олесі знайдете Ви собі не лиш хорошеньку милу, а ще до того й змислену дружину – спільницю ваших думок, переконань і праці. А се теж велика річ!.. Ви говорили колись о шлюбі, як о причалі, де можно гоїть рани душі, здобуті на ідейнім боёвищі. Я Вам сказала тоді, – так як річ

була в загалі, – що се залежить од того, який шлюб, яка спілка: коли ідейна людина не знаходить в своєму подружі товариша своїй думці, то шлюб стає не вгамуванням громів, а лиш доводить до того, що муки стають ще більшими. Се я кажу й тепер, взагалі, – і навіть маю на очах скількох особ, страждаючих так. Алеж Вас така доля не жде. Пізнавши Вашу милую наречену, з певностю думаю, що Ви будете з нею зовсім счасливі. Се моя певна думка!

Прихильна Вам О. Косач.

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 225 – 230. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. Тут і в наступних листах «Брат» – Михайло Драгоманов (1841 – 1895) – рідний брат Ольги Косач. Український публіцист, критик, фольклорист. Впродовж багатьох років (1877 – 1895) листувався з Іваном Франком і мав на нього великий вплив. У збірнику «Матеріали до культурної і громадської історії Західної України. Т. І. Листування І. Франка і М. Драгоманова». К., 1928 (підготував до друку М. Возняк) надруковано 347 листів за період 1877 – 1895 рр.

2. Єлисей Кіпріянович Трегубов (1849 – 1920) – український діяч, історик і етнограф, викладач колегії П. Г. Галагана у Києві, член київської «Громади», працював у журналі «Киевская старина», листувався з Іваном Франком, чоловік Антоніни Хоружинської, рідної сестри Ольги Хоружинської, дружини Івана Франка.

3. Часопис «Зоря» виходив раз на два тижні у Львові у 1880 – 1897 рр. У 1885 р. перейшов у власність Товариства імені Шевченка.

4. На момент написання цього листа Іван Франко виконував обов'язки редактора і навіть мав право підбирати матеріали для друку у «Зорі», однак підпис редактора все-таки належав О. Партицькому.

5. Йдеться про «бойкот» «Зорі» з боку М. Драгоманова і його прихильників у зв'язку з тим, що він був ображений нехтуванням і вигнанням його разом з М. Павликом із «Зорі». І. Франко, зважаючи на побажання О. Пчілки друкуватися у часописі, у листі-відповіді (від 29 жовтня 1885 р.) обіцяв їй погодити з М. Драгомановим можливість і надалі публікувати на сторінках «Зорі» її твори.

6. Михайло Павлик (1853 – 1915) – український письменник, публіцист громадський діяч, товариш Івана Франка, член НТШ. Був учнем М. Драгоманова і речником його ідей.

7. Оповідання Олени Пчілки «Забавний вечір» друкувалося у журналі «Зоря» у № 1, С. 1 – 3, № 2, С. 13 – 16 за 1885 р.

8. Товариство Шевченка – академічне товариство, створене у 1873 р. у Львові. Займалося видавничою, науковою і просвітницькою діяльністю. У 1893 р. перейменоване у Наукове товариство імені Шевченка. «Золотою трійцею» НТШ у XIX ст. були Михайло Грушевський, Іван Франко і Володимир Гнатюк. Часопис «Зоря» виходив у Львові у друкарні НТШ.

9. Верн. – особа не встановлена, хтось з НТШ.

10. Оповідання «В гостях добре, а дома ліпше: (З життя руської еміграції)» О. Конiського друкувалося у № 8 – 19 журналу «Зоря» за 1885 р.

11. «Вечерниці» – переклад оповідань М. Гоголя, за підписом Олени Пчілки виданий у Львові М. Павликом у 1885 р.

12. М. Павлик у той час перебував у тюрмі, він був заарештований у Косові восени 1885 р. у зв'язку зі своєю громадською діяльністю.

13. Йдеться про лист І. Франка до Олени Пчілки від 14 листопада 1885 р., текст якого є у Зібранні творів Івана Франка у 50 томах. Т. 48, С. 569 – 571.

14. Іван Франко у листі від 29 жовтня 1885 р. (Зібрання творів Івана Франка у 50 томах. Т. 48, С. 559 – 563) висловив думку про те, що М. Драгоманову було б добре переїхати мешкати до Галичини і просив поради щодо цього в Олени Пчілки.

15. Омелян Партицький (1840 – 1895) – український вчений, мовознавець, етнограф і громадський діяч. Редактор «Зорі» у 1880 – 1885 рр.

16. фр. «Труднощі багатств», а також однойменна опера французького композитора Андре Гретрі, написана у 1782 р.

17. Іван Франко якось назвав М. Драгоманова «другим батьком».

18. фр. розумна основа, сенс життя.

19. Іван Франко хотів, щоб Олена Пчілка особисто запропонувала М. Драгоманову переїзд у Галичину.

20. Замітки М. Драгоманова до листа І. Тургенєва, прислані спочатку для друку у газеті «Діло» І. Франко опублікував у «Зорі» у № 21 за 1885 р.

21. Омелян Калитовський (1855 – 1924) – український педагог і освітній діяч, редактор «Зорі» (у 1886 р.)

22. Іван Франко.

23. «Киевская старина» – щомісячний історико-етнографічний і літературний часопи. Виходив у Києві російською мовою у 1882 – 1907 рр. (останній рік українською мовою під назвою «Україна»). У 1992 р. за стараннями академіка П. П. Толочка поновлено і журнал виходить українською мовою від назвою «Київська старовина».

24. «З новим роком» – поезія Олени Пчілки, надіслана до друку у «Зорі», але не надрукована.

25. «Світло добра і любові» – повість Олени Пчілки, надрукована у «Зорі». (№ 13 – 17 за 1886 р, № 2 – 24 за 1887 р. і № 6 – 9 за 1888 р.). Окреме видання вийшло у 1888 р.

26. «Байки» – цикл поезій Олени Пчілки, які вона надіслала І. Франкові до друку у «Зорі».

27. О. Партицький покинув пост редактора наприкінці 1885 р. У 1886 р. редактором часопису «Зоря» став О. Калитовський.

28. Йдеться про лист Івана Франка від 29 листопада 1885 р., у якому він розповідає про конфлікти у редакції «Зорі». Текст цього листа надрукований у Зібранні творів Івана Франка у 50 томах. Т. 48, С. 580 – 584.

29. Край – польська газета, яка виходила у Петербурзі. Іван Франко розмістив на її сторінках декілька своїх статей.

30. Йдеться про лист, написаний у грудні 1885 р., текст якого надрукований у Зібранні творів Івана Франка у 50 томах. Т. 48, С. 593 – 596.

31. Роман Анатолія Свидницького «Люборацькі», написаний у 1861 – 1862 рр., вперше надрукований на сторінках часопису «Зоря» у 1886 р. Іван Франко назвав цей твір «першим реалістичним романом на побутовому тлі».

32. Наталя Кобринська (1855 – 1921) – українська письменниця, громадська діячка, одна із засновниць жіночого руху у Галичині. У 1884 р. організувала у Станіславі Товариство руських жінок. Її твори друкували і на сторінках журналу «Зоря», а у 1887 р. разом з Оленою Пчілкою видала у Львові жіночий альманах «Перший вінок».

33. Олена Пчілка мала намір надрукувати свою повість у Харківському альманасі.

34. Перші дві частини роману Панаса Мирного «Повія» вперше були надруковані у 1883 – 1884 р. на сторінках Наддніпрянського альманаху «Рада».

35. «Думки мережанки» – перша збірка поезій Олени Пчілки, вийшла з друку у 1876 р.

36. Йдеться про Ольгу Хоружинську (1864 – 1941) – майбутню дружину Івана Франка.

37. «Чадъ» – оповідання Олени Пчілки, надруковане у журналі «Зоря» 1886, № 3, С. 37 – 40, № 4, С. 53 – 54, № 5, С. 69 – 71.

38. Тодішня адреса у Львові, за якою мешкав Іван Франко

39. Йдеться про лист Івана Франка, написаний у грудні 1885 р., текст якого прозміщений і Зібранні творів Івана Франка у 50 томах, т. 48, С. 593 – 596.

40. Йдеться про оповідання «Чадъ», яке розмістили частинами у № 3, № 4, № 5 журналу «Зоря» за 1886 р. Іван Франко у листі, написано наприкінці грудня 1885 р. пише, що намагатиметься початок цього оповідання вмістити у № 1 «Зорі» за 1886 р.

41. Олена Пчілка висилала І. Франку для друку свої поезії, одна з них – «Пророк» була надрукована у часописі «Зоря», 1886, № 2, С. 22 – 23.

42. Павло Житецький (1836 – 1911) – видатний вчений, дослідник української мови і літератури, дійсний член НТШ, член кореспондент російської Академії Наук , керував роботою над складанням Словника української мови.

43. Степан Руданський (1833 – 1873) – український поет. Збірка «Співомовки», про яку йдеться у листі, була вперше видана у Києві Оленою Пчілкою. Іван Франко у листі, написаному у грудні 1885 р. просив Олену Пчілку довідатися про поему С. Руданського «Цар соловей», яка через багато років, а саме у 1899 р. була надрукована в «Літературно-науковому віснику», № 3, с. 242 – 261.

44. Журнал «Зоря» видавався у друкарні Товариства імені Шевченка.

45. Йдеться про Ольгу Хоружинську.

46. Олександра Хоружинська, рідна сестра Ольги Хоружинської.

ВІОЛЕТТА ЧЕРНІЄНКО

ЛИСТИ МИКОЛИ КОВАЛЕВСЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА

Ім'я М. В. Ковалевського, українського громадсько-культурного діяча, письменника, історика, тісно пов'язане з І. Франком.

Джерелом вивчення їх взаємин є біографічний нарис І. Франка «Микола Васильович Ковалевський» [16], який був опублікований в 1908 р. на сторінках «Літературно-наукового вісника». Особливої уваги заслуговує стаття Маг-іна (Теодора Галіпа) [9], спогади М. Беренштам-Кістяківської [1], С. Буди [2], С. Русової[14], О. Пчілки [12] та Лесі Українки [7]. Цінним джерелом дослідження є листи Ковалевського до І. Франка, які зберігаються у Відділі рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. На жаль, зворотні листи М. Ковалевського до І. Франка не збереглися. Проте письменник згадує про Миколу Васильовича у листах до М. Драгоманова та М. Павлика, а також у праці «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.» [18].

Доля М. Ковалевського склалась напрочуд трагічно. Народився він у дворянській родині в 1841 році на хуторі Ковалевщина (тепер с. Степаненки), Гадяцького району Полтавської області. Навчався з братом та сестрою в німецькому сільському пансіоні Блюмелів. Згодом у Полтавській гімназії, де вчився разом з М. Старицьким. Закінчивши її в 1860 р., вступив на філологічний факультет Київського університету. У студентські роки разом з друзями, відомими українськими і громадськими діячами А. Андрієвським і Ю. Цвітковським, пропагував національну самосвідомість серед молоді. Після смерті батьків віддав кріпакам свій спадковий ґрунт. Працюючи вчителем у недільній школі, опікувався двома обдарованими сільськими хлопцями. Ця опіка стала згодом частково причиною виключення М. Ковалевського з університету. Іспити довелося складати у Харкові. У 1865 р. Ковалевський поступає на

Вищі педагогічні курси в Петербурзі, після закінчення яких працює вчителем історії в Київському кадетському корпусі, де зближується з П. Житецьким, В. Береншгамом, О.Клоссовським, Є. Трегубовим та Ю. Цвітковським, які були членами київської «Старої громади». Микола Васильович «належав до її радикально-демократичного крила» [15;507].

У 1877 р. працював гімназійним учителем в Одесі. Тоді ж одружився з М.Воронцовою, сестрою «... відомого російського публіциста В. Воронцова, який виступав під криптонімом «В. В.» [19;696], подругою Лесі Українки. Через різницю політичних переконань М. Ковалевський розлучився з дружиною. За революційну діяльність М.Ковалевська була засуджена на 15 років каторги, де трагічно загинула, отруївшись на знак протесту проти знущань з в'язнів. Леся Українка змалювала її з великою симпатією у вірші «Мати-невільниця». Залишившись з донькою, М.Ковалевський заробляв на життя приватними лекціями. Разом з Л. Смоленським та А. Андрієвським входив до одеської «Громади». «Пізніше, року 1878-го, Ковалевський виступає, яко представник «українофілів», разом з такими людьми, як Антонович, Житецький, Русов, Старицький» [2;202]. У 1878-1882 рр. за українську діяльність перебував на засланні в Сибіру, найбільше в м. Мінусінську, де «...зустрівся з відомим американським мандрівником по Сибіру – Кенаном, який у книжці «Сибір і заслання» використав оповідання Ковалевського про політичних засланців» [9;375].

Повернувшись із Сибіру у 1882 р., Ковалевський знову стає членом київської «Старої громади». У 1885 р. на зібранні у А.Андрієвського відбулося його особисте знайомство з І. Франком, який вперше прибув тоді до Києва. Письменник згадує: «Серед шумної юрби я завважив старшого вже чоловіка з довгою бородою, середнього зросту. Він вишукував гуртки молодіжи ... і де він опинявся, починалася жвава розмова, звичайно на теоретичні, соціальні та політичні теми. Одне речення вбилося мені в пам'ять:

– Коли ставити ідею, так ставити її во весь рост, а не врізувати нічого.

Мене зацікавили ті слова, я підійшов до бесідника і познайомився з ним...» [16;124]. М. Ковалевський «був другом І. Франка, мав на студентство великий вплив» [21;185]. Пізніше І. Франко довідався про суперечку між представниками «Старої громади» та М. Драгомановим. М. Ковалевський був «... чи не єдиною людиною,

що допоміг М. Драгоманову у його важкому становищі, предложивши йому присилати щороку досить значну суму запомоги, яку він брався збирати на Україні, з тим, щоб Драгоманов занявся написанням історії» [18;408]. З листа М. Драгоманова до І. Франка від 16 лютого 1887 р. довідуємось, що М. Ковалевський обіцяв висилати М. Драгоманову щороку 600 рублів [8;80-81]. О. Пчілка у спогадах про М. Ковалевського пригадувала, як важко діставалися йому ті гроші [12]. С. Русова зазначала: «М. Ковалевський їздив по всій Україні, звертався до всіх заможних українців, переконував, соромив і справді збирав потрібні гроші, постійно ризикуючи сам бути арештований за таку нелегальну діяльність...» [14;178].

Життєві бурі, що пройшли над ним: смерть дружини на засланні, божевілля сестри, хвороба, а згодом передчасна смерть єдиної доньки, відмова від власного майна, зруйноване життя і власний спокій – не зламали духу М. Ковалевського. «Микола Васильович рвався до роботи серед українського народу, підтримував і розпалював в ньому національне самопізнання» [7;226].

У 90-х роках М. Ковалевський звертає свою увагу на Галичину, прилучається до радикального руху. Влітку 1897 р. у Львові завітав до І. Франка, з яким поділився своїм захопленням національною свідомістю галицьких селян. У листах до І. Франка М. Ковалевський проявляє зацікавленість літературними та видавничими справами у Галичині. Він збирає кошти на видання прогресивної преси та брошур визвольного характеру, зокрема на журнали «Житє і слово», «Народ», газету «Хлібороб», «...вступає у галицькі справи до тої міри, що починає запомагати грішми навіть агітаційному бюро що до народних виборів»[9;544].

Не обійшлося без непорозумінь. І. Франко з обуренням згадував людей, які «... клали свої руки на гріш Ковалевського, здобутий важким трудом і великою особистою самопожертвою. Він, хоч людини горда і свідома своєї гідності, не цурався періодично об'їздити всі ясні та замерклі закутки України, вишукувати видних патріотів і зашкарлупілих страхополохів і видирати, «виканючувати», як він висловлювався, від них хоч по пару злиденних рублів» [16;135]. І. Франко зазначив недоцільне використання М. Павликом грошової допомоги, яку надав М. Ковалевський на видання двотижневика «Народ». Письменник у статті «Михайло Павлик. Замість ювілейної сильветки» згадує про

пожертвування Миколою Васильовичем великої суми (1000 руб.) на фонд науково-освітнього товариства «Поступ», на чолі якого був М. Павлик: «Діяльність Павлика обмежилася на справленню металевої таблички з написом «Поступ», справленню книги протоколів та касової – тай годі» [17;176]. Приїхавши в 1893 р. у Галичину, М. Ковалевський «...зобов'язався М. Павликові покрити весь річний бюджет видання» [17;179]. Проте «Народ» став найдорожчим виданням на Галичині. «Щоб покрити борги Павлика М. Ковалевський змушений був здовжити свій хуторець (одиноке наслідя його дочки), поїхав з Галичини мов убитий, з серцем переповненим гіркістю та розчаруванєм»[17;179]. У відповіді «Пан Іван Франко супроти мого 30-літнього ювілея» М. Павлик спростовує звинувачення І. Франка, вказує, що Микола Васильович був незадоволений друкуванням проти його волі показчика праць М. Драгоманова, а також «...позикою В. Будзиновському 300 гульден із фонду «Поступу», на яку згодився п. Франко» [13;6].

Згодом М. Ковалевський, маючи широкі плани щодо видання журналу «Житє і слово», звернувся з пропозицією до І. Франка змінити його формат. Про це свідчить лист Миколи Васильовича до І. Франка від 1896 р., продуманий до дрібниць, де він дає поради, як вести розділ «Вісті з Росії»: «Попильнуйте заповнити сей виділ потрібними звістками про Росію з європейської печаті».

У 1897 році при матеріальній допомозі М. Ковалевського побачили світ ще шість випусків «Житя і слова» у зміненому форматі. У шостій ккижці журналу «Житє і слово» за 1896 р. була опублікована стаття І. Франка «З кінцем року», «яку від часу її першої публікації більше ніде не було публіковано, а 50-томне видання творів Франка її зігнорувало» [3;141]. У ній письменник докорив українській інтелігенції за її відрив від простого народу. «Стаття І. Франка викликала «досить жваве», але не однакове «вражінє» серед різних груп східноукраїнської інтелігенції» [4;760]. Частина радикалів, що гуртувалась навколо М. Міхновського, вважала за потрібне передрукувати статтю окремою брошурою, інша частина побачила, що у праці І. Франка «лежать помилки». Один з відбитків цієї статті потрапив до кружка М. Ковалевського. З Києва прийшла відповідь «Не так тії вороги», автором якої була Леся Українка, що заховалась під криптонімом «Н.С.Ж.»[10;244-250]. Значення криптоніму до сьогодні не вдалося розкрити. «Була спроба тлумачення його як «наша славна жірондистика», але ця версія не переконлива» [5;540]. С. Кость припускає, що «Леся

Українка могла бути скоріше співавтором статті» [6;112]. М. Нечиталюк вважає, що це була «...колективна відповідь політичного гуртка М. Ковалевського, до якого належала Леся, і написана або за дорученням, або під диктування цього політичного діяча»[11;767], тому що за спогадами М. Беренштам-Кістяківської було відомо, що Микола Васильович доручав членам свого гуртка готувати реферати на різні теми, перечитував тексти, коректував їх [1;211].

М. Ковалевський у листі до І. Франка за 1897 р. скаржиться: «Ваша статья «З кінцем року» отбила у меня нъсколько ценныхъ платильщиков», а в іншому листі звертається до письменника з проханням: «Никак не могу согласиться, чтобы статья Н.С.Ж. не была нами напечатана. Поэтому опять прошу Васъ, в силу нашего соглашения, помъстить эту статью по-возможности въ ближайшей книжкъ издаваемого Вами журнала», а якщо у І. Франка є заперечення, то щоб вони «...выразились бы или примъчаниями к этой статье, или же совсъм новою Вашею статьею». На прохання М. Ковалевського І. Франко надрукував у «Житі і слові» за березень 1897 р. статтю Лесі Українки «Не так тії вороги, як добрії люде» і свою відповідь на неї «Коли не по конях, так хоч по оглоблях» під спільним заголовком «Український і галицький радикалізм». У 1910 р. письменник помістив згадані матеріали, а також свою статтю «З новим роком (1897)» у збірку «Молода Україна», в якій назвав автора: «Стаття була писана рукою відомої, талановитої української поетки Лесі Українки» [20;96].

У спогадах І. Франко згадує: «Ковалевський признав мені повну рацію і вже дальшої полеміки не допускав, а літом 1897 року бувши у Львові, відвідував мене часто, бавився з моїми дітьми і зблизився до мене як щирий друг» [16;138]. Вони разом ходили на екскурсії до Нагуєвич і до Бориславa, де І. Франко «мав нагоду пізнати наскрізь його добру, людяну, благородну душу» [16;138].

Микола Васильович був відомий не тільки як громадський діяч, але і як письменник. Він – автор книг «Коротка історія малоруського народу» (1875), «Зі споминів засланого без суду» (1901), «Од романтики до реалізму; з історії одної партії партії [Українські соціалісти-революціонери]» (1914), опубліковані в «Літературно-науковому віснику», «Сучасні звичаї і стародавні закони в Росії», вперше опубліковані англійською мовою.

В останню у своєму житті осінь М. Ковалевський себе погано почував. Помер від інфаркту 4 жовтня 1897р. у себе в хаті. Про смерть довідалась стороння людина. О. Пчілка згадувала з сумом, що привезли його, вкритого не козацькою китайкою, а брудним шматтям [12], хоч М. Ковалевський «...користувався великою повагою в суспільстві» [21;185]. Довідавшись про його смерть, громадськість під проводом М. Лисенка влаштувала похорон. Спочиває М. Ковалевський на Байковому цвинтарі у Києві.

Листи М. Ковалевського до І. Франка публікуються вперше. Вони висвітлюють їх взаємини, а також є зразком тісних ділових контактів двох високоосвічених людей, готових на самопожертву заради свого народу, символом єдності інтелігенції Галичини і Наддніпрянської України.

У пропонованих листах М. Ковалевського до І. Франка повністю збережено авторське написання текстів. Авторські скорочення слів розшифровано в тексті у квадратних дужках. Слід зазначити, що листи М. Ковалевського не датовані, хронологію їх визначено з фактів, про які йде в них мова.

№1

Київ 1887.VIII.29

Всп. [високоповажний] п[ане] добродію! Будьте ласкаві, вишліть проспект «Поступу»[1] – один примірник у Петербург Фойницкому[2] в Медико-Хирургическую академию, – адрес здаєтьсьа, вже відомиј Вам s такоји-ж оказіјі. Вибачайте, шчо ввожу Вас в розходи: колись поквітаємось. Поки шчо будьте здорові. Ја живиј здоровиј, но часть меня болтшая зосталась шче в Ваших сторонах о чім дуже сумују. Пишу лист-откритку, бо се, мабудь, вигідніше під кожним виглядом.

Поважајучиј Вас *Ковал[евський]*

ІЛ, ф. 3, № 1602 , арк. 205-206 . Рукопис. Оригінал. Кореспонденційна карта на адресу: Австрія, Oesterreich, Lemberg. В[и]с[око]п[оважному] п[ану] І. Франку, ulica Gołebia, 9.

№2

[1897]

Многоуважаемый Иван Яковлевич!

Въ дополненіе къ известнымъ уже нам условиямъ Вашего, буде пожелание, сотрудничанія въ «Русских Вьдомостяхъ»[3] сообщаю, 1)

что обще-россійские цензурные требованія не позволяютъ теперь никакой газеть касаться рабочего вопроса и 2) что редакция «Русских Вьдомостей» всегда сохраняетъ за собою право сокращения присылаемых статей. На сколько это посльднее обстоятельство имьетъ практического значения – ничего не могу сказать. Никак не могу согласиться, чтобы статья Н. С. Ж.[4] не была нами напечатана. Поэтому опять прошу Васъ, в силу нашего соглашения, помьстить эту статью по-возможности въ ближайшей книжкеь издаваемого Вами журнала[5]. Условия Вашего обращения съ этою статьею изложены уже много въ моемь посльднемъ къ Вам письме на эту тему. Возраженія на эту статью всегда въ Вашем правь, только быэти возражения не врывались въ самый текстъ статьи Н. С. Ж., а выразились бы или примьчаніями к этой статье, или же совсьм новою Вашею статьею[6].

Г. П. Г.[7]

Прошу передать Ивану Яковлевичу Франко.

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк.. 9-12. Рукопис. Оригінал.

№3

Високоповажний добродію Франко!

З останньої грошової посилки, – 180 кар. призначається для виборчої агітації, переважно в інтересах Вашої кандидатури, 50 к. призначені для угро-руського фонду[8], а останні гроші на видатки по редагованому Вами журналу[9] і селянській газеті[10]. Швидко приїде до Вас з Росії у Львів д. Триве[11], що прямує за кордон на деякий час пробування. У нас, в Києві, маються люде, що бажають бачити д.Триве на протязи сього часу автором заграничного виділу в редагованім Вами журналі «Ж[иті] і С[лові]»[12]– , так, принаймі в розмірі одного друкованого аркуша через книжку,– значить в розмірі 6 друкованих аркушів на рік. Плату за се співробітництво будете робити не Ви протежіруючі д. Триве люде і до того ще безпосередньо йому, так що для Вас Триве буде зовсім безплатним співробітником, з яким Ви не матимете жодних грошових рахунків. Я також спочуваю вишеозначеному співробітництву д. Триве, що по моїй думці, поведе заграничний виділ з боку тих відомостей які не дозволені і не стріваються в прогресивній печаті в Россії, а через се прошу Вас, оскільки можливо поладнати на сьому пункті з д. Триве. Розмовляти про Австрію він, певно, не буде боячись заплутатись в

національних питаннях і забрати невірні ноти, а потім сподіваюсь найти в ньому коштовного працівника. Останнє слово в роботі д. Триве належить , певно, Вам, так що перед ним Ваше редакторське право жадним чином не зменшується. Але ми все-ж такі дуже б хотіли, щоб Ви після основної заздалегідної розмови, поєднались з ним і впевнили йому систематичне кермування заграничним виділом. Статті до Вашого журналу д. Триве буде достачати писаними російською мовою. Потрібен значить перекладчик сих статтей на українську мову. Попильнуйте достати такого перекладника безплатним. Коли ж Вам на се не поталанить, то знайдіть його за помірну плату, що буде виплачена мною в моїх рахунках з Вами. Я не знаю в якому у Вас стані рахункі з д. Павликом[13], чі заробляє він у Вас призначені йому для зарібка 20 кар. на місяць; коли ні, – то всього краще буде внести і переклади деякою частиною в открытий мною для Павлика вищезгаданий зарібок. Тіж Київські люде збираються запросити до постійної роботи в Вашому журналі того добродія, що Ви думали перевести з Берліна у Львів. Знов такі редакторське право і тут цілком належить Вам, але коли його статті будуть і наукова і літературні і інтересні, то бажано, щоб деяке його неоднодумство з Вами, коли б таке і виявилось, не пошкодило його співробітництву. За Вами-же завжди лишається право одмовити на його статті, тільки б сі відмови не вривалися построчною полемікою в самій текст.

Досить жалко, що в останніх книжках дуже убогий у Вас виділ звісток з Росії, – на сей-бо виділ у нас особливо охоче накидається громада. Коли мало доходить до Вас своїх власних звісток з Россії, то попильнуйте заповнити сей виділ потрібними звістками про Россію з европейської печаті, переважно витягами з лондонських летичих листків.

Як Ви обходитесь тепер без Вітика[14]? Чі швидко його випустять? Од всій души бажав –би успіха Вашій кандидатурі. Чі не думає хто небудь з Ваших, тільки солідних людей, навідатись до нас в Київ: занудились ми без прямих, безпосередніх стосунків.

Г.П.Г.

ІЛ, ф. 3, №1613, арк.135-136. Рукопис. Оригінал.

№4

Дорогий земляче.

Мені казали, що Павлик тепер працьуе разомъ з Вами при редакціи «Житце и Слово». Ож через це, шчо б не писать два листи пишу один, а Ви вже разом обсудіть ось яке діло.

Росіяне зо мною умовлялися, щоб в Женеві[15] видавати журнал. Нарід[16] солідний, з літературними силами і з достаткомъ. На заграничних сотрудників і на заграничних читателів вони не кладуть великої ваги. Хочуть, што б журнал в свій час, каждий номер був розширений в самій Россіи. В Россіи за це діло принялись горяче. В Женеву пришльуть свого чоловіка – редактора. Про перевозку через границьу де що зроблено. Але ж чим більше буде міст перевозки, тим діло піде лучше. От же просили мене списатися з галичанами, чи не можна б і через Галичину де що переправляти.

Будьте ласкаві отпишіть мені на ось які питання:

1. Чи не можна в Галичини організувати правильну переправу два рази на місяць и яку вагу.
2. Шчо дльа цього мусьать зробить ті, котрім це потрібно.
3. Скілько видатків потребуеться на цьу операцію.
4. Чи дльа цього діла мусить жить в Галичині свій чоловік россіянин, чи цим діломъ можуть занятись певні галичане на кошт россіян.

Я знаю, що на ці питання не можливо оповісти детально, але ж я мушу писать так як мене просили. Отже будьте ласкаві отпишіть мені як найдетальніше, что б я міг про це написати редакторові.

Коли понадобиться, то хто небудь з редакції (або сам редактор) поїде до Львова что б порозумітисьперсонально.

Прозьба особисто до Вас.

Землякі а переважно землячкі часто просять мене росказати и дати де шчо почитать про Галицький рух літературний і політичниj. У мене нічого нема і ничого я не знаю, бо не получаю ні одної галицької часописі. Чув я, шчо «Ж[итя] і Слово» буде політично-літературне виданьнья[17]. Будьте ласкаві висилайте мені, а я шчо слідує заплачу. О крім того вишліть мені збірки Ваших творів.

Яку варто перенумерувати галицьку газету?

ІЛ, Ф. 3, №1613, арк. 195-198. Рукопис. Оригінал.

№5

Глибокошановний Іване Яковичу!

З посланих грошей я попрошу Вас 33 кар. передати власноручно під росписку, яку приховайте у себе, в друкарню Годака[18] за книжку про ювілей, смерть і т. д. Драгоманов[19], 40 кар. візьміть на заповнення позички, зробленої у Вас на посилку вінків, 98 кар.(за виключкою 2к. Вашого особистого боргу, про що буде Вам переказано згодом) як плату на Життя і Слово за жовтень і листопад, а останні гроші візьміть на Громатський Голос[20] так ж за Жовтень і листопад. Отримав я перші числа Життя і Слова за ліпень і серпень; книжкі роблять гарне враження. Переказував мені Ваш знайомий, що Ви подумуєте відмовитись від редакції Життя іСлова, але не умів вияснити тому причин. З того поводу я вважаю потрібним найсерьйознишим способом поставити в Вашу відомість , що се наша остатня ставка в Галичині і коли вона буде Вами скасована і таким іменно чином, то се в кінець порве всі наші звязки з Галичиною і на довгий час. Розважте се найкращим способом. Сподіваюсь у всякому разі, що Ви не послідуєте зразку Будз[иновського][21] і не піднесете нам просто на просто fait accompli т. є. не відмовитесь від редакції без завчасних перемов з нами, и приїхавши для сього до нас персонально, чи прославши для сього солідного повіреного.

Розумістця, конечно, коли що в Вашому сучасному становищі маютця тяготи, що ми можемо усунути, то ми и залюбки зробимо. Коли Вас обважа одночасне співробітництво в Курьєрі Львівскім[22] і Житті і Слові, то я б Вам порадив вжити рішучі зусилля зовсім порвати з Кур. Львівським, а для сього прибувши в Россію, з'їздити в Москву і Петерб[ург] і завести там зносини з редакціями місцьових газет і часописей. Я дуже сподіваюсь, що се доставило б Вам значно кращий літературний зарібок, ніж Ви маєте у Львові і дало б Вам змогу дужче налягти на Життя і Слово коли не для зиску то для свого доброго ймення. Позаяк призначена Павлику річна пенсія в 300 кар. кінчаєтця в сьому вересні, то пропонуйте Павлику від мого ймення співробітництво в Житті і Слові з платою з жовтня сього року по 20 кар. за аркуш (таких аркушів у кожній книжці Вашої часописі 5) так-шо по 1 арк. для кожного числа. Щоб таким чином не прийшлось мені платити більш 240 кар. на рік.

Статьі мусять бути оригінальни чі перекладні і непримітно за його підписом. Не можна вважати платними прислані ім листи

Драгоманова – коли вже за се платити, так хіба жінці Драгоманова[23], а не йому. Коли Павлик не витягне таким чином на 20 кар. у місяць, то утілізуйте його до сій цифри як небудь в інтересах Ж[итя] Слова, але тільки неодмінно, щоб се було видно з Вашої часописи, інакше я не сподіваюсь на успіх щомісячної підписки в його користь. Відповідно вишесказаному робіть з ним рахунок щомісяця, а я буду висилати вам Ваші затрати. Хай Павлик не представля мені ніяких контрактів не в районі слугування Вашій часописі, бо пропонований мною спосіб єсть єдиний, що я можу бути ним йому корисний.

ІЛ, ф. 3, арк.435–437. Рукопис. Оригінал.

№6

5.06.[1896]

Многоуважаемый Иван Яковлевич!

Посль Вашего свиданія с Триве, я выслалъ, считая съ октября прошлого года, для той же цьли 876 р. Разочетъ же до октября произведенъ былъ мною и ещё раньше. Таким образом мною выслано, считая с прошлого октября, всего 1276 р. Отсюда нужно выключить 33 р., предназначенные въ уплату за Павлика въ типографію; 40 р. (или точнее 38 р.+2р.; издержанные по Вашей порученности) въ уплату личного Вам долга; 180 р. на Вашу кандидатуру въ Парламентъ и 50 р. въ угро-русинскій фондъ. Засим вынужденъ поставить Васъ въ извьстность, что на дальньйшее время я не могу имьть Павлика платным съ моей стороны сотрудникомъ для Вашихъ изданій, такъ какъ Ваша статья «З кінцем року»[24] отбила у меня ньсколько ценныхъ платильщиков. Я не знаю, на чёмъ у Васъ теперь счёты съ Павликомъ. Отъ меня Вы могли обьщать ему за сотрудничество maximum 20 р. въ месяцъ. Если принять эту цыфру мьркою на шесть мьсяцевъ, т.е. считая съ октября прошлого года и кончая последнею Вашею мартовскою книжкой (которой я еще не читалъ), составится сумма въ 120 р. На этихъ 120 р. я относительно Павлика и бастую. Если Вамъ не пришлось до сих поръ израсходовать на сотрудничество Павлика всьхъ этихъ 120 р., то, буде пожелаете, можете оплачивать в мой счетъ его сотрудничество и впредь до предьла вышеоплаченных 120 р.

Если выключить всь эти издержки, то на оба Ваши изданія, считая с прошлого октября, останется 855 р.

Я надеюсь, что в началь сентября удастся или мнь, или кому нибудь изъ близкихъ мнь людей побывать во Львовь и повидаться съ Вами.

Удерживая неизменными наши финансовые условия, т. е. 87 ½ р. в мьсяцъ, (50 р. на журналъ и 37 ½ р. на крестьянскую газету), составится с октября прошлого года по сентябрь этого года сумма 962 ½ р. Таким образомъ я состою Вамъ въ долгу по 1-е сентября 107 ½ р. и еще моя доплата за высылаемыя по моей просьбь Ваши изданія. Если бы мнь не пришлось выслать Вам этихъ денег до сентября, то Вы все таки не затрудняйтесь, расходуйте ихъ, въ увьренности, что въ началь сентября я непремьнно вышлю все, причитающееся Вамъ отъ меня. Я полагаю, что и въ теченіи льта Вам придется повидаться во Львовь съ однимъ наьзжимъ и хорошо мнь знакомым украинцемъ. Въ таком случаь утвердите передъ нимъ этотъ мой счетъ и еще опрьделите точно, сколько Вамъ следуетъ от меня по 1-е сентября доплаты за высылаемые Вами, по моей просьбь, Ваши изданія, дабы я могъ к 1-му сентября совсем закончить старый счетъ и начать новый. Ну, будьте здравы и благополучны! Пожелавъ Вамъ побольше успеховъ въ личной и общественной жизни, остаюсь преданный Вамъ

Г.П.Г.

ІЛ, ф. 3, №1613, арк. 491–494. Рукопис. Оригінал.

№7

7/19.06.1896

Будьте ласкаві, посилайте в Полтаву на такі адреси: 1) Г. Полтава Богоугодное Завєдєніе Воспитателю Фельдшерской школы Ивану Дмитріевичу Кулику

2) Г. Полтава Уьздная земская Управа

Г.П.Г.

Прошу передати д. Франкові

ІЛ, ф. 3, №1613, арк. 507–510. Рукопис. Оригінал.

№8

Високоповажний Добродію!

Г.П.Г. просить висилати два примірники Життя і Слова на оці адреси:

1 прим.:

а) Чєрниговъ. Ольгъ ДаниловнъКалинской.

Собствєнный домъ на «Кавказъ».

Для Суры Лабинкєвиъ.

б) Чєрниговъ. Ольгъ Николаєвнъ Долинской.

Д. Затворницкой на Сьвєранской ул.(по черзі то на ту, то на ту адресу)

2-й прим.:

Чєрниговъ. А. Вєрзилову[25].

Домъ Вєрзиловой на Старострыжєнской ул. Рахуватися за сє будє сам

Г.П.Г.

ІЛ, ф. 3, № 1620, арк. 63–64. Рукопис. Оригінал.

№ 9

Для д[обродія] Франка Екстрено!!

В[високо]поважний добродію!

Яко мога швидше вишліть посилку не більш як на 20 фунтів[26] (ящичок) з такими книгами: всі твори Драгоманова[27] по одному примірнику і книгу про Драгоманова, видання «Громади»[28], кінчати тим томом, де є стаття про Шевченка[29]; «Ж[итє] і Слово» з червня 96 р., і Ваші «З вершин і низин»[30]. Книжки мусять бути вислані не зі Львова, а тільки з Відня; книжки мусять послати тільки книгарі, книжки мусять бути тільки в одному примірнику, бо инакше буде лихо і вони мусять приіти не пізніш 25-го марця: і після посилки їх книгарь мусить послати оффіціальне повідомленнє на вказаній адресі. Кінець буде

Січовик од Г.П.Г.

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 11. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. Йдеться про проспект журналу «Поступ» «Запросини до передплати», який І. Франко відправив багатьом політичним і громадським діячам з наміром їх співпраці. Проспект був надрукований у жовтні 1886 р., але конфіскований поліцією.(Матеріали для культурної й громадської історії Західної України / Видає комісія Західної України Всеукраїнської

Академії Наук. – Том перший: Листування І. Франка і М. Драгоманова. – Київ, 1928.

2. Фойницький І. Я. – відомий криміналіст, вчений, видав ряд наукових праць.

3. «Русские ведомости»– газета, що видавалася в Москві в 1863-1918 рр. З 1905 р. стала органом правих кадетів.

4. Н. С. Ж. – Леся Українка. Йдеться про статтю Лесі Українки «Не так тії вороги, як добрії люди», підписану криптонімом Н. С. Ж., у якій вона висловила ряд заперечень з приводу статті І. Франка «З кінцем року».

5. Статтю Лесі Українки «Не так тії вороги, як добрії люде» І. Франко опублікував у журналі «Житє і слово». – 1897. – Т.IV, кн. 3. – С. 244-250.

6. Відповіддю на статтю Лесі Українки стала стаття І. Франка «Коли не по конях, так по оглоблях», опублікована у журналі «Житє і слово». – 1897. – Т. VI., кн.. 3. – С. 251-258. полеміка між І. Франком і Лесею Українкою була видана письменником у збірці «Молода Україна» в 1910 р.

7. Г. П. Г.– підпис Ковалевського Миколи Васильовича.

8. Угро-руський фонд – у 1895 р. М. Ковалевський заснував фонд для видання політичних і релігійних брошур, розрахованих для розповсюдження серед закарпатських українців. Фондом і видавництвом мав розпоряджатись спеціальний комітет, до складу якого входили М. Павлик, І. Франко, Леся Українка. Частину фондових коштів І. Франко видав на публікацію брошури «І ми в Європі. Протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття».

9. Йдеться про журнал «Народ».

10. Йдеться про газету «Хлібороб».

11. У статті «Микола Васильович Ковалевський» (Кілька споминів і листів на пам'ять десятиліття його смерті)», надрукованому в ЛНВ (1908, кн.1, с.124-138), І. Франко згадує: «Розуміється, ніякий д. Триве ніколи до мене не зголошувався і проект його співробітництва в «Житю і Слові» лишився тільки теорією – чому, сего не знаю».

12. «Житє і Слово» – двомісячник літератури, політики і науки; видавала у Львові 1894–97 рр. О. Франко, за редакцією І. Франка.

13. Павлик Михайло (1853–1915) – громадсько-політичний діяч у Галичині, письменник, публіцист. Разом з І. Франком був співробітником журналу «Друг» (1874–1877), разом з І. Франком редагував місячник «Громадський Друг», «Дзвін», «Молот», з М. Драгомановим і С. Подолинським у Женеві – «Громаду». Був одним із співзасновників Українсько-руської радикальної партії, редагував її органи «Народ», «Хлібороб», «Громадський голос». У 1895–1905 рр. був першим бібліотекарем НТШ.

14. Вітик Семен (1876–1937) – галицький громадський, політичний і профспілковий діяч. Член-засновник Української Соціально-Демократичної Партії, посол до віденського парламенту; член УН Ради

ЗУНР. У 20-х рр. жив на Радянській Україні. На початку 30-х рр. був ув'язнений.

15. Женева – місто в Швейцарії над Рокою. В 1876–1889 рр. в Женеві жив і видавав «Громаду» М. Драгоманов; перебували тривало українські діячі і журналісти.

16. «Народ» – громадсько-політичний двотижневик, орган Руської-Української Радикальної Партії, виходив у 1890–1895 рр. у Львові й Коломиї. Редактори І. Франко і М. Павлик.

17. М. Ковалевський звернувся до І. Франка з пропозицією змінити форму часопису «Житє і Слово» – викинути фольклор, надати перевагу соціальним і політичним питанням (див.: Франко І. Микола Васильович Ковалевський (Кілька споминів і листів на пам'ять десятиліття його смерті).–Літ.-наук. вісн.–1908.–Кн.1.

18. Годак Валентин (1835–н.) – управитель друкарні Войцеха Манецького.

19. Йдеться про книжку «Михайло Петрович Драгоманов. 1841–1895. Його ювілей, смерть, автобіографія і список творів», що вийшла з друкарні В. Манецького у Львові у 1896 р. Видав М. Павлик коштом українців. У книжці зібрані промови, листи, телеграми, що стосуються ювілею М. Драгоманова, його смерті та похорону. (Михайло Драгоманов. Документи і матеріали. 1841–1994. Львів, 2001.–С.347).

20. «Громадський Голос» – популярний місячник, згодом двотижневик (1906–1909) і тижневик (з 1910), орган Української Радикальної Партії, виходив у Львові 1892–1939 з перервами 1914–1916 і 1918–1921; редагували: В. Будзиновський, М. Павлик, І. Франко та ін.

21. Будзиновський В'ячеслав (1868–1935) – галицький політик, публіцист і популяризатор, один із засновників Української Радикальної Партії, редактор її органу «Громадський Голос», один із організаторів Української Національно-Демократичної Партії, посол до австрійського парламенту, автор праць на економічні теми, кілька історичних повістей.

22. «Kurjer Lwowski» – польська щоденна газета. Виходила У Львові з 1883 р. за редакцією Б. Вислоуха. У липні 1887 р. І. Франко став співробітником цієї газети, вів відділ поточних питань українського життя.

23. Драгоманова Людмила (1842–1918) – дружина й співробітниця М. Драгоманова. У першій половині 70-х рр. була ініціаторкою Товариства денних притулків шкіл у Києві.

24. В кінці 1896 р. І. Франко опублікував у журналі «Житє і Слово» статтю «З кінцем року», у якій докорив українській інтелігенції за розрив з народом. Кружок М. Ковалевського розсердився на І. Франка. Проте згодом М. Ковалевський погодився з твердженням І. Франка і не допускав дальшої полеміки.

25. Верзилов Аркадій (*1867) – історик і педагог родом з Чернігівщини; науковий співробітник Історико-Філологічного Відділу УАН.

26. Фунт – міра ваги, що дорівнювала 409,5 г і застосовувалася на території Росії, України і Білорусії з X ст. до запровадження метричної системи мір.

27. Драгоманов Михайло (1841–1895) – видатний громадсько-політичний діяч, учений, публіцист. Вплинув на зміну позицій «Академічного кружка» у Львові, що об'єднався навколо журналу «Друг». В 1875 р. звільнений з Київського університету, виїхав за кордон , де почав випускати журнал «Громаду». Розглядав українську справу на широкому міжнародному тлі. Визначний вчений і славіст світового рівня.

28. «Громада» – український громадсько-політичний і літературно-художній збірник, видавався Женеві за редакцією М. П. Драгоманова. Протягом 1878–1879 рр. вийшло чотири книги, 1880 р. виходив як журнал, 1882 р. з'явилась 5-та книга.

29. Можливо йдеться про статтю М. П. Драгоманова «Шевченко, українофіли і соціалізм», вперше надруковану у збірнику «Громада» (1879, № 4, с. 101–230).

30. «З вершин і низин» – друга збірка творів І. Франка. Мала два видання. Перше, присвячене дружині поета О. Хоружинській, – вийшло 1887 р. під назвою «З вершин і низин. Збірник поезій Івана Франка. Накладом автора», Львів, 1887. Наступне видання («З вершин і низин. Збірник поезій Івана Франка. Друге доповнене видання. Накладом Ольги Франко», Львів, 1893) доповнене і ширше від першого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беренштам-Кістяківська М. Українські гуртки в Києві другої половини 1880-тих та початку 1890-х років // За сто літ. – 1928. – Кн.3.

2. Буда С. Заслання Мик. Вас. Ковалевського // За сто літ. – Кн.3.

3. Горак Р. Діалог: До 125-річчя від дня народження Лесі Українки та 140-річчя від дня народження Івана Франка // Дзвін. – 1996. – № 2.

4. Горин В. Іван Франко і Леся Українка: відомий епізод непорозуміння між своїми // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.) – Львів: Світ. – 1998.

5. Денисюк І. Листи М. Павлика до родини Драгоманових // Записки НТШ. – Т. 234. – Львів, 1997.

6. Кость С. Франко – публіцист у контексті ідеї державності // Українське літературознавство. Іван Франко. Статті і матеріали. Львів, 2003. – Вип. 66.

7. Леся Українка. Спогади про Миколу Ковалевського // Зібр. тв.: У 12 т. – Т. 8. – Київ, 1977.

8. Листи М. Драгоманова до Ів. Франка і інших. – 1887–1895. – Львів, 1908.

9. Маг-ін (Теодор Галіп). Микола Васильович Ковалевський (Кілька споминів і листів на пам'ять десятиліття його смерти) // Літ.-наук. вісн. – 1908. – Кн. 1.

10. «Н.С.Ж.» [Леся Українка]. Не так тії вороги, як добрії люде // Житє і Слово. – 1897. – Т.6, березень.

11. Нечиталюк М. Публіцистичний контроверз Франка і Лесі Українки (Спроба нової інтерпретації) // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.) – Львів: Світ. – 1998.

12. Олена Пчілка // Рідний край. – 1907. – Ч. 7.

13. Павлик М. Пан Іван Франко супроти мого 30-літнього ювілея. – Львів, 1905.

14. Русова С. Мої спомини: 1879–1915 // За сто літ. – 1928. – Кн. 3.

15. Українська Літературна Енциклопедія. – Т. 2. – К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990.

16. Франко І. Микола Васильович Ковалевський (Кілька споминів і листів на пам'ять десятиліття його смерти) // Літ.-наук. вісн. – 1908. – Кн. 1.

17. Франко І. Михайло Павлик. Замість ювілейної сильветки // Літ.-наук. вісн. – 1905. – Кн. 3.

18. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Зібр. творів: У 50 т.– К.: Наукова думка, 1986. – Т. 41.

19. Франко І. Зібр. творів: У 50 т.– К.: Наукова думка, 1896. – Т. 49.

20. Франко І. Писання Івана Франка IV. Молода Україна. Часть перша: Провідні ідеї й епізоди. – У Львові, 1910.

21. Шелухін С. Українство 80-х років XIX в. і мої зносини з І. Франком // Спогади про Івана Франка. – Львів: Каменяр, 1997.

МАРІЯ ВОЙЦІЦЬКА

ЛИСТИ ОСТАПА ЛЕВИЦЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА

Незважаючи на досить розповсюджене в Галичині прізвище, його носій, про якого мова, часто ховався за псевдонімами. І, можливо, саме тому його ім'я не залишило помітного сліду в літературі.

Остап Михайлович Левицький – український педагог, письменник, перекладач, громадсько-культурний діяч, друкувався під псевдонімами «Муха», «Драла», «Ковбасюк», «Остап Ковбасюк», «Столярченко», «Кравченко», «Antianarchista», «Dr. Turcio», «Arminius» та ін. Народився 20 жовтня 1839 року в селі Раковець (тепер Городенківського району Івано-Франківської області) у сім'ї священика. 1845 року помирає його батько, і мати, залишившись з шістьма синами, переїжджає до свого батька-пароха в село Далешів (також Городенківського повіту). Дід по материній лінії допоміг Остапові здобути освіту.

Спочатку Остап Левицький вчився у школах нормальних (німецьких) в Коломиї, Станіславові і Бучачі (1849–1850); відтак був учнем гімназіальним в Бучачі, Станіславові і у Львові (1851–1858). Потім півтора року перебував у технічній школі у Львові, але, не бачачи для себе жодних перспектив на майбутнє, покидає цю школу і бурлакує, приватними лекціями і писарською службою заробляє собі на хліб.

1863 року поступив на філософський відділ Львівського університету, де слухав виклади із класичної філології, математики, фізики. Від початку січня до половини березня 1867 року працював у Відні помічником при редакції гумористичного часопису «Страхопуд»[1]. Не визнавши політичний напрям цього часопису, повертається до Львова і стає працівником у редакції політичного часопису «Русь»[2]. У 1876 році склав іспити з німецької і польської мов і з 1878 року аж до кінця своїх днів був професором школи реальної в Станіславові.

Найбільший талант виявляв Остап Левицький у журналістиці. Ще як університетський студент був співробітником «Dziennika Polskego»[3], редагованого тоді Лямом і Добжанським. Але, на жаль, у журналістиці не міг розвинутися всесторонньо, бо зв'язало його становище вчителя та й, живучи переважно на провінції, не мав контакту з усім тим, чого вимагало становище журналіста.

Працюючи на освітянській ниві, Остап Левицький ніколи не покидав пера. Був співробітником львівського тижневика «Monitor»[4], де під псевдонімом Dr. Turcico та Antianarchista поміщав сатиричні вірші і замітки, що не раз конфісковувалися прокураторією. Брав також участь у виданні часописів «Зеркало»[5], «Комар»[6]. У «Комарі» (1901—1902) журналіст використовував для своїх публікацій форму анекдота, в якому викладав якийсь один епізод із суспільно-політичного життя Галичини. Поезії, поеми, статті, репортажі, фейлетони писав українською, польською, німецькою мовами, публікуючи їх також у часописах «Русалка»[7], «Правда»[8], «Діло»[9], «Tygodnik Ilustrowany»[10], «Kurjer Lwowski»[11] та ін. В його доробку залишився ряд праць з педагогіки, філософії та історії.

Остап Левицький уклав «Читанку руську для четвертої кляси шкіл народних в Галичині». Активно працював у філії «Просвіти» та «Руської Бесіди». Популяризував творчість Тараса Шевченка. 9 березня 1879 року на загальних зборах членів станіславівської «Просвіти» виступив з популярною доповіддю про Кобзаря. 1869 року у часописі «Правда» опублікував поему «Тарас!»

Найбільшу славу принесла письменникові його сатирично-гумористична поема «Uciekiniery», написана польською мовою у шістдесятих роках та видана окремим накладом під псевдонімом «Остап Ковбасюк». Дуже влучно висміяв польських повстанців, які в 1863 році з великим криком вибиралися на війну, але, занюхавши порох, із ще більшим криком утікали звідти. Наклад цієї поеми викупили поляки і знищили, через що вона вже тоді стала бібліографічною рідкістю. У 1901 році у Варшаві вийшов переклад поеми російською мовою, наклад якої теж розійшовся миттєво.

Остап Левицький здійснив ряд перекладів драматичних творів для львівського театру, серед яких – комедії О.Фредра «Досмертщина» та «Дами і гусари», комедія Г.Е. Лессінга «Мінна Барнгельм»; злагодив переклад польського лібрето до опери С. Монюшка «Галька», перекладав також твори Й.В. Гете, Г. Гейне

та інших відомих драматургів. Однак жоден з його перекладів не був надрукований.

Талантом Остапа Левицького захоплювалися Омелян Огоновський[12], Олександр Барвінський[13], Анатоль Вахнянин[14], Тит Ревакович[15], називаючи його вродженим журналістом з особливим відчуттям актуальності, талановитим гумористом, сатириком-»пашквілянтом».

У своїй «Історії літератури руської»[16] Омелян Огоновський припускає, що Остап Левицький не повністю відкрив свій талант, говорячи: «Тямущі люди мають іноді жаль до такого письменника, який не користується своїм талантом так, як слід, та лише деколи мов нехотя проявляє літературну свою діяльність. Отже міг би дехто жалкуватись і на Остапа Левицького із-за того, що він рідко коли напише який стихотвор, та що неначе занапащує поетичну свою вдачу. А вже ж годі дорікати тому, хто в молодому віці чимало бідував і аж в 39 році життя добився до учительського становища».

Позитивно оцінював творчість Остапа Левицького Іван Франко. Про це свідчить листування між ними. У фондах Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України зберігається три листи Остапа Левицького до Івана Франка із Станіславова, які охоплюють період 1895-96 років.

Про дружні стосунки між письменниками можна судити вже з першого листа (від 30/3 1895), в якому Остап Левицький дякує Франкові за надіслану йому монографію «Іван Вишенський»[17]: «...сердечно дякую Вам... в недузі моїй аж лекше мені стало, коли побачив, що люди єще на Остапа Левицького цілком не забули...». Іван Франко просить надіслати йому рукопис Івана Дамаскина[18], котру він бачив у Остапа Левицького. Отже, письменники були знайомі між собою і зустрічалися, але де, коли і при яких обставинах – невідомо.

У 1894 році Іван Франко започатковує видання журналу «Житє і слово. Вісник літератури, історії, фольклору»[19]. Новий часопис відзначався високим ідейним естетичним і науковим рівнем, багатством та різнобічністю змісту і тематики. У ньому поруч з науковими статтями друкувалися художні твори, фольклорні матеріали, статті і кореспонденції з місць. Саме сюди надсилає свої твори Остап Левицький із проханням до Франка помістити їх у часописі. Зокрема, у листі від 20/4 1895р. він просить надрукувати його статтю під псевдонімами «Столярченко», «О.Л.», або «як схочете, під іншим яким псевдонімом». Чому автор не хотів

підписуватися власним іменем – невідомо, можливо, із скромності, чи просто вважав свої твори не дуже досконалими. Але так чи інакше жодного твору Остапа Левицького у журналі «Житє і слово» Іван Франко не помістив. Не тому, що визнав їх непридатними до друку, а виникла інша проблема. 1895 року Івана Франка настигли фінансові труднощі, видання журналу опинилося під загрозою. Про це письменник говорить в «Оповістці», надрукованій в кінці шостої книжки журналу «Житє і слово» за 1895 рік., де повідомлялося, що запізнення з виходом останньої книжки журналу сталося через фінансові ускладнення і що видавець має намір з шостою книжкою припинити видання часопису. Але завдяки підтримці читачів та прихильників журналу «Житє і слово» виходило і надалі.

Останній лист Остапа Левицького до Івана Франка датовано 30.06.1896 роком. У ньому письменник знову надсилає до друку свої твори. Листи Івана Франка до Остапа Левицького, на жаль, не збереглися, хоч, судячи з листування, воно було взаємне.

Остап Левицький належав до найстарших діячів 60-х років і не покидав своєї творчої діяльності до самої смерті. Написав він мало, але в його поезіях вбачаємо силу поетичного слова та любов до України. Наприкінці життя він тяжко хворів. Помер 13 червня 1903 року в Станіславові внаслідок гангрени.

Листи Остапа Левицького до Івана Франка друкуються вперше зі збереженням усіх лексичних, граматичних, синтаксичних особливостей тексту. Усі підкреслення в тексті, а також застосування квадратних дужок у другому листі – авторські. Окремі слова, фрази, здебільшого німецькомовні, які не вдалося відчитати, зазначено в тексті у квадратних дужках курсивом – [*не відчитується*].

№ 1

Станіславів, 30/3, 1895

Високоповажаний Добродію!

Уперше сердечно дякую Вам за присланя цінної праці Вашої – себ-то за монографію Івана Вишенського; в недузі моїй аж лекше мені стало, коли побачив, що люде єще на Ост. Левицького цілком не забули, що є ще такі, котрі на нього преції памятають. Єще раз, Добродію, спасибі Вам за те! Я і сей час хотїв письмом подякувати Вам за память Вашу ласкаву, та заким до того забрав ся (спинило

мене послідне «обгибльовуванє» тих кількох «станц»[20], которі тепер Вам посилаю), дістав я за кілька день письмо Ваше, в котрім просите мене о надіслання Вам рукописи Іоанна Дамаскина, яку Ви у мене раз бачили. Став же я зараз шукати єї у себе, аж не знайшовши нагадав я собі, що рукопис ту позичив у мене перед двома еще роками оден «Халдей» - та що він доси не нагадав си єще, назад мені єї звернути. Сейчас написав я до нього – раз оден, а за тиждень еще і раз другий, - та аж вчера доперва зволив він рукопис ту мені відослати (напевне спочивала собі десь в старій скрині), тож і я доперва нині могу Вам єї вислати.

Рукопис ся, як бачите, здефектована – а іменно нема єї цілого початку (де було якесь оповіданє про Івана Дам.) і цілого кінця (найцікавішої може части: «Книги философскои»); лиш середина (теольогічно-моральна) є цілковита; але я рукопис ту уже таку, здефектовану, дістав. Тож наколи она Вам придасться (я думаю, що і те що в ній є, буде Вам до праці Вашої придатне), то задержіть єї, як довго схочете у себе, она менї зовсім непридатна.

Окрім рукописи сеї посилаю Вам єще – а властиве Високоповажнїй Жѣнцѣ Вашій 3 «станци» до «Вістника» єї «Житє і Слово»; наколи сподобаються, - то надрукуйте їх, - а тогди я пришлю Вам єще кілька «станц», которі уже маю нашкіцовані; напрям в них такий самий, як в сих, що тепер посилаю, чисто реальний, тож тому, розуміє ся, і полету поетичного в них не знайдете; але ж менї і не ходило о поезію, як більше о образ бідного люду нашого, над котрим всї безкарно знущаються!

Коли мати будете трохи більше вільного часу та охоти, то відпишіть бодай кілька стрічок, тільки не дайте менї так довго чекати, як Ви на мене ждали!

Здоровлю Вас сердечно. Ваш щирий Ост. Левицький.

Вашій Високопов. Пани мій щирий поклін!

ІЛ, ф.3. - №1610. –арк. 61-64. – Рукопис. Оригінал.

№ 2

Станїславів, 20/4 1895.

Високоповажаний Добродію!

Я давно уже вибираюся до Вас писати – а іменно хотів я Вам на бажанє Ваше і дальші мої станци писати, та воно не з моєї вини так якось склалось, що я з висилкою тою так спізнився. Се, бачите, хотїв я до висланих Вам уже станц єще і 3 нові (такого ж самого

напряму) переслати – і 2 з них виготовив я майже таки зараз; з 3-тьою, однакож, здержатись прийшлося, бо до неї потребував я ще докладніших дат, о котрі я доперва постарати мусів. В цїли тій написав я зараз лист до мого шваґра, від котрого саме я тії дати одержати надіявся, та він відписав мені, що фактів, дотичащих докладно сам не знає, але щоб те уже постарався, щоби я як найперше міг дістати. На жаль однакож я до сеї пори, дат сих ще не маю; але що годі уже і дальше єще чекати [може і так уже я спізнився!] , то зложив я 3-тю сю станцу [*не відчитується*] і в такій свитї висилаю єї, - щоби від процесу правового (і кофіскати) забезпечить, то обробив я станцу сю такими «валами» (в «Примітці»), що вона супроти «аттаків прокураторських» ачейже остоїться! – може бути, що за кілька день буду вже мати цілком певні дати, то тогдї перероблю і вишлю Вам сей час [*не відчитується*]. Але може воно і зовсім непотрібне, бо і в сій сукмані, в якій тепер висилаю станцу, вона досить добре «презентується» - то нехай вже й так - може воно і ліпше буде – іде «у мір Божий»! –» Niema nic zlego, coby nie wyszlo na dobre».[21] Не все воно правда, а і густійше лучаєся, що воно виходить «na [*не відчитується, 1 слово підкреслене автором*]»; але і тепер воно злучайно якось з-істилося. Се, бачите, наслідком того, що я на згадані дати доселї єще чекаю, вийшло те, що я з нудьги і досади, написав «Исповідь мою», котору Вам також посилаю. Наколи Вам она сподобла ся, то прошу єї також в «Ж. і Сл.» помістити, а наколи воно Вам непридатне, то напишіть менї, то може я єї деінде поміщу. – Що до друку Станц – евентуально і «Исповіди», то хочу єще деякі замітки і бажаня мої подати: -

а) Наголовок над станцами прошу дати «З верховинських станц» [я бо єще мати буду для Вас (пізніше, може вже і до слїдуючого випуску «Ж. і Сл») наколи приймете, і Станци иньшого рода, н. пр. «політичнї» або иньші].

б) Порядок Станц, по моїй гадці, був би може найліпшим такий:

1) яко вступ і більше загаль. харак. «Під вечер»; 2) «В ночи»; 3) «При гати»; 4) «В лїсї» (ск); 5) «Похорон» par exc[lence – як вище (лат.)] 6) «Відрада».

в) Примітки мої (правда, що вони довгі) хотів би я конче (оскільки мож) в повнї умістити, - особливо ходить менї о 2-гу часть Примітки до «Відради», бо через ню прибере Станца характер більш

об-єктивний – а тимсамим і сильніше зробить враженє (навіть у розумніших поетів).

г) Примітку до ст. «При гати» можете добре скоротити, але додати там прошу, наколи я забув, єще і те, що робітникам в Скарбі тім стягають досить значну пайку з невеличкої платні – «на шпіталь».

д) Підписати мене прошу – так при Станцах як і (евентуально) при «Исповіди» - «Столярченко» (або як схочете, иньшим яким псевдонімом). При Станцах зробити се мушу задля свойого, значить, «домашного супокою», бо, бачте, один з тих хлопів, о которих бесіда в Станцах то якийсь свояк, а другий таки рідний вуйко моєї «магніфіки». Коли однакож і перші (надіслані уже) станци вже з підписом «О.Л.» (чи «Ост. Лев») вже надруковані, то най вже і на сих, що тепер посилаю, такий хай буде підпис, та чейже єще жінка не повісить – «Wszak w komiene nie usidzi s na [?] kark nie utnie»[22] (як каже Фредро). [Впрочім о станцах тих (як се розкажу я на окремім листку) дивним способом знає уже Пресв. наш Консистор!]. – На «Исповіди» однакож дайте доконче псевдонім – з причин, котрі самі напевне відгадаєте –

Наконець е) Чи не можна би [з «Сонетів» - *перекреслено автором*] зі «Станц» (самих або з «Исповідею» окремішній відбиток зробити? Я би до коштів також причинив ся. –

Витаю з глибоким поважанєм Ваш щирий Ост. Левицький.

Високоповажаній Вашій Дружині мій щирий поклін!

На сей раз прошу дуже відпишіть мені зараз!

Додаток

Зі станцами моїми, а іменно з «Похороном» і «Відрадою» злучилася така «кумедія»: - один мій свояк (зять мого брата) молодий піп, котрий 3тій уже рік побиває ся за якою такою консистурою, будучи у мене, відписав собі отсі станци, бо як казав, дуже єму сподобали ся. Другого дня був він в нашім Консистори у прелата Литвиновича[23] – і з досади і буцім-то для доказу, що він такий чесний, не має приміщеня, а другі «недостойні» мають «крилошанські відзнаки», суть уже деканами і тд., - прочитав єму 2 ті мої станци, додают що случайно знайшов їх поміж моїми паперами!. Дурницю сю зробив він також не з волі злої – але попросту з глупоти, бо оцей мій свояк, бачте, трохи «заливаний». Ну, розуміє ся, що о. Прелат не потребував довго нагадувать, хто такі станци писав… але се менї байдуже. От, «кумедия»! –

Єще раз прошу – відпишіть мені зараз!

P.S. – Чи не ліпше було б здержатись з друкованєм «Исповіди» аж до сьлїдуючого числа «Ж. і Сл»? – так щоби она на короткий час перед виборами появила ся? – Як гадаєте?

При коректі прошу дуже уважати на интерпункції - і прошу не жалувати акцетов! Бо народ наш, як знаєте, не уміє поезій читати.

ІЛ, Ф.3. - №1613, арк. 83-87. Рукопис. Оригінал.

№3

Станіславів, 30/6 1896.

Вельмиповажаний Пане Доктор!

Вичитавши з «Дѣла», що «Слово і Житє» дальше виходити буде, зрадів я дуже і зараз взяв ся я до роботи, щоб дещо виготовити для нього. А що я перед роком єще для Вашого письма написав «Станци весняні», то тепер вигладив їх єще потрохи і так «обтесані» посилаю Вам їх чимскоріш, може і вони Вам придадуться. До «Станц» додаю ще і 2 переводи, може вони Вам сподобають ся. Я переводів маю іще більше, але коротких, та не знаю. Чи «Ж. і Сл» такі короткі переводи приймає. – Тепер звертаю ся єще до Вас з одною великою просьбою – а се іменно прошу Вас дуже, чи не могли-б Ви сю допись польки, котру Вам тут посилаю, в найблизших числах «Kurjera Lw.» - яко фейлетон або яко допись – помістити? Мені дуже багато на тім залежить – і велику зробилибисьте мені прислугу, коли б Ви її яким-тобудь способом до «Kur.» упхали. Се як бачите, проста реклама, але вона мені конче потрібна, - а я народно так її широко розказав, щоби властиву ціль дописи – с.р. рекламу – ліпше замаскувати. –

Єще раз прошу Вас, зробіть, коли воно можливе, а буде Вам за се дуже а дуже вдячний.

Поздоровляю Вас сердечно. Ваш щирий Остап Левицький.

Впв. Вашій дружині мій поклін!

Прошу дуже – відпишіть мені зараз – чи допись буде поміщена, чи ні. Коли *ні, то прошу єї назад мені звернути.*

ІЛ, Ф.3. - №1613,арк. 527-528. – Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. «Страхопуд» – сатирично – гумористичний двотижневик, виходив у Відні 1863 – 68 рр., у Львові 1872 – 73, 1880 -- 82, 1886 – 93, 1912 – 13 рр.

2. «Русь» – двотижневик у Львові, виходив під ред. Ф. Заревича 1867 р.

3. «Dziennik Polskiy» – «Сінник польський», польська газета, виходила 1869 – 1906 рр. у Львові.

4. «Monitor» – «Монітор», польська щотижнева суспільно-політична газета, виходила у Львові 1896 – 1914 рр.

5. «Зеркало» – галицько-український гумористичний часопис у Львові, виходив за ред. К. Устияновича 1882 – 1886 рр.

6. «Комар» -- ілюстрований гумористично-сатиричний двотижневик, виходив у Львові 1900 – 1905 рр.

7. «Русалка» – український тижневик у Львові, виходив 1866 р. під ред. В. Шашкевича.

8. «Правда» – літературний, науково-політичний місячник, виходив у Львові в 1867—70, 1872—80, 1884, 1888—98 рр.

9. «Діло» -- галицько-український політичний часопис у Львові, заснований 1880 р., виходив спершу двічі в тиждень до кінця 1882, а від 1883 до кінця 1887р. тричі на тиждень, від 1888р. – щодня.

10. «Tygodnik Ilustrowany» – «Тижневик ілюстрований» – польський літературно-мистецький і науково-популярний журнал. Виходив у Варшаві протягом 1859–1939 рр.

11. «Kuryer Lwowski» – «Кур'єр Львовський», польська щоденна газета (1883 – 1926), у 1887 р. у ній співробітничав І. Франко.

12. О. Огоновський – галицько-український лінгвіст та історик літератури (1833–94), професор української мови та літератури Львівського університету, голова «Просвіти» від 1867р.

13. О. Барвінський – педагог, політик та суспільний діяч (1847–1927), посол до віденського парламенту та галицького сейму. Був співробітником «Правди», «Діла» та ін., 1893 – 97 був головою наукового Товариства ім.. Т. Шевченка.

14. А. Вахнянин – укр. письменник, педагог і композитор (1841–1908), видатний громадський діяч у Галичині другої половини 19 ст.

15. Тит Ревакович (1846–1919) – суддя, громадський діяч, член-засновник НТШ, правний дорадник товариства «Просвіта» у Львові і його почесний член.

16. Надруковано у ж. «Зоря», 1888, 16. – С. 265—270.

17. «Іван Вишенський» – монографія І. Франка, видана у Львові 1892р.

18. Іван Дамаскин – святий, чернець, богослов і поет, жив у Дамаску. Упорядкував літургічний спів східної церкви. Уложив пасхальний канон та інші канони на церковні празники.

19. «Житє і слово» -- український двомісячник, вістник літератури, політики і науки, видавав І. Франко у Львові 1894–97 рр.

20. Станца – 4-рядкова строфа із закінченою думкою, або 4-рядковий вірш.

21. «Нема нічого злого, щоби не вийшло на добре» (пол.).

22. «Всякий в комині не всидить і шиї не зломить» (пол.).

23. Литвинович Спиридон – український церковний діяч (1810–69), ректор духовної семінарії, 1857 р. – єпископ, 1863р. – львівський митрополит.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЛНВ. – 1903. – Т.23. – Ч.ІІ. – С.70-71.
2. Зоря. – 1888. - № 16. – С. 265 – 270.
3. Енциклопедія Українознавства: словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Львів, 1994. – Т.4.
4. Українська журналістика в іменах. Під ред. М.М. Романюка. – Вип.6. – Львів, 1996.

ІВАН ГОРАК

ДВА ЛИСТИ ВЧИТЕЛЬКИ З ПРОВІНЦІЇ

Ці два листи, які зберігаються в фонді Івана Франка, що у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, є одним із сотень прикладів того, наскільки тодішнє учительство та інтелігенція намагались за закликом Івана Франка прислужитись рідній літературі, збагачуючи її своїми творами. Вони вважали Івана Франка не тільки великим письменником, але й опікуном молодих талантів. Їм на той час було відомо скільком молодим початкуючим письменникам Іван Франко допоміг вийти на літературний шлях. Ця традиція опікунства перенеслась і на той час, коли Іван Франко став працювати в редакції «Літературно-наукового вісника». Серед тих, хто хотів прислужитись рідній літературі, була й вчителька двокласної школи в Задвір'ю Климентина Головчак, яка 1902 року прислала на руки Івана Франка повість і вірші для оцінки і можливої публікації в журналі. Вислала за неправильною адресою і наступним листом турбувала Івана Франка, аби він поцікавився на пошті долею її посилки. Повість і вірші не пропали, але не були опубліковані. Для такого журналу як «Літературно-науковий вісник» вони були заслабі. Чи повідомив про це Іван Франко авторку невідомо. Ні вірші, ні повість не були опубліковані і сьогодні зберігаються у фонді Івана Франка серед інших творів, які з тих чи інших причин залишились в архіві Івана Франка. Про Климентину Головчак невідомо нічого більше, крім того, що з 1902 р. аж до 1918 р. була вчителькою в селі Задвірї на Львівщині, як свідчить про це «Szematyzm królewstwa Galicyi Lodomeryi», який містив дані про державних службовців на кожен рік. Вперше це прізвище з'явилось у цьому довіднику у 1902 році. Перед тим в цьому ж довіднику зазначалось, що директором двокласної народної школи в Задвір'ї є Михайло Головчак. Вже наступного року з'являється прізвище Головчак Климентії як його дружини. Не вдалось розшукати про неї

жодних інших біографічних даних через відсутність в архівах метричних книг, які б могли дати відповідь про дати життя Климентини Головчак та її дітей. У Центральному державному історичному архіві України у м. Львові збереглась з того часу тільки одна книга одружень від 1870 до 1901 року. Під час Першої світової війни через село пройшов фронт і багато будинків згоріло. Майже все село було зруйновано. При відступі російська армія забрала з собою шість родин. Згоріла в той час і школа, в якій працювала Климентія та Михайло Головчак. З приходом польської окупації західноукраїнських земель довідники про школи та інші державні установи, як це було при австрійській окупації, довший час не видавались, а тому довідатись з них про подальшу долю Климентії та Михайла Головчаків було неможливо.

Однак виявилось, що, очевидно, після Задвір'я Михайло Головчак з дружиною отримали роботу в містечку Глинянах на Львівщині. Газета «Діло» у № 44 за 1934 рік опублікувала коротенький некролог Михайлові Головчаку. «Михайло Головчак, емеритований директор школи в Глинянах, – повідомлялось у ньому, – упокоївся 17 лютого ц.р. у 71 році життя після довгої та тяжкої хвороби.

Похорони відбудуться 19 ц. м. в понеділок о 13 год., на які запрошують рідню та всіх приятелів і знайомих горем прибиті жінка і діти».

Збереглась метрична книга померлих церкви Святого Миколая в Глинянах [1], в якій зазначено, що емеритований директор школи в Глинянах Михайло Головчак упокоївся 17 лютого, а був похований 19 лютого 1934 року . Вік померлого 72 роки. Був одружений з Климентиною Потурай. Хоронив померлого священик Володимир Левицький.

Таким чином, народився Михайло Головчак згідно з цією суперечливою інформацією у 1862 або 1863 році. На час смерті свого чоловіка Климентина Головчак жила. Про її подальшу долю та кончину не повідомила жодна газета, а метричні книги внаслідок нововведеного 2006 року закону про конфіденційність інформації не дозволяють встановити на даний час навіть років її життя. Нічого невідомо про долю її дітей.

Село Задвірї'я знаходиться у Буському районі Львівської області. На околиці села 17 серпня 1920 р. відбулася одна з битв польсько-радянської війни 1920 р. Тут група львівських добровольців під

командуванням капітана Болеслава Зайончковського затримала наступ червоної армії Семена Будьонного. Більшість оборонців загинуло (318 осіб). Частина з них похована у братській могилі в Задвір'ї, частина – на львівському військовому кладовищі Орлят, що на Личаківському цвинтарі.

У епістолярії Івана Франка будь-який спогад чи згадка про Климентину Головчак не збереглися. У фонді Івана Франка збереглась добірка поезій Климентини Головчак під назвою «Верші» та повість під цим же номером зберігання, яка називається «До дна» [2],

Як з повісті, так і з поезій можна дізнатись про велике горе, яке спіткало авторку: вона втратила дочку Марію і її горе не знало меж. Судячи по змісту поезій дитина мала один рік і померла вона десь у вересні 1893 року. Своє горе вона вирішила вилити у віршах, один з яких, як зразок, подається нижче зі збереженням всіх особливостей тексту.

Листи Климентини Головчак до Івана Франка публікуються також із збереженням тих же особливостей.

О Боже!

О Боже, за шчось мене так покарав
Щось ми наймилішу донечку забрав?
Забраєсь з нев разом все шчастьє надію,
І щож я тепер нешчаслива вдію?
Коли я нікого так дуже не люблю
Як ту наймилішу дорогу дитину,
Без котрої , Боже, о-Боже мій, згину.
Згину. Бо не мені без неї тревати
Не мені пекучі слёзи утирати.
Не мені без неї жити і трудитись
Лиш сиров землев на віки прикритись.
Бо вже мені сонце не засвітить більше
Бо уже не встане дитятко наймильше.
Не встане Марилька, бо вснула на все,
Лиш єї чекати лучше на мене.
Зачекай дитинко хвилинку шче
Я прийду прибігну хутко до тебе
Я тя знов пригорну жо зболілой груди
О якжеж солодко. Як добре нам буде!

27.12.1894

ІЛ, ф.3, №3233, арк. 113-114.Рукопис. Оригінал.

№ 1

[7.05.1902 р.]

Високоповажаний пане!

На самім вступі перепрошаю дуже що яко незнакома осьмілююсь удаватись до Вас Високопаважаний Пане, але удаюсь до Вас яко до Русина патріота а заразом нашого славного руского писателя і сподіюсь, що не відмовите мому прошеню. А іменно посилаю Вам Високоповажаний Пане свою повість «До Дна» і поезиі до перечитаня і виданя о них критик і заразом сли натурально можливо до уміщення в Віснику.

Знаю, що ще много бракує аби можна назвати сю повість вповні доброю до чого причинилось не мало брак часу і ріжні обставини родинні, котрі не позволяють ми писати, коли хочу, але все ж не хочу ся сим зражувати і кидати пера котре мені залишаєсь одиноков приємностев, хиба що Ви Високоповажаний Пане як критик скажете мені кинути єго і для того посилаю маркі почтові і прошу уклінно о відповідь.

Одним з найгорячіших моїх бажань, яке моглабим мати в житю, а заразом найбільшим щастєм моїм було би щобим могла хоть одно, одно з найменчих наймізернійших зерінец кинути на ниву нашоі рускоі літератури; на ниву нашої широкої Вітчини. Тож нетерпеливо буду ожидати Вашоі відповіді і єще раз прошу . заразом ще раз перепрашаю за свою сьмілість.

З глибоким поважанєм

Климентина Головчак

Задвіря 7/5 1902 .

[P.S.] Єсли би повість і поезиі не надавали ся до друку, то прошу враз з відповідеюприслати під кореспондованим адресом.

Клим.Головчак
В Задвірю
Почта в місци.

ІЛ, ф.3,№ 1621, арк.381-382.Рукопис.Оригінал

№ 2

[після 9 травня 1902 року]

Високоповажаний пане!

Девятого мая вислалам до Вас Високоповажаний Пане свою повість і поезиі до оціни, — однак вчера случайно довідалам ся , що число дому в котрім єсть редакция Літ. Наук. Вістника – єст 36, а не 26 як мильно написалам на адресі і тому обавляюсь чи се письмо дійшло рук Високоповажаного Пана. Осьміюсь одже ще раз удатись до Вас Високоповажаний пане з прошеням а повідомленя мене, чи се письмо Високоповажаний пан отримали, бо в противним разі мусілабим шукати на пошті, бо повісті сеї не маю відписаної в дома , а тимсамим було би мені прикро слиби пропала.

Перепрошаючи дуже за сьмілість свою

Остаю з правдивим поважанём

Климентина Головчак

Adres: Климентина Головчак
в Задвірю

ІЛ, ф.8№ 1611. арк. 263 – 266.Рукопис.Оригінал.Лист датується на основі змісту попереднього листа від 7 травня 1902 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, фонд 201. опис 4а, справа 8126, арк.157

2. Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України, відділ рукописів та текстології, фонд 3, №3233.

ЗАГАДКОВЕ МОВЧАННЯ ІВАНА ФРАНКА

Іван Плющ

Олексію Львовичу Плющу ще й не виповнилось двадцяти років, як він 12 червня 1907 року добровільно пішов з життя, про що майже через місяць Іван Франко дізнався із газети «Діло», котра в розділі «Новинки» надрукувала коротке повідомлення під заголовком «Смерть українського письменника»: «В Оленівці (на Україні) застрілив ся студент Олексій Плющ, відомий в українській літературі під псевдонімом Дафненка. Покійник був секретарем Ніжинської «Просвіти». Причини смерті – невідомі».

№ 142 цієї ж газети , що вийшов 9 липня 1907 року, як і попереднього разу в розділі «Новинки» подав наступну інформацію, яка стосувалась покійного: «Про літературну діяльність покійного Олексія Плюща, котрого смерть ми сими днями занотували , подає

київська «Рада», ось які відомомсти: покійник полишив много рукописів. Був се молодий письменник, 20-літній . Почав трудити ся на нашій літературній ниві перед 4-ма роками, як був учеником гімназії. З його творів поміщено повісти «Сповідь» в «Літературно-Науковому вістнику» за 1904 р. IV-V, «Плач шаленого» в альманаху «Перша ластівка», «Записки недужої людини» в альманаху «Багаття», вірші «вродини хліборобського сина» в «Літературно-науковому Вістнику» за 1903 рік і поему « Палкий мисленик і учитель» в «Літературно-Науковому вістнику» за 1905 р.».

І хоч з цього повідомлення випливало, що чи не найбільшу частину свого літературного доробку покійний Олексій Плющ опублікував на сторінках «Літературно-наукового вісника», проте цей журнал не сповістив своїх читачів про трагічну кончину одного з його молодих і вельми перспективних авторів.

Причини смерті в пресі не вказувались. Стали відомі вони значно пізніше із переднього слова до двотомного видання творів Олексія Плюща , здійсненого видавництвом «О. Л. С.» 1911 року, автором якого був Іван Липа. «Перелом між юнацтвом і дозрілістю, – коментував він смерть Олексія Плюща у цьому слові, – нерідко викликає у нервових, неурівноважених осіб гостру духову кризу і часто тоді людина зневіряється у всьому, а насамперед у своїх силах. На таку хворобу боліють багато юнаків, що до того почувають у своїй душі велетенські сили до перебудови життя, то побачуть повну неможливість навіть порушити його хоч би на ступінь уперед, зробити хоч чистішим , не то вже ідеальним. Тут починаються муки душі, а кожен біль душі, то есть уже її хвороба. Життя стає важким. Безцільним , у мислях, як у фокусі , одбивається увесь його бруд і тягар , і треба великих сил та здорових нервів , аби струхнути з себе сей часовий кошмар і життя , і треба великих сил та здорових нервів, аби струхнути з себе сей часовий тягар і подивитися на світ оновленими очима».

Таких сил в Олексія Плюща не було. Він не зміг вийти з тієї життєвої кризи і вийти переможцем у боротьбі за самого себе.

Причин для самогубства було аж занадто багато. Іван Липа однією з таких бачив у тому, що молодий письменник дуже нераціонально витрачав свої духовні сили, виснажуючи свій мозок, що призвело також до згаданого фіналу, подібно до того, як таке духовне перевантаження стало причиною передчасної смерті багатьох відомих європейських письменників, у тому числі Мопассана, Гейне, Бодлера, Бальзака, Байрона, Мюссе, Жюля

Гонкура. Протягом трьох років молодий хлопець написав декілька повістей, поезій, драматичних творів. Тільки невеличку частину з написаного зумів опублікувати в найповажніших виданнях.

Від створених письменником образів віє приреченістю. Вони хворі або ж знесилені життям і фатальний кінець для них є справою цілком природною, що особливо відчувається в його поезіях. «Коли вже образи, утворені поетом, – писав Іван Липа, – розчаровувалися в силі свого творця і проклинали його, то ті прокльони були реальні й дійсні для їхнього автора.

Подібна душевна драма разом із захватом творчостю в часи зросту духових і фізичних сил довчасно зістарили дух Плюща, знесилили його, зробили його хворим і, коли на сей виснажений ґрунт упали ще життєві пригоди, то зараз же з'явилось розчарування в своїх силах. Плющеві здавалось, що і талант його гине, що і ціль життя творчість зникає, що, значить, і нема чого жити».

Дебют письменника відбувся 1903 року на сторінках журналу «Літературно-наукового вісника». Саме до цього журналу Олексій Плющ у листопаді 1902 року написав листа і з ним прислав чотири вірші: «Вродини хліборобського сина», «Поле після бою», «Мрії», «Не хочеть ся кидать України». Ці вірші були написані від 13 березня по кінець липня 1902 року. Вірші потрапили до Івана Франка як редактора журналу і для публікації він вибрав тільки «Вродини хліборобського сина», забракувавши інші. Іван Франко вніс численні свої правки і опублікував його, як і просив автор, під псевдонімом «О.Дафненко» у 22-у томі журналу за 1903 рік (стор. 96-97). «Причин, – писав Іван Липа у згаданому передньому слові про трагедію молодого письменника, – було багато, між ними й та, що наші видавці, редактори, ба й рецензенти здебільшого поводяться з українськими письменниками байдужно, непривітно і всі разом намагаються здаватися розумнішими над свій розум, через що й дивляться на наших письменників крізь призму європейскої літератури, вишукуючи та дожидаючи чогось надзвичайного, а тим часом література зостається переповнена археольогичними нудними дослідами. І то звуть вони відродженням української нації, в часи якого, як конечність, потрібно скупити всі духові сили, великі й малі. Ся хиба принесла і принесе ще багато нам шкоди, бо «краще своє латане, ніж чуже хватане»; і як би робили так, як у нас, инші

народи, то тільки Німці, Французи та Англійці і мали би свою літературу».

Чи саме факт відхилення від публікацій низки поезій, які Олексій Плющ надіслав Іванові Франку, стали причиною нарікань Івана Липи, невідомо. Однак відомо, що на сторінках «Літературно-наукового вісника» Олексій Плющ опублікував ще ряд своїх творів, серед яких і найбільш відому у його творчому доробку повість «Сповідь», повна назва якої «Сповідь; записки одного з багатьох» з посвятою сестрі Оксані (т. 26, ч. І, стор.46-60, 1904 р.), а також «Палкий мисленник і учитель» з посвятою коханій матері (т. 30, ч.І, стор.209-215, 1905 р.). На автографах цих творів, які зберігаються у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України у фонді Івана Франка (ф.3) та редакції «Літературно-наукового вісника» (ф.78) всюди видно правки Івана Франка.

«Записки недужої людини» надруковані на сторінках літературно-художнього альманаху «Багаття», що вийшов в Одесі 1905 року (упорядник Іван Липа). В цьому альманасі мала ще вийти повість «Велике в малім та мале в великім», але цьому статись не судилось і ця повість під назвою «Великий у малім і малий у великім», що складалась з двох частин, видана тільки 1930 року зі вступною статтею І.Миронця у видавництві «Сяйво».

Тільки 1911 року в видавництві «Одеська Видавнича спілка» вийшла найбільш повна збірка творів О.Плюща, яка складалась із двох томів. Передмову до цих творів написав Іван Липа, а біографію письменника його батько Лев Плющ. Фактично ця біографія й послужила для написання низки пізніших досліджень про Олексія Плюща.

До першого тому згаданого видання ввійшли оповідання «Моя муза», «Плач шаленого», «Записки недужої людини», «Сповідь», «Палкий мисленик і учитель», «Страшна помилка», «В пивниці» та «Огляд торби». До другого тому ввійшла повість у двох частинах «Великий у малім і малий у великім» з посвятою батькові. 1930 року в Одесі вийшло монографічне дослідження про творчість О.Плюща, автором якого був Л.Грищенко.

Невеличку довідку в декілька рядочків про письменника помістила відома «Енциклопедія Українознавства» у своєму шостому томі на сторінці 2112.

1991 року під редакцією Є. Нахліка у київському видавництві «Дніпро» видано найбільш повний доробок письменника під назвою

«Сповідь», до якого, крім згаданих творів, увійшли поезія, новелістика та листування, серед них і два листи Олексія Плюща на ім'я редактора «Літературно-наукового вісника». Вступну статтю для цього видання під назвою «Літературно-художня автопсихографія Олексія Плюща» написав упорядник збірки Є. Нахлік. Життєпис письменника був передрукований із згаданого видання творів Олексія Плюща 1911 року. В розділі «Новелістика» було опубліковано «Мою музу», «Плач шаленого», «Записки недужої людини», «Сповідь (записки одного з багатьох)», «Палкий мисленник і учитель», «Страшна помилка» (психологічний нарис), «В пивниці» та «Огляд торби».

У видання була включена повість «Великий у малім і малий у великім». Вперше була опублікована драматична фантазія «Смерть поета», яка була віднайдена у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки ім. В.Вернадського НАН України.

У збірник ввійшли поезії «Заспів», який вперше був опублікований 1908 року в поетичній антології «Українська муза» під редакцією Олекси Коваленка, «Вродини хліборобського сина», «Бажання», що складались із поезій «Ще раз розбилися надії...» та «Не вітер виє, завиває...», друковані також у згаданій «Українській музі», «Поле після бою» та «Не хочеться видать Вкраїни!», які свого часу були забраковані Іваном Франком. У даному виданні вони опубліковані згідно з автографами, які зберігаються у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України.

З цього ж джерела опубліковано поезії «До коханої», «Душа сумує, тугою якоюсь повна...», «Дайте мені, о істоти, пожити», а також поему «Гнилий». В цей розділ були включені й поезії із щоденного записника: «Хто прагне волі – прагне того...», « В часи журби, в часи скорботи...», «Ой ви, мої думи важкії...» та «Сьогодні день ясний сміявся...».

Народився Олексій Львович Плющ у селі Оленівка 13 травня 1887 року на Чернігівщині в сім'ї тамтешнього учителя. З батьківського боку він походив із заможних селян. Дід помер 1875 року у віці 48 літ, а бабуся, що походила з багатого роду Кордюків, хоч і сама була неписьменною, зуміла всім своїм дітям дати середню та вищу освіту.

З материнського боку дід Олексія Плюща Олексій Аммосович був поміщиком середньої руки, закінчив Ніжинський ліцей, відтак

юридичний факультет Московського університету і довгий час працював слідчим на Волині, Київщині та у Ніжині. Помер на 36-у році життя, залишивши дружину та трьох дітей, з яких найстаршій Ганні було 13 літ. Своїх дітей Олексій Аммосович виховував у патріотичному українському дусі. Вдома всі розмовляли виключно українською мовою, а настільною книгою всіх був «Кобзар». Під Оленівкою був хутір Пантелеймона Куліша, з яким дід Олексія Плюща товаришував..

Після смерті батька Ганна закінчила Київську Міністерську гімназію, мала намір стати народною учителькою, але невдовзі після закінчення гімназії вийшла заміж за місцевого учителя Лева Плюща, і 13 травня 1887 року в молодого подружжя народився син Олексій.

Коли хлопцеві минуло дев'ять років, його відіслали вчитись до Першої Варшавської гімназії. Відтак через деякий час приїхала мати з рештою дітей. На літо сім'я виїздила в рідну Оленівку. «Стародавня поміщицька усадьба з великим старим будинком, з старим трохи занедбаним садом, – писав у згаданій біографії Л. Плющ, – давала вдумливому хлопцеві багатий матріял для розвитку його фантазії. Що року на вакаціях Олексій Львович їздив в Оленівку і що разу все ширше і глибше знайомився з побитом і життям рідного народу».

У п'ятому класі гімназії починає систематично самостійно вивчати українську мову, заборонену в імперії Романових. Вивчав її по творах Т. Шевченка, І. Котляревського, П. Куліша, Д. Мордовця, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, І. Франка та багатьох інших. Захопився театром, не пропускав жодної вистави українського театру, коли той приїздив у Варшаву. Був особисто знайомий з Тобілевичем, Саксаганським, Садовським, Заньковецькою. Іван Тобілевич, прочитавши деякі твори Олексія Плюща, як твердить батько, пророкував йому велике майбутнє, якщо той займеться драматургією.

1902 року Олексій Плющ закінчив шостий клас гімназії. У нього виникло бажання поїхати до Львова, закінчити там середню освіту, вступити до Львівського університету лиш для того, щоб досконало вивчити українську мову. Коштів на це не було. Мрію про Львівський університет довелось відкласти. Він став наполегливо вивчати українську мову і писати свої перші твори, присвячуючи цьому заняттю весь свій вільний час, виснажуючи при цьому свій молодий організм. У другому півріччі шостого класу Олексій заслаб, переніс операцію і залишився на повторний курс. Врятувало рідне

село, куди виїхав відновлювати сили. Саме й тоді припав час на написання більшості його творів.

Революція 1905 року викликала в нього бажання ще з більшою силою працювати для свого народу. Він виконував неймовірно велику кількість різних поручень, яких від нього вимагав час. Врешті 1906 року з відмінним атестатом закінчив Варшавську гімназію і несподівано для батьків вступив до Ніжинського історико-філософського інституту, як виявилось, тільки через те, що хотів бути ближче тої, яку полюбив першим щирим юнацьким коханням.

Ніжинський інститут того часу мав закритий характер, що аж ніяк не задовольняло натуру молодого хлопця. Він покинув його пансіонат, винайняв квартиру, на прожиття заробляв репетиторством і з головою заглибився у громадське життя міста, яке бурлило. Тоді й став книгарем та писарем Ніжинської «Просвіти». На спання та відпочинок залишалось тільки менше шести годин.

Після великих сподівань на революцію 1905 року наступило гірке розчарування. Хлопець перестав вірити, що в цьому світі можна щось змінити. До всього додались смертельна хвороба матері, яка захворіла скороплинними сухотами, брак матеріальних засобів на лікування та прожиття. Врешті наступив розрив з коханою. Це все спричинилось до відчайдушного кроку.

«Так закінчив свос життя, – писав у згадуваній біографії Л. Плющ, – двадцатилітній юнак – в повному розцвіті духових сил, щирий син України, чесний борець за її волю, за добробут рідного народу, за свободу його рідної мови. Загубила Україна дуже молодого, але безумовно незвичайно талановитого письменника і поета, в творах якого відбилося сучасне життя з його визвольним рухом. Громадська діяльність Олексія Львовича, завдяки його молодості і становищу студента, не могла ясно визначитися, хоч він користувався великою популярністю між молодью, був осередком, коло якого купилися найкращі ідейні елементи. Як український письменник, Олексій Львович мало відомий широкому громадянству, бо з творів його тільки де-які побачили світ за життя автора, а з віршів було друковано два-три, то б то сливе нічого. Таким побитом повна оцінка його таланту і літературних праць належить будучності, коли вийде в світ повна збірка його творів, а особливо щоденник, який вівся на протязі 4-х літ і заслугує на

особливу увагу, як з боку громадянства, так з боку літератів і критики.

Земля тобі пером, вірний сину України, що присвятив усе своє найкраще молоде життя для поступу і визволення рідного краю!»

Перший лист Олексія Плюща до Івана Франка, написаний на початку 1904 року, стосується публікації на сторінках «Літературно-наукового вісника» його повісті «Сповідь». Автор боявся підписувати рукопис, бо в ньому, як писав, були місця, за які він міг поплатитися. Із публікацією вийшла деяка затримка і наступний лист Олексія Плюща мав стурбований характер, чи була вона (свої твори він називав жіночим іменем - твора) десь по дорозі не занапастилась. Та все закінчилось добре і повість була опублікована.

Чи відповів Іван Франко хоч на один лист Олексію Плющу, невідомо. Це був час вельми критичний для Івана Франка в багатьох відношеннях. Все чіткіше чувся приступ хвороби, все частіше наступало запалення очей. Він був втягнений у процес українських студентів, які виступили проти знущання над українською культурою і боролись за відкриття у Львові українського університету. До цього ж в цей час він зробив спробу поновити свою габілітацію і отримати роботу в університеті, але дістав відмову. Врешті «Літературно-науковий вісник» перебирався на видання до Києва і його напрямок та наповнення визначав Михайло Грушевський. Іван Франко від цього процесу був практично усунутий.

Проте це цілком не означає, що Іван Франко, який постійно тримав руку на пульсі української літератури і не пропускав жодного дебюту молодого письменника, не міг відгукнутися на дебют Олексія Плюща. Достатньо згадати, як опікувався Іван Франко такими талантами як Уляна Кравченко, Климентина Попович. Саме завдяки Іванові Франку вийшла збірка вмираючого на швидкоплинні сухоти Олександра Козловського «Мірти і кипариси», а на згадку про трагічну долю цього поета, він, Іван Франко, власноручно повісив у своїй бібліотеці його, Олександра Козловського, картину «Розвалини замку Гербуртів в Хирові», яка висить там дотепер. Розпука від нерозділеного кохання, яку він вичитав у так званому «Щоденнику самогубця» наштовхнула Івана Франка на створення шедевру української літератури «Зів'яле листя». Про повість, як і зрештою, про решту творів молодого письменника на сторінках «Літературно-наукового вісника» Іван Франко не залишив найменшої згадки.

Можливо, Іван Франко чекав на подальший розвиток таланту письменника. Цілком можливо, що Іван Франко не був у захопленні від песимізму і приреченості, які відчитував між рядками творів Олексія Плюща, а тому стримувався від свого виступу. Однак доля покерувала інакше…

У фонді Івана Франка, що у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України зберігаються два листи Олексія Плюща, публікуються тут, на відміну від попередньої публікації, зі збереженням всіх особливостей тексту.

№ 1

Варшава **19** 27/1 // 9 II **04** року

Шановний добродію, пане редакторе!

Посилаю Вам заказною бандеролю рукопис твору свого під заголовком «Сповідь (записки одного з багацькох)» в зеленім окладі сшиток – аби Ви, будь ласка , прочитали її і, особливо прохатиму, уважно, та коли вона здасться гідною, помістити в часописі «Літературно-Наукового Вістника»!. При сім прийміть на увагу перше те, що позаяк се – записки, то можна їх друкувати не розділяючи на глави, що я зробив лише для того, що, мовляв. Так зручніше, може буде друкувати в часописі; Друге ж – та лишень в останній главі, що я обрисував слівцем, паном редактором опуститися в тім разі, коли воно видасться не визначною, або однобічною…

При сім листі прикладаю марку поштову і прошу пана редактора по прочитаню твори відповісти мені , чи прийнята вона. А чи ні на послідну адресу:

Варшава

ул. Вспульная, дом № 31. кв.16

Алексею Львовичу Плющу

Олексій Плющ

P.S. Повість не підписана для безпечности, позаяк в однім місці там є де що , що могло б скомпромітувати мене перед российским урядом, обминаяючи ото все, я й не підписав рукописі , пана редактора ж прохатиму .коли вона друкуватиметься підписати «Ол. Плющ».

ІЛ, ф.3, № 1620, арк. 621 -:22.Рукопис. Оригінал.

№ 2

[березень, 1904 р.][1]

Шановний пане редакторе!

Що се значить, що я досі не маю відповіді на свій запит про те, чи прийме редакція надрукувати в «Літературно-Науковім Вістнику» мою річ «Сповідь», яку послав зарекомендованою корреспонденцією? Я б не поважився надарма турбувати пана, якби не тривожило мене те, що ось уже місяць, як ся твора моя відіслана, а жадної відповіді я не одержав, та ще до того постає в моїй душі сумнів , чи дійшов до адміністрації рукопис.

Коли ласка пана редактора, то я покірно прохатиму відповісти мені на сей лист про судьбу моєї твори «Сповідь»,

З щирою повагою

Ол. Плющ.

[P.S.] Може загублено мою адресу , то вона така : Варшава, ул. Вспульная, д.№ 31, кв. 16.

Алексею Львовичу Плющу

ІЛ, ф.3, № 1633, арк. 449-450.Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. Датується на підставі змісту листа. Попередній лист надіслано при кінці січня 1904 року.

ОЛЬГА РИКМАС

ЛИСТИ СОФІЇ РУСОВОЇ ДО ІВАНА ФРАНКА

Софія Федорівна Русова – визначний педагог, громадський і культурний діяч (шведка за походженням, дівоче прізвище Лінфорс) віддала значну частину своїх творчих та організаційних зусиль для українського національного відродження. Вона стала справжньою дочкою українського народу. Разом із чоловіком Олександром Олександровичем Русовим свідомо служила Україні. Життя її є прикладом для представників різних націй, які є учасниками творення сучасної української держави.

Новий український рух у XIX столітті репрезентувала національно свідома інтелігенція. До неї належали Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Драгоманов, І.Франко, М.Грушевський, В.Антонович, О.Русов, С.Русова та багато інших.

Софія Русова народилась 18 лютого 1856 року п'ятою дитиною в сім'ї в с. Олешня колишнього Городянського повіту Чернігівської губернії. Закінчивши гімназію, вирішила присвятити себе педагогічній діяльності у Петербурзі. Педагогічна праця не задовольняла її, але Русова завжди до неї поверталась. Організувала перший дитячий садок в Україні. У Києві познайомилась з М. Лисенком, П.Чубинським, М.Драгомановим, Оленою Пчілкою.

У Петербурзі в церкві Св.Сіменона 30 серпня 1874 року вона повінчалася з Олександром Русовим. Сватом молодій парі був М.Драгоманов, весільним подарунком – твір «Золоті ключі», написаний М.Лисенком. В цей період завдяки впливу свого чоловіка Софія Русова активно починає працювати на ниві україністики.

У 1875-76 роках С. Русова перебувала у Празі, де допомагає своєму чоловікові видати «Кобзар» Т.Шевченка. Повернувшись весною 1876 року у Чернігів, О. Русов влаштувався статистом у земство, а Софія Федорівна поринула в культурно-просвітницьку діяльність.

Восени 1879 року Русови переїхали у Київ, де Олександр Русов працював співредактором демократичної газети «Труд», через що їх обох арештували і відправили у Лук'янівську в'язницю. Потім вони жили в Олешні, згодом у Харкові, де вона знайомиться з професорами Харківського університету Д.Багалієм, М.Сумцовим, О.Єфименко. У Харкові Русових ще раз арештовують за переховування і розповсюдження творів М. Драгоманова, І.Франка, І.Квітки та інших українських письменників.

Весною 1895 року Русови переїздять у Чернігів, де живуть до 1899 року.

С.Русова в автобіографії пише: «Життя було не урівноважене, постійно мінялося, доводилося постійно переїздити з одного місця на друге по вимогам адміністрації проти Олександра Олександровича і проти мене».

У 1900 році Русови переїздять у Полтаву, потім у Петербург. Софія Русова видає два підручники українською мовою («Український буквар», «Початкова географія»).

У Петербурзі видавались три часописи: «Український вістник», «Наша жизнь», «Вільна Україна».

Весною 1909 року Русови викладають у Київському комерційному інституті. Софія Русова видає (разом з Г. Шерстюком та С. Черкасенком) педагогічний журнал «Світло» (1910-1914). На сторінках журналу вміщувалися змістовні науково-педагогічні статті та матеріали, в яких розкривався справжній стан тогочасної школи, системи освіти та виховання в Україні, розглядалися проблеми жіночої освіти. У рубриці «Критика і бібліографія» аналізувалися щойно видані твори українських письменників, зокрема Б.Грінченка, І.Франка, М.Грушевського, Д.Донцова, С.Єфремова, М.Драгоманова, А.Тесленка та ін. Цікавою була рубрика «З біжучого життя», яка часом ділилася на розділи «По Україні», «По Росії», «По Галичині».

У 1910 році С. Русова була делегатом Всесвітнього з'їзду працівників преси в Брюсселі, де виступила з промовою про розвиток української преси.

У Першу світову війну сім'я Русових евакуюється у Саратов, але по дорозі помирає Олександр Олександрович. Тіло було перевезено у Київ і поховано на Байковому кладовищі. Софія Федорівна з сином Юрієм (біолог, дійсний член НТШ, доцент українських вищих шкіл у Чехословаччині, з 1947 року – науковий співпрацівник

університету в Монреалі) їде у Саратов. Весною 1916 року С.Русова повертається в Олешню, а восени в Київ.

Значну увагу С.Русова приділяла діяльності товариств «Просвіта», які виникали в той час.

1917-1918 – досить плідні роки, з-під пера С. Русової видається багато педагогічних книг.

На початку березня 1919 року С. Русова разом з Міністерством народної освіти евакуювалася у Кам'янець-Подільський. Вона викладає там в університеті педагогіку.

У 1921 році Софія Федорівна емігрувала за кордон, спочатку у Відень, а потім у Чехословаччину. Саме в еміграції в повній мірі розкрився хист вченого-педагога.

З ініціативи Микити Шаповалова (1882-1932) була створена українська господарська академія, де працювала С.Русова.

У 1924 році у Празі виникла філія національної ради українських жінок, на чолі якої була С.Русова.

У 1937 році був заснований Всесвітній союз українок, в раду якого ввійшла С.Русова.

Померла С.Ф.Русова 5 лютого 1940 року в Празі, де й похована.

Софія Русова боролась за національне відродження України. Вона у статті «До культурного об'єднання з Галичиною» писала: «З тої самої хвилини, як сталося політичне об'єднання східної України з західною, виникло бажання такого ж об'єднання і культурного. В цьому напрямкові між обома частинками України вже давно йшла робота в досить тісному контактові. В годину тяжких утисків національної освіти у Східній Україні Галичина подавала нам завше свою братню допомогу. І лише дякуючи цій допомозі Наддніпрянська Україна за тяжкі часи 70 і 80 років минулого століття змогла захистити свою культурну свідомість і не дати їй остаточно вмерти. Се була братня допомога, яка дала корисні наслідки для обох частин України, се певний обов'язок для спільної національно-культурної роботи.»

Просвітницька та педагогічна спадщина Софії Русової цікава й тепер для дослідників.

У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України зберігається три листи Софії Русової до Івана Франка, які публікуються із збереженням всіх особливостей тексту.

№ 1

19.06. (1906)

Чи не буде Ваша ласка, шановний пане, вислати мени якнайскоріше найкращу біографію п. М.Драгоманова № 1й «Громади» № 4й, які марно сю «Громаду» видані в Женеві (У мене вже є лист не Спілки і се Земство, і его панства, але других бракує). Чи пришлете мені як на час (через 2 травня, чи їх поверну Вам) чи передасте мені,я напишу,скільки мушу Вам грошей вислати усе що можно якнайскоріш на адресу: во Францію Mautpellier Boubras Areau 61 M ша Sofhie Rausoff. Саме главне біографію,може листи єго вже видруковані то усе Вишлть, будь ласка Ваша

(З великим поваженнієм С.Русова).

ІЛ, ф.3, №1634, арк..105-106.Рукопис. Оригінал.

№ 2

6.07.1906

Monseneur Ivan Franko.

Lemberg autriche-galycie

До Редакції Литерат.Наукового Вісника

Русова

Велике Вам спасиби і за Ваш лист,Високоповажаний Пане Франко,і за квіти,що собирала усими днями дожидала Вашої вістки про Драгоманова.Сегодня вислала в Наукове Товариство гроші,чи отримали, бо уся адреса була написана по французьки? Вибачайте за недоладне писання пишу у саду дуже незручно. Усего Вам доброго.

С.Русова

ІЛ., ф.3, №1634, арк..107-108. Рукопис. Оригінал.

№ 3

Пану Ивану Франко

Львів,ул.Понінського,ч.4.

Lemberg

(18.12.1906)

Петербург,Офіцерська

36/,кв.13.

Шановний і дуже поважний Земляче!

Прихиліться будьте ласкаві на моє прохання: зведіть мене з Вашим Галицьким Українським учительством, з організаціями

народних вчителей, які існують в Галичині і Буковині. Дуже мені це по потрібно. Засилаю Вам усі матеріали Загальноросійської Вчительської Спілки, в якої я працюю вже 2 роки. Мета нашої спілки звісно бойова: треба здружить усе учительство, треба добиватися вольної Школи. Централізму-ніякого.Скрізь вчителя можуть з'єднуватися або в національні організації, або в краєві, або як хочуть, увиходить в Загальну Спілку, як окремні групи. В 2-ому № нашого Положення Ви знайдете дерективний Устав задля автономного єднання різних вчительських Спілок. Тепер ми входимо в зносини з Європейськими Вчительськими Спілками. Вибрали цікаві матеріали, хочемо їх видать на користь нашим нечисленним засланцям. Дуже-дуже хочемо мати і від різних товаришів Галицьких українських вчителів усі матеріали, устави їх спілок, історичне їх народження справоведення їх з'їздів, їх політично педагогічні завдання. Нікого не знаючи у Львові прохала дуже Вас якнайскоріш передать Львівському Вчительському Товариству 1 екземпляр наших матеріалів і попрохать їх якнайскоріше вислати мені усе на мій адрес, який показан у моєму офіціальному листу. Я чула, що в Вишівцях виходить якийсь учительський журнал «Промінь», заслала й їм матеріали, але не листувалася ще, бо й не схочуть, на яких-небудь Москво-філ досилав. Буду чекати Вашої поради, 1екз.матеріал передайте, зоставте собі, може напишете про нас у якійсь часописі. Може ще направите мене до Словаків, я не знаю, куди й до кого звернутись, щоб із словацькими вчителями познайомитись. Усім дайте мою адресу.

Ваша цілком С. Русова.

ІЛ., ф.3 №1634, арк..109-112. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. Драгоманов Михайло - (6.09.1841- 20.07.1895), видатний політично-громадський діяч, учений і публіцист. Серед послідовників та кореспондентів у Галичині – І.Франко, О.Терлицький, М.Павлик.

2. «Громада» – збірники інформаційних, публіцистичних і програмово-теоритичних матеріалів, які видавав М.Драгоманов при співпраці М.Павлика й С. Подолинського в 1878-82 рр.

3. «Промінь» – учительський журнал, що виходив у Вашківцях (Буковина) 1904-07рр.; головний редактор І.Герасимович, співредактор І. Карбулицький.

4. Всеукраїнська Учительська Спілка – профспілкова організація вчителів і діячів народної освіти на Україні .Виникла в травні 1906 року в Києві, напередодні з/їзду Всеросійського Учительського Союзу у Фінляндії, в якому вона брала участь. Засновниками її були Б. Грінченко, В.Доманицький, В. Дурдуківський, С. Єфремов, М. Крупський, В. Страшкевич, В. Чехівський, С. Черкасенко та ін. Всеукраїнська Спілка мала завданням змагатися за українську школу й народну освіту. З посиленням реакції діяла деякий час нелегально, а згодом припинила роботу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової. Навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей вузів. Видання друге. Чернігів, 2000., 233с.

2. Софія Русова і Галичина. Збірник статей і матеріалів. Івано-Франківськ, 1996 р., 124 с.

ФРАНКІВСЬКИЙ СЕМІНАР
У ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОМУ
МУЗЕЇ ІВАНА ФРАНКА

КЕРІВНИК СЕМІНАРУ –
ПРОФЕСОР Р.ГОРАК

УДК 821. 1612 «18/19» – 6.09 І. Франко

ЛИСТИ ЗЕНОНА КУЗЕЛІ ДО ІВАНА ФРАНКА

ЛІДІЯ КУНДИС, МАРІЯ ЛИСУНІВ, СОЛОМІЯ МАКСИМ'ЯК
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

Вперше публікуються листи відомого українського громадсько-культурного діяча, етнографа та фольклориста, мовознавця та бібліографа, публіциста та видавця Зенона Кузелі до Івана Франка, які свідчать про активну участь Івана Франка у діяльності віденської «Січі» та літературному процесі Галичини на початку XX століття.

Ключові слова: Іван Франко, Зенон Кузеля, листи.

Зенон Кузеля відомий сучасності насамперед як громадський та культурний діяч, мовознавець, бібліограф, етнограф та журналіст. Як дослідник історії української мови та етнограф-фольклорист, він зробив значний внесок у розвиток української культури не лише в Галичині, але й поза її межами.

Діяльність З.Кузелі припала на складний та бурхливий період в історії України: відродження національної ідеї та розвиток науки кінця XIX – початку XX ст. змінилися повоєнним занепадом.

Народився Зенон Францискович Кузеля 23 червня 1882 року в с. Поручин теперішнього Бережанського району Тернопільської області в сім'ї лісника. Здобувати освіту почав у гімназії в Бережанах, де згуртував гімназійних товаришів у таємний гурток

«Молода Україна», який очолював із 1898 року. Саме на цей час припадає початок його наукової діяльності як етнографа-збирача та журналістські проби пера: Кузеля редагував підпільні учнівські журнали, дописував до львівської газети «Діло».

Отримавши гімназійну освіту, З.Кузеля у 1900 р. вступив до Львівського університету. Провчившись рік у Львові, продовжив навчання у Віденському університеті. Навчання здобував у руслі слов'янської філології. Ще будучи студентом, Кузеля став урядовим університетським перекладачем із слов'янських мов та секретарем відомого славіста професора Ватрослава Ягича. У той же час він працював у Цісарському надвірному музеї та Музеї австрійської етнографії, очолював студентське товариство «Січ» (1902 – 1904), був співупорядником і співредактором (з М.Чайковським) виданого до 40-річчя цього товариства однойменного альманаха (Львів, 1908). Закінчив Зенон Кузеля університетське навчання зі ступенем доктора філософії, склавши додатково іспит з бібліотечної справи.

По закінченні університетської освіти Зенон Кузеля працював у 1906–1909 рр. спочатку референтом слов'янського відділу в бібліотеці Віденського університету, редагував слов'янську частину друкованого каталога; очолював (1907 – 1909) відділ слов'янської бібліографії австрійського бібліографічного журналу, а з 1906 р. постійно співпрацював із журналом «Ukrainische Rundschau», що виходив у Відні. Навесні 1909 р. Кузеля переїхав у Чернівці, де з 1909 по 1914 рр. працював у Чернівецькому університеті: викладав українську мову, керував бібліотекою, очолював слов'янський відділ. Також тут він видавав газету «Україна» (Чернівці, 1913–1914), редагував львівський журнал «Шлях».

З 1909 року З.Кузеля став дійсним членом Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові.

З початком Першої світової війни він знову переїхав до Відня, де зайнявся громадською діяльністю. Із 1914 по 1916 рр. працював у Віденському інституті Європейської історії (Юберсбергер), у «Культурній Раді». У 1916 – 1920 рр. провадив за скеруванням Союзу Визволення України культурно-просвітницьку працю в таборі полонених в Зальцведелі (Німеччина), редагував таборові видання для українців «Вільне Слово» (з 6 липня 1918), «Шлях» (1919 – 1920). З 1920 р. – у Берліні, де редагував газети «Нове Слово» (1920 – 1921) і «Українське Слово» (1921 – 1923), друковану продукцію видавництва «Українська Накладня» та «Українське Слово», директором якого був; працював кореспондентом щоденної

газети «Діло» (м. Львів); співпрацював як технічний редактор у часописі «Літопис» (1923 – 1924). З 1926 р. – професор, з 1927 р. – надзвичайний член Українського Наукового Інституту (м. Берлін), редактор його бюлетеня «Kulturberichte» та інформаційного органу. Для підвищення рівня знань про Україну в німецькомовному середовищі та беручи до уваги попередню вдалу практику, Інститут проводив щорічні Курси українознавства, що велися німецькою мовою. Поряд з І.Мірчуком та Б.Крупницьким З.Кузеля читав лекційні курси «Українська етнографія» та «Матеріальна культура українського народу». У 1930–36 рр. вчений був головою, з 1936 р. – почесним головою Союзу Закордонних Журналістів. Також він був дійсним членом Історико-Філологічного Товариства у Празі, Української Вільної Академії Наук (очолював українську секцію).

Після 1930 р. Зенон Кузеля проживав у Франції. 1945 р. переїхав у Мюнхен, де працював професором на кафедрі етнографії в Українському вільному університеті. У 1944 – 1952 рр. Кузеля був Головою Комісії Допомоги Українському Студентству, яку сам заснував у 1940 р. З 1945 р. – активний учасник (автор і видавець) підготовки першої частини «Енциклопедії Українознавства». У 1949 – 1952 рр. очолював Європейську Централю НТШ.

1951 р. Кузеля переїхав у м. Сарсель поблизу Парижа, куди з його участю перенесено осідок НТШ.

Помер Зенон Кузеля 24 травня 1952 р. у Парижі. В пам'ять видатному українцю у 1962 р. вийшов «Збірник на пошану Зенона Кузелі» за редакцією В.Яніва (Париж – Нью-Йорк – Мюнхен – Торонто – Сідней).

Діяльність Кузелі як етнографа розпочалась доволі рано: ще будучи студентом, у 1904 році З.Кузеля разом з І.Франком, Ф.Вовком, П.Рябковим взяв участь у науково-етнографічній експедиції на Бойківщину, організованій за дорученням НТШ у Львові й Товариства австрійської етнографії у Відні. Згодом досліджував українсько-румунські фольклорні зв'язки. Кузеля був одним із авторів і видавців «Енциклопедії Українознавства» (т. 1, ч. 1–3, 1949). Також був автором численних праць, у т. ч. випущених окремими виданнями: «Слов'янські балади на тему: хлопець перебирається в жіночу одіж або каже занести себе в мішку до кімнати дівчини, щоб її звести» (Відень, 1906), «Угорський король Матвій Корвін» (Львів, 1906), «Наші сільські оповідачі» (Львів, 1908), «Про потребу і техніку збирання етнографічних матеріалів»

(Чернівці, 1909), «Борис Грінченко як етнограф», «Ціль і значінє студентських (кружкових) бібліотек» (обидві – Львів, 1910), «Ярмарки на дівчат» (1913) та ін. Упорядкував і опублікував етнографічні матеріали, які зібрав М.Грушевський: «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу» (Матеріали до української етнографії. – Львів, 1906) – цю працю високо оцінив І.Франко. Також З.Кузеля підготував список наукової літератури до праці В.Гнатюка «Похоронні звичаї та обряди» (1912), уклав покажчик «З культурного життя України» (1918), давав бібліографічні огляди для наукових видань, як українських, так і зарубіжних; уклав збірник на пошану Б.Лепкого «Золота Липа» (1924), бібліографію його творів, що вміщена в праці В.Лева «Богдан Лепкий. 1872–1921. Життя і творчість», яка вийшла 1976 р. як один із томів ЗНТШ.

Витоки лінгвістичних зацікавлень Кузелі сягають ще бережанської «Молодої України». Попри роботу викладача та редактора, його усе більше приваблювала лексикологічна та лексикографічна діяльність, все більшу потребу українства він у ній відчував. Праця З.Кузелі на мовознавчому полі розпочалась із укладання «Словаря чужих слів» (12 000 слів чужого походження в українській мові), що вийшов у співавторстві з М.Чайковським 1910 р. у Чернівцях. Одним із значних внесків науковця в українську лексикографію став «Українсько-німецький словник» (Лейпциг, 1943), укладений разом з Я.-Б.Рудницьким за участю К.Г.Маєра. У ньому Кузеля опрацював матеріали на літери П–Я, підготував бібліографічний покажчик.

З.Кузеля є також автором праці «Історичний розвиток і сучасний стан українського словникарства» (1947), в якій висловив свої погляди на значення словників і їх роль у культурному житті народу, оцінив словникові видання від давнини до середини XX ст., охарактеризував працю у галузі лексикографії українських вчених в еміграції. Тут вчений обґрунтував мету огляду потребою активізувати підготовку необхідних з еміграції словників, оцінити зроблене в цій галузі з точки зору відповідності чи невідповідності новочасним науковим і практичним потребам. Слушними й актуальними є розмірковування автора про традиційну непоінформованість пересічного українського інтелігента в словникових справах: «Мало ще людей користується українським словником для того, щоб поінформуватися в ньому про саму українську мову, про її лексичне багатство та її різноманітність і

всесторонність, про стан сучасного мовного матеріалу в народному і літературному вжиткові, про його поширення й відтінки, про новий історичний розвиток і сучасний формальний бік та взагалі для того, щоб вважати його невідступним і дорогим товаришем-інформатором при всіх нагодах не тільки для поправного знання, але й для розуміння свого найбільшого скарбу, – рідної мови…».

Та діяльність Кузелі-лексикографа не обмежується цими публікаціями. Адже він підготував і уклав рукописи українських орфоепічного та правописного словників, започаткував словник поетичних неологізмів, які гуртував із новочасних публікацій. Інші лінгвістичні проекти до реалізації так і не дійшли. Так, Кузеля підготував сільськогосподарський словник разом із Р.Димінським, опрацював географічну термінологію в підручнику Бонакера, вможливлював вихід українсько-німецьких словників – технічного Жуковського та медичної термінології д-ра Р.Смика (1944).

Підсумовуючи висновок про вагомість доробку вченого на лексикографічному полі, можна без перебільшення констатувати його щедрий на ньому науковий ужинок. Основні праці Кузелі забезпечили йому тривку позицію серед чільних постатей в історії української словникарської справи нашого віку. Згідно з оцінкою його колеги Я.Рудницького, котрий, набувши досвіду в співпраці з Кузелею, згодом створив капітальний «Етимологічний словник української мови», «Він був піонером у повному розумінні цього слова в лексикографії іншомовних словників та дав ініціативу й працю для багатьох інших лексикографічних проектів, з яких тільки частині пощастило побачити світло дня. Як відданий українській справі патріот З.Кузеля завжди стояв на сторожі українського слова – найкращого й найбільш досконалого виразника української душі, української культури в минулому й сучасному».

У фонді Івана Франка, в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, зберігається 16 листів Зенона Кузелі до Івана Франка, які вперше публікуються тут із збереженням всіх особливостей тексту.

№ 1

Львів 26/VII.04.

Високоповажний Пане Докторе!

Я не міг нині лично бути у Вас і довідати ся докладно про реченець експедиції.[1] Тому прошу карткою повідомити мене, коли маю бути в Самборі і то на обі адреси, пише подані, то є 28 або 29 виїжджаю до Бережан, а хотївби, щоби з карткою не розминутися.

З поважанєм З.Кузеля в Ставчанах
у п. Смолинського

ІЛ ,ф.3, №1631, арк.431-432.
Поштова картка заадресована за адресою:
«Високоповажний Пан Др. Іван Франко, Львів, ул. Св. Зофії».
Рукопис. Оригінал.

№ 2

Відень 16.XII.05

Високоповажний Пане Докторе!

Дуже Вам дякую, що Ви звернули мені увагу на недостачі моєї праці[2]. О скільки можливо старався я справити їх так, щоб придалася до «Збірника»[3] і не занадто відбивали від пивших. Деякі з них, піднесених в Вашім листї бачив я сам то написаню, одначе не мав спроможності переробити цілої розвідки, бо мав багато роботи а д. Гнатюк[4] наставав дуже, щоб скоро прислати. В теперішній перерібці старав ся я лїпше угрупувати матеріал, додав вступ а передовсїм закінченє, де зібрав трохи даних про розширене обговорюваного мотиву і зібрав результати. В серединї поробив я також багато справок, особливо в копклюзіях.

Сподіючи ся, що тепер моя праця відповідатиме хоча б части Вашим вимогам.

Остаю з поважанєм
Зенон Кузеля

P.S. П.Гнатови прошу поклонити ся від мене.

ІЛ, ф.3, №1631, арк.433-434. Рукопис. Оригінал.

№ 3

21.01.06.

Високоповажний Пане Докторе!

Сахарова[5] нема анї у нас анї в унїверс. бібліотеці, а мабуть і в гофрат бібліотеці бо книжка, як мене запевнював д. Грігорев[6] належить до рідкостей. Погляну іще в приватну бібл. Ягіча[7] коли б знайшла ся у нього або де інде – зараз надішлю.

Здоровлю і бажаю веселих свят і нового Року

Кузеля

ІЛ, ф.3, №1631, арк.435-436.

Поштова картка заадресована за адресою: «Високоповажний Пан Др. Іван Франко, Львів, ул. Понїнського 4».

Рукопис. Оригінал.

№ 4

Відень 22.II.07

Високоповажний Пане Докторе!

Загальні збори академічного Товариства «Січ»[8] у Відні уповноважнили нас займатися виданєм ювілейного Альманаха і запросити до співучасти усїх бувших і теперішніх членів Товариства. Звертаємо ся про те до Вас з великою просьбою взяти участь в нашім видавництві і надіслати нам яку працю Вашого пера. Альманах міститиме праці белєтричні, наукові, музичні і матиме віддїл рецензій, авторефератів і матеріалів. Просимо можете і инші праці не перешкодять, одну річ белетристичну а одну наукову на руки Зенона Кузелії (Universitat bibliotek) о скілько можливо найдалї до 1 червня 1906.

Сподіємо ся, що не відмови, те нашій просьбі і повідомите нас незабаром, що надішлете і в якім об'ємі.

Комітет:

Вол.Кушнїр Др.Зенон Кузеля

О.Бачинський

гол. «Січи»

ІЛ, ф.3, №1631, арк.437-440. Рукопис. Оригінал.

№ 5

[Зел. 22/VIII 07]

Високоповажаний Пане Докторе!

Дуже радо надішлю Вам до використаня збірку Хв. Бодянського[9], прошу одначе заждати до вересня, бо лишив манускрипт у Віднї під ключем, щоби де не затратив ся в дорозї.

Збірку задумую, як се вже було говорено, видати окремо, а крім того хочу її ужити до свого тому баляд, коли се менї удасть ся.

Здоровлю сердечно і остаю з глубоким поважанєм

все рад Вам служити

Зенон Кузеля

Зел. 22/VIII 07

ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 449 – 450. Кореспонденційна картка, заадресована за адресою «Високоповажний Пан Др. Іван Франко. Львів, Понїнського, 4». Рукопис. Оригінал.

№ 6

Відень 9/10 07

Високоповажаний Пане Докторе!

Дуже перепрошаю, що доперва нинї вислав Вам рукопись. Не міг якось зібратись, бо порядкую хату і заводжу господарство. Mitt-gen антикварочно не міг дістати, тому мусїв замовити у Інсбрука[10], а через те спізнив ся о три днї з висилкою. Рахунок вже вирівняний.

Перепрашаючи ще раз за проволоку.

Здоровлю сердечно і остаю з глубоким поважанєм

З.Кузеля

ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 451 – 452. Рукопис. Оригінал.

№ 7

Відень 29/XI 07

Високоповажаний Пане Докторе!

Не одержавши від Вас відповіди на запросини до співучасти в ювилейнім Альманаху «Сїчи», я звертаю ся до Вас ще раз з просьбою, не відказувати нам помочи і надіслати що небудь.

Надсилайте, що лише маєте готового, чи з белетристики, чи з научних праць, бо і комітет, і Сїчовики бажають собі дуже бачити в

ювілейнім збірнику памятку від свого Найлюбійшого і Найвизнатнійшого члена. Кождий, хотьби найменьший причинок, привитаємо з радістю і приймемо з подякою. Радо умістимо також всякі спомини про «Сїч» або про Сїчовиків, що відіграли більшу роль в житю нашої суспільности (прим. О.Терлецький[11]) і всякі документи та листи, що яким небудь чином дотикають «Сїчи» або її членів.

Маємо надїю, що не відмовите нашій просьбі і возьмете удїл в збірнику, що появить ся з кінцем сїчня 1908 р. Рукописи евентуально й передплату (5 к) прошу слати на мою адресу (Universitätsbibliothek) і остатній час до надсиланя праць 24 грудня.

Очікуючи прихильного полагодженя просьби здоровлю і остаю для Вас з глубоким поважанєм

З.Кузеля

P.S. Гроші за Mitt-gen отримав.

ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 453 – 456. Рукопис. Оригінал.

№ 8

[Відень 3/XII 07]

Високоповажаний Пане Докторе!

Посилаю відворотною почтою 3 томи збірки Erk-Böhme, визичивши з нашої бібліотеки ; прошу тільки доконче звернути їх ще перед латинськими святами, бо маємо лише один примірник, а замовленя дістаємо і по кілька разів денно. За фільольогом огляну ся.

Прошу при тій нагоді не забути на наш Альманах[12].

З правдивим поважанєм

Відень 3/XII 07

ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 457 – 458. Візитівка Зенона Кузелі. Підпис Друкований. Рукопис. Оригінал.

№ 9

Відень 7/XII 07

Високоповажаний Пане Докторе!

Доношу Вам, що я вже найшов охочого переписувача в особі студ. 3 року філ. п. Гірняка, який забрав ся передвчора до роботи. На жаль, одначе, не міг він впасти на слїд Вашої статї в поданій Вами

збірці Slavica 9. Може бути, що зле переглядав, тому я попросив його, щоби переглянув збірку ще раз докладнїйше і подивив ся ліпше в бібліот. катальоги і покажчики.

Книжки я вислав зараз по отриманю Вашого листа, дійшли до Вас певно. Сподіваю ся також, що дійшов і мій лист в справі Альманаха. Прошу ще раз не відмовляти нам і надіслати, що уважаєте за відповідне.

При тій нагоді осмілюю ся просити Вас ще о дві річи.

Чи не могли б Ви дати нам кліїшу Вашого портрету або чи не схотіли сказати, де її можна дістати. Портрет хочемо умістити в Альманаху. Далї чи не були б ласкаві відступити нам кількох ілюстраций (орнаментів) з Антольогії для Альманаха. За одно і за друге ми були б Вам дуже вдячні, бо не стає нам гроший на оплаченє коштів ілюстрацій.

Здоровлю щиро і остаю з глубоким поважанєм
З.Кузеля

ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 459 – 462. Рукопис. Оригінал.

№ 10

Відень 9/XII 07

Високоповажний Пане Докторе!

Тішу ся дуже, що не відмовляєте нашій просьбі і берете участь в сїчовім альманаху. Шкода лише, що Ви не дістали двох моїх перших листів з лютого і 26/XI с.р., де я докладнїйше інформував Вас про ціль, зміст і об'єм збірки.

Тепер альманах майже готовий і обійме около 40 арк. вел. 8 . Його зміст буде дуже ріжнородний. Крім статей про історію «Сїчи» і инших локально віденських розвідок маємо до тепер поезії О.Грицая[13], Б.Лепкого[14], М.Твердохліба[15], С.Яричевського[16], Я.Гординського[17], В.Пачовського[18], новелї дра Я.Окуневського[19], Яричевського, О.Назарука[20], О.Турянського[21], спомини Павлюха[22], статї Кушнїра[23], Лебіщака (про гончарство), К.Паньківського[24] (економ. змісту), дра Зобкова[25] (відносини студентів до унївepc. властей), Раковського[26] (Науки природничі и історія), Чайковського М.[27] (Числа в релігійних поглядах), Зарицького[28] (Кров і її значінь), Бардаха[29] (статистика укр.студентів на від.школах), Ляшнева[30] (про портрет), Студинського[31] (Два листи Подогіна[32]) і т.д. Крім того маємо дістати тими днями обіцяні статї Пулюя[33] (листи Куліша[34] про

«Сїч»), Бурачинського Є.[35] (про гїєну), Лозинського[36] (про анархізм), Старосольського[37] (про соціологію), Тершаківця[38] (про сел. руки і про першу гал. Літературу), Будзиновського[39] («Сїч» а нова ера), Дністрянського[40], К.Левицького[41], Є.Левицького[42], К. Трильовського[43] і О.Партицького[44] (спомини про «Сїч»), Лежогубського[45] (про Баргареум[46]), Щурата[47] (П.Могила в Парижі), Корнеллї[48], Волосєнки[49], Брика[50], Лопатинського[51] (Гріх землї), Томашівського[52], М.Кордуби[53], В.Федоровича[54], Зїлинського[55] (Фонетика наших діалєктів), Кобринського[56], дра Мариська (Про Унію), Людкевича[57], Мельника[58], Кущака[59], проф. Горбачовського[60], проф. Смаль-Стоцького[61], дра Тустановського, Кущака (погляди на історію України). Новелї Гр. Цеглинського[62], поему О.Колесси[63] і т.д. Крім того маємо ще ноти С.Людкевича і ілюстрації І.Будза[64], Павлюха і Лазнева до віддїлу музичного запрошені також пп. Н.Вахняник[65] і Д.Садовський[66], до малярського І.Труша[67], М.Івасюк[68], Ю.Панькевич[69], Балла[70], Левандовський[71] і Лашнїв.

Як бачите матеріалу досить, не знати тільки чи усї, що обіцяли додержувать слова і чи надішлють на час. І так через них ми спізнили ся вже тепер о місяць з друком, бо продовжуємо на їх бажанє реченець до надсилання праць до 1 сїчня.

На щастє, се уможливлює нам дістати від Вас згадану в листї працю. Тема для нас і для загалу надзвичайно цікава, тому прошу не звертати уваги на велику кількість обіцяного матеріалу і надіслати статю, ходьби і більших розмірів, є їх і так аж сорок!

Крім статї прошу одначе дуже і о беллєтристичного, бо ми на се бідні. Яка небудь дрібничка Вашого пера піднесла би зараз наш літературний віддїл.

Про клїшу, я згадував Вам в попереднїм листї. Коли можливо, згадайте також кількомос словами в літ.наук.Віснику про наш Альманах, особливо з огляду на українців, які про се ніщо не знають.

Сподїю ся, що не відмовите нашій простї.

Вас щиро поважаючий
З.Кузеля

P.S. Назначіть час, коли зможите надіслати рукопис, з друком підожду.

ІЛ, ф.3, №1631, арк.441-448. Рукопис. Оригінал.

№ 11

Відень 30 / XII 7.

Високоповажний пане Докторе!

Наші листи розминулися, тому не відповідаю на ті питання, які я залагодив в попереднім листї. Переписчикови скажу по сьвятах Ваше бажанє, чайда вишлю з кінцем сього тижня, бо таки віднайшов його в бібліотецї під словом Ballads. Я сам уживав перше примірника з назв. Бібліотеки.

Алєманах дуже бідний. Кошти виноситимуть від 3000 – 4000, а ми маємо на се 500 корон передплати і датків. Коли зможете нас вдечім матеріально підпомогти, будемо Вам дуже вдачні.

Друкувати будемо, здається в Наук. Тов. ім.. Шевченка в каждім разі у Львові. Про сам альманах довідаєтеся більше з окремого проекту, який рівночасно видаємо.

Ваша співучасть в белетристичнім віддїлі буде нам завсіди дуже пожадана і мила: тому прошу дуже о кілька поезій, доконче надрукованих, а коли можливо, і о який невеликий нарис прозою.

Щодо згаданої Вами пропозиції обробленя соц. і політ. стану Галичини, який я мав піднести, не можу нічого сказати, бо сам про такий проект нічого не знаю.

Можливо одначе, що маєте на думці гадку д.Дністрянського[72], приняту на засїданю ювил[ейного] Січового комітету, просити Вас на ювілейнім з'їзді відчит про найновішу укр.-у літературу і науку в Галичинї і Буковинї за останніх 40 лїт. Ювилей має бути дуже величавий, коли маєте на стільки часу, щоб і «Сїчи», трохи відступити, то їх прошу, не відмовити їй і взяти активну участь в ювилею. Про иншу пропозицію – я взагалі не знав нічого сказати.

Сподіючи ся від Вас, Високоповажний Пане Докторе, ласкавої і прихильної відповіди засилаю Вам глибокий поклін.

Ваш Зенон Кузеля

ІЛ, ф.3, № 1631, арк.463 – 466. Рукопис. Оригінал.

№ 12

Чернівці, дня 19/2 1912.

Високоповажний Пане Докторе!

Ми до Вас з великою просьбою. Чи не могли б Ви завитати і до нас з викладом для ширших кругів нашого громадянства? Наша

автохтонска публика не виходит поза границі рідної Буковини і буде певне Вам вдячна, коли Вас зможе побачити

Коли б Ваша ласка заїхати до нас, то просимо повідомити нас, коли б се могло стати ся. Для нас найвідповіднїйших була б котра неділя в марті або цвітни з виїмком Великодних дверей.

Просимо теж дати нам знати про Ваші окремі бажаня , які ми радо сповнимо.

З великою пошаною
За філію «Рускої Бесіди»
Зенон Кузеля
Гайдна 7

ІЛ, ф.3, № 1638, арк.301 – 302. Лист написано на бланку філії товариства «Руська бесіда» м. Чернівців. Рукопис. Оригінал.

№ 13

Чернівці, дня 27 лютого 1912

Високоповажний Пане Докторе!

Дякуємо сердечно за згоду прибути і до нашої «столиці».

Коли ласка, просимо о «Мойсея».

Виклад для нас найдогіднїйше улагодити з кінцем марта: знаючи з картки, що можете розпоряджати вільно часом, призначуємо його тому на неділю, дня 24 марта, пополудни (4-а година).

Перед приїздом просимо дуже повідомити же, котрим приїдете потягом.

З щирим поклоном
Зенон Кузеля

ІЛ, ф.3, № 1638, арк..303 – 304. Лист написано на бланку філії товариства «Руської бесіди» в Чернівцях Рукопис. Оригінал.

№ 14

Чернівці, дня 15.марта.1912.

Високоповажний Пане Докторе!

Просимо дуже не гнівати ся на нас, що з причин від нас незалежних мусимо Ваш виклад відложити на відповіднїйшу пору.

Для Вас се, думаємо, не зробит різниці, коли відчит відбуде ся пізніше серед вигіднїйших обставин, а для нас се конечність , бо хочемо, щоби Ваш виклад був гарним, родинним святом.

Про день відчиту порозуміємо ся опісля.

з просьбою дарувати нам сю зміну
остаємо з глибоким товаришем.
За виділ філії: Зенон Кузеля

ІЛ, ф.3, №1638, арк. 305 -306. Лист написано на бланку філії товариства «Руської бесіди» в Чернівцях. Рукопис. Оригінал.

№ 15

Чернівці 23. III.1912.

Високоповажний Пане Докторе!

Листом з 15.III.с.р. ми донесли Вам, що через непередвиджені причини відложено виклад на пізніше. З Вашого листу бачимо, що наш лист не дійшов Вас, тому ще раз перепрошаємо дуже і просимо стримати ся з приїздом.

Виклад відкладено, щоби зробити його рівночасно гарним домашним святом і злучити вислухане Вашого викладу із святом, присвяченій Вашій особі.

Про реченець порозуміємо ся в своїм часі окремо, а тепер ще раз просимо вибачити і з остаємо з глубокою пошаною.

Зенон Кузеля

ІЛ, ф.3, № 1638, арк. 471 – 472. Рукопис. Оригінал.

№ 16

Чернівці, 17.XII.1913.

Високоповажний Пане Докторе!

Як бачу з «Діла» П.Р.Пінголя[73] сам звертав ся до Вас в справі свого фейлетону і Ви признали його кращим, коли дозволили оголосити переклад Р.Пінголя гідний того, щоб його заохотити до дальшої праці на заднім томі перекладів з українського; цікавиц ся щиро нашою літературою, читає і вчит ся, а крім того має розумінє для поезії і сам проявляє талан поетичний. Се мій ученик (з лекторату) – його справжнє назвище (довірено) Яків Йоллєс.

За моєю спонукою він задумує видати по німецьки цїлу збірку Ваших віршів і оповідань – може бути навіть у двох томиках. Як

справа дозріє постараю ся, щоб Вам надіслано манускрипт до перегляду. Зрештою, прошу ласкаво тепер з свого боку вказати на ті твори, які Ви вважали за конечні переложити.

Для збірника гарну статейку про засоби при мерун (лугок, свічене, грушка) і когутам оголосити такого трохи нового матеріалу. Якого припадково знайшло ся що між Вашими записками, то прошу ласкаво відступити мені до використаня, – оголошеня.

В нашій бібліотеці вспоминают ся вже за Кайндлем[74]. Як Вам його дуже не потрібно, то прошу ласкаво надіслати вірш на адресу універс. бібліотеки.

При тій нагоді прошу такого дозвілу передрукувати Вашу статю про еміграцію в нашій «Україні?

Наша універс. бібліотека дістала на сей рік 1000 к. на укр. книжки , іменї приємно повідомити, що я за них закупив усі Ваші окремі виданя, яких до тепер було дуже мало. На другий рік я хотївби купити антикварно перші річники «Народа» і був би Вам дуже вдячний за інформацію, чи можна би їх де роздобути.

Мабут остатній том має Кн.Н.Т.і.Ш. і я його там замовив.

З щирим поклоном
Зенон Кузеля
Гайдна, 7.

ІЛ., ф.3, № 1638, арк.. 473 – 474. Рукопис. Оригінал

ПРИМІТКИ

1. Мова про етнографічну експедицію на Бойківщину 1904 р. З.Кузелі.
2. Невідомо, про яку працю мова.
3. Невідомо, про який збірник говориться.
4. *Гнатюк Володимир* (1871 – 1926) – визначний етнограф, організатор наукової праці, з 1899 р. секретар Наукового товариства ім. Шевченка у Львові; з 1901 р. секретар, а з 1916 – голова етнографічної комісії НТШ, редактор (з 1900) всіх її видань. Співредактор «Літературно- Наукового Вістника» (1898 – 1906 і на поч. 20-х рр.), директор Української видавничої спілки.
5. *Сахаров Іван Петрович* (1807 – 1863) – російський письменник і громадський діяч, етнограф-фольклорист і палеограф.
6. *Грігор'єв Олександр* (1874 – 1940) – відомий російський фольклорист, історик давньоруської літератури.
7. *Ягич Ватрослав* (1838– 1923) – визначний філолог-славіст, засновник модерної славістики. Закінчив університет у Відні (1860) і, після

перебування в Загребі, став професором Одеського університету (1871 – 74), далі Берлінського (1874 – 80), Петербурзького (1880 – 86) і Віденського (1886 – 1908). Член Академій Загреба, Петербурга, Відня та ін., дійсний член НТШ від 1903.

8. *«Січ»* – назва українських студентських організацій, що діяли у другій пол. 19 і першій половині 20 ст. у Львові, Чернівцях, Відні й Ґраці. Найтривалішою і найактивнішою була заснована у 1868 р. «Січ» Відні. Засновниками й першими головами «Січі» віденської були А.Вахнянин і Ю.Целевич. У наступні роки товариство очолювали М.Подолинський, І.Пулюй, І.Горбачевський, Я.Окуневський, І.Куровець, М.Кордуба, В.Старосольський, Р.Перфецький, З.Кузеля, О.Бачинський, Р.Залозецький, Д.Равич, Б.Лончина та ін. Чимало членів «Січі» стали пізніше відомими ученими і суспільно-політичними діячами.

9. *Бодянський Хведір (Федір)* (1812 – 1873) – український фольклорист і педагог. Видав кілька збірників українських народних пісень.

10. *Інсбрук* (нім. Innsbruck) – головне місто в провінції Тіроль в Західній Австрії.

11. *Терлецький Остап* (1850 – 1902) – галицький громадсько-політичний діяч, публіцист і літературознавець. Один з керівників нової радикальної течії народовців, яка пізніше дала почин до створення Української радикальної партії; прихильник М. Драгоманова і С. Подолинського, разом з яким видавав у Відні популярну соціалістичну літературу українською мовою («метелики»). У 1874—1877 голова «Січі» у Відні, 1877 заарештований разом з І. Франком, М. Павликом й іншими за пропаганду соціалізму; пізніше став адвокатом у Львові й участі в громадському житті не брав.

12. Альманах «Січі», виданий для відзначення річниці товариства у 1908 році.

13. *Грицай Остап* (1881 – 1954) – журналіст, критик, письменник і перекладач. До 1914 викладав в Академічній гімназії у Львові; 1914 – 1945 жив у Відні, після 1945 в Баварії. Дійсний член НТШ. Автор численних літературно-критичних та публіцистичних статей в «Ділі», «ЛНВ», «Свободі», «Волі» й інших часописах.

14. *Лепкий Богдан* (1872 – 1941) – письменник і літературознавець, дійсний член НТШ, з 1895 учитель гімназії в Бережанах; у 1899 – 1914 рр. у Кракові; член «Молодої Музи». З 1926 викладач, згодом професор української літератури в Краківському Університеті; в 1938 – 39 рр. член польського сенату у Варшаві.

15. *Твердохліб Сидір* (1886 – 1922) – поет і перекладач родом з Бережан. Працював учителем. Належав до гурту «Молодої музи». Перші поезії появились у журналі «Світ» (1906). Окрема збірка поезій «В свічаді плеса» (1908).

16. *Яричевський Сильвестр* (1871 – 1918) – письменник, педагог і громадський діяч Буковини. Автор збірки поезій «Пестрі звуки» (1905),

оповідань і новел: збірки «На хвилях життя» (1903), «Між терням і цвітом» (1905), також цикл новел «Рогатинські оповідання», «Вірую», «З людського муравлиська», що появлялися в пресі, зокрема в «Буковині»; драми «Княгиня Любов» (1912), «Лови на ловців» та ін. Статті на педагогічні і літературні теми в українських і німецьких журналах, переклади з польської, словенської, німецької, російської літератур; розвідка про Т.Шевченка «Поет любови і протесту» (1914).

17. *Гординський Ярослав* (1882 – 1939) – літературознавець і педагог, професор Академічної гімназії у Львові, Українського тайного університету, дійсний член НТШ. Автор праць з історії української літератури, ряд розвідок з історії української культури.

18. *Пачовський Василь* (1878 – 1942) – український поет, історіософ і мислитель. Належав до «Молодої Музи», гуртка українсько-галицьких поетів. Ціле життя й велику частину своїх творів він присвятив для створення ідеології української державності.

19. *Окуневський Ярослав* (1860 – 1929) – громадський діяч і письменник, родом з Буковини, лікар–адмірал австрійського воєнно-морського флоту, за ЗУНР творець і керівник Української санітарної місії у Відні; після визвольних змагань був лікарем у Городенці (Галичина). Автор спогадів у «Ділі»: «Чорногора і Чорногорці» (1885) і окремо «Листи з чужини» (ч.1 – 1898, ч.2 – 1902).

20. *Назарук Осип* (1883 – 1940) – громадський і політичний діяч, визначний журналіст і публіцист, за фахом адвокат, родом з Бучача.

21. *Турянський Осип* (1880 – 1933) – письменник і літературний критик (псевдонім І.Думка), учитель середніх шкіл Галичини. Дебютував 1908 новелами в альманаху віденської «Січі»; психологічна повість–поема про переживання за світової війни «Поза межами болю» (1921, одночасно німецький переклад); повісті «Дума пралісу» (1922), «Син землі» (1923); збірка оповідань «Боротьба за великість», комедія «Раби» (1927); літературно-критичні нариси.

22. *Павлюх Захар* (1852 – 1934) – генерал австрійської армії, військовий юрист . Автор відомого портрета Івана Франка, який зберігається у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка.

23. *Кушнір Володимир* (1881 – 1938) – публіцист і журналіст з Галичини, автор численних статей в чужоземній пресі та політичних брошур різними мовами. В 1911 – 1912 рр. редактор «Діла» у Львові, 1912 – 14 редактор «Буковини» і «Народного Голосу» в Чернівцях, з 1919 на еміграції у Відні, з 1923 в Празі, де був доцентом українського Високого Педагогічного Інституту.

24. *Панківський Кость* (1855 – 1915) – галицький громадський діяч, економіст філантроп, видавець, керівник різних виховних, освітніх і економічних установ у Львові. Студентський діяч у Львові й Відні

(обраний почесним членом товариства «Січ»), адміністратор і редактор відділу новин щоденника «Діло».

25. *Зобков* – не знайдено жодної інформації.

26. *Раковський Іван* (1874 – 1949) – український антрополог і зоолог, педагог, громадський діяч. Під час навчання у Львівському університеті брав активну участь у студентському житті й був першим головою Академічної Громади. Дійсний (з 1903) і почесний член НТШ, з 1935 до 1940 – його голова. Був головним редактором «Української Загальної Енциклопедії» (1930 – 35); діяльний у товариствах: «Рідна Школа», «Просвіта», «Відродження» (його перший голова) та ін.

27. *Чайковський Микола* (1887 – 1970) – математик і педагог, родом з Бережан, дійсний член НТШ. 1914–1918 – співробітник Союзу визволення України у Фрайштадті, пізніше педагог у Галичині, з 1923 – професор Інституту народної освіти в Одесі. У 1930-х рр. репресований, згодом професор педагогічних інститутів у Казахстані й у Львові.

28. *Зарицький Мирон* (1889 – 1961) – видатний український математик, професор Львівського державного університету, дійсний член Наукового товариства ім. Т.Шевченка (з 1927 р.), фундатор української математичної культури.

29. *Бардáх Яків* (1857 –1929) – український мікробіолог. 1888 р. разом з І.І.Мечниковим та М.Ф.Гамалією брав участь в організації Одеської бактеріологічної станції. В 1903 організував в Одесі першу на Україні станцію швидкої медичної допомоги.

30. *Ляшнев* – не знайдено жодної інформації.

31. *Студинський Кирило* (1868 – 1941) – літературознавець і громадський діяч, дійсний член НТШ (з 1899) і Всеукраїнської Академії наук (з 1929), з якої виключений 1934 «за контрреволюційну діяльність», 1939 відновлений у членстві. Доцент Краківського (1897-1899), професор Львівського (1900-1918 і 1939-1941) університетів. В 1940 обраний депутатом Верховної Ради УРСР. Під час евакуації радянської армії зі Львова у червні 1941 примусово вивезений і помер за нез'ясованих обставин.

32. *Подогін* – не знайдено жодної інформації.

33. *Пулюй Іван* (1845 – 1918) – визначний фізик і електротехнік, винахідник, громадський діяч. 1874 – 1875 викладач фізики й математики в австрійській військовій Академії для мореплавства у Рієці; згодом удосконалював знання в Страсбурзькому університеті, де здобув ступінь доктора філософії. Асистент, а пізніше доцент експериментальної фізики Віденського університету (1877 – 1883), у 1884 – 1916 професор Празького (нім.) політехнічного інституту, 1888 – 1889 рр. – його ректор).

34. *Куліш Пантелеймон* (1819–1897) – український письменник, фольклорист, етнограф, перекладач, критик, редактор, видавець. Іван Франко називає Куліша «перворядною звіздою» в українському письменстві, «одним із корифеїв нашої літератури». Відомий найбільше як

автор першого україномовного історичного роману «Чорна рада». Писав українською та російською. Переклав Біблію, майже всього Шекспіра, Ґете, Дж. Байрона (зокрема, поеми «Чайльд-Гарольдова мандрівка», «Дон Жуан»), балади А. Міцкевича «Русалка», «Химери», «Чумацькі діти». Вважаючи мовну реформу І. Котляревського невдалою, П. Куліш марив про «староруську» мову як літературну.

35. *Бурачинський Тит-Євген* (1880 – 1968) – видатний український лікар, отаман-лікар УПА, шеф українського військового шпиталю в Тернополі, директор Народної лічниці у Львові, дійсний член НТШ, автор численних наукових й науково-популярних праць.

36. *Лозинський Броніслав* (1848 – 1911) – польський історик, автор праць з історії Галичини.

37. *Старосольський Володимир* (1878 – 1942) – громадсько-політичний діяч, правник і соціолог, дійсний член НТШ (з 1923). Замолоду брав участь у студентському житті Львова, член-засновник товариства «Молода Україна» і редактор його журналу, один з організаторів сецесії з Львівського університету (1902).

38. *Тершаковець Михайло* (1883 – 1978) – історик літератури і педагог; дійсний (з 1914) і почесний (з 1974) член НТШ, довголітній учитель Академічної гімназії (1906 – 1944), доцент української літератури державного університету ім. І.Франка у Львові (1940 – 1941); з 1944 на еміграції, з 1949 р. у Філадельфії, де й помер.

39. *Будзиновський В'ячеслав* (1868 – 1935) – галицький політик, публіцист і популяризатор, один із засновників Української радикальної партії, редактор її органу «Громадський голос». Вийшовши 1899 з радикальної партії, став одним із організаторів Української національно–демократичної партії; посол до австрійського парламенту (1907–1918).

40. *Дністрянський Станіслав* (1870– 935) – визначний правник, професор цивільного права в університетах у Львові і Празі, ректор УВУ, член ВУАН і дійсний член НТШ; редагував «Часопись Правничу і Економічну», «Правничий Вісник», голова Товариства українсько-руських правників у Львові; в 1907 – 1918 рр. посол до віденського парламенту від національно-демократичної партії. Автор численних праць українською, німецькою і чеською мовами з цивільного права, голова з права зобов'язань і речевого права, далі – загальної науки права. Працював над українською правничою термінологією, автор проекту конституції ЗУНР.

41. *Левицький Кость* (1859–1941) – адвокат і публіцист, найвизначніший політичний діяч Галичини, дійсний і почесний член НТШ і «Просвіти», співзасновник і провідний діяч багатьох політичних, культурних і економічних установ.

42. *Левицький Євген* (1870–1925) – публіцист, громадсько-політичний діяч; організатор студентства (презентація всеслов'янського конгресу у Відні 1892 р.), один із засновників радикальної, пізніше національно-

демократичної партії, співавтор перших програм обох партій, співредактор «Народу», редактор «Будучности» (1899), «Свободи» (1901), «Діла» (1903); член Національної Ради ЗУНР.

43. *Трильовський Кирило* (1864–1942) – громадсько-культурний діяч, публіцист, основоположник і один з керівників Української радикальної партії. У 1900 заснував перше спортивно-пожежне товариство «Січ». Як організатор «Січей» спричинився до пробудження національної свідомості селян. Депутат парламенту Австрії та галицького сейму.

44. *Партицький Омелян* – (1840–1895) – український мовознавець, етнограф, історик і педагог. Склав ряд підручників з української мови та літератури для народних шкіл, редагував львівську «Газету школьну» (1875–1879 рр.) та заснований ним журнал «Зоря» (1880–1885 рр.). Член товариства «Січ».

45. *Лежогубський Теодосій* (1869 – 1919) – священик, церковний і громадський діяч, педагог, проповідник і публіцист; з 1913 р. директор гімназії Василіянок у Львові, заступник голови товариства «Просвіта», член Народного Комітету Української національно-демократичної партії; «Проповіді», 1 – 5 тт. (1933 – 36).

46. *Баргареум (Barbareum)* – греко-католицька семінарія, заснована 1774 року цісаревою Марією Терезою у Відні при церкві Святої Варвари.

47. *Щурат Василь* (1871 – 1948) – педагог, літературознавець, поет і перекладач. 1898 – 1934 учителював, спочатку в державних гімназіях Перемишля, Бродів і (з 1907) Львова. 1921 не присягнув на вірність польській державі й став директором приватної жіночої гімназії Василіянок у Львові (1921 – 1934). 1914 обраний дійсним членом НТШ і 1915 – 1923 був його головою, брав активну участь у боротьбі за український університет, а після неуспіху став ініціатором і першим ректором Львівського таємного університету (1921 – 1923). 1930 у зв'язку з процесом СВУ і дальшими репресіями на Україні зрікся гідності дійсного члена ВУАН, якою його наділено 1929 (відновлений дійсний член УАН після більшовицької окупації Галичини 1939). Останні роки життя працював директором Львівської бібліотеки АН УРСР і професором Львівського університету.

48. *Корнель Тома* (1625 – 1709) – французький драматург, вчений, перекладач, брат П.Корнеля. З 1685 – член Французької академії. Його комедії – наслідування або переклади іспанської комедії інтриги. Автор п'єс різних жанрів, іноді у співавторстві з іншими. Славу йому принесла трагедія «Тимократ» (1656). Корнель був одним із улюблених придворних драматургів Франції до кінця XVII ст. В останні роки свого життя перекладав Овідія, брав участь в роботі над академічними енциклопедичними словниками, історією Людовика XIV.

49. *Волосенко Павло* (*1876) – галицький громадський і політичний діяч, публіцист, інженер; один із керівників Української радикальної партії, деякий час редактор її органу «Громадський Голос» (до 1908); 1917– 1919

брав участь у громадському житті на Слобожанщині. В 1920-х рр. у Львові викладав в українській тайній Політехніці, голова Товариства українських інженерів.

50. *Брик Іван* (1879 – 1947) – філолог, громадський і педагогічний діяч, дійсний член НТШ, голова львівської «Просвіти» (1932 – 39), редактор «Письма з Просвіти» (1923 – 25); праці про слов'янські літературні взаємини поч. 19 ст., про галицьке відродження, з шевченкознавства, зокрема «Шевченкова поема Іван Гус» (1919), та ін.

51. *Лопатинський Дем'ян* (1866 – 1951) – церковний і громадський діяч, почесний крилошанин греко-католицької львівської митрополії, катехит середніх шкіл; як парох Успенської церкви у Львові багато зробив для її мистецького відновлення; в 1910 – 1939 рр. очолював дирекцію видавництва «Діло» і чимало спричинився до його розбудови; з 1944 на еміграції.

52. *Томашівський Степан* (1875 – 1930) – історик, публіцист і політик, дійсний член НТШ (з 1899). 1900 – 1910 вчителював у гімназіях Бережан і Львова, з 1910 – доцент історії Австрії у Львівському університеті. 1914 – 1918 член Бойової Управи Українських Січових Стрільців, 1919 – радник делегації ЗУНР на мировій конференції в Парижі, 1920 – голова її дипломатичної місії в Лондоні; 1921 – 1925 – у Берліні, 1926 вчителював у Львові, з 1928 доцент історії України у Краківському університеті.

53. *Кордуба Мирон* (1876 – 1948) – історик, учитель гімназії у Чернівцях, Львові й ін., в 1925 – 1939 рр. професор Варшавського університету, дійсний член НТШ (з 1903). Автор праць з історії й історії географії старої і середньовічної України.

54. *Федорович Володислав* (1845 – 1917) – галицький громадський діяч, власник маєтку в с. Вікно, меценат. Син дідича-народника Івана Федоровича з Вікна (Тернопільщина), вихований батьком в укр. патріотичному дусі. Під впливом директора гімназії о. В.Ільницького зацікавився філософсько-історичними науками і мистецтвом. Після закінчення гімназії продовжував за кордоном у товаристві о. Ільницького. Два роки вчився у Віденському університеті і два в Сорбонні (Париж), пізніше подорожував майже по всій Європі. З 1873 – голова товариства «Просвіта» у Львові і його почесний член (дав товариству на видавництво шкільних книжок 12000 гульденів), фінансував археологічні розкопи в Галичі й археологічну виставку у Львові. Зібрав у Вікні скарби народного мистецтва, заснував там школу і виробництво килимів.

55. *Зілинський Іван* (1879 – 1952) – український мовознавець, фольклорист. Дослідник лемківських говірок. Дійсний член НТШ. Працював викладачем української, німецької та латинської мов у гімназіях міст Бережани, Станіслав (нині Івано-Франківськ), Львів. 1922 – 1924 рр. викладав діалектологію, фонетику української мови в Українському таємному університеті у Львові. У 1941–1944 роках був директором

«Українського видавництва» в Кракові. Після Другої світової війни залишився у Празі на посаді професора української та білоруської мов Карлового університету.

56. *Кобринський Йосафат* (1818 – 1901) – український греко-католицький священик, культурно-громадський та церковний діяч, публіцист, меценат.

57. *Людкевич Станіслав* (1879 – 1979) – визначний український композитор, музикознавець, фольклорист і педагог. Доктор музикознавства (1908). Дійсний член НТШ. Редагував журнал «Артистичний вісник» (1905–1907). Один із організаторів Вищого музичного інституту імені Миколи Лисенка у Львові, 1910–1915 – його директор, від 1919 – викладач теоретичних дисциплін і інспектор філій. Працював із хорами «Боян», «Бандурист», «Сурма». Від 1936 – голова музикологічної комісії НТШ. Від 1939 – професор, завідувач кафедри теорії та композиції Львівської консерваторії. Одночасно 1939–1951 – старший науковий співробітник Львівської філії Інституту фольклору АН УРСР.

58. *Мельник Микола* (1875–1954) – ботанік-педагог, учитель філії Академічної гімназії у Львові, дійсний член НТШ (з 1920), голова фізіогеографічної Комісії (з 1933) НТШ і редактор її «Фізіогеографічного збірника» (1925–39, всіх 7 зб.); член-засновник і довголітній член Головної ради учительської громади у Львові.

59. *Кущак* – не знайдено жодної інформації.

60. *Горбачевський Іван* (1854–1942) – визначний хімік, біохімік, гігієніст та епідеміолог, громадсько-політичний діяч. 1883–1917 – професор чеського університету у Празі (кафедра лікарської хімії), 1902–1903 його ректор. 1906–1917 член Найвищої державної санітарної ради в Австрії, з 1908 – член палати панів, 1917–1918 перший австрійський міністр здоров'я. Один із засновників, професор хімії і багато разів ректор Українського вільного університету у Відні, згодом у Празі. Дійсний член УАН, дійсний і почесний член НТШ.

61. *Смаль-Стоцький Степан* (1859–1939) – мовознавець і педагог, громадсько-політичний, культурний і економічний діяч Буковини, дійсний член НТШ (з 1899), Всеукраїнської Академії наук (з 1918), Слов'янського інституту у Празі (з 1928). Противник москвофільства, чимало спричинився до перемоги народовців на Буковині; голова студентського товариства «Союз» у Чернівцях (1879–1882), співзасновник товариств «Буковинський Боян», «Народний Дім», «Руська Школа» й ін., активний діяч «Руської Бесіди». В 1885-1918 – професор Чернівецького університету, з 1921 – професор Українського вільного університету

62. *Цеглинський Роман* (1859 – 1914) – директор української гімназії в Тернополі, автор шкільних підручників.

63. *Колесса Олександр* (1867–1945) – український літературознавець, мовознавець, поет, громадсько-політичний діяч, дійсний член НТШ (з 1899). Був доцентом (з 1895) і професором Львівського університету

(1898–1918). Належав до Української національно-демократичної партії. З 1921 і до кінця життя жив і працював у Празі. В 1923–1939 – професор Карлового університету, заступник голови чесько-українського комітету. Один із засновників і ректор Українського вільного університету.

64. *Будз Іван* – відомий художник-постановник анімаційних фільмів, член спілки кінематографістів України.

65. *Вахнянин Анатоль* (1841 – 1908) – громадський діяч, педагог, журналіст і композитор у Галичині. Засновник і перший голова «Січі» у Відні (1867), товариства «Просвіта» у Львові (1868), співочого товариства «Торбан» (1870), товариства «Боян» (1890), засновник і перший директор Вищого музичного інституту ім. Лисенка у Львові (з 1903). Посол до галицького сейму та віденського парламенту (1894 – 1900) один із засновників народовецької Народної Ради й творців так званої «нової ери». Редактор «Правди»(1867 – 1870), «Письма з Просвіти» (1878 – 1879), співредактор «Діла», автор численних статей, підручників, поезій, повістей, оповідань і незакінчених «Споминів з життя»; написав чимало хорових та сольних пісень і оперу «Купало» (вперше виставлену в Харкові 1929).

66. *Садовський Домет* (1865 – 1940) – греко-католицький священик у Відні, Перемишлі й Львові, папський шамбелян, знавець літургічного життя греко-католицької церкви, викладач літургіки у Львівській духовній семінарії. Садовський наголошував потребу повернення до східних обрядових форм в Українській католицькій церкві; автор статей і рецензій на музичні теми.

67. *Труш Іван* (1869 –1941) – визначний маляр-імпресіоніст, майстер пейзажу і портретист, мистецький критик і організатор мистецького життя в Галичині. З 1898 жив у Львові, де включився в українське мистецьке і громадське життя, зблизився з І.Франком і з Науковим товариством ім. Шевченка, для якого виконував різні мистецькі роботи (зокрема портрети).

68. *Івасюк Микола* (1865 – 1937) – маляр-реаліст. З 1913 мав у Чернівцях малярську школу, 1925 виїхав до Києва, де був короткий час професором художнього інституту. Виставляв у Львові, Відні й Чернівцях. Найважливіші праці «Хмельницький під Зборовом», «В'їзд Хмельницького до Києва», «Богун під Берестечком», а також побутові картини, портрети й іконостаси.

69. *Панькевич Юліян* (1863 – 1933) – маляр і графік, співзасновник і учасник виставок Товариства прихильників української літератури, науки і штуки у Львові; 1932 р. переїхав до Харкова, де й помер.

70. *Балла* – художник, який розмальовував церкву Святої Трійці в Дрогобичі.

71. *Левандовський Т.* – український вчитель, вихованець Київської академії. Разом з М.Козачковським працював у Карловецькій школі.

72. *Дністрянський Станіслав* (1870 – 1935) – видатний правник, родом з Тернополя , професор цивільного права в університетах у Львові і

Празі, ректор Українського вільного університету, член Всеукраїнської Академії наук і дійсний член НТШ; редагував «Часопись Правничу і Економічну», «Правничий Вісник «. Голова Товариства укр.-руських правників у Львові; в 1907–1918рр. посол до віденського парламенту від національ-демократичної партії. Автор численних праць українською, німецькою і чеською мовами з цивільного права. Помер в Ужгороді.

73. *Пінголь П.Р.* – не знайдено жодної інформації.

74. *Кайндль Раймунд Фрідріх* (1866-1930) – німецький історик і етнограф, родом з Буковини, професор університету Чернівцях (1901-1915), дійсний член НТШ; дослідник історії Буковини та етнографії гуцулів. З численних українознавчих творів найважливіші «Die Ruthenen in der Bukowina» (1889 – 1890), «Die Huzulen» (1894), «Geschichte von Czernowitz» (1908).

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська мова: Енциклопедія/ Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П.Бажана, 2004. – С. 283 – 284.

2. Подоляка Т.А. Діяльність Зенона Кузелі в Українському Науковому Інституті в Берліні (1926 – 1945 рр.) // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009 р. – № 1.

3.Вікіпедія – вільна енциклопедія
http://uk.wikipedia.org/wiki/Кузеля_Зенон_Францискович

4. Тернопільська обласна бібліотека для молоді (On-line бібліотека) http://www.yl.edu.te.ua/

5. Погребенник В. Визначний українознавець Зенон Кузеля.
http://www.ualogos.kiev.ua/

УДК 821. 1612 «18/19» – 6.09 І. Франко

ЛИСТИ ГРИГОРІЯ ЦЕГЛИНСЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА

НЕЛЯ ЛАПЧУК
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

Вперше публікуються листи відомого літературного критика та драматурга Григорія Цеглинського до Івана Франка, які зберігається

в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України і висвітлюють непрості стосунки між ними.

Ключові слова: Іван Франко, Григорій Цеглинський, листи.

Григорій Іванович Цеглинський (літературний псевдонім – Григорій Григорієвич) народився 1853 року у м. Калуші. Після закінчення Віденського університету працював учителем Академічної гімназії у Львові, одночасно редактором «Зорі» (1887 – 1888), в якій друкує, за словами Івана Франка, «аж дві повісті нараз – одну з герцеговінського, а другу – з нашого життя» [1, 49, 99].Також він був організатором театру «Руська бесіда», одним із засновників Українського інституту для дівчат. З 1888 року обіймав посаду директора Перемиської державної гімназії, а з 1907 року став послом до австрійського парламенту у Відні, де й помер у 1912 році.

Літературна діяльність Григорія Григорієвича припадає саме на львівський період. Писав комедії, в яких висміював галицьке міщанство, шляхту й інтелігенцію («Тато на заручинах», «Соколики», 1884, «Шляхта ходачкова», 1886 та ін.). Його перу належать і драми дидактичного характеру («Ворожбит», «Кара совісти», 1895), а також оповідання, вірші, статті про Маркіяна Шашкевича, Тараса Шевченка, Юрія Федьковича [2]. Іван Франко вважав, що комедії Григорія Цеглинського мали «невелику літературну вартість» [1, 43, 441].

Григорій Цеглинський був першим критиком збірки Івана Франка «З вершин і низин», що вийшла у Львові 1887 року, виступав проти революційних мотивів у творчості Івана Франка. Одночасно з тим був високої думки про поему «Панські жарти», вважаючи, що в ній Іван Франко піднісся до вершин творчості Тараса Шевченка. Ця рецензія була опублікована у №13 – 14 «Зорі» за 1887 рік. [1, 50, 241 - 242].

У цьому ж 1887 році він опублікував гостру неприхильну рецензію на оповідання «Місія» («Зоря», №11). Полемізуючи з нею, Іван Франко зазначав, що це був «перший хоч скільки–небудь докладніший розбір моєї праці в галицько-руській публіцистиці» [1, 49, 642].

Сам Іван Франко вважав, що Цеглинський «ані похвалити, ані поганьбити не вмів без доносу» [1, 49, 235].

Критика Григорія Цеглинського була взагалі непрофесійною, і, за словами Франка, «автор не зрозумів речі, котру хвалить, не зрозумів і не старався зрозуміти» [1, 49, 275].

№ 2

[21.01.1893 р.]

Вельми поважаний Добродію!

Письмо Ваше отримав вчора, а нині вже зобравсь до діла, щоб Вам послужити, та на самім вступі трафив на колоду.

Завідателем бібліотеки капітульної , є каноніk і архідіякон в одній особі Літиньскій [4], чоловік віковий і лежачий теперь обложно хорий. Бібліотека замкнена цілий рік, неупорядкована, тому вступ лише можливий за великою протекцією и при личній интервенції завідателя, що тепер при єго слабости неможливе.

Тому потерпіть трошки, а як завідатель підіймесь з ліжка (я об тім зараз знатиму, бо єго крівні ходять у мене до гімназії) то я сей час впаду до него и до бібліотеки, а найшовши «Приповість»[5] відпишу Вам тай пішлю. Здоровлю Вас всім добром

Цеглинскій 21/1
1893

[P.S] На другій стороні є ще три питання!

Позвольте ше що при сій нагоді запитаюсь Вас:

1) якої нечистої Вам захотїлось дохторського титулу. Коли честне Ваше імя (не во лесть кажучи ані на вроки), вже нині обійдесь без него?

2) яка нечиста загнала чоловіка з таким живим чутєм и поглядом у архіви?

3) яка нечиста подіктовала Вам слова, що Ви лишь тому удаєтесь до мене, бо другого знайомого там не маєте. А якби був и другий?

Як Вам серед тої дохторської розправи наввіритися - що Боже як найхутше, то відпишіть на сї питаня. Я для того посміливсь сї питаня поставити, бо після моєї неміродайної думки шкода кожної хвилі Вашої, прогайнованої серед архівів, підчас коли Ви серед живих людей більше любачите и більше путьного виміркуєте.

Се однак не має зовсім вплив на моє поважанє, з яким не раз остаю до Вас.

Цеглинскій

ІЛ, ф.3, №1612, арк. 611-612. Рукопис. ОригіналОригінал.

№ 3

[Перемишль 1.02.1893 р.]

Високоповажний Добродію!

Дальша історія моих заходів, щоб винайти драму «Приповість» ось така. Діждавшись вісти, що бібліотекар архідіякон Літиньскій здоровий, пійшов до него з просьбою, щоб позволив пошукати за тим манускриптом.

Він з всею охотою подав мені катальог рукописій, зладжений Петрушевичем [6] – однак єі там записано не було.

Тоді виписав я собі всі збірники «Словес» повістей – яких до 20. У тій гадці, що між ними найде ся она та просив архідіякона повести мене за ними до бібліотеки. На те він відповів «Бібліотека цілу зиму неопалена, там пес не витримає, дайте мені свій опис, я всі збірники сам перегляну рядом, а, як найду, так зараз вам донесу».

Справді я волів сам переглядати збірники, але зваживши, що би се мусів робити в чужій хаті (т. є. архідиякона) и то не оден день але довше я єму представив, з якою точностію и терпеливостю се треба робити, на що він дав мені слово, що зробить як найсовістнійше.

Діялось се 27 січня у пятницю. Нині 1 лютого дістаю від него відповідь, котру залучаю яко документум [7].

Будьте ласкаві напишіть, що дальше робити?

В послідній листї питали Ви, чи би не могли узискати вступу до капітульнои бібліотеки в Перемишли. Чому ні? Хотяй и ту wzdięcznie volens nolens [8] мусіли принести підписаного ходатайства. Крайнє немило те, що ся мусить сидіти в чужій т. є. хаті архідіякона. Представте собі така прісна душа (не во гнів кажучи) *як* Ви в такій netгаклерикальній хаті, як архідиякон. Але не думайте, що я се пишу, щоб Вас відстрашити або освободитись від ходатайства – хорони Боже. Тільки що потім архідиякон буде мусів хату наново обкажувати або святити.

А на останок ще одно. Сего року має ся відбути у Львові збір директорів шкіл середних (27- 29 марта) на котрім визначено для мене реферат: як вчити фільольогії у висшій гімназії?

Для опрацьованя сего відчиту я потребую спровоздань з німецких «Direktorencage»[9] котрих дотеперь було в Німеччині десять. Коли би Ви були ласкаві вишукати їх в бібліотечі університетскій та позичити (сли можна розумієсь) и мені

післати (инакше ні, як на мій кошт), я би Вам вельми був вдячний и тим більше до обіцяного ходатайства зобовязаний .

Я можу се справді зробити дорогою урядовою, але то так идепиняво, що й шкода починати.

При сім здоровлю Вас сердечно.

Цеглинскій

Перемишль I/II 1893.

ІЛ, ф.3, №1609, арк.87-90. Рукопис. Оригінал.

№ 4

[Перемишль 19.04.1894 р.]

Високоповажаний Пане Доктор!

Краєва Рада шкільна поручила мені зладити читаночки для кляси III і IV шкіл сїльских, читаночки, що звуться тепер «Szkółka części III і IV» а по руски мають зватись «Школа народна ч. III і IV.»

Приймаючись сеі роботи уложить я собі згори, упросить собі Вашої помочи до части поетичної і в тім дїлї удаюсь до Вас.

Дотичні читаночки рускі мають укладатись так, щоб артикули чи прозові чи поетичні, будь они орігінальні або переведені – були анальогічні і провідною думкою тотожні артикулам польським в szkółce cz. III і IV.

Проте прошу взяти собі у книгарни дотачні читаночки польські (їх титул: Szkółka dla młodzieży część III і Szkółka dla młodzieży część IV – we Lwowie, 1893) і почавши від части Ш-оїї всі стишки, які там приходять (їх багато є, в самій части Ш - 88) заступити рускими або орігінальними, або переведеними, або і іншими готовими (інших авторів або і із збірників народних), щоби лиш була та сама або подібна провідна думка. Розуміє ся, шо де прийдять співанки народні польські, собі перестачувати на руске, а лиш дібрати яку пісню руску. Так само і з історичними поезиями польськими, котрих впрочім не багато.

Найприкріша однак справа, що мені тих поезий треба дуже наглячо. Я би просив поезиї з першої частини части III (бо кожна книжка ділиться на дві половини: оповідаючу і наукову) зладити вже на середу велику, а другу половину на по сьвятах, в кінци поезиї з части IV злагодити до половини мая.

Знаючи однак Вашу в тих ділах хист, я певний, що коли лиш схочете, а осе дуже прошу, то і зробите.

Праця буде ремунерована і то як належить. Надіюсь, що за се на мене гніватись не будете.

Просячи Вас ще раз щиро не відказатись від роботи, вижидаю від Вас звістки і остаю Вашим прихильником.

Перемишль 19/IV 1894.

ІЛ, ф.3, №1609, арк. 327-330. Рукопис. Оригінал.

№ 5

[Перемишль 2.04.1899]

Світла Редакціє!

Можу Вам написати до слідуючого числа рецензию драми Гауптмана[10] «Фірман Геншель»[11] если вже хто инший тої роботи не піднів ся а Вам она знадобить ся, то прошу відписати, а вишлю в слїдуючу неділю (9 цьвітня). Прошу відписати зараз. Здоровлю всім добром.

Перемишль 2/IV 99

ІЛ, ф.3, №1639, арк. 177-178. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. Датується на основі згадки про публікацію оповідання «Яць зелепуга» у журналі «Зоря»

2. *«Яць Зелепуга»* – образок з бориславського життя. Уперше надруковано польською мовою в газеті «Kurjer Lwowski»від 14 серпня, 17 – 21 та 23 –28 серпня 1887 року. Українською мовою в авторському перекладі вперше надруковано цього ж року в журналі «Зоря» , №№ 18 – 20 та 23 – 24.

3. У 1887 році минало 50 літ від виходу альманаху «Русалка Дністрова», якому «Зоря» присвятила статтю, яку мала намір надрукувати у № 20.

4. *Літинський Венедикт* (1824-1895) - священик кафедрального собору в Перемишлі, архідиякон і завідувач бібліотеки.

5. І. Франко на той час був в пошуках теми докторської роботи і просив прислати йому драму «Приповість», яка потрібна була йому для даної мети. Цю дисертацію він мав намір виконати під керівництвом омеляна Огоновського, але той від керівництва відмовився.

6. *Петрушевич Антін* (1821-1913) – відомий український археолог, етнограф і філолог.

7. У справі такого листа не виявлено.

8. Волею неволею, хоч не хоч *(лат.)*

9. Вказівник , директива *(нім.)*.

10. *Гауптман Герхарт* (1862 - 1946) – німецький поет і новеліст, один з найвідоміших драматургів Німеччини. Лауреат Нобелівської премії (1912).

11. *«Фірман Геншель»* («Візник Геншель») – драма Герхарта Гауптмана (1898). Рецензія на неї для ЛНВ не була написана.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І. Зібр. творів: у 50 т. – К., 1986.

2. Енциклопедія Українознавства. // За ред. В.Кубійовича. Т.10.– Вид-во «Молоде життя». – 1984.

3. Качкан В.: Повертаючи з небуття. Народознавчі студії про забутих. – К., 1993. – С. 65-79.

УДК 821. 1612 «18/19» – 6.09 І. Франко

ЛИСТИ СОФІЇ ЦЕГЛИНСЬКОЇ ДО ІВАНА ФРАНКА

НАТАЛІЯ КОВАЛЬСЬКА
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

Вперше публікуються листи Софії Цеглинської до Івана Франка. Ці листи засвідчують про виступи Івана Франка з творами, доповідями, рефератами у Львові, Перемишлі, Самборі на прохання членів «Кружка українських дівчат», «Товариства руських жінок» та ін.

Ключові слова: Іван Франко, Софія Цеглинська, листи.

Софія Цеглинська входила до складу Товариства руських жінок, яке організувала 1884 року в Станіславові (тепер Івано-Франківськ) українська письменниця, ініціаторка жіночого руху в Галичині Наталія Кобринська, що «розпочала літературну діяльність при підтримці Івана Франка» [1, 48, 716].

Виступає тут з кількома віршами поетеса Юлія Шнайдер (вперше з підписом «Уляна Кравченко»). Поему «Звичайна історія» тв. Один вірш надрукувала Климентія Попович. По одному оповіданню

подали, Олеся Бажанська, Ольга Левицька і Сидора Навроцька. Помістили тут свої оповідання Михайлина Рошкевич і Софія Окуневська (під псевдонімом «Єрина») та вірш Олена Грицай.

У 1887 році під редакцією І. Франка вийшов у Львові літературно – художній жіночий альманах «Перший вінок», виданий коштом і заходом Наталії Кобринської і Олени Пчілки, одна з яких наполягала на тому, щоб збірка називалася просто «Жіночий альманах», інша ж домоглась того, що потрібно перед тим загальним титулом помістити сентиментальний надтитул «Перший вінок». В альманасі подано праці українок і галичанок. Тут виступають окрім Олени Пчілки та її дочки, Лесі Українки, Ганна Барвінок, Дніпрова Чайка і Людмила Старицька, Наталія Кобринська, крім переднього слова і двох оповідань («Пані Шумінська» та «Пан суддя») подала статті: «Про рух жіночий в новіших часах», «Руське жіноцтво в Галичині в наших часах», «Замужня жінка середньої верстви», «Про первісну ціль товариства руських жінок у Станіславові». Оскільки в альманасі друкували свої найкращі твори чимало тогочасних жінок, його зміст «був досить різнорідний і свіжий» [1, 41, 453 - 455].

«Жіночий альманах», «Перший вінок», – як писав І.Франко, – належить до найкращих і найбагатших змістом наших видань із того десятиліття. І хоча, може, не всі авторки, що зложилися своїми працями на ту книжку, оправдали надії, які можна було покладати на них, то проте для історика нашої культури і нашого національного відродження ся книжка завсігди буде дорогоцінною пам'яткою. В ній, мов у зеркалі, малюється і сумний, безтямний стан нашого ніби інтелігентного жіноцтва в давнішім часі, і перші початки та услів'я нового руху, і сучасний економічний та соціальний стан української жінки, селянки й інтелігентної, і почуття та ідеали жіночої молодіжі, надиханої новими змаганнями. Голоси жінок-галичанок і українок переплітаються і зливаються в одну гармонію; почуття дружності і духової близькості, невважаючи на політичні межі, виявляється досить ясно, бодай у сфері найбільш освічених, вільних жінок» [1, 41, 502].

На жаль, не збереглось ніяких біографічних відомостей про Софію Цеглинську, що її листи до Івана Франка тут досліджуються. Відомо лише, що вона була дружиною українського письменника і громадського діяча народовського напряму Григорія Цеглинського.

Із листів Софії Цеглинської довідуємось про те, що жіноче товариство неодноразово зверталось до Івана Франка з проханням

виступити зі своїми відчитами на зібраннях у Перемишлі, а це означає, що члени цієї організації покладали великі сподівання на його промови та настанови. Час візиту Франка з ним узгоджували, замовляли зал та повідомляли про це усіх бажаючих почути голос самого Каменяра, що справді вважався великим авторитетом не лише серед тогочасної інтелігенції, але й у середовищі простого українського народу.

Листи Івана Франка до Софії Цеглинської невідомі. У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (ІЛ) у фонді Івана Франка (фонд 3) зберігається 8 листів даної особи до Івана Франка, які охоплюють період з 1901 до 1903 рр. і публікуються тут із збереженням всіх особливостей тексту.

№1

Перемишль[25.02.1901р.]

Високоповажаний Пане!

Користаючи з удїленого нам призволу вибрати день на відчит - ми вибрали второк 5. марта і в тім дни будем очікувати Вашого приїзду.

Без поданя повного тексту відчиту не можна ніяк повідомляти Староства. Та колиб недогідно Вам було подати повний текст, відчит оголосить ся лиш в часописях а не афішами і в тім случаю зовсім не треба давати знати староству. Се не зробить однак ніякої ріжниці в чисельности слухачів, бо і так за місцеві дізнають ся з часописів и весь український Перемишль вже знає о відчитї[1] і з нетерпеливості того вижидає. За натовп слухачів ручить в прочім цікава тема а ще більше само імя прелегента.

Остаю з належним поважаням

З Цеглинська

Перемишль 25/П 1901.

ІЛ, ф.3, №1635, арк. 179 - 180. Рукопис. Оригінал.

№2

[2.03.1901р.]

Високоповажаний Пане!

Власне сказали мені в тій хвили що зі взгляду на то що маєм дуже строгого старосту, конечно треба староство повідомити. Тому прошу будьте ласкаві відослати зараз повідомленя до тутейшого

староства і подати головні точки відчиту. В той спосіб будуть полагоджені всї формальності і ми можемо видрукувати афіші.

Остаю з поважаням З. Цеглинська

2/3 1901.

ІЛ, ф.3, №1635, арк. 179 - 180. Рукопис. Оригінал.

№3

Перемишль[4.03.1901р.]

Високоповажаний Пане!

З Вашого письма догадуюсь що Ви не отримали мого попередного листу. В тім листї я писала що користаєм з Вашого призволу і вибираєм на відчит день 5го марта. Ми вже поробили всьо що було потрібне, саля в магістраті замовлена, афіші розлїплені і напевно вижидаємо завтра Вашого приїзду.

Відчит назначений на годину 6, вечер, отже гадаю, що найдогіднїйше Вам буде приїхати потягом поспішним що ту приходить о г. ¼ 6.

Остаю з поважаням З. Цеглинська

Перемишль 4/III 1901.

ІЛ, ф.3, №1635, арк. 181 - 184. Рукопис. Оригінал.

№4

Перемишль[9.03.1903р.]

Високоповажаний Пане Доктор!

В імени Товариства Руских Жінок, удаюсь до Вас з просьбою щобисьте зволили ласкаво приїхати до нас в неділю 15. с. м. та виголосити відчит на тему яка Вам довільна.

Осьміляємось тим більше удатись до Вас з тим прошенням, бо як довідуємось з Дїла будете читати в Кружку Укр. Дівчат, тому і нам не відкажіть, хай і провінция скористає з Вашого доброго слова. Булибисьмо дуже вдячні якби Ви нам обіцяли довший ряд відчитів.

В надії що не відкажете нашій гарячій просьбі, прошу о скору відповідь, щобим могла завчасу подати звістку до Дїла[2], та остаю з правдивим поважаням.

З. Цеглинська. Перемишль 9/3 03.

Гімн. II.

ІЛ, ф.3, №1609, арк. 521 - 524. Рукопис. Оригінал.

№5

Перемишль[4.05.1903р.]

Високоповажаний Пане Доктор!

З нетерпиливостію вижидаємо продовженя Ваших відчитів, для того прошу дуже, будьте ласкаві донести, на коли можна заповісти. День прошу вибрати котрий Вам найдогіднїйший.

Остаю з високим поважаням

С Цеглинська

Перемишль 4/5 903.

ІЛ, ф.3, №1635, арк. 185 - 186. Рукопис. Оригінал.

№6

Перемишль[28.09.1903р.]

Високоповажаний Пане Доктор.

Пригадуючись Вашій памяти, прошу дуже чи не булиб Ви ласкаві приїхати до нас слїдуючої суботи або неділї, та проголосити відчит, котрий булисьте ласкаві обіцяти ще в осени. Сподіваючись що нам не відкажете, прошу о як найскоршу відповідь, щобим могла завчасу сповістити.

Остаю з правдивим поважаням

С Цеглинська

Перемишль 28/9 03.

ІЛ, ф.3, №1635, арк. 187 - 188. Рукопис. Оригінал.

№7

Перемишль 13/10 03.

Високоповажаний Пане Доктор.

В тій хвили отримала я Ваше письмо, та простіть що на завтра не заповідаю відчиту, але се вже за короткий час, щоби можна всіх повідомити. Дуже мені то прикро, бо всї давно допитуються, особливо як почули що маєте в Самборі відчити, навіть докоряли мені, що замало Вас прошу. Тому ще раз прошу, не відкажіть нам і приїдьте слідуючого тижня.

Я заповім на слїдуючу су = або неділю, а Ви будьте ласкаві повідомити мене, котрий день Вам догіднійший.

Зі взгляду на се, що в пятницю буде мати відчит проф. Вовк[3], то нам було б краще якби Ви приїхали в неділю, та на случай якби Вам сей день був недогідний, то прошу зовсїм не вязатись. В загалі,

прошу вибирати, котрий день Вам найдогіднійший, а ми радо застосуємось, лише щобим могла ходь три дни наперед знати.

Вижидаючи Вашої ласкавої відповіди, остаю з щирим поважаням

Софія Цеглинська

ІЛ, ф.3, №1624, арк. 489 - 491. Рукопис. Оригінал.

№8

[б/д]

Високоповажаний Пане Доктор!

Якби Вам се не зробило ріжниці то позвольте відложити Ваш відчит на першу суботу по Великодни, а то з сеї причини що в слідуючу неділю вже богато людий розїжджаєсь, сьвященики мають реколєкциі і дуже жалують що помимо найщиршої волі, не могли би бути на відчиті. Вижидаючи ласкавої відповіди

Остаю з правдивим поважаням

С Цеглинська

ІЛ, ф.3, №1624, арк. 327. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. У березні та листопаді 1903 року Іван Франко виступав з рефератами у Львові, Перемишлі, Самборі. Зокрема, доповідь «Данте Алігієрі і його «Божественна комедія» він прочитав у львівському «Кружку українських дічат» та у «Товаристві руських жінок».
2. *« Діло»* - газета органу народовців. Виходила у 1880 – 1939 рр.
3. *Вовк (Волков) Федір Кіндратович* (1847 – 1918) – всесвітньовідомий український етнограф, археолог і антрополог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І. Зібр. Творів: У 50 т. – К., 1986.
2. Енциклопедія Українознавства. //За ред. В. Кубійовича. – Т. 10.– Вид-во «Молоде життя». – 1984.

УДК 821.1610 «18/19» – 6.09 І. Франко

ЛИСТИ ІВАНА ДРАГАНА ДО ІВАНА ФРАНКА

ЮЛІЯ КУЗЬО
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська,1, 79000,Львів, Україна

Вперше публікуються листи до Івана Франка від Івана Драгана, селянина з села якого у 1898 році була виставлена кандидатура І. Франка до віденського парламенту.

Ключові слова: Іван Франко, Іван Драган, листи.

Село Тудорковичі (Федорівці) – розташоване на лівому березі Західного Бугу, за 20 км на північний захід від районного центру і за 9 км від залізничної станції Ульвівок. Перші письмові згадки про Федорівці відносяться до 1470 року]. Саме з цього села був родом Іван Драган, автор листів до Івана Франка. про це село згадує Іван Драган у листах до Івана Франка.

Кожна людина обирає собі взірець за яким іде і на чиї ідеї опирається. Для Івана Драгана такою людиною був Іван Франко. «На Галицькій Україні, – згадував через чверть століття Є. Олесницький про кінець 1870-х років, – не було чоловіка, що мав би такий вплив на сучасну молодь, який мав свого часу Іван Франко» .

З листів довідуємось про те, що Іван Драган був учасником радикального руху. Вів активну агітацію за кандидатуру Івана Франка на виборах до віденського парламенту, а також повідомляв його про вимоги, які ставлять селяни до майбутніх послів, зокрема, щоб вони домагалися від австрійського уряду, щоб держава виділила більше фондів на народну освіту і науку та щоб селяни платили менші податки за свою землю. Особливою рисою характеру Івана Драгана – справедливість. Він бачив все, що діялось навколо: як обманом закривають очі народу, як нищать всі духовні скарби предків, як плюндрують землі. Оцінивши ситуацію, що діялась навколо, він твердо постановив, що духовним проводирем і наставником повинна бути така людина, як Іван Франко. Великим обуренням і розчаруванням стала звістка про махінацію, через яку його вірному другу не вдалося пройти до парламенту. Глибоким співчуттям були пройняті його наступні листи до Франка: «Дорогій

пане! Кріпіться, не упадайте на силах і в наше віконце ще загляне сонце».

На превеликий жаль, віднайти ширші біографічні дані про Івана Драгана не вдалося. Не збереглися й листи Івана Франка до Івана Драгана. У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України збереглося чотири листи І. Драгана до І. Франка, які публікуються тут із збереженням всіх особливостей тексту.

№ 1

Пане Добродію!

Неустанно слідімо за автором гноблячого Вас статі і здає ся шо дасться конечно викрити бо межи падлюками знаходит ся автор а то той сам Стефан Хмарук Грицко Хрущ и Антін Ворбець бо они 3 дописуют з Хороброва[1] до часописей. Потрудіть ся до Редакціі Свободи[2] бо там в Ч. 27. Свободи з 15 липця 1897 єсть допись з Хороброва (заголовок) село Хоробрів, Читальня, Будова дому громадского новіи вибори громадскіі чи обі рукописи незгодать ся характером пісьма и зараз мені прошу написати або як буде Могільницкій у нас най з собою возьме а правда там в Свободі єсть имя закрите допись також брехлива хто там буде підписаній здає ся що Гриць Хрущ бо те і те має походити від одної інституції а що Хмарук мусит знати о тім то певно бо то від него вийшло а якби не він то можеб пізнати характер.

Др Олійник[3] пише мені ще не практично зробити щом Хмарука питав то упевнаю що дуже сґрабно з ним поступив він и недогадав ся о що ходит. Єсли вже така Доля Горбата Пане Добродію Не зразіться на нас Тоже коли правда побідит все

Ваш щирий и ніколи незмінний
Іван Драганъ

ІЛ, ф.3, 1610, арк. 447-448. Рукопис. Оригінал.

№ 2

Дорогій Пане Др. Франко!

Посилаю на Ваши руки 9 петицій а Ви будьте ласкавіи передаты даромъ нашим посламъ заступникам народу або Др. Окуневскому[4] або Новаковскому[5] на зізд запізно повідомилисьте

насъ а булоб нас число велике преіхало але Громадський Голос утрималисьмо 20цятого збирайте всіх сил докупи и видавайте голосъ хоть тепер перед виборами що тыжня тепер хлопи рушилися до читалень коло нас трудно настарчити тихъ пару чисел на показъ що ми маємо а ще тепер Свобода[2] буде виходити що тижня и попартє мае од попів то трудно так переконати бо ворогів маємо з всіх сторінъ і Діло[6] тепер розпащиковалося на Нас и Руслан[7] на Нас и Правда[8] кардинальска на Нас а всі так накидают по кілька раз приходи 1число до читальні а Голосу годі витягнути котрого так виглядаємо за Житє і Слово[9] сердечно дякую пренумерувати не маю звітки бу и так цілу зиму ходивимъ за вічами и пропало только штемплівъ насилу одно удалося и єще такъ вспаняло шкода що не прибулисьте а мы так виглядали на злісьть хтілисьмо показати ворогамъ пожити мені завірити сили мені часу треба було збирати только петицій а до кождои треба було віта уговтати бо то секретъ аще тепер так слідять и то всі зъ шаблями и схрестами а преці таки до того часу не замкнули Даруйте смілисьть але напишіть що посилаю такожъ придастся заборона віча в Скоморохахъ[10]Здоровлю Васъ відъ щирого серця и всіх наших щирих заступників Ваш якъ зъ: Паномъ Вітикомъ чути йакбисьмо віче устріли то конечно до нас завитайте

Іван Драганъ

ІЛ. ф.3, 1638, арк. 141-142. Рукопис. Оригінал.

№3

Іванъ Драґанъ Тудорковичи[11]

Дорогій нашъ Учителю Др. Ф.!

На 22. латиньского грудня скликаютъ віче хлопы радикали Косьть Корольчук, Филипь Бурачукь, Филипь П Ірігь до Угрынова[12] о 10 годині рано, рефератъ реформа выборча, реформа податкова, хлопска посілисьть и внески.

Кождый сь повисшихъ заосмотреный вь легітимацію якъ найширшого комітету бо звить 100 членивь – я не фігурую бо староство на мене звернуло дуже увагу бо я труду не жалую труджуся надь сили и маєтокь острожнимь бути умію и можу ся похвалити же наша партія має вь нашимь повіти найбільшу силу Др Олійникъ[3] о насъ не забувае чесьть єму одним словомь сказати живий рухь у насъ навіть де некотори попы неспротивляют ся нашій волі если не заборонять намь віча то я яко економь Вашихь Дôбрівъ

маю честь запросити Васъ шоби Вы оглянули рôлю и засіяли тоту пречудесну пшеныцю котору всі хотілибисьмо охочо збирати.

Дорогій Пане! Будьте приготовані плянъ нашъ такій на колії вь Сокали наши возы очікують уже 21 по полудні и до Тудоркович[11] привести пристараемось о вечеру и сніданє и на 22 поідемь на віче до Угрынова[12] а по вічу то піпь обіцявь забрати и угостити интелігенцію а хлопы хлопівь и одвести на колію назадь до Сокаля що до нашой партіі то маемь честь запросити Др. Ф. Др. Олесницького [13] и селянь Мекилиту, Грабара, Головку, Томашевского, и Демкового зь нишихь партій нікого запрошувати не будемь правда пôпъ казавь шобы писати до Народной Ради[14] але шоб намъ прислали Др. Франка на єи кошть отжежь вь каждій спосібъ мы Вась сподіваемось будьте ласкавй не одмовте. Може календари готовіі то пришліть а я роспродамъ и гроши одишлю петиціі противь окружихь вôтôвъ єсли є готовй то пришлітъ с килька а якъ нема то хоть одну щоби ми знали якъ зробити Stronictwo Ludowe [15] уже подають читалисьмо в Przyjacielu ludu[16] и ривножъ подайте намъ до кого маємо зголошуватися зъ одозвами

С почтениємъ Вашь Драганъ
Тудорковичи,
п. Угринôвъ

Зъ нетерпеливостю жду одпису.

ІЛ. ф.3, 1638, арк. 143-146. Рукопис. Оригінал.

№4

Дорогій нашь робітнику П. Др. Франко!

На певно думаєте що по зізді мы розіхалисі и заснули о не вірте та искра вашого чутя закопалася въ глубину серца нашого и здається хтобудь непотрафи добути єи зь оттамъ; Дорогій пане! Кріпіться нашимъ чувствамъ и Ви пане Вітикь не упадайте на силахъ тоже коли і внаше оконце загляне сонце. Пріймітъ одь нашихъ нужденнихъ рукъ 5 риньокихъ котри передаємо на посылку почтову на руки Др. П Франка на ціль агітації, впливайте и на нашихъ повітъ Сокальскій

Зь формогуйте петицй противь окружныогь ôтивъ и по розсилайте якь найскоріше

Повіт Сока

Село Тудорковичи п. Угриновъ.

фольклорист, сестра Андрія, Осипа й Тита-Євгена Бурачинських і М.Бурачинської-Волянської, дружина Івана Куровця, відомого львівського лікаря.[1] Член «Товариства руських жінок». Записи її пісень та оповідань про опришків (зокрема «Дезертир-опришок Проць Туманюк») опублікував Іван Франко у часописах «Зоря» (1887,т.3.№6), «Житє і слово» (1895, т.3, кн.3) та в «Етнографічному збірнику» (1898, т.5). Померла 30 квітня 1924 у Львові. [2, 3].

Листи Івана Франка до Цецилії Бурачинської не збереглись. У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України збереглося 4 листи Ц.Бурачинської, які вперше публікуються тут зі збереженням всіх особливостей тексту.

№1

[Криворівня 27.12.1886 р.]

Вповажаний Пане!

Сердечно жаль мені за «Поступом»[1] , але то вже відей таки доля Русинів що щонайкрасші починки наших передових людей параліжуют ц.к.власти. Але чулам що Ви ж знеохочуєтесь і думаєти видавати Альманах[2] , тож прошу гроші лишити на тую ціль я слиб то була фалшива поголоска то будьте ласкаві передати редакції «Зорі» яко пренумерату .Що до той орудки про котру Ви пишити, то дуже буде мені приємно хоть бодай таков дрібницев Вам прислужитись, тількиж будте ласкаві написати, чи Ви під словом «байбарак» розумієте сірак так як ту у нас чи може кожушок, і також чи він має бути червоний як ся прібка, чи чорний, а я буду ся старати як найскоріше его Вам вислати. Тільки чи же видастя ся Вам ціна за висока бо казали мені люде що таньше не може бути як від 8 до 10 зл.

Незаслужену подяку за допись до «Зорі»[3] віддалам сестрі бо та йій ся належит.

З поважанем Ц.Бурачинска

Криворівня 27.12.886.

ІЛ, ф3, №1615, арк..633-634. Рукопис. Оригінал.

№ 2

[7.10.1886 р.]

Високоповажаний Пане!

Думаю собі, що може і здивує Вас моіа просьба, може і розгніває; але все такі переважує охота спрубовати, ануж удасьть сіа? над боіазнев перед Вашим гнівом. Але певне і недогадуєте сіа чого знов можу від Вас хотіти; Отже 27 с.м. в Криворівни відбуде сіа весілє п.Ц. Бурачиньскоі з п.Косьтем Андруховичем, і моє з п.Іваном Палієм, і на котре ми обі (рахуючи сіа до тоі публики що Ваші письма читає) осьмімаєм сіа Вас високоповажаний Пане просити.

З поважанєм.

Сидора Навроцка[4] і Ц.Бурачинська

Криворівніа

7/10 [1887р]

ІЛ, ф 3, №1602, арк.271-272. Рукопис. Оригінал.

№ 3

[24.10.1887 р.]

Високоповажаний Пане!

Повідомляю Вас що моє весіля з причини слабости мого будучого батька відложене на пізніше

З глуб.уважанєм

Ц.Бурачиньска

в Криворівни д.24.10. [1887р]

ІЛ, ф.3, №1602, арк..299-300. Рукопис. Оригінал.

№ 4

[Криворівня,31.12.1886 р.]

П. Павлик пише що сих чисел не міг роздобути, тож я посилаю може здадут ся нащо, а сли ні, так тим дуже добре запалювати в пєцу. З глуб.поважаньем

Кр.31.12[1886р]

ІЛ, ф.3, №1628, арк.353-354. Рукопис. Оригінал. Поштова картка, заадресована за адресою: «Високоповажний Пан Іван Франко, Львів, вул.Голембя, ч.9»

№ 5

Др «Андрій Бурачиньский
ц.і.к.лікар полковий
Льоля Бурачиньська
ур.Конрец
звінчані
Відень в Грудню 1896.

ІЛ, ф.3, №1628, арк.355-356. Візитна картка Ц.Бурачинської. Друк. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. *«Поступ»* – журнал, який планував видавати Іван Франко з 1 січня 1887 року. Зреалізувати задум не вдалося.

2. З допомогою І.Франка у 1887р. вийшов у світ жіночий альманах «Перший вінок». Він був визначною подією в духовному житті. На його сторінках видруковано п'ятдесят цікавих творів, що було справжнім маніфестом українського жіноцтва, на прапорі якого твердою рукою І. Франка закарбовані два гасла, яких так чекала українська громадськість – це національна єдність та соборність, тому що «сімнадцять голосів галичанок і придніпрянок, представлення усіх суспільних класів – виявили палкe бажання духовного відродження української жінки…»

3. Літературно-науковий і громадсько-культурний журнал „Зоря» виходив у Львові в 1880-1897 рр. двічі на місяць. З 1885 р. став органом Товариства імені Шевченка. Редакція керувалася програмними положеннями народовців.

4. *Навроцька Сидора* (1868 – 1954) – в заміжжі Палієва. В альманасі «Перший вінок» опублікувала оповідання «Попався в сіті»

ЛІТЕРАТУРА

1. Волянський О. Мої спомини про Івана Франка / О. Волянський // Спогади про Івана Франка. - Л. : [б. в.], 1997. - С. 491-501 ; Арсенич П. Священичий рід Бурачинських / П. Арсенич. - Івано-Франківськ : [б. в.], 2004. - С. 87-152.

2. Гуменюк В. Хто ви, отче Волянський? / В. Гуменюк // Домашевський М., Библюк Н. Історія Гуцульщини. - Л. : [б. в.], 2000. - Т. 5. - С. 487-491.

3. Пелипейко І. Олекса Волянський та Іван Франко / І. Пелипейко // Голос Гуцульщини. -2002. - № 3 (листоп.)

УДК 821.1610 «18/19» – 6.09 І. Франко

ЛИСТИ ОСИПА ШПИТКА ДО ІВАНА ФРАНКА

МАРІЯ ОГОРІЛКО
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університецька 1, 79000, Львів, Україна

Вперше публікуються листи письменника, публіциста Осипа Шпитка до Івана Франка, які у великій мірі вияснюють стосунки між ними.

Ключові слова: Іван Франко, Осип Шпитко, листи.

Осип Шпитко народився 7 квітня 1869 року в Городниці на Тернопільщині (за іншими відомостями – у Говилові Копичинецького повіту). Закінчив нормальну школу у Говилові Великому Гусятинського повіту. Навчався в учительській семінарії у Тернополі. Змінив безліч професій; іноді заробляв на прожиток грою на більярді та картярством. Три роки працював актором провінційних театрів на Галичині (по дрібних містечках, відтак у Львові). Починав віршувати польською мовою (друкувався у журналі «Monitor»). Писав музику до власних польських та українських текстів, диригував хорами. 1899 року став співробітником газети «Діло», а також редагував «Буковину» в Чернівцях. Видав кілька сатирично-гумористичних книжок («Пекельні листи (Антихриста до Люцифера)», «Новомодний співаник», «Хруняда»). Твори в цьому жанрі підписував псевдонімом «Гриць Щипавка». 1901 року опублікував у «Літературно-науковому віснику» автобіографічну повість «Вирід», яку було перевидано 2000 року.[1]

Належав до літературної групи «Молода муза» (1906-1907). Серед його інших творів— ліричні вірші, новела «Через неї», оповідання «Іван Підкова». З 1912 (за іншими відомостями— 1913) року був у Бразилії, де писав і португальською мовою: «Потойбічні поезії», «Історія виродка», «Макабричний танок смерті» та найвідоміша його книжка цього періоду — збірка новел «No tumulo da vida» («На могилі життя», 1930). [2]. Деякий час жив у С.Пауло і Ріо-де-Женейро, де заробляє настроюванням фортепіано і навіть пранням білля в шпиталі, поки не добився співробітництва в

найповажніших португальських і німецьких часописах. Він жив іще між українцями в Куритибі, виконуючи функцію організатора, диригента хору і оркестри, вчителя музики і композитора. Друкувався у місцевій португальській газеті під збірним титулом «Христос народів». Бразильські столичні часописи платили йому за його статті, підписувані псевдонімом «Осип Стефановича» [3]. Помер 1942 року, де похоронений невідомо [1].

Листи Осипа Шпитка до Івана Франка стосуються публікації його творів на сторінках « Літературно-наукового вісника». На жаль не залишилось ніяких слідів зацікавлення Іваном Франком творчістю Осипа Шпитка. Відсутні згадки про нього і в епістолярній спадщині, листи І.Франка до О.Шпитка невідомі. У фонді І.Франка (ф.3), що в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, збереглося 5 листів до І. Франка, які охоплюють період 1894-1904рр. і вперше публікуються тут зі збереженням всіх особливостей тексту.

№ 1

Чаца[1] 17/1 1894

Високоповажний Пане Добродію!

Вийіжджаючи вчера кс[ьондз] Стояловский[2] з Чаца вже на дорозї до двірця був, коли собі пригадав про те, що варто,би, щоби і рускі соціалісти взяли уділ на вічу в «Bielsku» (Bielitz) котре відбуде ся дня 28/ (894). (Є се віче чисто соціалістичне, а нїби як аранжер єго називає «chrzestjansko socialistycznym» [3] – але кс. Ст. бажає порозуміти ся з соціалістами і спільно боронити прав покривджених мас народа, а на тім вічу власне буде поважна полеміка, а тим самим дуже інтересна.) Отже кс. Ст. поручив мені, щоб я писав до Вас Вп.Добродію, чи бисьте не зволили прийіхати на то віче з яким рефератом, а бодай так? Також, може би з львівських польських соціялістів прибув, біда, що не знаю так далеко нікого!

Не можу видержати, щоб притій спосібности по собі дещо не написати. Про Вас я чув, ще коли мій приятель В.Щурат[4] до 6 кл. гімн. ходив, але що? хоть бажав цілим серцем пізнати, увійти в те руске товариство радикальне-так абсолютно не міг. Я самоук, бо укінчив лиш 4 норм, і то дуже пізно, так, що в сім часі, коли Щурат мене пізнав я був цілком темною брилою, хоч фалабу мав близько 20! В сім часі москальофіли (себто бурлаки «Нар. Дом»[5]) мене тягнули до себе захвалюючи свойі ідейі під небеса і я вже ніби й хилився на йіх

сторону, але одного язика я не міг ся виречи. Квестія ся тим більше мені замоторочила голову, коли я дістав від моєйі матері лист, більше менше такого змісту: «З твого листу я тілько доглупала ся, що хочеш, щоб тобі відписати. Будь же ласкав переписати мені твій лист так як ми говоримо, щоб я розуміла, бо ти знаєш сину, що я не вчена так глибоко, то й трудно мені твоє письмо зрозуміти». Стидно мені було дуже, але ту знов мені люди «учені» радять так писати, бо то – кажуть – так повинен кожний русин писати і говорити. Але ті самі «учені» об'яснили мені, що є якесь товариство радикальне і народовске мені дуже захотіло ся пізнати ся з ними і переконати ся, хто має рацію! І не довго я вздихав, бо бог руский, тілько всього мені зробив доброго, що нїби сам зіслав мені «ангела» в особі В. Щурата. Сей мені отворив очи і на нинішні мойі переконаня. Єму я винен. Вправді не багато я розумів з Єго викладів, бо мойі відомості наукові в порівняню до Єго, були так подібні, як сельского корчмара шкапа до благородної крови арабського коня! Ну, все таки Єго зерно не упало на камінь, бо прийнялося, росте і виросте.(маю надію) Говорив Він мені дуже багато про Вас Вп. Добродію, давав навіть твори Ваші читати як: «З вершин і низин»: др. над котрим я формально розпливав ся. І виробив я собі о Вас таке переконаня що (позвольте, що буду отвертим)в Галичині, Ви, то віск і свічка! І ніхто мене не в силі перекона[ти], що ні! Я продумував, яким-би способом Вас пізнати, як би ту навязати якісь відносини, щоб де-що користати- але не міг нічо видумати. Раз навіть був я вже під дверима Вашого помешканя, але подумав я собі: «що я властиво буду Єму говорив, чого я хочу?» і з тим відійшов.

Цілий час я горів про те, щоб дістати деяку посаду, запронумеровати «Народ»[6], вступити в члени товариства радикального і після чого в тім напрямі працювати. На жаль такого вибрику, я собі не міг ніколи позволити, а доводом факт, що вибираючись в сьвіт, я міг близько 100 кільо пшениці в зубах двигати, а нині, по 6 літній боротьбі, конец кінцем, вже не о ідеальні цілі, але о шкірку сухого хліба – на брак крови хоругю. І запрошений через кс. Ст., виступив яко співпрацівник до редакцийі «Dz.,Wienca і Pczółki»[7] і ради куска хліба, карлика ролю мушу грати, На точці релігійі згодити ся не можем, але за те в квестіях соціально- суспільних, ідем рука в руку. Дуже бим бажав пронумерувати Ваш журнал науковий , котрий тепер видаєте, але в мойій кишені 1 злр., також рідким гостьом, що не те на таку ціль, але навіть «рубашки» на хребет не можу собі справити, бо ті що мав, то поштові поштові віритслі «загорнули» за

довг, а кілько разів десь розкручу троха грошей, піднесуся, дивись, вже злодійї обчистили чоловіка як моркву і роби шо хоч. Вжем хтів собі кілька разів в лоб випалити, але від часу, коли апостол - Щурат навернув мене дорогу правди, все звитяжила думка: «який ти дурний, маєш дурнїсїнько опустити сей світ, то ліпше преціньперше по квитїйї,» бажав бим дуже зосягнути Вашойї світлої ради, бо хоть я ту працюю, то все я Ваш з костомахами і кс. Ст. про се знає.

Мав бим собі за велику честь одержати від Вас. Вп.Добродію лист з ласкавою відповідю, чи могли бисьте мені «зборгувати» Свій журнал «Житя і слово» і за яку ціну? Що до грошей то зобов'язуюсь заплатити, хотьби і що коштував, але троха пізніше. О се дуже прошу. Також если ласка, то прошу мені подати адрес Щурата. На ласкаву відповідь марку залучаю.

З високим поваженям Осип Шпитко

(«Jozef Szpytko (єсли схочете) redaktor «Wieńca i Pszczółki»)
Czaca Ungaru-Druckarei.

[P.8] Бавить там у Львові тепер (мій приятель також) радикал маляр Терлецкий, то міг би «заручити» за мене довг за журнал, очевидно, наколи мені самому яко «щирому католікови» не повірили бисьте, просити когось з собою, когось хто є частиною того велитая (я ніби ту розумію богачів) що є справцею мого нещастя т.є. нужди, єсли вже не мож так то бодай словом або навіть і пером, по силам відплачувати ся! Жаль я послухав голосу того і остав в живих.(Але рішучо числюся до збанкрутованих ідеалістів) Коли м вступив до редакцийї «Wieńca i Pszczółki» і «Dzwonu» – першою моєю думкою було стягнути до себе «Народ» і «Хлібороба»[9] (бо мешкаю я в Чаца на Ungari, де є властиво редакція газеток, а «Нар[од]» і «Хліб[ороб]» приходили перше до Цєшина де іх уживано на опаски, я тепер ховаю те, як не знати шо!) і оскілько можливе старати ся вплинути на кс. Ст.., щоб зблизити хлопів мазурських з рускими. О скілько се послідне мені удає ся, не час про те говорити, досить, що дуже часто квестію сю Кс. Ст. обробляємо і він дуже симпатично про се виражав ся. Що на випадок такого примиреня хлопів (взгляд «Stronnsctwa chłopskiego»[10] з радикалами хлопскими рускими) затрясе ребра панів, тих пасожитів, то не підаєся жодному сумнівови. А справи народні як і мазурека з «побожним» ««Wieńcem» і «Pszczółką» партія, так і руска радикальна може згідна бороти ся. В тім [11]

ІЛ, ф.3, № 1612, арк.. 771-776, Рукопис. Оригінал.
Листи написані на бланку редакції «Wieńca i Pszczółki».

№ 2

Чернівці, 25/9 900

Високоповажний Пане Доктор!

Отсе посилаю кілька дрібничок до «Л.Н. Вістника.»[12] Як Ваша ласка і - як вони до чого придалися - то зужиткуйте. Я мігби частіше такі дрібниці писати, то все думаю собі «ану ж мої вірші кобилі на сорочку», а Сьв[ітла]. Редакція мене лиш так гей би потішила видрукуваним тамтих?[13] .. Заголовочок отсим можна: б дати знов: «На народній мотив [осінні пісоньки]»[14] Впрочім - «Да будет воля Твоя»

Я зачав писати тепер повістку от, так , багато де - чого з власного житя, п. з .: «Вирід»[15], щось вроді знаної Вам П.Доктор, новельки «Через неї». Вона буде інтересна за се ручу, та чи лиш буде для «Л.Н. Вістника» «Druckfohig»[16] - то хиба Ви одні відповіли б на се щиро. Я вже на стілько в рускій мові уцивілізував ся , що, думаю, бздурів великих не напишу. Я хотів би дуже бачити мого «Вирода» або в «Л.Н.В.», або надрукованим «Вид. Спілкою»[17], а то тому, що просто в «Маньгер»[18] нуждаю ся і мушу їхати на зиму на Кавказ бо в Чернівцях при «Биковині»[19] так доробив ся, що дістав так званий «Люн Ген Шпіцен Катар», отже кількадесять левів заробити, а ще повість –Боженьку руский та се хиба само було б в силі мене вилічити з тої німецко -буковинської недуги!

Знаю, що я за багато від Вас вимагаю, але вибачте нещасному та незарібному калакуневи і – наколи ласка – відпишіть хоч картою, та поінформуйте мене ласкаво у тих моїх справах – забаганках ; сердечно о се прошу. Як ні, то може - б «В.Спілка» взяла. Лиш Вацьо[20] дуже лінивий до писаня, а я тепер дуже а дуже нищий.

Прошу ще раз о ласкавий відпис і остаю з глибоким поважаням

Осип Шпитко

Чернівці у п. В.Черского

Winzergasse № 10

P.S. Прошу віршики понумерувати після вподоби.

ІЛ, ф.3, № 1635, арк.. 405- 408. Рукопис. Оригінал.

№ 3

Чернівці 5°П 904 ул. Кладовища ч. 1.

Високоповажний Пане Доктор!

Мені здаєть ся, що на тільки листів і на такі просьби – навіть цісар Франц Йосиф I був би мені уже досі відіслав задане, або бодай відповів. Не знаю, чи Ви лише для мене такі ласкаві?

Посилаю отже марку почтову рекомендованим] листом і прошу по раз послідний: відіслати мені рукописи: («Манколисті»[21] і инші!) Бо їх потребую і на них жду. Трактуєте мене як фірмана; зовсім не по демократичному і поетичному. Ваші писання а поступки – дуже колідують зі собою.

Осип Шпитко

ІЛ, ф.3, № 1635, арк.. 407-408. Рукопис. Оригінал.

№ 4

Вповажний Добродію!

Дарма, що чуєте ся обидженим, вина таки, вибачте, по Вашім боці. Рукописи є моєю власністю, отже не Гнатюкови[22] , лиш мені треба було звернути. Так само і з Др.Макухом[23] - не знаю, пощо і на який кінець Ви йому передали «Манколистих?»... Я ж писав до Вас і просив Вас мені звернути!... Писав теж і Д.Гнатюкови іще восени, аби він Вас просив о зворот рукописий, та також не удостоїв ся навіть відповіди. А сей же через святого духа я не міг знати, що одна часть моїх рукоп: є у Д.Гнатюка, а друга у Дра. Макуха. Вибачте отже Пане Доктор, але коли мій лист і був тропіка – як Ви ласкаві виразились – «загумористичний», то я був в повнім праві!і коли б сего допустило ся була менша знаменитість ніж Др.Франко, то я був би Його таки добре побештав. Адже д[обродій].Грушевський хоч мене страшенно любить, то все ж таки на мій запит відповів мені відворотною почтою і дуже чемно. Не розумію отже чому б наш славний Франко не мав бути настільки скромним щоби відписати, хоч би такому, ничтожному сотворіню, як Шпитко, який не належить до тих дураків, аби вірити, що хтось «не мав часу» відписати картки і се лиш кажеться дитині в колисці! Коли ж той Др. Франко найперше обіцяє (перечитавши!) «дещо вибрати» до Вістника, не додержати обіцянки, на моїх «х» листів і карток навіть не відповідає, то сей же ясна річ, що я мав причину писати гумористичний лист.

Заявляю в кінці разом, що я досі не одержав нічогісінько ані

від д.Гнатюка, ні від Дра. Макуха. Тому звертаюся іще до Вас з гарячою просьбою,аби Ви були ласкаві звернути ся до тих панів, яким передали мої рукописи, бо-ж Ви таки ліпше знаєте їхні адреси. О моралізації тут не було й бесіди, з мене писав лише жаль до великого чоловіка, що менших від себе трактує зовсім не повеликому. Надіюсь, що сим разом мене зрозумієте і допоможете ласкаво старань, аби я дістав назад у руки мої рукописи.

За марку сердечно Вам дякую - дуже мені пригодила ся - і остаю.

З поважаням Осип Шпитко

ІЛ, ф.3, № 1635,арк.. 409-412. Рукопис.

№ 5

[без дати]

Для Вп. П. Дра. Ів. Франка.

Високоповажний Пене Доктор!

Дуже прошу «повість»[24] мою перечитати і на коли буде подаватись до Вістника то прошу дати . є там деякі уступи, може і за яркі – га, я не вмію сего змінити, єсли Ви, Вп. Добр. такі ласкаві – то лишаю Вам вільну руку –зробіть те, що Ви уважатимете за потрібне, я цілком на Вас здаю ся і Вашому засудови піддаю ся. На коли підуть мої віршики – то іще раз прошу не забути, що віршик «Гей, ліси, гори» присвячений «Дорогій Братаници Зоні».

З глибокою повагою Осип Шпитко

ІЛ, ф.3, № 1614, арк.. 23-24. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. *Чаца*- містечко в Угорщині.

2. *Стояловський Станіслав*– (1845-1911) римо-католицький ксьондз,засновник клерикального напряму в польському селянському русі.

3. Християнсько-соціалістичним *(пол.)*

4. *Щурат Василь* (1871-1948) – відомий літературознавець, поет і перекладач.

5. *«Народний Дім»* – культурно-освітницька установа, заснована 1844р. Один з осередків «москвофільського» руху в Галичині.

6 *«Народ»* – громадсько-політичний журнал. Офіційний орган радикальної партії. Виходив у Львові, потім у Коломиї (1890-1895).

7. «Вінця і пчілки», «Дзвону» *(пол.)*

8. Мова про журнал «Житє і Слово», який виходив у 1894 –1897 роках. Видавав І.Франко.

9. *«Хлібороб»* – газета, яку; видавала радикальна партія з 1891р.

10. Селянського сторонництва *(пол.)*.

11.Закінчення бракує.

12. *«Літературно-Науковий Вістник»* – журнал, який видавало Наукове товариство імені Т.Шевченка.

13. У т. 34 «Літературно-наукового вісника» за 1898 рік були опубліковані вірші О.Шпитка під загальною назвою «Спомини»: «Найперше осінь я кохав», «Ой сьпівала раз пташина на гіли тополі», «Ой чого ж ти похилив ся,барвіночку мій?», «Я бачив знов тебе таким», «Я сам один».

14. У «Літературно-науковому віснику» цей твір під назвою «На народній мотив» («Віє вітер, віє, лист сухий розносить» був опублікований у т.9 за 1900 рік.

15. Оповідання «Вирід» було опубліковане у т.т. 15 та 16 «Літературно-наукового вісника» за 1901 рік.

16. Приґожа для друку *(нім.)*.

17. *«Видавнича спілка»*, точніше «Русько-українська видавнича спілка» – видавництво у Львові, засноване у Львові 1898 року для видання української літератури.

18. *тут* – гроші.

19. Має бути «Буковині».

20. *Будзиновський В'ячеслав* (1868 – 1935) український політик, публіцист, один з основоположників пригодницької літератури в Галичині, засновник Української радикальної партії.

21. Такого твору в «Літературно- науковому віснику» не було опубліковано.

22. *Гнатюк Володимир* (1871-1926) – український фольклорист, етнограф, літературознавець, громадсько-культурний діяч, член-кореспондент Петербурзької академії наук.

23. *Макух Іван* (1872-1946) – український громадсько-культурний діяч.

24 . Невідомо про яку повість мова. Можливо про згадувану у листах ненадруковану повість «Манколисті». Якщо так, то в такому разі лист слід датувати кінцем 1903 - початком 1904 року . Якщо ж мова про «Вирід», то лист слід датувати 1901 роком.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Молода муза». Антологія західноукраїнської поезії початку XX століття. Київ: Молодь, 1989; С. – 203.

2.Енциклопедія Українознавства. //За ред. В.Кубійовича. – 11, Вид-во «Молоде життя». – 1984.

3.П.Карманський. Українська богема. С. – 37-40.

УДК 821. 1612 «18/19» – 6.09 І. Франко

ЛИСТИ СЕМЕНА ВІТИКА ДО ІВАНА ФРАНКА

ОЛЬГА МАЛАНЧАК, МАР'ЯНА МАНІЛА
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

Вперше публікуються листи відомого громадсько-політичного профспілкового діяча, депутата віденського парламенту, публіциста Семена Вітика до Івана Франка, які засвідчують про їх тісну співпрацю.

Ключові слова: Іван Франко, Семен Вітик, листи.

Семен Вітик увійшов в історію України та нашої культури як талановитий публіцист, видатний громадсько-політичний і профспілковий діяч, депутат Віденського парламенту, член-засновник Української соціально-демократичної партії і провідник її крила, що співпрацювала з Польською партією соціалістів, а також як член і заступник голови Української національної ради Західно-Української Народної Республіки, член президії Трудового конгресу в Києві, міністр з галицьких справ в уряді С. Петлюри, секретар Русько-української радикальної партії.[3, С. 289.].

Семен Гнатович Вітик народився 21 лютого 1876 року в селі Верхні Гаї (тепер Дрогобицького району Львівської області) у родині залізничника. Навчався в гімназіях Дрогобича і Перемишля. Закінчив Львівський університет.

1892 року познайомився і співпрацював з Іваном Франком, був секретарем Русько-української радикальної партії. Після розколу партії 1899 року виступив одним із засновників Української соціал-демократичної партії (УСДП), очолював її фракцію, яка співпрацювала з Польською соціалістичною партією. Семен Вітик був одним із організаторів аграрних страйків 1902 року, а також редактором часопису «Селянин» і газети «Земля і воля». В 1907-1911 роках – депутат австрійського парламенту, де наполегливо захищав українську націю і мову.

В 1907-1908 роках – посол до австрійської Державної ради (округ Дрогобич-Турка-Болехів-Сколе), входив до Клубу загально австрійської соціал-демократії. У жовтні 1918 року увійшов до

Української Національної ради Західно-Української Народної Республіки, і став її віце-президентом.

1918-1919 року – повітовий комісар на Дрогобиччині, цього ж року – член і заступник голови Української національної ради ЗУНР. У період Дерикторії очолював президію Трудового конгресу в Києві, міністр з галицьких справ в уряді С. Петлюри, делегований на міжнародну конференцію в Ґенуї. В 1919 році емігрував до Відня, критикував діяльність урядів УНР та ЗУНР, пропагував возз'єднання Західної України з радянською Україною. Редагував соціалістичні газети «Боротьба» та «Вперед» , в 1923-1925 роках видавав прорадянський місячник «Нова громада» у Львові.

Семен Вітик є автором таких праць: « Під теперішню пору « (1906 рік) та «Україна і конференція в Ґенуї. Промеморія Семена Вітика від Президії Трудового конгресу» (1922 р.).

Маючи соціалістичні переконання, 1925 року переїхав до Харкова, де займав ряд відповідальних постів. Вступив до лав комуністичної партії (більшовиків) України і був призначений редактором журналу «Червоний клич» (1925-1927 роки). Був членом правління Державного видавництва України (1027-1930 роки), перебував на партійній роботі. [2, С. 401.].

У 1899 році група молодих радикалів, що поставила собі завдання організувати українське робітництво Галичини в самостійну політичну партію, оформилася в Українську соціал-демократичну партію (УСДП), а її офіційним органом стала газета «Воля» за редакцією М. Ганкевича і С. Вітика, яка вийшла 1 січня 1900 року.[4, С. 25.] .

Перші вибори до австрійського парламенту на основі загального виборчого права відбулися у травні 1907 року. Вони дали 27 мандатів української Галичини та п'ять – Буковини. У Галичині націонал-демократи одержали 17 мандатів, радикали – 3, соціал-демократи – 5. Русько-український клуб у віденському парламенті об'єднав 30 депутатів (соціал-демократи Я. Остапчук і С. Вітик вступили до загально-австрійського соціалістичного клубу). На засіданні палати послів 20 червня 1907 року члени клубу склали заяву, в якій висловилися за національно-територіальну автономію українських земель в Австро-Угорській державі, а також проти незаконних виборчих махінацій, які призвели до зменшення представництва українського народу. [4, С. 47.].

Семен Вітик видавав і відповідав за редакцію таких часописів: «Добра новина», «Праця», а також за газети «Правда», «Листок

правди», «Земля і воля», «Селянин» – [5, С. 136, 139, 176, 218, 227, 260].

Семен Вітик арештований у березні 1933 року за звинуваченнями у членстві в Українській військовій організації. 23 вересня 1937 року Семену Вітику винесено вирок: 10 років виправно-трудових таборів. Внаслідок перегляду справи та додаткових безпідставних звинувачень 2 жовтня 1937 року засуджений до розстрілу за те, що під час ув'язнення «виявляв вороже ставлення до НКВС і наглядачів». Страчений 10 жовтня 1937 року в місті Верхньоуральськ (нині Сєвєроуральськ Свердловської області в Росії). 4 липня 1958 року посмертно реабілітований за відсутністю складу злочину, а в 1990 році – як партійний діяч. [2, С. 402.].

У статті «Найновіший галицький вибір» І. Франко докладно описує вибори, які відбувалися в Перемишльському повіті, і де він був кандидатом. Вибори повністю були сфальсифіковані протикандидатом Франка П. Тишковським. Виборців підпоювали, їм платили, а самому Франку погрожували арештом і обіцяли побити. Польська преса робила все можливе щоб знеславити І. Франка в очах виборців: що Франко замаскований москвофіл, прихильник перевороту. І врешті завдяки цим зусиллям П. Тишковському вдалось набрати на виборах 210 голосів, тоді як І. Франко набрав лише 22.[1, С. 289.].

І саме на цих виборах С. Вітик допомагав І. Франку. Їхня співпраця полягала в тому, що С. Вітик інформував Франка про віча, які мали відбутись, запрошував його в різні села, щоб той зміг виступити перед виборцями. Знаходив йому житло, де б він зміг переночувати на час перебування в цих селах.

У листі до М. Павлика І. Франко просить його , щоб той передав С.Вітику деякі матеріали для публікації. Отже, можна зробити висновок, що С. Вітик допомагав І. Франку не лише на виборах, а й у публіцистичній діяльності [1, С. 91.].

Відомості про цю допомогу дають опубліковані листи С. Вітика до І. Франка.

Листи Івана Франка до Семена Вітика не виявлені. У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України у фонді І. Франка (ф. 3) зберігається 9 листів Семена Вітика до Івана Франка, які публікуються тут із збереженням всіх особливостей тексту.

№1

13/2. 96.

Високопов. Добродію!

В суботу дня 15. Лютого відбуде ся віче хлопське в Дрогобичи – з тим вічем дуже ся крутило, тож до послідної хвилини ми не оголошували. Будьте ласкаві Конечно пойіхати – бо не мають референтів. Віче має бути рано.

Програму Вам подам:

1. Вступне слово
2. Закон дороговий
3. Закон громадський
4. Справа голосованя
5. Справа просвіти народної
6. Катастер грунтовий
7. Картель нафтовий
8. Внесеня

В кількох точках мусите забрати голос – особливо в справі просвіти народної о школах. Ви недавно дуже гарний реферат виголосили в Коломийі. Також о Картелю нафтовім треба би, щобисьте референували. Кошти надорожні має звернути Вам місцевий Комітет.

Лише прошу Вас, пойідьте Конечно, бо віче лишилоби ся без бесідників. Від нас з Торок[1] пойіде також хтось.

Прошу добре, йідьте, бо бувби шкандал.

Можеби і Будзиновский[2] міг ся вибрати, – бо там не мають майже зовсім никого до бесід.

З поважаням Вітик.

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 385 – 386. Рукопис. Оригінал.

№2

Пер[емишль] 27/3. 96.

Високоповажаний Добродію!

В неділю віче в Риботичах[3] повіту добромильського. Если можливо, будьте ласкаві прийіхати – а навіть требаби Вам прийіхати, щоби Вас люде тамошні пізнали. Еслиби староство заборонило віче, то я Вам дам телеграфічно знати.

В треті день свят великодніх буде в нас мабуть також віче – хочемо щось тепер порядніщого сказати – тож приготуйте ся добре.

Ві второк був зі староства Комісар в Торках і переводив слідство. Закидав Новаковскому і читальникам торским, що они висилають людей до Канади і аґітують за Канадою. А у нас про се никому ся і не снило.

Прийідьте в суботу в вечір, переночуйте в Величка[4], а потім фірою до Риботич – або Колією до Добромиля і фірою до Риботич.

Ваш С.Вітик.

ІЛ, ф. 3, № 1610, арк. 243 – 246. Рукопис. Оригінал.

№ 3

31/3. 96.

Високоповажаний добродію!

Ві второк великодний буде у нас віче. Ви мусите конечно прийіхати. Возьміт реферат о постененнім податку доходовим і о значіню парляменту. Лише прийідьте конечно.

Ваш С. Вітик

[P.S.] Протест ми виготовили, як самісьте бачили – лиш дальсьмо на другий повіт до підпису і годі було допросити ся, щоб вернув до наших рук.

Можеби ще приїхав Стапіньский [5]?

ІЛ, ф.3, № 1613, арк. 451. Рукопис. Оригінал.

№4

30/4. 96.

Високоповажний Добродію!

В нас в неділю віче. Будьте ласкаві Конечно прийіхати. Віче буде в Рушельчичах[6]. Тамтого разу в Кривчи[7] зібрало ся до півтора тисячи мазурів, але дідич Поч разом з шандарами і Комісарями ходили і відмовили всі салі. – Будьте ласкаві Конечно прийіхати, нарід хотівби Вас бачити. Прийідете в суботу вечером, переночуєте у Величка – а рано фірою до Рушельчич. Але Конечно.

Програма буде:

1. Словоздане посла Новаковского[8]
2. Закон громацкий
3. Закон повітовий
4. Справи голосованя
5. Право презенти

6. Катастер грунтовий
7. Податок доходовий
8. Регуляція Сяну
9. Внесеня і інтерпеляції

Ожидаєм Вас в суботу вечером. Може зможете при погоді вистарати ся о статута «Просвіти».

Еслиби не можете, то пропало. Лиш прийідьте самі.

з поважаням Ваш С.Вітик.

ІЛ, ф. 3, № 1610, арк. 251 – 254. Рукопис. Оригінал.

№ 5

[1896]

Високоповажний добродію !

Я мушу лишити ся ще на неділю в Перемишли. Маємо тут кілька зборів, тож мушу йти до Плішевич[9], бо бракує референтів. Буду старав ся прийіхати до Львова в неділю вечером. Ви тим часом будьте ласкаві написати дальше про радікалів і дайте ласкаво дві дальші глави новельки до друку, а троха написаного привезти з собою. В неділю буде відкритє читальні в Квасенині. Буде спрошеного багато люду. Дужеби добре було, колиби Ви могли прийіхати. Вийіхалибисьте в неділю о 10[тій] рано – о 2. булибисьте в Добромили (тут будуть чекати фіри). Прийізд Ваш до Квасенини є дуже пожаданий. Тим моглиби ми багато зискати в добромильским. Ваш реферат бувби про значінє просвіти і читалень. Нарід вижидує. Тож прийідьте. Може навіть вернулибисьмо одним потягом. Надіюся що прибудете.

з поважаням С. Вітик

ІЛ, ф.3, № 1628, арк. 451-454. Рукопис. Оригінал.

№ 6

[1896]

Високоповажаний добродію!

Нам треба конечно статутів Просвіти – тутешні патріоти перше сунуть репріменду, чому ми без них робимо, а потому дадуть пять примірників на одну читальню – а на другу треба другий раз просити – тож будьте ласкаві взяти зі 100 статутів і 25 подань – а єслі не схочуть дати, то ми до Качковского[10] по статута. Також

просим Вас дуже, зарекомендуйте нам штуку театральну. Коротку, в одній дії, без дам (найбільше з одною) ми хочемо грати по селах.

з поважаням С. Вітик

ІЛ, ф.3, № 1617, арк. 547-548. Рукопис. Оригінал.

№7

Вп. Добродію!

Подайте Конечно подане о віче до поліції самі, бо мене не хоче з Перемишля пустити судія слідчий. Не знаю як буде з нумером, здаєся в четвер може прийіду, а найдальше в п'ятницю. Що день ходжу до него і що день він відволікає. А подане внести треба Конечно на 12. рано, бо запросини порозсилані.

Прошу Вас, зробіть се.

Ваш С. Вітик.[P. S] В нас тут відбуло ся кілька зборів, але біда, що вже брак грошей.

ІЛ, ф. 3, № 1610, арк. 337 – 340. Рукопис. Оригінал.

№ 8

[1896]

Віче в Ляцку[11] заборонило Староство добромильске. Вже не холєра, але стодола за мала. Комітетові подали увідомленє ще ві второк. Комісар сказав йім прийти в суботу по резолюцию. В суботу зачав з ними школу держати. « Na co wam wiecu? – каже – ja wam powiem, o ozem tam będzie mowa. O głosowaniu, no to zaraz wyborow niema. O sejmie, ten obecnie nie radzię. Będę dalej opowiadali o wodce i kielbasie. A ilu was tam będzie» [12] – питає дальше. «Може сто» - відповідають. «O dlaboda, a ja myslałem, że tylko czterech. No to przyjdż cie jutro po rezolucyą» [13].

В неділю осьвідчив староста, що віче забороняє, бо стодола замала, може ся запалити. Повіт добромильский числить ся до темних. І справедливо. Где комісар зі староства не знає, скілько людей може прийти на віче, там глупота остатна. Але як ті неуки сьміють людям тяжко працюючим, платячим тяжкі данини відбирати йіх головне право, право збору? Коли вкінци скінчить ся пановане тих темних духів?!

Будьте ласкаві конечно помістити ходьби коротку звістку, що ві второк великодний відбуде ся віче в Перемишли.

Ваш С. Вітиик

[P.S.] Можеби Ви могли прийіхати до нас з рефератом, ми звернемо за Колію.

ІЛ, ф.3, № 1624, арк. 33-35. Рукопис. Оригінал.

№9

[1896]

Високоповажний товаришу

Доктор!

Ми тепер взялися по троха до роботи. В повіти розійшло ся дотепер пять людей. Може звербуємо ще кількох хлопців. Результат непевний – мимо того робимо, що лиш можливо. В пятницю стає перед виборцями в Перемишли Тишковский[14]. Ми там своіх пішлемо. Невиборців певно не допустять - однак Стефан Новаковский[15] виборець, він буде в середині. В неділю зійдеся правдоподібно багато людей до Перемишля. Відозву напечатали ми руских тисяч, польських 500. Коштують 12 злр. – Вже тепер забракло нам грошей. Рахунок зложимо в неділю. Требаби нам ще конечно хотьби 15 злр. – Єсли отже можливо, будьте ласкаві прислати ще ті гроші, розішлемо агітаторів в повіти.Нам і встид і жаль, що ми від Вас беремо, бо властиво ми самі повинні переперти Вашу кандидатуру без жадних страт з Вашоі сторони, но, дарма. Ми одначе певні, що верне ся, єсли не тепер, то з цілою певністю при слідуючих виборах, котрі мабуть не задовго випадуть. – Єсли можете, просимо прислати тіі гроші, або до мене, ул. Охоронок, ч.8, або до Торок.

з глибоким поважаням

Ваш С.Вітик

ІЛ, ф.3, № 1628, арк. 455-458. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. *Торки* – село біля Перемишля (тепер територія Польщі).

2. *Будзиновський В'ячеслав* (1868 - 1935) – український письменник, історик та громадсько-політичний діяч в Галичині, один з провідних діячів радикальної партії, організатор численних селянських віч, а на початку XX ст. і селянських страйків.

3. *Риботичі* – село біля Перемишля (тепер територія Польщі).

4. *Величко Григорій* (1863 - 1935) – український етнограф і природознавець.

5. *Стапінський Ян* (1867 - 1946) – польський політичний діяч і журналіст, голова Польської партії в Галичині, редактор журналу „Przyjaciel».

6. *Рушельчиці* – село біля Перемишля (тепер територія Польщі).

7. *Кривче* – село біля Перемишля (зараз територія Польщі).

8. *Новаківський Степан* (1863 - 1936) – голова перемишльського селянського комітету, сеймовий посол і депутат. Селянин, брат Михайла і Петра Новаківських, активний учасник селянського радикального руху на Перемишильщині у 90-х рр. В 1895 – 1898 р.р. – депутат галицького сейму.

9. *Плішевичі* – село біля Перемишля (тепер територія Польщі).

10. *Качковський Михайло* (1802 - 1872) – москвофільський діяч. «Товариство Качковського» («Общество им. М. Качковского») – культурно-освітнє товариство москвофільського напряму, засноване 1873 р. в Коломиї, 1876 р. переведене до Львова.

11. Ляцке – село біля Перемишля (тепер територія Польщі).

12. Пощо вам віче? – каже, - я вам скажу, про що там буде мова. Про голосування, але зараз нема виборів. Про сейм, але він зараз не радить. Про горілку і ковбасу. А скільки вас там буде *(пол.)*.

13. О маєш! А я думав чотири. Тоді прийдіть завтра за резолюцією *(пол.)*.

14. *Тишковський Павло* – дідич, протикандидат Івана Франка на виборах, на яких і переміг.

15. *Новаківські* – брати Михайло, Петро і Степан – галицькі громадсько-культурні діячі кінця XIX – поч. XX ст., що брали участь у радикальному русі [докладніше див. у прим. 8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К.,1986. – Т. 50, С.– 91, Т. 46_2, С. 289.

2. Енциклопедія Львова. Літопис.: у 5 т. / за ред. Козацького А. та Підкови І. – Львів, 2007. – т. 1, С.– 401-402.

3. Енциклопедія Українознавства: у 10 т. – Л.: Молоде життя, 1993. – т. 1, С.– 289.

4. Нариси з історії суспільних рухів та політичних партій в Україні (XIX – XX ст.) / за ред. Малика Я. Й. – Л.: Світ, 2001 – С.– 25, 47.

5. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова. 1848-1939 р.р., 1901-1911 р.р.: у 10 т. – Л.: Світ, 2002. – т. 2, С.– 136, 139, 176, 218, 227, 260.

УДК 821. 1612 «18/19» - 6.09 І. Франко

ЛИСТИ ВАСИЛЯ ЩУРАТА ДО ІВАНА ФРАНКА

ГАЛИНА НАГОРНА, ОКСАНА НАВРОЦЬКА
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

Вперше публікуються листи відомого українського педагога, літературознавця, історика літератури, фольклориста, поета і перекладача до Івана Франка, які засвідчують участь І. Франка в різних літературних процесах, доцільність друку деяких творів в певних періодичних виданнях, а також відображають дружні стосунки між ними.

Ключові слова: Іван Франко, Василь Щурат, листи.

Листування між І. Франком і В. Щуратом почалося в 1891 р. Збереглося 9 листів до Василя Щурата за 1893-1896 рр. та 13 листів Василя Щурата до Івана Франка за 1891-1896 рр. До речі, перша згадка про Василя Щурата зустрічається у статті Франка «Дальші болгарські праці М. Драгоманова» (1892). [1, 49, 647 с.].

Щурат Василь Григорович – український літературознавець, фольклорист, педагог, поет і перекладач. Він залишив чимало глибоких досліджень письменства Київської Русі, давньої і нової української літератури. В. Щурату належить найкращий до 1914 р. віршовий переклад «Слова о полку Ігоревім» сучасною українською мовою (1907). Також В. Щурат здійснив перший переклад в українській літературі славного старофранцузького епосу «Пісня про Роланда». Взагалі важко переоцінити внесок Василя Щурата-перекладача у скарбницю світової культури. Саме В. Щурат поряд із І. Франком і П. Грабовським, на зламі XIX - XX століть невтомно збагачував українську культуру шедеврами світової літератури. [3].

Народився В. Щурат 24 серпня 1871 р. в с. Вислобоких на Львівщині, де його батько Григорій Михайлович був учителем початкової школи. Наступного року батько В. Щурата помер, а його мати – Марія Старжевська, залишаючись протягом кількох років вдовою, поневірялась по наймах.

В. Щурат виховувся «серед чужих», при польсько-моравській сім'ї Суботницьких в с. Наварії біля Львова. 1879 р. мати вийшла

заміж за Миколу Семкова і сім'я переїхала в с. Кобиловолоки біля м.Теребовлі на Тернопільщині. Там у 1879-1880 рр. В. Щурат розпочав шкільне навчання.

На початку 1880 р. сім'я переїхала до Львова, і тут вітчим віддав В. Щурата на навчання до школи домініканців. У 1884 р. В. Щурат стає учнем Академічної гімназії.

Восени 1887 р. зав'язалося особисте знайомство В.Щурата з І. Франком, яке мало виняткове значення для нього у майбутніх наукових і літературних інтересах. [2].

Взаємини між В. Щуратом і І. Франком дуже скоро стали дружніми. Вже у 1888 р. В. Щурат завдяки І.Франкові познайомився з багатьма студентами Львівського університету, пізніше відомими громадськими діячами і письменниками.

І.Франко також наполегливо спрямовував В. Щурата до літературної праці, особливо в галузі перекладу і фольклористики. Восени 1892 р. він успішно закінчив гімназію і виїхав разом з І. Франком до Відня. І. Франко їхав туди з метою завершити свою університетську освіту і захистити у відомого славіста В. Ягича докторську дисертацію, В. Щурат – з наміром розпочати у цього славіста навчання. Там вони жили разом до літа 1893 р. В.Щурат студіював у Відні слов'янську філологію.

Навчаючись у Відні, В. Щурат не залишав праці і в галузі художньої літератури. У 1894 р. В.Щурат продовжує навчання у Львівському університеті. В цей час він готує свою першу поетичну збірку «Lux in tenebris» (Львів, 1895).

Прибувши восени 1895 р. знову до Відня, В. Щурат подав В. Ягичу на захист свою докторську дисертацію про літературну пам'ятку Київської Русі – «Слово Данила Заточника». Праця дістала схвальну оцінку Ягича, і в липні 1896 р. В. Щуратові було присуджено вчений ступінь доктора філософських наук.

До творчості Івана Франка, як і до нього особисто, В. Щурат ставився з винятковою прихильністю. У 1889 р., довідавшись про арешт письменника, він носив йому в тюрму передачі. Але у 1896 р. дружні взаємини В. Щурата з І. Франком несподівано припинилися. Стаття В. Щурата, надрукована в журналі «Зоря» за 1896 р. під заголовком «Д-р Іван Франко. Літературний портрет», стала причиною непорозумінь, що тривали протягом 10 років. В цілому стаття давала огляд літературних досягнень І.Франка, розкривала ідейне спрямування його творів. Однак, оцінюючи збірку І. Франка

«Зів'яле листя», В. Щурат висловив думку, нібито ці ліричні вірші «можна вважати проявом декадентизму в українській літературі». Згадка про декадентизм збірки образила І.Франка, він відгукнувся на статтю В. Щурата віршем «Декадент».

Ускладнення взаємин з І. Франком мало негативний вплив на дальшу діяльність В. Щурата, зокрема на його творчість 1898-1906рр.

Закінчивши у Відні університет, В. Щурат влітку 1896 р. перебував у Чернівцях, редагуючи з О. Маковеєм газету «Буковина», а потім повернувся до Львова, де працював у редакції «Діла».

Мізерні літературні заробітки не давали можливості далі жити у Львові. Тому восени 1896 р. В. Щурат влаштувався учителем польської гімназії у Станіславі. Але на педагогічній роботі він пробув недовго, бо незабаром ввійшов у конфлікт з керівництвом школи, залишив службу та повернувся до Львова. Тут він працює співробітником таких газет, як «Słovo Polskie» та «Kurjer Lwowski «.

Восени 1898 р. В. Щурат прийняв запропоновану йому посаду учителя гімназії в Перемишлі. Перебуваючи тут три роки, він багато працює над розвитком місцевого інституту для дівчат та організовує літературно-наукові вечори. Взагалі ж у перші роки свого перебування поза Львовом В. Щурат, відірваний від бібліотек і видавничого руху, здебільшого працював як перекладач.

Василь Щурат працював у літургічній комісії, яка готувала переклад літургічних текстів українською мовою. Так, 1900 і 1905 рр. він видав віршований молитовник «Із глибини воззвах», до якої ввійшли переклади та переспіви з текстів Святого Письма, і 1902р. – поему «Зарваниця», що були зразком української релігійної поезії.

Посилена перекладацька робота В. Щурата пов'язувалась з реалізацією задуму видати антологію європейської поезії, перший том якої вийшов у 1903 році.

Вирішивши стати педагогом, В. Щурат склав у 1901 р. в Чернівецькому університеті професорський іспит, після чого дістав посаду учителя німецької гімназії в містечку Бродах. Його заходами засновано в Бродах 1903 р. гуртожиток для селянських дітей, що навчались у місцевій гімназії.

У 1903 р. В. Щурат виїздить у службове відрядження до Страсбурга, щоб у місцевому університеті поглибити свої знання в галузі історії філософії.

У 1905 р. з доручення угорського парламенту В. Щурата з науковою метою відрядили до Росії як члена угорської урядової

комісії. Перебування у Києві під час подій першої російської революції дало В. Щуратові нагоду особисто познайомитись з представниками української культури і науки – М. Лисенком, І. Нечуй-Левицьким, В. Самійленком та іншими.

Серед праць, написаних у Бродах, були «Грюнвальдська пісня» та «Дві статті про Грюнвальдську пісню»«, завдяки яким відновились дружні взаємини з- Іваном Франком..

1904 р. В. Щурат випускає збірку «На трембіті», до якої ввійшли вірші й поеми, написані на фольклорно-поетичні мотиви про народного месника, опришка Олексу Довбуша. У 1907 р. у львівському журналі «Світ» друкується його переклад «Слова о полку Ігоревім», збірка «Історичні пісні», в якій оспівуються визначні постаті та події історії Київської Русі і минулого України.

Восени 1907 р. В. Щурат переходить на педагогічну роботу до Львова, на посаду вчителя української мови й літуратури в німецькій гімназії, де працює до листопада 1918 р. [2].

1914 р. Щурат був обраний дійсним членом НТШ і у 1915-1923рр. був його головою. [3].

В. Щурат написав багато праць, присвячених українській літературі XVII-XVIII ст. та історії українського культурного руху Галичини першої половини XIX ст.

Центральним і основним літературознавчим питанням, яке постійно приковувало увагу В. Щурата, було дослідження життя і творчості Т. Шевченка. Почавши займатися цією проблемою ще в 1894 р., В. Щурат протягом свого життя написав понад як 20 досліджень про Кобзаря.

Поряд з Шевченком об'єктом наукових досліджень В. Щурата були й інші українські письменники. Йому належить кілька робіт про П. Куліша, І. Котляревського, Г. Квітку-Основ'яненка, Ю.Федьковича, І. Франка.

Широка наукова діяльність, яку В. Щурат розгорнув з 1910 р., помітно відтягла його від літературної творчості – поезії і перекладів. Випустивши в 1909 р. останню збірку своїх віршів «Вибір пісень», В. Щурат поступово замовкає як поет.

Після 1918 р. В. Щурат відмовився скласти присягу на вірність польській державі, через що зазнав чимало знущань і репресій. Багато зусиль у ці роки В. Щурат віддає боротьбі за створення українського університету у Львові. Коли 1919 р. польська влада повністю полонізувала Львівський університет, В. Щурат

організував українські університетські курси, які у 1921 році перетворилися в Український підпільний університет. У 1921-1923 рр. колегія професорів двічі обирала В. Щурата ректором цього університету [2].

1921 р. В. Щурата було обрано членом Академіїї наук УРСР.

1930 р. у зв'язку з процесом СВУ і дальшими репресіями в Україні, В. Щурат зрікся гідності дійсного члена ВУАН, якою його нагородили у 1929 році [3]

Останні роки свого життя В. Щурат провів у Львові, працюючи професором Львівського державного університету та директором Львівської бібліотеки Академії наук УРСР.

Помер В. Щурат у Львові 27 квітня 1948 р.

У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України (ІЛ) у фонді Івана Франка (ф. 3) зберігаються 13 листів В. Щурата до Івана Франка, які публікуються тут із збереженнями всіх особливостей тексту.

№ 1

Бобятин[1] 12.8.1891

Шановний добродію!

Даруйте мині, що так живо пишу. Але що ж почати, коли то ми всі вже такі до обіцянок скорі, але як прийде що небудь зробити, тоді – поминай, як звали. Втім згляді я, здає ся, не належу до виімок.

Відколи я тутки, то помимо найщирішої волі доси не зробив нічого – така гамарня несосвітенна. Самих своїх п'ять хлопців і двоє дівчат, а що ж доперла, як чужі прийдуть – кутика не наскрити ся. Тоді тра мимоволі застосувати ся до тієї польської приповідки про «ворони». Ще тілько приємності, що ліс да й вода. Часом на границю зайду (нема і чверть милі) та з солдатом «обєздчиком» побалакаю, бо в дома й поговорити ні з ким. Мій господар не дуже то і балакливий. Він що до переконань політичних такий, що то каже: всьо бери, і но мене лиши. А як лишиш і даш що небудь, то тим ліпше. Що знов до поглядів національних, то є се злитє двох душ: кацапськоі і народовськоі в однім лях оманськім тілі. Не знаю чи сказанє то дотепне – може й дурне, але я на раз мудрішого не знайшов. Є ту і «Діло»[2] і «Народна», «Посланник» і «Душпастир» і кілька німецьких католицьких газет. В бібліотеці половина книг церковних, польських «Kazań», «Encykloredій Kościelnych» і т. д. Решта знову виданя «Просвіти» і «Качковского»[3] та маса благих,

сенсаційних часописей німецьких. В церкві замітна булаб лиш метрика, що сягає по 1763 рік і цікава своїми записками (тоді візитували пуще Вісиліане, а дієцизія належала до Холму). Опис тої метрикі як і вельми цікавих малюнків церковних я зроблю ще. Якби добродій були ласкаві подати мині сказівки, на що головно звернути мині увагу, був бим за те дуже вдячний.

До Бобятина належать ще дві церкви: в Лучицьох і Копитові. Я був в обох, але оглянутись не було по неділи часу. Що там знайду, то використаю по змозі. Говорячи про о. Криніцкого[4] не можу забувати на єго дуже добру роботу – а то: засноване в тих трох селах «Братства тверезости»[5] що досить зручно старає ся получити в собі товариство просвітнє та екононичне. Як оно до того збирає ся то друга річ, досить що на добрій воли не забуває.

Тамтого тижня був у нас п. Вахнянин[6] з цілою свою родиною, бо приіхав до сусіда нашого о. Ковальського. Справозданя з дороги до Праги[7] було головною темою до розмови, подекуди цікавоі для нас. Та о сім розкажу більше у Львові. Ту мушу ще додати, що в дворі є жид. Натанзон, чоловік дуже образований і очитаний, а при всім скінчений оригінал. Дві єго дочки так само – тілько одна в них вада, розтріпані дуже. А все ж цікаво поговорити з ними і велике поле ту до обсерваціі.

В листі тім залучую кілька старих дрібниць: один кусник з Бека для «Народа»[8] (коли іно переклад буде) і може 2 сонети рекруцкі, решта може здасться для Календ. Черновецького. Боюсь тілько, щоб оно не зробило Добродієви якої небудь «турбаціі». Я помимо всіх перешкод читаю і пишу дещо нового, що (коли вдасться) покажу ві Львові. Невдовзі напишу знову.

Поки що остаюсь завсіди вашим вельми вас шануючим.

Адрес Бобятин

п.[ошта] Тартаків

В. Щурат

ІЛ, ф. 3, № 1607, арк. 605-608. Рукопис. Оригінал

№ 2

[Відень, 28.X.1893 р.]

Високо Поважний Добродію! Лист Ваш з «Народом» дістав нині. Дякую Вам за ласкаву память. Я дуже рад Вашому журналови, та ще й під таким заголовком, який мині вельми припав до вподоби. Що

лиш зможу зробити, те зроблю і певно не полінуюсь. Вашу дісертацію видобув вже; дали єі на 6. Місяців, під услівєм звороту або манускрипту, або чотирох печатаних примірників. Вишлю єі зараз разом з Роландом[9], з котрого посилаю тепер 60. Пісень. Коли вдасть ся іх помістити в однім випуску, а в дальших тоже по 60., – то в п'яти книжках можнаб випечатати все. Щербацького[10] у Відни нема. В нас на семінари читають всі по черзі «Slavorüm carmina pica serecta» свіжо видані Ягічом[11], перекладують іх по німецьки і інтерпретують. Жаль, що наша епічна поезія заступлена в них щось трома лиш скошлявілими варіантами дум і вибір не вдатний. Більше листом. Здоровлю Вас.

Ваш В.Щ.

Відень. 28.X.1893.

ІЛ, ф. 3, № 459 – 460. Кореспондеційна картка. Рукопис. Оригінал.

№ 3

9.XI. 93

Високоповажний Добродію!

Лист Ваш отримав[12]. За бібліографічні звістки дякую. До «Мелюзіни» в мене чим раз більше збирає ся матеріалу, але се, як тепер бачу, така тема, що перед вакаціями впоратися з нею буде годі, тим більше, що в мене вродилася байка зробити з неі дісертацію. Рівночасно я взяв ся до «Ист[ории] слов[янской] лит[ературы]» Пипіна[13], вчуся з олівцем в руці. Чи є в Вас припадком Рейнгольд[14]. Дуже мині придався під час різдвяних свят. В вільних хвилях переписую далі Роланда, до Львова приіду 8 грудня і тоді дам Вам дальших 120 пісень. Чи знадобиться з тих дрібних віршів, які я Вам післав, хоч один?

Колесса[15] напевно не обіцяв нічого чи пришле що не знаю.

Студинському[16], що мав сказати, сказав. Повинен сими днями «Архиви» післати.

Крушинський[17] доперва на другий тиждень піде до Галичини. Обіцяні листи (казав) буде міг дати хиба аж до другої книги.

Я шукав в бібліотеці за книжкою: «Dichtungen des deutschen Mittelalters her. von Vollmar Massmann und Pfeiffer VII[18] B. і дістав аж дві, котрих заголовки однак же згадуються з подання через Вас. Одноі заголовок: Dentsche Dichtungen des Mitteralters mit Wort. und Jacherklärungen herausg. von Karl Betsch. (Leipzig, Brockhans 1888)[19].

В VI і VII томі сего виданя є Ulrichs von Lichtenstein Fröuendienst (в двох частях, отже і в двох томах) herausg von Reinhold Bechstein[20]. Другу книжку дістав таку: «Dichtungen des deutschen Mittelalters» (хто видає, не написано). У семім томі сего виданя виданого тоже в Липску (göscheusche Verlagshanglung 1848)[21] поміщено: Mai und Beaflor (eine Erzählung) aus dem XII Jahr[22].

А більше не дістав нічого. Що ж Вам тепер потрібне? Чи може ні одно, ні друге? Позичити можу, бо маю «Bibliothekschein»[23] і позичаю для себе, отже напишіть, а я б сей час вислав.

Праця Вовка[24] по французьки є немного більша: вже з болгарського є і у французькім виданю. Справозданя з неї [тобто неї – марка автора] я дав Кравсови вже перед тижнем, але поміщена оно буде в /. зош. Слідуючого рочника, що має прийти в грудню. В тім справозданю я старав ся головно подати короткий зміст роботи і зазначити важнійші порушені квестіі, значить ся орієнтувати читателя.

Коли і Ви сего бажаєте, то я б міг перевести се по руски і післати разом з книжкою. Критичного розбору такої стадіі я б не міг піднятись. Жду відповіди і здоровлю Вас щирим серцем. Ваш

В. Щурат

P.S.

Користаючи з ради, не оплачу листа, бо й нічим оплатити.

В прочім певніше дійде.

ІЛ, ф. 3, № 1609, арк. 161 – 164. Рукопис. Оригінал.

№ 4

[Відень, 14.11.1893 р.]

Високоповажний Добродію!

Книжку визичив для Вас і посилаю. Реверс виставлений до 1. Грудня, тому будьте ласкаві перед першим прислати єі мині.

Рівно ж посилаю причинки до бібліографіі, які доси зібрав. Доповню іх оглядом славянських видань, котрий на днях тоже вишлю, найдалі через тиждень. Посилаю бібліографію неупорядковану, бо думаю, що далі будете знали як і що зробити; найкраще є сортувати журнали по порядку, англійські, французькі, німецькі і т.д. а поодині книжки або на кінці, або осібно.

Змісти французькі, англійські і німецькі (з часописей) думаю, пере толкуєте на руське. Я сего не робив, бо ніколи не було. По тій

самій причині і справозданя посилаю по німецьки. Гадаю 10 грудня найдалі їіхати до Львова, тому не трачу ні хвилі часу, щоб лиш призбирати дещо матеріялу. Для Вас до слідучойі книжки зладжу коротку фольклор. роботу про повстаня «тютюну» на підставі повірок народних. Таксамо збираю тепер матеріял до подібної роботи про «табаку» і «горівку». Справозданя мойі будьте ласкаві перевести; дрібні зміни не зашкодять. Для Крауса я писав про Вовка коротше до 1. ч. на другий рік.

Крушинський каже, що пішле. З Ціпсером я не бачився. Був не раз у него й не застав; завтра піду ще раз, а коли єго не буде дома, то лишу єму письмо.

В суботу Джорджевич[25] робив перше рігорозум.

Студинський говорить, що здає в грудню, але діссертацію ще не скінчив. Семінар в нас тепер не дуже інтересний. Виклади Ягіча про епічну поезію народну занадто побіжні, не вичерпують всего, от так через половину, тай знов не розуміюсь – не моє діло судити.

Віршами мойіми не дуже «шпулітуйте» щоб до лиха не розлізлись. Краще вже бібліографією. А свойі вірші і «Народа» будьте ласкаві прислати, коли обіцяли.

Щирим серцем здоровляю Вас і Ваші діти.

Ваш прихильний
В. Щурат
Відень 14.11.1893

[P.S.] Посилаю два числа «Urguella»[26] і з свіжого кусник, для доповненя бібліографіі.

ІЛ, ф. 3, № 1638. Арк. 815 – 816. Рукопис. Оригінал.

№ 5

[1893][27]

В. Пов. Добродію!

Не писав доси до Вас, бо хотів за одним заходом вислати і Вашу діссертацію. Коли ж єі доси не видобув, а видобуду доперла в середу, так ніяково приходиться давати ждати довше на себе з листом.

Я вже від 13.с.м. вписаний на Університет. Славянських викладів маю лиш два, ота у Ягича. Рівнож записав ся на єго семінарські вправи. Йіречек[28] всім курсі не викладає, бо болять єго очи, а Пастрнек[29] бере старославянську граматику ab ovo як торік. Вондрак[30] має щось кількох слухачів; викладів ще не почав.

Ваші новелли приймив Ягич дуже радо; балакав зі мною з пів години, звідуючись про наші наукові, літературні і политичнопартійні відносини. Розпитував про Вас. Коли я єму спімнув, що Ви стараєтесь о доцентуру у Львові, сказав: «Ich wünsche ihm Glück. Seine politische Vergangenheit, die kann jetzt vielleicht ihm den Weg nicht sperren, umso mehr dass bei der jetzigen Gestaltung der Politik, die Regierung mehr den Klünrussen schmeihelt. Ich wünscht ihm Glück.»[31]. Замір видаваня беллетрично-наукового журнала сподобав ся єму тоже.

Викладів Ягича годі буде подавати Вам – раз тому, що коли б они в тій формі гідні були друку, то він сам оголосив би іх, а по друге, що не будуть вичерпуючі; се буде лиш доповненім подібних єго викладів давнійших.

Роланда пришлю вам разом з діссертацією перед першим. Тепер я дуже занятий. Краус[32] запряг мене до писаня справоздань з нових книжок. Доси зробив таке справозданя з слідуючих книг: «A. Cerny[33]. Svatba u luzickych srbu.(1893 r); Volkov: Rites et usages nuptiaus en Ukraine; ma Willbald Muller: Beitrage zur Volkskunde der Deutscher in Mahren.» Ся послідна Книга особливо дуже інтересна своіми казками і є спора. Появилась сего року (Wien – Olmutz)

Крім тих Книг, дістаю від Крауса і періодичні видавництва французкі та німецькі: з німецьких одно мале а дуже інтересними матеріялами «Korrespondenzblat des Ver. für siebenburgische Landeskunde. Red. v. Dr. Schullerus in Hermannstadt.»

Решту новин лишаю собі на слідуючий раз. До мене пишіть під адресом VII Neubau Mechifom I steng. № 7 Th. 11. Пришліть і «Народ» здоровлю Вас щирим серцем

В.Щурат

ІЛ, ф. 3, № 1609. Арк. 177 – 180. Рукопис. Оригінал.

№ 6

[Товсте[34], 18/1 1894 р.]

Шановний Добродію! На сталий побут я прийіхав, правда, до Товстого, однак від часу до часу вийізджаю як не до Красного[35], так до Вікна[36]. З Вікна власне вернув. Вашу картку привезли мині до Вікна і я заадресувавши куверту просив, щоб з дому вислали до Вас про довженя Роланда. Так і зроблено з тою лиш похибкою, що через недогляд три послідні картки поминено. Сподіючись, що мій

перевод щойно тепер десь до друку. Посилаю останок. Коли б було за пізно, най лишить ся до слідкуючої книжки. Післане і без того заповнит аркуш друку.

За присилку «Ж. і Сл.»[37] сердечне спасибі. Десять примірників се, правда, за много, але що дасть ся розспродати, розспродам.

Перша книжка зробила на мене дуже миле враженя. Я єі двічи від дошки до дошки прочитав. Ваш роман[38], як кажуть, дуже повинен бути цікавий, судячи по початку. Друге місце по нім належить ся «Старим хартіям»... Інтересно подані матеріали із старих рукописів. В такій формі я не уявляв собі навіть тоі рубрики. Словом почин світлий.

Я забавлю ся на селі ще тиждень. Два-три дни побуду у Львові, а відтак до Відня. Маю надію, що з Відня подам ще до II. Кн.[ижки] яке справозданя.

Не знаю, чи Ви відступили вже від свого наміру – поіхати зі мною на пару день у Відень. Як що ні, так розважте, чи не булоб се для Вас дійсно на руку.

З Відня писали до мене по два рази Колесса і Лаврівський[39]. Колесса згірчений дуже новим житям в Січи. «Правительство», каже, не могло зробити Січовикам більшої прикрости ніж, як тим що рестітуовало «Січ». Жий, коли нічим жити! Ні сил фізичних, ні моральних, ні матеріальних!» Лаврівський натомість пише (потішаючо) про засноване в Січи «Кружка літературного», до котрого крім Колесси, хиба він один ще належати буде, бо справді не знаю, хтоб міг там ще пристати.

Ягіч почав вже виклади і «побештав всіх», що не були на семінари. Що до мене успокойів ся по словах Колесси «він хорий».

Студиньського не було також у Відни. Та пан Ягіч не ждав, аж він явить ся, але казав єму переказати, щоб на діссертацію писав не ту працю, але вже граматичну. Бідний Кирило з Відня я ж крім нових писем Urquell'a не получив нічого. От тілько новин. Маючи надію невдовзі побачитис з Вами

Цілую Вас сердечно

Ваш Василь Щурат

Товсте

18/1 1894

ІЛ, ф. 3, № 1605. Арк. 267 – 270. Рукопис. Оригінал.

№ 7

[Товсте, 30. Марта 1894.]

Шановний Добродію!

Три дни бувши у Львові після повороту з Відня, я тричи заходив до Вас і ні разу не застав дома. Пересилаю Вам отже листовно поздоровлення Ягича і Мурка[40]. Ягич не думав зовсім вийіздити з Відня. Коли б мав вже рухатись куди, так найскорше, каже, в Петербург, бо там хоч попрацювати для науки можна. Поки що і се лиш бажання єго. Обі книжки «Житя і Слова» припали єму до вподоби, поминувши се, що чисто науковий журнал ще єму сподобав би ся. Не знаючи однак нашої публіки читаючої, він не може знати, що таке видавництво не могло б у нас утриматись. На се треба капіталів, щоб видавати науковий журнал без огляду на те чи виплатить ся він, чи ні, чи будуть пренумерати, чи зовсім не знайдуться. Таке видавництво в нас так же не можливе, як і в Хорватиі.

Колесса просив мене спитати Вас, котрі з єго віршів ви будете друкувати, а котрі ні. Непригожі прошу єму відіслати. Він находить ся тепер в коопаті. Стипендіі досі не дістав. Докторату в Відні робити не може з браку грошей на потрібні оплати. А до Фрейбурга вибратись тоже ні з чим. Ягич виражає ся про него з великими похвалами особливо тепер, коли він вдатно обробив з граматичного боку «Житя св. Сави».

Я посилаю Вам до четвертоі книжки на разі «Повість про царя Агтея»[41], але з тим замітом, що лишаю Вам доволі, чи схочете єго друкувати, або ні. Коли б не схотіли, то прошу мині так «Аггея», як і тих пару дрібних віршів, що в вас десь валяють ся прислати мині невдовзі на село, де остану до мая.

Роланда пришлю перед першим. Про старофранцузький епос я рішив написати сам, але аж в маю у Відні. Буде оно, думаю лучше, як переводити першу ліпшу французьку роботу.

A propos II. Кн. «Житя і Слова» зауважу, що мині годі витолкувати собі, чому Ви помістили там нескладні переводи Пчілки[42] і нічим не цікаву «Хмару» Обачного[43]. Хиба се сталось лиш для того, щоб запевнити собі двох сотрудників більше... Які се сотрудники булиб і на скільки они причинилиб ся до піднесеня вартости вашого журнала, се я тепер лишаю на боці.

Сподіючись від Вас відповіди, або евентуального звороту манускриптів, здоровлю і цілую вас сердечно

Ваш В. Щурат

ІЛ, ф.3, № 1609, арк.319-322. Рукопис. Оригінал.

№ 8

[Відень, дня 21.V.1894р.]

Шановний Добродію!

Звиніть мене, що я не лишивши скрипту ще у Львові і з Відня єго доси не вислав. Тепер мене набрало ся нараз тілько роботи, що й сам не знаю, коли і як єї покінчити. Я заповів Ягичеви, що читатиму на семинари і філолог Гофман сам всулив мині роботу, від котрої викрутитись годі, – а не по души вона мині. І на те все ще й часу не богато.

Колесса працює тоже дуже завзято. Перше фахове рігорозум вже зробив півтора тижня тому назад, а друге жде єго на днях.

Тепер за день два, буде вже в мене більше часу, тож напишу Вам ще до сеі книжки докладне справозданя з найновійшоі по смерти виданоі книги R. Köhlera (aúfsätze über Märehen ú Volksheder)[44]. Книга дуже цікава і гарно написано. Крім того є в мене ще книги: Knaspe: Sagen ü Errähl. aüs der Provinz Pozen і Sylvestrowicza: Podania Zmujdzkie (z Bibl. Kartowicza)[45]. Коли схочете, подам справозданя і з них; напишіть.

Кінчу. Здоровлю і цілую Вас сердечно з Вашою любою подругою

Ваш вдячний Щурат

P.S. Початок скрипту є вже в Вас.

ІЛ, ф. 3, № 1609, арк. 349 – 352. Рукопис. Оригінал.

№ 9

[Товсте 4.IX.1894]

Високо Поважаний Добродію!

Не знаю, чи Ви скрипт отримали. Чи не час ще прийшов? Рішпена[46] я не прислав не для того, щоб не хотів, а просто тому, що вийізджаючи цілком несподівано і нагло зі Львова много дечого позабув взяти з собою. Нехай се вже лишиться до першої Книжки «Ж. і Сл.» слідуючого року. Кінець «Роланда»« я доручу Вам у Львові. Куди вибираюсь найдалі 20. с. м. Вам звісно, що я з першим Жовтня починаю військову службу у Львові. Думаю, що се мені не перешкодить чим-тим заниматися, як доси. Чи вийшов Ваш журнал? Я єго не дістав ще. Як стойіть з пренумерантами? Чи Ви занехали акційний проект, про котрий, було, згадували. Се був би одинокий ще спосіб піддержання видавництва. Я перший готов в осени зложити жадану суму. Тепер в мене є невеличка робота –

перекладаю для бібліотеки «Діла» повість Толстого[47], що власне друкує ся і приготовляю на пару фейлетонів потрохи може полемічну роботу п. з. «Нова українська і малоруська літературна мова»[48] – полеміка викликана колись Чайченком[49], тільки обернена другим кінцем. Д. Белей[50] обіцявся радо єі надрукувати. Жду бодай картки від Вас і нової книжки «Ж. і Сл.»« Здоровлю Вас щирим серцем і цілую сердечно Ваш В. Щурат.

ІЛ, ф. 3, № 1635, арк. 461 – 462. Рукопис. Оригінал.

№ 10

[Цигани[51], дня 29 IV.1895р.]

Дорогий Друже!

Здивуєтеся певно, побачивши сесю мою цидулку. Який єго чорт аж до Циганів заніс! Ну, чорт не чорт, а добрі люде. Я, звістно Вам може, мав сими днями вернути до Львова. Та не міг вийіхати не бувши на Чортківськім празнику чи поминках Тарасових. Оттут і наскочив на О. Глібовицького[52]. Слово по слові і в Цигани з ним вибрався.

До «Житя і Слова» я не післав Вам доси нічого. Раз і мало що мав посилати – звісно «розслаблений жилами», а по друге, те що мав хотів передати вже у Львові. Так і зроблю.

До Львова прийізджаю в середу. Побачуся з Вами в четвер.

Поки що здоровлю Вас щирим серцем, Вас і Вашу любу родину і остаю заєдно прихильним

Ваш Василь

ІЛ, ф. 3, № 1610, арк. 77 – 80. Рукопис. Оригінал.

№ 11

Відень 15.XI.1895

Шановний Добродію!

Перед виїздом до Відня я бачився з Вами дуже коротко, в Кофейни Шнайдра[53]. Тоді Ви заявили мені, що перестанете з кінцем року видавати «Житя і Слово». Я розумів тоді причину по свому. Думав так: Ви тепер кандидуєте і бути може, що й вийдете з виборів послом і ніколи вже Вам заніматися літературним журналом. Та тепер після перебутоі Кампанії Ви може інакше надумалися. Отже ж

прошу Вас, донесіть мені, що дієся. Чи видаватимете «Житя і Слово» дальше, а коли так, то як? Чи в дусі заповіжноі в 5. Кн. зміни в доборі матеріалів, чи так як доси? Чи появилася вже Кн. VI. і чи друкуєся свіжа?

Що Ви з собою взагалі гадаєте робити? Думку про пансіон приватний закинули мабуть. Чи остаєте дальше при «Курєрі»[54]? Питав мене за Вас Адлер[55]; дуже Вами інтересуєся. Неменше теж Бар[56] і Зінгер[57]. Та що я ім міг сказати, коли сам про Вас тепер мало знаю.

У Відни живу тепер сяк так полатавши. Діссертацию свою про «Моленіе» таки вже віддав і вношу за пару днів прошеня до міністерства, щоб позволили мені на весну рігоризувати. Професорі всі ті самі, крім Пастрнека, що тепера в Празі. На семінари читав доперва один мадяр про впливи славянських мов на мадярську. В сім тижни має читати Вергун[58] (москалик, що вибраний головою в Буковині задеклярував собі радикально-раціоналістичною програмою, на котру ніхто з его «приклонників(?)» не згодився). Він читає про Мелетія Смотрицького[59].

Крім давних моіх і Ваших знакомих (Мурка головно) стрічаюся в Централці[60] з др. Лессером, Ціпсером[61], поетом Щепанським, Ляндаром і д-рами Озаркевичем[62] та Зарицким. Крім того я пізнав тут тепер багато газетярів. Народ не дуже то й цікавий – звичайно – нищий духом, але словом обилен. Найінтереснійша була для мене знакомість з Стояловським[63]. З послів бачу що дня лиш Романчука[64] в реставрациї «zum Bazar» .

Січ[65] вегетує і стараєся пускати як звичайно з початком року при новім виділі перлянци. (іменоване почетним Романчука доконане, бо се діло дуже легке) Говорять про Концерт в честь і память Драгом.[анова] та се ледви чи зроблять. Дружать з Буковиною аж до утіленя і тому я не належу до «Січі» щоб з тою зволоччю більше ніколи в житю не сходитись. Про Січово Буковинську дружбу я ще в вільнім часі кудись напишу обширно.

Поки що жду відповіди на головні питаня і здоровлю Вас щирим серцем.

Ваш В. Щурат

ІЛ, ф. 3, № 1609, арк. 487 – 490. Рукопис. Оригінал.

№ 12

Wien, 8.II.1896

Шановний Добродію!

Що з Вами діється і з Вашим «Житєм і Словом»? Чи рішучо перестали вже видавати? Що з VI. кн.? Чи вийде вона коли на світ божий?

Коли маєте намір видавати дальше «Житє і Слово» то напишіть мені кілька слів. Може я Вам дещо докину. В кожнім разі моя рада була б – стара – видавати місячник в тій формі і з таким змістом, про який я Вам нераз говорив. А коли - б Ви ніяк не дались намовити до дальшого видаваня «Житя і Слова», то я просив би Вас о одно. Кінчаючи шестою книжкою видавництво Ви не заповідайте цілковитого банкроцтва, бо шкода пренумерантів. Може б Ви згодились на те, що я під тою самою фірмою («Житя і Слово») видававби місячник від липня, коли тепер се не було можливе. Може б Ви в тім дусі й заповіли проспект нового видавництва на кінци шостої книжки, єсли та ще не вийшла. Я в маю буду вже у Львові, найдальше в другій моловині мая. А залежить мені на утриманю фірми, що б не збогачувати титулів наших ефемеричних видавництв. Відпишіть, що в загалі діється?

Що з «Радикалом»[66]? Чи він може теж поляг буйною головою? Щось єго не видко. А радби я, щоб ще бодай адин нумер вийшов, бодай для господ Вергуна, котрий в імени своім і Січовиків грозив відповідати мені в «Радикалі». Було - б се мені вельми на руку, бо тоді я й про нашу бідну «Січ» міг би заговорити, а було - б дещо дуже цікавого з псіхопатичного боку.

В Відни я доповнив свого «Данила Затачника»[67]. Я віднайшов первовзір нашого твору в грецькій літературі XII.в. – поему М. Ґліки[68] – не трактат, що мав єго у Львові і поеми Теодира Птахопродрома[69], котрих перерібкою є наше «Слово Данила Заточника». Новий уступ не змінює моіх попередних виводів. Я єго післав тамтого тижня проф. Грушевському.

Вчитися є тепер досить, та все таки знаходжу час на читаня літературних новин. Ох, та Ада Негрі[70]! Що за чудова поезия! Або новий том віршів Конопницькоі[71]! Ні порівнаня нема з попередними томами. Найбільше інтересує мене тепер нова французька література, з котроі богато доводиться тепер читати. Аж кортить мене писати коли вже не студиі, то бодай в легкім тоні держані «Літературні вражіня». І може напишу дещо для «Зорі»[72] або для

«Буковини»[73], бо в «Зори» є вже тепер досить мого материялу до дальших номерів.

Я ще раз Вас прошу – відпишіть (I Wipplingerstrasse N. 26, I. Stiege , Th. 33.) Здоровлю Вас щирим серцем В. Щурат

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 367 - 370. Рукопис. Оригінал.

№ 13

Перемишль, Липень,1899

Маю собі за честь повідомити, що моє вінчанє
з панною
Галею Крвавич
відбудеть ся
дня 18.н. ст. липня о 12. годині в полудне
в домашній каплици Іх Преосьвященства
Кир Константина Чеховича.

Д-р Василь Щурат.

ІЛ, ф. 3, № 1635, арк. 463 - 466. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. *Бобятин* – село в 14км від Сокаля.
2. *«Діло»* – галицька провідна газета, найстарший український щоденник, виходила у Львові (1880-1939).
3 *Качковський Михайло* (1802-1872) –громадсько-культурний діяч – москвофіл, радник окружного суду в Самборі, депутат галицького крайового сейму (з 1861 р.), один з членів-засновників культурно-освітніх товариств «Галицько-руська матриця» і «Народній дім» . В 1876 р.його іменем названо москвофільське просвітнє товариство «Общество им. Качковского».
4 *Криницький Онуфрій* (1791-1867) – видатний діяч греко-католицької церкви, священик, проректор греко-католицької семінарії у Львові.
5 *«Братства тверезості»* – братства при церквах, які клялись не вживати алкоголю. Заклались в другій половині XIX ст.
6 *Вахнянин Анатоль* (1841-1908) – український композитор і письменник, один із лідерів партії народовців.
7. У 1891 р. відбулась поїздка українців на етнографічну виставку у Прагу, в якій взяв участь й Іван Франко.

8. *«Народ»*- громадсько-політичний журнал, що виходив у Львові (1890-1895 рр.) за редакцією М. Павлика та І. Франка. Був органом радикальних партій.

9. Мається на увазі перекладений В. Щуратом старофранцузький епос «Пісня про Роланда», опублікований в журналі «Житє і Слово», 1894, кн. 1-6, та окремою відбиткою (Львів, 1894).

10. *Щербацький Георгій* – український письменник, педагог. Викладав у Києво-Могилянській та Московській слов'яно-греко-латинській академіях.

11. *Ягич Ватрослав* (1838-1923) – хорватський філолог-славіст, академік Петербурзької Академії наук (з 1880 р.), професор Одеського (1872-1874), Берлінського (1874-1880), Петербурзького (1880-1886), Віденського (1886-1908) університетів. У 1875-1920 рр. видавав науковий славістичний журнал «Archiv für slavische Philologie», що виходив у Берліні.

12. Мова про лист І. Франка до В. Щурата від 4 листопада 1893 р.

13. *Пипін Олександр* (1833-1904) – російський історик літератури, фольклорист. Академік Петербурзької АН (з 1898 р.). Автор нарису історії української літератури в кн. «Історія слов'янських літератур» (2 т., 1879-1881, у співавторстві з В. Спасовичем).

14. *Рейнгольд Олександр* (1856-?) – російський літературознавець, німець за походженням, який жив і працював у Петербурзі. Автор популярної книжки «Geschichte der russischen Literatur von ihren anfang bis auf neuste Zeit» (Історія рєсійської літератури від її початку до нових часів»).

15. *Колесса Олександр* (1867–1945) – мовознавець, історик літератури, громадський і політичний діяч, член НТШ, доцент і професор Львівського університету.

16. *Студинський Кирило* (1896–1941) – український літературознавець, академік АН УРСР (з 1929 р.), у 1894 р. закінчив Віденський університет.

17. *Крушинський* – ідентифікувати особу не вдалося.

18. Поезії німецького середньовіччя від Фольмара, Массмана і Пфайфера *(нім.)*.

19. Німецькі поезії середньовіччя з поясненням слів і покажчиком. Видав Карл Беч. (Лейпціг, Брокгауз, 1888) *(нім.)*.

20. Ульріх Ліхтенштайн. Жіноча служба, видав Рейнгольд Бекштайн *(нім.)*.

21. Торгове видавництво Тешоя, 1848 *(нім.)*.

22. Маі і Білфор (оповідання з XII стол.) *(нім.)*.

23. Бібліотечний квиток *(нім.)*.

24. *Вовк Федір* (1847-1918) – український етнограф, археолог і антрополог, професор Петербурзького і Київського університетів, який на початку 1878 р. був у Відні, писав М.Драгоманову про «розкол» між віденцями і львів'янами.

25. *Джордж Джорджевич* (1867-1898) – сербський філолог, брав участь у підготовці до друку пісень і казок В. Караджича.

26. *«Urguella»* – німецький етнографічний журнал.

27. Датується по змісту листа.

28. *Костянтин Йозеф Іречек* (1854-1918) – чеський вчений-історик, досліджував історію південних слов'ян, професор Празького (1877-1879) та Віденського (1893) університетів, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1888 р.)

29. *Пастрнек Франтішек* (1853-1940) – чеський славіст, професор Празького університету. Автор праці «Bibliographishe Ubersicht uber die slavische Philologie,1876-1891» – «Archiv für slavische Philologie»«, Supplementband. Berlin, 1892.

30. *Вондрак Вацлав* (1859-1925) - чеський філолог-славіст, дослідник пам'яток старослов'янської мови. Професор університету в Брно (з 1919р.).

31. Я бажаю йому щастя, його політичне минуле, яке, тим більше, не може, мабуть, стати йому на заваді, що при теперішньому стані політики уряд більше не пригнічує малоросів. Я бажаю йому щастя *(нім.)*.

32. *Краус Фрідріх-Самуель* (1859-1936) – німецький учений-етнограф, видавець і редактор фольклорних матеріалів різних народів.

33. *Черни Адольф* (1864-1952) – чеський публіцист і журналіст, редактор прогресивного журналу «Slovansky prehled», що виходив у Празі у 1898-1914 рр.

34. *Товсте* – село на Тернопільщині, неподалік від Грималова.

35. *Красне* – село в 16 км від Грималова.

36. *Вікно* - село на Тернопільщині, власником якого був Володислав Федорович. Тепер воно належить до Гусятинського району Тернопільської області.

37. *«Житє і слово»* – літературно-науковий і громадсько-політичнй журнал революційно-демократичного напрямку. Виходив у Львові (1894-1897) за редакцією І. Франка.

38. Мова про роман «Для домашнього огнища».

39. *Лаврівський Володимир* (1850-?) – український громадський діяч, один із засновників фізкультурного «Сокільського» руху в Галичині..

40. *Матія Мурко* (1861-1951) – словенський учений, журналіст, доцент Віденського університету.

41. *«Повість про царя Аггея»* – в журналі «Житє і слово» даний твір В. Щурата не був опублікований.

42. Мова про переклади Оленою Пчілкою віршів В. Гюго «Геній, замисленний, з сіянням на чолі», «Сором філософу марному, сором майстрові», «Як хутко жаль у серці погасає!..» т. І. 1894. кн. 2.

43. *«Хмари»* – оповідання Михайла Петровича Косача (1869-1903), відомого під літературним псевдонімом «Обачний».

44. Р. Келлер (Твори про казки і народні пісні). *(нім.)*.

45. Кнаспе: Казки і оповіді з провінції Позен і Сильвестровича: Оповісті жмудські (з бібл. Карловича). *(нім.)*

46. Йдеться про переклад вірша французького поета Жана Рішпена (1849-1926), відомого збіркою поезій «Chants des queux» («Пісні жебраків»).

47. *Толстой Дмитро* – граф, деякий час губернатор Воронезької губернії. 1842 р. опублікував в «Отечественных записках» текст «Слова Данила Заточника» з рукопису, що був його власністю.

48 *«Нова українська і малоруська літературна мова»* – дана праця В. Щурата не була олублікована.

49. *Чайченко* – літературний псевдонім українського письменника Б.Грінченка (1863-1910).

50. *Белей Іван* (1856-1921) – український журналіст, приятель І. Франка. У 1881-1882 рр. разом з І. Франком видавав журнал «Світ». У 1884-1902 рр. був редактором газети «Діло».

51. *Цигани* – село Борщівського району на Тернопільщині, де парохом був О. Глібовицький, рідний брат Б. Лепкого. Тут 1895 р. відпочивав з сім'єю І. Франко і часто приїжджав В. Щурат.

52. *Глібовицький Омелян* (1857-1905) – на даний час парох села Цигани.

53. *Кофейня Шнайдра* – була у Львові на початку Академічної вулиці. Там збиралась «Молода муза». Тепер на цьому місці стоїть будинок профспілок.

54. *«Kurjer Lwowski»* – щодена польська газета. І. Франко був співробітником у цій газеті в 1887-1897рр.

55. *Адлер Віктор* (1852-1918) – редактор газети «Arbeiter-zeitung», один із засновників і керівників австрійської соціал-демократичної партії.

56. *Бар Герман* (1863-1934) – австрійський письменник і літературний критик. Один з редакторів газети «Die Zeit» .

57. *Зінгер Пауль* (1849-1911) – один з діячів австрійської і німецької соціал-демократії, один з редакторів газети «Die Zeit».

58. *Вергун Д. М.* (1871-1951) – реакційний галицький публіцист-москвофіл, видавець журналу «Славянский век» у Відні, поет.

59. *Смотрицький Мелетій* – ієрарх, церковний діяч, письменник-полеміст, проповідник, видатний філолог.

60. Так називали кав'ярню неподалік філософського факультету Віденського університету.

61. *Ціпсер Йозеф* – віденський кореспондент «Kuriera Lwowskiego», адвокат і судовий перекладач у Відні, разом з І. Франком учився в Дрогобицькій гімназії

62. *Озаркевич Євген* (1861-1916) – лікар, брат Н. Кобринської.

63. *Стояловський С.* (1845-1911) – римо-католицький священик, реакційний діяч.

64. *Романчук Юліан* (1842–1932) – визначний політичний і громадський діяч, політичний проповідник галицьких українців, педагог, письменник і журналіст.

65. *«Січ»* – українське студентське культурно-освітнє товариство, засновне 1868 р. у Відні.

66. «Радикал» – двотижневий журнал, орган радикальної партії, виходив у Львові 1895-1896 рр.

67. *«Данило Заточник»* – пам'ятка староруської літератури з кінця середніх віків.

68. *Гліка М.*– візантійський поет, письменник і богослов першої половини 12 ст., основний твір «Хроніка».

69. *Продром Теодир Птахо* – Продром Теодор (XIIст.), візантійський письменник, автор сатиричних діалогів, віршованих романів.

70. *Негрі Ада* (1870-1914) – італійська поетеса. Збірки «Доля»(1892), «Бурі» (1896), «Материнство» (1904). Окремі вірші переклали П. Грабовський, В. Самійленко, Леся Українка та інші..

71. *Конопницька Марія* (1842-1910) – польська письменниця.

72. *«Зоря»* – український літературно-громадський журнал. Виходив у Львові в 1880-1897 рр.

73. *«Буковина»* – українська щоденна газета, виходила в Чернівцях з 1885 по 1910 рр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986.
2. В. Г. Щурат. Вибрані праці з історії літератури. – Київ, 1963.
3. Енциклопедія Українознавства: У 10 т. – Львів, 2000. – Т.10.
4. Українська Літературна Енциклопедія: У 5 т. – Київ, 1995. – Т. 3.

МУЗЕЄВІ ІВАНА ФРАНКА – 70

З нагоди цієї події 11 жовтня 2010 року у Музеї відбулися урочистості.

Він в цьому долі горів і страждав,
Тут сонце для нього погасло від сліз.
Він тут себе всього народу віддав
Й у творчих змаганнях себе переріс.

Цими віршами одного з директорів Музею (1944-1946 рр.), поета Петра Карманського відкрив урочистість заступник директора Музею П.Зозуляк.

Хор кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв Національного університету імені Івана Франка під орудою художнього керівника і диригента М.Камінської виконав «Вічний революціонер».

Під час відкриття Музею – 10 жовтня 1940 року гімн «Вічний революціонер» теж виконував хор Державного університету імені Івана Франка.

Слово про Музей виголосив директор Музею Р.Горак.

Музей вітали заступник голови обласної державної адміністрації М.Янків, начальник управління культури і туризму облдержадміністрації Г.Дорощук, заступник міського голови В.Косів, голова обкому профспілки працівників культури М.Підгурський, заступник голови Харківської облдержадміністрації І.Шурма, який представив видану у Харкові книгу Р.Горака «Дім на Софіївці», внук Івана Франка Роланд Франко, завідувач відділу фонду рукописів і текстології інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України Г.Бурлака, науковий працівник Національного музею Тараса Шевченка в Києві А.Козулько, директор і працівники Львівського відділення Інституту

літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України Є.Нахлік, М.Легкий, М.Барабаш, в.о. директора Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України М.Литвин, директор Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки В.Комзюк, директор етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка у селі Велеснів Тернопільської області О.Черемшинський, директор літературно-меморіального музею М.Рильського Житомирської області М.Авраменко і старший науковий працівник Л.Панчук, голова Обухівської районної ради Київської області А.Шафаренко, група працівників під керівництвом провідного наукового спеціаліста Г.Закіпної Одеського літературного музею, перший заступник голови правління Одеського обласного відділення Українського фонду культури Т.Максим'юк, директор Снятинського літературно-меморіального музею М.Черемшини Івано-Франківської області Р.Киреєва, старший науковий працівник літературно-меморіального музею Івана Франка в селі Криворівня Івано-Франківської області М.Дзуряк, професори Дрогобицького педагогічного університету ім. І.Франка М. Шалата й З. Гузар, директор історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» О.Хміль, директор Львівського коледжу декоративного й ужиткового мистецтва ім. І.Труша В.Откович, директор Національного театру опери та балету ім. С.Крушельницької Т.Едер, директор Львівської національної галереї мистецтв Б.Возницький, директор Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького І.Кожан, директор Львівського історичного музею Б.Чайковський, директор меморіального музею Михайла Грушевського М.Магунь, директор видавництва «Каменяр» Д.Сапіга, голова Всеукраїнського товариства політв'язнів і репресованих П.Франко, колишній працівник Музею, заслужений професор Національного університету ім. І.Франка О.Сербенська.

Між привітаннями виступали з читанням поезій Івана Франка актори театру ім. М.Заньковецької заслужений артист України Ю.Брилинський, народний артист України С.Максимчук та народний артист України, лауреат Національної премії України ім. Т.Шевченка Б.Козак.

Працівникам Музею вручено грамоти й подяки Міністерства культури і туризму України, Центрального комітету профспілки працівників культури України, обласної державної адміністрації,

управління культури і туризму облдержадміністрації, обласного комітету профспілки працівників культури.

На завершення урочистої частини хор кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв Національного університету імені Івана Франка виконав пісні на вірші Івана Франка «Земле моя» та «Не пора».

У програмі урочистостей відбулась презентація «Наукового вісника музею Івана Франка у Львові», випуск 9, який присвячений 70-річчю Музею і який представляв П.Зозуляк, а також відкриття ювілейної виставки, яку коментувала старший науковий працівник Музею, лауреат премії імені Святослава Гординського, заслужений працівник культури України В.Бонь.

Учасники урочистостей переглянули виставу театру ім. М.Заньковецької «Божевільна» («Ольга, дружина Івана Франка») за п'єсою Р.Горака, а на наступний день відвідали рідне село Івана Франка – Нагуєвичі.

Слово директора Музею Івана Франка Романа Горака на урочистостях з нагоди 70-річчя Музею

Після публікації Іваном Франком у віденській газеті «Die Zeit» статті «Поет зради», скерованої в найпершу чергу проти подвійних стандартів моралі польського шовінізму, а також проти зради як основного інструменту досягнення своїх політичних цілей, проти нього піднялась в повному своєму блиску вулична юрба польського шовінізму, яка своїми щоденними спланованими діями унеможливлювала нормальне життя Івана Франка. Під вікнами будинку на Кастелівці, 11 (тепер вулиця генерала Чупринки, 11) ця юрба кожної ночі влаштовувала так звані котячі концерти, вигукувала образливі слова, лайку, на стінах виписувала погрози і спалювала чучело, підписане іменем та прізвищем письменника. Від цього щоденного терору захворіла дружина Івана Франка, яка колись сама намагалась захистити його від цього божевільного світу, і яка сама поволі ставала його заручницею і жертвою. Всі ці щоденні безчинства творились під боком управління поліції.

На захист Івана Франка не встала ні українська презентація віденського парламенту, ні галицького сейму. Не стали на захист і ті, кого Іван Франко назвав патентованими українськими ура-

патріотами, які мають повен рот любові до України і відкриту кишеню для прибутків з цієї любові. Вони чулись ображеними за статтю Івана Франка «Дещо про себе самого», написану у вигляді передмови до польського видання збірки «Галицькі образки». «Повторюю, - писав у ній Іван Франко, - не люблю русинів. Так мало серед них знайшов я справжніх характерів, а так багато дріб'язковості, вузького егоїзму, двоєдушності й пихи, що справді не знаю, за що мав би їх любити». Підкреслював при цьому, що говорить про інтелігенцію, а не про народ та що серед інтелігенції є декілька винятків. « Чи, може, - продовжував, - маю любити Русь як расу – цю обважнілу, незграбну сентиментальну, позбавлену гарту й сили й волі, так мало здатну до політичного життя на власному смітнику, а таку плідну на перевертнів найрізнороднішого сорту».

Позбавлений можливості заробітку на прожиття, вигнаний з усіх товариств та бібліотек, звільнений з газети « Kurjer Lwowski «, де працював за копійки десять років у наймах, Іван Франко залишився сам на сам з юрбою, яка прагнула його смерті. Правду, сказану тій юрбі, вона сприйняла як образу національної честі.

Перед новим 1898 роком Іван Франко вимушений був поспішно покинути помешкання на Кастелівці і поселитись в кам'яниці на вулиці Крижовій,12 (тепер вулиця Генерала Чупринки, 14) на третьому поверсі, де вже важко було докинути камінням до вікон та обмазувати двері болотом та нечистотами, а постійний рух на вулиці заважав збиратись юрбі. 1898 року він втретє і востаннє висувається кандидатом у депутати у віденський парламент і мав статус депутатської недоторканості, але це для польського шовінізму і юрби нічого не означало. Він програв вибори, покинув радикальну партію. , яку перед тим створив і від імені якої три рази висувався кандидатом у депутати.

Залишений сам на сам, Іван Франко завдяки стійкості свого характеру він вийшов переможцем з польським шовінізмом завдяки серії статей, які опублікував у центральній пресі та у котрих доказово, документально було доведено про справжнє становище українців під деспотією польської шляхти, яка на весь світ кричала, що зазнає знущань від російського уряду. Присоромлений польський шовінізм вимушений був на хвилю заховати кігті, щоб випустити їх в найнеочікуваніший момент і нанести вирішального удару.

1898 рік – рік великих ювілеїв, серед яких 250 років початку національно-визвольної боротьби українського народу під проводом

Богдана Хмельницького, 50 років знесення кріпосного права в Галичині, 30 років створення «Просвіти», 25 років створення Наукового товариства імені Шевченка та 100-річчя нової української літератури та виходу «Енеїди» Івана Петровича Котляревського. Від усіх цих заходів, які відзначались в Галичині, Іван Франко народовцями, які були організаторами даних акцій, був відсторонений. Основні урочистості мали відбутись у театрі Скарбка (тепер приміщення театру ім.Марії Заньковецької).

Саме в той важкий період життя Іванові Франкові протягнули руки українські гімназисти та студенти, які вирішили напередодні святкувань урочисто відзначити 25-ліття літературної та громадської діяльності Івана Франка.

До того ж виявилось, що українські гімназисти та студенти прийшли не з порожніми руками, а зібрали невеличку суму грошей на ювілейний дарунок Іванові Франку і видали збірку Івана Франка «Мій Ізмарагд», а також бібліографічний покажчик його творів.

Це справді був розкішний подарунок Іванові Франку, хоча саме в той час польська суспільність зуміла зібрати кошти, щоб купити помістя Генрику Сенкевичу, негативне ставлення якого до українців і до їх національно-визвольної боротьби яскраво може продемонструвати роман «Огнєм і мечем», відзначений Нобелівською премією. Аналогічні подарунки польська суспільність робила й іншим діячам.

Гімназисти і студенти подарували Іванові Франкові гроші з умовою, що він купить собі грунт і на ньому побудує дім, в якому стане неможливим зневажати його та обкидати вікна цього будинку камінням та болотом. Це була більш, ніж дуже скромна сума необхідних грошей. Актом студентів та гімназистів було в певній мірі присоромлене Наукове Товариство ім. Шевченка. Воно вирішило до даної студентської суми додати від себе одну тисячу ринських. Це була також невеличка сума від товариства, яке мало державну допомогу на свій розвиток, а окрім того винаймало чиншову кам'яницю на вулиці Чарнецького, в якому жили люди, далекі від діяльності Товариства, яке завдяки праці в ньому Івана Франка стало всесвітньо відомим і його почали визнавати як неофіційну Академію наук українців.

Без цього без сумніву патріотичного вчинку студентів сьогодні говорити про музей Івана Франка меморіального характеру було б говорити вельми проблематично. З 15 адрес, за якими проживав

Іван Франко 13 не існує, дві інші – це будинки кардинально перебудовані.

До цієї суми був докладений посаговий капітал дружини, з процентів якого могла жити сім'я. 1901 року у спекулянтів землею був куплений невеличкий наділ, званий по-тутешньому парцелею, в шість сотиків на невпорядкованій околиці Львова Софіївці, що розкинулась в улоговині між Стрийським парком та парком Йордана. Властиво гроші, які були в Івана Франка, дали йому можливість купити невеличку парцелю, яку не хотів ніхто купувати. Ця парцеля являла собою відвали глини з закритої і зліквідованої у 1894 році цегельні, яка псувала вигляд збудованої і відкритої у тому ж році в Стрийському парку Рацлавіцької панорами – пам'ятки героїзму польських повстанців, які у 1794 році майже голіруч, з вилами та косами розгромили регулярну російську армію в селі Рацлавіци під Краковом. Поруч собі купив у три рази більшу на доброму ґрунті парцелю Михайло Грушевський, який тут збудувати собі віллу. Звичайно, що грошей на побудову будинку за проектом якогось відомого архітектора в Івана Франка не було, а тому його дружина Ольга запропонувала збудувати такий самий дім, який мав у Києві відомий український історик Володимир Антонович. Іван Франко погодився з пропозицією дружини і невдовзі був складений договір з магістратською будівельною командою на чолі з майстрами Марціном Заходнім та Чеславом Цєслевічем, як виявилось затятими польськими шовіністами.

Своїх грошей вистачило, щоб поставити мур від дороги, а також закласти фундаменти та вивести цоколь. На виконання решти робіт довелось брати гіпотетичний кредит у банку на 37, 5 років під 4,5 % річних. До самої смерті Івана Франка над ними висів цей борг і можливість ліцитації будинку. Тільки в 1927 році син Івана Франка Тарас Франко повністю розрахувався з банком і борг був ліквідований.

Будівництво будинку проходило при постійних намаганнях обдурити Ольгу Федорівну, яка пильно слідкувала за будівництвом, і підсунути неякісні матеріали замість добрих. Врешті на початку жовтня будинок був зданий магістратській комісії на перевірку, яка признала його придатним для заселення, що було черговою неправдою, і десь в десятих числах цього місяця Іван Франко вселився сюди зі своєю сім'єю. Був щасливий він, була щаслива сім'я.

Збудований будинок був зовні гарним і привабливим, але неможливим на життя. Печі диміли, кімнати неможливо було напалити, стіни вкривались бурими плямами. Опісля виявилось, що неправильно, або й навмисно неправильно був спланований відтік води, який спричиняв підмивання фундаментів будинку і його зсув, через що і з'являлись тріщини.

Поруч з будинком Івана Франка красувався раніше збудований і заселений будинок Михайла Грушевського з солярієм і без тих вад, що мав будинок Івана Франка.

Прийшов Іван Франко у цей дім, коли були написані всі основні твори, що склали той фундамент, на якому тримався його науковий та творчий феномен. Тут йому судилось написати останню поему, останнє оповідання, останню наукову розвідку, останній переклад, останню повість. Тут йому судилось написати поему «Мойсей», яка додала до його таких титулів у нашій культурі як Каменяр, Вічний революціонер, Титан духу і Титан праці ще й титул Мойсея українського народу. Тут відбулись найбільші трагедії його життя – 1908 року його руки стали спаралізовані і він не міг працювати, як раніше. 1913 року він втратив сина Андрія. Звідси 1914 року у лікарню для душевнохворих потрапила дружина. Біди сипались на нього, як з того рогу достатку, який йому свого часу подарувала Соломія Крушельницька. Ніби самі боги розсердились на нього за його щастя, яке мав.

Навіть не підозрював, що саме в цьому будинку через сирі та холодні стіни до нього поволі підбиралась смерть.

Те, що розпочали тюрми, де нажив свою хворобу, мав довершити рідний дім, яким так тішився.

Звідси він відійшов у вічність…

Не став батьківський дім притулком для дітей Івана Франка. Вони злітались до нього на короткий час і знову відлітали. Вдома залишалась дружина, а також квартиранти, які доглядали за домом.

З приходом радянської влади на західноукраїнські землі відразу ж постало питання про організацію музею Івана Франка. 26 січня 1940 року Народний комісаріат освіти УРСР прийняв постанову організувати Державний обласний меморіально-літературний музей Івана Франка у м. Львові, розмістивши його в будинку, де жив і працював Каменяр. Директором музею призначили наймолодшого сина Івана Франка Петра, який у 1930-х роках як іноземний спеціаліст працював у Харкові. Відтак з приходом радянської влади

був обраний депутатом Народних Зборів, які прийняли рішення про приєднання Західної України до складу УРСР, а також був членом комісії, яка приносила це рішення Народних Зборів до Й. Сталіна.

Петрові Франку надали помешкання поруч у палаці львівського магната Антонія Ув'єри. Дружина Івана Франка категорично відмовилась йти з будинку і поселилась у верхніх кімнатах, де колись мешкали сини та була кімната для гостей.

Не могла сприйняти того, що в її будинку тепер музей і ним розпоряджаються чужі люди. До свого духівника у відчаї писала, щоб поблагословив її спалити дім, бо не може на це дивитись. Відвідини її Микитою Хрущовим та урядом тільки впевнили її в думці, що мусить вчинити задумане.

Першими працівниками музею були майже вся родина Івана Франка по лінії Петра Франка. Лише опісля було прийнято на роботу спеціалістів Марію Струтинську та Ірину Радловську. Тільки у квітні були виділені гроші на впорядкування будинку, приєднано до музею садибу і дім Грушевського. Планувалось відкрити музей 28 травня 1940 року, однак відкриття в назначений термін довелось перенести, оскільки працівники його не могло скласти екзамену з курсу ВКП(б), прозвітуватись про прочитану літературу з цього питання.

Окрім того, не була готова експозиція, як і врешті не була вироблена її концепція. Про неї йшлося тільки на засіданні ради музею 28 серпня 1940 року. Особливістю створення музею було те, що майже ніяких меморіальних речей в будинку Івана Франка не залишилось. Тут жили квартиранти, які мали свої меблі, а речі, котрі належали родині Франків були розібрані між синами та дочкою. Після виселення квартиранта (а був ним Іван Ющишин, редактор журналу «Учитель», в якому Іван Франко публікував свої останні твори, які стосувались доповнень та спростувань «Історії України-Руси» М. Грушевського та які інші журнали не хотіли публікувати) залишились голі стіни та порожні кімнати. На відміну від музеїв М. Коцюбинського в Чернігові, Ольги Кобилянської в Чернівцях, Василя Стефаника в Русові, які зберегли меморіальність, Володимира Короленка в Житомирі, Антона Чехова в Ялті – в них відразу були створені музеї під дбайливою опікою родин. Похвалитись цим новостворений музей Івана Франка не міг.

Меморіальність його мала скласти особисті бібліотека письменника, його архів, робочий стіл та деякі предмети побуту, які були передані НТШ згідно з заповітом Івана Франка, де з них у 1926

році була створена закритою для відвідувачів кімната-музей Івана Франка. Невдовзі виявилось, що з ідеологічних міркувань про повернення бібліотеки в будинок Івана Франка не може йти і мови, а вона потребує пильного ока цензури, то розраховувати на створення робочого кабінету Івана Франка не потрібно. Крім того, свої вимоги ставила, що й зрозуміло, й тодішня ідеологія, якій потрібен не стільки меморіальний музей, скільки пропагандистський, основною метою якого було переконати відвідувачів, що прихід радянської влади на західноукраїнські землі є процес закономірний і про нього дбали кращі сини українського народу, як, наприклад, Іван Франко. Ця вимога на провінційному рівні тодішніх ідеологів була втілена в першу чергу в новоствореному музеї. Вже при вході в музей в повен ріст стояла статуя вождя всіх народів Й. Сталіна, а відтак всіх інших діячів партії та уряду, величина яких визначала їх значимість. На стінах музею рясніли оформлені в рамки цитати з різних партійних постанов, висловлювання Й.Сталіна та В.Леніна, портрети та бюсти яких були у кожній кімнаті експозиції, а у вітринах лежала суспільно-політична література потрібної тематики.

Врешті 10 жовтня 1940 року, як повідомляла обласна газета «Вільна Україна», в урочистій обстановці відкрито Львівський музей Івана Франка. Відкриття відбулось о шостій годині вечора. На відкритті були присутні сучасники Франка Василь Щурат, Філарет Колесса, Денис Лукіянович, Марія Деркач, Володимир Дорошенко, Кирило Студинський, а також викладачі вузів, працівники бібліотек, журналісти, працівники Інституту літератури. Всього, як свідчить газета, 60 осіб.

Їх було зібрано в робочому кабінеті Франка, всі присутні відспівали «Інтернаціонал», «Вічний революціонер» на музику М. Лисенка, а потім слово взяв директор музею Петро Франко, який нагадав присутнім про те, як колись мучився український народ і яка доля усміхнулася йому зараз, що той народ може навіть відкрити музей великого письменника-демократа Івана Франка, що неможливо було б при іншому політичному устрою. Від сектора політосвіти облВНО виступив тов. Константинов, від університету – Кирило Студинський, від письменників – Микола Мельник, від Інституту Академії наук – відомий дослідник Михайло Тершаковець, а від бібліотеки АН УРСР – Володимир Дорошенко, якого через тиждень оголосять націоналістом, місце якому тільки в Сибірі на лісоповалі.

Кожний з виступаючих дякував товаришу Сталіну і врешті під кінець всі заспівали злагоджено «Із з-за гір та з-за високих» і музей було відкрито.

Відкриття музею відбулось в той час, коли в Казахстан та Сибір загриміли поїзди, які на перевиховання планомірно розпочали вивозити найбільш свідомих селян та інтелігенцію. Напередодні відкриття музею відбувся судовий процес над 56 студентами Львівського університету за їх «націоналістичну діяльність». Долинула у Львів вістка і про розстріл найсвідоміших і найактивніших селян та інтелігенції з Франкового села Нагуєвичі. Замість радості визволення прийшло суцільне розчарування від дій нової влади, яка іменувала себе визволителями.

Згідно з поставленими завданнями і була побудована перша експозиція музею. Незважаючи на тиск тодішньої ідеології, засиллям її скульптурами та лозунгами, все ж таки це був музей Івана Франка. В ньому був дух Івана Франка, який створювали стіни, в яких працював, деякі речі, які оточували його та робочий стіл, за яким працював. Саме останній був тою егоцентричною частиною, навколо якого розгорнулась експозиція.

У перші дні сюди ринули люди. Йшли до Франка зі своїми болями і скаргами, як колись. Йшли зі своїми розчаруваннями, які виникли від того, на що сподівались і тим, що стало реальністю. Експозиція була збудована за меморіально-літературним типом, який в тих умовах повністю оправдовував себе. Досвіду створення таких музеїв ніхто не мав. Це був перший у Львові музей літературного плану і один із перших в Україні. Він, крім того, створювався декількома людьми.

Після відкриття музею і того резонансу, який дістала його перша експозиція, було збільшено штат працівників з 10 до 18. Бюджет музею виносив 75 тисяч карбованців. Через газету «Вільна Україна» почався збір матеріалів, пов'язаних з життям та творчістю Івана Франка. На той збір, а також авторам за спогади виділялись досить високі гонорари. Більше такого в історії музею не повторилось ніколи.

Наближалося 85-ліття від народження Івана Франка, приготування відзначення якого взяла на себе тодішня влада. Планувалося видати буклет або альбом з видами місць, де бував Іван Франко, а також науковий збірник, в якому мали бути опубліковані всі зібрані на той час спогади про Івана Франка. Спеціальною постановою уряду та Академії Наук УРСР вирішено було

влаштувати виставку бібліотеки та рукописного фонду письменника, який був сильно пошкоджений, точніше потоплені у воді через злочинно необережне поводження з водою мешканцями помешкань, які винаймало їм НТШ. Академія Наук виділила спеціальний дорогий матеріал для оправи рукописів, який в наслідок махінацій був використаний для оправлення рукописів Адама Міцкевича, що невдовзі опинились в Польщі. Для оправи рукописів Франка було використано ходовий матеріал. Реставрація та оправлення рукописів велась у трьох майстернях. На Львів летіли перші німецькі бомби, про книжки у переплетнях і в бібліотеці всі забули.

Не забули лише троє тодішніх працівниць НТШ – Марія Штеліга, Марія Деркач і Стефанія Дорош. В рюкзаках, кошиках, сумках вони почали зносити у приміщення бібліотеки НТШ, що на теперішній вулиці Винниченка, 24, покинуті рукописи та бібліотеку Івана Франка. Важко сказати, яка була б доля спадку по Івану Франку, якби не ці жінки. Завдяки їм спадок був врятований. Під кінець війни німецький уряд дав розпорядження вивезти бібліотеку та рукописну спадщину Франка на Захід. Для цього були прислані спеціальні скрині. Однак ті ж жінки, які врятували бібліотеку від мародерів на початку війни, вирішили в скрині, ризикуючи своїм життя, покласти маловартісні книжки і зробили вигляд, що це спадок по Франку. Скрині були вивезені і...пропали.

Перед приходом німців був вивезений на Схід син Івана Франка Петро Франко і за ним пропав слід. У перші дні війни померла дружина Івана Франка Ольга Федорівна. За її труною з нестругаиих дощок йшло декілька працівників музею. Її так і не похоронили в гробівці поруч з чоловіком. Похоронили неподалік.

Будинок Антонія Ув'єри, в якому жив Петро Франко, було забрано в розпорядження генерал-губернаторства. Музей був закритий. Всю керівну роботу взяла на себе Марія Деркач, яка, остерігаючись мародерства, що набирало жахливих розмірів, разом з Іреною Кедринською, науковим працівником музею, Софією Дутко, прибиральницею, перевезла експонати музею до Національного музею, який мав надійну охорону.

Купити будинок Франка спочатку виявило бажання генерал-губернаторство, маючи на меті поселити в ньому свою прислугу для найвищих посадовців, які будуть поселятись в будинку Ув'єри. Однак від цієї затії воно невдовзі відмовилось. Будинок купив директор фабрики «Одор» Отто Байєр, який перепланував будинок

під свої потреби, нехтуючи його меморіальністю. Жити, проте, в новій квартирі не судилося. Першого травня, на сам Великдень 1944 року, радянська авіація бомбардувала Львів і одна з бомб впала біля самісінької хати Франка між будинком і грушею на шкарпі, посадженої Іваном Франком 1902 року. І груша, і будинок сильно постраждали. Бомби летіли на будинок М. Грушевського, в якому на той час містився штаб повітряних сил німецької армії, що відступала. В місті почалася паніка та мародерство. У музей, щоб урятувати його, прийшла жити разом з сином Володимиром Софія Дутко. Вона поселилась у відремонтованих підвалах, забила вікна дошками, позачиняла надійно двері і стерегла дім. Мародери пограбували дім до її приходу.

Двадцять сьомого липня 1944 року над Львівською ратушею вже майорів червоний прапор, постановою Львівського облвиконкому від 1 серпня цього ж року робота музею була відновлена. До нього був долучений будинок М. Грушевського, в якого знаходилась військова частина. Невдовзі будинок став місцем проживання директорів музею.

Рада Народних комісарів УРСР постановою № 246 від 21 вересня 1944 року зачислила Львівський літературно-меморіальний музей до республіканських музеїв 3-ї категорії. Ремонт музею був проведений в стислі терміни і, як виявилось опісля, дуже неякісно. Він не тільки не ліквідував вади будинку при побудові, але ще більше підсилив їх. З колишнього Національного музею було привезено експонати, які там зберігались на час війни, і почались поспішні роботи до відкриття експозиції.

Директором музею був призначений поет Петро Карманський, який став перед важкою проблемою: не було франкознавців, літературознавців, одне слово – не було кадрів. Одні виїхали закордон, інших понищила війна, третіх – репресії. Попри це музей було відкрито 27 липня 1945 року до річниці визволення Львова.

1946 року наближалась 90-а річниця від дня народження Івана Франка. Музей для відвідувачів був закритий. Почалась активна підготовка до ювілейної дати. У березні Петро Карманський виніс на суд громадськості проект плану проведення Франкових свят.

Невдовзі в газеті «Львовская правда» від 29.09.1946 року з'явилася стаття, яка зіграла велику роль не тільки в долі музею Івана Франка, як передового ідеологічного музею, а й усіх музеїв Львівщини. Стаття називалась «Превратить музеи Львова в оружие

идеологического воспитания масс». Робота музею Івана Франка була піддана нищівній критиці.

Петра Карманського, який вимагав в експозиції повного, без ідеологічних втручань висвітлення творчого та життєвого шляху Івана Франка, повернення бібліотеки та архіву, було звільнено за прояви українського буржуазного націоналізму. Деякий час директором музею був Денис Лукіянович, який займав цю посаду в очікуванні свого наступника.

Після нього на цю посаду був призначений Тарас Франко, який повернувся до Львова зі Станіславова і був директором з 1947 по 1949 рік. Йому для допомоги у створенні експозиції було прислано спеціалістів з Києва. Експозиція музею була побудована так, що згідно з тематико-експозиційним планом в основному висвітлювалась визвольна боротьба під керівництвом комуністичної партії. Музей Франка того часу – це цитатник з творів марксизму-ленінізму-сталінізму. Цитати висіли на стінах в чотири-п'ять рядів. Таким він проіснував до 1956 року.

Восени 1949 року був убитий Галан. Тоді й виникла легенда про те, що наступною жертвою українських буржуазних націоналістів стане родина Івана Франка. Тоді й було вирішено сім'ю Тараса Франка перевезти в Київ. Трохи раніше майже всю родину по брату Івана Франка Онуфрія з Підгірок біля Калуша за участь в боротьбі в рядах українського опору було вивезено на Сибір.

Саме тоді, в 1950 році, перевозиться до Києва все найцінніше у спадщині Франка: архів та бібліотека письменника. У Києві Тараса Франка призначають директором вивезеної батьківської бібліотеки та водночас старшим науковим співробітником Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР. Зі Львова було переведено і Марію Деркач.

Після Тараса Франка директором був призначений вчитель української мови та літератури, випускник Ніжинського педагогічного інституту ім. М. Гоголя фронтовик Іван Кияшко, який виконував свої обов'язки до вересня 1952 року.

1952 рік приніс нового директора Якова Цегельника, який уславився тим, що будучи перед тим вчителем у Комарно піді Львовом, відправив у сталінські концтабори цілий випуск тамтешньої школи.

У 1956 році виповнювалось 100 років від дня народження Івана Франка і 40 років від його смерті – обидві дати надто символічні для

нашої громадськості, яка мала намір відсвяткувати їх як світову подію. Але проти цього рішуче виступила комуністична партія України на чолі з її першим секретарем Микитою Хрущовим. Однак під тиском світової спільноти, а особливо українських канадців, «Советский комитет защиты мира» дав справі хід. 1955 року позапрограмово на спеціальному засіданні в Стокгольмі Івана Франка вносять у додатковий список столітніх ювілярів у 1956 році.

Розпочалася поспішна підготовка до святкування. Гарячково йшла підготовка двадцятитомного видання творів Івана Франка. Це було перше післявоєнне і взагалі перше видання творів класика української літератури такого масштабу. Двадцятий том, де було поміщено листи Франка, невдовзі було вилучено з обігу.

Штурмовим методом зустріти ювілей збирався і музей.

Найперше вирішено було зробити капітальний ремонт будівлі, оскільки поспішний післявоєнний ремонт, як виявилось, був невдалим. Ремонт було проведено настільки невдало, що він привів до аварії 2003 року, коли впала стеля будівлі. До 100-річчя від народження Івана Франка було заплановано дві нові експозиції, був затверджений у зв'язку з тим і тематико-експозиційний план, згідно з яким нова експозиція повинна була складатися з двох частин: «Життя і творчість Івана Франка» та «Значення творчості Івана Франка і вшанування його пам'яті». Перша частина мала розміститись у меморіальному будинку, а друга – в будинку М. Грушевського, який досі служив допоміжним будинком музеєві.

Трапилося так, що перед святкуванням на роботу в музей прийшли молоді випускники університету – Левко Полюга, Віра Бонь, аспірантка академіка Михайла Возняка, та Марія Давидова. Бюсти вождів партії було забрано з експозиції, а разом з ними пощезали зі стін цитати, що висіли в декілька рядів. Зате було подано всі прижиттєві видання творів Франка, а також видання після його смерті.

Навіть такий незначущий крок у ті часи був дуже ризикованим.

А до музею продовжували йти люди. Вони йшли, бо тут був Франко, в якого вірили. За директорства Тараса Франка на території музею був встановлений перший пам'ятник Іванові Франку, автором якого був полтавчанин Володимир Пивоваров.

Важко й сказати, що трапилось би з такими сміливими молодими працівниками, якби не те, що йшло до розвінчання культу Сталіна, люди ставали трохи сміливішими і вірили в якусь справедливість. Тому постійні доноси Якова Цегельника, які він писав у різні

інстанції на працівників, пропадали, як вода в піску. Врешті була створена комісія по перевірці роботи музею, яка й написала свої висновки і віддала справу на розгляд Міністерства культури, яке і звільнило від обов'язків директора Якова Цегельника.

1 січня 1959 року директором музею стала Марія Семенівна Кіх, колишня відома комсомольська та партійна діячка. До 110-ї річниці від народження Івана Франка була проведена зміна експозиції. Вперше до її побудови були запрошені дизайнери, які тоді скромно називалися художниками. З того часу в штат музею введена посада художника. Дана експозиція була зразковою для всіх музеїв України і досвід при її побудові був швидко засвоєний іншими музеями. Музей Франка у Львові став базовим музеєм Міністерства культури.

1967 року музей відвідала дочка Івана Франка Ганна Франко-Ключко., яка проживала у Канаді. Вдруге вона відвідала музей 1971 року. Саме ці приїзди збагатили музей декількома меморіальними речами, а також дали можливість точно відтворити меморіальність будинку у 1986 році.

1970 року Марії Кіх не стало. На її місце прийшов син Василя Стефаника Семен, який до того часу був головою області, людиною вельми шанованою і видатним політичним діячем.

Музей ставав помітним у житті міста. Саме завдяки тому, що музей очолювали колишні державні та компартійні працівники зі своїми авторитетами та зв'язками, було щасливою можливістю для музею зробити справи, які при іншому керівництві ніколи б не вдались. Музей дістав другу категорію по оплаті праці.

1976 року, тобто до 120-ліття від народження Франка, творчі працівники музею на чолі з Вірою Лук'янівною Бонь винесли на суд громадськості ідею відтворити хату в Нагуєвичах, в якій народився Іван Франко 1856 року, де провів своє дитинство, юність, під стріху якої втікав від цього жорстокого світу і звідки поніс у мандрівку життя мамину пісню і вогонь батьківської кузні.

Проект був гаряче підтриманий громадскістю, відповідними структурами були виділені кошти на будівництво, і сталося те, чого досі не знала музейна практика України. Вперше була відбудована садиба. Це вже потім, маючи досвід Нагуєвич, були відтворені і садиба Івана Котляревського, і Маркіяна Шашкевича. Нагуєвичі в музейній практиці України були першими. Це був тріумф єдності наукового, етнографічного, дослідницького та будівельного пошуків

і найбільший дарунок, який український народ зумів дати своєму Мойсеєві та генію – родинне гніздо і родинну колиску.

Тільки дякуючи Семену Стефаникові, який взяв на себе всі фінансові та контролюючі удари відповідних структур, самопожертвенній праці і відвазі тодішніх працівників музею і, зокрема, молодій випускниці Дрогобицького педагогічного інституту Марії Оркуш, праця якої так і не була достойно оцінена тодішнім урядом жодною нагородою, вдалось відтворити і відбудувати садибу батьків Івана Франка в Нагуєвичах.

Одночасно почалася боротьба за реставрацію та відбудову Франківської церкви в долішній частині Нагуєвич, яка світила пусткою та за яку гризла совість кожного, хто почувався українцем та патріотом.

Тоді ж було задумано створити в лісі, що прилягає до Війтової гори, де садиба Франка, так звану «Стежку Івана Франка» – у вигляді дерев'яних скульптур-пам'ятників героям Франкових творів та окремим моментам з його життя та діяльності. Авторами ідеї були М. Кушнір та І. Чайківський разом з Дрогобицьким лісгоспзагом. Скульптури для «Стежки Івана Франка» витесали студенти та викладачі теперішньої Академії мистецтв у Львові.

На основі фонду С.Крушельницької, створеного працівниками музею, 1991 року у Львові відкрито музей всесвітньовідомої співачки як філіал музею І.Франка.

Силами працівників музею 1993 року реставровано і поставлено у селі Хрест Свободи, який колись Нагуєвичам подарував батько Івана Франка. Музей у Львові віднайшов і спорудив пам'ятники на могилах матері та батька Івана Франка. Віднайдено й установлено пам'ятний знак в селі Озимина на місці, де стояла хата предків Івана Франка по батьківській лінії.

У сховищах музею у Львові зберігаються речі письменників та діячів культури: К. Бандрівського, І. Свєнціцького, К. Попович-Боярської, С. Кабарівської, Г. Смольського, О. Маковея, Уляни Кравченко, О. Дучимінської, Ірини Вільде, Івана Керницького, Стефана Коваліва, Віри Вовк, Марти Тарнавської та інших. Музей став великою базою для створення у Львові Літературного музею, про який давно йдеться.

Зі встановленням української державності у 1991 році музеєві передано колишній будинок Антона Ув'єри, збудований 1923 року за проектом відомого архітектора Івана Багенського і є пам'яткою архітектури місцевого значення.

Будинок був знищений, оскільки тут знаходились так звана «генеральская гостиница» та апаратура Варшавського договору. Для ремонту і освоєння будинку кошти не були виділені.

Наступні роки належать до важких років у долі музею. 1994 року на основі матеріалів, які зібрали працівники музею, була розгорнута виставка до 100-річчя приїзду до Львова Михайла Грушевського. Виставку відвідали представники обласної влади. Тоді ж було прийнято рішення про створення музею М. Грушевського в його домі, де знаходилась літературна експозиція музею Івана Франка та його фонди. Вольовим рішенням вищих структур музей вимушений був протягом декількох днів звільнити будинок і зайнятись створенням музею М. Грушевського. 1998 року у Львів на святкування 80-річчя створення ЗУНР мав приїхати тодішній Президент України Л. Кучма, який мав намір відвідати цей музей.

Поспішність в організації музею М.Грушевського призвела до того, що музей-будинок Франка був на три роки позбавлений опалення, а декоративні роботи по наданню даху будинку пристійного вигляду привели його до аварійного стану.

До всіх бід додалися всі недоліки попередніх ремонтів, а також те, що будинок був збудований не на твердому стійкому грунті, а на плавуні з відходів глини цегельні, що будинок не має каналізації і вся вода йде на руйнування грунту, на якому він стоїть.

Найперше впала опорна стіна від вулиці, на ремонт якої не виявилось грошей. Відтак почали з'являтись тріщини, що йшли від фундаменту будинку, врешті впала стіна у спальні Івана Франка. Музей був закритий на капітальний ремонт без фінансування.

2001 року, тобто у 145-ту річницю від народження Івана Франка, в Нагуєвичах внаслідок стихійного лиха був понищений будинок, в якому знаходилась літературна частина музею та фонди. Улітку цього ж року спочатку згоріла стодола меморіального комплексу, а відтак і хата. Був підпал на очах міліцейської охорони, спеціально організованої для охорони музею. До святкувань залишались лічені дні. Тільки дякуючи героїчній праці працівників Львівського музею все було відновлено, ремонти проведені і створено нову експозицію. Цього ж року вольовим рішенням голови Львівської облдержадміністрації музей у Нагуєвичах – філіал Львівського музею переданий історико-культурному заповіднику «Нагуєвичі», що зумовило довгий період передачі.

2003 року при загадкових обставинах згоріла церква Святого Миколая в Нагуєвичах, пов'язана з родом Івана Франка, а в ній згоріли і меморіальні речі, стосовні до Каменяра. Протягом довгого часу цю церкву від знищення оберігали працівники музею Івана Франка.

Від музею Івана Франка відійшов і став самостійним музей Соломії Крушельницької у Львові. Весь процес відходу музеїв був зумовлений ще й тим, що музей Івана Франка за показники в роботі був переведений у першу категорію оплати праці. Цю ж категорію і дістали музеї, що відходили від нього.

Зближалась 150-та річниця від народження Івана Франка. До Львова на це торжество мали прибути перші особи держави.

Від попередніх років тягнулися ремонтно-реставраційні роботи в меморіальному комплексі, такі ж роботи в будинку Ув'єри, де мала розміститись нова літературна експозиція. У меморіальному комплексі планувалось додати дві кімнати, що на другому поверсі. Вони мали бути присвячені дружині Івана Франка та їх дітям Петрові, Тарасові та Анні. Через спізнене фінансування роботи велись у три зміни.

150-у річницю від народження Івана Франка музей зустрів відновленою експозицією меморіального будинку, новою експозицією «Родина Івана Франка», а також новою літературною експозицією в будинку Ув'єри, за художнє оформлення якої працівників Львівської національної академії мистецтв відзначено обласною премією імені Олени Кульчицької, що взагалі досі є небувалим у музейній практиці. Обласної премії імені Святослава Гординського удостоєна і Віра Бонь за ілюстрований путівник «Будинок-музей Івана Франка у Львові», що вийшов у видавництві «Каменяр» 2008 року.

Музей пережив і проблему поколінь. На зміну заслуженим ветеранам прийшла і взяла від них естафету молодь.

У музеї тепер 44 особи, з яких 16 – наукові працівники, двоє – кандидати наук, двоє – заслужені працівники культури України, двоє – члени Національної спілки письменників України, один – заслужений діяч мистецтв України. Немає музеїв у Західному регіоні України, у створенні експозицій яких не брав би участь музей Івана Франка. Сотні кімнат-музеїв при школах і гімназіях – це також робота музею. Музей – єдиний серед літературних і літературно-меморіальних музеїв України, що видає журнал «Науковий вісник музею Івана Франка у Львові». У ньому

публікуються всі виявлені першоджерельні документи та матеріали з франкознавства. Журнал вже давно визнаний серед спеціалістів.

Разом із Львівським національним університетом імені Івана Франка музей видав десятитомну монографію авторів Романа Горака та Ярослава Гнатіва «Іван Франко», яка є першою спробою наукової біографії письменника.

Музей проводить великі Франківські акції, які набули резонансу в житті Львівщини. Кожного року – «Дні пам'яті Івана Франка», які тривають тиждень або й десять днів, починаючи від дня кончини Івана Франка. У цей день, крім поминального Богослужіння, відбувається церковна та громадська панахиди на могилі Івана Франка з доповіддю про нього, на виголошення якої запрошуються видатні письменники. Серед тих, хто виголошував слово про Каменяра – Дмитро Павличко, Тарас Салига, Іван Денисюк, Микола Ільницький, Ігор Калинець, Валерій Шевчук. На могилі читають вірші найвидатніші виконавці творів Івана Франка – народні артисти України Святослав Максимчук та Богдан Козак, заслужений артист України Юрій Брилинський, а також переможці учнівського конкурсу на краще виконання творів Франкових, який щорічно проводить музей. Закінчуються «Дні пам'яті» літературно-мистецьким святом «Шляхами Івана Франка» у місцях перебування письменника. Цей захід, який передбачає виїзд наукових працівників музею, письменників і митців Львова, набрав особливого значення, бо саме до цього свята активно готується громадськість тої чи іншої місцевості. До кожного свята випускається книжка, яка розповідає про цю місцевість та контакти його з Іваном Франком (автор Р.Горак). Такі свята відбулися у Лолині, Вовкові, Кунині, Вовчухах, Городку, Жовтанцях, Болехові, Миклашеві, Новій Скваряві Львівської та Івано-Франківської областей.

Традиційно музей відзначає день народження Івана Франка святом «Прийдімо до Франка», на яке запрошується виголосити слово про Франка молоді вчені-франкознавці з Львівського університету, а також відомий дитячий колектив, ніби підкреслюючи тим, що першими, хто причинився до побудови хати, а отже і музею Івана Франка були діти та молодь.

Ми добре пам'ятаємо своє минуле, і ми впевнено дивимось у майбутнє. Нам тільки сімдесят…

Музей вітають

Р.Горак – слово про Музей

М.Янків

В.Косів

І.Шурма

Р.Франко

Г.Бурлака

Є. Нахлік, М.Легкий, М.Барабаш

Г.Закітна з працівниками музею

А.Козулько

М.Литвин

В.Комзюк

О.Черемшинський

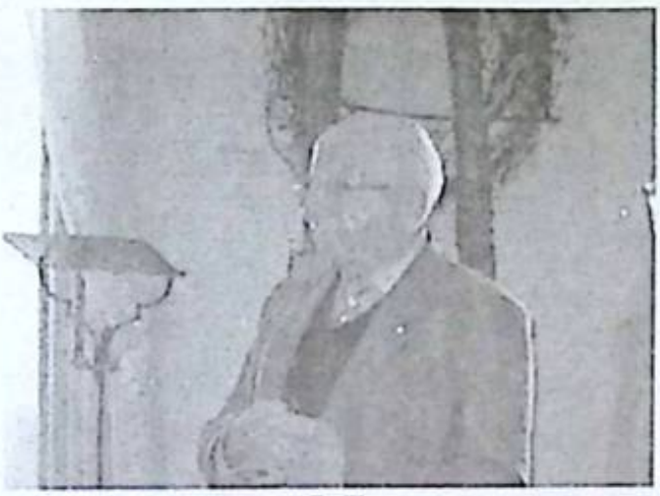
А.Шафаренко

Р.Киреєва

М.Шалата

З.Гузар

О.Хміль

В.Откович

Т.Едер

Б.Возницький

І.Кожан

Б.Чайковський

М.Магунь

О.Сербенська

П.Франко

Д.Саніга

Відкриває урочистість П.Зозуляк

Ю.Брилинський *Б.Козак*

С.Максимчук, хор Університету ім.І.Франка та диригент М.Камінська

Під час урочистостей

Колектив Музею Івана Франка. 2010 рік

Музей вітають

Працівникам музею
з нагоди 70-річчя Львівського
літературно-меморіального
музею Івана Франка

Шановне товариство!

Від щирого серця вітаю Вас з 70-ю річницею діяльності Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка, який було відкрито 10 жовтня 1940 року у будинку, в якому жив і творив Іван Франко з 1902 по 1916 рік.

Саме такі музеї, як Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка зберігають для прийдешніх поколінь пам'ять про видатних особистостей українського народу, популяризують серед широких верств суспільства їх культурну спадщину.

За 70 років колекція музею збагатилася численними експонатами. Завдяки старанням працівників музею у 1981 було відтворено музей-садибу Івана Франка та створено літературну експозицію в селі Нагуєвичі Дрогобицького району Львівської області.

Ваша натхненна праця спрямована на популяризацію велетенського доробку Івана Франка, піднесення рівня культурного, духовного та освітнього розвитку нашого народу, заслуговує на щиру вдячність і визнання.

Переконаний, що і надалі Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка посідатиме гідне місце у формуванні суспільної свідомості, вихованні та духовному збагаченні молодих поколінь.

Бажаю колективу музею міцного здоров'я, щастя, благополуччя та достатку, невичерпної наснаги, успіхів у справі збереження національної культурної спадщини.

З найкращими побажаннями
Міністр культури і туризму України
М.А.Кулиняк

Директорові
Львівського літературно-меморіального
Музею Івана Франка,
члену Національної спілки
письменників України,
лауреату премій імені Івана Франка
та Михайла Возняка,
заслуженому працівникові культури України
Гораку Р.Д.

Вельмишановний Романе Дмитровичу!

Сердечно вітаю колектив Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка зі 70-річчям. Ми високо цінуємо Ваш вклад у відродження української нації та духовності, у продовження благородної справи, пошануванні Великого Сина України – саме Іванові Франку належить найпочесніше право представляти Україну в «галереї найвищих інтелектуальних досягнень світу».

Літературно-меморіальний музей Івана Франка понад півстоліття перебуває в центрі наукового і культурного життя Львова. Музей взяв на себе важливу місію відстоювати і виховувати почуття національної свідомості та гідності українців. Вагомим є внесок працівників Музею у розвиток франкознавчої науки. Ґрунтовні дослідження невідомих сторінок з життя Івана Франка засвідчують високий інтелектуальний потенціал Вашої інституції. А періодичне видання «Вісник музею» є переконливим доказом того, що глибинне осмислення Франкового доробку віддавна стало одним із Ваших пріоритетних завдань.

Через десятиліття Ви пронесли та зберегли унікальну атмосферу Франкової оселі, де завжди, навіть попри важкі «удари долі», панувало невтомне бажання працювати і творити для рідного народу, вболівати за його «будуцину» і зводити «золоті мости» для прийдешніх поколінь. Дякую за багаторічну плідну співпрацю з Львівським національним університетом імені Івана Франка, яскравою ілюстрацією якої, зокрема, був вагомий спільний

проект під час підготовки та відзначення 150-річного ювілею від дня народження Івана Франка.

Дякуємо Вам за те, що так ревно плекаєте ту ниву, яку своїм життєподвигом засіяв наш український Мойсей.

Бажаю Вам видатних наукових відкриттів, сили духу, здоров'я і добра.

З правдивою пошаною,
Ректор
Іван Вакарчук

Вельмишановні працівники
Літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові!

Філологи Львівського університету сердечно вітають Вас зі світлим святом 70-річного ювілею Літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові.

Ви завжди виступаєте речниками мудрого Франкового слова, докладаєте значних зусиль до популяризації його велегранної спадщини, відкриваєте незнані, часто навмисне замовчувані, сторінки його життєвої мандрівки, інтегруєте глибокі міркування нашого Генія в сучасний інтелектуальний простір, прикладом чину демонструєте наскільки важливим є Франків «національний імператив» українця, наскільки актуально звучить і зараз українська ідея, що її так невтомно плекав і розвивав Франко. Своєю самопосвятою нелегкій справі національного пробудження Ви прищеплюєте й виховуєте в умах і душах молодих українців повагу до національних святинь, робите дуже багато для того, аби Франкова домівка, а через неї і весь художньо-науковий універсум нашого Мойсея, посіли належне місце на культурній мапі України.

Ви завжди відкриті до співпраці. Спільні проекти між Літературно-меморіальним музеєм Івана Франка та філологічним факультетом й Інститутом франкознавства зокрема є переконливим доказом Вашої прихильності й готовності допомогти, особливо, коли йдеться про суспільно резонансні події, спрямовані на гідне пошанування пам'яті Великого Українця. Діяльна участь у різноформатних наукових форумах засвідчує прагнення колективу Музею якомога докладніше

осягнути таємниці Франкового слова, через «донеслість факту» складні теоретичні матерії перевести у площину загальнозрозумілих істин.

Дякуємо Вам за незламність духу, за несхитну національну поставу, за те, що у світлі Франкових ідеалів впевнено крокуєте вперед.

Декан філологічного факультету
Ярослав Гарасим
Директор Інституту франкознавства
Святослав Пилипчук

Львівському
літературно-меморіальному
музею Івана Франка

Дорогі друзі, шановні колеги!

Сердечно вітаємо Вас з високим і славним ювілеєм. Знаємо і шануємо Ваш музей, який протягом семи десятиліть самовіддано і натхненно працює на ниві української культури, примножуючи здобутки і славу. Ваш високий професіоналізм, науковість, відданість українській ідеї є взірцем для всіх музейних працівників нашої держави. Глибоко вдячні Вам за співпрацю і прихильність до нашого музею. Щиро зичимо Вашому музеєві багато творчих і щасливих літ , а його працівникам натхнення, здоров'я, щастя, радості та вагомих досягнень на славу рідної України.

З щирою повагою і любов'ю
колектив Національного музею
літератури України

Колективу Музею Івана Франка!

Низько вклоняємося Національній Святині – Львівському літературно-меморіальному музею Івана Франка – у День Славного Сімдесятиріччя!

Дякуємо усім працівникам за те, що – попри війни, всілякі потрясіння і чистки – вберегли для нащадків щоякнайбільше відомостей і матеріалів про Великого Вчителя Нації.

Викладачі, аспіранти, студенти
кафедри перекладознавства
і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура ЛНУ імені Івана Франка

Дорогі колеги!

Прийміть найсердечніші вітання зі славним ювілеєм — 70-річчям Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка!

Ви – самовіддані зберігачі, дослідники і пропагандисти духовних, інтелектуальних, культурних скарбів нації.

Глибока шана і вдячність Вам за вірність обраному шляхові, подвижництво, високу відповідальність і професіоналізм, за місію провідників у світ рідного слова, народної пам'яті, глибинної мудрості творчої спадщини нашого Каменяра!

Щиро бажаємо Вам щастя, міцного здоров'я, невгамовності, завзяття, невичерпного натхнення, оптимізму та нових здобутків, земних щедрот, достатку і радості! Нехай не припиняється потік відвідувачів з усіх світів до оселі великого сина України! Завдяки Вашій праці нехай відкриваються незвідані сторінки історії, аби не згубилася золота нитка, котра єднає людей різних поколінь і народів!

Від імені колективу
Чернівецького літературно-меморіального
музею Ольги Кобилянської
Володимир Вознюк

Шановний пане Романе!
Достойні працівники Каменяревого музею!

Щиросердечно вінщуємо Вас із 70-літтям подвижницької діяльності осередку пошанування пам'яті Івана Франка, збереження атмосфери тогочасного оточення Велета Духа!

Нехай пора прийдешня збагатить Ваші напрацювання дотепер невідомими відкриттями.

Нехай Високе Небо засилає Вам здоров'я, снаги, непоступливості переконання щодо правильності вибору життя – служити непересічно вкраїнській культурі!

Доземно кланяється Вам
директор Тернопільського
обласного краєзнавчого музею
Степан Костюк.
11-го дня жовтня року Божого 2010-го.

Шановні працівники музею Івана Франка!

Вітаємо з ювілеєм! Бажаємо подальшої плідної праці на славу Світового Велетня Івана Франка.

Працівники музею Василя Стефаника

ЛАУРЕАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Вітаємо!

На підставі подання Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка Президент України Віктор Янукович підписав указ № 275/2011 від 4 березня 2011 року «Про присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка».

Цієї високої нагороди, освяченої іменем Великого Кобзаря, удостоєні члени Національної спілки письменників України, літературознавці Роман Горак та Микола-Ярослав Гнатів за 10-томне видання «ІВАН ФРАНКО».

Десятитомне видання
«ІВАН ФРАНКО»

«Рід Якова», (2000), «Цілком нормальна школа» (2001), «Гімназія» (2002), Університет» (2004), «Не пора!» (2005), «В поті чола» (2005), «Протистояння» (2006), «Роки страждань» (2007), «Катастрофа» (2008), «Quo tendis». «Відхід» (ч. І, 2009), «Quo tendis». «У притворі вічності» (ч. ІІ, 2009).

«Ці фактологічні речі, безсумнівно, заслуговують на вивчення й, безумовно, на найвище пошанування в літературознавстві, науці, серед українського читача і, звичайно, в державі. Та й у світі чогось подібного не чути про життя славетних».

Михайло Василенко
м. Київ
(ж. «Дзвін», №1, 2011 рік)

Десятитомне видання «ІВАН ФРАНКО»

Лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка Роман Горак та Микола-Ярослав Гнатів. Світлина В.Саквука

Слово Романа Горака
при отриманні Національної премії
України імені Тараса Шевченка
в Каневі, на Тарасовій горі
у Шевченківському національному заповіднику*

Серед житейського моря, схвильованого бурею напастей, стою на найвищій духовній горі України, звідки однаково добре видно і Північну Сіверщину, звідки вирушив походом проти ворогів нашої держави Ігор Святославович, і філософсько-мудру Слобожанщину, і щедрі полтавські лани, і далеку звідти Галичину, де колись король Данило поставив міцні ворота перед татаро-монгольською навалою і врятував ціною нашої крові західну цивілізацію від ярма, яке вимушені були зазнати ми.

Стою на березі Святого Дніпра, який ніколи не розділяв, а об'єднував щедро политі потом і кров'ю наші землі.

Стою, битий соромом, що не можемо між собою дійти згоди; що на полі нашому так багато бур'яну, а ми не можемо досі навести на ньому лад, а замість того премося на чужину шукати іншого добра, забувши Твій, Тарасе, великий заповіт: немає в тому світі іншої України, немає іншого Дніпра.

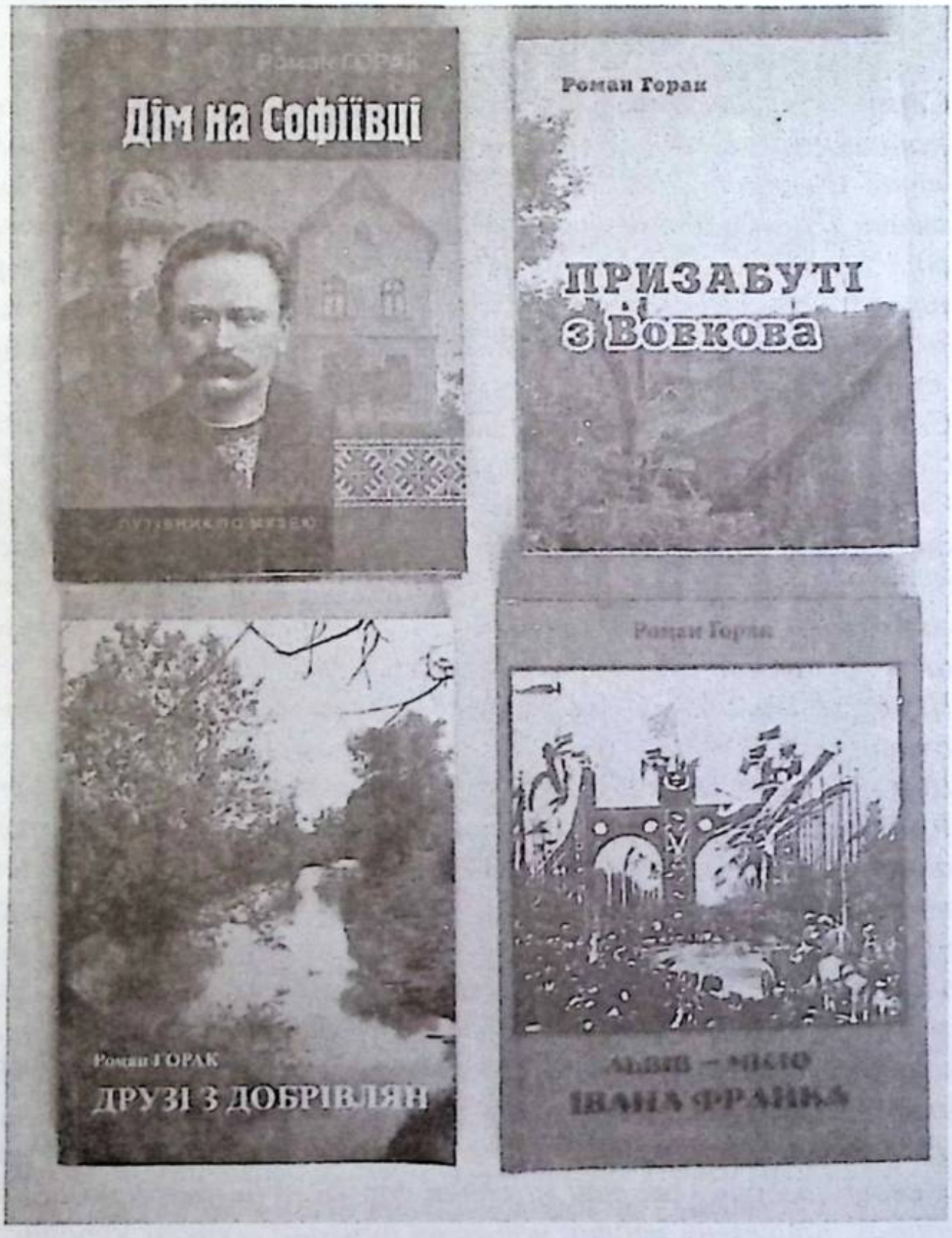
Шукаємо сотні причин наших негараздів, шукаємо їх усюди, а основної, що засіла в нас, не хочемо бачити і визнавати.

Два крила в нашої літератури: східне - Шевченкове і західне - Франкове. І уявити її інакше неможливо. Не судилось Франкові вступити хоч раз на цю святу землю. Мав бути першим з галичан поклонитись їй. Не судилось того далекого 1885 року, а потім йому заборонили сюди в'їзд. І тоді над своїм робочим столом він повісив картину могили Шевченка, а на стіл поставив його бюст. І кожен день складав перед ними свій життєвий екзамен, щоб при кінці свого життєвого шляху сказати: «Нехай пропаде моє ім'я, але нехай живе і розвивається народ український!»

Повернувшись додому, я осмілюсь хоч на мить покласти на цей стіл свою нагороду як свій мізерний дар Його безсмертному Генію. Нагороду, привезену звідти: найвищої духовної святині України.

* Не виголошене, оскільки спрацювала протипожежна сигналізація. Як виявилось, тривога помилкова.

КНИГИ Р. ГОРАКА, ВИДАНІ У 2010 РОЦІ

ЖИВЕ МІЖ НАМИ ДУХ КАМЕНЯРА

Така назва статті, опублікованої у газеті «Обухівський край» про відкриття 27 жовтня 2010 року у селі Халеп'я Обухівського району Київської області музейної кімнати Івана Франка.

«Тут у Халеп'ї, – читаємо в газеті, – біля шляху, що веде до славетної Чернечої гори, де покоїться прах Пророка України, Тараса Шевченка закладені підвалини духовної скарбниці Придніпровського краю. Під одним дахом створений тріумвірат літературної та історичної пам'яті, у якому поєднались дві могутні постаті української літератури Т.Шевченко, І.Франко та відкривач прадавньої Трипільської культури В.Хвойка».

Під час відкриття пам'ятну стрічку перерізав Роланд Тарасович Франко – онук Івана Франка.

Музей Івана Франка відкрито завдяки наполегливості та ініціативі голови Обухівської районної ради А.Шафаренка.

Нам, працівникам Львівського музею Івана Франка приємно, що згаданий музей створений за нашою допомогою. А.Шафаренко та Р.Франко приїжджали спеціально до Львова, до нашого музею, де їм надано консультацію, деякі експонати, копії оригінальних світлин.

Директор музею Р.Горак склав тематико-експозиційний план, а старший науковий працівник О.Глібовицька і художник музею О.Дворський виїжджали у село Халеп'я і надали практичну допомогу у створенні експозиції.

Голова районної ради А.Шафаренко на урочистостях у музеї з нагоди 70-річчя висловив працівникам музею подяку.

«Подія, – завершується стаття у газеті «Обухівський край», – що відбулася 27 жовтня 2010 року, стала ще однією важливою віхою у збереженні духовних надбань народу не лише Малишкового краю, а й усієї України».

ПЕТРО ЗОЗУЛЯК

ХРОНІКА МУЗЕЮ: 2010-й РІК

Дні пам'яті Івана Франка

Ці Дні уже традиція.

Громадськість Львова й області на уявляє, аби щорічно в травні не проводилися літературно-мистецькі акції на пошану Івана Франка. Започатковані Дні, які організовує і проводить Музей, у 1992 році.

У 94-і роковини смерті Івана Франка (28 травня) відправлені Заупокійна Служба Божа за Іваном Франком у церкві Святої Софії, панахида на могилі за участю отця Богдана Смука та хору «Благовіст» церкви Святого Архистратига Михаїла (диригент – Тарас Мельник, президент хору – Петро Сидор). Слово про Івана Франка виголосив письменник, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Валерій Шевчук (Київ).

Про Івана Франка, про актуальність сьогодні його праць і поглядів говорили голова Львівської обласної державної адміністрації Василь Горбаль та ректор Львівського національного університету імені Івана Франка, професор, Герой України Іван Вакарчук.

Актори Національного театру імені М. Заньковецької заслужений артист України Юрій Брилинський, народний артист України Святослав Максимчук та народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Богдан Козак читали поезії Івана Франка.

Під час Днів пам'яті студенти Львівського державного училища культури і мистецтв показали у Музеї театралізовану композицію за поезією Івана Франка «Завмерлеє в серці кохання...» (директор училища Наталія Грицишин, режисер – Світлана Стріжик).

У програмі міжнародного симпозіуму «Література. Діти. Час» у Музеї проведені підсумки конкурсу сучасного переказу-інтерпретації на тему казки-поеми Івана Франка «Лис Микита» серед учнів України. Організатор – Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва в Україні (президент – кандидат філологічних наук Уляна Гнідець). Виступили доцент Національного університету ім. І.Франка Ростислав Чопик, письменник-перекладач Андрій Содомора, директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», кандидат педагогічних наук Ірина Ключковська.

На церемонії підсумків відбулась презентація видання «Іван Франко. Казки. Повне зібрання» (видавництво «Сурма», Дрогобич), яке коментувала упорядник, доктор філологічних наук Галина Сабат, а студентка Дрогобицького педагогічного університету ім. І.Франка Уляна Яжик прочитала твір Івана Франка «Святовечірня казка».

На подвір'ї Музею для дітвори актор театру ім. М.Заньковецької Юрій Хвостенко читав уривки з «Лиса Микити».

Упродовж Днів пам'яті народний артист України Святослав Максимчук представив у Музеї компакт-диск «Франкіана продовжується... Semper Tiro». Коментував доцент Національної музичної академії ім. М.Лисенка, кандидат мистецтвознавства Яким Горак.

Про творчі надбання актора-читця, про його високохудожнє виконавське мистецтво говорили актор театру ім. М.Заньковецької Юрій Чеков, письменник Андрій Содомора, доцент Національного університету ім. І.Франка, кандидат філологічних наук Михайло Чорнописький, директор Музею Роман Горак, автор дизайну компакт-диска заслужений художник України Іван Крислач, звукорежисер компакт-диска Тетяна Шипош.

На завершення Святослав Максимчук поділився своїми творчими планами і прочитав поезії Івана Франка.

Особливою подією Днів пам'яті була презентація книг Романа Горака та Ярослава Гнатіва «Іван Франко. Quo tendis. Відхід» (книга десята, частина І) та «Іван Франко. Quo tendis. У притворі вічності» (книга десята, частина ІІ). Цією книгою завершується 10-томове біографічне дослідження «Іван Франко».

Свої враження про книгу, а також про все видання висловили наукові працівники Музею кандидат історичних наук Валентина

Кухар та завідувач науково-експозиційного відділу Віолетта Чернієнко, професор Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка Михайло Шалата, поет Ігор Калинець, письменник Андрій Содомора, письменник Юрій Коваль, народний артист України Святослав Максимчук.

Виступаючі наголосили, що згадане видання – важлива подія в історії української літератури й культури, нове слово в українському літературознавстві щодо творчості й життєпису Івана Франка, що за всіми науковими, художніми, естетичними та моральними якостями праця Романа Горака та Ярослава Гнатіва заслуговує на Шевченківську премію.

Відбулися також у Музеї день Галицького об'єднання м.Львова Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т.Шевченка (голова ради – Стефан Горечий, секретар ради – Марія Козак) і виступ переможців конкурсу читців-учнів шкіл Сихівського району м.Львова на краще виконання творів Івана Франка (завідувач Сихівського райвідділу освіти Андріян Матковський, організатори конкурсу – працівники відділу освіти Ірина Марець та Наталія Луців).

Театри Львова вшанували Івана Франка виставами «Украдене щастя» Ю.Мейтуса і «Мойсей» М.Скорика (Національний театр опери та балету ім. С.Крушельницької), «Картка любові» Р.Горака (Національний театр ім. М.Заньковецької), «Захар Беркут» за І.Франком (Перший український театр для дітей та юнацтва), «Фарбований Лис» за І.Франком (академічний театр ляльок).

Традиційне літературно-мистецьке свято «Шляхами Івана Франка» відбулося у селі Вовкові Пустомитівського району.

На цьому святі Роман Горак презентував свою нову книгу «Призабуті з Вовкова». «Це книга, – читаємо в анотації, – про двох людей, які залишили помітний слід в історії української культури і доля яких пов'язана з невеличким селом на Львівщині – Вовковим. Перший з них — відомий український художник та письменник Корнило Устиянович, який тут народився і волею долі покинув це село зовсім малим. Другий — відомий чеський етнограф, великий друг України Франтішек Ржегорж, який зробив чимало для популяризації здобутків української культури в слов'янському світі, та який опинився тут волею обставин.

У цьому селі у різний час побували однодумець і продовжувач традицій «Руської трійці» Микола Устиянович, Іван Франко, Михайло

Павлик, Володимир Самійленко, польський поет Ян Каспрович, чеський музикант та етнограф Людвік Куба, а також інші діячі української, польської та чеської культури.

Багато документів та фактів у книзі вводяться в науковий обіг вперше».

У Введенській церкві хор «Благовіст» співав Службу Божу.

Свято відбулося на садибі художньо-меморіального музею Устияновичів.

Львів'яни відвідали експозицію музею і поклали квіти до пам'ятника Корнилові Устияновичу роботи відомого львівського скульптора Йосипа Садовського.

На святі виступили Роман Горак, поет і вчений, доктор історичних наук Петро Шкраб'юк, завідувач відділу культури Пустомитівської райдержадміністрації Наталія Римар, директор музею Устияновичів Наталія Смоляна.

Мистецький вінок Франкові склали хор «Благовіст», народний артист України Святослав Максимчук, бандурист, заслужений артист України Остап Стахів, солісти філармонії Ірина Грех, Ольга Фенюк, Лілія Коструба, Микола Габрук, народний артист України Мар'ян Шуневич, квартет бандуристок «Львів'янки».

Вів урочистість Петро Зозуляк.

На урочистостях були присутні представники консульства Чеської республіки у Львові.

Подякувала організаторам й учасникам свята голова сільської ради Вовкова Софія Панчишин.

На завершення над селом лунало Франкове «Не пора…».

28 травня 2010 року

Слово на могилі Івана Франка промовляє Валерій Шевчук

Виступає голова облдержадміністрації В.Горбаль

Виступає ректор Національного університету ім. І.Франка І.Вакарчук

Слово на могилі Івана Франка письменника, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Валерія Шевчука, виголошене 28 травня 2010 року

У школі Івана Франка

Кожна людина для свого сформування та виросту (духовного, інтелектуального та емоційного) мусить мати вчителів, отже, пройти не офіційну, а внутрішню школу і тільки тоді ставати на самостійний шлях, а самостійний шлях – це творення себе в собі задля того чи іншого поступування і становлення у світі. Я не є тут винятком, отож входячи на той час у вельми складний, далекий од того, щоб його назвати сприятливим, світ, що залізною рукою будувався на загалом примітивних основах тоталітаризму, ще в старших класах офіційної школи збагнув, що вона з мене тієї людини, суть якої лишень неясно провідчував, не зробить, що ту людину (Г.Сковорода назвав її іншою, надбаною, внутрішньою) треба шукати деінде; що й мої офіційні вчителі мене з мене не зроблять, адже місія їхня інша – учити з нас, підростаючого покоління, гвинтиків до державної машини.

І ось тут у мені почав, спершу спорадично, з'являтися, з часом посилюючись, своєрідний протест. Допомогло значно те, що подібне відбувалося і з моїм старшим братом Анатолієм, отож процес самоусвідомлення я дістав змогу пройти не сам, бо ми з братом були однодумні. А коли не сам у житті, то й сили відчуваєш більше, адже взаємодопомога – велика все-таки річ.

Шкільні програми з літератур української та російської (світова тоді вивчалася коротким оглядом у системі російської), курси історій тільки частково задовольняли наш духовний голод, чи не тому з дитинства завжди велике місце посідало читання, яке спершу було цілком спорадично-хаотичне. Посприяла тут наша мати, яка записала нас до Житомирської дитячої бібліотеки, відтак дістали змогу користуватися книжками регулярно. І ми цієї нагоди не губили. Деякі книги були і вдома, які зачитувалися до дірок, а ще існувала сімейна традиція читання вголос. Батько наш, за фахом швець, працював на взуттєвій фабриці, а що по війні звести кінці з кінцями було важко, то підробітково працював до пізньої ночі

вдома, при цьому мати чигала йому вголос. Для нас це мало немале значення, бо читалася вечорами передусім українська класика: М.Гоголь (його «Вечори на хуторі біля Диканьки» були в нас удома), але переважно твори І.Нечуя-Левицького та Панаса Мирного, бо цих письменників батько по-особливому любив. Де вони брали ті книжки? Точно не скажу, але батько брав книги у фабричній бібліотеці, а ще українська класика в невеликому виборі, але у виданнях 20-х років, була в його старшої сестри Ганни, яка свого часу працювала в бібліотеці, а мій батько при цьому палив у тій бібліотеці груби. А ще небуденною людиною був її чоловік Микола Жданюк, який на початку війни носив жовто-синю опаску і працював випусковим української газети, що видавалась у Житомирі і яку редагував О.Ольжич. Прилученню до української класики сприяло й те, що ми з братом дуже любили театр, куди безкоштовно проникали, – в репертуарі була переважно українська класика, та й українське радіо тут не пасло задніх.

Усі ті елементи, склавшись і перебродивши в наших душах чи серцях і виростили чудотворну квітку, яку можна назвати українською національною свідомістю, принаймні у мене в 10-му класі цей процес цілком завершився. Мав тут своє місце й І.Франко, і це був «Захар Беркут», якого я в підліткових літах перечитав не раз. І це заклало в мені таке потужне враження, що коли в мене народилася дочка, я на честь головної героїні цього твору назвав її Мирославою. А коли народилася друга дочка, то, не відходячи від цієї традиції, я назвав її іменем героїні І.Франка з «Поеми про білу сорочку» – Юліана.

Але на загал до Франка я мав іще прийти – історія із «Захаром Беркутом» була лишень початком цього процесу. А тимчасом у 10-му класі і, особливо, в час навчання в Житомирському технічному училищі № 1, а ще під час праці на бетонному заводі, я остаточно впорядкував свою систему читання, і для загального розвитку прочитав усю гуманітарну частину енциклопедії Брокгауза та Ефрона, яку виявив у Житомирській обласній бібліотеці, і познаходив там статті Івана Франка, які були дуже корисні в цьому процесі і фактологічно і для підсилення інтересу саме до Франка. І тут доля мені усміхнулася: звернув увагу на його 20-томовик, який почав виходити в 50-х рр., – і це були твори вже значимого для мене письменника.

Але перед цим я відбув духовне потрясіння, бо мені до рук в тій-таки бібліотеці потрапила книга Д.Багалія «Г.Сковорода –

український мандрований філософ», що його видало ДВУ в 1926 р., і я простудіював цю працю від початку до кінця, навіть рукописну книжечку спорудив з виписок та бібліографії, яку згодом уже самостійно доповнював. Чи має це значення до школи І.Франка, в якій почав уже навчатися? Пряме, адже І.Франко одним із своїх великих інтересів мав давню українську літературу, а пройшовши школу Сковороди, я ніби поєднався з ним у цьому інтересі. Скажу, забігаючи наперед, що згодом простудіював усі розробки Франка з історії цієї літератури, які зумів дістати, і це було черговим моїм житейським одкровенням, адже все подальше життя я працював і працюю над вивченням давньої літератури, навіть чималу її історію написав («Муза Роксоланська». Ренесанс. Бароко. – Т.І. – К., 2004; Т. ІІ. К., 2005), чого Франко вчинити не зміг, але саме він і його праці стали тим основним фундаментом, на якому я й почав творити цей свій духовний дім, хоча були й підмурівки іншого походження. Зрештою, саме Франко значною мірою вивів цю епоху з тіні і разом із М.Грушевським, В.Гнатюком, М.Петровим, В.Перетцем та ін. наголосив на потребі збирати і вивчати пам'ятки цієї літератури, заклавши основи джерельного медієвістичного вивчення середньовіччя та бароко, а на широке синтетичне вивчення мав прийти час: підсумком цього процесу стала історія давньої літератури М.Грушевського та М.Возняка, хоч продовжувалась і праця збирання розкиданого каміння цієї нашої духовності (праці К.Студинського, Я. Гординського, С. Маслова та ін.).

Але повернімося до моєї юності. Вихід згаданого 20-томовика став для мене значною подією, і хоча й тоді вже займався художньою творчістю, але мене привабили спершу не так художні твори Франка, як його літературознавчі та критичні статті; найбільше ті, що входили в XVI та XVII тт., які простудіював так само пильно. Перший із згаданих томів відкрив для мене галицьку літературу XIX ст., українську альманахову літературу, бо про такий спосіб її існування ще мало знав: з великим інтересом, пам'ятаю, читав «Із секретів поетичної творчості» та про ранню модерністичну літературу в образі «Молодої музи» – це був мій специфічний інтерес, бо вже тоді, дійшовши разом з братом та нашим натоді приятелем Є.Концевичем до заперечення т. зв. методу соціалістичного реалізму, найбільше потягся душею до раннього модернізму, що його однак І.Франко не вельми сприймав, навіть входив із тодішньою молоддю в дискусії, назагал залишаючись (але

не безсумнівно) на позиціях реалізму. Тут я спільності із ним не мав, але своїми статтями він подав мені можливість побачити літературний процес в його історичному протязі з питомими й типовими явищами. Зрештою, тоді я не міг дійти до розкладу культурно-стилістичних, на які пізніше вкаже Д.Чижевський епох, але щось подібне почав прочувати, через що вже тоді, під впливом передусім І.Франка, почав складати «Словника діячів української культури» – цього було зроблено небагато, рештки ж цієї праці залишились у моєму архіві. Тут віддано було певну увагу давній літературі, через що статті з XVI ст. з цього предмету, зокрема «Карпато-руська літератури XVII-XVIII ст..», стаття про І.Вишенського (монографію про цього письменника прочитаю значно пізніше), а особливо про український театр XVI-XVIII ст. дали мені перспективу для інтересу до історії українського театру, конечним результатом чого стало вже теперішнє моє видання «Воскресіння мертвих. Українська барокова драма. Антологія». Тут подано 13 моїх статей, переклади 12 драм та науковий коментар - книга має 640 сторінок. Початок же цього мого захоплення було закладено в персональній школі І.Франка ще в юності.

Не менший інтерес викликав і XVII т., зокрема серія чудових статей про Т.Шевченка. Згодом я і від себе видам монографію про найбільшого нашого поета («Persona vегва». Слово іпостасне. - К., 2001) і текст до ілюстрованого видання «Доля. Книга про Т.Шевченка в образах і фактах». (К., 1993), тут 780 сторінок.

Уже тоді, зацікавившись «Люборацькими» А.Свидницького (відкриття цієї книги, тоді вперше перевиданої у післявоєнні часи, теж було своєрідним одкровенням), я знайшов про цього письменника у Франка статтю; зрештою, саме Франко пустив у світ цей безсумнівний шедевр української літератури. Від себе також напишу згодом докладну статтю про цього письменника середини XIX ст. Так само зацікавив мене І.Франко творчістю Юрія Федьковича, С.Руданського (згодом дістану собі 7 томиків його творів, виданих у Львові завдяки І.Франку та А.Кримському – творчість останнього також викликала в мене немалий інтерес. Захопила стаття і про В.Самійленка тощо – все це оті нитки, що повели мене в глибини української літератури, адже я поставив перед собою те ж завдання, яке ставив І. Франко: пізнати українську літературу в різних епохах окремо і в цілості. Відтак ці два томи, що їх пізнав 18-літнім, стали для мене не меншим одкровенням, як і згадана вище книга Д.Багалія про Г.Сковороду.

Таким чином, у юності я формувався інтелектуально і як український письменник найбільше під впливом цих двох велетнів, пройшовши духовно не одну, а дві школи. Звісно, були й інші захоплення, але не такі вирішально-основоположні. Так, наприклад, хоч я й прочитав пильно Франкові статті про Т. Шевченка, але той у число, сказати б, моїх кумирів ще не увійшов, очевидячки замолодий був, а може цьому перешкодила школа офіційна, яка трактувала Шевченка аж так вульгаризовано-спрощено, що могла більше знецікавити, як захопити. На пізнання Шевченка прийшов інший час: коли мене закинули в солдати на Заполяр'я в 1963-1965 рр. – отоді й пізнав його глибинно, пройшовши третю свою школу, але ця тема входить за межі поставленої теми.

Цікавий тут і такий парадокс: в ранній юності прозу я лише робив кволі спроби писати, а здебільшого – вірші, яких витворив чималенько. То чи не впливав на мене поета поет І.Франко? Чесно сказати – ні. Річ у тім, що поезія І.Франка, значною мірою, була суспільно заангажована, а в мене витворилося (через схильності) розуміння поезії інше, цілком модерністичне, що вимагало відсторонення від суспільних проблем і перенесення творчої уваги на індивідуум – тут уже впливав Г.Сковорода, який бачив людину окремим світом, що його митець мав пізнавати, водночас виховуючи в собі іншу духовну, людину. Тому поезія І.Франка в молодості промовляла мені мало – пора на те теж мала настати пізніше. Але й тоді одну книжку мого вчителя я сприймав із приємністю – і таке було «Зів'яле листя», хоча воно тоді для мене звучало дещо й архаїчно – це згодом я знайду в архаїчності смак. Цікаво, що поезія Сковороди тоді архаїчно для мене не звучала. Прозу ж письменника, окрім згаданого «Захара Беркута», я прочитаю також пізніше, і про це буде мова на своєму місці.

XVII том на мене уже не справив такого великого враження, як згадані. Статей про російську літературу глибоко тоді не читав, бо існувала досить сильна оскома після вивчення в школі. Свого часу (це було в старших класах) я спробував пізнати її в позапрограмних межах і виділив з того масиву лише трьох: В.Гаршин, Л.Андреєв та О.Купрін. Чому відбувся саме такий вибір, не вмію сказати, але так воно було. Можна гадати, що в цих письменників була глибша індивідуальзація образів. І.Франко ж, судячи з його осмислення ряду письменників тієї країни, цікавився соціально-політичними прозаїками – те, що мене відвертало – тут у нас спільності не було.

З другого боку, в ті часи, коли в мене з'явилася національна свідомість, відчував до тієї шалене пропагандованої літератури відразу, як до імперіялістичної. І.Франко ж був тут ближчий до М.Драгоманова, який вважав, що література народу та його імперіялізм речі різнозначні, бо перша несе культуру, а другий - соціяльний гніт. Щось мені в тій тезі не подобалося, отож, коли ще студентом доступився до статей на цю тему Т.Зіньківського та І.Нечуя-Левицького («Сьогочасне літературне прямування», наприклад), то признав рацію радше їм, а не Франку – вважав і вважаю, що імперіялізм несе поневолення не лише фізичне (політичне), а й духовне – культура, ним творена, і релігія цілком можуть бути носіями імперіалізму, тобто активним фактором поневолення духовного.

Цікавіші мені були статті про польську, а найбільше західно-європейську літератури, адже моя естетична програма, сформована ще в юності, передбачала поглиблене знання не лише рідної, але й світової літератури в тій частині, яка складає фонд шедеврів.

XIX том мені здався нецікавий. Не поділяв прив'язаності Франка до соціялізму, а тут було зібрано саме такі статті – тоді також не міг доступитися до знання, що система суспільно-політичних поглядів Франка не була створена раз назавжди, а еволюціонувала: від москвофільства (цей блуд письменника та мислителя не міг зрозуміти, бо докладно загніздження та розвиток цього бридкого явища не були ще мною достатньо вивчені) до соціялізму, до якого в мене тоді була глибока нехіть – цього Франка я теж не розумів і не сприймав, ніколи не бувши політично заангажований, тим-то його політичною діяльністю не цікавився – тут, можна сказати, він був ширший за мене в своїх зацікавленнях.

І де було мені знати (це знання прийшло згодом), що й сам Франко дійшов до заперечення, що соціялізм і його крайня форма – комунізм, це не була суспільна панацея, а один із великих блудів людства, що й привело до тоталітаризмів XX ст.

Отаке враження я дістав від наукових томів 20-томовика.

Драматургії письменника я спеціяльно не вивчав, але в ті часи (50 і 60 рр.) по радіо часто передавали «Украдене щастя» і «Будка ч. 27»), які мені надзвичайно подобалися; першу п'єсу не раз бачив і в театрі і вважаю її шедевром – твір і справді художньо бездоганний. Хвилював мене й другий твір – одноактівка.

Отже, до вступу в Київський університет я пройшов два класи школи І.Франка: перший у дитинстві через «Захара Беркута», а

другий через пізнання (неповне, скажу) 20-томовика. Я міг його читати в бібліотеці; передплати ми не могли з братом учинити через брак коштів та й почалася та передплата, коли ми були недорослі, тому стали збирати окремі томи, річ у тім, що видання, почавшись у 1950 р., коли мені було лишень 11 років, видавалося довгі роки, і томи продавалися розрізнено; відповідно, так відбувалась купівля, і заодно й пізнання тривало роками - ще в листах до брата в 1964 р. я прочитав, що воно на той час в нас повністю зібране не було. І ми полювали за томами, яких бракувало, з немалою затятістю, аж доки мети не досягли: брат купував, що траплялось, у Житомирі, а я – в Києві. Зрештою, воно залишилось у книгозбірні братовій, а почавши власну книгозбірню, я взявся і собі ті томи збирати та повністю не зміг. Потім видання замінив 50-томовик, але ці брунатної барви томи (з витісненням профілю письменника), назагал видані ошатніше за нові і на доброму папері, й дотепер тримаю в себе, як особливий сентимент, хоч маю немало й прижиттєвих видань Франка, які для мене особлива вартість, адже саме їх видала людина, без якої я не відбувся б такий, як є.

Вступивши до університету, дістав змогу користуватися чудовою і знаменитою бібліотекою цього учбового закладу і поринув у таку масу давніх і рідкісних видань, що займатися спеціяльними студіями над Франком часу не було, але й тут користувався цінними вказівками свого вчителя. Так я доступився до творів А.Кримського, Ю. Федьковича (йдеться про виданий багатомовик), прочитав молодомузівців, які, до речі, в поезії мене не захопили, окрім Б. Лепкого (але з ним я познайомився пізніше); гортав і читав книжечки з віньєткою Видавничої спілки, до яких також приклав руку І.Франко, зрештою, і його авторські видання, як «Історія української літератури», вельми мені цікава, чи «Молода Україна» – цікава не менше; зміг прочитати в першодруці «Зів'яле листя», а з прози особливим відкриттям для мене стала повість «Великий шум», в якій Франко впритул підійшов до модерністичної поетики. Саме тоді я зрозумів, що Франко, критикуючи молодомузівців, не модернізм, як художній метод, критикував, а поетичну вторинність молодомузівців, бо вони, як поети, значних талантів з-поміж себе не мали, а намагалися вторити польським раннім модерністам, а таке автентичних здобутків не приносить, хоч у літературу, було внесено нові ритми та мотиви. Мене ж вельми зацікавило, що не раз Франко таки використовував модерністичну техніку, а «Великий шум» тут

був чи не вершиною. І я дивувався: чому всі товчуться біля не вельми здалого «Борислав сміється», а цього твору навіть інтелектуали не знають, відтак щодо нього не витворено жодного читацького міту.

Але це буде згодом, коли покину поезію і остаточно перейду на прозу. А перед цим, здається, в дощове літо 1960 р. (а може, 1959), приїхавши на канікули до Житомира, в мене з'явилося дивне бажання: перечитати головніші українські поеми XIX-поч. XX ст. Звісно, в цю програму входив і Франко. Я ціле літо ті поеми і читав – те, що було мені доступне в житомирських умовах. Франкові ж складали в 20-томовику XII том. Звісно, поеми на східні теми, «Пригоди Дон-Кіхота» чи опрацювання інших світових тем читалися, як напівдитяча література, більше для розважку, ніж внутрішнього інтересу і великого враження не залишили. З цього виділявся найбільше «Мойсей», а «Поема про білу сорочку», а особливо «Похорон» - на українські теми, мене зацікавили. «Похорон» же особливо тому, що й тут, як у «Великому шумі» вжито модерністичну поетику. Правда, і ці дві написано на основі давніх фабл, але «Похорон», як писав сам Франко, «змодернізовано». Пам'ятаю те враження, бо воно було особливе. В передмові й сам поет признавався, що в поемі все «занадто темне і невмотивовано» і радив проникливому читачеві прочитати твір ще раз. Я це й учинив з перервами у читанні, бо зачислював себе до проникливих читачів попри все. Поема ця таки модерністична, глибока й залишала потужне важення.

Відтоді я зробив корективу у сприйманні поезії Франка; до речі, вона була більш новаторська, ніж кволі вправи молодомузівців-поетів. Псує її, правда, певна нецілісність – і сам поет признавався, що йому довелося писати багато віршів-одноденок, у яких справжньої поезії, звісно, небагато. Але побіч з тим створено чимало справдешніх поетичних шедеврів, і не лише «Зів'яле листя» їх умішує.

Франко багато перекладав з інших поетів, а в системі їхній маю згадати, що одна з ідей І.Франка була таки геніяльна – це пов'язано з найдавнішим пластом української поезії – йдеться про часи Київської держави. Коли я сам почав глибоко цікавитися (й перекладати) нашою архаїчною поезією, то шукав міркувань на цю тему в Франка, зрештою, про особливу поетику нашої архаїчної поезії подав вартісне помічення О.Потебня – Франко його розвинув і втілив практично, виділивши із «Повісті врем'яних літ» ті шматки

літопису, які можна вважати віршами чи співною поезією. Отож І.Франко вказав на т. зв. «музичний розмір» найдавнішої поезії – це зумовлювалося тим, що вона співалася, часами при музичному супроводі. Чомусь таке велике відкриття залишилося вченими непоміченим. І.Франко ж так писав про це явище: «Переходячи епізод за епізодом нашого найстаршого літопису, я переконався, що вони майже всі ... зложені віршами, не силабічними, а тонічними, з нерівним складом складів, але з досить рівномірним числом наголосів, так званим музичним розміром» (Франко.І. Зібрання творів у 50 т., К., 1976. – Т.6. – С. 10). З другого боку, сучасний мовознавець В.Німчук указав на існування т. зв. кондокарних, або молитвословних віршів. Це дозволило мені розширити кількість поетичних пам'яток поезії Київської Руси-України, а сам тип такої строфіки я назвав архаїчним (див. про це ширше в моїй «Музі Роксоланській». – Т. І, К., 2004) сторінки в покажчику). Як бачимо, й до цього я дійшов, побувавши в школі І.Франка.

Сам поем не писав, хоча віршів чимало. Але цей мій ранній, трохи спонтанний інтерес, мав своє, може, й несподіване продовження, і це так само, як стосунок моїх розвідок про старовинний український театр до розвідок з цього питання Франкових, без яких ніяк не міг би обійтися. Візьмімо до прикладу відому розвідку І.Франка про вертеп та вертепну драму – її я прочитав у ЗНТШ (ці Записки, всі 150 томів, я роздобув за допомогою І.Світличного ще в середині 60-х років). Так от, свої власні дослідження про вертеп я почав з того, що зробив модернізацію, чи вірніше серйозну травестію, класичної, галаґанівської та маркевичівської, редакцій, тобто написав на цю тему власну п'єсу, яка була поставлена в Києві та Львові Згодом почалося вивчення того явища, і розвідка Франка тут стала основою під ті роздуми. Але не все у Франка я сприйняв аксіоматично, зокрема цілком заперечив критику польсько-українського пошуковця Е.Ізопольського, який відносив постання вертепу та перших п'єсок до нього до XVI ст. І.Франко вважав це неможливим і піддав кпинам твердження Ізопольського, що, мовляв, він бачив на власні очі вертепну хатку з кінця XVI ст. Я ж, працюючи над полемічною літературою того часу, знайшов не одне писемне свідчення, що у XVI ст. ляльковий театр у нас напевне існував. В такому разі учень школи Франка заперечив учителя, і це нормально, бо відома істина: місія учня є не лише в сліпому затвердженні того,

що знає вчитель, а й у тому, щоб щось з його науки заперечити, а в чомусь, може, бо коли не так, така наука великої користі не принесе. Але попри те авторитет учителя в мене ніколи не порушувався, дарма, що сліпо за ним не йшов. Така, зрештою, діалектика життя, і це треба прийняти.

Але вернімося до поем. Оте літо 1960 року, коли під шум дощу я запоєм читав їх, не було порожньою тратою часу, бо ця ділянка в пізнанні історії української літератури для мене ще не розкрилась. І хоча розвідки про поему того часу не написав, але це повело мене в дивовижне явище української давньої поеми, яка, зачавшись у піснеспівах ще дохристиянської доби, прийшла до епох Ренесансу та Бароко, які мене найбільше цікавили. І я чомусь упевнений, що зародженню такого інтересу посприяли передусім Франкові поеми, адже всі вони були не тільки плодом власної фантазії поета, але й виразом його незглибимої ерудиції, і те свідчить, що постали на різноманітті ремінісценцій, опрацювань, модернізацій, запозичень уже існуючих літературних фабл чи й реальних авторських художніх творів. Відповідно, я почав цікавитися оцими фабло, з одного боку, використовуючи їх для власної прозаїчної діяльності, а з другого, дістаючи спонуку до вивчення того чи іншого літературного явища, в даному разі поеми у усьому просторі нашого літературного буття. Так постала моя антологія «Дніпрові камени. Українська ренесансна та барокова поема», якої на час написання цього спогаду-розмислу я видав першу книгу (К.,2009), а друга чекає виходу (всього тексту тут близько 60 друкованих аркушів), де подав переклади близько двох десятків поем із супровідними розвідками до кожної, Франко цією темою безпосередньо не займався, але поштовх до дослідження явища я дістав і від його зацікавлень.

І тут треба поставити чи не основне питання для розуміння нашої спільності як митців та вчених. Сучасні дослідники моєї творчості називають нераз мене найбільш книжним письменником у сучасній добі. Так само можна сказати, що найбільш книжним письменником ІІ пол. XIX – поч. XX ст. був І.Франко, один із найголовніших моїх учителів, і хай не буде самохвальством те, що вважаю: в його школі я закінчив не окремі класи, а цілий курс.

Зрештою, що воно таке: книжний письменник? А той, що з'явився у світ не самостійно, хай і навчений, певною мірою, традиціям національної культури (як Григорій Тютюнник, наприклад), а той, котрий свою творчу сферу підкріплює ґрунтовними знаннями, не стихійно нахапаними, а реально пізнаними і автентично

осмисленими. Тобто маємо симбіоз ученого та письменника – поєднання не завжди гармонійне, але цілком можливе і не без достойного результату. Але ось що цікаво: видатний письменник може бавитися наукою, так само, як видатний учений – мистецтвом, але часто це відбувається на аматорському рівні, і лише одна з двох здатностей здобуває значного результату. На прикладі ж Франка маємо викінчений зразок *гармонійного симбіозу:* важко сказати, чи він більший як митець, чи як учений: і в тому і в тому – великий без домінанти чогось одного. Ось що найбільше в ньому мене захоплювало, одним словом кажучи, – універсальність, а цього досягти аж зовсім нелегко. Цікавим письменником був, наприклад, Микола Костомаров, але все-таки він більший як історик; універсальним був Пантелеймон Куліш, але лише в прозі та перекладі сягнув верховин («Чорна рада» – Біблія); писав цікаві оповідання М.Грушевський чи Д.Яворницький, але їхня велич у науці історії. Симбіоз можемо помістити в Миколи Зерова, але такої універсальності, як у Франка, він не досяг, хоч у літературознавстві, поезії та перекладах сягнув верховин. Можемо назвати ще кілька імен, які сповідували універсальність і творили в ній, але Франкові дорівнятися не зміг би ніхто та й, мабуть, не зможе, через що його без перебільшень можна назвати феноменом в українській літературі. Оця його якість і була головним предметом у його школі. Звісно, як то кажуть, далеко куцому до зайця, але прагнення до універсальності у мене завжди було і безперечним зразком став тут саме він і не тільки мене навчав універсальності, але й стимулював її. Як це з мене вийшло, не мені судити, але саме в цій системі довгі роки існував і, дасть Біг, існуватиму, бо вона й мені, певною мірою, притаманна.

Часом можна почути докір Франкові, що, мовляв, коли б він так не розпилявся, з нього вийшов би чудовий письменник чи ще більший, ніж був, учений. Деяка рація в цьому є, але умоглядна. Я вже згадував, що Франко й сам признавав, що деякі його твори були скорописні на насущну потребу дня і є баластом у його творчості. Є в Сковороди такий вислів: «Сини віку більші синів дня». Відповідно, й об'єкту цієї статті не завжди виходило бути «сином віку», тобто століття, а не раз доводилося спускатися до речей дріб'язкових. Але я хочу все-таки цілком заперечити отой докір і на це подам кілька міркувань:

1. Письменникам назагал властиво писати твори різної художньої наповненості: побіч визначні, добрі та посередні чи й невдалі. Це виходить, на мою думку, з того, що митець не щодня і не завжди однаково талановитий: часом більше, часом менше, отже, є періоди, коли йому писати не варто. З другого боку, є письменники, що починають на достатньому рівні і поступування на їхній дорозі рівне й без коливань, тобто спадів і підйомів. На цю тему подав свої міркування сам І.Франко в чудовій статті-спогаді «Володимир Самійленко. Спроба характеристики»:

«В поезії Самійленка не видно поступу. Він відразу виступає на літературне поле повним майстром форми і слова з дозрілими, вповні виробленими думками і почуттями і на протязі 20 з зайвим літ своєї діяльності зовсім не змінюється... нових струн не прибуває... У інших, навіть великих поетів, бачимо на початку, або в деяких періодах їх творчості речі слабі, недоношені... (таке бувало у Гете, Шіллера і Пушкіна, і Шевченка» (Франко І. Твори в 20 т. – Т. XVII. – К., 1955. – С. 460). Отже, ті, що пишуть рівно й на однаково доброму рівні, «поступу не мають». Франко був митець, що, починаючи від малого, сягав великого не без занепадів і підйомів на тому шляху, а при тім все був у творчому поступі. Я також належу до цього типу і відчуваю з ним спорідненість. У цьому, на мою думку, мають допомогти читачу висококультурні, без смаківщини, упорядники, а самі твори видавати чи академічно (з усім як є, слабшим та сильнішим) і вибрано, на основі самого естетичного критерію.

2. Українці народ і працелюбний і ледачий. І з одного боку, вони жили рвуть на своєму господарстві, а з другого, не проти полежати на печі (є такий чудовий вірш у В. Самійленка). Люблять славити працівників недалеко відбіглого від свого рівня, образно кажучи, славлять господаря на малому господарстві, а на великому – це вже пани і чужі люди, дарма, що ті можуть дати немало користі і їм. Мені навіть доводилося чути таку курйозну фразу:

– Франко? Не читаю. Ото коли б він менше писав!

Для песика, коли він гавкає на слона, головне не слон, а те, що він непомірно більший за нього, чим і викликав злобу. Провінційне бачення світу спонукає до такого способу мислення не дивно відтак, що Франкові весь час нелегко жилося, і він, не стримавшись, часом гудив цю поземкову Русь. Цікаво, що подібні резони я не раз чую і щодо своєї творчості. І це дивно, бо читачеві не обов'язково

сприймати всю творчість письменника чи вченого, а тільки ту її частину, котра сприймачу цікава й потрібна.

3. Зоїлів у І.Франка було досить, а зоїльсьтво – це те найгірше, що є в людині, – заздрість. Колись у Т.Прокоповича я читав такі слова (подаю з пам'яті): «Заздросник – не той, хто хотів би зробити зроблене іншим, а той, що сам нічого не робить і не бажає, щоб це робив хтось інший».

І справді, збагнути пересічному розуму універсальну велич І.Франка не буває до снаги. Бо він і той, і той, а ще той та інший – і в усьому, до чого брався, творив видатні речі, хоча не обходилося і без полови. Але за половою часом і зерна не бачать. Зрештою, подібні міркування простацьких розумів і є полова, і не вона визначає цього безподібного феномена – Івана Франка. Він у нашій реальності – гора. І хоча часом ту гору заслонюють хмари, дим чи туман, але тільки вигляне сонце, хмари, дим і туман зникають, а гора залишається горою.

Але повернусь до основної теми. Роздобувши собі у власність усі томи ЗНТШ, в яких друкувався І.Франко, а окрім того п'ятитомові «Апокрифи та легенди» та й значну частину «Літературно-Наукового вістника» і його попередницю «Зорю» (маю її комплект без одного річника), я здобув нову можливість для пізнання дивоглядного універсалізму І.Франка – прочитав усе, де стояло його ім'я та й не тільки. І він знову значно допоміг мені в моїх інтересах та захопленнях, зокрема у вивченні та розумінні епохи Бароко та нової української літератури, загарним творцем якої був сам. Це значно доповнило те, що знав із Франка за допомогою 20-томовика. Пізніше ці знання доповнювалися з 50-томовика.

Але мав і свою особливість: не міг читати про нього тоталітарних розвідок, за винятком хіба збірника спогадів, теж обскубаних. Зате із захопленням прочитав працю про нього М.Мочульського – в першому виданні, власне, в позиченій ксерокопії, тут ішлося про останні роки життя письменника. І все це було потрібне мені не через якусь задуману працю про свого великого вчителя, за неї братися не зважав себе підготовленим. Була й інша причина: про Франка писали надто багато, його твори, в основному, видали, обороняти його від вандальських зазіхань ворогів нашої культури поки що не треба, (як це було з Шевченком – моє «Слово іпостасне» і постало з потреби такого захисту) – мене ж вабила (для осмислень і реставрації) більше загублена, замовчена і втрачена українська

література, тож на її воскресіння і покладав чимало праці та енергії. Але без посібництва таких же розшуків та виявлень І.Франка не міг обійтися, тому в усій цій моїй роботі Франко завжди був реально присутній, як учитель, і попередник, бо я з його школи як учень, що й показує цей скринт, ніколи не виходив.

Особливе значення для мене мала і його проза, про що вже трохи згадувалося, але окремо цей пласт не розроблявся. Глибоко за прозу І.Франка взявся, попри часткові попередні ознайомлення, очевидно, в кінці 60-х – на поч. 70-х рр., коли пройшов ранній експресіоністичний і середній неореалістичний період у своєму прозотворенні – мене почали вабити умовні форми зображення, відтак і створив серію фольклорно-фантастичних повістей і чималий цикл таких же оповідань, що згодом стали другою часиною «Дому на горі». От саме тоді я почав заглиблюватися у фольклорні пласти нашої духовності – все це творилося як анти-Гоголь, тобто не малоросійської екзотики шукав, як цей мій попередник, а поглиблених засобів психологізму; відомо ж, що психологізм, як форма естетичного вглиблення в людину, і є основним методом модернізму, тоді як головною його філософією можна назвати індивідуалізм.

І от я почав шукати своїх попередників, адже не один Гоголь брався за ці теми. Тоді переді мною розкрилася дивовижна поетика Марко Вовчок, фольклорно-фантастичні твори П.Куліша, О.Стороженка, нами належно не оцінена проза Є.Гребінки (одна «Синя асигнація» чого варта) чи яскраво-гротескові «Пригоди Столбикова» Г.Квітки-Оснрв'яненка. Знайшов такий цикл оповідань і у Франка (згадати б «Як русин товкся по тім світі», «Без праці» та ін.). Зрештою, це потягло до перечитання чи новочитання всієї Франкової прози, і я не міг не помітити, що не тільки для галицької, але й для загальноукраїнської літератури цей письменник є автентичним митцем найвищого ґатунку. І як у поезії і тут не все сприймав, особливо, писання із суспільно-політичним підкладом, хоча і в них він часом бував безподібним. Мене ж захопили його романи та повісті (звісно, не «Борислав сміється», а «Лель і Полель», «Для домашнього огнища», «Основи суспільності», згаданий «Великий шум») – це була проза справжня, здебільшого урбаністична, ядерна, з чудовим виписом характерів, і з доладно вибудованими сюжетами, врешті, з чудовою пластикою письма. Ця проза приваблювала передусім тому, що не була ані романтична, ані реалістична, а стояла, можна сказати, на межі між реалізмом та

модернізмом – для мене це була чудова приваба, адже я щойно вийшов із неореалізму (зрештою, його так і не покинувши до кінця) і шукав переходу до нових форм, і хоч і не таке, але, певною мірою подібне шукання віднайшов собі на радість і в Івана Франка. Тому, гадаю, саме він підготував в Західній Україні чудову з'яву модерністичної (ранньої) прози: В.Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини, Б.Лепкого, М.Яцкова, О.Кобилянської, О.Маковея, Н.Кобринської, В.Бірчака, Т.Бордуляка та ін. З цього боку Франка можна назвати передмодерністом, хоч і реалістом він був неабияким.

Отже, я знайшов ще одну нитку поєднання із ним та й не тільки. Мені він став потрібний як фольклорист і дослідник старовинних фабло. Я тоді захоплювався «Етнографічним збірником», що його неперіодично видавало НТШ і «Матеріялами до української етнології», збірниками й записами прозаїчного фольклору, особливо, працями В.Гнатюка, а взагалі всього, що міг тоді собі дістати із давніх видань, тож не обійшов Франкових «Апокрифів та легенд», що вже згадувалося, ні його розправ про рух того чи іншого фабло в світовій літературі (над цим багато працював ще й М.Драгоманов у своїх фольклористичних працях), а заодно і в українській. Одне слово, і в моїх студіях, і в художній творчості його набуток завжди був і залишається. Зрештою, це і зрозуміло, бо, перебуваючи в школі Франка стільки років, з неї вийти годі, як годі будь-якому письменнику чи вченому-гуманітарію вийти з контексту рідної культури, якщо він хоче бути повноцінним.

Я ніби безпосередньо не наслідував І.Франку, але він, як навчитель своєї школи, був завжди джерелом, що народжує муз, а отже,й моєї, котра мене надихала й вела до того ж таки, до чого вела й Франкова муза – творення духовного хліба, а духовним хлібом і є автентична культура народу. Але одну рису від нього я таки наслідив – це прагнення до універсальності в праці. Звісно не сама універсальність має тут значення, бо людина може займатися багатьма працями й справами, а все без добрих наслідків; головне ж тут, щоб універсальність стала криницею живої води, яка поїть і самого митця і тих, що такої живої води шукають.

Загалом мав у житті не одного вчителя. Одні мене вчили і нічому не навчили, інші навчили чогось кожен потроху. їх згадуєш і віддаєш їм належну подяку, але учителями життя вони не стали. Зрештою, не кожен з учителів життя собі знаходить. Мені ж

пощастило, бо знайшов собі таких учителів не одного, а чотирьох. Перший був, як уже згадувалося, Григорій Сковорода. Він навчив мене, як належить жити у страшному світі імперії зла, яка топтала і, певною мірою, розтоптала наш народ, як одну із безподібних ноосфер цього світу. Цьому навчителю я наслідував і жив за його приписами, адже мені судила доля жити більшу частину життя в тоталітарному світі.

Другим учителем став мені Самійло Величко, як приклад героїчного духовного чину. У часи скаженого царя Петра І, який свідомо знищував, наш народ і державність, при тому з лютою нещадністю, С.Величко, людина незначна за станом (старший канцелярист Генеральної канцелярії Козацької держави за І.Мазепи) піднявся до подвигу написати найбільшу розмірно історію цієї держави, хоча жодної перспективи, що його праця дійде до людей, не мав. Але вірив, що це станеться, і це сталося: твір його, хоч і пошкоджений, до нас дійшов. Я йому теж наслідував, бо в часи, коли мої твори також не могли йти до людей, своєї праці (щоденної і непричинної) не припиняв, хоч перспективи, як і Величко, не мав часом жодної.

Третій – Тарас Шевченко. Він мені чітко і ясно вказав на народ, якому я маю віддати душу і серце. І я тому народові, народові українському, серце і душу віддав так, як віддав йому їх і він.

Четвертим своїм учителем називаю Івана Франка, чому він мене навчив докладно і розповідає цей спомин-розмисел.

І хоч я їх, вчителів життя своїх, понумерував, не має значення, хто з них для мене перший, а хто третій, бо місце їхнє в мені одне – перше. Кожен із них дав мені те, чого потребував для того, щоб не чортополохом вирости на своїй землі, а збутися, наскільки це можливо, у світі і для світу, і як дав мені Бог.

Відтак вони й стали живими частками моєї душі, без них вона не могла б бути живою і творчою. Тому я завжди прислухаюся до їхнього голосу в собі, і постійно вивіряю на них себе. І мені радісно, що вони в мене є, отже їхня присутність – це і є присутність того духу, що (перефразовую Франка) рве людину до чину і робить її «вічним революціонером», адже такими вони й були – мої великі навчителі у школі життя – будівниками, а не руйнівниками нашого національного Дому. Ті ж «революціонери», які руйнують, а не будують людину і свій дім, згадки не варті.

Прийдімо до Франка

27 серпня – 154-і уродини Івана Франка. Пошанування розпочалося біля пам'ятника Каменяреві, до якого прийшли вклонитися і покласти квіти представники обласної та міської влади, університету ім. Івана Франка, колектив Музею, письменники, громадські організації.

Петро Зозуляк прочитав пролог до поеми Івана Франка «Мойсей».

Прийшли львів'яни у цей день на урочистості до Музею, до будинку-оселі Івана Франка. Серед них – ректор Національного університету ім. Івана Франка, Герой України Іван Вакарчук, проректор Звенислава Мамчур, поет Ігор Калинець, отець Богдан Смук.

Звучить «Вічний революціонер» Івана Франка, музика Миколи Лисенка у виконанні капели «Дударик».

Звучить поезія Франкова у виконанні Петра Зозуляка.

Слово про Івана Франка виголосив доцент Національного університету ім. Івана Франка, кандидат філологічних наук Ярослав Гарасим.

У художній частині урочистостей митці Львова сплели поетичний та пісенний вінок Каменяреві.

Поезію Івана Франка читали актори театру ім. М.Заньковецької народні артисти України Святослав Максимчук і Богдан Козак.

Свої пісні у вінок Каменяреві вплела Львівська державна академічна чоловіча капела «Дударик». Художній керівник і головний диригент – засновник капели, людина, одержима українською піснею, народними традиціями, талановитий диригент і талановитий педагог дітей-співаків народний артист України Микола Кацал.

«Дударик» – хоровий колектив, який гідно і достойно представляв українську пісню у багатьох країнах, зокрема у Франції, Німеччині, Австрії, Угорщині, Чехії, Словаччині, Польщі. Виступи капели завжди перетворювалися на великі свята української музичної культури. Капела «Дударик» – лауреат найвищої мистецької премії України, освяченої іменем Кобзаря. Це воістину слава і гордість України.

І на святі Франковому капела це підтвердила.

Присутні схвально сприйняли спів «Дударика», який виконував пісні на тексти Івана Франка, стрілецькі і духовні пісні.

Диригували Микола Кацал і Дмитро Кацал, акомпанувала Тетяна Юринець.

Пісенний вінок збагатив дует «Бандурна розмова» у складі відомих бандуристів, заслужених артистів України Тараса Лазуркевича і Олега Созанського.

На завершення Петро Зозуляк прочитав вірш Богдани Варшави, львів'янки, інженера-фізика, постійної відвідувачки Музею. Вірш, який є свідченням того, що Іван Франко з нами, що сьогодні у надзвичайно складних економічних і політичних мовах звертаємось до духу і мислі Франка.

Директор музею Роман Горак виголосив митцям подячне слово.

«Дударик» й усі присутні співали «Не пора…».

Уклін Тобі, доземний наш Мойсею

Уклін Тобі, доземний наш Мойсею,
Зміцнитися у вірі,
В силі духа ми прийшли,
Вогненним словом,
Мудрістю Твоєю
Нам шлях до волі освіти.
Байдужість нашу та зневіру
Ти, грішним нам, прости.

«Лупайте сю скалу» –
Ми довго цю скалу лупали,
Її уламки кращих поховали,
Кістками шлях до волі устеляли,
Та вцент розбити цю скалу
Ми так і не змогли,
І долі, гідної для України,
Ми ще не здобули.

То ж сили, мужності нам дай
Не зупинитись, не зійти з дороги
До волі справжньої, до перемоги
Привести наш рідний край.

Богдана Варшава

27 серпня 2010 року. Музей

Слово про Івана Франка виголошує кандидат філологічних наук Я.Гарасим

Народний артист України М.Кацал і капела «Дударик»

Слово доцента Національного університету імені Івана Франка, кандидата філологічних наук Ярослава Гарасима, виголошене у Музеї 27 серпня 2010 року

Франкізм як національна доктрина

На початку 90-х років минулого століття ідеологічно розкуте українське франкознавство, увібравши на повні груди свіжий струмінь методологічного плюралізму, розпочало новий похід зі світоглядної неволі у мандрівку століть омріяної будучини. У Львівському університеті цей процес закономірно очолив фундатор сучасного франкознавства та засновник школи генологічної герменевтики Іван Денисюк. Саме він запропонував розглядати літературно-наукову концепцію Івана Франка як цілісну універсальну систему, що розпросторюється чи не на всі галузі новітньої гуманітаристики й може бути означена терміном «франкізм». Це при тому, що як учений з колосальною когнітивною інтуїцією та добре виробленим дослідницьким професор І.Денисюк чітко усвідомлював настороженість авторитетних критичних умів стосовно будь-яких ізмів, здатних задогматизувати і знекровити живу суть пізнаваного феномену. І все ж незвичний й дещо прецедентно затертий термін увійшов у науковий обіг на позначення унікального теоретико-прикладного й водночас філософського способу освоєння культурно-історичного досвіду з допомогою логічно вмотивованих, об'єктивно прозорих раціоналістичних вимірів та за невід'ємної участі емпірично непередбачуваних вибухів індивідуальної інтуїції. До того ж, цей процес позбавлений космополітичної безмежовості та всеохопності, а якраз навпаки цілком залежить від етногенетичного коду, закладеного у неповторну духовну матрицю національного гіперпростору. Відтак, «франкізм» варто розуміти, у першу чергу, як методологічний вияв національного світовідчуття та світорозуміння у швидкоплинній динаміці суспільно-історичного пересотворення світу. В І.Франка цей вияв є консекветно проведений як в імпліцитній площині містично-художньої метафоричної інакомовності, так і в експліцитних координатах публіцистичної риторики чи наукової об'єктивістики, а тому набуває справедливого статусу цілком сформованої національної доктрини, тобто скристалізованої світоглядної

парадигми, що має здатність оновлюватися, але засадничо не втрачає своєї актуальності у процесі формування з «величезної етнічної маси» «суцільного культурного організму, здібного до самостійного культурного й політичного життя» та «відпорного на асиміляційну роботу інших націй».

Більшість дослідників-франкознавців схильні вважати, що Франків націоналізм є віддзеркаленням пізнього, вже доволі зрілого етапу його індивідуального світоглядного розвою та стоїть у черзі після манівців раннього соціалізму та по-драгоманівському продиктованого політичного радикалізму. Однак чи це насправді так? Наявні біографічні студії позірно дублюють цю тезу, але уважне прочитання Франкової творчості може засвідчити той факт, що, як слушно розмірковує Д.Павличко, «не в часи власних Мойсеєвих натхнень, а набагато раніше до Франка приходить переконання, що тільки національна свобода може стати основою соціальної справедливості, а національна держава — основою невмирущості народу».

Генезу Франкової національної самосвідомості варто виводити вже з першої друкованої поетичної збірки, серед текстів якої знаходимо стилізовану в дусі традиційної календарної обрядовості українців «Коляду», що стала чи не першим його зверненням до рідної нації, адже має адресатну присвяту: «руським господарям». І якщо за формально-ритмічною організацією та композиційною структурою ця поезія є талановитим, але все ж таки наслідуванням відповідних уснословесних жанрів, то історіософська наповненість змісту цієї авторської коляди виявилась доволі зрілим аналізом суспільно-політичного становища України в етногенетичному розрізі. Вже тут, серед творів загалом не цілком вдалого поетичного дебюту, майстерно використовуючи ідейно-світоглядний потенціал та побажальну модальність колядкової стилістики, двадцятилітній Франко демонструє проникливе розуміння непростої суті державотворчого поступу та тих факторів, що можуть його особливо ускладнити. А тому святвечірні побажання для українського народу, які звучать у четвертому композиційному фрагменті тексту, мають не тимчасовий, одномоментний характер, а є хронологічно тяглими аж до сучасності:

Збав тебе, Боже, від злих сусідів,
Збав від невірних синів вирідних,
Збав тебе, Боже, від тьми-неволі!

За ті 135 років, що минули з часу написання рядків, нам вдалося, під кінець національно кривавого XX століття, використавши об'єктивний хід східноєвропейської історії, змінити суспільно-політичний статус нашого краю, та чи вдалося бодай у чомусь зняти актуальність з проголошених юним Франковим генієм побажань-оберегів – від злих сусідів, вирідних синів, тьми-неволі?!

Де в чому так, адже принаймні одна з молодших сестер-сусідок Польща, яка у Галичині минулого століття «всіма своїми верствами, від шляхти і магнатерії аж до репрезентації зорганізованого пролетаріату» стояла проти нас, на сьогодні по-дипломатичному стримано змирилася з українською незалежністю й, наслідуючи законно усталені європейські цінності, вряди-годи дозволяє нам залучити себе до реалізації спільних навіть цивілізаційно резонансних і глобальних проектів, як-от ЄВРО-2012. Кардинально у протилежному напрямку розвиваються стосунки з іншим великим сусідом, про що ще 1895 року у статті-рецензії «UKRAINA IRREDENTA» попереджав Іван Франко, пишучи, що для основ нашої суспільності «московська «плеть» була так само дошкульна, як польська нагайка, та тільки гнала українську націю не на шлях поступу у цивілізації, а в безодню темноти і застою». Причому, злість північних сусідів, акумульована й спрагла за п'ять попередніх років продуманого і послідовного відторгнення України від хоча й братніх, але ведмежих, їхніх обіймів, з приходом нового президентського правління восторжествувала з неабияким реваншистським запалом. Спочатку, намагаючись у максимально стислі терміни відновити згаєний узурпаторський темпоритм, Росія жадібно вп'ялася Харківськими угодами у наші південні землі, а вже згодом кількавізитовою ефесбешною пастирською окупацією взялася за наші душі, анафемуючи гундяєвськими проповідями усіх, хто м'яко кажучи, не повірив у щирість московського православ'я. Поза тим, два маленькі лідери великої керованої демократії, з максимальним цинізмом і типово азійською жаскою епатажністю показово нагадали, що, отримавши тимчасовий мілітарний тайм-аут на Північному Кавказі, не збираються гребувати жодними засобами, аби відвоювати втрачені позиції у

Європі, навіть якщо для цього треба пожертвувати літаком із цвітом національної еліти авторитетної європейської держави.

Так склалося, що історія нашого державного становлення щонайменше із середини XVII століття є перманентним двобоєм з цивілізаційно відсталою, але військово-агресивною Північчю, кожен новий виток якого вимагає тактичної гнучкості та зміни основної стратегії. «Боротьба з москвофільством, — апелював І.Франко до своїх сучасників, — відтепер мусить виглядати зовсім інакше, бо й її терен розшириться безмірно, а її зміст поглибиться відповідно до того, як вона розростеться до розмірів боротьби всеукраїнського національного почуття з винародовляючими претензіями «державної» великоруської нації». Звертаючись таким чином до галицької молоді, він, очевидно, теренове розширення боротьби з москвофільством вбачав у його розпросторенні з географічно вузьких рамок тогочасної Галичини на Велику Україну, і, напевно, не припускав, що на початку третього тисячоліття ця арена охопить весь Європейський континент. Адже нині нахабно загарбницькі апетити і претензії «великоруської нації» уперто і послідовно примушуть лякливу на щонайменше зазіхання щодо власної стабільності Європу, навіть розуміючи свою певним чином апостольську місію для майбутнього України, кожного року, майже по-новозавітному тричі відрікатися від східного бастіону європейської демократії, аби лише не дражнити монстра з імперськи інфікованою, неврівноваженою політико-нервовою системою.

Що ж до «невірних синів вирідних», то лише за останні півроку їх число настільки зросло, що впору укладати книгу національного сорому, який «нащадків пізних палитиме» й не дасть відступниками стати всім нам, як один. Більше того, чи можемо ми, виходячи з нинішніх політичних реалій авторитетно і чесно спростувати Франкові безапеляційні атестації столітньої давності на адресу української нації. У період найбільш болісного оголення власного національного нерву він охарактеризував її, як отяжілу, незграбну, й сентиментальну расу, «позбавлену гарту й сили волі, так мало здатну до політичного життя на власному смітнику, а так плідну на перевертнів найрізноріднішого сорту». Що ж, маємо подиву гідну точність, на жаль, не старіючого й до нині етнічного портрета з пильною увагою навіть до дрібних деталей. Та внутрішнє благородство й національне сумління нашого Мойсея майже миттєво переборювали такі хвилеві імпульси індивідуального

роздратування, і того ж таки 1897 року Іван Франко змолить сакраментальні слова ще одної щоденної молитви за Україну:

Благословлю тебе! Чи ждать тобі ще треба
Поваги й блиску від будущини,
Чи ні, — одного лиш тобі благаю з неба,
Щоб з горя й голоду не бігли геть від тебе
Твої найліпшії сини.

«Найліпших синів», як не прикро, залишається все менше і менше. Одних вже в незалежній Україні знищила модернізована у період імперського неосталінізму репресивна машина сусідніх спецслужб, інші не склали доволі простого, але вічного, як світ, коритного тесту, ще інші національно здивачіли і морально вирозуміли аж «поза межі можливого». Як інакше сприймати безвідповідальні інтернет-відкриті репліки корифея сучасного українського літпроцесу Юрія Андруховича про територіальний устрій нашої держави? Усвідомлення себе як постаті, що енергією письменницького хисту та сприятливим розвитком постмодерної кон'юнктури заволоділа ідеологічно слабоімунітетними умами нашої молоді, має ставити до обов'язку за публічні заяви суспільного характеру і змісту. А необдуманим пустомельним відрізанням південно-східних теренів нашої держави навряд чи вдасться реанімувати аристократичні святоюрські ілюзії про європейське майбутнє дозбручної України, й той, хто продукує сьогодні такі ідеї, за слушним спостереженням Валерія Шевчука, або дурень, або ворог. Франко ж у таких випадках жорстко застерігав кожного: «....не сміємо своїх дрібних, локальних справ виставляти як справи всенародні, своїх дрібних персональних амбіцій висувати на першу лінію загального інтересу». Отож, доктринерська тога Андруховичевого рафіновано-галицького україножильства є нічим не кращою від неприхованого Табачникового україножобства московського покрою, що вкрай розхитують фундаментальні основи нашої національної доктрини, кінцевою метою якої, за М.Грушевським, є побудова «Соборної нероздільної України від Сяну до Кубані як самостійної держави українського люду, озброєного твердим залізом європейської культури».

Зрештою доводиться вкотре апелювати до тривіальних історіософських кліше, фатально змирившись з тим, що історія таки повторюється, а найкращим свідченням цьому є майже повна

тотожність при характеристиці минулої й теперішньої епох. Чи не про наше сьогодення, скажімо, йдеться у рядках: «Бували часи мертвіші і глухіші, та нинішній час тим, власне, сумний і скандальний, що в ньому переважну рухову силу виявляє назадництво, погорда до власного народу і його думок та ідеалів, лакейське прислужництво..., або бліда безхарактерність, що, мов соняшник до сонця, тягнеться до посад і авансів. Само собою все те не було би ще таке страшне, якби з усіх боків не роблено рівночасно заходів, щоб у народі задушити решту почуття морального, затруїти сумління підростаючих поколінь, зломити все, що могло б бути на перешкоді темним силам, угрунтувати – бачиться, на віки вічні – панування облуди і кривди людської». Насправді ж – це Франкова рефлексія з кінця позаминулого століття – 1897 року, написана як вступ до полеміки «Між своїми».

Причин такої разючої схожості в суспільній панорамі бездержавної, територіально покроєної між сусідніми країнами України зламу XIX-XX століть й нинішньої нібито самостійної третьотисячолітньої України варто дошукуватися у переліку національних хиб, які наводить Іван Франко в ідеологічно програмному зверненні до галицької молоді і які, як виявилося, не зношуються. Йдеться про нашу «неточність, балакучість та пустомельство, брак характерності, індиферентність та моральну грубошкірість, байдужість до важних загальних справ, а завзятість у дрібницях, пусту амбітність та брак самокритики, парадування європейськими формами при основній малоосвітності та некультурності».

Невтішний діагноз, та встановлений правильно, а отже повинен був ще понад 100 літ тому підказати нам шляхи до якомога швидшого одужання національного організму. Натомість реєстр давніх етноментальних хвороб, поповнили нові, ще більш стійкі до державницької вакцинації. Відтак, замість того, аби, за слушними порадами М.Грушевського, «над всякими різницями – правописними й язиковими, політичними й соціяльними, – конфесійними упередженнями й побутовими відмінами перекинуто новий культурний і політичний міст, використавши все, що може служити солідарності, монолітності Української Нації», ми помножили число цих відмінностей у такий спосіб, що тепер жоден міст не здатний перекрити тої штучно утвореної прірви. Політична нерішучість національної еліти та державотворче неуцтво урядових

чиновників спричинили ефект викривлення основ нашої суспільності, при якому закликовий анафоричний рядок Франкового національного гімну ми перевтілили у рефрен власної кволості та невпевненості: проголосили незалежність, а в рабських скронях стугонить «Не пора», здійснили феноменальний листопадовий зрив 2004 року, а через п'ять років все це збайдужіло перекреслили на цьогорічних президентських виборах — «Не пора», зробили спробу втекти від Росії у минуле (через правдиве висвітлення національної історії) та у майбутнє (через вступ до НАТО й інтеграцію в ЄС) і знову оте фатально стримуюче: «Не пора, не пора, не пора». Зрозуміло, що вина не на Франкові, який геніально схопив і поетично витлумачив цивілізаційний дух свого часу, а на нас сущих, які за цілі тисячоліття так і не розівчилися «в рідну хату вносити роздор». Словом, зігнорували з його чергового національного імперативу:

Ставайте дружно всі, і згідно всі, і сміло,—
Бо ваших рук важке, святе чекає діло!
Ви — сіль сеї землі! Як звітріє вона,—
То чим посолять хліб із нового зерна?

Державотворча й націєферментуюча мисль Івана Франка, як серйозна й концептуально розпрацьована доктрина має міцну теоретичну платформу й опирається на практичні кроки, що стають прикладом для наслідування. Водночас, такі серйозні новітні концептуальні теорії, як правило, вибудовуються таким чином, що відсторонюють чи не весь сучасний їм хід суспільної історії. Як правдивий засновник української національної доктрини Іван Франко, фактичної за якесь десятиліття оголосив три різновекторні ультиматуми, скеровані на нівелювання шкідливих у першу чергу для майбутнього державотворення суспільних тенденцій: полонофільських («Поет зради»), москвофільських («Сухий пень») та патентовано україножильських («Дещо про себе самого»). І лише очистившись у такий спосіб, він міг спокійно продовжити щоденну працю для нації, «будущим» якої тривожив свою душу упродовж усього свідомого життя. Його віра у майбутнє власного народу була настільки твердою і непохитною, що Франко часто замислювався над тим, чи не вип'ячує вона його з-поміж інших, не менш достойних, а тоді за законами своєї вродженої скромності одразу вживав образно-поетичних чи фігурально-риторичних прийомів, аби переконати читача — навколо «тисячі таких, як я». В окремих

випадках щедро використовував невичерпний психологічно містичний потенціал сну, як-от у «Каменярах» чи «Святовечірній казці», продовжуючи Шевченкову традицію творення художньої умовності у спосіб підсвідомо вмотивований, а значить експресивно більш рельєфний від поверхової міметичної манери письма. Та масштаби внутрішньої стриманості у процесі власної самооцінки або ж чіткий раціоцентризм на шляху до здобуття нових суспільно-політичних висот зовсім не гальмували належної активізації вольових порухів за відповідних історичних обставин, як те намагалися подати, оцінюючи роль І.Франка, апологети донцовської теорії. У такі хвилини Франко рішуче закликає до мілітарної мобілізації, майже по-шевченківському шукаючи рятівної сокири, що може лежати й «у Бога за дверима»:

Супокій — святеє діло...
Та коли в робочу пору
В нашу хату і комору
Закрадаєсь лиходій,
Щоб добуток наш розкрасти,
Ще й на нас кайдани вкласти,—
Чи й тоді святий спокій?..
Як за нашу угодовість
Він мисль нашу, мову, совість,
Мов будяччя тне з плеча —
Горе, хто тоді нас мирить,
Хто не рветься до сокири,
До коси та до меча.

Та чи потяглась наша рука до перелічених чи інших різновидів зброї, коли нинішній коаліційний уряд ухвалив низку постанов щодо явного приниження академічного статусу української мови у дусі Валуєвських циркулярів. На жаль! Чи не єдиним винятком стала відкрита заява ректора Львівського університету професора Івана Вакарчука, власне зусиллями якого як міністра освіти і науки національне реноме мовної політики вперше у незалежній Україні було піднято на максимально високий щабель. Табачникове ж лиходійство «простується й міцніє», і вже зовсім напередодні традиційних Франкових днів маємо нові жнива «нашої угодовості» — зі сторінок підручників з історії України для п'ятикласників «мов

будяччя» витяли бій під Крутами, Українське Січове Стрілецтво та істинного героя України Романа Шухевича.

Цього року спливає термін дії указу Президента України щодо 100-томового академічного видання літературно-наукової спадщини Івана Франка, указу, якого ніхто не скасовував, хоча ще у ювілейному 2006 році його появу більшість франкознавців сприйняли з насторогою та скепсисом. Зрозуміло, що зміст цього документа продиктований урочисто-пафосною атмосферою Франкового 150-ліття, а тому його реалізація з самого початку виглядала доволі примарною і нездійсненною. Справді, підготувати за чотири роки повне академічне зібрання творів нашого мислителя (остаточна кількість томів тут немає ніякого значення) без серйозного фінансування та за відсутності потужної текстологічної автури виявилось завданням утопічним, але аби консолідувати роботу франкознавчої громади навколо цієї мети часу було більш ніж достатньо. У підсумку відбулося те, що мало статися у цій ситуації. Кілька формально протокольних засідань в НАН України про хід виконання президентського указу цілком задовільнили міністерських чиновників незалежно від остаточного результату. Втішним є те, що традиційні науково-ефективні франкознавчі центри без зайвого галасу продовжували сповняти свій щоденний обов'язок перед Франковою пам'яттю. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Шевченка завершило підготовку одразу кількох авторитетних видань — 51-53 додаткових томів, тому купюр та солідного довідника щодо бібліотеки Івана Франка, невтомний дослідницький тандем Романа Горака і Ярослава Гнатіва у цьому році презентував вже у довершеному вигляді розгорнуту панорамну Франкову біографію-епопею, що складається з хронологічно упорядкованих десяти книг життя українського Мойсея. Кілька вагомих досліджень здійснив Інститут франкознавства Львівського національного університету, що цьогоріч зосередився над збагненням у першу чергу методологічної спадщини Франка-ученого. Вже кілька років продовжує існувати Міжнародна асоціація франкознавців, організовуючи наукові семінари та публікуючи під своєю егідою студії окремих дослідників. У власних статутних документах ця інституція значне місце відводить популяризації І.Франка у вітчизняному та зовнішньому світі. Однак претензійність самої назви задекларована у форматі «міжнародності» не завжди відповідає суті діяльності асоціації. Зрештою, для того, аби нести Франкове слово у світ не обов'язково обчіплятися будь-якими

голосними титулами, бо аналогічні культурологічні центри інших країн, скажімо — Гете Інститут чи Інститут Пушкіна — не випинають свого міжнародного статусу, а іменуються просто німецьким чи російським. «Своя мудрість» тут навряд чи потрібна. Натомість потрібна конкретна діяльність, а не її імітація. Маю на увазі те, що не було здійснено жодної спроби, щоб не допустити безвідповідальних рішень місцевої влади щодо місячного відгородження пам'ятника Франкові від фасаду університету його ж імені величезним футбольним екраном, який став чудовою ілюстрацією могутньої фінансово-рекламної кампанії Кока-Коли та потвердив, що ми самі перебуваємо на самому дні нашої збанкрутілої духовності.

У таких обставинах нам залишається з новою подвоєною енергією засісти за катехизм національної віри від Івана Франка, усвідомити нарешті, що саме «франкізм» є продуктивною національною доктриною, вміле застосування якої поверне нам у будучині той інстинкт величі, який ферментувався завойовницькими звитягами хоробрих русичів, доблесними перемогами запорозького лицарства та безпрецедентною стрілецько-упівською героїкою. Тоді жодна «велика доба не застане нас малими і неприготованими», а «бурхлива хвиля історії захапуватиме нас самих» і завжди ставитиме нашу націю конкурентоздатною у вирі політичних процесів. Остаточний вибір, аксіоматично сформульований все тим же Франковим генієм, залишається за нами: «Або візьмімо всі сили докупи і силкуймося встояти в тій конкуренції, або зложімо заздалегідь зброю і скажімо собі, що ми сміття і січка, добра на пашу для інших, але не здібна зеленіти й нове зерно родити».

Виставки у 2010 році

До 160 річчя від дня народження Володимира Барвінського, письменника, літературного критика, засновника і першого редактора політичного часопису «Діло», громадського діяча, одного з засновників товариств «Просвіта» і «Рідна школа» (автори О.Рикмас, О.Дворський)

До 150 річчя від дня народження Євгена Олесницького, громадського та політичного діяча, ученого-правника, поета, перекладача, театрознавця (В.Кухар, О.Дворський)

«Іван Франко про Тараса Шевченка» (В.Бонь, О.Дворський)

До 130-річчя від дня народження Василя Сімовича, мовознавця, редактора, журналіста, громадського і культурного діяча (С.Вівчар, О.Дворський)

До 130-річчя від дня народження Ярослава Ярославенка, композитора, диригента (В.Бонь, О.Дворський)

До 150-річчя від дня народження Уляни Кравченко, поетеси, громадської діячки, автора слів гімну Союзу українок (Г.Ліман, О.Дворський)

До 95-річчя перемоги Українських Січових Стрільців на горі Маківка «Іван Франко і Січові Стрільці» (В.Бонь, О.Дворський)

До 155-річчя від дня народження Наталії Кобринської, письменниці, громадської діячки (О.Рикмас, О.Дворський)

До 120-річчя від дня народження Петра Франка, сина І.Франка, перекладача, педагога, громадського діяча, сотника авіації загону УСС, письменника, першого директора музею І.Франка (В.Бонь, О.Дворський)

До 90-річчя від дня смерті Степана Коваліва, письменника і педагога (А.Коцур, О.Дворський)

«Музеєві Івана Франка – 70» (П.Зозуляк, В.Бонь, З.Стець, М.Войціцька, О.Дворський, О.Глібовицька)

«Та прийде час…» (І.Франко), присвячена 19-й річниці незалежності України (В.Бонь, О.Дворський)

До 85-річчя від дня народження Зіновії Франко, мовознавця, кандидата філологічних наук, онуки І.Франка (М.Оркуш, О.Дворський)

До 135-річчя від дня народження Катрі Гриневичевої, письменниці, редактора дитячого журналу «Дзвіночок» (В.Чернієнко, О.Дворський)

* * *

У 2010 році музейна збірка поповнилась 276 одиницями основного фонду.

Відвідали музей 21 860 осіб.

Проведено 766 екскурсій.

ІЗ КНИГИ ВІДГУКІВ МУЗЕЮ

2010 рік

З глибокою вдячністю відвідав дім Івана Франка у Львові. Це мені дає дальший нахил до перекладів Івана Франка, після (2006) свого перекладу поеми «Мойсей».

27 січня 2010 р Роман Карпішка,
Монреал, Канада

Життя І.Франка і його титанічна праця надихає до праці для України.

27 січня 2010 р. К.Сколоздра,
м. Миколаїв, Львівська область

Велика подяка за збереження пам'яті, за співучість української мови і Вашу гостинність.

4 лютого 2010 р. Підписи
(переклад з російської)

Хочемо висловити величезну подяку працівникам музею, які відкрили нам багато світлин із життя великого діяча Івана Яковича Франка. Було надзвичайно цікаво, дізналися факти, яких ніколи не чули досі. Дякуємо Вам за таку працю.

10 лютого2010 р. Студенти ЛНУ ім. І.Франка, КМА-11,
керівник Ф.М.Макулович

Досліджуючи епістолярну спадщину Івана Яковича Франка протягом 4 років, побувала у Музеї письменника вперше, хоча мріяла про це давно. У Музеї справді відчувається присутність Каменяра. Ніби його дух поряд з тобою. А це дуже важливо.

Цей день я запам'ятаю назавжди.

11 квітня 2010 р. Зарицька Л.В.,
м. Маріуполь

Було дуже цікаво дивитися на будинок, де жив Франко. Чудово! Я переклав його «Зів'яле листя» на італійську мову (в перший раз).

15 квітня 2010 р. Паоло Гальвані

Слава Україні!
Дуже дякуємо, нам дуже сподобалось...

14 травня 2010 р. Студенти україністики
Загребського університету

Затамували подих, слухали ми, учні та вчителі Заліщицької державної гімназії імені бр. Гнатюків, розповідь про життєвий і творчий шлях великого українського письменника Івана Франка в період перебування його у величному Львові. Щиро дякуємо за збережену пам'ять про письменника та дух українства, який відчуваємо тут.

21 травня 2010 р. Підписи

Пластуни Львівської станиці – сеньйори, новаки та юнаки вдячні персоналу Музею за змістовну, цікаву оповідь про життя і творчість Каменяра. Ми захоплені дбайливістю зберігання пам'яток. Музей сіяє святковістю, урочистістю.

Складаємо щиру подяку.

3 червня 2010 р. Сеньйора Пласту Богуслава Гринів,
Сеніор Пласту Мирослав Сипа,
Пластун куреня Р.Купчинського Дмитро Данько

Працівники кредитної спілки «Львівська» дякують за чудові хвилини, проведені в домі Франка, які дозволили нам торкнутися особистості цього українського велетня духа.

3 червня 2010 р. Підписи

Члени товариства «Холмщина» дуже вдячні за цікаво проведену і представлену експозицію музею Івана Франка. Хай ім'я Івана Франка живе вічно серед українського народу, а його творчість надихає на побудову української держави! Славне життя Івана Франка і подвиг його творчості сприяють розвитку національної свідомості в боротьбі за Українську Державу! Слава Україні! Героям слава!

3 червня 2010 р. За товариство «Холмщина»
доцент Володимир Якубич

Ліцеїсти другого історичного курсу Житомирського обласного педагогічного ліцею щиро вдячні працівникам музею за проведену екскурсію по рідному будинку великого Каменяра І.Франка і за все те нове, що ми про нього дізналися.

14 червня 2010 р. Підписи

Звідки брати сили, аби наше життя хоч окраєм своїм було подібне на Франкове? З його творів і системи його цінностей. Він–

передусім – це «Дух, що тіло рве до бою». Такі люди – Господній дар для нації. Саме тому я прийшла до цього храму духовного зі своїми студентами-політехніками. Неймовірно вдячні за екскурсію пані Оркуш – глибоку, емоційну, інтимну і світлу. Ще так багато треба зробити, аби хоч на п'ядь наблизитись до Франка. Дякуємо за пам'ять і зупинений час!

14 червня 2010 р. Ірина Фаріон

Відвідали музей Івана Франка, мали можливість доторкнутися до тих книжок, до тих речей, котрі оточували Ів.Франка та його родину. Щиро вдячні за надзвичайно цікаву розповідь. Найбільше запам'ятають цю подію наймолодші наші відвідувачі – Софія Нагірна та Наталя Турканик.

З побажаннями успіхів – вишивальниці літературно-мистецького об'єднання «Хвилі Стрия».

21 червня 2010 р.

В.Нагірна, С.Нагірна,
О.Кравець, Зубрицька,
Н.Турканик, Г.Турканик,
Я.Нагірний та інші.

Щиро вдячні Вам за дух Івана Франка, справжній, який відчувається у кожному предметі і кожному слові в цьому Домі. Бережіть цей Дім і Пам'ять.

21 червня 2010

Ваші колеги з Музею
Михайла Грушевського
у Києві
(підписи)

Діти з релігійно-патріотичного табору, створеного на час літніх канікул при церкві св.Андрія на Левандівці (настоятель отець

Олег Зубик) з ініціативи громадської жіночої організації Львівської Ліги українських жінок, дуже вдячні за цікаву, в доступній формі викладену розповідь про життя І.Франка, його сім'ю, дітей. Було цікаво оглянути будинок, предмети побуту, з якими безпосередньо мав контакт світоч і «Мойсей» українського народу І.Франко.

Щиро дякуємо!

30 червня 2010 р. Керівник табору М.Лунь

Щиро дякуємо за надзвичайно цікаву екскурсію. Ви відкрили завісу з життя Івана Франка. Дуже сподобалась виставка, де відчувається дух славного Каменяра. Ми пізнали Івана Франка як Людину, а не тільки як літературного діяча.

8 липня 2010 р. З повагою студенти
Українського католицького університету

Я, Супруненко В.В. разом із внучкою Сашою відвідали музей і ознайомилися з фактами особистого життя генія українського народу. Дякуємо працівникам за увагу.

14 липня 2010 р. В.Супруненко,
м.Кременчук, Полтавська область

Щиро вдячна за цікаву розповідь про життєвий і творчий шлях Каменяра. Приємно побувати в оселі Франка, побувати в тих кімнатах, де панує його дух і де були створені його геніальні твори. Відвідавши музей Франка, змогла поповнити свої знання деталями про нього та його дружину, дітей. Зичу адміністрації та працівникам і надалі так плідно працювати й поширювати знання про славного, шановного й любимого всіма українцями поета, філософа, перекладача, письменника України.

16 липня 2010 р. З вдячністю й пошаною –
Ольга Новачинська, Детройт,США

Дякуємо Вам за цікаву екскурсію, за цікаву експозицію, за пам'ять про великого Івана Франка .

17 липня 2010 р.

З повагою сім'я Лучинських
з міста Полярне Мурманської області
(переклад з російської)

Отримала величезне задоволення, побачивши на власні очі будинок Франка, його речі. Дуже цікава експозиція, можна відтворити у власній уяві, як це було, коли господар будинку працював у своєму кабінеті, як жив. Багато цікавих світлин і деталей побуту. Я дуже давно мріяла побувати тут, було надзвичайно цікаво. Окрема дяка за екскурсію, яка оживила це місце.

28 липня 2010 р.

Станіслава,
Запоріжжя

Чудовий музей, пристрасні люди працюють, що «закохані» в Івана Франка, його сім'ю, його творчість. Слід берегти всіх цих людей, адже вони вміють зародити цікавість до видатних щирих українців.

23 червня 2010 р.

Сергій та Анастасія Шевченко,
Київ

Ми, гості з Греції, дуже вражені побаченим у музеї нашого І.Франка. Дякуємо за Вашу працю, за екскурсію. Було дуже цікаво послухати і побачити.

Дуже раді.

10 серпня 2010 р.

Кулик О.М.,
Петрохілос І.Е,
археолог з Греції, Афіни

Шановні брати!

Щиро вам вдячні за те, що зберігаєте і шануєте чудовий куточок – маленьку батьківщину Івана Франка, видатного сина України!

Хочемо дочекатися часу, коли спадщина генія української землі буде повністю відновлена, побачать світ нові книги і видання поета!

Нехай ніколи не гасне світло у вікнах цього теплого і гостинного дому.

Особлива подяка співробітникам музею.

11 серпня 2010 р.

З повагою
Валентина Новікова –
викладач білоруської мови і літератури,
Сергій Новіков –
завідувач кафедри
історії і білорусознавства,
Мінськ, Білорусь
(переклад з білоруської)

З великим зворушенням оглянули ми меморіальний музей Івана Франка у Львові. Подивляємо його титанічну працю і посвяту для нашого народу.

Щира подяка тим, хто посвятився праці над збереженням цих цінних скарбів

21 серпня 2010 р.

Д-р Лариса Погорецька-Долинська
зі США, онука о.Іполита Погорецького,
товариша Івана Франка

З подивом, гордістю та безмежною вдячністю всім тим, хто зберіг цю святиню.

19 вересня 2010 р.

Лідія Ріпецька,
Надія Сулятицька
родом з Коломиї

Велике спасибі за екскурсію, за таку цінну інформацію, за збережений музей Івана Яковича Франка. Тільки добре знаючи минуле держави і народу можна побудувати майбутнє. Ви і є тим

з'єднуючим місточком між минулим і майбутнім, тож дай Вам Боже сил, здоров'я і благодаті на довгі роки.

8 жовтня 2010 р.

З повагою учні 7-А класу і батьки,
смт. Брошнів-Осада
Рожнятівського району
Івано-Франківської області

Велика подяка за таку цікаву, інформативну, змістовну екскурсію. Тепла зустріч, енергетика будинку, творчий підхід до екскурсій – все це залишає теплі почуття, почуття гордості за наш народ, за нашу державу.

21 жовтня 2010 р.

Безгодькова С.А.,
м. Донецьк

Дуже хотіла побувати в домі Івана Франка, творчістю якого захоплююся і все життя пропагую її. Отримала велику радість, відчула гордість і печаль. Спасибі за музей. Хай Господь береже усіх працівників музею. І хай люди мають потребу прийти сюди, щоб збагатитися, змужніти, відчути себе українцями.

30 жовтня 2010 р.

З повагою викладач
Бердичівського педколеджу,
кандидат педагогічних наук
Бабійчук Т.В.

З великим хвилюванням знайомилися з меморіальною садибою Івана Яковича Франка. Дякуємо за цікаву розповідь, зігріту любов'ю до нашого геніального краянина! Палкі вітання від краю п'яти Запорозьких Січей!

28 грудня 2010 р.

Микола Чабан,
член НСПУ,
заслужений журналіст України,
Дніпропетровськ,
бібліотекар Світлана Усенко,
Павло Машенко, фотохудожник,
Баклінова Лариса Іванівна, краєзнавець

Підготував Петро ЗОЗУЛЯК

НАШІ АВТОРИ

Бонь Віра	старший науковий працівник Музею, лауреат премії імені Святослава Гординського, заслужений працівник культури України
Вівчар Соломія	завідувач фондового відділу Музею
Войціцька Марія	головний хранитель фондів Музею
Горак Роман	директор Музею, член Національної спілки письменників України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, лауреат премій імені Івана Франка та Михайла Возняка, заслужений працівник культури України
Горак Іван	старший науковий працівник Музею
Горак Яким	доцент Львівської національної музичної академії імені М.Лисенка, кандидат мистецтвознавства
Зозуляк Катерина	старший науковий працівник Музею, член Національної спілки письменників України

Зозуляк Петро	заступник директора Музею з наукової роботи, член Національної спілки театральних діячів України, заслужений діяч мистецтв України, заслужений діяч культури Польщі
Кухар Валентина	старший науковий працівник Музею, кандидат історичних наук
Оркуш Марія	вчений секретар Музею
Рикмас Ольга	завідувач науково-освітнього відділу Музею
Стець Зиновія	науковий працівник Музею
Чернієнко Віолетта	завідувач науково-експозиційного відділу Музею

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка

НАУКОВИЙ ВІСНИК МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА У ЛЬВОВІ

Випуск 10

Світлини
О.Глібовицька,
Р.Горак
та з фондів музею

Відповідальний редактор і упорядник
П.Зозуляк
Комп'ютерний набір
Н.Дорош
Макетування
О.Глібовицька
Технічний редактор
В.Покальчук

Здано на складання 20.06.2011. Підписано до друку 30.06.2011
Формат 84x108/32. Папір офс. Гарн. Time New Roman
Ум. друк. арк.. 23,81. Ум. фарбовідб. 24,01.
Наклад 500 прим.

Видавництво ВД "Ініціатива"

Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові [Текст]:
Н34 Випуск 10 / Відповідальний за випуск Петро Зозуляк – Львів: Ініціатива, 2011. – 464 с.: іл.
ISBN 996-7173-08-14

УДК 821:069.02
ББК 83.3(2УКР)лб

НБ ЛНУ Ім. Івана Франка
Іф 0570